

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

XXIV. ÉVFOLYAM. 1913.

(ÚJ FOLYAM: IX.)

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

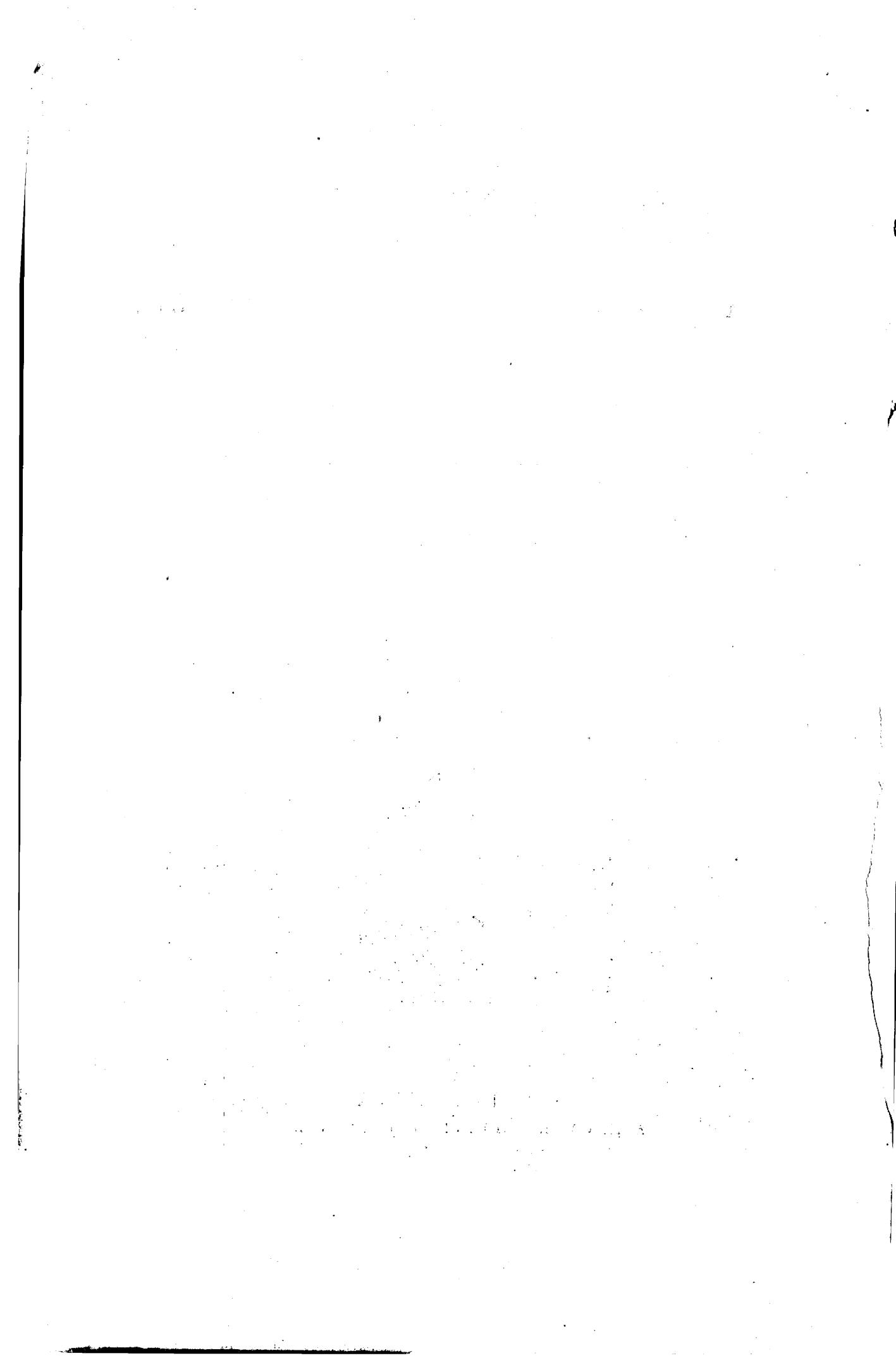
ÉRTESÍTŐJE.

BUDAPEST,

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1913.

T A R T A L O M.

I. Értekezések.	Lap
<i>Babinger Ferencz</i> : Konstantinápolyi magyar nyelvemlék 1515-ből	129
<i>Bartucz Lajos dr.</i> : Göcsej és Hetés népének anthropológiájáról	9
<i>Bán Aladár dr.</i> : A medvetisztelet a finnugor népeknél, különösen a lappoknál. 205, 332	332
<i>Berze Nagy János dr.</i> : A finnek meseosztályozása	65, 147
<i>Birkás Géza</i> : Még egyszer a Toldi-mondáról	82
<i>Fabó Bertalan dr.</i> : A magyar néprajz egyik kimerítetlen forrása	22
<i>Heller Bernát</i> : Eötvös József báró, a népköltés és néprajz	326
<i>Karácsonyi János dr.</i> : Miért alkalmazta Hossvai a Toldimondát a biharmegyei Toldyakra?	193
<i>Pápay József</i> : A Reguly-féle osztják hősi énekekről	257
<i>Sebestyén Gyula dr.</i> : Glosszák a konstantinápolyi nyelvemlékekhez	139
— — Vámbéry Armin. 1832—1913.	321
<i>Solymossy Sándor dr.</i> : Idegen mesék meghonosodása	1
<i>Szegedy Rézső dr.</i> : Téves felfogás a régi horvát énekek rigómezei ciklusáról	276
<i>Szivos Béla</i> : A mai magyarság alkotó népelemei	19
<i>Thury Etele dr.</i> : Bornemisza Péter könyve az őrdögi kísértetekről	195
 II. Néphit és népszokások. 	
<i>Filimon Aurél</i> : Besztercevidéki oláh ráolvasások és rontások	95, 167, 227, 287, 348
<i>Róheim Géza</i> : A halálmadár	23
— — Kedd asszonya	90
— — Kiszakadt a menyasszony dunnája	223
<i>Vass Miklós dr.</i> : Adalékok az udvarhelyszéki boszorkányperekhez	84, 160
 III. Népköltészet és népzene. 	
<i>Harsányi István</i> : Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata	295, 361
<i>Kodály Zoltán</i> : Pótlék a zoboryidéki népszokásokhoz	114, 169, 235
<i>Sebestyén Gyula dr.</i> : A váczi Énekes Gyűjtemény	104
<i>Sepródi János</i> : Marosszéki dalgyűjtemény (VIII.)	36
 IV. Irodalom. 	
<i>Bán Aladár</i> : Paraske asszony, a finnek híres énekmondója	119
— — Holmberg Uno: Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker	304
<i>Hellebrant Árpád</i> : Néprajzi könyvészet 1911-ről	123, 176, 235, 312, 369
<i>Herrmann Antal dr.</i> : Wichmann, Julie: Beiträge zur Ethnographie der Tscheremissen	175
<i>Kohányi Menyhért dr.</i> : Friedländer, F.: Die Chadhirlegende und der Alexanderroman	243
<i>Madarassy László dr.</i> : Dr. Ecséri Lajos: A szegény emberről	115
<i>Marót Károly</i> : Reitzenstein, Ferdinand Freiherr v.: Urgeschichte der Ehe	51
— — Genep, Arnold van: Religions, Moeurs et Légendes	120
— — Heckenbach, Josephus: De nuditate sacra sacrisque vinculis	241
<i>Róheim Géza</i> : Folk-Lore	239
— — Frazer, J. G.: The Belief in Immortality and Worship of the dead	307
— — Scheffelowitz, Isidor: Das Schlingen und Netzmotiv im Glauben u. Brauch der Völker	310
<i>S. Gy.</i> : Dr. Herrmann, Anton: Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn	49
—s —ő. Wechsler, Eduard: Begriff und Wesen des Volksliedes	306
<i>Schwarz Frigyes dr.</i> : Jegerlehner, J.: Sagen und Märchen aus dem Oberwallis	305
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Wundt, Wilhelm: Elemente der Völkerpsychologie	302

V. Kisebb közlemények.		Lap
<i>Az Ethnographia</i> régi évfolyamainak visszaváltása		318
<i>Bartay András</i> „Eredeti Népdalok“ című gyűjteménye		126
<i>Bartók Béla és Kodály Zoltán</i> : Az új Egyetemes Népdalgyűjtemény tervezete. (Beadvány a Kisfaludy-Társasághoz)		313
<i>Bán Aladár</i> : Két új finn kültagunk		248
<i>Erdélyi Lajos</i> : Kriza mesemondásához		55
<i>Gálos Rezső</i> : A mennyei boldogság		178
<i>Horger Antal</i> : Kriza székely népmeséiről		53
<i>Kálmány Lajos</i> : Dalfejtő népszokás		250
<i>Kodály Zoltán</i> : I. Bartók Béla		
<i>Samassa érsek és a Folklore Fellows</i>		126
<i>Sebestyén Gyula</i> : Kriza újabban megvádolt mesemondása		57
— — Az új Vadrózsaper záradéka		125
— — Gyulai Pál tévedései		59
— — Indítványok a néphagyományok országos gyűjtésének múzeumi és könyvtári támogatásáról		317
<i>Tr. Z.</i> : Néprajztörténeti adalékok		177
<i>Vértesy Jenő</i> : Kisfaludy Károly verse a székely néprománcozók közt		58

VI. Néprajzi hírek.

Krohn Károly beválasztatása a Kisfaludy-Társaságba	61
Adományok a M. Néprajzi Társaságnak	62
Az ideai közgyűlés	62
Eszaki tanulmányút	250
Krohn Károly székfoglalója a Kisfaludy-Társaságban	251
A sárospataki gyűjtés eredménye	251
Az egri gyűjtés eredménye	251
Hat újabb gyűjtőszövetség szervezése Pápán, Kaposvárott, Usurgón, Csáktornyan és Komáromban	252
A néprajz állami támogatása	253
Gyűjtőszövetségek szervezése Szegeden, Kecskeméten, Kisújszálláson, Nagyszalontán, Gyulán és Kassán	372
Herman Ottó és Sebestyén Gyula a helsingforszi Finnugor Társaságban	373
Bán Aladár a Finn Irodalmi Társaságban	373
Az országos gyűjtés „Tájékoztató“-jának első tizezer példánya	373
A jövő évi vándorgyűlés	373

VII. Társulati ügyek.

Török Aurél tanszékének fenntartása ügyében intézett átiratok	62
Jegyzőkönyvi kivonat a Magyar Néprajzi Társaság 1912. decz. 18-iki üléséről	63
Ugyanaz az 1913. jan. 7-iki rendkívüli választmányi üléséről	64
Ugyanaz az 1913. jan. 29-iki üléséről	127
Ugyanaz az 1913. febr. 26-iki üléséről	128
Ugyanaz az 1913. márcz. 26-iki üléséről	178
A Magyar Néprajzi Társaságnak 1913. ápr. 2-án tartott rendes évi közgyűlése	179
I. <i>Szalay Imre báró</i> elnök megnyitó beszéde	179
II. <i>Solymossy Sándor dr.</i> főtítkári évi jelentése	181
III. <i>Kövecsesi Dancs Árpád</i> pénztárnok évi jelentése	184
IV. A számvizsgálók jelentése	187
V. Az 1912. évi zárószámadás és 1913. évi költségelőirányzat	188
Jegyzőkönyvi kivonat a Magyar Néprajzi társaság 1913. ápr. 2-án tartott XXV. rendes évi közgyűléséről	190
Ugyanaz az 1913. ápr. 30-iki üléséről	192
A pápai II. vándorgyűlés	253
Az Elnökség felirata a néprajz középiskolai tanítása ügyében	319
Jegyzőkönyvi kivonat az 1913. jún. 14-iki üléséről	320
Ugyanaz az 1913. okt. 29-iki üléséről	373

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTESÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek egyszerűen a

MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁGNAK,

a főlshózáások és lakczím-bejelentések pedig

Kövecsesi DANCs ÁRPÁD pénztárnokhoz (Budapest, II. Toldy F.-u. 50.) küldendők.

Előfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A folyóiratot illető küldemények

Dr. SEBESTYÉN GYULÁ-hoz (M. Nemzeti Múzeum), a társaság ügyviteléhez tartozó iratok pedig

Dr. SOLYMOSSY SÁNDOR főtitkárhoz (Bpest, VII. ker. Zugló-u. 16. sz.) küldendők.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és deczember hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
<i>Solymossy Sándor</i> : Idegen mesék meghonosodása	1
<i>Dr. Bartucz Lajos</i> : Göcsej és Hetés népének anthropológiájáról	9
<i>Szívós Béla</i> : A mai magyarság alkotó népelemei	19
<i>Dr. Fabó Bertalan</i> : A magyar néprajz egyik kimerítetlen forrása	22
Néphit'és] népszokások.	
<i>Róheim Géza</i> : A halálmadár	23
Népköltészet és népzene.]	
<i>Seprődi János</i> : Marosszéki dalgyűjtemény. (VIII.)	36
Irodalom.	
<i>S. Gy.</i> : Dr. Herrmann, Anton: Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn	49
<i>Marót Károly</i> : Reitzenstein, Ferdinand Freiherr v.: Urgeschichte der Ehe	51
Kisebb közlemények.	
<i>Horger Antal</i> : Kriza székely népmeséiről	53
<i>Erdélyi Lajos</i> : Kriza mesemondásához	55
<i>Sebestyén Gyula</i> : Kriza újabban megvádolt mesemondása	57
<i>Vértesy Jenő</i> : Kisfaludy Károly verse a székely néprománczok közt	58
<i>Sebestyén Gyula</i> : Gyulai Pál tévedései	59
Néprajzi hírek.	
<i>Krohn Károly</i> beválasztatása a Kisfaludy-Társaságba	61
Adományok a M. Néprajzi Társaságnak	62
Az idei közgyűlés	62
Társulati ügyek.	
<i>Török Aurél</i> tanszékének fentartása ügyében intézett átiratok	62
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1912 december hó 18-án tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	63
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 január hó 7-én tartott rendkívüli választmányi üléséről	64

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fentartjuk.

A M. Nemz. Múzeum néprajzi tára

(Városliget, Iparcsarnok)

további intézkedésig a nagyközönség számára

 zárva.

**Kutatóknak a gyűjtemény és a könyvtár nyitva van hétköznapon-
kint 9—1 óráig.**

IDEGEN MESÉK MEGHONOSODÁSA.

A mesevándorlások még korántsem tisztázott kérdésében, azt kell hinnem, ott rejlik a fő hiba, hogy úgy a nagy elméletek (Grimmek, Benfey, Andrew Lang, Wundt, Laistner, Bédier), mint speciális kutatások nyomán előállott módosítások, a népmeséknek elterjedése módját túlságosan egyszerű jelenségnek tekintik. Pedig a mint mód adódik egy-egy mesetípusnak vagy akár csak egy meseelemnek végignyomozására a különféle népek folkloreján keresztül, lehetetlen, hogy szembe ne ötljék a meglévő variánsok és szövegváltozatok sokszor szövevényes kapcsolódása, tehát az ezzel együttjáró áttelepülésnek is bonyodalmas, ellen sem őrizhető volta.

A mesevándorlás még a legegyszerűbb esetekben is egy lánczolatos egymásbafüzdő eseménysor, a melynek legtöbb mozzanata a kutató előtt örök rejtély marad. Ez az anyag természetében rejlő földeríthetetlenség, a mesék történetének e ködbe vesző bizonytalansága hatott nyilván az újabb elméletalkotókra oly értelemben, hogy a vándorlás fogalmát egyáltalán ki óhajtják küszöbölni teoriájukból. Az elemek, szerintük, oly egyszerűek, a primitív életviszonyokból oly önként folyók, hogy ugyanazok a motívumok teljes joggal, sőt szükségszerűséggel keletkezhetnek a föld különböző pontjain, egymástól függetlenül. Vándorlásuk, ha egyáltalán van ilyen, keletkezési központjuk körül csak kis területre, legföljebb az egynyelvűekére szorítkozhatott, t. i. ha a vándorlás alatt szorosan ajkról-ajkra való átplántálódást értünk. Ez az újabb angol elmélet (a melyhez úgy látszik Bédier is inkább hajlik), bármily tetszetős és bizonyító példákkal akárhogyan körültámogatott, általános érvényű nem lehet, mert könnyű szerrel hozható fel ugyanannyi példa ellene, mint amennyi mellette.

Ha csak a középeurópai mesekincs egységes tömegét tekintjük, e területen belül nem csupán a meseelemek teljes azonossága ötlik szembe, hanem bukkanunk nagyon elütő vagy töredékes változatok mellett nem egyszer olyan mesére, melynek egységes típusát, hosszú és változatos elemsorát ugyanolyan rendben, ugyanoly módon meséli a spanyol koldus, mint a norvég halász, a délszláv pásztor, mint a skót majoros, a mi alföldi fonóasszonyunk, mint az orosz hajóvontató. Elképzelhető-e például, hogy a Tompa feldolgozta „Jávorfa meséje“, a melynek magyar népi változataiban is ott az önként megszólaló furulyának ismétlődő éneke: „Fujjad, fujjad én pásztorom . . .“, majd a meggyilkolt gyermek apja és anyja után: „ . . . én gyilkosom!“ s a mely ugyanigy felbukkan az

oláh, a lengyel, szerb, svájci, észt vagy a szicíliai változatokban¹ — hogy ez az azonos forma ott a helyszínén mindenütt külön, egymástól függetlenül, autogenezis útján sarjadt ki ily egyenlő módon?

Az igazság nyilván abban lesz keresendő, hogy meg kell különböztetnünk a mesék között tetszetős, világos szerkezetű, szinte klasszikus meséket és zagyván összetakolt, következtelen, gyarló történeteket. Előbbiek, mint a tökéletes népdalok, mondhatni örökéletűek,² s mint ilyenek a népek szellemi cserekereskedelmének régóta legbecsesebb árucikkei; míg a gyarlók helyi keletkezésük területén röghöz kötöttek maradnak, csenevész voltak hosszabb, viszontagságos vándorutat nem bír meg. Utóbbiak közt akad természetesen, ép primitív szerkezeténél fogva, nem egy olyan, a melyhez hasonló esetleg máshol függetlenül is felbukkan, de ez esetlegességek az általános elv felállításában nem lehetnek döntők s legkevésbé volna igazságos miattuk tagadni a nemzetközi mintamesék rendes tovaterjedését.

A mesevándorlás, mint tapasztalati tény, előtt tehát szemet húyni nem lehet. Az érthető, hogy a mai kor városi életét élő kutató nehezen tudja megérteni és elképzelni azt az élénk mesecserét, a mely Középeurópában a könyvnyomtatás előtt, sőt azóta is az érintkező nép fiai között élő szokott állani. Ma a vasutak korszakában nincs közbülső terület, nincsenek közbehelyezett néprétegek,

¹ A közel rokon változatok ezek: 1. Balaton-mellékről, Nyör. IV. 36 (fordítása Sklareknál, I. 1901 21. sz.). 2. Szovátáról M. Népk. Gyűjt. VII. 10 sz. „Király Derzsa“, 521. l. „Fujjad, fujjad én gyilkosom“ . . . 3. U. o. Farkaslakról, I. jegyz. 574. l. 4. Népballada formában Vas. Ujs. 1903 18. sz. 5. Erdélyi *szász* változat „Der Rohrstengel“ 43. sz. Haltrichnál (D. Volksmärchen aus dem Sachsenlande, Wien 1884 IV. kiad. 178. laptól), benne: „O Schäfer fein, Du bläst auf meinem Beinlein . . . etc“. 6. *Oláh* megfelelője Obert gyűjtésében (Ausland, 1857 28. sz.) itt a tetemből nőtt nyirfából dudasipó farag a pásztor s ebből hallik az áruló dal. 7. *Mazuriai* lengyel forma Töppennél (1867² 139. l.). 8. A *déllengyel* Woycickinál 105. l.; itt: „Fujjad, én pásztorom . . .“ Végül: „Fujjad csak én néném, megver most az Isten“ . . . 9. Wuk Karadzicsinál 39. sz. *szerb* változatban bodzafa furulya árulja el a titkot. 10. Wackernagel *schweizi* meséjében (Haupt's Zeitschr. III. 35) a holttest csontjából csinál a pásztorfiú furulyát. 11. *Észt* rokonmese Neus gyűjt. ben 56. l. 12. Az *olaszok* közül Gonzenbachnál pld. 51. sz. (I. k. 329—334):

Sonami, sonami, miu viddanu . . .

Fui ammazzatu a lu sciumi Giurdanu,

Di me frati, lu tradituri!

Lu menzanu nun ci curpa,

E lu granni va alla furca.

Fujjál, fujjál földes gazdám

Megölt engem Jordán mellett

Az én bátyám, az áruló!

A kisebbik ártatlan volt,

De a nagyobb lakol ezért.

Olasz változatok még: 13. Crane: It. pop. tales, 336. 14. Andvews: Contes ligures 31. sz. 15. Archivio per lo stud. delle trad. pop. III. 71. l. 9. sz. 16. *Francia* megfelelő Cosquinnél 26. sz.

² L. péld. *Maspero* egyiptusi mesegyűjteményében a négyezer éves papyrus emlékekről vett: „A fárao kincsablóit“ (a Meisterdieb típus öse), a mely megvan Herodotosznál is, vagy u. o. a meg érdekesebb „Anepu és Bitiu történetet“, melynek három motívuma ma is széltében ismert, t. i. 1. Putifárné (Ponciánus), 2. Amicus és Amelius, 3. a gonosz mostoha (l. péld. Gyulai versében). A kincsabló meséről *Gaston Paris* értekezett (Revue de l'histoire des religions 1907. évf.), utóbbiról *Wake: An ancient egyptian folk-tale*, — a Journ. of american folk-lore, XVII. k. ben.

mint a vándorutazások idején. A középkorban, majd az újkor folyamán is a mesterlegények kötelező világtárása, a zsoldos hadak fejedelmeket és országokat cserélgető élete, a hosszadalmas búcsújárások akkoriban oly gyakori tömegmozgása folytonos változással, új meg új elemekhez való surlódással járt; czéltalanul járó, nyughatatlan vérű, kóborló elemek pedig — ma is sokkal nagyobb számmal, mint képzelnők — mindenkor állandó vándormadarai voltak az országutaknak. Az egymáshoz csatlakozás ily helyzetekben rendes szokássá válik s megteremti az összeverődött közt a hasonló sorsúak bizalmasságát, módot ad reális tapasztalataik kicserélésére; majd önkéntelenül felváltja beszédük témáját a szórakoztató, időfelejtető és útrövidítő mesélgetés; a hogyan Chaucer búcsújai teszik a Canterbury-történetekben, a hogyan a világirodalom keretes elbeszéléseinek külső összefoglaló történeteiben láthatjuk; a hogyan az izlandi Sagák idején és ma a délszlávoknál a vendégüdvözlés állandó formája az, hogy „mesélj nekünk valamit!“ E folytonos cserének, ismert mesék korrigálásának, újon hallottak emlékeztetésének természetes következménye aztán az a csodálatos kiegyenlítődés, a mely a népek mesekincsében úgy meglepte a folklóreistákat s a minék nyitját, magyarázatát oly különböző utakon keresik.

Nem mellőzhető itt még egy tényező megemlítése, a melynek a kiegyenlítődésben való közrehatását, úgy látszik, eddig nem vették érdeme szerint figyelembe. Míg a középkorban szerteterjedt meseformák világosan élő ajkról plántálódtak át és tovahaladásuk kétségkívül szájról-szájra történt, a könyvnyomtatás óta divatossá és kedvelté lett *népkönyvek*, ponyvafüzetek, mint változatlan szövegek is terjesztették az egyenlő típusokat. Erre fog a jelen beszámolás is példával szolgálni. Minthogy a mesevándorlás, mint feljebb említettük, egy többnyire ismeretlen mozzanatokból álló eseménysor, az áttelepülés módjainak megismerésére legalkalmasabb példák azok lesznek, a hol ez az eseményláncolat lehető rövid s kimutathatóan csupán egy-két mozzanat, egy-két közvetítő révén jutott el mai lehelhelyére. Ilyen ritka és megbecsülendő példák azok, a melyekre a magyar népmesék közt *Rónáné-Sklarek* asszony, meséink érdemes fordítója és jegyzetekkel kísérelte hívta fel a figyelmet a Heinrich-albumban: „Néhány Grimm-mese a magyar nép ajkán“ czímmel. A Grimm-testvérek német gyűjteményének öt meséjét ugyanis megtalálta csaknem szószerint a Kisfaludy-Társaság Népköltési Gyűjteménye IX. kötetének meséi között (*Berze Nagy János*: Népmesék Heves és Jásznagykúnszolnok megyékből. Jegyz. kísérelte Katona Lajos, Budapest, 1907.) Ez egyező mesék a következők: I. „Von dem Machandelboom“ (Grimm 47. sz.), a melynek nálunk „A fejér madár“ felel meg (IX. köt. 47. sz.). II. „Aschenputtel“ (Grimm 21. sz.), a magyarban „Hamupipőke“ (10. sz.). III. „Das Fürchtenlernen“ (Grimm 4. sz.), megfelelője: „Nem félek Jankó“ (37. sz.). IV. „Von den vier kunstreichen Brüdern“ (Grimm 129. sz.), magyarul: „Négy testvér“ (70. sz.) V. „Die Gänsemagd“ (Grimm 80. sz.), nálunk: „A faladár ló meg az aranyhajú királykisasszony“ (26. sz.).

Sklarek asszony összeállítja a párhuzamos helyeket, kimutatja a mesék tartalmának azonos voltát s meggyőző érveléssel idézi a mesék szövegébe beleszórt verses mondókákat, a melyek mindig ugyanazon helyen és hasonló szöveggel fordulnak elő a magyar megfelelőekben is; végül kimondja, hogy e népajkáról fel-

jegyzett palóczmések, a melyek mind egy faluból: Besenyőtelekről valók és közülök az I—IV-et ugyanaz az egy parasztasszony: Gyűrő Klára mondta el, a Grimm-féléknek egyszerű visszhangjai. Nem húny szemet az itt-amott felbukkanó eltérések előtt sem s belőlük figyelemreméltó következtetéseket von le. Feltűnőnek találja pl., hogy a magyar mesék szokásos bőbeszédű, közlékeny terjengőssége helyett itt az átvett szövegek (az utolsó egy (V.) kivételével) rövidebbek a német eredetnél, szinte csak vázukat tartották meg, mintha még nem lett volna idejük az új talajban átérni, otthonossá válni s a rendes hozzátételekkel felruházkodni. Az V. viszont (Gänsemagd — Faladár ló) kellemes kivételkép némely helyütt megbővült. Nem is az előbbieket mesemondója után jegyeztetett fel, hanem Szabó Borcsa öreg parasztasszony elmondásában került a gyűjteménybe. Ez egyen meglátszik, hogy az elbeszélő néhol belemelegszik tárgyába s az elnagyolt, szűkszavú német jelenetek egynémelyikéből eleven, részletes történetet alkot. A cikkíró tovább nem megy; a kétségtelen s lehetőleg közvetlen átvétel megállapítása után nyílt kérdésnek hagyja azt az önként fölmerülő további gondolatot, hogy mi úton-módon juthatott el e csomó Grimm-mese a besenyőtelki parasztasszonyokhoz, mi lehetett e németül *nem tudó* mesefák *közvetlen* forrása, a miből oly kitűnően rögzítő emlékezéssel megtartották az eredetinek még fordulatait is!

A kérdés annyira jelentős, az alkalom oly ritka kedvező, hogy e mesék sorsának behatóbb tanulmányozása bizonyára megérdemli a ráfordított fáradságot. Mindenekelőtt kétségtelen az, hogy az elmondók *magyar* szöveget kaptak s tekintettel a közbeszött, hű fordítású versekre, meséiket könyvből, nyomtatásból jegyezték meg vagy ilyenből olvasták föl nekik ismételtén. Összevettem a palóc gyűjtemény öt meséjét az eddig magyarul megjelent 14-féle Grimm-fordítással s kitűnt, hogy a versek a Halász Ignác-féle átültetésnek felelnek meg, (Grimm-mesék, Walter Crane rajzaival, Bpest, Athenaeum é. n.) míg a többi fordításban épp a versek rök a besenyőtelki szövegektől. Bizonyosággul álljon itt a két legjellemzőbb betéters; egyik a „Hamupipókében“ van:

II. *Halász* (58. l.).

Búg, búg rossz idő,
Csupa vér már a czipő,
Szűk a czipő, még otthon
Az igazi mennyasszony.

Berze Nagy gyűjt. (82. l.).

Zúg, búg rossz idő
Csupa vér má a czipő.
Szűk a czipő, szűk nagyon,
Nem az igaz mennyasszony.

(A németben: Rucke die guck, — Blut ist im Schuk: — Der Schuk ist zu klein, — Die rechte Braut sitzt noch daheim.) Gr. I. köt. 118. l. (Reklám-kiad.)
Még meggyőzőbb a „Fejér madár“-ban (Halásznál „A bodzafa“) lévő következő egyezés:

I. *Halász* (254. l.).

Az anyám, az megölt,
Apám, az megevett,
Kistestvérem, Mariskám,
Összeszedte csontocskám.
Köti selyemkendőbe,
Teszi bodza tövébe,
Kivitt, kivitt, de szép madár vagyok.

Berze Nagy (357. l.).

Anyám megökött, apám megevett!
Kistestvérem, Mariskám,
Összeszedte csontocskám.
Kötte selyemkendőbe,
Tette boczfa tövébe,
Kikelt, kikelt, itt van itt!
De szép madár lett belülem!

(Vége Grimmnél: Kywitt, kywitt, wat vör'n schön Vagel bün ik. I. k. 213. l.)

Ezek után megnyugodhatnánk abban, hogy Halász kötete került el Besenyőtelekre, a melyből többször hallván e meséket, a nép asszonyai megőrizték emlékülükben s beiktatták többi ismert meséik közé. Irodalomtörténeti módszert követve, ezzel munkánk be is lenne fejezve s az eredményben megnyugodhatnánk, ha a szájhagyománynak sokszor kifürkészhetetlen útja óvatosságra és további összevetésre nem intene. És valóban, a mint tovább kutatunk, nem kis meglepetésünkre kitűnik, hogy az eset éppen nem olyan egyszerű, mint a milyennek nyilvánvalóan látszott.

Mindenekelőtt azt a nem várt tényt vagyunk kénytelenek konstatálni, hogy a kérdéses öt egyező meséből Halász könyvében *csak hármat* találunk lefordítva, ketteje nála nincsen meg. Megvan az I., II. és V., de hiányzik a III. és IV. mese. (Kötetébe Grimm 200 meséjéből összesen 51-et vett fel.) Vagyis a nála hiányzó, de Grimmével egyező két mesét (III-at és IV-et) ugyanazok az asszonyok Halász könyvéből nem vehették, hanem *máshonnan* kellett kapniok. Mi következik most már ebből? Az, hogy e kétségtelen ténynyel számot vetve, meginog még az az előbb biztosnak vett feltevésünk is, hogy a Halász könyvében meglévő három mese csupán innen, közvetlenül juthatott az elmondók tudomására. Meginog annál inkább, mert a meglévő három közül is az utolsó (V.), mint már Sklarek észrevette, a versek egyezésével szemben az elbeszélés prózai menetében lényeges eltéréseket mutat a Grimm-Halász-féle szövegtől. Érdemes lesz ez eltéréseket sorra vennünk, talán lelünk fel bennük valami nyomravezetőt.

Mindenekelőtt hiányzik a palóczmese végéről két, a Falada-mesetípusra jellemző és Grimm-Halásznál meglévő meselem. Egyik a Midás király mondájával rokon motívum, A mese alapváza az, hogy a királylányt vőlegényéhez kísérő gonosz „szobalány“ (a palócz szövegben: „gubernát“!?) útközben ruhaacserére kényszeríti úrnőjét s maga adja ki magát mennyasszonynak, a királylány meg csak úgy maradhat életben, ha esküvel titoktartást fogad s így libapásztorlány lesz belőle az udvarnál. Mikor a mese vége felé a gonosz csere a táltos ló révén kiderül s már csak az ál királyi ara tagad, a palócz meséből kimaradt az, hogy az öreg király a libapásztorlányt hasztalan unszolván vallomásra, végre azt tanácsolja neki, mondja bele titkát a kályhába, a mikor egyedül van; ő pedig a vallomást a kürtön át kihallgatja. Szintúgy hiányzik a besenyőtelki szövegben a befejező rész, az a Szt. Gellért legendával rokon részlet, a hol a leleplezett gonosz nőtől magától kérdik meg, mit érdemel ez meg ez a bűnös s a megkérdezett, nem ismerve saját esetére, kiszabja a büntetést a maga fejére, hogy belül szeges hordóba tétessék s két lovat fogva eléje, úgy hengergessék az utakon végig. Feltűnő, hogy az elmondó épp abban a mesében hagy el két érdekes s a befejezéshez szükséges mozzanatot, a hol különben bőven, terjengősen mesél; egyébként azonban minden fordulatában híven követi a német mesét.

A részletes összevetést folytatva, a többi mesében is találunk figyelemre-méltó eltéréseket. Hogy csak egyet említsünk, (az I. sz. m.) Grimm híres Machandelboomjában, mikor a gonosz új asszony már megölte, megsütötte és férje elé találta a mostoha fiát, az asszony édes lánya a csontokat fölszedi és elássa egy bodzafa tövébe; a fáról fényestollú madár repül fel s emberi hangon énekelve meséli el a bűnt. Bűvös daláért egy aranymivestől drága lánczot kap (apjának

szánt ajándék), csizmadiától piros cipőt (testvérkéjének), molnárlegényektől malomkövet (hogy az asszony fejére ejtse). A palócz mesében az éneklő madár ezek helyett egy boltostól selymekendőt kér (hugának), kalapostól új kalapot (apjának), csak a malomkőkérés azonos mindkettőben.

Ezek s néhány hasonló különbség szintén gondolkodóba ejthetnek, mert oly természetűek, a melyek alig írhatók az elbeszélő szabad változtató kedvének rovására. Ennek a változtató hajlamnak u. i. még nem régen jóval többet tulajdonítottunk, mint a mennyi belőle a mesetanulmányozások folyamán beigazolódott. Az újabb kutatások tapasztalatai t. i. mindinkább azt a meggyőződést érlelik meg bennünk, hogy a szövegváltozatok, eltérések *nem* a mesemondó önkényes és pillanatnyi ihletből eredő elkalandozásai, nem a képzelet, spontán hozzácsatolt újításai minden egyes elmondáskor. A népnek mindig erősebb és biztosabb az emlékezete, mint a fantáziája, a mely korán sem oly szabad és csapongó, mint a meseváltozatok után hinnök. A primitív, friss emlékezet hű megtartóképességéhez járul még bizonyos konzervatív hajlam is, a mely tiszteletben tartja az egykor hallott formákat. A változatok keletkezésének igazi oka máshol lesz keresendő; részben talán az adás-vétel alkalmával állanak elő, részben idegen beavatkozó tényezőnek is, mint látni fogjuk, lesz tulajdonítandó. A mit fentebb Sklarek belemelegedésnek nevezett, az az elmondás közben hozzááruló képzeletmunka rendszeren csak annyit változtat a szilárd kereteken, hogy itt-amott a helyzetnek megfelelő párbeszédet szűr közbe, vagy egy elemet érdekkeltetés czéljából háromszorosra fokoz, de az alapvázlat, az elemek sorrendi elhelyezése *egy* elbeszélő ajkán érintetlenül, változatlanul megmarad évtizedeken keresztül.

Emlékezzünk Bünker Rajnáld soproni öreg mesefájára, Kern Tóbiásra, a ki 10 évvel később ugyanazt a mesét a tartalom pontos hűségével mondja el újra.¹ A szöveghez ragaszkodásra érdekes másik példa a szóban levő palóczgyűjtés egyik helye (274. l.), a hol egy tréfás mesekezdő formulában ezt olvassuk: „... az üveghegyen innen vót, a hun a fecskék térgyen mitáva kamicsoltak, vót egy kirá...“, ehhez a gyűjtő jegyzetben hozzát teszi: „Hogy ez mi, nem tudom; a közlő sem birt felvilágosítani“. Nekünk ez a zagyvalék hely sokat mond; bizonyosság arra, hogy a mesemondó mennyire ragaszkodik a kapott szöveghez, még értelmetlen formájában is emlékezik arra, a mit hallott.² A biztos és hű emlékezet adja meg, nézetem szerint, annak az eddig nem tisztázott esetnek is magyarázatát, a melyről kerekedett vita 1903-ban folyóiratunk lapjain zajlott le s keltett nem kis érdeklődést a mesekutatók körében. Katona Lajos a mesetípusok összeállítása közben említést tett Pintér Sándor palócz gyűjtéséről s párhuzamos idézetekkel bizonyította azok és a régi Erdélyi-féle mesék egynémelyikének szószerint megegyező voltát, minek alapján kétségbe vonta a Pintér-féle lejegyzések meg-

¹ Schwänke, Sagen u. Märchen in heanzischer Mundart. Leipz. 1906. 420—36. „Ta raichi Müllnastochta“ mind a két szöveg egymás mellett.

² Jelentős adattal szolgál ugyanerre Horger csángó gyűjtésének (M. Npk. Gyűjt. X. k.) 30. sz. darabja: „A három mirha“. Az elmondó a mesén végig „mirha“ szóval jelöli a „kincset“, „ékszer“. Gyűjtő szerint a szó ma nem használatos a környéken, de kétségkívül a „marha“ szó régi jelentésére mutat vissza. Jellemző, hogy az elbeszélő nem ismerte a szó értelmét, csak úgy hallotta (l. u. o. jegyz. 459. l.).

bizhatóságát. A gyűjtő feleletében legnagyobb határozottsággal erősítette és bizonyította, hogy élő ajkról vette a mesék minden szavát s igaza mellet nemesak érvei szóltak, de egész folklóre munkássága. A rejtélyes eset akkor Katona udvarias feleletével csak lezáródott, igazi felderítésre azonban nem került. Azt hiszem, az ott olvasható mondategyezéseknek sincs egyéb magyarázata, mint az, hogy a mesélő bizonyára többször, sokszor hallotta az Erdélyi-féle szöveget (akár eredeti kiadásban olvassgatták fel előtte, akár ponyván készült utánnomásból) s megjegyezte magának a szebb vagy fontosabb helyeket szavakhoz ragaszkodó hűséggel.

Visszatérve ezek után a mi palóc meséinkhez, ha a besnyőtelki asszonyok meséi közvetlen átvételci lennének a Grimm-Halász-szövegnek, elképzelhetetlen, hogy oly lényeges eltérések mutatkoznának rajtuk, mint előbb tapasztaltuk. Itt közvetítő s némileg eltérő más szövegnek kellett közbejátszania, a melynek már ama módosításokat magában kellett foglalnia. Erre a közvetítő átdolgozóra utal az említettekén kívül egy további szemtetünő hely. Az V. mesében, mely a „Falada tál tosról s a pásztorkodásra kényszerített királylányról“ szól, van egy epizód, a mely a német (és a Halász-) szövegben rövid, egyszerű, naiv, a palóczban részletes, de nem naiv, hanem érzélgően kiszínezett. Kint a legelón a királylány egy libapásztor gyerekekkel, Pistával (Halász szerint, Grimmnél: Kürdchen) együtt őrzi a ludakat; a gyerek reggelenként, mikor a lány aranyhaját fésüli, pajkos szilajsággal meg akarja tépázni, de a lány elmondja szélkergető bűvös versét, mire szélroham kerekedik, lekapja a fiú kalapját s neki addig kell utána futnia, míg a leány haját be nem fonta. „Erre megharagudott Pistika és nem szólt hozzá többet; mikor aztán másnap is így járt, estére haragosan elment az öreg királyhoz. „Évvel a lánnyal nem őrzök tovább ludat.“ „Már miért nem?“ „Hát mert egész nap bosszant.“ Erre megparancsolta neki az öreg király, hogy mondjon el neki mindent, hogyan járt vele . . .“ Ez az egyszerű meseelem a palóc szövegben ilyen alakot öltött:

A faladár lovonn kívül csak egy vót, a ki a lyánt szerette, az ő libaörző társa, a tizénhét esztendő gyerek. No! az szerette úgy, hogy még *alunnyi sē tudott végette!* Különösen mikor otki a gyepénn vagy a tallón a szé összeboglyozta a haját, a kinek mindén szála tiszta arambú vót, oszt úgy féllétt a naponn, hogy *fájt a szívi, ha nem nézhette.*

Écczér mán fél is tette magába a gyerek, hogy ha boglyos léssz, markol a hajábú, oszt eltészi a lajbizsebibe, letalább mikor dóga nem léssz, *elíveszi, oszt azokat csókolgattya.*

Úgy is tētt. Mikor a lány boglyos lét, odamēnt hozzá, hogy, maj markol a hajábú, de az elkezte:

Vidd el, szél, vidd a Misi kalapját,
Hogy nē bánca a szégény lány haját!

Akkor csak a szél félkapta a Misi kalapját, vitte, vitte, azután lévágta a tallóra, ott guringázott vele egy jó darabig, míg Misi méffoghatta

Azalatt a szégény lány mégsimakodott, mégfésűködött, bekötte a fejit.

De ez így mēnt sokszor. Misi nem tudott a lány hajára szērt tēnni, mer a kalapját akkor mindég elvitte a szél. Hiába rimānkodott neki a fűzfák alatt, a libapásztorlyánya mēssē hallgatta a beszélgyit.

A gyerekszerelemnek ez az epekedő, szentimentális kifestése nem népi eredetű, ez művelt, olvasott ember csinálmánya lehet csupán.

Hogy az így föltett közvetítőszöveg milyen természetű és eredetű lehetett, arra rávezet a kötet néhány más meséje. A palóczygyűjtés 32. sz. darabja „A jószívű árvalány“-ról szól. Egy özvegyembernek lánykája van, a kit a szomszéd öregasszony jól tart, becéz, csak azért, hogy a lány otthon apja előtt feldicsérje a jó szívét s az apa őt elvegye. Így is történik; az új anya két lányt hoz magával. Az eddig becézett árvának pedig rosszra fordul a sorsa; a lány megújja a sok szenvedést és világgá indul. Eddig a mese megfelel Grimm 13. sz. történetének (Die drei Männlein im Walde). A palóczy mese folytatása azonban: a lány kalandos vándorlása, egy *másik* Grimm-mesének hű másolata, a 24. sz. „Frau Holle“-nak. Az így kontaminált palóczy mese azonban megvan *éppily* összerkesztésben és népmeséneknek megfelelő feldolgozással Bucsánszky ponyvafüzetében: „Az árvát nem hagyja el az Isten“ czímmel (Budapest, 1892). Hogy a két különböző félből az összetákolást nem a nép hajtotta végre, hanem készen kapta nyomtatott népiratban, talán mondani sem kell. A népi füzetkék különben is szembenézően hatottak a besenyőtelkiek mesekincsére. A palóczygyűjtemény „Buli Jankó“ meséje (39) a ponyván „Bulyi Jankó élete és viselt dolgai“ czímen Bucsánszky Mesetárának 5. füzetében található; megleljük a „Tilinkó“ mesét a ponyván: „Koplaló Mátyás“ cz. füzetben és a „Többsincs királyfi“ elején. A kötet 7. meséje „A próbára tett királyfi“ közel rokon Bucsánszky „Vénusmadár“ cz. ponyvájával . . . stb.

Annak az előbb vizsgált öt Grimm-féle mesének ilyen ponyvatermék kiadását, sajnos, eddig nem sikerült megtalálnom, de ismeretes, hogy népiratkákban némi átdolgozással a Grimm-mesék nálunk szelvényben el vannak terjedve. (Néha pusztán fordításban, pld. Grimm 60. számú meséje „Aranymadár“ czímen Rózsa Kálmánál. Budapest, 1897.). Szinte biztosra vehető, hogy a sorozatból épp ez a népszerű öt mese nem maradt ki. Láttuk előbb, hogy a palóczy szövegek prózai része szokatlanul eltér a német fogalmazástól ellentétben a beleszótt versekkel, a melyek hünen meg vannak tartva; a 4 első mese túlságos rövidre van fogva, fontos meseelemek hiányzanak belőlük, új feldolgozással pedig egy szentimentális szerelmi epizódot találtunk benne; mindezek, mint belső okok már eleve egy közvetítő szövegezés közbeékelődését tették valószínűvé. Azt hiszem, ezek után nem járunk messze a valóságtól, ha közvetítőknek az említett vásári füzetkéket tekintjük. Viszont a Halász-fordította versek egyezése a palóczy szövegbeliekkel nem fog senkit meglepni, a ki a ponyvatermékek készülésétől módjait ismeri. A Halász-kiadást, mint elterjedt mesekönyvet, bizonyára maga előtt tartotta az a munkatárs, a ki a füzetek újabb kiadásába beletákolta vagy rajtuk rövidített (nehogy a régebb kiadással azonos szöveget adjon, hanem valami „új“-at); míg tehát a prózai szövegen itt-ott változtatott, a minek nyomát megleltük a népmeséken, a jól hangzó verseket megtartotta és változatlanul nyomatta le.

Solymossy Sándor.

GÖCSEJ ÉS HETÉS NÉPÉNEK ANTHROPOLOGIÁJÁRÓL.¹

Göcsej és Hetés hazánk amaz érdekes területei közé tartozik, hol a nép nyelve sajátosságánál, viselete és szokásai különlegességénél, ősi vonásainál fogva lényegesen eltér a körülöttük élő magyarságtól s így mint társadalmilag elszigetelt, néprajzilag és nyelvileg sok ősi vonást megőrzött népesoport, különösen alkalmasnak kínálkozik arra, hogy a nevezett okok alapján feltételezett csekélyebb fokú kevertsege következtében embertanilag is ősbibb, tisztább típusok maradványait nyomozzuk közöttük. Igaz ugyan, hogy a típus a nyelvtől és az ethnographiai jellegektől többé-kevébbé független s abból, hogy valamely területen a nép nyelvileg és néprajzilag egységes, még nem vagyunk feljogosítva arra, hogy somatologiailag is egységes típusúnak tekintsük. Mert a nép-, nemzet- stb. társadalmi csoportok lényegesen mások, mint az embertani típusok s egyik a másikat a népek mai eredeti mivoltukból teljesen kiforgatott, összekevert állapotában a legtöbbször nem fedi. Tudjuk, hogy vannak népek, melyek néprajzilag és nyelvészetileg teljesen egységesek, pedig embertanilag a legkülönbözőbb típusok keveredéséből állanak; viszont találunk egymástól teljesen eltérő nyelvű, szokású, viseletű népeket, melyek általános testi típusa azonos. Ezekkel szemben azonban igen sok, mélyreható kutatáson alapuló olyan észlelettel is rendelkezünk, melyek azt bizonyítják, hogy a hol a nép nyelvileg és néprajzilag egységesebb, zártabb, ott a keveredés évszázadok alatt csakugyan kisebb volt s a típus, ha nem is egységes, de aránylag mégis egységesebb, az egymással keveredett elemek száma kisebb s főleg az egyes elemek ősiebbek, mint olyan helyen, hol a nagyfokú keveredés már a nyelvben és szokásban, viseletben is szemünkbe tűnik, jeléül annak, hogy ez a keveredés újabb keletű is. Ezért noha igaz, hogy az embertannak a néprajztól és nyelvészetől teljesen függetlenül, befolyásolatlanul, egészen más eszközökkel és módszerekkel kell dolgoznia, mégis nagy hiba az, ha a rasszanthropologiai bűvárlatokban a néprajz, nyelvészet régészet, településtörténet s általában a történelem adatait teljesen mellőzzük, mert e rokon- és segédtudományok sokszor nemcsak fontos támpontokat nyújtanak, de egyenesen megakadályozzák vagy legalább figyelmeztetik a rasszanthropológiát, hogy téves eredményekhez, következtetésekhez ne jusson. Sőt igazán eredményes rasszanthropologiai kutatások csakis oly területen végezhetők, melyeknek történelmi multja s főleg településtörténete a legapróbb részletekig ismeretes s a mely néprajzilag, nyelvészetileg és régészetileg már rendszeresen fel van kutatva. Viszont azután a rendszeres embertani kutatások eredményei az említett rokonszakmák feltevéseit, következtetéseit igazolni vagy helyesbiteni fogják.

Göcsej és Hetés területe különösen azért fontos rasszanthropologiai szempontból, mert a míg hazánk egyéb vidékeit a nagy mongol dűlás és a 200 éves török hódoltság, mondhatni, fenekestől felforgatta, összekeverte, addig ide az utolsó évezred népeket felforgató nagy történelmi mozgalmainak csak legszűlső, teljesen elgyengült hullámai jutottak s így a típusokat feltétlen ősbibb állapotukban vizs-

¹ Előadatott a Magyar Néprajzi Társaság 1912 decz. 18-án tartott felolvasó ülésén. Részletesebben meg fog jelenni Göczi Ferencz tanfelügyelő úrnak Göcsej néprajzáról ez évben kiadandó nagyobb munkájában.

gálhatjuk, mint pl. az Alföldön. Ebből azután némelyek azt a merész következtetést vonták, hogy Göcsej népe tiszta, keveredetlen honfoglaló magyar, viszont mások a hunnok és avarok egy ősi megmaradt csoportját vélik bennük felfedezni.

Az anthropologiai vizsgálatok azonban, mint látni fogjuk, eme vérmes reményeket, egyoldalú felfogásokat meglehetősen redukálják s azt bizonyítják, hogy típus tekintetében Göcsej és Hetés népe sem egységes, hanem meglehetősen kevert, de ez a keveredés tetemesen kisebbfokú, mint pl. az Alföldön: egyes elemei könnyebben nyomozhatók s kimutathatók; emellett Göcsej belsejében tényleg ősi elem maradványaival is találkozunk, de csak igen kicsiny számban.

Mindenekelőtt hangsúlyoznom kell azt, hogy ne állítsuk az embertant ma, a mikor a honi faji vizsgálatok csak éppen hogy megindultak s mindössze néhány hiányos adattal rendelkezünk, mindjárt a legnehezebb kérdések elé s ne várjuk azt, hogy az embertan a nagy függő kérdések várva-várt megoldását egyszerre kétszer kettő = négy módjára meghozza. Hazánk faji problémái sokkal bonyolultabbak, semhogy azokat egyszerre, rövid idő alatt s kevés vizsgálat alapján eldönteni lehessen. Ne állítsunk az embertan elé ma mindjárt a kezdet elején ilyen kérdéseket: mondja meg, Göcsej népe honfoglaló magyar, vagy hunn-avar-e? vagy döntse el a székelyek fajiságát. Ezek ma egyenesen lehetetlenségek: Hogyan mondhatná meg akkor, a mikor nem ismerjük sem a honfoglalókat, sem a hunnok, avarok s hazánkban megfordult különböző népek jellegzetes faji sajátosságait. Eme nagy kérdések majd csak akkor lesznek eldönthetők, ha egyfelől hazánk egész mai lakossága embertanilag rendszeresen leírva és felmérve s másrészt az összes valaha itt megfordult ősi típusok az újabban kiásandó nagyobb számú, teljesen ép és minden kétséget kizáróan hiteles koponyák és csontvázak alapján rendszeresen feldolgozva lesznek. Ma a munka elején az anthropológiának tartózkodnia kell minden merész következtetéstől s legfőbb feladata csak az lehet, hogy minél több tudományos részletadatot gyűjtsön hazánk mai és régi típusainak ismeretéhez.

Így tehát speciálisan jelen témánknál, Göcsej és Hetés anthropológiájánál is az a tudományos feladat, miszerint megállapítsuk, hogy e terület népét miféle testi sajátosságok jellemzik s azoknak milyen az elterjedésük, gyakoriságuk. De hogy az így megállapított somatologiai jellegek azután mely ősi típus maradványaiul tekinthetők, annak eldöntése a vizsgálat mai stádiumában lehetetlen. Mindamellettt már az ilyen szorosán leíró jellegű kutatások alapján is igen becses útbaigazító adatokra tehetünk szert s nagy óvatossággal némi következtetéseket is vonhatunk.

Igen nagy akadálya azonban az ilyen leíró faji vizsgálatoknak is az, hogy ma még a kellő anyagi eszközök hiányában nincs módunkban vizsgálatainkat oly terjedelemben és oly nagyszámú anyagon végeznünk, a mint azt a tudomány érdeke megkövetelné. Nálunk az emberek még mindig abban a naiv hitben ringatják magukat, hogy elég néhány ember megmérése s az anthropologia rögtön meg fogja mondani azok faji eredetét. S ha ez egy-két mérés után nem sikerül, a mint nem is sikerülhet, mindjárt elvesztik bizalmukat s az embertant teljesen hasznavehetetlen tudománynak kiáltják ki.

Ismerve hazánk lakosságának óriási kevertségét, mi az a 40—50 vagy akár 100 ember is, a kit eddig egy-egy területen behatóbb vizsgálat tárgyává

tehattunk ahhoz, hogy azok alapján az egész terület somatológiai jellegeiről s főleg azok elterjedéséről biztosabb képet nyerjünk. Göcsej és Hetésben például összesen 162 egyént mértem meg, a mi az eddigi vizsgálatok eredményeinél tetemesen nagyobb, de mily elenyésző csekély mégis az egész terület 70 — 80,000-nyi lélekszámához képest. Ezért vizsgálati lapokat küldöttem szét s a megyei tanító-ság lelkes közreműködésével körülbelül 4000 iskolásgyermek termet-, szem-, haj- és bőrszín adatát, a szolgabíróságok támogatásával pedig körülbelül 2600 katona termetadatát sikerült megszereznem. Így legalább néhány testi jellegről mégis általánosabb áttekintést nyerhetünk az egész területre vonatkozólag s következtetéseinknek is több tudományos alapja lesz. De még mindez kevés ahhoz, hogy Göcsej és Hetés népének anthropológiai jellegeiről egészen tiszta képet nyerhessünk. A mikor már egy hónapig ott dolgoztam, láttam csak, hogy még legalább félévi rendszeres munkára s legalább ötször annyi egyén megvizsgálására volna szükség, hogy a felmerült tudományos kérdésekhez teljes joggal hozzászólhassunk. Okvetlenül szükséges lett volna pl., hogy a szomszédos vendeket és horvátokat alapos tanulmány tárgyává tessesem. De a kellő anyagi támogatás hiányában kénytelen voltam hat vend férfi méreti és morfológiai jellegeinek leírásával megelégedni. Mi ez a hat egyén ahhoz, hogy a vendek somatológiai sajátosságairól véleményt mondhassunk. De a szükség törvényt bont s több hiányban kénytelenek vagyunk egyelőre ennyivel is megelégedni. Sőt örülnünk kell ma még Magyarországon, hogy legalább ennyi vizsgálatot is végezhetünk s egy egy lépéssel közelebb juthatunk fajunk embertani megismeréséhez. Ezért hálás köszönetemet fejezem ki *Gönczi* Ferencz tanfelügyelő úrnak, a ki e munka végzését lehetővé tette.

Ne vessük tehát szemére a hazai anthropológiának, hogy ma még nem tud nagyszerű eredményeket felmutatni, a mikor a mostoha viszonyok, a kellő anyagi támogatás hiánya teljesen lenyűgözik. S a míg egyfelől vérmes reményekkel ne követeljünk ma még lehetetlen dolgokat tőle, addig másfelől bizalmunkat se veszítsük el iránta. A fő az, hogy minél több lelkes és rendszeres munka végzését lehetővé tegyük s akkor idővel majd beszélhetünk a nagy faji kérdésekről is.

Vizsgálataimat 1911 nyarán végeztem s a fősúlyt az ú. n. Göcsej területre fektettem, vagyis arra a dombos vidékre, melyet a Zala, Kerka és Valiczka patakok által alkotott háromszög zár be s itt is főleg annak középső és felső részére az ú. n. ősi *Göcsej*-re, vagy a *Szeg*-ek tájékára, mint a hol e terület legősibb, legtörzsokösebb lakossága található. Emellett kiterjeszkedtem az Alsó-Lendvától nyugatra fekvő *Hetés*-nek nevezett területre is, noha a fent említett okok következtében már csak csekélyebb mértékben. A jelen alkalommal nem foglalkozhatom vizsgálataim eredményeinek részletes ismertetésével, hanem mindössze csak néhány fontosabb somatológiai jellegre terjeszkedem ki, hogy bemutatassam, miszerint már az eddigi adatok is mily becses támpontokat, irányító útmutatást nyújtanak a további kutatások számára.

Kezdjük mindjárt a termettel, az emberi testnek eme legszembetűnőbb jellegével.

120 göcsej-hetési magyar férfi között a legalacsonyabb 152 cm, a leg-

magasabb 179 cm volt s számtani középértékül 165·89 cm-t nyertem, a mely érték, mint látni fogjuk, a nagy közepes termetcsoport alsó határán foglal helyet.

Nézzük most azt, hogy a termet fő csoportjai minő gyakoriságot mutatnak a 120 magyar férfinál, a mit az itt következő kis táblázatban állítottam össze:

1. Alacsony termetű . . . (—160·0 cm-ig) = 22 férfi = 18·33%	} = 60·83%
2. Kis közepes termetű . (160·1—165·0 „) = 34 „ = 28·33%	
3. Nagy közepes termetű (165·1—170·0 „) = 39 „ = 32·50%	
4. Magas termetű . . . (170·1—180·0 „) = 25 „ = 20·83%	
5. Nagyon magas term. (180·1 cm.-től fölfelé) = — „ = —	
Összesen . . . = 120 férfi = 99·99%	

Eszerint tehát a göcsej-hetési magyarság általában közép magas termetű, minthogy túlnyomó többsége (60·83%) a közép magas termetcsoportban foglal helyet. Ezen belül a nagy közepes termetcsoport a jellemző, melybe az arithmetikai közép (165·89 cm) esik; gyakorisága (32·50%) ugyanis észrevehetően nagyobb, mint a kisközepes termetcsoporté (28·33%). E mellett azonban elég gyakori egyfelől a magas (20·83%), másfelől az alacsony termet (18·33%) is. Az igen magas termet azonban egyetlen esetben sem fordult elő a vizsgált egyének között. Már ezen adatokból is megállapíthatjuk, hogy noha Göcsej-Hetésben sem túlságosan alacsony, még kevésbé túlságosan magas emberek nem fordulnak elő, vagy csak felette ritkán, mégis az alacsony termettől a magas termetig mindenféle termetű egyéneket találunk közöttük és pedig egyformán elég nagy gyakoriságban, vagyis a nélkül, hogy a termet valamely alcsoportja a többihez képest feltűnően nagy gyakoriságot mutatna. Ez kétségekívül arra vall, hogy itt a nép termet tekintetében nem egységes, hanem több, különböző termetű típus keveredéséből áll. Még inkább meggyőződhetünk erről, ha a termet egyes méretértékeinek gyakoriságát vizsgáljuk, melylyel azonban itt már behatóbban nem foglalkozhatom. Csak azt említem meg, hogy az egyes termetértékek gyakoriságának tüzetes és még több egyénre kiterjedő vizsgálata alapján azt is nyomozhatjuk, hogy körülbelül hány s miféle típus keveredett itt egymással.

Nagyon érdekes s fontos jelenségre jövünk rá, ha azt kutatjuk, hogy a két területen külön-külön milyen a termet; hol kisebb s hol nagyobb? E tekintetben eredményeim a következők. A míg 104 göcseji férfi termete számtani középben 165·41 cm, addig a 16 hetési férfié 169·03 cm, vagyis középértékben a hetésiek 3·62 cm-el nagyobbak, mint a göcsejiek, vagy helyesebben a hetési magyar férfiak között jóval több a magasabb termetű, mint a göcsejiek között.

Mindjárt felmerül itt a kérdés, vajjon mi az oka annak, hogy a két szomszédos terület magyarsága termetbelileg oly különböző. Nyilván az, hogy a két területen nem egyforma típusú nép él, illetve a két terület mai magyarsága nem ugyanazon elemeknek ugyanoly arányú keveredéséből keletkezett. Göcsejben az alacsonyabb, Hetésben a magasabb termetű elemek voltak többségben. S mint-hogy a Göcsejben uralkodó alacsonyabb termet nagyjában egyezik hazánk egyéb vidékein élő mai magyarság átlagos termetével, kérdezhetjük, vajjon mi lehet az a feltűnően magasabb elem, mely Hetésben uralkodik. Itt több körülmény szolgál nekünk útbaigazítással. Mindenekelőtt tudjuk azt, hogy Hetés területét nyugatról a vendség, délről a horvátság övezi és pedig oly, jórészt, sík területen, hol a

közvetlen érintkezésnek és keveredésnek nincs semmi földrajzi akadály. Másrészt az is ismeretes, hogy Hetés több községének eredetileg vend neve volt. Sőt a színmagyar községekben vend nevű családokat találunk, valamint olyanokat is, melyeknek neve ma már többé-kevésbé magyaros ugyan, de eredetileg vend volt. Például a Ferinczekből lett Ferinez, Ferencz. S azután feltűnő úgy Göcsejben, mint Hetésben a sok Tóth, Horváth család név. Alapja van tehát ama gyanításunknak, hogy itt nagyobbfokú vend keveredéssel van dolgunk s hogy az a magasabb termetű elem, mely Göcsejben csekélyebb, Hetésben pedig túlnyomó számban található, tulajdonképen beolvadt, megmagyarosodott vend. E gyanításunkban megerősítenek bennünket az anthropologiai vizsgálatok eredményei. A vendeket nagyobb számban, sajnos, nem tanulmányozhattam s így a megmért hat vend férfi adataiból nem vagyunk feljogosítva végleges ítéletet mondani. Mégis azt hiszem, nagyon fontos az, hogy e hat vend férfinak termete középértékben 169·0 cm, a mi teljesen megegyezik a hetési magyarokra vonatkozólag nyert átlagos eredménynyel. Utazásom közben szabad szemmel való vizsgálat alkalmával is azt tapasztaltam, hogy a vendek túlnyomó többségben tényleg olyan nagy közepes és magas termetűek, mint a hetési magyarok nagy része. Már a termetből ítélve is komoly alapja van tehát ama nézetnek, hogy Göcsej és főleg Hetés mai magyarságának nagy részét beolvadt vendek alkotják.

Termetadataim, a nélkül, hogy itt azok részletes elemzésébe bocsájtkoznám, azt bizonyítják, hogy magában Göcsejben sem egységes a termet, hanem különböző vidékei szerint meglehetősen változó. Mégis legkisebb a termet az ú. n. Ős-Göcsejben, a Szeg-ek tájékán, hol e terület legtörzsökösebb magyarsága lakik s a mely földrajzilag is leginkább elszigetelt. Minél tovább haladunk nyugatra és délre a vendek és horvátok felé, a termet is mindinkább növekedik, illetve a magasabb termetű egyének mind gyakoriabbak lesznek.

Hogy a felnőtt férfiakon tett emez észleleteim nem véletlenek, annak fényes bizonyosságául szolgálnak nagyszámú katonatermet adatai alapján megállapított eredményeim. Ha ugyanis a katonák átlagos termetét járások szerint összeállítjuk, a következő eredményt nyerjük:

A) Göcsej:	1. Zalaegerszegi járás:	459 katona	átlagos termete =	165·32 cm
	2. Novai	1100	„ „ „	= 165·97 „
	3. Letenyei	403	„ „ „	= 165·45 „

Együtt a 3 göcseji járásban: 1962 katona átlagos termete = 165·71 cm.

B) Hetés:	4. Alsólendvai járás:	613 katona	átlagos termete =	168·30 cm.
-----------	-----------------------	------------	-------------------	------------

A míg tehát a göcseji katonák átlagos termete 165—166 cm között mozog, addig a hetési katonáké 168—169 cm közé esik, vagyis itt éppen olyan különbséget találunk a két terület között, mint a felnőttek termeténél, bizonyosságául annak, hogy a kétféle vizsgálat adatai helyesek.

20 göcseji nőnél a termet 142—168 cm között változott, 154·43 cm arithmetikai középpel. Göcsejben tehát a nők átlag 11·46 cm-el kisebbek a férfiaknál, vagyis a női termet a férfi termetnek 93·09%-je.

Hogy a göcsej-hetési magyarság termet tekintetében minő viszonyban áll a mai magyarság egyéb csoportjaival, arról a következő összeállítás világosít fel bennünket:

Sorszám	A szerző neve	A vizsgált egyének száma és származása	Termet számtani középérték- ben cm.-ben
1	<i>Bartucz</i> ¹	68 matyó férfinál (Borsod megye)	163.44
2	<i>Kőrösi</i> ²	Kúnoknál, katonák termetéből átszámítva . .	164.50
3	<i>Scheiber</i> ³	Alföldi és dunántúli katonák termetéből átszám.	164.90
4	<i>Kőrösi</i> ²	Különböző vidéki magyar katonák term.-ből átsz.	165.40
5	<i>Bartucz</i> ⁴	104 göcseji férfinál (<i>Zala megye</i>)	165.41
6	<i>Bartucz</i> ⁴	40 csongrádmegyei magyar férfinál	165.46
7	<i>Bartucz</i> ⁵	85 aradmegyei magyar férfinál	166.44
8	<i>Kőrösi</i> ²	Jászoknál, katonák termetéből átszámítva . .	166.50
9	<i>Bartucz</i> ⁴	78 nagykúnsági férfinál (Karczag, Túrkeve) . .	166.67
10	<i>Bernstein—Weisbach</i> ⁶	292 magyarországi katona termetéből átszámítva	166.70
11	<i>Bartucz</i> ⁷	31 csongrádmegyei magyar férfinál	167.06
12	<i>Jankó</i> ⁸	48 balatonmelléki magyar férfinál	167.64
13	<i>Semayer</i> ⁹	28 bánffy-hunyadi magyar férfinál	167.80
14	<i>Lenhossék</i> ¹⁰	122 különböző vidéki magyar férfinál	168.60
15	<i>Lázár</i> ¹¹	44 erdélyi magyar férfinál (Alsóféher megye)	168.60
16	<i>Bartucz</i> ⁴	16 hetési magyar férfinál (<i>Zala megye</i>) . . .	169.03
17	<i>Horváth—Póhl</i> ¹⁰	50 különböző vidéki magyar férfinál	169.64
18	<i>Jankó</i> ¹²	83 torda—aranyosszék—toroczkói férfinál . .	170.00
19	<i>Kovács</i> ¹³	20 szegedi magyar férfinál (170.33 cm.) . . .	170.00

A göcsejiek tehát az alföldi magyarsággal, a hetésiek pedig az erdélyi magyarsággal s ama vidékek népével tüntetnek fel termetbeli hasonlatosságot, hol a szláv (délszláv) keveredés erősebb fokú.

A fej jellegei közül csak a legnagyobb hosszúságot és szélességet, valamint a hosszúság-szélességi jelzöt veszem itt figyelembe.

¹ *Dr. Bartucz Lajos*: A matyók anthropológiájáról. A magy. orvosok és természetvizsg. XXXV. vándorgyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Bpest, 1911 193—195. old.

² Orvosi Hetilap. XXIV. évf. 1880. 1. sz. 17—18. old.

³ *Dr. S. H. Scheiber*: Untersuchungen ü. den mittleren Wuchs des Menschen in Ungarn. Archiv f. Anthrop. Bd. XIII. H. 3. 1881 S. 233—267.

⁴ *Dr. Bartucz Lajos*: A mai magyarság termete. Természettud. közl. 567. füzet. Budapest 1912.

⁵ *Dr. Bartucz Lajos*: Arad megyé népének athropologiai vázlata. Arad megye monogr. III. k. Arad, 1912. 121. old.

⁶ *Dr. A. Weisbach*: Körpermessungen verschiedener Menschenrassen. Berlin, 1878 S. 226.

⁷ *Dr. Bartucz Lajos*: A mai magyarság termetéről. Népr. Ért. 1911. évf.

⁸ *Dr. Jankó János*: Magyar Typusok. Első sorozat: A Balaton mellékéről. Bpest, 1900.

⁹ *Dr. Semayer Vilibáld*: Bánffy-Hunyad (Kolozs megye) magyar lakosságának somatologiai vázlata. Népr. Ért. II. 1901. 3., 5., 6. sz.

¹⁰ *Lenhossék József*: Az emberi koponyaisme. Cranioscopia. Budapest, 1875. 144—151. és 154—156. old.

¹¹ *Lázár István*: Alsóféher vármegye magyar népe. Nagy-Enyed, 1896.

¹² *Dr. Jankó János*: Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe. Budapest, 1893.

¹³ *Kovács János*: Szeged és népe. Szeged, 19 136—146. old.

A fej legnagyobb hosszúsága a 120 vizsgált férfinál 170—196 mm határértékek között változott. Arithmetikai középül 104 göcseji férfinál 184·83 mm-t, 16 hetési férfinál pedig 185·44 mm-t nyertem. A legnagyobb szélesség 140—169 mm-ig terjedő ingadozási szélesség mellett 156·66 mm, illetve 158·0 mm középértékeket tüntetett fel. A hetési férfiaknál tehát a fej valamivel hosszabb, főleg pedig szélesebb, mint a göcsejieknél. Nőknél mindkét méret tetemesen kisebb, mint a férfiaknál, a mit a legnagyobb hosszúságnál 179·75 mm, a legnagyobb szélességnél pedig 149·25 mm arithmetikai középérték bizonyít. A hat vend férfinál mindkét méretre nagyobb középértéket kaptam, mint akár a göcsejieknél, akár a hetésieknél.

A hosszúság-szélességi jelző 120 férfinál 73·68—94·94 határértékek között mozogván 84·89 arithmetikai középértéket adott. 104 göcseji férfinál 84·83 s 16 hetésinél 85·28 a jelző középértéke. Mindkettő a kistökü rövidfejűség (subbrachycephalia) csoportjában foglal helyet.

A hosszúság-szélességi jelző egyes csoportjainak gyakorisága a következő:

Sorszám	A hosszúság-szélességi jelző csoportjai és azok határértékei	Gyakoriság 120 göcsej—hetési magyar férfinál		
		Eset	%	‰
1	Nagyfokú hosszúfejűség (Hyperdolichocephalia) —71·9	—	—	
2	Hosszúfejűség (Dolichocephalia) 72·0—76·9	5 egyén	4·17	} = 8·34
3	Kistökü hosszúfejűség (Subdolichocephalia) 77·0—79·6	5 „	4·17	
4	Középfűség (Mesocephalia) 79·7—81·9	15 „	12·50	
5	Kistökü rövidfejűség (Subbrachycephalia) 82·0—85·2	43 „	35·83	} = 79·16
6	Rövidfejűség (Brachycephalia) 85·3—86·9	16 „	13·33	
7	Nagyfokú rövidfejűség (Hyperbrachycephalia) 87·0—91·9	33 „	27·50	
8	Túlságos nagyfokú rövidfejűség (Ultrahyperbrachycephalia) 92·0—	3 „	2·50	

Göcsej-Hetés népének tehát körülbelül $\frac{1}{3}$ -e (79·16‰) rövidfejű (brachycephal). A rövidfejűségben belül a kistökü rövidfejűség (Subbrachycephalia) uralkodik (35·83‰), a mely mellett azonban elég gyakori a nagyfokú rövidfejűség (Hyperbrachycephalia) is (27·50‰). Nagyon fontos a hosszúfejűségnek (Dolichocephalia) 8·34‰-ban való előfordulása. A hosszúfejűség felé hajló egyéneket ugyanis éppen Göcsej legtörzsközebb lakossága között észleltem. Emeli ennek fontosságát különösen az, hogy eddigi adataink szerint a hosszúkás fejű koponyák a honfoglalás korában és azt megelőzőleg szélteben el voltak hazánkban terjedve, míg ma már csak Erdélyben találhatók nagyobb számmal a székelyeknél. A nélkül tehát, hogy messzebbmenő következtetéseket óhajtánánk vonni, konstatálnunk kell, hogy Göcsej-Hetés törzskös népe bizonyos somatologiai vonatkozásban áll egyfelől hazánk régi típusaival s másfelől a székelyekkel. Érdekes, hogy a vizsgált 20 göcseji nő között a hosszúfejűséget még gyakrabban találtam, mint a férfiak

között, a mi nyilván arra utal, hogy terjedelmesebb vizsgálat alkalmával esetleg a férfiak között is nagyobb számmal lesz található.

Hogy a göcsej-hetési magyarság a hosszúság-szélességi jelző tekintetében minő viszonyban áll a mai magyarság eddig vizsgált csoportjaival, arról a következő összeállítás tájékoztat bennünket:

Sorszám	A szerző neve	A vizsgált egyének száma és származása	Hosszúság-szélességi jelző számtani közép
1	<i>Steinburg</i> ¹	54 székely katonánál	81.45
2	<i>Lenhossék</i> ²	112 különböző vidéki férfinál	82.18
3	<i>Bartucz</i> ³	20 göcseji nőnél	83.12
4	<i>Horváth—Póhl</i> ³	50 különböző vidéki férfinál	83.46
5	<i>Weisbach</i> ⁴	6 székely katonánál	83.88
6	<i>Bartucz</i> ⁵	15 matyó nőnél	84.02
7	<i>Lázár</i> ⁶	44 alsófehérmegyei férfinál	84.23
8	<i>Weisbach</i> ⁴	14 magyarországi katonánál	84.64
9	<i>Jankó</i> ⁷	48 balatonmelléki férfinál	84.80
10	<i>Bartucz</i> ³	104 göcseji férfinál	84.83
11	<i>Jankó</i> ⁸	83 torda—aranyosszék—toroczkói férfinál	85.03
12	<i>Bartucz</i> ³	16 hetési férfinál	85.28
13	<i>Bartucz</i> ⁵	68 matyó férfinál	85.50
14	<i>Bartucz</i> ³	40 csongrádmegyei férfinál	86.31
15	<i>Bartucz</i> ⁹	28 aradmegyei nőnél	86.71
16	<i>Bartucz</i> ⁹	84 aradmegyei férfinál	86.88
17	<i>Bartucz</i> ³	49 nagykúnsági férfinál	87.08
18	<i>Steinburg</i> ¹	69 szegedi katonánál	87.80
19	<i>Semayer</i> ¹⁰	28 bánffyhunyadi férfinál	88.98

¹ *Moritz v. Steinburg*: Ein Schädelfund von Székely-Udvarhely und Mittheilungen über einige andere Schädel. Programm des Evang. Gymnasiums in Schässburg zum Schlusse des Schuljahres 1874—5. Herrmannstadt, 1875. — *Hunfalvy Pál*: Magyarország ethnographiája. Budapest, 1876. 8—9. oldal.

² *Lenhossék József*: Az emberi koponyaisme. Cranioscopia. Bpest, 1875. 144—157. old.

³ *Dr. Bartucz Lajos*: A mai magyarság „cephal index“-éről. Néprajzi Értesítő, 1912.

⁴ *Dr. A. Weisbach*: Körpermessungen verschiedener Menschenrassen. Berlin, 1878. S. 227—228.

⁵ *Dr. Bartucz Lajos*: A matyók anthropológiájáról. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXV. vándorgyűlésének történeti vázlatja és munkálatai. Budapest, 1911. 193—195. oldal.

⁶ *Lázár István*: Alsófehér vármegye magyar népe. Etnografiai tanulmány. Nagy-Enyed, 1896. 11. old.

⁷ *Dr. Jankó János*: Magyar típusok. Első sorozat A Balaton mellékéről, Budapest, 1900.

⁸ *Dr. Jankó János*: Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe. Néprajzi tanulmány. Budapest, 1893.

⁹ *Dr. Bartucz Lajos*: Arad megye népének anthropologiai vázlatja. Arad m. Monograph. III. k. Arad, 1912. 188. old.

¹⁰ *Dr. Semayer Valibald*: Bánffyhunyadi (Kolozs m.) magyar lakosságának somatologiai vázlatja. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője. Szerk. dr. Jankó János. II évf. 1901. 3., 5., 6. sz.

E táblázat adatai világosan mutatják, hogy a göcseji magyarság a hosszúság-szélességi jelző tekintetében meglehetősen eltér az alföldi magyarságtól s az erdélyi magyarsággal tüntet fel szorosabb kapcsolatot.

Az alább közölt táblázatban összeállítottam 104 göcseji, 16 hetési és hat vend férfi viszonyát a főbb méretekre vonatkozólag. Ha ezen adatokat figyelmesen összehasonlítjuk, arra az észleletre jövünk, hogy a méretek túlnyomó többségénél a hetési magyarok a vendekkel szorosabb kapcsolatot tüntetnek fel, mint a göcsejiekkel, a mi főleg abban nyilvánul meg, hogy a hetésiek egyes méreteinek arithmetikai középértékei a legtöbbször igen megközelítik a vendekre vonatkozólag nyert középértékeket, míg a göcsejiekétől meglehetősen eltérnek. A termet vizsgálatánál tett amaz észleletünket tehát, hogy itt nagyarányú vend beolvadással van dolgunk, a többi méretek eredményei még inkább megerősítik.

Sorszám	A mére t neve	Szám tani középérték mm.-ben		
		104 göcseji férfinál	16 hetési férfinál	6 vend férfinál
1	Karöl nagysága	1706·10	1763·40	1749·20
2	Fej magassága	220·24	221·88	221·00
3	Fej fülmagassága	140·47	142·94	144·50
4	Homlok szélessége	107·13	111·63	115·83
5	Anatomiai egész arc magasság	122·73	126·00	127·67
6	Homlok magassága	60·59	61·75	61·17
7	Physiognomiai egész arc magasság	184·29	187·75	188·83
8	Felső arc magassága	80·74	86·63	86·83
9	Alsó arc magassága	43·12	43·19	43·50
10	Járom-szélesség	140·94	145·75	144·67
11	Állkapocs szögletei közt mért szélesség	112·21	116·56	116·83
12	Külső szemzugszélesség	94·42	96·75	98·00
13	Belső szemzugszélesség	34·13	34·63	37·33
14	Orr-hát hossza	58·29	61·88	64·00
15	Orrüreg magassága	57·61	60·44	63·00
16	Orrcimpák közötti szélesség	37·07	37·13	36·50
17	Száj szélessége	53·46	54·63	54·33
18	Fül magassága	64·81	67·56	68·17
19	Fül szélessége	35·36	36·38	36·33
20	Fej vízszintes kerülete	540·63	549·37	555·00
21	Fej nyilirányú kerülete	326·83	328·44	333·33
22	Fej haránt kerülete	375·38	383·44	385·83
23	Felső végtag hossza	751·35	767·19	774·17
24	Felkar hossza	317·31	330·31	330·00
25	Alkar hossza	246·83	251·87	253·33
26	Tenyér hossza	182·20	183·81	188·17
27	Csipőmagasság a földtől	994·47	1015·60	1030·80
28	Alsó végtag hossza a földtől	875·29	886·56	897·50
29	Felső végtag hossza	440·72	447·50	451·67
30	Alsó végtag hossza	380·38	381·56	385·00
31	Talp hossza	265·84	268·13	286·25
32	Talp szélessége	101·29	103·94	101·50
33	Mell kerülete	877·12	878·75	906·67
34	Ülőmagasság	874·14	889·06	888·33

A test morfológiai jellegei közül e helyen csak a haj és szem színét említem meg, mint oly sajátosságokat, melyek az egyén anthropológiai vizsgálatánál a legszembevetőbbek és legjellemzőbbek.

104 göcseji férfinál a haj egyes színárnyalatai a következő gyakoriságot mutatták:

Vörös	=	1	egyén	=	0·96%	} = 20·19%
Világosszőke	=	2	„	=	1·92%	
Szőke	=	7	„	=	6·73%	
Sötétszőke	=	11	„	=	10·58%	
Gesztenyebarna	=	65	„	=	62·50%	} = 79·80%
Sötétbarna	=	7	„	=	6·73%	
Fekete	=	11	„	=	10·57%	
				104	egyén	= 99·99%

Az uralkodó színárnyalat, mint látjuk, a gesztenyebarna, mely egymaga 62·50%-ban fordul elő. Ha összefoglaljuk a világos és a sötét színárnyalatokat, mondhatjuk, hogy Göcsej népének $\frac{1}{5}$ -e szőke, $\frac{4}{5}$ -e pedig barnahajú. A szőkehajúak 20·19%-nyi együttes gyakorisága a barnához viszonyítva kicsi ugyan, valóban azonban mégis feltűnő nagy, különösen ha tudjuk, hogy az Alföldön pl. Arad megyében a szőke haj összes gyakorisága csak 8·33%. Hasonló eredményt nyerünk a 16 hetési férfinál is.

Vörös	=	1	egyén	=	6·25%	} = 18·75%
Szőke	=	1	„	=	6·25%	
Sötétszőke	=	1	„	=	6·25%	
Világos geszt.-barna	=	3	„	=	18·75%	} = 81·25%
Gesztenyebarna	=	8	„	=	50·00%	
Sötét geszt.-barna	=	2	„	=	12·50%	
				16	egyén	= 100·00%

Még sokkal nagyobb a világos hajszín gyakorisága a gyermekeknél, e kérdéssel azonban a hely szűke miatt itt behatóbban nem foglalkozhatom.

A szem fő színárnyalatainak előfordulása 104 göcseji férfinál a következő:

Kék	=	49	egyén	=	47·12%	} = 57·19%
Szürke	=	11	„	=	10·57%	
Zöldes	=	26	„	=	25·00%	} = 17·31%
Sárga	=	6	„	=	5·77%	
Barna	=	12	„	=	11·54%	
				104	egyén	= 100·00%

Az egyes színárnyalatok között a kék az uralkodó, mely egymaga 47·12%-ben fordul elő. A kékszemnek ez a nagyfokú gyakorisága szintén elválasztja Göcsej népét az alföldi magyarságtól. Nevezetes a zöldes szem gyakori előfordulása is, a mi az erősebb keveredés jele.

Valamivel eltérőbb eredményt nyerünk a 16 hetési férfinál:

Kék	=	8	egyén	=	50·00%	} = 56·25%
Szürke	=	1	„	=	6·25%	
Zöldes	=	6	„	=	37·50%	} = 6·25%
Sárga	=	—	„	=	—	
Barna	=	1	„	=	6·25%	
				16	egyén	= 100·00%

Itt a kék szem mutatja a legnagyobb gyakoriságot, sőt valamivel gyakoribb, mint Göcsejben (50·00%). Feltűnő a sok zöldes szem (37·50%), a mi azt mutatja, hogy a keveredés Hetés magyarságánál még nagyobb fokú, mint Göcsejben. Ha a szem világos és sötét árnyalatait hasonlítjuk össze, azt tapasztaljuk, hogy mindkét területen az egyéneknek több mint fele (56—57%) világosszemű, melyhez képest a sötét szemszínek gyakorisága igen csekély. Mégis Göcsejben gyakoribb (17·31%) a sötét szem, mint Hetés magyarságánál (6·25%).

A világos haj- és szemszínek gyakori előfordulása Göcsejben és Hetésben szintén a szláv, a vend keveredés jele, noha másfelől az erdélyi székelységgel is vonatkozásba hozható.

Már eme néhány somatologiai jellegnek csak durvájában vett vizsgálata is — mint láttuk — értékes eredményekre vezet s fontos útbaigazítással szolgál a további kutatások számára. Természetesen sem az eddigi vizsgálatok, sem azok eredményei éppen a fent említett okok alapján, nem tekinthetők ma még véglegeseknek s így inkább csak tájékoztató értékük van. Ezért eredményeinkhez mindig hozzáértetendő, hogy „az eddigi vizsgálatok alapján“.

Vizsgálataink eddigi eredményei röviden a következőkben foglalhatók össze. Göcsej és Hetés mai magyar népe anthropologiailag nem egységes, hanem több típus keveredéséből alakult ki. Hetésben a keveredés nagyobb fokú, mint Göcsejben, de egyik területünkön sem oly nagy, mint pl. az Alföldön. A keveredett elemek száma és azok faji sajátosságai kinyomozhatók, de az eddigieknél még nagyobb arányú rendszeres vizsgálatokra van szükség. Göcsej és Hetés mai magyarságának somatologiai jellegei eltérnek az alföldi magyarságtól, de bizonyos vonatkozásban állanak egyrészt a székelyekkel s másrészt hazánk régi honfoglaláskori típusaival.

Göcsejben ősi típus maradványai észlelhetők, de igen csekély számban. Göcsej és Hetés mai magyarságának túlnyomó része az eddigi adatok bizonyossága szerint a legnagyobb valószínűséggel szláv és pedig közelebből vend. Megállapítható ezenkívül horvát s kisebb mértékben német beolvadás is.

Göcsej és Hetés népének anthropologiai vizsgálatából két tanulságot vonhatunk le. Az egyik az, hogy a rendszeres embertani vizsgálatok igenis tudnak pozitív eredményeket felmutatni s az anthropológiának nagy jövője van hazánk faji problémáinak megoldásában. A másik tanulság pedig, hogy még nagyon sok rendszeres és igazán lelkiismeretes kutatásra van szükség, a míg nagyszerű és biztos eredményeket fogunk majd elérni.

Dr. Bartucz Lajos.

A MAI MAGYARSÁG ALKOTÓ NÉPELEMEL.

Hogy milyen arányokban és hányféle nép vett részt a mai magyarság megalkulásában, arra elég éles és megbízható világot vet az alább következő kimutatás:

A hazai reformátusok tudvalevőleg, csekély töredéket leszámítva, magyarok. Így van ez, pár száz külföldit tekintetbe nem véve, Budapesten is. És a buda-

pesti magyar reformátusok körülbelül egy század alatt vándoroltak ide be, még pedig az ország minden részéből, minélfogva a budapesti reformátusság mintegy kicsinyített, de hű képe az egész ország református magyarságának.

Ebből kiindulva elővettem a budapesti református egyház adófizetőinek névsorát s abból a nevek után ítélve kiszámítottam, hogy mennyi lehet a törzsmagyar s mennyi olvadt be más nemzetiségekből. A „törzsmagyarok“-nál a név magyarsága volt a döntő, pl. a Katona, Kis, Nagy, Kovács stb. nevéket ebbe az osztályba soroztam. A más nemzetiségek osztályába pedig az Eck-eken, Czanyik-okon, Pintye-ken kívül soroztam a Németh, Tóth, Oláh nevéket is, kétségtelen lévén, hogy ezek ősei valamikor németek, tótok, illetőleg oláhok voltak. Az ozmánlikat (Hamza, Bajza stb.) összefogtam a Kún-okkal, Tatár-okkal, bár hogy az ő Hamza, Bajza, Kara stb., valamint a „Török“ nevéik valóban vérbeli törökök voltak-e annak idejében, avagy mohamedán albánok, szlávok vagy egyebek, ki tudná megmondani? A szerb-horvátok közé valamennyi ics-en végződő nevűt bevettem, jöhetnek ilyen nevék az északi szlávok közt is akadnak, de távolról sem oly gyakran, mint a szerb-horvátok közt, miért is a valószínűsége támaszkodva, sokkal inkább ideváltak az ics-csek sorolandók. Van aztán egy csomó bizonytalan eredetű név is, a melyek hovátartozandóságát eldönteni nem lehet. Csak annyi bizonyos, hogy ezek mind idegen hangzásúak, de annyira elrontva, hogy azok náczió-nálját kihüvelyezni lehetetlen. Ezeket tehát külön csapatba soroztam.

Mindössze vagy hatodfélezer református családfő van Budapesten egyházi adó alá összeírva, tehát csak ezek szolgálhattak vizsgálódásom alapjául. De még ez se mind. Mert több száz vegyesházasságban élő nő is van, a kik családi neveiken nincsenek felemlítve. Ezeket tehát kihagytam a számításból, megjegyezvén, hogy más vallású férjeik, a kiknek neve alatt a lajstromban szerepelnek, roppant túlnyomó többségben idegen eredetre valló névvel bírnak.

Ilyenformán 5153 budapesti református családfő képezi számításom alapját.

E szerint van: 1. *Törzsmagyar* (Kis, Nagy, Erős, Vörös stb.) 4043 = 78·4%. 2. *Tót eredetű* (Szallár, Uhlár, Tóth stb.) ideszámítva a Lengyel, Cseh stb. nevéket is 415 = 8·1%. 3. *Német eredetű* (Stein, Németh stb.) 327 = 6·8%. 4. *Szerb-horvát eredetű* (Gudics, Horváth, Rácz stb.) 131 = 2·5%. 5. *Török eredetű* (Kara, Kaszab, Török, Tatár, Kun stb.) 59 = 1·1%. 6. *Oláh eredetű* (Pintye, Oláh stb.) 53 = 1%. 7. *Egyéb* (francia, olasz, spanyol stb.) 32 = 0·5%. 8. *Bizonytalan* 82 = 1·6%. Azonban hány lehet még a „Kis“-ek, „Nagy“-ok és a többi törzsmagyarok közt idegen eredetű! Például egy magyar faluba vetődött s ott ragadt czifranévű, hosszútermetű tótra, németre vagy egyébire milyen könnyen ráragaszthatták a „Nagy“ nevet, a tót mészáros, a német szabót, nem törődve annak igazi nevével, milyen könnyen elnevezhették egyszerűen „Mészáros“-nak, illetőleg „Szabó“-nak. És így tovább.

Szerfelett könnyen ment az ilyesmi, míg sem keresztlevelekkel nem törődtek, sem anyakönyvek nem voltak. Magam is tudok rá egy példát felhozni, pedig már az anyakönyvek idejéből.

A I-ső Napoleon elleni háborúk idején egy hajduszoboszlói huszár hazahozott Franciaországból egy előkelő nőt, a kit feleségül vett s velük jött két francia szobaleány is. Ez a két leány azután később szintén férjhez ment Szo-

boszlón, ottani parasztleányekhez. Hogy hogy hívhették ezt a két leányt, azt ma már senki sem tudja; akkor tudhatták ugyan, de kimondani a czifra neveket nem. A nép így ejtette neveiket: Pety Kati, Pety Mária. Násznagy uraimék így is jelentették őket be a házasság alkalmával, az öreg tiszteletes Józsa uram pedig minden lelkiismeretfurdalás nélkül egyszerűen beiktatta az anyakönyvbe, hogy Pety Katalin, Pety Mária. Így született meg és törvényesítettett egy új családnév. S ha már most Kati és Mária férfiak lettek volna, azóta hihetőleg egész Pety-familia virágoznék Hajduszoboszlón, azon szent meggyőződésben, hogy Árpád óta valamennyi ősiüket így hívták.

Hogy mikép készültek a nevek, érdekes példa arra a Grünberger úr esete. A derék férfiú Szoboszlóra költözvén, a nép csakhamar Bün Gergelynek kezdte nevezgetni, még pedig korántsem csúfolódásból, hanem hát mivel a czifra nevet sem nem értette, sem kimondani nem tudta, annál jobban ismerte azonban a „bün“-t és „Gergely“-t a prédikációkból, meg a kalendáriumból. És ha Grünbergert is tiszteletes Józsa uram vagy valamelyik régi pap találta volna először elanyakönyvelni, azóta javában díszenék Szoboszlón a tisztos Bün-familia.

Azonban az idegen hangzású neveket is sokszor állandóan megtartja a nép, ha olyan, hogy könnyen ráfordul a nyelve. Így például már 1606-ban ott szerepelt a Bocskai hajdúi közt egy Petermann nevű hajdu vitéz, a kinek ivadékaik máig élnek, még pedig „Petermány“ név alatt. „Dihen“ nevű család is van, mely valószínűleg a Die Henne nevet viselhette valamikor. Legalább Németországban tudok Ziesel-Henne nevűeket, hát Die Hennek is lehetnek, vagy lehetek. Mária Terézia idejében telepítettek Szoboszlóra egy csomó oláhot, a kik rég elmagyarosodtak ugyan, de neveik maig sértetlen állapotban forognak a nép nyelvén: Lupuj, Babotán, Paskuli stb.

Végül, ha nem tartozik is szorosan a tárgyhoz, érdekes lesz tán még felsorolni, hogy magyarjaink honnan szedegették leginkább mai vezetékneveiket.

Tehát ugyancsak a budapesti református 5153 család magyaros nevű része közt, nevéet vette: *Helynévtől*: (Kállai, Berényi stb.) 1311 = 30·3%. *Foglalkozástól*: (Kovács, Ács, Szabó stb.) 937 = 21·6%. *Keresztnévtől*: (Pál, László stb.) 577 = 13·3%. *Testi tulajdonságtól*: (Nagy, Kis, Vörös stb.) 443 = 10·2%. Legtöbb a Nagy = 140 és a Kis = 80. *Nemzeti névtől*: (Tót, Német stb.) 325 = 7·3%. (Tót 130, Horvát 72, Rác 28, Lengyel 5, Cheh 2, Bosnyák 1, Német 39, Szász 10, Török 28, Kun 12, Tatár 3, Oláh 13, Talián 3, Olasz 2, Magyar 4, Zsidó 1.) *Állattól*: (Farkas, Sas stb.) 109 = 2·5%. (Farkas 36, Koós, Kossa 15, Bak 5, Sáska 12, Szarka 3, Szarvas, 3, Varju, Sólyom, Seregély, Csóka, Róka, Pelikán 2—2, Oroszlán, Csuka, Darázs, Szajkó stb. 1—1.) *Szellemi tulajdonságtól*: (Joó stb.) 38 = 0·7%. *Növénytól*: (Virág, Rózsa stb.) 23 = 0·6%. *Tárgytól*: (Rosta stb.) 42 = 1·0%. *Bizonytalan jelentésű*: (Páragh, Pöcze stb.) 88 = 2·1%. *Egyéb*: Császár, Király, Érsek, Boldog stb.) 408 = 9·4%.

Szivos Béla.

A MAGYAR NÉPRAJZ EGYIK KIMERÍTETLEN FORRÁSA.

Mikor másfél éve *Garay Ákos* érdemes művészünk fáradhatlan szorgalmának gyümölcseit bemutatta a Magyar Néprajzi Társaság ülésén, csak egy hiányát éreztem a tanulmánynak: azt t. i., hogy a változatos hajviseletek nem voltak sem a régi írott forrásokkal, sem a régi képes ábrázolatokkal összevetve. Mivel különben ez nem tartozott a művész vállalkozásának körébe, ezt a közvetített úton felmerült hiányt már másoknak kellett volna pótolni.

Csak az élet jelenségeit fürkésző ethnographusoknak okozhat meglepetést — műtörténészeinknek nem igen — az a merésznek tetsző állításom, hogy van a magyar fajt és a magyarországi népességet illetőleg *pár ezer* (legalább tízezer) olyan *képes okmányunk*, a melynek alapos, a segédforrásoknak együttes, a mai kor színvonalán álló tudományos feldolgozása az anthropológiára is rendkívül sok, most még talán be sem látható eredménnyel járna.

Négyszáz éven át hazánk a keresztényiség védőharczainak színhelye lévén, egész Közép- és Nyugot-Európának csatafestői és rajzolói, az akkori idők eme *harcztéri tudósítói*, egy-egy ütközetről, ostromról képes füzeteket, röpiveket hoztak forgalomba s velük Európa valamennyi nagyobb városát elárasztották és ezt a sajátos időszi termelést a közönség elkapkodta. Ezenkívül folyton jelentek meg meg *vitézi arczképsorozatok* is, pl. a *Wiedeman-félék*, Komáromnak és a magyar seregeknek vitézeiről. Ezek az arczképsorozatok, kosztümképsorozatok aztán tartanak az egész hétéves háborún át. A *Jaschke-* és a *Bikessy-féle* sorozatok a bizonyosága, hogy megvoltak nálunk a Napoleoni háborúkban is. Negyvennyolezből és negyvenkilenczből tömördek van és köztük nagyon sok teljesen realiztikus. Mielőtt azonban ezekre rátérnénk, még egy kitérést kell tennünk.

Az arczképek alapján induló rossz tanulmányozás felületesen kezelve, egyes képekre, kicsiny elszigetelt anyagra támaszkodva, könyelműségekre és sokszor káros tévedésekre vezet. Bizonyoság rá az a néhány német tudós, aki az utóbbi években arczképekre támaszkodva, ki akarta mutatni, hogy az olaszok legnagyobb alakjai Dantétól Rafaelig, meg a francziák vezetőalakjai egész a francia forradalomig — mind germánok voltak. Egyszerűen azért, mert egykor Itáliában a *gót-lombard*, Galliában pedig a *frank* hódító elem germán volt.

Nálunk azonban máskép áll az eset. Az anyag, a reálisan, fotografikusan lefestett és lerajzolt emberanyag, olyan nagy tömeg, hogy igenis lehet a sokból következtetni, általánosítani, levonni, leszűrni. Mert pl. ha *Wiedermannak* 60, vagy 100 magyar portréját átnézem: az akkor divatos haj- és szakállviselet daczára is látom az arczot, a kiálló pofacsontokat, az állat, az orrot, sőt még a fejjakat is — mert a sokból csakugyan kibontakozik a mindig ismétlődő tipikus vonás. Aztán következnek *Rugendas*, *Jeremias Wolf*, majd a rengeteg kép a kuruczokról, a talpasokról (*tolpatsch*), a huszárokról, a horvát granicsár katonákról stb. Az akkori rézmetszők még fantáziájukban is figyelemmel voltak a faji különbségekre. *gy Nádasy* (1664) királysorozatában *Venczel* királynak szándékosan tömpeorrú cseh-tót ábrázatot adott a művész.¹ A hogy a kurucz vers „*vékonylábú, szarka-*

¹ *I. Venczel* király tudvalevőleg a cseh király fia volt. Azért adott neki *Nádasy* magyar királyképei közt ilyen physiognomiát.

orrú nyomorult németység“-nek nevezi a német katonákat, úgy a képek is evvel ellentétben feltüntetik a magyar zömökséget vállban, czombban, lábszárban. *Agliopardi* nagy illusztrált művében Apafi Mihálynak két arcképe is van s az egyik remekül tatáros.

Mikor pár évvel ezelőtt a prágai ethnographiai csesko-sláv múzeumban megnéztem a gyetvai (Magyarország) tót interieurát, az egyik juhásznak derékig érő, egy ágba font hajával, eszembe jutott a *Jaschke* képén a határőrvidéki jelenet és azok a XVII. századbéli olasz képek és metszetek (l. Szendrei János közlését), melyeken egy magyar grófpár ilyen hajviselettel áll. Sőt még a bizancezi írók is a keleti turk és avar követek hosszan leeresztett befont farkocsáról szólnak. Mikor 1825-ben a pozsonyi indigena festő és rézmetsző, báró *Lütgendorf* Ferdinand, kiadja a „Magyar Pantheon“-t: benne 120 színmagyar dzsentrit és mágnást örökít meg mesésen hű rézmetszetein. A mit neki művészi szempontból hibának rónak fel, t. i. hogy valamennyit profilban szerepelteti, az anthropologiai szempontból igen becses, mert mintegy kimetszve, élesen mutatja a homlokcsontot, orrhajlást, állat, s erősen kidomborító arczelt. 1848—49-ből az osztrák csatafestők, de különösen a litografusok (Treml, Kriehuber stb.) nyújtanak reális hűséggel ellesett és megörögzített anyagot.¹ Sőt tudomásom van egy kis festett arckép-gyűjteményről, a melyben pár száz olasz fogoly *honvédtiszt* van lefestve, s hátlapjára még az is rá van írva, hogy jól, vagy rosszul van-e találva. (1850.)

Ha az egyiptomi falképekről le lehet a kutatóknak olvasni négy rasszt (az egyiptomit, semitát, európai és néger, sőt a lybiai lamitát is), ha a görög arcképekről, az augustus-család szoborképeiről lehet anthropologiai igazságokat leolvasni: a mi ezekre menő arcképanyagunkból szintén lehetne becsesnél becsesebb eredményeket kihüvelyezni. A Szépművészeti Múzeum magyar metszeteinek őre, Takács Zoltán dr. bizonyára minden komoly kutatót szokott készségével támogatna abban a pár éves munkában, a melytől igen értékes néprajzi és ember-tani anyag feltárását és hozzáférhetővé tételét várhatja a magyar tudomány.²

Dr. Fabó Bertalan.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

A halálmadár.

A köztudatba egyik lexikonunk e madárról ennyit kívánt közvetíteni: „A közönséges kuvik (*Athene noctua* Scop. s. *passerina* Bechst.) vagy a hogy a nép nevezi „halál-madár“. Rigónagyságú. Szeme sárga. Háta szürkésbarna, fehérén petytyezve, hasa fehéres barna, harántsávokkal. Előfordul Közép- és Dél-Európában, Észak-Afrikában és nyugati Ázsiában. A babona szerint a halál hirnöke s a mely

¹ Tremlnek egy magyar bakaképén az arcz tatárossága és paraszt prognathismusa mesésen jó.

² Milyen szép feladat volna pl. egy-egy kor képanyagát minutiózus részletességgel összehasonlítani ugyanezen kor koponya- és csontváz anyagával!

ház előtt hangos kuvikolását hallatja, ott rövid idő alatt valakinek meg kell hálnia. Ezért pusztítják úton-útfélen, pedig a leghasznosabb madaraink egyike, a menyiben táplálékát rovarok, éji lepkék s főleg egerek képezik.¹

A magunk részéről vegyük először a babona magyarországi elterjedését s utána a nemzetközi párhuzamokat. Ha Eger vidékén éjjel megszólal a halálmadár a ház gerinczén, azt jósolja, hogy reggelre meghal valaki.² A kuvik hangja olyan házon, a hol beteg van, halált jelent. (Engelmann Oszkárné, Domoszló, Heves-megye.) Zala megyében a bagoly neve kuvikmadár vagy halálmadár. Ha rászáll egy házra és ott kuvikol, nemsokára meghal valaki a házban. Ha csak rászáll, akkor is bajt hoz, de halált nem. Ha kuvikol, kövel megdobálják, elkergetik, akkor nem következik be a halál. (Révész Jenő úr közlése. Zalaegerszeg.) Baranyában, ha a halálmadár szól valamelyik házon, ott meghal valaki.³ Ha a hegyháti babona szerint a bagoly éjjel a házon kiabál, egy családtag meghal.⁴ Így tartja ezt a bács-megyei, délvidéki, szatmár-, zemplén-, bars-, szabolcs- és pozsonymegyei magyarság is.⁵ A szegedi halászoknak a „halálbagó“ megjövendöli a veszedelmet.⁶ Szegeden a háztetőn gunnyasztó bagoly vagy egy átröppenő fehér galamb biztos előjelei a halálnak.⁷ Torda-Aranyos megyében halált jelent, ha a kuvik szól.⁸ A dévai csángók szerint a halálbagoly *tátosmadár*, melyet megütni nem jó.⁹ Ha a halálbagoly kuvikol a házon vagy a szomszédságban, akkor ez a hetedik nemzetig (= heted ízig való rokonok) halált jelent.¹⁰ Kalotaszegen, ha beteg közelében kiált a bagoly, az illető nemsokára meghal, mert azt kiáltja a házbelieknek „Ki vidd (a temetőbe)!“ A ki nappal baglyot lát, az térjen vissza, akár minő járatban van, mert állandó balszerencse kíséri útjában.¹¹ Ez a hit tehát el van terjedve a magyarság egész területén, ezért mint általánosan magyar, közelebbi meghatározás nélkül is állandóan szerepelt.¹² Ha a kuvik (halálmadár) a házra ülve, háromszor kuvikol, meghal valaki.¹³ Az álmajólásba is átment ez a hit, mert a ki bagolyról álmodik,

¹ *Vangel Jenő dr.*: Pallas Lexikon. II. 457.

² *Benkóczy Emil*: Az egervidéki nép. Ethn. 1909. 237.

³ *Révai Sándor*: Baranyai babonák (Siklós). Ethn. XVI. 295.

⁴ *Nagy József*: Ethn. III. 71.

⁵ *Bellosits B.*: Ethn. X. 307. *U. a.*: Magyarország Vármegyei és Városai: Bács-megye. 360.; *Bartók Jenő*: Nyelvőr. XIII. 233. (Patóháza); *Virter Ferencz*: Magyarország Vármegyei: Zemplénmegye. 160. *U. o.*: Barsmegye. 153. *Kálnay László*: u. o. Szabolcs-megye. 168. *Pápay Samu*: u. o. Pozsonymegye. 244. *Nagy József*: Bács-megyei babonák. Ethn. VII. 95.

⁶ *Lakatos Károly*: A régi szegedi halászok jelképies madarai. Ethn. XXI. 147.

⁷ *Kovács*: Szeged és népe. 1901. 293., 377.

⁸ *Jankó János*: Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar népe.

⁹ Lengyelországban nem szabad megölni. *Piatkowska*: Folk-Lore. 1901. 193.

¹⁰ *Kolumbán Samu*: Babonás hiedelmek a dévai csángóknál. Ethn. XV. 42.

¹¹ *Wlislöckiné*: Jósló állatok a kalotaszegi néphitben. Ethn. III. 51.; *A. Dörfler*: Todvorbildungen im magyarischen Volksglauben. Urquell, 1892. 145.; *Wlislöcki*: Volksglaube und religiöser Brauch der Magyaren. 1893. 75.; *Kandra Kabos*: Magyar Mythologia. 1897. 159.

¹² *Ipolyi*: Magyar Mythologia 1854. 247.; *Kandra*: 159.; *Gubernatis*: Die Thiere in der indogermanischen Mythologie. 1874. 526.

¹³ *Varga János*: A babonák könyve 1877. Szeged. 187.

annak nemsokára meghal egy közeli rokona.¹ A szólásmódokban is tükröződik ez a hit: „megszokta, mint halálmadár a huhogást“ „sívít mint a halálmadár“.²

A magyarság után a nemzetiségekre és a szomszéd népekre is vessünk egy pillantást. Halálmadárként szerepel a bagoly az árvamegyei tótknál.³ Ha Nyitra-megyében Privigye vidékén valamely házon csuvik szól, ott meghal valaki.⁴ A bács-megyeyi szerbek a személyesített halál (szmrt) követének tartják, mely halált jósol.⁵ Belovár-Kőrös megyében a Halál rosszindulatú csúf vénasszony, a ki jövetelét sokszor a halálmadár (kuvik) által jelenti be.⁶ Az erdélyi szászok Bekoktenben „Totenvogel“, Tartlauban „Sterbevogel“, Bulkeschben „Leichenvogel“ néven ismerik, másutt csuviknak hívják. Ha a beteg közelében szólal meg, az illető halálát jelzi. Hangját nem szabad utánozni, mert a ki ezt teszi, az meghal.⁷ A czigányoknak is szerencsétlen jelenség a bagoly.⁸ Az oláh néphitben a bagoly a gonosz szellem szokottabb alakjai közül való.⁹ Halált jósol, ha napközben a ház közelében megszólal. Naszód táján az oláhok halálmadárnak hívják. Egy bukovinai oláh népdal is tud a haláltjósó bagolyról.¹⁰ A kutatás persze nem állhat meg az ország határán. Az örökké egyforma adatok közül igyekszem csak a jellegzetesebb, fontosabb példákat idézni, a többire jegyzetben utalok. Egyelőre vegyük Európát. Csak a kezemügyébe eső adatokra hivatkozom; több mint valószínű, hogy egy kis utánjárással ki lehetne tölteni a földrajzi elterjedésben mutatkozó látszólagos hézagokat.

A délszlávoknál¹¹ a baglyok családjához tartozó éjjeli madarak kísérteties kiáltásukkal emberlakta hely közelében mindig halált jelzenek. Általánosan hiszik, hogy ha egy nagy fülesbagoly háztetőn ülve hallatja szavát a házbeliek közül, meghal valaki, kivéve, ha valaki tüstént szentelt vasszögekkel tölti meg puskáját és lelövi a baglyot. A bosnyákok azt mondják, hogy ha a ház közelében „uhu“-t kiabál egy fátyolos bagoly, még ugyanazon évben meghal a házközösség feje vagy a felesége. Nevét (jejina) nem szabad kimondani, hogy a rossz omen elkerültessék, inkább úgy mondják, hogy „velika buba“, a nagy buba (azaz strix bubo), vagy „velika baja“, a nagy boszorkány. Ha gyerek jelenlétében véletlenül kiesszik a szó az

¹ *Kandra*: 159. *Wliskoeki*: Volksglaube und religiöser Brauch der Magyaren. 1893. 75.; *Wliskoekiné*: u. o. stb.

² *Dr. Margalits Ede*: Magyar közmondások és közmondásszerű szólások. 1896. 302. *Dugonics András és Sirisaka* nyomán.

³ *Nagy József*: Ethn. II. 133. Beregmegyében ugyanez magyar és ruthén néphit; *Lehoczky*: Beregvármegye Monographiája. 1881. II. 256.

⁴ *Stancsek József*: Ethn. XX. 296.

⁵ *Hadsics Antal*: Bács-megye. 377. (Magyarország Vármegyéi.)

⁶ *Margalits Ede*: Horvát népszokások és babonák Belovár-Kőrös-megyében. Ethn. X. 125. (Délszláv Arkiv. VI.)

⁷ *Haltrich*: Zur Volkskunde der Siebenbürger Sachsen. 1885. 293.; *Wliskoeki*: Volksglaube und Volksbrauch der Siebenbürger Sachsen. 1893. 178.

⁸ *Wliskoeki*: Aus dem inneren Leben der Zigeuner. 1892. 127.

⁹ *Téglás Gábor*: Kalotaszegi oláh mithoszi emlékek. 1912. Ethnographia. 162.

¹⁰ *Moldován*: A szárnyasok a román nép eszmevilágában. Erdélyi Múzeum-Egylet. V. 1888. 294.; *A. Flachs*: Rumänische Hochzeits- und Totengebräuche. 1899. 41.; *Moldován*: Alsófehér vármegye román népe. 1899. 319.

¹¹ *F. S. Krauss*: Der Tod in Sitte, Brauch und Glauben der Südslaven. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. 1892. 183.

ember száján, meg kell húzni a gyerek fülét, hogy az igézés (Beschreibung) érvényét veszítse. Horvátországban a háztetőre ülő madár a Smrt (Halál) jöttét jelenti.¹ Két motívumot kell ebből a leírásból kiemelni. Ha a baglyot lelövik, az ember nem hal meg, tehát a bagoly megjelenése nem csak jóslja, hanem valószínűleg okozza az ember halálát² — a végső megoldást anticipálva hozzátésem: mert elragadja az ember lelkét. A másik motívum a bagoly nevétől való félelem, ez megmagyarázza a „halálmadár“, „Totenvogel“-féle körülíró elnevezések eredetét.³

Ugyanilyen adatokat találunk, ha a többi szláv vagy szláv befolyás alatt álló területet kutatjuk át. A fehér-oroszok azt hiszik, hogy bagoly a ház közelében halált és betegséget jelent. A „Csuma“ (Pestis), a kit különben nőnek képzelnek, bagoly vagy fülesbagoly alakot öltve csap le áldozataira.⁴ Megvan a haláltjósló bagolyban való hit még a csehoknél, huzuloknál, vendeknél, bolgároknál, a többé-kevésbé szláv befolyás alatt álló Macedóniában, Albániában, aromunoknál stb.⁵

Toscanában, ha a kukuk azt mondja „tutto mio“ (egészen az enyém), közeli halált jelent.⁶ Azaz a lélek egészen az övé, ő viszi el a testtől. Sziciliában különösen a fülesbagolytól (Asio otus) félnek. A parasztek tavaszkor, a mikor először hallják panaszos kiáltását, felmondják gazdájuknak a munkát. Ha a ház közelében szól, valaki torokgyuladást kap, ha beteg van a házban, az meghal.⁷ Alsó-Ausztriában, ha a halálmadár megjelenik a ház közelében vagy a kertben, az a halál előjele.⁸ Németországban széltében elterjedt hit, hogy a kukuk halált jósol. Kiáltása: „Komm mit, komm mit, bring Schipp und Spaten mit“. Ezért hívják halálmadárnak. Müllenhoff szerint⁹ innen ered a dühös vadász

¹ V. ö. Margalits i. h.

² Ugyanígy a magyar néphitben. Ha az ember szokatlan helyen vagy időben baglyot lát, kiköp — természetesen a bagoly okozta veszedelem elhárítására. *Wlislöcki*: Aus dem Volksleben der Magyaren. 1893. 73. V. ö. fentebb a zalamegyei néphitét. Új-Pommériában megdobálják kővel, mintha nemcsak jósolná, hanem okozná is a halált. *Klein-titschen*: Die Küstenbewohner der Gazellehalbinsel. 1906. 344.

³ V. ö. *Clodd*: Tom Tit Tot 1898.; *Frazer*: Taboo and the Perils of the Soul. 1911. (Golden Bough. Part. II.) 318—418.; *M. Varonen*: Suomen kansan muinaisia taikvoja. I. Metsästys taikvoja. 1891. 90., 92., 93., 101., 137.

⁴ *Ljacki*: Boljezny i szmerty po predsztavlenijam bjelorusszov. Etnograficeszkoje Obozrenje. 1892. II. 33., 35. V. ö. a nagy-oroszokról. U. o. 1901. IV. 71. *Moskov*.

⁵ *Jellinek*: Zur Vorgeschichte und Volkskunde Böhmens. Mitteilungen der Wiener Anthr. Gesellschaft. XXI. 25.; *Andree*: Ethnographische Parallelen und Vergleiche. 1878. 12.; *Hovorka und Kronfeld*: Vergleichende Volksmedizin. 1908. I. 129.; *Kaindl*: Die Huzulen. 1894. 104.; *Schulenburg*: Wendisches Volksthum. 1882. 153.; *U. a.*: Wendische Volkssagen und Gebräuche. 1880. 261. *Veckenstedt*: Wendische Sagen, Märchen und abergläubische Gebräuche. 1880. 449., 450.; *Strausz*: Bolgar Néphit. 1897. 245.; *Abbott*: Macedonian Folk-Lore. 1903. 108.; *L. Hopf*: Thierorakel und Orakelthiere in alter und neuer Zeit. 1888. 36., 106.; *Weigand*: Die Aromunen. 1894. II. 124.; *Gubernatis*: Die Thiere in der indogermanischen Mythologie. 1874. 529.; *Leger*: La mythologie slave. 1901. 195.

⁶ *G. Pitré*: Significati di alcuni pregiudizi in Toscana. Archivio delle Tradizioni Popolari. 1887. VI. 499.

⁷ *Gubernatis*: 530. V. ö. *Levainson*: The Folk-Lore of British Birds. 1886. 128. *Hopf*: 102. 22.

⁸ *Th. Vernaleken*: Mythen und Bräuche des Volkes in Oesterreich. 1859. 310., 311.; *Fossel*: Volksmedizin und medizinischer Aberglaube in Steiermark. 1886. 169.

⁹ *K. Müllenhoff*: Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. 1891. 460. V. ö. *Laistner*: Das Räthsel der Sphinx. 1889. I. 250., 257., 260. A Caprimulgus- és a bagolyfélékre

(wilder Jäger) mythosa, a kit Holsteinban úgy hívnak: „der alte Auf (= Uhu).“ Ez ugyan túlzás, de valami alapja van. A szélviharban száguldó vadász és a halálhozó bagoly párhuzamos mythikai alakok, mert mindkettő elragadja az emberi lelket. További német adatokra jegyzetben utalok.¹ Ugyanigy hiszik a svédek,² angolok,³ francziák,⁴ Walesben és Bretagneban a kelták.⁵ A klasszikus ókorra vonatkozó adatokat Hopf összeállította.⁶ Áttérve az ázsiai indogermánokra, a perzsák szerint a bagoly veszedelmet hoz a házra.⁷ Indiában a bagoly rossz omen. Lerombolja a kunyhókat, ha bagoly ül reájuk.⁸ Zalim Sinh, Kota uralkodója elhagyta házát, mert bagoly kuvikolt a háztetőn. Egy fajta bagoly megtanulja az emberek neveit és ha valaki történetesen felel neki, mikor saját nevét hallja, az illető biztosan meghal.⁹ Jaunsarban, ha a falu közelében szólal meg a bagoly, elkergetik. Ha a háztetőn huhog, valamelyik családtag biztosan meghal.¹⁰ Muzzafargarhban is rossz omen.¹¹ A védákban a bagoly az „istenek lakához repülő madár“ „a rossz szellemek követe.“¹² Ha a bagoly hangja hallatszott, varázsigékkel üzték el a halált és a halálistent.¹³ A keletázsiai mongolfajta népek sem hiányoznak a sorból. Kínában a bagoly az egyik alvilági démon madáralakja. A

vonatkozó néphit gyakran összeolvad. Lásd még *Lakatos Károly*: Ethnographia 1910. 147.; *Swainson*: The Folk-Lore and Provincial Names of British Birds. 1886. 97. *Musters*: Unter den Patagoniern. 1877. 195.

¹ *Wuttke*: Der deutsche Volksaberglaube. 1900. 53., 124., 202.; *Grimm*: Deutsche Mythologie. 1878. II. 950. III. 462.; *Andree*: 11., 12.; *Gubernatis*: 531.; *Hopf*: 105, 106.; *Hovorka und Kronfeld*: Vergleichende Volksmedizin. 1908. I. 128.; *Köhler*: Volksbrauch, Aberglauben, Sagen im Voigtlande. 1867. 388.; *W. Hoeker*: Aberglauben von der Mosel. Zeitschrift für deutsche Mythologie. 1853. I. 240.; *Birlinger*: u. o. IV. 147.; *H. Carstens*: Totengebräuche aus Dithmarschen. Am Urquell. 1890. 7.; *E. Mogk*: Sitten und Gebräuche; *Wuttke*: Sächsische Volkskunde. 1903. 322. I. *Bartsch*: Sagen Märchen und Gebräuche aus Mecklenburg 1880. II. 124, 178. *Strackerjan*: Alterglauben und Sagen aus dem Herzogtum Oldenburg 1909. II. 163

² *M. di Martino*: Moribondi e morti nelle credenze popolari svedesi. Archivio delle Tradizioni Popolari. 1887. VI. 499.

³ *Swainson*: 126.; *E. Maccolloch*: Guernsey Folk-Lore. 1903. 276.; *Hartland*: County Folk-Lore. Gloucestershire. 1892. 30.; *L. M. Eyre*: Folk-Lore Notes from St. Briavels. Folk-Lore. XIII. 172.; *D. H. Moutray Read*: Hampshire Folk-Lore. Folk-Lore, XXII. 306.

⁴ *Sebillot*: Le Folk-Lore de France, III. 1906. 193., 195.; *Grimm*: III. 485.; *Bolte*: Charles Perrault über französischen Aberglauben. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. 1907. 453.; *P. Laurent*: Usages de Picardie. Revue des Traditions Populaires. 1911. 289.

⁵ *Trevelyan*: Folk-Lore and Folk-Stories of Wales. 1909. 83, 84.; *Sebillot*: Coutumes de la Haute-Bretagne. 1886. 150.; *U. a.*: Traditions et Superstitions de la Haute Bretagne. 1882. II. 163., 165.; *A. le Braz*: La Légende de la Mort chez les Bretons Armoricaïns. 1902. I. 6.

⁶ *Hopf*: 101—105.

⁷ *E. C. Sykes*: Persian Folk-Lore. Folk-Lore. 1901. 265.

⁸ *Journal of the Anthropological Institute*. IV. 281.

⁹ *Crooke*: The Popular Religions and Folk-Lore of Northern India. 1896. I. 279. II. 50.

¹⁰ *G. A. Grierson*: Omens and Folk-Etymologies from Jaunsar. Folk-Lore. XX. 1909. 337.

¹¹ *H. A. Rose*: Panjab Folk-Lore. Folk-Lore. XXI. 216.

¹² *Oldenberg*: Die Religion des Veda. 1894. 76.

¹³ *Hopf*: 108.; *Gubernatis*: 526.; *K. F. Geldner*: Religionsgeschichtliches Lesebuch. A. Bertholet. 1908. 150.

hangja — úgy mondják — olyan, mintha egyik szellem hívná a társát. Ha valaki haldoklik, a szomszédban hangzik a bagoly hangja. Azt mondja ilyenkor „ássad, ássad, (t. i. a sirt)“. Ez a madár jön a lélekért, elviszi, elrabolja a lelket. Ha messziről hallatszik a szava, közeli szomszéd halálát jelzi, ha közelről, tévóliét.¹ Halálmadárnak is hívják Kínában, épúgy mint Sziámban.² Annamban a bagoly hangját egy haldokló halálhörgéséhez hasonlítják.³ A kulturális összefüggés miatt említem ezeket a népeket az indogermánokkal együtt, éppúgy a sémitákat. Arábiában a bagoly egy gyermekét kereső anyának lelke.⁴ Többnyire bagolyformában röpköd a halott lelke a sír körül. „Minden völgyben hallatszik a halálmadár kiáltása“ — azt jelenti, bosszúlatlan vér bosszúért kiált.⁵

Egyelőre tehát annyit látunk, hogy a magyar néphit megvan az indogermán-ság egész területén, a magyarral formailag is teljesen egyező alakban. Feltehető, hogy nem vándorlás útján terjedt el Indiától Svédorszáig, hanem az indogermán őskor hitének maradványa. Az indogermán népekkel való érintkezés előtt a magyarság leginkább török hatás alatt állott és így helyénvaló lesz a néphit a török-tatár népeknél tovább nyomozni. Előbb pár szót a mongolokról. A mongolok nagyon tisztelik a baglyot, mondáik szerint a menekülő Dsingiz khán üldözőit félrevezette, vagy más verzió szerint Dsingizt mint gyermeket egy fa alatt találták, a melyen egy bagoly ült. A bagolytollat sapkájukra tűzik, hogy győzelmet hozzon a háborúban.⁶ A kalmükök szerint a fehér bagoly szerencsét jelent, de egy bizonyos kisebbfajta bagoly kiáltása megrémíti őket.⁷ A török neve „bajkuş“ (baj = varázs, bűbáj, kuş = madár) tehát varázsmadár.⁸ A kirgizek szerint a bagoly tollai a gyermekek fejére tűzve, megvédelmezi ezeket minden betegségtől, ráolvasástól.⁹ A szülés utófájdalmainak enyhítésére „egy bagolyt hoznak a sátorba és kiabálni kényszerítik, hogy hangjától a rossz szellem megijedjen. E madárnak különösen sok titkos erőt tulajdonítanak s ezért tollát talizmánnak használják a gyermekek sipkájára.“¹⁰ A szultánok is hordják sapkájukon.¹¹ A mohammedán

¹ Doolittle: Social Life of the Chinese. 1867. II. 329.

² Hopf: 108.

³ Dahnhardt: Natursagen. III. Tiersagen. 1910. 479.

⁴ Thompson: Semitic Magic. 1908. 20., 77.

⁵ Goldziher: Der Seelenvogel im islamischen Volksglauben. Globus. LXXXIII. 1903. 302.; J. A. Farrer. Primitive Manners and Customs. 1879. 24.; A. Bastian: Beiträge zur Vergleichenden Psychologie. 1868. 15.

⁶ Swainson: 131.; Potanin: Etnograficeszkoje Obozrenie. 1891. IV. 117. Mária munda szerint egy pacsirta kiáltása adja Temudshinnek a „Tsingiz“-nevet. Castrén: Ethnologische Vorlesungen, 1857. 47.

⁷ G. Klemm: Allgemeine Cultur-Geschichte der Menschheit. 1844. III. 202.

⁸ Vámbéry: Die primitive Cultur des Turko-Tatarischen Volkes. 1879. 209.

⁹ Almásy György: Vándorutam Ázsia szívébe. 1903. 727.

¹⁰ Vámbéry: A török faj. 1885. 259., 261.

¹¹ Radloff: Aus Sibirien. 1893. I. 526. A bagolyamuletek elterjedése voltaképpen nem tartozik ide. Csak azért említem, mert lehet, hogy eredeti jelentőségük éppen az, hogy a bagoly okozta veszedelmet elhárítsák. Nyugat-Afrikában a bagoly halálos omenét bagoly-légszöből készült füttyülövel ellensúlyozzák, Nassau, 198 (lásd lejjebb). Gubernatis azt mondja (529. l.): „Aldrovandi szerint a tatárok a himnemű bagolytollát amulet gyanánt használták, valószínűleg azért, hogy ezáltal magát a bagolyt távoltartsák. A Khorda

baskirok a bagoly húsát nem eszik, mert tilos, de a tolla jó a szemverés ellen. Ha a kis gyerekeknek szem árt, a bagoly tollára ráolvasnak a kóránból és a tollat a bölcsőjébe teszik. A kazáni tatárok szerint, a kinek a házára bagoly száll, annak a háza leég vagy meghal benne valaki. Ha a falu felett száll el, abban a faluban hal meg valaki. (Dr. Mészáros Gyula kiadatlan gyűjtéséből.) Az északi csuvasok nagyon félnek a bagolyhuhogástól. A mikor egy bizonyos nevető hangon szól, azt hiszik, hogy az *ar-žorj* nevű erdei rém és semmi módon nem mernének visszaszólni neki.¹ Az oszmán törökök szerint a kuviknak Allah mindennap három verebet ad és így nem kell kimozdulnia a fészkeből enni-inni valóért. Ha siró hangot ad, az jó hírnek a jele, de ha nevetve szól, az szerencsétlenséget és halált jelent a házra, a melynek tetején megszólal.² A kis-ázsiai türkmének szerint, ha a fülesbagoly nappal tünik fel, a hány madár csak meglátja, az mind köréje sereglik és csipog körülötte. Ez azért van, mert ő *a madarak fejedelme*. (Dr. Mészáros Gyula kiadatlan gyűjtéséből.)

Kissé bővebben terjeszkedtem ki a török adatokra, hogy a bagoly fontos szerepét a köz-török néphitben demonstrálhassam. Bár éppen nincs kizárva az indogermán hatás lehetősége, mégis valószínűbb, hogy a törökség eredeti produktumával van dolgunk.

A magyarság tehát már a magyar-török érintkezés korában megismerhette a halált jósló bagoly fogalmát. Most már csak az a kérdés, hogy a magyar őskorban a vogul-magyar-osztják együttélés korában megvolt-e a tárgyalt néphit vagy ehhez hasonló? Nem tudom igazolni. Sőt a pelimi vogul „szerencse bagoly“ elnevezés a mienkkel ellenkező néphitre utal.³ Általában úgy látszik, inkább táltos madár a bagoly, a vogul-osztjácoknál, mint a dévai csángóknál, nem pedig halált jósló, mint a magyarság egész területén. Az irtisi osztjácok régebben különös külseje miatt tiszteletben tartották. A hősénekek szerint az előkelők leányai gyakran öltöttek magukra bagolyalakot, hogy szüleik és testvéreik tudta nélkül felkeressék szívük választottjának lakóhelyét és feltárják előtte érzelmeiket.⁴ Az ilyen „emberarcú baglyok“-nak emberi eszük és nyelvük volt.⁵ Egy másik osztják dalban azonban az „emberarcú bagoly“ nem állattá változott ember, hanem egészen olyan állat, mint a többi.⁶ Valószínű, hogy ez az eredetibb képzet, mert az

Avesta szerint egy bagolytoll adott Zarathustrának erőt.“ (V. ö. fenti perzsa adattal.) Lásd még Wuttke : 124 ; Swainson : 123., 127. ; Piatkouska : Folk-Lore 1901. 193. ; Liebrecht : Zur Volkskunde, 1879. 342. ; A. Kuhn : Die Herabkunft des Feuers, 1886. 189. Bartsch : Sagen, Märchen und Gebräuche aus Mecklenburg. 1880. II. 53.

¹ Dr. Mészáros Gyula : A csuvas ősvallás emlékei, 1909. 101. Az *ar-žorj* északi csuvas hit szerint az öngyilkos emberből vagy a leányok megfojtott gyermekeiből lesz. U. o. 51., 52. Tehát a bagoly itt is lélek-madár. V. ö. *Magniczki* : Csuvasok élete Kazán kormányzóságban. Etn. Obozrjenie. 1893. III. 133. Ha a bagoly kiabál a ház táján, tojást dobnak neki.

² Mészáros : Az oszmán-török nép babonái. Ethnographia. 1906. 30., 89.

³ Munkácsi : Vogul Népköltési Gyűjtemény. II. Kiegészítő füzet. 1910. 0319.

⁴ Az orosz álomfejtésben a bagoly találkozást jelent. *Romanov* : Opyt bjeloruszskavo narodnavo sznotolkovatelja. Etn. Obozr. 1889. III. 69.

⁵ Munkácsi : U. o. 0312. *Patkanov* : Die Irtysch-Ostjaken. 1897. I. 132. 1900. II. 25.

⁶ *Patkanov* : U. o. II. 205.

állatkultusznak¹ átváltozásokból való magyarázása formulaszerűen visszatérő jelenség. Megjegyzem, a mienkhez hasonló halálómenek megvannak a voguloknál, csak hogy nem a bagoly adja őket, hanem az „urt“. Ennek alakja, tarka szárnyai a denevér szárnyaihoz hasonlatosak. Minden embernek meg van a maga „urtja“.² A zürjének szerint minden embernek meg van a maga védőszelleme és mása az „ort“. A halott lelke ilyen ortba költözik. Az ort madáralakot ölt és előre jelzi védettjének halálát. Berepül egy madár a szobába, fejét a falba vágva meghal, akkor nemsokára meghal az illető, a kinek ez a madár volt az ortja.³ Tehát analog halálómenek egyrészt, másrészt a bagoly fontos szerepe az ősi állatkultuszban, vagyis a bagolyhoz kapcsolódó előjelek, kultuszbeli előfeltétele meg van a rokon népeknél.

A haláltjósító bagolyban való hit kultuszbeli előfeltételei és analogképzetek megvoltak az ugor-magyar korszakban. A haláltjósító bagoly hitét először a törökséggel való érintkezés korszakában ismerhette meg a magyarság, de ez a hit teljesen egyező volt a mai Magyarország területén talált indogermán népek hitével. Ez segítette elterjedését, biztosította fennmaradását, megadta külső formáját.⁴

Mindezeket a népeket a földrajzi és történeti érintkezés számai sokszorosan kapcsolják egymáshoz. A ki tehát mindenáron vándorlást akar bizonyítani, idáig nem áll semmisen útjában; akár a sémi ókort, akár Kínát vagy a még mindig divatos Indiát veszi kiinduló pont gyanánt, hypothesist könnyen „bebizonyíthatja“. A pánindogermán elmélet kedvelője is ráhúzhatja a dolgot a maga kaptafájára, A ki azonban a néplelektani jelenségek közötti okozati összefüggést keresi, nem formálja meg hypothesist, míg a primitív népekkel nem jött tisztába. Ha egy néphitbeli adat, például csak a magyaroknál és az indogermán népeknél fordul elő, akkor bizonyos, hogy az indogermánoktól jutott hozzánk. De ha például a kezdetleges népeknél is megtaláljuk ezt a hitet, olyanoknál, a kik sem Indiából, sem Európából nem vehették, hanem egész világfelfogásuk természetes alkatrésze gyanánt fejlődött, akkor meg van a lehetősége annak, hogy a magyarság ugyanazon úton jutott ehhez a hithez, mint a primitív népek. Másrészt azonban a magyar néphit telítve van indogermán elemekkel, a földrajzi kontinuitás is hiánytalan és így nagyon könnyen lehetséges, hogy indogermán kölcsönzéssel van dolgunk. Végkép csak úgy lehetne eldönteni a kérdést, ha egyrészt a bagolyra, másrészt a haláltjósító állatokra vonatkozó néphit minden adatát külön rendszeres összehasonlító tárgyalásnak vetnők alá.

A mi célunk ezúttal főleg az, hogy ennek a magyar babonának nép-

¹ A bagolykultusz meg van például a szibériai goldoknál. *Simkevics*: A goldok szokásai, néphite, mondái. Etnograficeszkoje Obozrjenie. 1897. III. 137. A baglyokat szeretik a házban táplálják, azt mondják ezek őrzik a kis gyerekeket.

² *Munkácsi*: Vogul Népk. Gyűjt. IV. 1897. 409. I. CCX.

³ *Nalimov*: Zagrobni mir po verovanijam Zürjan. Etn. Obozr. 1907. I. 13.

⁴ A bagoly szó eredetéről lásd *Szinnyei*: Magyar Nyelvhasznítás. (Finn-ugor kézikönyvek III.) 1909. 137. és *Vámbéry*: Magyarok eredete. 1882. 330. *Vámbéry* a bagoly szót a bog, azaz varázscsomó, továbbá a bájol, bűvöl igékkel hozza összefüggésbe és így a magyar bagoly körülbelül ugyanazt jelentené, mint a török baj-kuš, azaz bűvös-madár. Hogy ez nyelvészeti megállja-e a sarat, azt persze nem tudom megbírálni, de folklorisztikus szempontból elég valószínű.

lélektani magyarázatát adjuk. Mielőtt erre rátérnék, még egy pár jellegzetes adatot kell felsorolnom, a kezdetleges népek köréből. Nyugat-Ausztráliában a bagoly hangja egy ember halálát jósolja.¹ Mikor a wáthándiek egyike bagolyról álmódott, azt hitték, hogy ez a szomszédok részéről való támadást jelenti és rögtön legdélibb határaikra vonultak vissza.² Az euahlayik szerint a bagoly egy régen meghalt euahlayi lelke; éberebben alszik, mint a többiek és kiáltásával figyelmezteti társait a közeledő ellenségre.³ Más törzsek azt hiszik, hogy a bagoly megszolgálja a halált és ott hallatja szavát a haldokló mellett.⁴ Ha a malájoknál a bagolyhuhogás éjjel hallatszik, halált jelent.⁵ Új-Guineában egy öreg és kiváló ember halálát jelenti.⁶ A malájok burun-hantunak, azaz szellemmadárnak nevezik A maláji népcsalád legnyugatibb ágának, a madagaszkári hóváknek nyelvén „vorondolo“ szellemmadarat jelent. Az antimerina törzsnél „lolo“ a varázló szelleme és a bagoly mindig a varázslóhoz tartozik. Baglyot látni vagy éjjel kiáltását hallani náluk rossz ómen s ezért a tilalmas, azaz a szent állatok közé tartozik.⁷ Nyugat-Afrikában a bagoly a halottnak lelke. Kiáltása inti az embereket, hogy valaki meg fog halni. Garenzanében a bagoly légszövéből készült füttyülővel ellensúlyozzák a rossz oment.⁸ Ha valaki — a babilik szerint — éjjel fülesbagoly huhogását hallja, meghal, vagy meghal egy közeli rokona.⁹ Ha a nuba-négek szerint egy házra éjjel letelepszik a bagoly és megszólal, meghal valamelyik családtag.¹⁰ A jamaikai négek szerint a bagoly huhogása éjjel vagy repülése nappal halált jelent. Ha háromszor megszólal a ház felett, valaki meghal.¹¹ A mexikói kéziratok a baglyot gyakran halálfejjel ábrázolják. A maya-kéziratokban a bagoly hieroglyphája a halál istenének állandó kísérője. Haláldémonokat és csontvázakat halálfejjel ábrázolnak.¹²

¹ Dr. C. E. Jung: Westaustralien. Globus. XXXII. 1877. 383.

² A. Oldfield: The Aborigines of Australia. Transactions of the Ethnological Society. 1865. III. 241.

³ K. L. Parker: More Australian Legendary Tales. 1898. 92—98.

⁴ J. Dawson: Australian Aborigines. 1881. 53.

⁵ Skeat: Malay Magic. 1900. 123.

⁶ C. G. Seligmann: The Melanesians of British New-Guinea. 1910. 189. További oceániai adatokat lásd Ratzel: Völkerkunde. 1894. I. 283.; Tylor: Primitive Culture. 1903. I. 120.; A. C. Haddon: Hedd-Hunters, Black, White and Brown. 1901. 391.; H. L. Roth: The Natives of Sarawak and British-North-Borneo. 1896. I. 226.; W. A. Reed: Negritos of Zambales. Manila. 1904. 67.; G. Turner: Samoa. 1884. 21., 24., 47., 60.; J. S. Polack: Manners and Customs of the New-Zealanders. 1840. I. 248.; Hopf: 107; Andree: 17. P. A. Kleintitschen: Die Küstenbewohner der Gazellehalbinsel. 1906. 344, 346.

⁷ Hova nyelven *fady*, a polynéz *tabú* (A. v. Gennepe: Tabou et Totemisme a Madagascar. 1904. 262.).

⁸ Nassau: Fetishism in West-Africa. 1904. 195., 196., 198.

⁹ R. E. Dennett: At the Back of the Black Man's Mind. 1906. 139., 228.

¹⁰ Hopf: 109. V. ö. továbbá Pechuel-Loesche: Die Loango-Expedition. 1907. III/2. 106.; Hopf: 108.; Andree: 15. I. Weissenborn: Tierkultur in Afrika. Internationales Archiv für Ethnographie. 1904. XVII. 110.

¹¹ Folk-Lore of the Negroes of Jamaica. Folk-Lore. XV. 89., 206., 210., 451., 453. XVI. 73.

¹² E. Selzer: Die Tierbilder der mexikanischen und Maya-Handschriften. Zeitschrift für Ethnologie. 1909. XLI. 810—817. V. ö. I. G. Müller: Geschichte der Amerikanischen Urreligionen. 1867. 573.

„Természetes, hogy ez a madár, a mely csak a sötétséget kedveli, kiválóan alkalmas képviselője a halál és a sötétség hatalmainak, annál inkább, mert egyszersmind a ragadozó madarak közé való“. Ezért a halálistent, a háború istenét, egyszóval a pusztító ellenséges erőket kíséri.¹ A mexikóiak félték a bagolytól, kiáltására éjjel megrémültek. Fantazmáikat úgy hívták: „tlacatecolotl“ (tlacatl = ember, tecolotl = bagoly) azaz bagolyember. A kinek volt bátorsága, az megragadta a ködképet és addig el nem eresztette, míg hadiszerecsét nem ígért neki.² Az aztékek és máyák utódai mai napig sem feledték el őseik hitét. Yucatanban a bagoly kísérteties állat, ha egy ház felett elrepül, vagy a tetőre letelepszik, halált jósol.³ A taraszkók megátkozzák és megfenyegetik a baglyokat. Ha átrepül a ház felett, a tulajdonos azt hiszi, hogy meg fog halni. Tequilában az eleurópaisodó indiánok keresztény színezetű varázsigéket mormolnak ellene.⁴ Jellemző az arizonai pima indiánok hite. A bagoly huhogása egyiküknek halálát jelzi, nem ölik meg a baglyokat. A bagoly a halál szolgája, a ki a holtak lelkét a másvilágra viszi.⁵ Nagyon félnék tőlük a feketelábú indiánok. Szerintük az elkárhozott emberek lelkei élnek bagolyformában. Nincsenek megelegedve sorssukkal és ezért bánatosan huhogva vissza-visszatérnek földi tanyájukra és igyekeznek bajt hozni az élőkre. Egy feketelábú asszony mesélte, hogy kevésse a nővére halála előtt egy bagoly nézett be az ajtón át sátrukba.

A feketelábú indiánok, mint több más állatot, a baglyot is rendszeres kultusszal veszik körül és azt mondják: „Gonoszak az ő útjaik, mert félnék a napfénytől és csak éjjel utaznak“.⁶ A cserokik azt hiszik, hogy a baglyok hazajáró lelkek vagy boszorkányok. A hangjuk rossz ómen. Annak a kevés nagy varázslónak, a ki megérti a szavukat, megmondják a jövőt.⁷

Az állatokról vett előjelek és jóslások magyarázatát illetőleg jobb híjján, Hopf fejtegetéseire utalok, a melyek azonban ma már némi modernizálásra szorulnak.⁸ Annyi mindenestre világos, hogy itt komplex jelenséggel van dolgunk és így a kutatás leghelyesebb módja, ha az egyes állatjósolatokat külön-külön tárgyaljuk. Mi tehát a többi órákulumtól eltekintve, tisztán a haláltjósoló bagoly eredetét kutatjuk. Sebestyén dr. egy vasmegyei regös-misztérium szövegéhez írt

¹ K. Haebler: Die Religion des mittleren Amerika. 1899. 91.

² Valószínűleg a lidércnyomásból eredő mythos. Geron de Mendieta: Historia Ecclesiastica Indiana. Mexiko. 1870. 94. idézi Spencer-Scheppeg: Descriptive Sociology. II. 2. 1874. 38. V. ö. J. G. Müller: Geschichte der Amerikanischen Urreligionen. 1867. 573. A mexikói Plutó egyik neve volt „a bagoly“ Brinton: Myths of the New-World. 1905. 128.

³ D. G. Brinton: The Folk-Lore of Yucatan. Essays of an Americanist. 1890. 169.

⁴ Lumholtz: Unknown Mexiko. 1903. II. 424., 353., 238.

⁵ J. A. Spring: Die Pima-Indianer. Globus. XXXII. 1877. 295.; Andree: 300.; Hopf: 109.

⁶ W. Mc. Clintock: The Old North Trail or Life, Legends and Religion of the Blackfeet Indians. 1910. 254., 477.

⁷ Mooney: Myths of the Cherokee. 1900. 284., 454., 495. További amerikai adatokat lásd Andree: 16.; Hopf: 109.; J. Jetté: On Ten'a Folk-Lore. Journal of the Anthropological Institute 1909. 470.; R. E. Latham: Ethnology of the Araucanos. U. o. 380.; C. A. Sadleir: Animal Superstitions among the Araucanians. „Man.“ 1905. 105. Koch: Zum Animismus der Südamerikanischen Indianer. 1900. 19. J. G. Müller: Geschichte der Amerikanischen Urreligionen. 61., 176., 276.

⁸ L. Hopf: Thierorakel und Orakelthiere. 1888. 228., 259.

magyarázatában ezt mondja: „Csak konstatáljuk tehát, hogy az Isten azt a bagolyjelmezt kapta, melybe a bagolytollakkal és bagolyszárnyakkal feldiszitett samán magát is szívesen beleképzei”.¹ Nem épp ritka jelenség, hogy a samán vagy varázsló felölti a bagoly alakját, vagy hogy a bagoly az ő szolgáló szelleme. A közép-afrikai varázslók követői a sakál és a bagoly és „a bagoly, a ki a főnök fején ül”, azaz a boszorkánymester szolgálószelleme szólítja a hulla mellé az emberevő boszorkányokat.²

Az északamerikai krik samánok egy hatalmas kitömött bagolybőrt hordottak fejükön vagy kezükön, mint a bölcsesség és jóstudomány jelképét. Ez jelezte rangjukat, mesterségüket.³ A fenti magyar adatok magyarzásához mindez csak annyiban járul, hogy megmondja, miért tekintik a dévai csángók táltosmadárnak, azaz szent állatnak, a táltosok, samánok madarának a baglyot.⁴ Ebből a bagoly haláltjósító szerepét talán meglehetne magyarázni, hivatkozva a samánok jóstehetségére, de nyomban felmerül a kérdés, miért jósolja épp a beteg halálát, sohasem a felgyógyulását. Miért terjeszkedik ki a bagolyjósítás olyan ritkán más jelenségekre? Szóval, ez a magyarázat nem kielégítő. A második lehetséges magyarázat volna a totemistikus. N. W. Thomas ugyanis azt akarta bizonyítani, hogy az európai állatbabonák általában, különösen pedig az állatok adta előjelekben való hit a totemizmusból származik.⁵ Az utóbbit már Frazer is állította.⁶ A totemizmusnak az anilamizmus egyéb formáival szemben jellemző sajátysága, hogy az illető állatfaj kultusza egy adott helyhez, nemzetséghez, egyénhez vagy családhoz fűződik. A mi esetünkben ez a vonás teljesen hiányzik. Hiszen a haláltjósító bagolyban való hit meglepő egyformaságban jóformán világszerte ismeretes. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az előjelekben és a totemizmusban való hit nem kombinálódhatik. Egy pár adatra utal Frazer; a bagolyra vonatkozólag két adatról van tudomásom. Mindkettő olyan helyről való, a hol a totemizmus már erősen dekadens állapotban van.

Számoában az egyik „faluisten” megtestesülése a bagoly volt. Ha a harciba menő hivek előtt vagy telett megjelent, győzelmet jelentett. Ha szemben repült velük vagy keresztezte útjukat, ez volt a jel, hogy vonuljanak vissza.⁷ A másik

¹ *Dr. Sebestyén Gyula*: Regös-énekek. 1902. 35., 469. V. ö. *Krohn-Bán*: A finn-ugor népek pogány istentisztelete. 1908. 130.; *Georgi*: Beschreibung aller Nationen des russischen Reiches. 1776. 377.

² *A. Werner*: The Natives of British Central Africa. 1906. 84., 169.

³ *Brinton*: Myths of the New-World. 1905. 128., 325. V. ö. *J. G. Müller*: Geschichte der Amerikan. Urreligionen. 1867. 121., 135. *Aristophanes*: Madarak, 515. s. Athéna bálványja egy baglyot tart a kezében. (*Visser*: Die nicht menschengestaltigen Götter der Griechen 1903. 194.) „Zeus ime a szobrán sasadarat hord, a lánya bagolyt” *Arany János* ford. Összes munkái. 1885. VII. 508. l.

⁴ Ha egyáltalában van valami jelentősége annak a szólásnak, hogy a ki nem esküszik a templomban, az „bagolyhitre” esküszik, akkor talán a táltos-madárban, azaz a samánok védőszellemében, a samánizmusban való hitre lehetne gondolni. De nem úgy értendő-e a kifejezés, hogy a bagoly hite szerint, baglyok gyanánt, azaz nem emberi módon? V. ö. *Kálmány Lajos*: Vértel való testvérek. Ethn. 1912. 102. *Margalits*: Magyar Közmondások és Közmondásszerző Szólások. 1896. 38. *bagoly*.

⁵ *W. W. Thomas*: Animal Superstitions and Totemism. Folk-Lore. 1900. XI. 246.

⁶ *J. G. Frazer*: Totemism. 1887. 22. Totemism and Exogamy. 1910. I. 22.

⁷ *Turner*: Samoa 1884. 60. v. ö. 24., 47. A számoai „villagegods” a falvak istenei valószínűleg régi totemekből keletkeztek, a melyeknél a letelepült életmód folytán a

példát kelta földön találjuk, tehát annál a néptörzsnél, a melyre nézve leginkább sikerült Gommenak és Thomasnak a totemizmus egykori létezését valószínűvé tenni.¹ Az angol-kelta néphit szerint a „banshee“ (Walesben „ben-side“), egy „Ahnfrau“-szerű tündér jelenik meg, ha valamely családtag halála küszöbön áll. Írországban Clare grófságban a Ross Lewin nemzetségnek egy nagy holló, a Westroppoknak egy fehér bagoly megjelenése jelenti egyikük halálát.² Ez a két példa csak annyit mutat, hogy a totemállat is adhat előjeleket, a mi különben is természetes. De mikor látjuk, hogy például Borneóban a rendkívül fejlett madárjósítás semmiképen sem függ össze a totemizmussal,³ akkor le kell mondanunk erről a megoldásról.

A csehek azt hiszik, hogy a hűtlen asszony holta után bagolylyá válik.⁴ Châteaubriant vidékén az aggszűzek holtuk után bagollyá változnak.⁵ A család vagy falu utolsó halottjának lelke mozdulatlanul ülő bagoly gyanánt jelenik meg a breton előtt.⁶ Totemistikus színezetet ölt ez a hit a lengyel mondában, a mely szerint a híres Herbut család ivadékai, holtuk után fehér sasokká változtak és a vár szikláiban fészkeltek. A Pileckiek leányszülőitei, ha hajadonon haltak meg, galambokká, ha férjhez mentek, baglyokká lettek.⁷ A kezdetleges animizmus a halottat mindenütt az élők ellenségének tartja, a ki irigyli tőlük a földi boldogságot és minden erejével azon van, hogy saját sivár sorsában részesítse. Vagyis a halott hazajár és magával viszi az élöket. E szerint talán a halott lelke jön bagolyformában az élőkért.

Ezt a magyarázatot már csak egy árnyalattal kell módosítani, hogy megtaláljuk a végleges megoldást. A módosítást a bagolyómenek egy másik, a mienkkel nyilván összefüggő csoportja teszi szükségessé. Keletporoszországban, ha a bagoly egy bizonyos nevető hangon szólal meg, az keresztelőt jelent.⁸ A lausचितzi vendeknél a terhes asszony háza táján megjelenő bagoly szerencsés szülést jelent.⁹

falu vette át a nemzetség szerepét. Lásd *Krämer*: Die Samoa-Insel. 1902. I. 23. *W. H. R. Rivers*: Totemism in Melanesia and Polynesia. Journal of the Royal Anthropological Institute. 1909. 156. *J. G. Frazer*: Totemism and Exogamy. 1910. II. 151.]

¹ *N. W. Thomas*: Animal Superstitions and Totemism. Folk-Lore. 1900. XI. 227.; *Gomme*: Archeological Review. III. 217. 1889. Totemism in Britain.

² *Th. J. Westropp*: A folk-lore survey of County Clare. Folk-Lore. 1910. 190., 484. A „ben-side“-ről lásd *Rhys*: Celtic Folklore. 1901. II. 452.

³ *A. C. Haddon*: Head Hunters. 1901. 393. *Bán Aladár* (A sámánizmus fogalma és jelenségei. Ethn. 1908. 153.), mikor a sámán-öltözék bagolytollait a totemizmus maradványainak tartja, abba az elég gyakran előforduló hibába esik, hogy a totemizmus és az animalizmus fogalmait összezavarja.

⁴ *Wuttke*: Der deutsche Volksaberglaube. 1900. 56., 473.; *Grohmann*: Aberglauben und Gebräuche. 194.; *Dähnhardt*: Natursagen. III. 479.

⁵ *Sebillot*: Folklore de France. III. 167.

⁶ *Le Braz*: La legende de la Mort chez les Bretons Armoricaains. 1902. I. 95.

⁷ *Ipolyi*: Magyar Mythologia. 1854. 359. Simiensi nyomán; *Grimm*: Deutsche Mythologie. II. 691. is közli ezt az adatot (idézve *Woycicki*: Klechdy 1, 16-ot.) hozzátéve, hogy a baglyokká változott lelkek harapásukkal tudatták előre mindenik családtaggal halála idejét. Eszerint ez a harmadik példa volna, a melyben a halált-jósó bagoly totemistikus képzetekkel függ össze.

⁸ *Wuttke*: 202.

⁹ *Hopf*: 36., 106. Idézi *Haupt*: Volkslieder der Wenden. II. 258.

Az oroszoknál törvénytelen gyermek születését.¹ Délfranciaországban, ha a házban más állapotban levő asszony van és a bagoly a kéményen ülve megszólal, akkor leány fog születni. Más verzió szerint a falu közelében huhogó bagoly azt jelenti, hogy nemsokára gyermek születik a faluban.² Mi ennek a magyarázata? A semárg asszonynak, hogy gyermeket szülhessen, meg kell ennie a lelkehezó madarat, a mely Karitól, a főistentől kapja a gyermeki lelket.³ Az ismeretes dajkamese a gólyáról, a mely valaha bizonyosan élő néphit volt, ennek és hasonló mithoszoknak európai analogja.⁴ A bagoly szava tehát azért jelent születést, mert ő hozza a másvilágról a születendő gyermek lelkét és elviszi a haldoklóét. Mazuriában, ha bagoly ül a háztetőre és panaszos hangon azt mondja: „hagyjál“, meghal valaki, ha nevetve ujságolja: „böleső“, keresztelőt várnak. Albániában a bagoly egy férfi halálát vagy egy leány születését jelzi.⁵ Bernben a bagoly huhogása vagy egy gyermek születését vagy egy ember halálát jelenti.⁶ *A bagoly tehát a lélekvivő madár, a psychopompos. Mint ragadozó madár elragadja a haldokló lelkét, mint éjjeli állat jól ismeri az utat a másvilágba az örök éjszaka honába, a hova viszi, a honnan elhozza az emberi lelket.* A mi speciálisan a magyar halál-madarat, a kuvikot illeti, a czikk elejére tett leírás szerint, színe szürkés, tehát a sápadt halálhoz hasonló. Tápláléka: éjjeli bogarak, lepkék, egerek, tehát csupa olyan, a melyben az animizmus lélek-inkarnációt lát.⁷ Különb en ez nem zárja ki az előbbi magyarázatot, hogy a bagoly a halottnak lelke. Az ősnépek világfelfogása nem ismeri az emberi és az állati lélek közötti éles határvonalat. Egy eszkimó leány beteg volt. Az angekok (samán) szerint elvesztett egy darabot a lelkéből. A samán az elvesztett lélekreszt egy tengeri madár lelkével pótolta. Szerintük ugyanis minden élő állatnak van lelke, legkitünőbb azonban a kis madaraké.⁸

Most, miután ennek az ómennak mythologiai alapját megismertük, pár szót megkoczkáztathatunk még annak megvitatására, hogy a finn-magyar fajta népeknél megtaláljuk-e ezt a mythikus nézetet. A lélekmadár meg van például a voguloknál, magyaroknál, finneknél, de ez semmit sem jelent, mert hiszen alig van nép a földkerekségen, a melynél nincsen.⁹ Ellenben bizonyos bronzfigurák, a melyek a

¹ Dobrovolszki: „Hangutánzás a népnyelvben és népköltészetben“ czimen az Etnograficeszkoje Obozrenie. 1894. III. 91.

² Swainson: British Birds. 1886. 127.

³ Skeat and Blagden: Pagan Races of the Malay Peninsula 1906. II. 4. V. ö. pl. Simkievics: Njekotoryje momenti iz zszini Goldov. Etn. Obozr. 1897. III. 1—6.

⁴ V. ö. általában Hartland: Primitive Paternity. 1909.; Reitzenstein: Der Kausalzusammenhang zwischen Geschlechtsverkehr und Empfängnis in Glaube und Brauch der Natur- und Kulturvölker. Zeitschrift für Ethnologie. 1906. 644.

⁵ M. Toeppen: Aberglauben aus Masuren. 1867. Hopf: 39., 106.; Stern: Medizin, Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei. 1903. I. 426.

⁶ Swainson: 127. V. ö. G. Buchwald: Atebar und Uhu. Globus. 1896. LXIX. 255.

⁷ A lepke és a bogáralakú lélek a lélek-madár mythoskörébe tartozik. Az egérről lásd Grohmann: Apollo Smintheus. 1862. 21.; Szumcov: Az egér a néphagyományban czimen a Etnograficeszkoje Obozrenie. 1891. II. 80., 81.

⁸ Paul Egede: Nachrichten von Grönland. 1790. 156.

⁹ Munkácsi: Vogul Népk. Gyűjt. I. 1902. CLXXIX. Ipolyi: Magyar Mythologia 1854. 359. Frobenius: Weltanschauung der Naturvölker. 1896. 3—51. Negelein: Die Seele als Vogel. Globus. 1901. LXXIX. 336., 381. Sartori: Vogelweide. Zeitschrift des Vereins

esűd sirokból kerültek elő, talán megérdemlik figyelmünket. A tobolski és tomski múzeumokban vannak szétterpesztett szárnyú bronzbaglyok, a melyeknek mellén emberarcz látható. Előfordulnak egy-, két- és háromfejű ábrázolások is, a melltájon férfiábrázattal.¹ Anucsin is adja ezeknek másait (pl. 3. tábla 22. füles bagoly mellén emberarcz), más madarak is előfordulnak emberarczczal mellükön, pld. a sas 94. lap, 6. kép.).² A tlinkit indiánoknál és óceániai népeknél találunk hasonló faragványokat, a melyeknek jelentőségét jól tudjuk. Az emberarcz a madár mellén vagy hátán azt jelenti, hogy a madár viszi az ember lelkét a másvilágra.³ Könnyen elképzelhető, hogy ezek az ugor fajta népek azért tették az övéik sírjára a madárfigurákat, hogy megkönnyítsék nekik a másvilág elérését, azaz hogy a bronzmadarakon repüljön a lelkük a másvilágra, a hogy az altáji samán egy szénnával tömött és rongyokba burkolt figurán az ő „lúd“-ján repül az égbe.⁴ Mai napig is Szibériában az Amgun folyó mellett élő negidalok a kis gyermekek sírjára fából vagy agyagból készült madáralakokat tesznek, mert ha a gyermek meghal, úgy repül az égbe, mint a madár.⁵ Ha tehát föltevésem helyes, akkor az ugorok lélekvivő állatai között meg volt a bagoly, azaz a magyarság ősei ismerték azt a mythost, a melyből világszerte a haláltjóslo bagolyban való hit keletkezett.⁶

Róheim Géza.

NÉPKÖLTÉS ZET ÉS NÉPZENE.

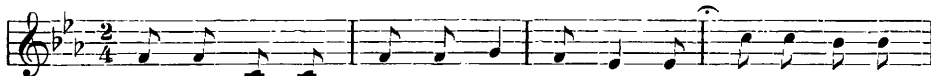
Marosszéki dalgyűjtemény.

(Nyolczadik közlemény.)

62. Lányok, lányok, rólam tanuljatok.

Lassan. ♩ = 88. M. M.

(Kibéd, Marosszék.)

1. Lá - nyok, lá - nyok, ró - lam ta - nul - ja - tok! A le - gény - nek

für Volkskunde. 1905. 1—13. gr. *Kuun Géza*: Keleti Szemle. 1900. 163. *Kulikovszki*: Etn. Obozr. 1890. I. 49., 50. *Szumcov*: U. o. 75. *Dähnhardt*: III. 476.

¹ *Patkanov*: Die Irtysch-Ostjaken. I. 132.; *Munkácsi*: Vogul Népk. Gy. II. Kiegészítő füzet. 0312.

² *D. N. Anucsin*: K isztorii iszkussztva i vjerovanii u priuralszkoj csudi. 1899.

³ *Schurtz*: Das Augenornament und verwandte Probleme. 1895. 68., 85.; *Frobenius*: Weltanschauung der Naturvölker. 1898. 36 s köv. l.; *E. Seler*: Die Lichtbringer bei den Indianerstämmen der Nordwestküste. Globus LXI. 233—235.; *Róheim*: Sárkányok és sárkányölő hősök. Ethn. 1911. 140.

⁴ *Radloff*: Aus Sibirien. II. 22.

⁵ *Simkievics*: Njekotoryje momentí iz zszizni Goldov. Etn. Obozr. 1897. III. 1.

⁶ A keresztyén symbolizmusban az ördögnek a bagoly felel meg. *Szumcov*: Etn. Obozr. 1890. I. 71. A puppéroux-i templomban féldomborművön, ábrázolják a bagolyalakú sátánt, a ki egy harcossal küzd, hogy három emberfejet, a melyek az emberi lelket ábrázolják, elrabolhasson. *Swainson*: 128. E szerint keresztyén mezben tovább él az animistikus képzet.

csó - kot ne ad - ja - tok! Mert az a csók nem e - sik
hi á - ba: Hull a kön-nyem a böl-cső fá - já - ra.

2. Jobb kezével a bölcsőt rengeti,
Bal kezével a szemét töröli:
Aludj, aludj, istennek báránya,
Szerелеmből jöttél e világra.

Kibéd. 1897. VIII. 18.

Szöveg: Magyar Népk. Gyűjt. VIII. 211. 1. — Kun L. A magyar dal.
III. 18. 1.

A szöveg töredék. Egy décesei (szolnokdobokamegyei) ember következőleg diktálta le:

Amott vagyon ama híres csárda,
Amott lakik ama híres dáma;
A lábánál egy rengő bölcsőcske.
A lábával mind azt ringatgatja,
A szájával mind azt dudolgatja:
Aludj, aludj, te kis ártatlanka,
Apádat verje meg a Jéhova.
Te jó legény tekints az egekre,

Tekints erre az ártatlan gyerekre.
Tekintetem, mikor megcsaltalak,
De már a jó Istenre bízalak.
Lányok, lányok, rólam tanuljatok,
A legénynek csókot ne adjatok,
A legény csókja nem esik hiába,
Könnyed hull a bölcsőd oldalára.

Ennek a szövegnek ritmikai hibái azt bizonyítják, hogy a szöveg-diktálás sohasem olyan megbízható, mintha éneklés közben írjuk le a szöveget; a dallam ugyanis vezeti s egyszersmind ellenőrzi az előadó emlékezetét. — A közölt szövegben érdekes a második szakasz. Ezeket a mozzanatokot megtaláljuk a karácsonyi énekekben Máriával és a kis Jézussal kapcsolatban. Dallamában érdekes a hangnem s a sorzáró synkópák, a melyek egy kissé szabadabbak és nem olyan kimértek, mint rendszeren lenni szoktak.

63. Magyarország gyászba van.

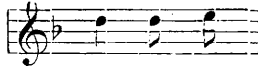
Élénken $\text{♩} = 132$. M. M.

(Kibéd, Marosszék.)

1. Ma - gyar - or - szág gyász - ba van, ott egy tí - zér hal - va
van. Gyer tí - zé - rek, ti lá - nyok! Hal - va van a
ba - bá - tok, Hal - va van a ba - bá - tok.

2. Még vasárnap délután,
Czifrán sétált az utczán;
S már szerdán estére
Vitték a temetőbe,
Vitték a temetőbe. | 3. Engem hat ló vigyen ki,
Hat kis lány kíséren ki,
Mind a hat fehérbe,
A babám feketébe,
A babám feketébe. |
|---|---|

Vált. 7. ütem.

3. Mind a hat-

Kibéd. 1897. VIII. 11.

Szöveg: Nyelvőr. 1874. 240. l. — Magyar Népkölt. Gyűjt. II. 63. l. VIII. 222. l. — Bartalus: Magyar Népdalok. III. 19. l. — Limbay: Magyar daltár. V. 61, 62. l. — Ethnographia. 1902. 273. l. 1907. 155. l. — Kun László: A magyar dal. IV. 99. l.

Dallam: Bartalus: Magyar Népdalok. III. 19. l. — Limbay: Magyar dalalbum. V. 845. sz. — Ethnographia. 1907. 155. l. — Kun László: A magyar dal. IV. 99. l.

Egyike a legnépszerűbb balladáknak, melynek szövegét össze-vissza csereberéli a nép. Dallamának vidám hangulata és eleven menete éles ellentétben áll a tartalommal, ha csak nem akarjuk az egészet vig balladának felfogni. Az első és negyedik ütem *f* hangja helyett igen gyakran *fis*-t, vagy *f* és *fis* között álló hangot hallunk, a mi ismét a már említett hangnemi ingadozásnak a maradványa. Szórol szóra ugyanezt az esetet találjuk pld. a Kájoni codex egyik nyúl-énekében.¹

64. Molnár Anna.

Recit. ♩ = 66. M. M.

(Kibéd, Marosszék.)

1. Gye - re ve - lem Mol - nár An - na, Ren - ge - teg - be,
hos - szú út - ra, Ren - ge - teg - be, hos - szú (j) út - ra!

2. Nem mehetek Jajgó Márton,
Vagyon nekem hites társam,
Karon ülő kicsiny fiam.	6. Molnár Anna. édes kincsem,
Nézz egy kicsit a fejembe,
Nézz egy kicsit a fejembe!
3. Addig hitta, csalogatta,
Lóra kapta s elrabolta,
Lóra kapta s elrabolta.	7. Addig nézett a fejébe,
Mig elaludt az ölébe,
Mig elaludt az ölébe.
4. Elindultak hosszú (j)útra,
Rengetegbe, nagy havasba,
Rengetegbe, nagy havasba.	8. Széttekinget Molnár Anna:
Burkus fának ágaira
Hat szép leány felakasztva.
5. Elértek egy burkus fához,
Leültek az árnyékába,
Leültek az árnyékába.	9. Hej, gondolta ő magába':
A hetedik én leszek ma,
A hetedik én leszek ma.

¹ V. ö. Irodalomtört. Közl. 1909. 400. l.

10. Szemiből könny kiesordula,
Jajgó Márton orcájára,
Jajgó Márton orcájára.
11. Mért sírsz, mért sírsz Molnár Anna?
Nem sírok én Jajgó Márton:
Harmat vagyon a faágon.
12. Harmat ugyan hogyan volna,
Mikor éppen álló dél van,
Mikor éppen álló dél van!?
13. Készülj, készülj, Molnár Anna!
Indulj fel a burkus fára,
Indulj fel a burkus fára!
14. Nem mehetek, Jajgó Márton,
Nem szoktam én jární fákon,
Nem szoktam én jární fákon.
15. S menj előre, mutass példát!
Megtanulom tőled inkább,
Megtanulom tőled inkább.
16. Felindult a burkus fára,
Éles kardja visszahulla,
Éles kardja visszahulla.
17. Dobd fel, dobd fel, Molnár Anna!
Mindjár', mindjár', jó katona,
Mindjár', mindjár', jó katona!
18. Úgy feldobta éles kardját
S levágta a gyenge nyakát
S levágta a gyenge nyakát.
19. Így kell neked, Jajgó Márton,
Mért csaltál ki a hazámból,
Mért csaltál ki a hazámból!?
20. Felöltözött dolmányába,
Földig érő angliába,
Földig érő angliába.
21. Felpattana a lovára,
Elvágatott hazájába,
Jámbor ura kapujába.
22. Hallod-e te, jámbor gazda,
Adsz-e szállást az ézczaka?
Adsz-e szállást az ézczaka?
23. Szállást ugyan én adhatok:
Sír a fiam igen nagyon,
Sír a fiam igen nagyon.
24. Haj, ha sír is, nem baj ugyan:
Hallottam még gyermeksírást,
Hallottam még gyermeksírást.
25. No, ha igen, gyere bé hát!
Eltöltünk itt egy ézczakát,
Eltöltünk itt egy ézczakát.
26. Hallod-e, te jámbor gazda!
Van-e jó bor a faluba,
Van-e jó bor a faluba?
27. Jó bor ugyan itten vagyon:
Sír a fiam, kire hagyom?
Sír a fiam, kire hagyom?
28. Míg a gazda oda jára,
Ő visele gondot rája,
Ő visele gondot rája.
29. Kigombolta a dolmányát,
Megszoptatta síró fiát,
Megszoptatta síró fiát.
30. Megszoptatta megcsókolta,
A tűzhelyen elaltatta,
A tűzhelyen elaltatta.
31. Hallod-e, te jámbor gazda!
Feleséged hogyha élne,
Élve ide haza jőne:
32. Megszidnád-e, megverned-e,
Vaj éltébe' felvetned-e,
Vaj éltébe' felvetned-e?
33. Meg se szidnám, meg se verném,
Még éltébe fel se vetném,
Még éltébe fel se vetném.
34. Én vagyok a feleséged,
Kivel elmondtad a hitet,
Kivel elmondtad a hitet!
35. És egymásra borulának,
Holtig együtt maradának,
Holtig együtt maradának.

Kibéd, 1908. III. 3. László Andrásné után. Az erdélyi Múzeum gyűjteménye számára a két első szakaszt phonographfal is felvettem: XX. 1. sz.

Szöveg: Budapesti Szemle. 1860. 273. l. — Arany J.: Koszorú. 1864. I. 13. l. 547., 548. l., 1865. I. 377. l. — Magyar Népk. Gyűjt. I. 137., 138.,

141., 144., 146. l. VIII. 186. l. — Kalotaszeg. 1890. 20. sz. — Ethnographia. 1891. 79. l. 1905. 224. l. 1908. 109., 110. l. 1909. 301. l. 1910. 131. l. — V. ö. Moldován Gergely: Román népdalok és balladák. Kolozsvár. 1872. 6. és 46. l. — U. a. Koszorú a román népköltészet virágaiból. Kolozsvár. 1884. 111. és 115. l. — Ungarische Revue. 1892. 5. f. — Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. 1891—2. II. Bd. VI—VIII. Heft.

Irodalom Arany László: Egy pár székely vadrózsa védelme. Pesti Napló. 1864. 118. sz. — V. ö. Fővárosi Lapok. 1864. 20. sz. — Arany J.: Koszorú. 1864. II. 40—43. — Greguss Ágost: A balladáról. 1886. 15., 74., 115. l. — Alexics György: Vadrózsapör. Ethnographia. 1897. 185., 186. l. — Tompos József: A magyar ballada története. Kolozsvár. 1909. 61. l.

A legelső szöveget is Marosszékből közölte Gyulai Pál. Az előttünk lévön feltünő sajátosság a részletező előadás és a jó rimekre való észrevehető törekvés. Mindkét jelenség újabbkori fejlődésre mutat s igazolja, hogy ez a ballada ma is még élő, fejlődő, alakuló életet él a nép közt.

Dallama eddig kiadatlan. Egyike a legtisztább és legszebb epikai dallamoknak, melyekkel gyűjtés közben találkoztam. Csak egy pár hangból áll, ritmusa végtelenül egyszerű, s így a recitativo feltételeinek a legeszményibben megfelel. Ha a szöveg újabb alakulás nyomait mutatja is, maga a dallam ősrégi termék, a mely minden kezdetlegessége mellett megindító hatású, s a minők ma már nem teremnek.

65. Ne sírj, Simó, ne könyvezz.

Lassan, siralmasan. ♩ = 42. M. M.

(Kibéd, Marosszék.)

1. Ne sírj, Si - mó, ne köny-vezz! Mind - nyá - junk-nak sor - sa ez;

Ne sírj, ha tud - tod - ra lessz, Hogy en-gem a sír fe - dez.

2. Esztendeje lankadok,
Mint a virág hervadok;
Érzi szívem, nincs több ír
Már számomra, csak a sír.

5. Itt a holtak mezején,
Egy új sírban nyugszom én;
Melyik az én sírom itt,
Sírkereszttem megtanít:

3. Ha valaha erre térsz,
Honom határára érsz,
Ne szánd fáradtságodat:
Keresd fel a siromat!

6. Rózsa nyílik felette,
Ezt a hívség ültette;
Szakaszsz egyet s emlékezz:
Mindnyájunknak sorsa ez!

4. Lakodalmom helyébe,
Torom fordult cserébe.

7. Mondd meg az ifjúságnak:
Ne higgyen a világnak!
Mert a világ csalfa volt,
Csalfa volt és lenni fog; —
Isten hozzád! Légy boldog!

Kibéd. 1897. VIII. 11.

Szöveg: Aglája. Kolozsvárt. 1831. 66. és 158. l. — Bartalus: Magyar Népdalok. III. 60. l. — Harrach: Arany lant. I. 21. l. — Kun László: A magyar dal. III. 62. l.

Dallam: Szini K.: A magyar nép dalai, 1865. 97. l. — Bartalus: Magyar Népdalok. III. 60. l. — Limbay: Magyar dal-album. II. 72. l. — Káldy: Kurucz-dalok. 42. l. — Harrach: Arany lant. I. 21. l.

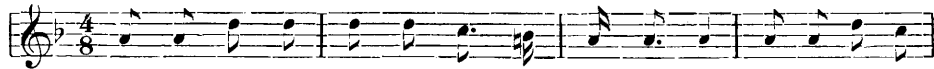
A szöveget Orosz Ádám írta a kolozsvári Aglája számára. Minden beteges érzélgőssége ellenére a nép szereti s a református kántorok kézíratos búcsúztató könyveiben többször találjuk némi alkalmazással, pld. Ne sirj pajtás, ne könynyezz stb. Egyes szakaszait Gernyeszegen fejfákra írták: Ethnographia. 1895. 52. l. A nép közt az a hit van elterjedve, hogy egy *kontesz* csinálta magáról, messzelevő vőlegénye vigasztalására. Ez is egy adat, hogy a nép igyekszik minden eseményt és viszonylatot alkalmazni, helyhez kötni s ezért efféle utalásainak sohasem jó hinni.

Dallama ismeretlen eredetű. Nagyon érzik rajta a református egyházi ének hatása s aligha véletlen, hogy kezdete megegyezik „*Jer mindnyájan örüljünk*“ szövegű református karácsonyi ének dallamával. Hangulata épp oly siralmas, mint a szövegé s így jól megfelelnek egymásnak. Annál nehezebb elhinnünk, hogy ennek a dallamnak eredeti szövege, a mint *Szini* és *Káldy* közleményei mutatják, a híres kurucz, Béri Balogh Ádám nótája: *Török bársony süvegem*. A 7-ik szakasz 3-ik és 4-ik sorát a 7—8. ütemekre éneklük, ismétléssel.

66. Rózsa Sándor Bársony lovát nyergeli.

Lassú csárdás-tempo ♩ = 108. M. M.

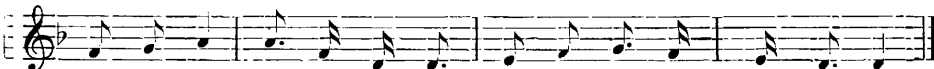
(Kibéd, Marosszék.)

1. Ró - zsa Sán - dor Bár - sony lo - vát nyer - ge - li, Har - mincz - há - rom

lo - vas zsan - dár ke - re - si; Ró - zsa Sán - dor se ve - szí ezt

tré - fá - ra, Fel - ug - rik a Bár - sony ne - ví lo - vá - ra.

2. „Koresmárosné, adjon Isten jó napot!
Nem jártak itt magyar lovas zsandárok?“
„Nem jártak itt magyar lovas zsandárok,
Most mentek el a szegedi betyárok.“

3. „Koresmárosné, töltsön bort a kupába
Szolgálóját küldje ki istrázsára!“
Szolgálója fut be egyszer nagy jedve:
„Kilencz zsandár jó fel ezen sietve!“

4. Rózsa Sándor se vette ezt tréfára,
Kiugrik a kamariczi pusztába;

Lova lába megbotlék egy gödörbe,
Ott fogták el Rózsa Sándort fektébe.

5. „Azon kérem zsandárkáplár uramot:
Szabadítsa bár a jobbik karomot!“
De a káplár nem hallgatott szavára,
Mind a kilencz belé lőtt a karjába.

6. Rózsa Sándort viszik, viszik felfelé,
Kamaricza gyászos kapuja felé.
Város, város, sárga város, de sárga!
Abba vagyon Rózsa Sándor bezárva.

Kibéd. 1897. VIII. 11.

Szöveg: Pap Gyula: Palócz népköltemények, 18. l.

Ezen a példán a legkönnyebben lehet érzékeltetni, hogy mi a különbség az úgynevezett táncznóták és a tiszta szöveges dalok között. A tiszta szöveges dallamok előadásában, még ha a mértékes zenéhez tartoznak is, mindig van egy kis szabadosság és a ritmus irányításában szerepe van a szövegnek is. A táncznóta menete ellenben mindig kimért, feszes és, a mint a fenti példa igen jól mutatja, a dallam ritmusa néha szinte összetöri a szöveg-ritmust. Ilyen esetet látunk pld. a 2., 3., 5. és 11. ütemekben. Ez mutatja, hogy az ilyen dallamok, ha most nem is tánczólnak rájuk, vagy táncz-dallamok voltak, vagy azok hatása alatt jöttek létre.¹

Egy szomszédfalusi, sóváradai asszony énekében a következő dallamváltozatokat találtam:

Vált. 2. ütem. Vált. 5., 6. ütem. Vált. 7. ütem.

Bár-sony lo-vát lo-vas zsan-dár ke-re-si Ró-zsa Sán-dor

Vált. 8. ütem. Vált. 10., 11. ütem.

se ve-szi eszt- Fel-ug-rik a Bár-sony ne-vü

67. Rózsán Dor az én nevem.

Lassan. Rubato ♩ = kb. 50 M. M.

(Kibéd, Marosszék.)

1. Ró-zsa Sán-dor az én ne-vem, Hí-res rab-ló fe-je-de-
ten.
lem; Er-dő, me-ző a szál-lá-som,
ten.
Se-hol sincs meg-ma-ra-dá-som.

2. Elhíresedett a nevem,

Ismernek jól a vidéken;
Bakony erdő a szállásom,
Ezer betyár a pajtásom.

3. Száz királylyal nem cserélek,

Betyár leszek, a míg élek;
Betyár leszek a csárdába',
Betyár az isten házába'.

Kibéd. 1897.. VIII. 11.

Szöveg: Szini: A magyar nép dalai. 1865. 80. l. — Limbay: Magyar daltár. II. 69. l.

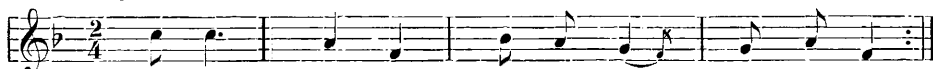
Dallam: Szini: A magyar nép dalai. 1865. 80. l. — Limbay: Magyar dalalbum. II. 20. l.

¹ Hogy a „Lassú csárdás-tempo“ jelzése csupán a lassú csárdás táncznóta jellegére utal s nem jelenti azt, hogy az illető dallamra tánczólnak is, erre nézve lásd: Ethnographia 1902. 200. l. A közlésre kerülő epikai dallamok közül egyet se hallottam tánczra húzni; de a „Lassú csárdás-tempo“ jelzéssel ellátottakra lehetne tánczolni.

68. Szabó Vilma.

Lassan. ♩ = 72. M. M.

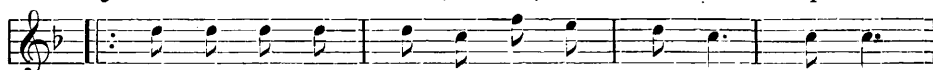
(Kibéd. Marosszék.)

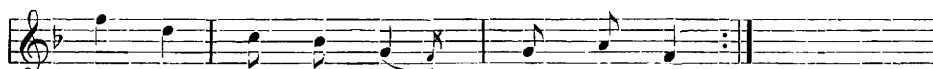
1. Sza - bó Vil - ma ki - ment az er - dő - be,
Le - fe - küdt a zöld er - dő szé - lé - re;

Recit. ♩ = 80. M. M.

tempo I.

E - gyet - ket - tőt ki - ál - tot - tam ne - ki: Kelj fel,

Vil - ma, me' meg - lát va - la - ki!

2. Szabó Vilma se vette tréfára,
Béugrott a somosi csárdába;
Parancsolá csaplárosnéjának:
Egy itcze bort töltsön ez Vilmának!
3. Szabó Vilma borát meg se igya,
Kilencz csendőr ajtaját benyissa;
Csendőrkaplár elkiáltja magát:
No legények, megfogtuk e Vilmát!
4. Szabó Vilma, add meg már magadat,
Hogy tegyük rád a nehéz vasakat;
Hogy tegyük rád kezedre lábadra,
Úgy kísérvünk somosi fogházba!
5. Szabó Vilmát négy bíró vallatja,
Édesanyja kulcs likán hallgatja:
Valld ki, Vilma, minden bűneidet:
Hová tetted három gyermekedet?
6. Egyet tettem tenger fenekére,
A másikat diófa tövére;
Harmadiknak öngyilkosa (!) lettem,
Kiért holtig rabságot szenvedtem.

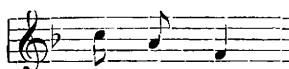
7. Szabó Vilma, fáj-e gyenge szíved,
Hogy eltetted három gyermekedet?
Hogyne fájna, mikor majd elhasad!
Életemig zergetem a vasat.
8. Szabó Vilmát hat csendőr kíséri;
Szeretője az ablakon nézi.
Ne nézd babám gyáva életemet,
Mert miánnad szenvedem ezeket.
9. Szabó Vilma lilaszín ruhája
Megakadt a tömlőcz rostélyába.
Azon kérem a csendőr urakat:
Akaszszák ki lilaszín ruhámot!
10. Szabó Vilma czugos topánkája
Bennmaradt a tömlőcz rostélyába.
Azon kérem a csendőr urakat:
Hogy adják ki czugos topánkámot!
11. Szabó Vilma kiment a piacra,
Három zsemlét markába szoríta;
Mind a hármát mind kétfelé töré:
Tessék csendőr, eztet Vilma vevé!

Vált. 5., 6. ütem.

E - gyet - ket - tőt ki - ál - tot - tam

Vált. 11. ütem.

va - la - ki.

Kibéd. 1897. VIII. 11. Péterfi Ferenczné után.

Szöveg: Arany J.: Koszorú. 1865. I. 401. l. — Nyelvőr. 1877. 240. l.
— Magyar Népk. Gyűjt. I. 222. l. és VI. 29. l. — Kálmány L.: Szeged népe.
II. 25. l. III. 202. l. — Kőváry Béla: Göcseji népdalok. 11. l. — Erdélyi
Múzeum. 1888. 145. l. — Ethnographia. 1900. 366. l. 1906. 240., 241., 242. l.
— Palotásy Gyula. 101 magyar népdal. Bárd kiadása. 51. l.

Dallam: Palotásy Gyula. 101 magyar népdal. Bárd kiadása. 51. l.

Ez a ballada, bár az irodalomban elég régóta ismeretes, jóval újabbkeletű, mint pl. Molnár Anna és társai. Ma a nép közt divatosnak mondható; az éneklő egyenesen azt állította, hogy egy gyergyói leány csinálta magáról, a ki nem sokkal azelőtt megfordult Kibéden is. És hivatkozott tanukra is, a mi ismét csak azt mutatja, hogy a népnek minden efféle utalását gyanuval kell fogadni.

Nagyon érdekes ennek a balladának a dallama, a mi Palotásynak piacra szánt gyűjteményéből nem tűnik ki. Egymás mellett találjuk ugyanis benne a mértékes és nem mértékes zenét. A recitativónak jelzett részben nem az időmérték meggyorsulása a fő, hanem az, hogy abban a dallamsorban nincs *egyenletes* időmérték; ellenben előlép az elbeszélő előadásmód, a mely itt szinte szabad rubatónak mondható, melyben tehát a hangmérő jelzése csak körülbelül érvényes.

Nagyon tanulságos ebből a szempontból megfigyelni a szöveg ritmusát. Az első, második és negyedik sor minden szakaszban ezt a képletet mutatja: 4 + 3 + 3. Ez a beosztás, kevés kivétellel, olyan jól meg van tartva, hogy a legnagyobb versíró is magáénak vállalhatná. Ellenben a harmadik sor, melyre a recitativó esik, nem mutat semmi határozott, állandó beosztást. Néha 4 + 4 + 2, néha 4 + 3 + 3 is előfordul, de valójában ez a sor ritmustalan, szabad sor, vagy mondjuk: változó ritmusú sor. Ebből azt tanuljuk, hogy a ritmusos szöveg és a mértékes zene, viszont a ritmustalan szöveg és nem mértékes zene között valami összefüggés van.

Mikor 10 év múlva (1907 II. 11-én) Barcsai énekesétől, Pozdortól is le akartam írni ezt a balladát, a szöveget csak töredékesen tudta, a dallamot pedig következőleg ritmizálta:

Vált. 1—4. ütem.

Sza - bó Vil - ma ki - ment a szó - ló - be.

Vált. 5., 6., 7. ütem.

E - gyet - ket - tőt ki - ál - tot - tam ne - ki

Ebben a változatban az időmérték ugyanaz, mint előbb; a mértékes és nem mértékes részletek is megvannak; kevés a dallami különbség, de annál feltűnőbb a három első ütem ritmikai eltérése. Ennek magyarázatát másban nem láthatom, mint az előadó egyéniségében. Olyan változat tehát ez, mely valószínűen az előadó szeszélyéből, különleges hangulatából származik s azért nem tarthatjuk általánosnak, lehetőségig mindig érvényesülőnek, a melyet tehát esetleg el is mellőzhetünk. Mindenesetre vizsgálódás tárgyává kell tennünk mind a szöveg-, mind a dallamváltozatok kérdését, mert különben teljesen elveszünk közöttük.

69. Udvarom, udvarom.

Recit. 72. M. M.

(Kibéd. Marosszék.)

1. Ud - va - rom, ud - va - rom, szép ke - rek ud - va - rom! Nem se - per meg

töb - bé az én gyen - ge ka - rom; Se - per - tem e - le - get
se - per - je már más is, Ö - lel - tem a ró - z s á m, ő - lel - je már más is.

2. Udvarom közepén van egy szép eperfa, Ahhoz meg van kötve egy szürke paripa, Fel is van nyergelve, fel is kantározva, Gyere, kedves rózsám, búcsúzzunk el róla.
3. A hol én eljárak, még a fák is sírnak, Gyenge ágaikról a levelek hullnak; Hulljatok levelek, rejtsetek el engem, Mert az én édesem mást szeret, nem engem.

Kibéd. 1907. II. 12. Ötves Venczel, 13 éves cigány gyerek, énekelte harmadmagával. A házicigányok között nagyon divatos; temetések alkalmával, hozzávaló szöveggel, siratóénekeknek alkalmazzák. A nép ezért ezt is, meg általában az efféle kesergő, koldusnótákat, már a cigányokénak tartja, minden más elfogadható alap nélkül. Mert hiszen a koldusok nagy része még ma is magyar, elvértve, ha akad köztük cigány.

Szöveg: Kriza: Vadrózsák. 16. l. — Magyar Népk. Gyűjt. II. 30. l. — Ethnographia. 1910. 43. l. — V. ö. az 59. számú darab 11., 12. és 13. szakaszával.

Minden eddig közölt epikai dallam között ez a legsajátságosabb. Bár így külsőleg elég egyszerűnek látszik, egészen pontos hangjelzése a lehető legnehezebb feladatok közé tartozik, mivel benne a legkülönbözőbb zenei előadásmódok vannak együtt. Recitativónak jeleztem, de az időmérték egyenlőtlenége jóval túlhaladja az igazi recitativót s közeledik az egészen szabad rubato felé. Ennek a nyomai mutatkoznak az 1. és 8. ütemek ritmizálásán is. De megtaláljuk itt annak az egyházi éneklésmódnak a nyomát is, melyet *cantus planus* néven ismerünk. Ez leginkább a ritmizálatlan negyed és fél hangjegyekből álló ütemekben nyilatkozik meg. Végül az egésznek vontatott menete és siralmas hangulata egészen az úgynevezett koldusénekek típusából valónak mutatja.

Legnagyobb szépsége ennek a dallamnak formai tökéletességén kívül harmoniai gazdagságában van. A magyar népi zenét minden más népnek, a keleti népeknek zenéjétől is leghatározottabban megkülönbözteti az a sajátság, hogy míg az idegen népi zene harmoniai feldolgozásra alkalmatlan, mivel az alaphármas és a domináns hangzat minden lehető szükségletét kielégíti, addig a magyar népi dallam mögött érdekesnél érdekesebb harmoniai egymásután lappang. a mely merészségével és mégis elfogadható változatosságával csodálatot kelt. Ez a dallam pl. kezdődik *E-mollban* s első sora ebben is záródik; második sora kezdődhetik *A-mollal*, a mely meglepően *D-durban* záródik; a harmadik sor elején nem eléggé világos a helyzet, de az egész soron kétségtelenül érzik a *C-dur* uralkodása; a negyedik sor is ezzel kezdődik, hogy *A-mollon* keresztül egy hirtelen csal-zárlattal az *E-moll* dominánsán megálljon. Annyira gazdag és oly logikus ez a menet, mintha valamely kiváló zeneszerző tervelte volna ki; s végződése a félzárlattal nem csak régi eredetét és magyarságát mutatja, de egyszersmind olyan harmoniai hatást kelt, a minővel csak egy-egy régi egyházi zeneköltő orgona-darabjaiban találkozunk.

Végig tekintve az előrebocsátott epikai dalokon, még egy pár összefoglaló szót kell mondanom.

Mint már említettem is, a közölt szövegek egészen ismeretlen, egészen új eseményeket vagy fordulatokat nem igen tartalmaznak. De igazolják, hogy a legtöbb epikai dal emléke még él a nép közt; másfelől rámutatnak arra a hanyatlásra, mely a megváltozott korviszonyok miatt fenyegeti őket.

Megvallom, engem a gyűjtés munkája közben főleg a zenei rész érdekelt, s mivel az eddigi gyűjtések legnagyobb részét elhanyagolták a dallamokat, én legszívesebben azokra figyeltem. De nem hanyagoltam el a szövegi részt sem, hanem igyekeztem a maga egész mivoltában megfigyelni az előmbe kerülő adalékokat. Ennek az együtt-nézésnek lehet a következménye, hogy egy pár olyan megfigyelést tettem a szövegi részre vonatkozólag is, a melyeket bár röviden jelezni kívánok.

Az a meggyőződésem, hogy senkinek sem lehet igaz fogalma a magyar népballadáról, sem a régi énekmondókról, míg valamelyik nagyobb balladának, pl. Barcsainak, Fejér Lászlónak vagy Molnár Annának az előadását kellő hangulattal s kellő környezetben meg nem hallgatta. Mikor Pozdor elkezdte *mondani* Barcsait, rajta is, a begyűlt 20—30 tagból álló közönségen is oly ünnepi meghatottság vett erőt, mint akár a Nemzeti Színházban vagy Operaházban előadott valamelyik darab nagyobb tragikus jeleneténél. Mert a nép még most is egészében *hivő* lélekkel mondja és hallgatja ezeket a történeteket. Ez a nyitja annak a művészi tökéletességnek, mely különösen a régebbi korból való balladákat jellemzi. De a gyűjtőnek tudnia kell, hogy a nép éppen ebből az eposzi hitelből kifolyólag igyekszik maga és környezete között minél szorosabb kapcsolatot keresni vagy mutatni. A mesemondó például magával megtörténtként adja elő a meséjét, a szerelmes, vagy katonának készülő legény a maga faluját és viszonyait helyettesíti bele az általános szövegbe s epikai daloknál keresik és megtalálni vélik a szereplő személyeket a maguk közelében; s ha a gyűjtő kételkednék benne, tanukkal is igazolják állításukat. Mindez a népköltési termék eredetének és keletkezésének rejtélyes, még eddig kellőleg meg nem világított misztériumához tartozik s e tekintetben csak a legnagyobb óvatosságra inthetünk mindenkit. Kell-e erre jobb intő példa, mint Szabó Vilma, a kit egyik helyen Hornyák Marinak, másik helyen Bereg Náninak ismernek; a kiről Kibéden tanukkal tudják igazolni, hogy egy szegény gyergyói megesezt eselédleány volt, ellenben a Kisfaludy-Társaság gyűjtéseinek VII-ik kötetéből azt tanuljuk, hogy somogy megyei *nő-zsivány*, *nő-belyár* volt.

Egy más irányú megfigyelésem a balladáknak nem annyira eredetére, mint inkább esztétikai sajátosságukra vonatkozik. Három dolog van, a mit valamikor okvetlenül tüzetesen meg kell vizsgálnunk: a balladák hézagosságát, a feltűnő sok sorismétlést és a szakaszokra oszlást.

Az elsőre nézve az elmélet megállapította, hogy a ballada legkiválóbb sajátossága, mert ezen alapul drámai tömörsége és gyorsasága s ebből táplálkozik az a bizonyos balladai homály is. Kérdés, hogy ez mennyire van meg a népballadában? És ha megvan, vajjon honnan származik? Mi különbség van pl. a *hiányosság* és a fent említett *művészi hézag* között? Én röviden csak annyit akarok mondani, hogy a balladának művészi hézagosságát és ebből folyó tömörségét sehogy se

tudom összeegyeztetni a szerkezeti lazasággal, mely egyébként az egész népi költést jellemzi; sőt a minden balladában előforduló feltűnő sok ismételtetés ezzel homlokegyenest ellenkezni látszik. Vajjon erre nézve nem ad-e némi útmutatást Kálmány Lajosnak néhány közlése, a hol az előadó prózában elmondja az összefüggés megértésére szükséges részeket s csak azután fog a főmozzanat énekbeli előadásához?

Nem világosítja, hanem inkább zavarja ezt a kérdést az a körülmény, hogy az ismétléseket egész határozottan a dallamszülte kényszerűség hozza létre. Legalább a jelenleg megfigyelhető esetekben ezt találjuk. Az énekes pl. elkezd Molnár Annát, s ha nincs a harmadik dallamsorra új szövege, egyszerűen ismétli a másodikat. Már most mi lehet a fejlődés iránya? Ha a tömörségig akar a nép ösztöne felemelkedni, akkor okvetlenül igyekeznie kellene a hiányzó harmadik önálló sort lehetőleg megteremteni. Erre Molnár Annában találunk egy pár példát, de hogy ezeltudatos, vagy hogy csak irányzatos törekvés volna is, egyáltalán semmi jel nem mutatja.

Általában feltűnő az epikai daloknál is, mint a pépköltészet minden zenés műfajánál, hogy az uralkodó elem nem a szöveg, hanem a dallam. Éppen az epikai dalok esetére sehogy sem talál, a mit újabb időben mondogatni szeretnek, hogy t. i. előbb van a dallam és csak azután a szöveg, de itt is a szöveg a változóbb és a dallam az állandóbb elem. Már láttuk, hogy a szövegismétléseket a dallam parancsolja; de a szerint történik a szövegnek szakaszok szerinti elrendezése is. Ha az énekes kifeled egy sort éneklés közben, vagy valami eszébe jut, felforgatja a már megállapodott rendet, új szakaszok alakulnak, melyekben olyan sorok esnek ismétlés alá, a melyek előbb egyszerűek voltak.

Ez a tünemény rávezet minket a gyűjtésnek egyik legnehezebb kérdésére: a változatokra.

Nem tudom, más hogy van vele, de engem még most is elnyom, szinte megfélemlít a szöveg- és dallamváltozatoknak gyűjtés közben felmerülő tömege. Minden énekes más és másként adja elő ugyanazt a darabot. Ugyanazon énekes is állandóan változtatja az előadás anyagát és formáját s kétszer egymásután, ha tán akarná, akkor se tudná mindenben egyformán előadni ugyanazt. De erre nem is törekszik; hanem jó kedve és hangulata, meg a pillanat sugallata szerint változtat, idomít, ront vagy javít. Megvallom, néha szinte félek valamely darabot az énekessel megismételgetni, mivel egészen bizonyosan másképp fogja előadni s végül is beleveszek a változatok áradatába. Tudom, hogy mivel a népi költés élő folyamat, a mely folyton változik, alakul, ez másképpen nem lehet. De mit csináljon ezekkel a gyűjtő?

Tán nem tévedek, ha azt állítom, hogy a régi gyűjtőket az élő népköltésnek ez a folyton változó, alakuló sajátja vitte rá arra a szerencsétlen gondolatra, hogy bele elegyedjenek, bele kontárkodjanak maguk is a néplelek örökké forrongó, állhatatlan működésébe s tehetségük és izlésük szerint javítsanak, igazítsanak, szerkesztszenek azon, a mi véleményük szerint rászorul milderre. És én ebben látom lélektani okát azoknak a megdöbbenő hamisításoknak is, melyek egy-egy szépen induló tehetséget ezen a téren siralmas véghez juttattak. Mert valóban csábító az alkalom, s a ki a leglekiismeretesebben igyekszik eljánni, az

is könnyen eltéved ez örökké folyó, változó életerdőben. Nekem magamnak is van pl. egy pár olyan dallamom, a melyről most már a legjobb akarattal sem tudom megmondani: mennyire az enyém, mennyire vettem a néptől?

A régi nagy gyűjtők egész őszintén feltárták e tekintetben a szándékukat. Erdélyi János és Bartalus István szépen elpanaszolják, minő sok fáradságukba, gondjukba került a *szerkesztés* és *feldolgozás* munkája.

A legszigorúbb különbséget kell tennünk a *gyűjtő*, *helyreállító* (reconstruáló) és *feldolgozó* feladata között, még akkor is, ha tán mind erre egy ugyanaz az ember vállalkozik.

Hogy felülről kezdjük: a *feldolgozónak* körülbelül olyan a szerepe, mint Arany Jánosé volt az Ilosvai Toldijával szemben. Szabadon változtat, alakít, kihagy és bővit, s ha igazi költő, érdemes munkát végezhet, a melyről mindenki tudni fogja, minek tekintse. Már jobban kötve van a *helyreállító*, a ki arra vállalkozik, hogy az előtte álló változatokból, a maga esetleges conjecturáival, megállapítsa a legvalószínűbb formát. Olyan feladat ez, mint a ki több kéziratból hiteles, kritikai szöveget akar megállapítani. Míg a feldolgozás tisztán művészi munka, ez már legalább félig tudományos. Találhat ki maga is conjecturákat — ha szükség —, de tudnunk kell, melyek az ő találmányai, hogy értők a felelősséget vállalhassa,

Legjobban meg van kötve a gyűjtő, a kinek a munkája alapja tulajdonképpen mindennek. Véleményem szerint, semmit sem szabad változtatni azon, a mit maga előtt lát. Még a nyilvánvaló hibák is maradjanak úgy, a mint vannak, mert azok is oda tartoznak a képhez, s ha rászabadítjuk magunkat már a gyűjtésnél az igazításokra, javításokra: hol a mérték és a határ, a hol megállhatunk? Én tehát egészen feleslegesnek tartom az olyan kifogásokat, a minők például az Ethnographiában is történtek.¹ S bár néhány nyilvánvalóan hibás szövegváltozatot a magam közléseiben is nemcsak észrevettem, hanem igen könnyen ki is tudnék javítani, nem érzem magamat rá elég merésznek, mivel első sorban adatgyűjtésre vállalkoztam s élesen érzem, minő különbség van a *gyűjtő*, *helyreállító* és *feldolgozó* szerepe és feladata között. Majd rá kerül a sor az igazításra is. De hogyan lehessen addig conjecturákat csinálni, míg a valóságban élő alakok a maguk eredeti formájukban előttünk nincsenek?

És ezzel tulajdonkép el van döntve a változatok kérdése. Mert ha nekem, mint gyűjtőnek, mindenben a valóság képét kell adnom, akkor legjobban úgy felelek meg feladatomnak, ha minden más változattól eltekintve, adom azt, a mely előttem van. Minden esetre igyekeznem kell, hogy minél jobb példányhoz jussak; *de ezt nem úgy érem el, hogy különböző vidékek különböző énekeseinek a változataiból egy olyat ütök össze, a minő a valóságban nincs*; hanem úgy, hogy a mennyire lehet, a legjobb énekest keresem fel s annak az előadása után írom le.

Kevés értelme van tehát az olyan adatközlésnek, a mely, mint csak nem rég is olvastam, örömmel jelenti, hogy végre sikerült négy-öt változattól egy teljes példányt összeállítania. Mert hogy ennek hitelességét vagy legalább valószínűségét megmérhessük, első sorban ismernünk kell azokat a hiányos, vagy hibás változatokat, a melyeket elfeledett vagy nem tartott érdemesnek az illető közölni. Jobban

¹ L. Az ethnographiai akribiáról. Ethnographia. 1908. 314. és 373. l.

teszi vala, ha közli a legkevésbé hiányos változatot kritikai hűséggel s a mellé illeszti a felhajtott kiegészítő változatokat.

Egyébként megvallom, azokkal tartok, a kik, mint pl. *Bédier*, általában nem tulajdonítanak olyan nagy jelentőséget sem a változatok túlságos hajhászásának, sem a népköltési adalékok eredete fontoskodó keresésének. Egy pár hűen lejegyzett változattól meg lehet állapítani azt, a mire szükségünk van. Az eredet keresése pedig ritkán vezet elfogadható eredményre, s ha nem meddő, akkor is csak annyiban fontos, a mennyiben adatul szolgál a népköltészet és népzene lényegének felderítéséhez.

A mi végül a közölt epikai dallamokat illeti, közöttük megtaláljuk körülbelől mind azokat a válfajokat, melyek jelenleg a magyar népzeneben előfordulnak.

Igazi epikai dallamok a 48., 51., 55., 57., 60., 62., 63., 64. és 68. számúak. Nagy különbségeket mutatnak ezek; közülök messze kiválik Molnár Anna dallama, mint a régi epikai ének klasszikus példája. Jelentőségre csatlakoznak ezekhez az 50. és 69. számúak, melyeket szintén igazi epikai dallamoknak kell tartanunk, de már megtaláljuk bennük azt a mellékízt, mely egy külön csoporthoz, a koldusénekekhez sorolja őket. Felülről kerültek le az 56. s tán a 65. és 67. számúak is. Idegen hatást mutatnak az 54., 59. és 61. számúak. Táncnótának, még pedig a lassú csárdásnak, erős befolyását érezzük a 49., 52., 53., 58. és 66. számúakon.

Legnagyobb aggodalmat ez az utolsó csoport kelt, mert azt mutatja, hogy a lassú csárdás-táncnóta, a mely a lírai dalok közt már szinte egyedül uralkodik, ime az epikai dalok közé is kezd bevonulni. Az a veszedelem fenyeget, hogy az epikai dalszövegek elhagyják régi eredeti dallamaikat s ilyen kevesebb értékű újakkal társulnak, a mi a régi nép epikai dallamok teljes kipusztulására vezetne.

Nincs tehát sok veszteni való időnk, hanem utána kell erednünk azoknak a régi epikai dallamoknak, melyek még kimenthetők a feledés tengeréből.

Seprődi János.

IRODALOM.

Dr. Herrmann, Anton: *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. I. Band. 1887—1911. — 4. Heft.* Budapest, 1911. Selbstverlag der Redaktion. Buchdruckerei: Első Váci Sajtó. (Az eddig megjelent I—VIII. köt. és IX. köt. 1—5. füz. s az ezután megjelenendő IX. köt. 6—10. füz. és X. köt. tetemesen leszállított ára 60 korona.)

Egy tudományos folyóirat új füzete, mely 24 év múlva fejezi be az évfolyamot!

Arról a becses, történelmi értékkel bíró magyarországi német folyóiratról van szó, a melylyel Dr. Herrmann Antal a tervezett Magyar Néprajzi Társaságnak és folyóiratának, az Ethnographiának itthon helyet csinált, külföldön pedig tekintélyt szerzett a magyar néprajzi tudománynak. Mi, a kik ott álltunk társaságunk bölesőjénél, még jól emlékszünk, hogy a megalakulással ugyancsak sietni kellett. Kicsinyben múlt, hogy Dr. Hermann Antal hatalmas német folyóirata azt

a veszedelmet nem zúdította reánk, hogy nógatására nem mi, hanem a németek, a nagy-németországiak alakulnak először néprajzi társasággá. Örök érdeme Dr. Herrmann Antalnak, hogy a pálmát 1889-ben elvégre is velünk vitette el. A míg *Mitteilungen*-jei németnyelvűségükkel és fölényes magyar tartalmukkal a külföldet hódították, addig a szerkesztő itthon tárgyalt cigány-tudós társával, néhai József főherceg úrral, a tervezett társaság fenséges védnökével, tárgyalt Hunfalvy Pállal, a leendő elnökkel, Jókai Mórral, báró Orbán Balázsszal, Pulszky Ferenczcel, Vámbéry Árminnal, Budenz Józseffel, herceg Odescalchi Arthurral, báró Nyáry Jenővel, gróf Zichy Jenővel, Hermann Ottóval, Xanthus Jánossal, Török Auréllal, Josipovics Imrével, báró Nikolics Fedorral, Meltzl Hugóval, Teutsch szász ev. püspökkel, Marienescu Athanázzal, Schwicker J. Henrikkel, Sponcz Andorral, Asbóth Jánossal s a szakosztályok még ennél is több elnökjelöltjével, vagy három-annyi előadójelöltjével és közel ötszáz olyan leendő taggal, a kiben először csakis neki sikerült felkelteni a néprajz iránti érdeklődést. Míg aztán a hazai néprajz ügye így nyélbe sült, addig a *Mitteilungen* szerkesztőségében egy kis hiba történt. Hiba, a melyet még a miatta dohogó érdekelek és kritikusok is régen elfeledtek, mire a derék szerkesztőnek 24 teljes esztendő múlva most alkalma nyílt helyrehozni.

A budai vár nyugati lábánál, az Attila-utczai ódon ház széles termeiben lakott a szerkesztő. Ott, a hol a könyvek, folyóiratok, hirlapok, korektúra-ívek, kéziratok és levelek nemesak a bútorok belsejét és tetejét, hanem a padlót és falak mellékét is elárasztották. Ebbe a labirintusba küldött Köhler Reinhold, a világhírű német folklorista egy pompás összehasonlító tanulmányt, hogy vele a derék magyar kolléga vállalkozását támogassa. Sőt, ha akkor fiatalos egyoldalúsággal nem csalódtam, azért is, hogy az előretörő derék magyar kollégával szemben bizonyos német tudományos fensőbbiséget is érvényesítsen. Megtörtént ugyanis az, hogy a német mesternek Benfey *Orient und Occident*-jében (II. 546—559.) megjelent „Und wenn der Himmel wär' Papier“ czimű rendkívül gazdag összehasonlító folklorisztikai dolgozatához Dr. Herrmann Antal az új folyóirat I-ső füzetében, tíz nyelven 35 pótlékot és mintegy 100 utalást közölt. Ez a füzet 1887-ben látott napvilágot. A következő első évben megjelent II. füzet ismét hozott öt nyelven 11 pótlékot s néhány újabb utalást. A következő második évben, vagyis az 1889-ben megjelent III. füzet ugyancsak öt nyelven hozott 13 pótlékot és néhány újabb utalást. E harmadik közlemény előtt azonban már sikra szállt maga Köhler is és jegyzeteiből sebtiben közölt 22 eddig még számba nem vett adalékot. Egyben megígérte, hogy a többivel is szolgál majd a következő füzetben. Ámde mire az a IV. füzet megjelenhetett volna, Köhler meghalt s Dr. Herrmann Antal az elhunyt tudós hagyatékából csak évek múlva tudta megkapni a közlemény befejezéséhez szükséges jegyzeteket. Addig a IV. füzet egyéb közleményei is kéziratban maradtak s a befejezetlen első évfolyam után megjelentek a következő teljes évfolyamok. Köhler jegyzeteit a tudós nővére 1896-ban bocsátotta Dr. Herrmann rendelkezésére. Most, midőn ezt Dr. Herrmann az egész terjedelmében kinyomatott kísérő-levéllel igazolja, elpanaszkodja azt is, hogy a becses küldeményt azonnal a IV. füzet kézirati anyagához csatolta s mikor ez megtörtént, a kéziratcsomónak nyoma veszett. Csak 1910-ben

derült ki, hogy a csomag nem veszett el, hanem Dr. Herrmann könyv- és kézirat-labirintusában lappangott egy rosszul megczimzett vagy felcseserélt takaró alatt. Mire tehát az 1887-ben megkezdett évfolyam befejező IV-ik füzete elvégre megjelenhetett, kerek 24 esztendő telt el. Időközben J. Bolte kiadta R. Köhler apróbb dolgozatainak három testes kötetét s a harmadik kötet előszavában ország-világ előtt meghurcolja szegény Herrmant, mert csakugyan ő volt az oka annak, hogy a világhírű folklorista, szóbanforgó czikkét e gyűjteményes kiadásban is csonkán kellett újra lenyomatni. Szenvedett továbbá Heinrich Gusztávtól is, a ki Köhler kötetének ismertetésében (E. Philol. Közlöny, 1901. 752.) már vádaskodva teszi szóvá az értékes kézirat eltűnését.

A IV. füzet most előttünk fekszik s örömmel látjuk, hogy néhai Pulszky Ferencz és néhai Pápai Károly közleményeinek befejező részei után csakugyan a Herrmann—Köhler-féle elveszettek vélt közlemények következnek. Az „Und wenn der Himmel wär' Papier“ czimű összehasonlító folklorisztikai párhuzamok során Köhlernek 6 német, 16 angol, 1 hollandi, 12 spanyol, 4 olasz, 2 breton, 1 újjörög és 1 albán, — Dr. Herrmann Antalnak pedig 31 magyar, 5 német, 1 cseh és 1 latin adaléka került nyilvánosságra.

Osupa örökéletű adalék! Ha nem az volna, ki az ördög érdeklődne 24 év múlva folytatott irodalmi dolgok iránt? Bizonyára senki sem. Így pedig öröm van az egyetemes folklore egész nagy nemzetközi területén.

S. Gy.

Reitzenstein, Ferdinand Freiherr v.: *Urgeschichte der Ehe*; Stuttgart Franckh'sche Verlagshandlung 8°, 115 l. Ábrákkal. Ára 2 márka.

A házasság kultúrhistoriájáról tervezett művéhez — úgy tudjuk — három, lazán összefüggő füzete jelent meg szerzőnknek. A második (Entwicklungsgeschichte der Liebe) és a harmadik (Kulturgeschichte der Ehe im Orient) körre, értékre, de ismertségre sem vetekedhetnek a czimbéli, népszerűvé vált munkával, mely most (1912-ben) érte meg hatodik kiadását (az eredeti publikáció 1908-ban kezdődött).

Legutóbb számosan, mint Bastian, Starcke és főleg Westermarek is a monogám viszonyt tartják az emberi „házasság“ elsődleges formájának (degenerációs-teoria). Ezzel szemben szerzőnk az evolúciós világfelfogásnak megfelelő *progressiós-elméletet*¹ igyekszik igazolni, először is negative, vagyis Westermarekék támasztékait ingatva meg. Így több okból *logikátlan*nak találja egyes állatok monogámiája jogczimén az embert illetőleg lehetetlennek minősíteni egy primitívebb fokozatot; más argumentumoknak (mint a nemek „természetes“ egyenlő elosztottságának) ügyesen bizonygatja *látszólagosságát*, másoknak *anachronisztikus*, tehát jogtalan érvényrejtését. Nevezetesen kétségbe vonja ezzel a *feltékenység* tanúzását a monogám ősfurma mellett (Westermarek főérve), mert távol attól, hogy primarius nyilvánulás lehessen, kimutathatólag a *monogámia felő vivő út* mentén nő fel idővel. A priori tehát csak ama feltételezésből lehet kiindulnia, hogy a

¹ Ennek híve Beöthy Leo méltatlannal elhanyagolt munkája is: *A társadalmi fejlődés kezdetei* 1882 (pl. 35. l. stb.), melynek sok, még el nem avult észrevétele találkozik könyvünk felfogásával.

férfi poligamikus, a nő poliandrikus alaphajlammal rendelkezik és az agamikus állapotból soknejűségen át visz az út a monogámiához (F. A. Hellwald stb.). Ezt pozitív oldalról azon vezető észlelettel igazolja, hogy a poligám természeti népek bebizonyítottan csak a fizikai szerelmet ismerik, míg a pszichikai szerelem, mely világosan és causaliter kíséri a monogám viszony kifejlődését, ismeretlen fogalom előttük; már pedig ha a poligámia lehetne is „elfajulás“,¹ mindig magyarázatlan és magyarázhatatlan maradna: hogy vesztetett volna ki a felfejlődött nemi szimpátia. Így tárgyalása az agamikus állapotokból indultak ki és — a korlátozott agámia meg a fizikai „házasság“ kettős lépcsőjén — lép fel az „igazi“, a pszichikai házassági formáig.

Az általános agámia mögött a szabad, természetes nemi ösztön uralma terjeszkedik, (természetszerű velejárója az *anyajog*). A férfinak kedvező kultúra azonban ennek javára teremtvén a birtokokát, idővel a nő is besorozódik — természetesen poliandrikus hajlamainak bántódása nélkül — egyelőre eléggé bizonytalan birtok-tárgyai közé. A férfiban fejlődő (másodlagos) tulajdonérzés mégis bizonyos korlátozást eredményezett. A nő szerzhető birtok, fontos gazdasági tényező, mint a hatalmas fiutód oly fontos szerzésének igérvénye, mint sokgyerekes anya, de egyénisége elvész a férfiban.² (Az apajog gyökerei! A nőszerezés (vagyonszerezés) módja legtermészetesebben, néha kényszerűen (leányszükség, exogamia) rablás³ (vadász és halász népeknél), de békésebb (földműves) törzseknél olykor már a vétel is. Az erős férfi poligám. A nő-birtokot minden érhet, a mi egy más ingót, a nemi viszony egészen mellékes. „Hűsége“, „tisztasága“, ha egoisztikus harcokban ura mellé áll, „hűtlensége“ vagyoni kártevés. Ama fokon, mely már *garantálja a vagyont*, mint örömök forrását, védekezik elvesztése, mint nélkülözés, baj forrása ellen, mely már tekintetbe veszi és posztulálja a harmadik személyeket, nevezetesen a *nevelendő* gyermeket s valami, bár primitív *jogállamot*, szóval a *nőt illetőleg tartósnak remélhető birtokbavétel jogi aktusával* kezdődik az — egyelőre igen kezdetleges — „házasság“ története. A monogámia felé minden poligám népnél mutat két vonás: a kegyencznő és az államrend-biztosította béke, de első sorban a *nő bizonyos kulturális emancipációja* vezet ide, melynek fejlődési útját a vétel eltünése: a vételár hozományyá vedlése mutatja. *A nő is vagyonbíró*, mintegy társa a férfinak, lassanként némi rendelkezési jogot nyer jövője felett. Így fejlődik a még csak *fizikai házasság*. A *pszichikai házasság* összetevői részben előkészítvék az asszony-monopolizálás ideiben. A férfikényszer poliandrikus hajlamokat leverő törekvéseire valami *félelem-reakció* jelentkezik; ennek eredményei idővel a *nemi tisztaság és hűség* „erényei“, melyek a női *védekező ösztönnel* valami kombinációt: a *szégyenkezést* — finomultabb formában a *koketteriát* — adnak. A *féltékenység*, mely a személyes birtokérvésből fakad és a másnemű félben idegennek tabut láttat, férfi-tulajdonságnak a nő

¹ Lehetetlenségét, illetőleg pl. Beöthy i. m. I. 43. kk. és 59. ll.

² G. *δάμαρ* a *δμῶρ* (szolga) femininuma; a m. „család“ neve mélyhangú alakja a „cseléd“ szónak. a l. familia és famulus (szolga) egy tő stb.

³ E pontban különösen értékesek Beöthy mély fejtegetései, melyek részben Mac Lennan, Spencer és Lublock czáfolására íródtak; (v. ö. kül.: I. 116. kk., 239. kk., 248. kk., 259. ll. és ehhez Sebestyén Gyula dr., A magyar honfogl. mondái. I. 348. k. ll.).

vagyon-volta idejében, nőinek a nő jogszerzése idejével kezdődőleg mutatkozik (Utóbbi fokozatra jellemző Rugahild feltétel szabása Harald Harfagarral szemben az északi mondában). Főleg e tényezőknek a kultúra folyamán való fejlődése hozza elő a fizikai szerelemből a pszichikait, melynek *érzelmi alapja, egy több* (érzéki, gazdasági, szellemi stb.) *tényezőtől összetett szimpátia érzés*, világosan erotikus, de valami *átszellemülten, finoman erotikus alapszínnel*.

E felfogás a maga egészében, mint láttuk, nem új, sőt éppen a Westermarck előtt általánosabban elfogadott régi; fontosságot csak bizonyos — részben már érintett — szempontoknak bátor figyelembevételével ad neki. Véleményünk szerint első sorban az, hogy a (női) ruha fejlődésének a különböző „házassági“ fokozatokkal tartott párhuzamosságát bizonyos *szerves következetességgel* e könyv viszi először keresztül. Utal rá, hogy az abszolút agámia *féktelen nemiségének az osztentáló ékek*, a *fizikai házasság féltett birtokának a takaró ruha*, míg a pszichikai házasság *erotikus szimpátia érzésének a szexuális hatású takarás* felel meg és ez is van igazolva. Éppúgy helyes annak állandó szem előtt tartása, hogy a monogámia csak igen szűk körre (kereszténység) korlátolt és csak ezidőszerű „erkölcsi“ követelmény, a valóságban így is erősen agamiával keverve, minthogy „Ehe und Geschlechtsverhältnis sind getrennte Begriffe“.

Ha az elvi állásponttal azonosítottuk magunkat, némi rendszertelenség, feldolgozási aránytalanság, elfogultság az elődökkel szemben (nem mindegyik manipulált anachronisztikusan a szeméremérzéssel! stb.) irandók e könyv terhére, miknél lényegesebb kifogásaink, hogy (először) a felvett fokozatokat túlszisztematikusan látszik venni és azt a hitet kelti, hogy ezeken szükségképpen mindenütt átment vagy átmegegy a fejlődés, másrészt pedig, hogy a ruházat kísérő fokozatában e helyt nem részletezhető helyesbítésekre és bővítésekre szorul. E kérdéssel — fájdalom Reitzenstein könyvének ismerete előtt — magam is foglalkoztam,¹ s még forrásaitól is függetlenül, bizonyos — nagy általánosságban — azonos alapokat vettem kiindulásul. Hogy a különbség felfogásaink közt, ha nem is nagy, de éles, **egyik oka**, hogy Reitzenstein a ruházat parallel fejlődésénél tisztán erotikus, nem szempontokat vesz tekintetbe, klimatikus (lehetetlen az osztentatív őv szerepe legvadabb agamiában is — és északon!) dekoratív, babonás és *főleg szimbolikus* (nevezetesen házasságkötésnél játszott) szerepét nem méltatja figyelemre. Igaz, ez messzebb is vezetne s külön keretekbe kívánkozik.

A tanulságos könyv megértése nem igényel különösebb jártasságot.

Marót Károly.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Kriza székely népmeséiről. Kriza leveleinek azon helyei közül, melyeket (Ethnogr. XXIII. 369.) a Kriza-féle népmesék stilizált voltának bizonyítékaiúl idéztem, egyről (a puiszka-főzés motívumára vonatkozó) Sebestyén kénytelen elismerni, hogy csakugyan interpoláció mellett bizonyít, minden másról azonban igyek-

¹ Az Egyetemes Philológiai Közlöny 1913 jan. és febr. számában megjelent *Homerus Comparatus* cz. dolgozatom 5. fejezetében (február).

szik elhithetni magával azt, hogy kivétel nélkül, csakis a meseszövegek *hangtani, fonétikai* átírására vonatkoznak. Én ugyan más véleményen vagyok, de ám higgye, a ki el akarja hinni, mert ezzel ugyan még nem sokra megy Sebestyén. Föltéve t. i., hogy helyes volna az ő magyarázata, akkor is egyszerűen csak azt jelentené ez, hogy Kr. leveleiben nem találhatók olyan helyek, melyekkel a stilizálást bizonyítani lehetne. Készségesen el fogom ismerni, hogy tévedtem, ha erről valaki komoly érvekkel meg fog győzni, de azt senki sem követelheti tőlem, hogy meghajoljak az olyan logika előtt, a mely szerint: nincs igaza H.-nek, hogy Kr. stilizálta meséit, mert — Kr.-nak igen nagy volt a kedve, gyűjtőszomja és utánjárása (Erdélyi), vagy az olyan előtt, a mely szerint: nincs igaza H.-nek, mert — Kr.-nak néhány véletlenül fennmaradt levelében erre vonatkozólag (állítólag!) nem található bizonyíték (Sebestyén). A míg ezeknél különb bizonyítékokkal nem áll elő valaki, mindaddig nem ítélem ugyan el Kr.-t, se nem korholom, se le nem akarom szállítani meséinek értékét, a mint Sebestyén legutóbb is fölteszi rólam (i. h. 371—72), de állítani fogom továbbra is, hogy Kr. meséi stilizálva vannak. Mert:

1. abban a korban, a mult század derekán s még jól benn a második felében is, nem arra voltak az emberek kíváncsiak, hogy *milyenek* a magyar népmesék, hanem tudósok és nagyközönség egyaránt csak *szép* magyar népmesék iránt érdeklődtek. A gyűjtött népmeséknek „megfésülése“ tehát Kr. korában nemcsak megengedett, hanem egyenesen megkövetelt dolog volt¹ s alig hiszem, hogy Kr. annyira meghaladta volna a maga korát, hogy neki már 1850 körül is éppen olyan nézete lett volna a mesék gyűjtése és közlése módjáról, mint nekünk 1900 körül.

2. A Vadrózsákban közölt 20 mesének provenienciáját csak úgy tudom magamnak megmagyarázni, hogy egy részükre saját gyermekkorából emlékezhetett: ezeket tehát a Vadrózsák szerkesztése korában *ő maga írta meg*, nem közvetlenül a mesélők ajakáról, hanem *emlékezetből*; más részüket pap és püspök korában mesélthette magának a Székelyföldön való jártában-keltében: mivel gyorsírást semmiesetre sem tudott, a mese meghallgatása közben ilyenkor legföljebb a főbb motívumokat jegyezhetette le magának s később aztán, mikor ráért, talán egy hét, vagy egy hónap, vagy 1—2 esztendő múlva, már nem *leírta*, hanem legjobb tudása és tehetsége szerint *megírta* a mesét; ismét más részüket erre fölkért gyűjtői küldhették be neki: de hogy az ilyen papi, tanítói vagy tanuló kézből került népmese-kézirat 100 eset közül 99-ben éppen nem olyan fajtájú, mint a milyenek Kr.-nak előttünk levő meséi, azt Sebestyén bizonyára már tapasztalhatta és fogja még bőven tapasztalni az FF-gyűjtések átvizsgálása közben. Vagy talán komolyan azt hiszi, hogy Kr. irgalmatlanul félredobta a gyűjtő kéziratát, mihelyt a *fonétikai* átíráson kívül még egy kis *másféle* átírás is ráfért volna? Én nem vagyok képes Kr.-nak ekkora lelkiert tulajdonítani.

3. Az utóbbi 2—3 évtized folyamán gyorsírási följegyzés után közölt népmesék elbeszélő technikája (vagyis szerkezete és stílusa) a mesélő egyéni tehetsége szerint néha nagyon jó, néha nagyon gyarló, legtöbbször közepes, Kr. meséinek elbeszélő technikája ellenben kivétel nélkül elsőrangú. Komolyan elhitheti azt valaki, hogy Kr. véletlenül csakis fényes tehetségű mesemondókra akadt, vagy

¹ Vö. erre vonatkozólag Gyulai Pálnak 1901-ben (!) kelt előszavát Arany László népmeséinek második kiadásához (Ar. L. össz. műv. IV. k.).

hogy a mese följegyzését elvből mellőzte, mihelyt az előtte elbeszélt mesének szerkezete kissé kuszált, egy-két motívuma kissé homályos, vagy stílusa kissé lapos volt? Én nem vagyok képes elhinni sem az egyiket, sem a másikat. S ez ellen nem lehet fölhozni azt, hogy a Kr.-féle mesék stílusa más és más, mert lám Arany Toldijának és Bolond Istókjának és Buda Halálának stílusa is ugyan- csak különböző s mégsem kételkedik benne senki, hogy Arany írta mind a hármat.

Nem használ itt kérem semmiféle „Rettung“, a melyre Krizának különben sincs semmiféle szüksége. Kriza meséi aesthetikai szempontból gyönyörűek, tudományos szempontból nagyértékűek, de a maga korának általános szokása szerint igenis stilizálva vannak. *Horger Antal.*

Kriza mesemondásához. *Kriza* Vadrózsáinak új kiadását ismertetvén, a levelek és az egész munka alapján tettem azt az igazságnak megfelelő megjegyzésemet, hogy: „tehát nincs igaza *Horgernak*, mikor azt állítja, hogy Kriza stilizálta meséit és [a mikor] elítéli. (Ethnogr. 23: 239.) Ez a megjegyzésem volt az, mely — úgy látszik — *Horger* ambícióját sértette s a melyre csodálatos hűtlenséggel egy mondatot idéz ismertetéséből és aztán arra alapított logikával pellengérré akar állítani. Erre a szerkesztő, a nélkül, hogy velem közölte volna *Horger* cikkét, magáévá tette az ügyet, mivel reá is találtam hivatkozni (Ethnogr. id. h.) s válaszolt — és én nem is válaszolnék, ha *Horger* most ismét nem hivatkoznék az én logikátlanságomra. Hadd lássuk tehát, miben áll e logika vagy nem logika!?

Én ismertetésemben azt írtam, hogy *Kriza* műve „hibáival is többet ér... a M. Népk. Gyűjtemény azon többi köteteinél, melyekben a Kisfaludy-Társaság *Gyulai* kezdeményezésére a szépirodalmi czélokot tekintvén első sorban, a fonetikus közlést . . . eddig kerülte“. És itt idéztem jegyzetben *Gyulai* ide vonatkozó kívánságát: „*meqtartsa a székely ízt, de nem a pontos tájszólást*“, és idéztem *Kriza* tisztultabb felfogását: „*a virágot egész hímével, illatával mutatni be a közönségnek — a plántát úgy szólva azon módulag, mint a természet anyakeblén felvirult, állítani elé*“. (Ld. Ethn. id. l.) Úgy fűztem aztán tovább a levelek alapján: „Ezekből ismerjük meg pl. egy igazi gyűjtő kellékeit, a milyen *Kriza* volt s a milyent kíván *Arany* is Merényi népmeséinek bírálatában.“ (Prózaí dolgozatai 2446.)¹ „Ezekből látjuk — folytattam — . . . különösen azt a kedvet és gyűjtőszomjat s lelkes utánjárást, a mely a Vadrózsák gyűjtőjét és a székely nyelvjárások koszorúzott íróját jellemzi.“ *Horger* persze csak ezt az utolsó mondatot kapja ki megcsontva (ld. Ethnogr. 368.) az „*egyebek*“ közül s a szöveg alatti jegyzetben való utalásaimat sem nézve meg (?), valóban „*csodálatos logikát*“ tulajdonít nekem, mikor azt mondja: „Hogy nagy vagy kicsiny volt-e *Kriza* kedve, gyűjtőszomja és utánjárása, abból egyáltalán semmi sem következik arra nézve, hogy stilizálta-e székely népmeséinek anyagát vagy sem.“ Bár a „*kedv, gyűjtőszomj és lelkes utánjárás*“ is már szerintem valószínűbbé teszi, hogy *Kriza* nem stilizálta meséit, úgy mint *Horger* hitte (M. Népk. Gyűjt. X. 456.) és hiszi most is; nézze csak meg *Horger* azokat a tőlem idézett lapszámokat: I. r. Előszó 4—5. l. *Kriza* saját vallomását és II. r. 389., 391. (a honnan *Horger* is idéz): „Én a legminutiosusabb szorgalommal jártam utánna, hogy az utolsó hangig, jottáig minden sajátóságos

¹ Ld. különösen 447. l., 1861-ből (!) a népmesék anyagának megváltoztatására vonatkozó nézetét.

székely legyen benne Veszett sokat is bajlódtam velek, sokszor csak egy szótag vagy egy betűjegy miatt is két-három levelet írtam Háromszékig — purisalva még előbb elküldöttem, átkorrigáltattam s annál inkább hiszem, hogy biztosítva vagyok a valótlanságok s *irodalmi köcsintások* ellen, azaz, hogy *irodalmi nyelven* vagy szókkal ne szóltam legyen.“ S nézze meg H. különösen a II. r. 406. l. u. o.: „én magam fejtől egy hajszálat sem érintettem, egy *ékes vagy éktelen* hangot sem bántottam“. Itt e minucziózus pontosság kizárja a Horger-féle stilizálás értelmét.

De kérdés lehet, hogy mit értünk stilizáláson? Mert ezen fordul meg a dolog. Horger szerint „újraköltést“, mások szerint pl. Tolnai Magyarító Szótára szerint is: fogalmazást, szövegezést; módosítást, szabályosítást (271. l.); Kelemen Béla szerint „fogalmazást, alakítást“ (Idegen szavak, 184.); a közhasználat szerint: kicsiszolást, átalakítást, tudatos művészi utánzást, sőt eszményítést, „esztétikai szempontok szerint való“ átalakítást. Ilyen értelemben Kriza nem stilizálta a maga meséit, bármit hisz Horger és bárhogyan vádol engem logikátlansággal; mert Kriza csak *mentől tökéletesebb székelységgel* akarta azokat is adni, azért vesződött annyit velük, mint a Tájzsótárral is. (V. ö. II. 390.) Erre vonatkozik a népmesék „feldolgozása“ is (II. 380.). S nem igaz, hogy „Kriza csak a főbb motívumokat jegyezte fel magának s ezeket, vagy gyűjtőinek beküldött fogalmazványait aztán olyan szépen kidolgozta, a hogy csak tudta“. (Horger i. d. h. 369.) Hisz Kriza maga megjegyzi a Népmesékre való Jegyzetekben, legalább meséi egy részére, hogy azok a legfrissebb, alig *egy éves terményei*, a „beszédék“ költésében kifogyhatatlan *népelmének*. S meg is nevezi azokat az „egyszerű szegény széköly embörök“-et, „beszéd-költők“-et, a kiktől valók e mesék s említést tesz gyűjtőtársainak az ő kezéhez juttatott közleményeiről is. (I. kiad. 545. Új kiad. II. r. 327—28.) Ezt persze Horger ismét nem nézte meg az ő szokása szerint. Neki többet ér most is:

1. A hit, hogy: abban a korban mindenki stilizált, tehát Kriza is stilizált. Holott éppen láttuk fennebb is Krizának Gyulai-val szemben való felfogását, a kire Horger hiába hivatkozik.¹ S láttuk és ismerjük Arany János helyes felfogását is abból a korból (1861.). Csak rabulisztikus okoskodás az efféle, mintha azt mondanók valamely korban élt derék emberre is: mindenki lopott, tehát ő is lopott. Ez aztán igazán logika.

2. A Vadrózsák provenienciáját maga Kriza mondja meg elébb idézett Jegyzetében; fölösleges tehát Horgernek a feltevéshez és a hithez fordulnia, a mely a tudományban úgysem sokat üdvözít.

3. Abból, hogy Kriza meséi jók, nem következik, hogy stilizálta, hanem csak az, hogy jól megválogatta (vö. a Mikó-féle népmesékre vonatkozó megjegyzéseit is, a melyeket Horger is idéz, de félreértett, II. 391.) s gyűjtői segítségé-

¹ T. i. *Gyulaiék* a M. Népk. Gyűjt. másként jártak el. (V. ö.: „a tájszólások tekintetében az illető vidékek népi kiejtését mindenütt hiven visszaadni sem szándékunk nem volt“ . . . I. VII. l.) Különben Gyulai Arany L. népmeséinek II. kiadásába írt előszavában — a melyre Horger hivatkozik — egészen mást mond, mint a mit H. belőle kiolvas. Az „addigi irodalmi iz“ és „népieskedők“ ellenében (Erdélyi és Merényi) az „egész naív szellemben való följegyzést“ a hibáknak a népköltészet alapos ismerete alapján való „kijavítását“, a „megtisztítást“, „megőrzést“ és „visszaállítást“ hangsúlyozza (v. ö. Ar. L. ö. m. IV. k. 5—6. l.) — s nem a „stilizálást“! Az más, mint az „újraköltés“. V. ö. Gyulaitól Kriza J. emlékezetét is, Kisf. Társ. Évl. 13: 217.

vel egyetmást egyengetett is rajtuk. De hát elveinél fogva át nem alakíthatta, újra nem költötte.

Leveleiből láthatjuk, hogy milyen lelkiismeretes volt; mint *Arany* is már abban a korban az époszi hitelt és az anyagot illetőleg. Mint a *fonétikai feljegyzésben*, pontos volt *Kriza* már akkor az *eredeti anyag megtartásában* is. (V. ö. a szavak feljegyzésére vonatkozólag is: „mindenesetre nagy gonddal voltam arra, hogy „fül nem hallotta“ szót ne közöljek“ I. 4.) Csak lényegtelen módosításai lehettek s azok is a minél tökéletesebb külsőre vonatkozólag. S ebben, úgy látszik, különbözőtt *Horger*-től, a ki úgy vettem észre, csakugyan „stilizálta“ a maga kisebb értékű csángó meséit, mert e módosítás néhol meg is érzik ezeken.

Végezetül még csak annyit, hogy a valóságnak megfelelően szót kellett emel-nem az igazság mellett s meg kellett állapítanom a valóságot sine ira et studio.

Erdélyi Lajos.

*

Kriza újabban megvádolt mesemondása. Mivel *Horger* Antalt nem nyugtatta meg, sőt újabb vádaskodásra indította válaszom, röviden most a következő dolgokat kívánom mese-irodalmunk védelmére megemlíteni:

1. A magyar népmese irodalmi és néprajzi mibenlétét *Horger* már eleve félre-értette, midőn külön kötetben kiadott népmeséit Brassó mellett azon a hétfalusi magyar nyelvszigeten gyűjtötte össze, a hol előszava szerint „minden csángó szinte kivétel nélkül tud oláhul“.

2. Népmeséinek tévesen tulajdonít jelentőséget azért, mert gyorsírásszerűen vannak lejegyezve; valamint tévesen gyanúsítja meg kényszerű „stilizálással“ azokat a régebbi gyűjtőket, a kik még nem ismerték a betű szerinti lejegyzés e később divatba jött eszközét. Téved, mert nem tudja, hogy a nép, kitűnő mesélői még évek mulva is csaknem szó szerint mondják el a kialakult meseszöveget. Az ilyen szövegek betű szerinti lejegyzése viszonylag könnyebb, mint az énekelt szövegé, a melyet énekszó nélkül még a legjobb nótafa is nehezen tud elmondani.

3. A „szép“ mese keresését ötletszerűen elítélni nem lehet. A jó gyűjtő egy mesét ma is meghallgat többször, több faluban, több vidéken, míg a legjobb változatot meg tudja állapítani és a legjobb mesélőt is megtalálja. Az ilyen komoly eredmény aztán egyszersmind a legszebb is lesz, mert nincs gyűjtő, a ki a nemzetközi mesetípusok vagy a kristálytisztán kialakult hazai változatok epikumán valamit megszépítve „stilizálni“ tudna, vagy a ki a nép nagy tiszteletben tartott hivatásos mesélőinek megállapodott szövegén gyökeres igazgatásokat tudna megejteni. Ha a népnelvnek olyan csodaszámba menő ismerője akad, minő *Arany János* és *Kriza János* volt, valóban megtörténhetik, hogy a mesélő nyelvnek báját ismert mesei és népnyelvi szólamok beiktatásával, felismert nyelvi mételyek és burjánok irtásával fokozni tudják. A közönséges gyűjtő azonban érje be azzal, hogy a legszebb változatot és a legjobb meseszöveget kutathatja. Mivel *Horger* is csak közönséges gyűjtő, nagyon helyesen cselekedett, hogy nem hallgatott arra a rossz ethnographus *Horgerra*, a ki most a „szép“ mesék ellen alkalmasszerűen sikra száll. Így aztán utalhatom a magának ellentmondó *Horgert* a saját meséi jegyzeteire, a melyekben mindig kiemeli, hogy ha egy-egy meséje

„kerekdedebb“, „teljesebb“, „kedvesebb“, „ügyesebb“, „szebb“ és „költőibb“ a szép meséket kutató régebbi gyűjtők változatainál.

4. Az a legújabb állítás, hogy az ötven esztendőes unitárius püspök gyerekkori emlékeiből, később lejegyzett mesefoszványokból és segédkezőinek foggyatékos gyűjtéseiből róttá volna össze, vagy „stilizálta“ volna gyönyörű meséit: minden irodalmi alapot nélkülöző, egészen légből kapott és mégis hallatlanul vakmerő meggyanúsítás. Hiszen a megjelenés előtti évek gyűjtésének irodalmi nyomai nélkül is ki lehetne találni, hogy a ki a Vadrózsák hatalmas kötete számára gyűjtött és gyűjtetett újonnan felfedezett ó-székely balladákat, régi házassító dalokat és regősének-törmelékeket, pompás népdalokat, játékrigmusokat, táncszókat, találós meséket, szólásmódokat, közmondásokat, családneveket, keresztneveket, gúnyneveket, állatneveket, határneveket és tájszókat, az bizonyára gyűjtött és gyűjtetett népmeséket is. Kriza a nagy gond és fáradság árán elkészült „Vadrózsák“ legfőbb díszének a balladákat és meséket tartotta. A Vadrózsáper történetéből tudjuk, hogy egy dísztelen emlékü irodalmi ünneprontó, Grozescu Julián oláh honfittársunk, Kriza ballada-remekait oláh eredetű hamisítványoknak tartotta. Valóban sajnálnám Horgert, ha a mesék miatt a Vadrózsák történetében neki is e harminczad közelében állítanának emlékjelet.

5. Én a magam részéről meg tudom védelmezni Horger tévedéseinek jóhiszeműségét. Mert hiszen még azt is bizonyitanom lehet, hogy a Kriza-féle mesék nyelvi tartalmával sincs tisztában. Nevezetesen ő körömszakadtáig állítja, hogy Kriza a nép mesélőinek mellőzésével és a tartalom megbolygatásával, kikerekítésével „stilizálta“ meséit. És az ilyen mértékű irodalmi beavatkozás gyanuja daczára a legártatlanabban most is azt hirdeti, hogy Kriza meséi „tudományos szempontból nagyértékűek“. Mivel csakis néprajzi és nyelvi szempontból lehet szó, nyomban hozzátehetem, hogy a néprajzi téren Horger ismét téved. Az a mese-tartalom, a melyet mások selejtes gyűjtéseiből és a maga lejegyzésében talált mese-elemekekből, motívumokból a gyűjtemények szerkesztői Horger értelmezése szerint férczelnek össze, az csakis megtévesztésre szánt szemét lehet. Marad tehát a nyelvi szempont. Horger erre vonatkozólag is nyilatkozik, midőn azt állítja, hogy a székely népnyelv tanulmányozása szempontjából „megbecsülhetlen értékűek Kriza meséi“.

... Hiszek a szememnek és elámulva kérdem: miféle lelki berendezettséget tulajdonítsak annak a nyelvésznek, a ki népnek hazudott irodalmi eredetű mesevázakon keresi, sőt meg is találja a népnyelv legértékesebb kincseit?

Selbestyén Gyula.

Kisfaludy Károly verse a székely néprománeczek közt. Gyulai Pál egy érdekes tévedéséről van szó, mikor Kisfaludy Károly egy románeczeit a népköltemények közé sorozta. A szóbanforgó tanulmányt az Erdélyi Múzeum-egylet 1860 február 25-én tartott ülésén olvasta föl s ugyanazonévi *Budapesti Szemlében* jelent meg. A Múzeum-egylet akkor szólította föl tagjait néphagyományok gyűjtésére s Gyulai, ki mindig odaadó érdeklődéssel viseltetett a népköltészet iránt, szintén élénk részt vett a gyűjtésben és fölolvása nemcsak néhány igen szép

népköltemény bemutatásával járt, de mint tanulmány is, ilyenemű irodalmunk értékes termékei közé tartozik.

Azonban a tanulmány keretében bemutatott utolsó költemény nem más, mint Kisfaludy Károly *A választás* című 1829-ben írt románcza. Csaknem szóról-szóra, a variánsai teljesen jelentéktelenek.

Gyulai Aranyosszékről valónak jelzi; nem tudni, vajjon a saját maga vagy valamelyik tanítványa — kik közül Varga Lászlót emeli ki — gyűjtése.

Kisfaludy Károly többször írt népies hangnemben s Csokonai után az első műköltőnk, kinek ilyenfajta munkái igazán sikerültek. Népdalai jól visszaadják a népi hangot s némelyik p. o. „Szülőföldem szép határa“ cz. átment a nép ajkára is. De még nem tökéletesek e dalok s avatott szem úgy egy-két kifejezésében, mint a ritmusában fölismeri a műköltőt.

Gyulai Pálnak is avatott szeme volt. A következő magyarázatot csatolja hozzá: „ . . . aligha tisztán népi eredetű. Tárnya ugyan népies, sőt az Erdélyi gyűjteményében (I. k. 85. old.) van is egy ehhez hasonló, midőn a gavallér tallérral kínálja a leányt, a mészáros gyűrűvel, a csizmadia piros csizmával stb., de a leány mindenkiét visszautasítja s Barna Bandi neje lesz, ki galambcsókját ajánlja. Azonban a kidolgozásban több része van a reflexiónak, mint a naiv önkényességnek. Egyébiránt nem hiszem, hogy az irodalomból ment volna át a néphez. Legalább nem tudom, hogy híresebb vagy kevésbé híres költőink valamelyike ily tartalmú költeményt írt volna. Alkalmasint valamelyik iskolamester dolgozta népének után, vagy írta irodalmi reminiscenciákból s így szállott a nép ajkára. Különben nem lehetetlen a harmadik eset is: keletkezhetett magából a népből is, de bizonyára az újabb időben és irodalmi befolyások alatt“.

Észrevette a költemény nem népi eredetét, de azon állításában tévedett, hogy nem az irodalomból ment volna át a néphez. Pedig ez az eset. A kis románcz egyébként nem tartozott Kisfaludy ismertebb vagy népszerűbb versei közé s így megeshetett, hogy Gyulai véletlenül nem ismerte, de fölösleges volt azt a megjegyzést fűzni hozzá, hogy híresebb költőink valamelyike nem írt volna ilyen költeményt. Gyulai gyakran dolgozott emlékezetből filologiai kutatás helyett s — mint ez eset is bizonyítja — ösztöne biztosabb volt, mint emlékezete.

Mikor a Kisfaludy-társaság 1872-ben megindította a *Magyar Népköltési Gyűjteményt*, melynek I. kötetében Gyulai szerkesztette a verses részt, e költeményt nem vette föl. Talán észrevette tévedését. Az eset eléggé érdekes s jellemző adalék Kisfaludy Károly népies hangjához s végre Gyulai Pálon se esik vele kisebbség. Hanem mikor a M. T. Akadémia 1908-ban kiadta Gyulai Pál kritikai dolgozatait, a kiadónak figyelemmel kellett volna lenni rá s jegyzetben fölemlíteni, hogy további tévedésekre ne adjon okot. *Vértesy Jenő.*

• **Gyulai Pál tévedesei.** Az előző érdekes helyreigazítás szolgáljon ösztönzéstül arra, hogy gyűjteményeinkből sorra kigyomláljuk a gyűjtők és szerkesztők tévedéseit. Véges emberi munkáról lévén szó, ezzel senkit meg nem szégyenítünk. Gyulai Pál esetében inkább azt kellene mondanom, hogy senkinek az emlékét meg nem sértjük, — még az övét sem. Mert bizony az élet nem egyszer megbosszantottam, ha az ő, Bartalus, Kriza vagy Erdélyi szerkesztői tévedéseire figyelmeztettem. Közülök ezúttal csak kettőt említek fel. Később majd rátérek a többiekre is.

I.

Gyulai fölöttébb büszke volt a Magyar Népköltési Gyűjtemény új folyamat kezdő első kötetére. Ezt a Kisfaludy-Társaság 1867-ben megindított gyűjtői mozgalmának gazdag eredményeiből a vállalat két szerkesztője Arany László és Gyulai Pál állította össze. Címe: „Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző részeiből. Szerkesztették Arany László és Gyulai Pál. Pest, az Athenaeum tulajdona. 1872“. Még tanítványa voltam Gyulainak, midőn figyelmeztetett, hogy ma-holnap új kiadásra lesz szükség: megtehetném tehát azt a szivességet, hogy tanulmányaim közben jegyezném azokat a fölmerülő hibákat, a melyeket a II. kiadásban illő lesz javítani. Nyomban figyelmeztettem, hogy már a cím lap el van hibázva. Benne ugyanis *Magyarország és Erdély* külön szerepel, holott ez az unió óta közjogellenes.

II.

Midőn a „Regös-énekek“ című gyűjteményem a Magyar Népköltési Gyűjtemény IV. kötete gyanánt megjelent, Arany László már nem élt. Gyulai sem volt már szerkesztő, de velem azért mégis sokszor évelődött azzal, hogy menyire boldog, mióta nem kell a gyűjtők csalafintaságaival bajlódnia. Mikor pedig komoly hangnemben is kezdett beszélgetni, rendszerint arra figyelmeztetett, hogy a vidéki kántorok és más efajta „versifikátorok“ népies szerzeményeikkel lépne ne csaljanak. Szerinte minden gyűjtő gyanus, a ki versíró. Természetesen nem magát, Krizát és Erdélyit értette, a kik már szerkesztők voltak; hanem értette azokat, a kiknek adalékait a szerkesztői jegyzetekben „félnépinek“ vagy éppen „irodalmi befolyás nyomát“ magán viselőnek ítélte. Ennek ellenőrzése céljából tartotta fontosnak a változatok gyűjtését. Ezen nekibátorodva, utaltam arra, hogy az én regös-énekeimmel ugyanígy sikerült megállapítanom a *Julia szép leány cz.* székely népballada eredetét. Kiderült, hogy a tartalom csodás része az erdélyi regös-énekből szakadt ki. Gyulai annak idején „Két ó-székely ballada“ című értekezésében Kriza Jánosnak nyomdában lévő gyűjteményéből épp ezt és „Barcsai“-t mutatja be a székely remeknek mintái gyanánt. Most tehát azt hitte, hogy az ő irodalmi félreértése árán a ballada-remek keletkezésének és kialakulásának tisztaságában kételkedem. Hiába volt minden magyarázat, Gyulai makacsul tagadta, hogy a téli napfordulat idején divatozó pogány eredetű karácsonyi és újesztendei regölő szokásból a nép ajkán még ballada is alakulhasson. Ez az oka, hogy Gyulait életében nem bosszantottam meg azzal a másik helyreigazítással, a melyből azt kellett volna tudomásul vennie, hogy a „Magyarország és Erdély különböző részeiből“ összegyűjtött pompás népballadák egyik bájos marosszéki székely példánya, *A legszebb virág*, eredetére nézve édes atyjafia a fenti másik ó-székely balladának. Gyulai jegyzete szerint „ily tárgyú és alakú költemény ritka, majdnem páratlan a magyar népköltészetben. Protestáns (kálvinista vagy unitárius) népszellem szüleménye, mert az úri szent vacsora kenyere és bora ezeknél osztatik ki, mint a Krisztus testének és vérének jelképe“. (Magy. Népk. Gyűjt. I. 564.) Ezzel szemben nekem csak annyi lett volna a mondanivalóm, hogy ez a ballada viszont a nyári napfordulat idején divatozó szentiváni (június 24-iki) tüzugró szokásból vagyis a nyári regölésből vált ki és alakult balladaszerű epikai dallá. Mert azt, hogy csakugyan epikai dallá lett, utólag Bartók

Béla is igazolta egy Gyergyóban lejegyzett változattal (Ethnographia, 1908. évi XIX. foly. 45. l.) Ezen aztán már vitatkozni sem lehet, mert a ballada minden ize benne van abban a híres koloni (Nyitra vm.) szentiváni szokásban, a melyet először Kelecsényi József közölt Kubinyi és Vahot „Magyarország és Erdély képekben“ cz. vázlatának 1854-ben megjelent III. kötetében, másodszer pedig Erdélyi János is kiadott a „Népdalok és mondák“ 1848-ban megjelent III. kötetében.

Sebestyén Gyula.

NÉPRAJZI HIREK.

Krohn Károly beválasztatása a Kisfaludy-Társaságba. Az első magyar szépirodalmi testület eddig rendszerint külföldi műfordítókat szokott levelező tagsággal megtisztelni. *Genetz* Arvédót, az első finn tagot ezelőtt két évvel szintén mint Arany János epikai műveinek jeles fordítóját választották meg. A mostani választással *Krohn* Károly személyében az egyetemes folklore egyik kitünőségét érte méltó kitüntetés. Ajánlója e folyóirat szerkesztője volt. Mivel az ajánlat a folyóirat számos olvasóját érdekelheti, egész terjedelmében bemutatjuk a Kisfaludy-Társaság Évlapjainak XLVII. kötete számára fenntartott szöveget:

Tekintetes Társaság!

Egyik megüresedett levelező tagsági helyünkre ajánlom *Krohn Károlyt*, a helsingorszi finn egyetem nemzeti és összehasonlító egyetemes folklorisztikai tanszékének rendes tanárát.

Krohn Károly 1863-ban született. Atyja, *Krohn* Gyula, a finn egyetemen szintén folkloret tanított s e minőségében egyike volt azoknak az úttörőknek, a kik a néphagyományt kutató fiatal tudományágat Európában egyetemi és akadémiai rangra emelték. A híres mester mélyreható tanulmányainak főtárgya a Kalevala és a vele szorosan összefüggő finn-ugor mithológia volt. Az oldalán izmosodó ifjú érdeklődése viszont a mesék titokzatos világa felé térült. Több e nemű tanulmányának és kiadványának felsorolását mellőzve, csak azt említem meg, hogy tudós létére a mesék rendszeres gyűjtése terén is utólrhetetlen volt. A Finn Irodalmi Társaság kézirattárába az utolsó kimutatásig 8500 meselejegyzést szolgáltatott be. Felemlítem továbbá, hogy atyja váratlan halála után nemcsak a gazdag irodalmi hagyatékot dolgozta fel és tette közzé, hanem sikerrel folytatta az elhunyt mester Kalevala-tanulmányait és mithosz-kutatásait; népköltési gyűjtések és feldolgozások terén pedig érdemét szerzett atyja ama történeti-földrajzi módszerének, a melylyel sikerrel összegyűjtötték a finn néphagyomány emlékeit és a rendelkezésre álló anyag irdatlan nagy tömegéből sikerrel kihüvelykezték a finn nép lelki életének középkori eredetű pogány maradványait.

A kis finn nemzetnek a folklore terén Lönnrot Éliás Kalevalát, *Krohn* Gyula mithológiát ajándékozott. A nagy gyűjtő és nagy tudós nyomában *Krohn* Károlynak jutott az a nehéz feladat, hogy a nemzeti ügygyé vált népköltési gyűjtések és feldolgozások menetét tovább irányítsa. Elért sikereit népe azzal jutalmazta, hogy a világ minden egyetemét megelőzve, az összehasonlító egyetemes folklore számára a helsingorszi finn egyetemen 1909-ben rendes tanári tanszéket létesített. Ezt megelőzőleg *Krohn* Károly munkásságát már több külföldi tudományos testület, köztük a Magyar Néprajzi Társaság is méltányolta. A Kisfaludy-Társaság figyelmét sem kerülheti el immár az, hogy *Krohn* Károly a finn-ugor néphagyományok kutatásának összehasonlító műveleiben legelső sorban a finn és a magyar népköltési emlékek nemzetközi ismertetése terén fejt ki olyan munkásságot, melylyel magának s a fényesebbnél fényesebb eredményekkel büszkélkedő finn-ugor folkloristáknak Európában máris vezetőszerepet biztosított. Kiváló tanártársával Setälä Emillel 1901-ben megalapította a Finisch-Ugrische Forschungen című német nyelvű vállalatot s vele módot nyújtott arra, hogy a művelt világ előtt a magyar és finn tudósok közös népesaládjuk őstörténetének szolgálatában együtt működjenek. Noha e munkásság keretében a folklore méltó helyet foglalt el, *Krohn* Károly 1907-ben már szövetkezett a dán A. Ohrik-kal és a svéd C. W. von Sydow-val és megalapította a Folklore Fellows-t, vagyis a néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetséget. Így emelkedett fel a finnek legnemzetibb tudománya ama magasztos nemzetközi hivatásig, mely a világ népköltési gyűjteményeiben való eligazodást a népek és nemzetek munkamegosztásával és csereviszonyával teszi lehetővé. Ez a szövetkezés ma még folyamatban van; de az eddigi eredményekből máris megállapítható az, hogy a Finn Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő nemzetközi tárgyú kiadványok az egyetemes folklore terén is legelső

sorban annak a kis rokonnépnek csodálatos rátermettségét hirdetik, a melynek Lönnrot és a két Krohn a fia.

Végül mivel Magyarországon a népköltési gyűjtéseknek és az ezekkel kapcsolatos tudományos munkásságoknak a Kisfaludy-Társaság a legfőbb fóruma, még alkalomszerűen is vélem kötelességemet teljesíteni, midőn e társaságban Krohn Károlyt abban az esztendőben ajánlom, a melyben a magyar folkloristák az említett nemzetközi szövetség keretében munkásságukat megkezdték és a hazai néphagyomány összes emlékeinek tüzetes összegyűjtése céljából finn példára országos gyűjtést indítottak.

Budapest, 1912 decz. 31.

Dr. Sebestyén Gyula. r. tag.

*

Adományok a M. Néprajzi Társaságnak. Társaságunk február havi zárt választmányi ülésén az elnökség bejelentette, hogy törekvéseink hathatós támogatása céljából az *Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár* és a *Magyar Országos Központi Takarékpénztár* — miként ez az előző években is történt — 100—100 koronát bocsátott rendelkezésünkre. A választmány mindkét nagy pénzintézetnek jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

*

Az idei közgyűlés. A január havi zárt választmányi ülés elhatározta, hogy Társaságunk a f. évi rendes közgyűlést ápr. hó 2-án, szerdán d. u. 5 órakor a M. Nemzeti Múzeumban tartja meg. Midőn e híradással kapcsolatban a közgyűlésre tagjainkat tisztelettel meghívjuk, tudatjuk egyszersmind, hogy az alapszabályok 11. §. c) pontja értelmében „a közgyűlés elé terjesztendő mindennemű *indítvány* a közgyűlést legalább két héttel megelőzőleg a titkárság útján a választmánynak bejelentendő“ s hogy „a közgyűlés érvényes határozatához általános szótöbbség és legalább 20 tag jelenléte szükséges“.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Török Aurél tanszékének fentartása ügyében intézett átiratok.

Társaságunk a f. é. jan. 7-én tartott rendkívüli választmányi ülésén hosszabb eszmecsere után elfogadtatott, hogy az elnökség Török Aurél tanszékének fentartása ügyében a budapesti Tudomány-Egyetem bölcsészettudományi karához és a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz egy közös szövegű átiratot intézzen. Ugyanekkor állapított meg az Országos Régészeti és Embertani Társulathoz, a Magyar Földrajzi Társasághoz és a Magyarhoni Földtani Társasághoz menesztendő átiratoknak a fenti kettővel csaknem egyező szövege is. Ezen átiratok egyik példánya így hangzik:

A Kir. M. Tudomány-Egyetem tekintetes Bölcsészettudományi Karának

Budapest.

A Magyar Néprajzi Társaság f. é. október hó 30-iki nyilvános ülésén e társaság néhai alelnökéről s a budapesti Tudomány-Egyetem embertani tanszékének néhai tanáráról, dr. Török Aurélról emlékbeszéd mondatott. E kegyeletes megemlékezés után a társaság jelenlegi egyik alelnöke, dr. Sebestyén Gyula részletes indokolás kíséretében indítványt terjesztett elő arra nézve, hogy a megüresedett embertani tanszék sorsát irányító bölcsészettudományi kari nyolczas bizottság kiküldése alkalmából a Magyar Néprajzi Társaság intézzen átiratot a Magyar Földrajzi Társasághoz, a Magyarhoni Földtani Társulathoz és az Országos Régészeti és Embertani Társulathoz oly célból, hogy az embertannal kapcsolatos tudományt művelő testületek a Magyar Néprajzi Társasággal karöltve fejtsék ki a budapesti Tudomány-Egyetem bölcsészettudományi kara és a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszterium előtt a mostan megüresedett és ezen alkalomból némely természettudományi jogos törekvések érdekében megszüntetni is szándékolt embertani tanszék nélkülözhetlenségét és fentartásának rendkívüli nemzeti jelentőségét.

Mivel ezen indítvány annak idején szélesebb körben is visszhangra talált, dr. Sebes-

tyén alelnök a nov. 27-iki nyilvános felolvasó ülésen indítványának még tüzetesebb megindokolása céljából egy terjedelmes tanulmányt olvasott fel „Anthropologia és Ethnographia“ czímen. Midőn most / ide mellékelve e tanulmány néhány kinyomatott példányát is előterjeszteni szerencsénk van, tiszteletteljesen kérjük a tekintetes Kart, hogy benne a társaság helyeslésével találkozko s itt felsorolandó szempontokat figyelembe venni szíveskedjék:

a) Török Aurél tanári működésének egyoldalú irányából a tanszék megszüntetésére még tudományos következtetés, különösen természettudományi következtetés nem vonható, mert e kizárólagosság éppen onnan eredt, hogy Török Aurél a somatológiára szorítkozva, anthropo-physikai irányba tért. Ezért gyűjtött egész múzeumra való csontot, koponyát és csontvázat. E miatt nem tarthatott lépést azzal az ethnologiai iránynyal, a melybe az idevágó modern tudományosság fejlődésében már áttért.

b) Az embertannak és a vele kapcsolatos néprajznak (ethnographiának és ethnologiának) ma már minden jelentékenyebb tudomány-egyetemen tanszéke van. Nem mellőzhető a budapestin sem, mert a külföldön ez idő szerint még egyetlen tanszék sincs, mely a mi turáni, vagy urál-altáji népcsaládunk embertanával hivatásszerűen foglalkoznék. E nemzetközi vonatkozás nagy, tudományos jelentőségén kívül reánk nézve még fontos ama különleges hazai szempontnál fogva is, a melyért Trefort Ágoston e tanszéket létrehozta. Annak idején nálunk már tisztában voltak azzal, hogy a magyar faj kialakulása és a szláv, germán és román hazai nemzetiségek sok évszázados szomszédságának kölcsönhatása a történelem gyér világitása mellett csakis az embertani tudomány hozzájárulásával volna idők múltán megállapítható.

c) Már e feladatokból is látható, hogy az embertant ezután nálunk sem lehet a néprajztól elkülöníteni. Ha tehát eddig csak az egyikre volt egyetemi tanszék, azt most a mi körülményeinkhez mérten nem megszüntetni, hanem az eddig nélkülözött néprajzival egyesíteni kellene. Épp így kellene egyesíteni Török Aurél rendkívül gazdag embertani múzeumát is a Magyar Nemzeti Múzeum ugyancsak gazdag néprajzi osztályával.

Mivel a rokonaitól elszakadt s az indogermán népcsalád román, germán, szláv tagjai közé ékelt magyar nemzet fiai a létfentartó küzdelmekben nagyon rá vannak utalva arra, hogy az iskolázás egész vonalán az eddigi földrajzi ismeretekkel kapcsolatban már megfelelő néprajzi ismeretben is részesüljenek; mivel továbbá számos hazai múzeumunk immár néprajzi osztályokkal is rendelkezik: mély tisztelettel kérjük a tekintetes Kart, hogy a budapesti Tudomány-Egyetem megüresedett embertani tanszékét fentartani, illetőleg e tanszéket embertani és néprajzi tanszékké kibővíteni és ezzel nemcsak e kettős tudományág hivatásszerű művelését, hanem azt is biztosítani szíveskedjék, hogy az újabb tanárnemzedék és múzeumi tisztviselői kar e téren már szakszerű kiképzésben részesülhessen.

Mély tisztelettel maradván a tekintetes Bölcsészettudományi Kar alázatos szolgálói
Budapest, 1913 január hó 17-én

a Magyar Néprajzi Társaság nevében:

Báró Szalay Imre, s. k.,
elnök.

Dr. Csánki Dezső, s. k.,
alelnök.

Dr. Sebestyén Gyula, s. k.,
alelnök.

Dr. Solymossy Sándor, s. k.
főtitkár.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1912. december 18-án d. u. 5 órakor a M. Tud. Akadémia felolvasótermében tartott nyilvános felolvasó és zárt választmányi üléséről.

Jelen vannak: báró Szalay Imre elnök, Csánki D. és Sebestyén Gy. alelnökök, Solymossy S. főtitkár, Bán A. titkár, Dancs A. pénztárnok, Máder R. ellenőr, Beluleszkó S. könyvtárnok; Herrmann A. tisz. tag, Erdélyi L., Ernyey J., Karl L., Mészáros Gy.,

Nagy G., Semayer V., Spitzer M., Szegedy R., Szinte G., Téglás G., Versényi Gy. vál. tagok; d'Isoz K., Bartucz L., Popovics J. rendes tagok és számos vendég.

I. A felolvasó-ülés tárgyai: a) *Bartucz* Lajos: Göcsej anthropológiája; b) *Szegedy Rezső*: A délszláv Vitéz Francisco.

II. *Elnök* a vál. ülést megnyitván, kéri a választmány meghatalmazását, hogy a jövő közgyűlésig az idei kiadásokat utalványozhassa. A választmány ezt megadja. Mivel az elnöknek másnemű elfoglaltsága miatt távoznia kell, az ülés további vezetésére *Csánki D.* alelnököt kéri fel.

Csánki D. kegyeletes szavakban emlékszik meg nagyérdemű tiszteleti tagunk, gróf *Csáky Albin* elhunytáról. Titkár felolvassa a mult ülés jegyzőkönyvét, mely hitelesítettik. Ezután a főtítkár előterjeszti a *M. Néprajzi Társaság* átiratát az *egyetemi anthropologiai tanszék ügyében*. Minthogy *Herrmann A.*, *Semayer V.* és *Ernyey J.* az átirat némely pontja ellen kifogást tesznek, az alelnök szavazásra kéri fel a választmányt arra nézve, hogy — miután *Sebestyén* szerkesztő az elnökkel távozott — külön szakbizottság küldessék-e ki a szöveg revíziójára? Minthogy a választmány nagyobb része (10 szóval 6 ellen) a bizottság kiküldése mellett nyilatkozik, a bizottság megalakul; tagjai: *Sebestyén Gy.*, *Solymossy S.*, *Semayer V.*, *Herrmann A.* és *Erdélyi L.* A főtítkár jelenti, hogy *Giesswein S.* vál. tagunk, országgy. képviselő a parlamentben felszólalt az építendő néprajzi múzeum érdekében. A választmány ezért jknyvi köszönetet szavaz.

A pénztárnok jelenti, hogy: pénzmaradvány a kézi pénztárban 290-92 K, a postatakarékban 2777-97 K, a leszámítoló bankban 3464 K, összesen: 6532 K 89 fill. Új tag: a ref. egyházi népiskola Turtán. Kilépnek: *Bernáth L.*, dr. *Fehérváry D.*, *Solymossy J.*, az újvidéki kath. magyar főgimn., dr. *Horváth K.* Meghaltak: gróf *Csáky Albin* tiszteleti tag, dr. *Dürner Gusztáv* r. tag, egyetemi tanár.

Br. *Szalay Imre* s. k. elnök; dr. *Bán Aladár* s. k. titkár; hitelesítik: *Szinte Gábor*, dr. *Versényi György*.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1913. január 7-én d. u. 6 órakor a *M. Nemzeti Múzeum* igazgatósági tanácsstermében tartott rendkívüli választmányi üléséről.

Tárgy: az anthropologiai tanszék fenntartása ügyében szerkesztett átirat tárgyalása. — Jelen vannak: b. *Szalay Imre* min. tan. elnök, *Sebestyén Gy.*, alelnök, *Solymossy S.* főtítkár, *Bán A.* titkár, *Beluleszkó S.* könyvtárnok, *Máder B.* ellenőr; *Herrmann A.* tiszteleti tag; *Erdélyi L.*, *Ernyey J.*, *Karl L.*, *Mészáros Gy.*, *Semayer V.*, *Spitzer M.* és *Versényi Gy.* vál. tagok.

Elnök örömet fejezvé ki azon, hogy a választmány tagjai ily élénken érdeklődnek a Társaság és néprajzi tudomány ügyei iránt, felkéri a mult ülésen kiküldött bizottságot, hogy az átiratról tegyen jelentést. *Herrmann A.* mint a szakbizottság elnöke jelenti, hogy az átirat szövegében a mostani ülés előtt teljes megállapodásra jutottak. A fődolgoz ellen senkinek sem volt kifogása; csupán egyes kifejezések élet enyhítették. *Sebestyén Gy.* alelnök, mint az átirat szerzője szólal fel. A mult vál. ülésen, melyen a kifogások történtek, nem lehetett jelen s így most teszi meg megjegyzését. Mindig helytelenítette az egyetemi tanszékeknek évtizedekre való egy irányban való lekötését. Az a meggyőződése, hogy a tőle használt erősebb kifejezésekre az ügy érdekében szükség volt, de egyébként ő is készséggel beleegyezett, hogy a javasolt apróbb korrigálások megtörténjenek. *Solymossy S.* felolvassa az átirat revideált szövegét, melyet a választmány változtatás nélkül elfogad. — K. m. f.

Báró *Szalay Imre* s. k. elnök, dr. *Bán Aladár* s. k. titkár. Hitelesítik: *Spitzer Mór* s. k., *Versényi György* s. k.

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

	D é l e l ö t t			D é l e l ö t t			
	idő	a vonat neve	h o v á	idő	a vonat neve	h o n n a n	
Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról	5.05	sz. v.	Vác	5.05	sz. v.	Dunakeszi-Alag	
	5.15	"	Rákospalota-Ujpest	5.25	"	Czegléd	
	5.25	"	Érsekújvár	5.35	"	Czegléd	
	5.40	"	Szeged, Szolnok	5.50	"	Esztergom	
	6.00	"	Esztergom	5.55	"	Nagymaros	
	6.20	"	Rákospalota-Ujpest	6.00	"	Czegléd	
	6.35	"	Lajosmizse, Kecskemét	6.05	"	Rákospalota-Ujpest	
	6.50	k. o. e. v.	Wien, Páris, Ostende	6.10	"	Lajosmizse	
	7.00	gy. v.	Segesvár, Stanislaw	6.20	"	Szolnok, Czegléd	
	7.05	"	Wien, Páris, Ostende	6.25	k. o. e. v.	Konstantinápoly, Belgrad	
	7.55	"	Nagyszombat, Wien	6.30	"	Konstantinápoly, Bukarest	
	8.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	6.35	sz. v.	Nagymaros	
	8.10	gy. v.	Orsova-Báziás	6.40	"	Berlin, Zsolna	
	8.40	sz. v.	Temesvár, Karánsebes	7.10	"	Esztergom	
	8.45	"	Nagymaros	7.15	"	Bukarest, Báziás	
	9.05	"	Esztergom	7.20	"	Párkány-Nána	
	9.15	"	Wien, Berlin	7.25	"	Czegléd	
	9.45	"	Rákospalota-Ujpest	7.30	gy. v.	Bukar., Kolozsv., M.-Szege	
	11.00	"	Rákospalota-Ujpest	7.40	sz. v.	Vác	
	11.10	"	Lajosmizse, Kecskemét	7.50	"	Kecskemét, Lajosmizse	
	12.00	"	Wien	7.55	"	Rákospalota-Ujpest	
	Érkezés Budapest nyugoti pályaudvarra	12.05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	8.05	"	Párkány-Nána
		12.10	"	Szeged	8.15	"	Esztergom
		12.20	gy. v.	Zsolna, Berlin	8.20	"	Páris, Wien
12.25		sz. v.	Nagymaros	8.40	"	K.-K.-Félegyháza	
12.30		"	Esztergom	8.45	"	Nagymaros	
1.00		"	Rákospalota-Ujpest	9.10	"	Dunakeszi-Alag	
1.05		Ivsz.	Piliscsaba	9.25	gy. v.	Szeged	
1.30		sz. v.	Dunakeszi-Alag	9.40	"	Berlin, Zsolna, Pozsony	
1.50		"	Esztergom	9.55	sz. v.	Esztergom	
2.00		gy. v.	Wien, Páris	10.30	"	Rákospalota-Ujpest	
2.05		"	Szatmár-Németi, Brassó	10.45	"	Szeged	
2.10		sz. v.	Párkány-Nána	11.25	"	Galánta	
2.15		"	Rákospalota-Ujpest	11.50	"	Rákospalota-Ujpest	
2.20		"	Esztergom				
2.30		gy. v.	Wien	12.50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	
2.35		sz. v.	Galánta	1.20	"	Nagymaros	
2.40		gy. v.	Bukarest, Báziás	1.25	gy. v.	Bukarest, Báziás	
2.45		sz. v.	Czegléd	1.40	"	Páris, Wien	
2.50		"	Lajosmizse, Kecskemét	1.50	"	Temesvár, Kolozsvár, Sz.-Németi	
3.55		"	Nagymaros	1.55	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	
4.10		"	Rákospalota-Ujpest	2.05	"	Esztergom	
4.30		"	Szeged	2.40	"	Dunakeszi-Alag	
5.15		gy. v.	Wien	3.00	"	Rákospalota-Ujpest	
5.20		sz. v.	Nagymaros	3.40	"	Kecskemét, Lajosmizse	
5.40	"	Czegléd	4.05	"	Temesvár J., Szeged		
5.50	"	Rákospalota-Ujpest	4.10	"	Nagymaros		
6.00	"	Párkány-Nána	5.05	"	Esztergom		
6.10	"	Czegléd	5.15	"	Rákospalota-Ujpest		
6.15	"	Nagymaros	5.45	"	Ersekújvár		
6.35	"	Czegléd, Ócsa	5.55	"	Wien, Berlin		
6.40	"	Esztergom	6.20	gy. v.	Berlin, Zsolna		
6.45	"	Czegléd, Szolnok	6.30	sz. v.	Rákospalota-Ujpest		
6.50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin	6.35	gy. v.	Orsova, Báziás		
6.55	sz. v.	Párkány-Nána	6.40	"	Wien		
7.10	"	Rákospalota-Ujpest	7.10	"	Wien		
7.35	"	Czegléd	7.45	sz. v.	Báziás, Temesvár		
7.40	"	Lajosmizse	8.00	"	Rákospalota-Ujpest		
8.00	"	Vác	8.15	"	Piliscsaba		
8.05	"	Bukarest, Báziás	8.20	"	Nagymaros		
8.15	"	Dunakeszi-Alag	8.55	"	Párkány-Nána		
8.40	"	Zsolna, Berlin	9.05	gy. v.	Wien		
9.30	"	Wien, Páris	9.30	szv.	Kecskemét, Lajosmizse		
9.35	gy. v.	Bukarest, Stanislaw	9.35	"	Dunakeszi-Alag		
10.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	9.45	gy. v.	Berlin, Zsolna		
10.15	gy. v.	Szeged, Báziás, Bukarest	9.55	"	Segesvár, Kolozsvár, Stanislaw		
10.50	sz. v.	K.-K.-Félegyháza	10.00	sz. v.	Esztergom		
11.10	"	Esztergom	10.25	"	Vác		
11.20	k. o. e. v.	Belgrad, Konstantinápoly	10.30	"	Ócsa		
11.30	"	Bukarest, Konstantinápoly	10.35	"	Wien		
11.35	sz. v.	Nagymaros	11.00	"	Temesvár, Báziás		
			11.05	k. o. e. v.	London, Osténa, Páris, Wien		
			11.25	sz. v.	Dunakeszi-Alag		

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

		idő	a vonat neme	h o v á			idő	a vonat neme	h o n n a n		
D é l e l ő t t		5.10	sz. v.	Balatonfüred, Tapolcza	D é l e l ő t t		5.10	v. v.	Berlin, Ruttká		
		5.50	"	Hatvan			5.20	t. v. sz.	Debreczen Nagyvárád		
		6.25	gy. v.	Ruttká, Berlin			5.30	sz. v.	Hatvan		
		6.30	sz. v.	Bicske			5.30	"	Eszék, Tapolcza		
		6.40	"	Wien, Grác, Sopron			5.4	"	Brassó, Arau		
		6.45	gy. v.	Kassa, Csorba			5.45	"	Sofia, Bród, Belgrád		
		6.55	sz. v.	Kassa, Csorba			5.55	"	Torbágy		
		7.00	gy. v.	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovce			6.00	"	Pécel		
		7.05	"	Arad, Brassó			6.05	"	Komárom		
		7.10	"	Belgrád, Sofia, Sarajevo			6.15	"	Stanislaw, M.-Sziget		
		7.20	"	Stryj, Lemberg, M.-Sziget			6.25	"	Wien		
		7.25	"	Fehring, Grác, Triest			6.30	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa		
		7.30	sz. v.	Gödöllő			6.50	sz. v.	Lemberg, Stryj, Kassa		
		7.45	"	Belgrád, Sofia, Vinkovce			6.50	"	Fiume		
		7.50	"	Arad, Brassó			7.00	"	Gödöllő		
8.10	"	Munkács, Lawoczne	7.10	"	Grác, Fehring						
8.20	"	Kolozsvár, Brassó	7.20	"	Brassó, Kolozsvár						
8.25	"	Tapolcza, Eszék, Bród	7.25	"	Kunszentmiklós-Iass						
8.35	"	Ruttká, Berlin	7.30	"	Gödöllő						
8.55	"	M.-Sziget, Stanislaw	7.40	"	Hatvan						
9.20	gy. v.	Wien, Sopron	7.45	"	Bicske						
9.30	sz. v.	Torbágy	8.00	gy. v.	Róma, Triest, Fiume						
9.35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	8.10	sz. v.	Sarajevo, Belgrád						
10.00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	8.15	"	Csorba, Kassa						
10.05	"	Nagykátá	8.20	"	Paks						
11.55	"	Bicske	8.35	"	Bukarest, Kolozsvár						
Indulás Budapest keleti pályaudvarról		12.20	sz. v.	Arad, Tövis, M.-Sziget	Erkezés Budapest keleti pályaudvarra		9.20	"	Hatvan		
		12.20	"	Fiume, Róma, Eszék			9.25	"	Győr		
		12.30	"	Hatvan			9.25	"	Berlin, Ruttká		
		12.30	"	Szombathely, Wien			9.35	gy. v.	Fiume Tapolcza		
		12.45	"	Ujvidék, Sarajevo			9.55	sz. v.	Szabadka		
		1.20	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka			10.05	gy. v.	Bruck-K., Szombath., Sopi.		
		1.30	sz. v.	Gödöllő			10.20	sz. v.	Miskolcz		
		1.40	gy. v.	Fehring, Grác			10.45	"	Bicske		
		2.00	"	Arad, Bukarest			11.30	gy. v.	Arad		
		2.05	"	Wien, Páris			D é l u t á n		12.10	sz. v.	Gödöllő
		2.10	"	Sátoraljayhely, Lemberg, Kassa					12.30	"	Bukarest, Arad
		2.15	sz. v.	Kiskőrös					12.50	gy. v.	Berlin, Ruttká
		2.20	gy. v.	Ruttká, Berlin					1.00	"	Konstantinápoly,
		2.25	sz. v.	Hatvan					1.05	"	Lemberg, Kassa
		2.30	"	Pécel					1.20	sz. v.	Wien, Sopron
2.30	"	Bicske	1.25	gy. v.	Bukarest, Arad						
2.40	"	Szolnok	1.30	"	London, Páris, Wien						
2.45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo	1.40	"	Sarajevo, Bród, Szabadka						
2.55	"	Tapolcza, Eszék	1.55	"	Eszék, Pécs						
3.20	"	Belgrád, Konstantinápoly	2.10	"	Grác, Fehring						
3.25	sz. v.	Nagykátá	2.15	sz. v.	Hatvan						
3.30	"	Paks	2.30	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa						
4.25	"	Komárom	2.40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass						
4.25	"	Gödöllő	3.00	"	Torbágy						
5.00	gy. v.	Arad, Bukarest	3.10	"	Nagykátá						
5.10	sz. v.	Miskolcz	4.20	"	Pécel						
5.15	gy. v.	Győr, Sopron, Szombathely, Wien	5.25	"	Gödöllő						
5.20	sz. v.	Gödöllő	6.15	"	Brassó, Debreczen						
5.40	"	Nagykátá, Szolnok	6.20	"	Győr						
5.55	"	Ruttká, Berlin	6.25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa						
6.05	"	Kunszentmiklós Tass	6.35	"	Wien, Grác						
6.15	gy. v.	Zágráb, Fiume, Róma, Napoli	7.00	sz. v.	Stanislaw, M.-Sziget						
6.15	sz. v.	Kolozsvár, Brassó	7.20	"	Sofia, Belgrád, Bród						
6.25	"	Pécel	7.25	"	Bukarest, Arad						
6.40	"	Hatvan	7.35	v. v.	Szerencs						
6.45	"	Kunszentmiklós-Tass	7.45	sz. v.	Berlin, Ruttká						
7.00	"	Bicske	7.50	"	Bicske						
7.15	"	Szolnok	8.05	"	Tapolcza, Balatonfüred						
7.20	"	Győr, Trieszt	8.10	"	Nagykátá						
7.25	"	Hatvan	8.15	"	Fiume, Bród						
7.40	gy. v.	Zágráb, Fiume	8.20	"	Lawoczne, M.-Sziget						
7.45	sz. v.	M.-Sziget, Stanislaw	8.45	"	Wien, Grác						
8.00	"	Kassa, Csorba	8.50	"	Csorba, Kassa						
8.00	"	Belgrád	9.00	"	Bicske						
8.25	"	Pécs, Bród	9.10	"	Pécel						
8.40	"	Gödöllő	9.15	"	Vinkovce, Pécs,						
9.00	"	Szolnok	9.20	gy. v.	Brassó, Arad						
9.15	"	Győr, Grác	9.28	sz. v.	Triest, Torbágy						
9.30	"	Arad, Brassó	9.35	gy. v.	Berlin, Ruttká						
10.00	gy. v.	Kassa, Csorba	9.35	"	Róma, Fiume, Pécs						
10.05	sz. v.	Pécel	9.45	sz. v.	Kiskőrös						
10.10	"	Bród, Belgrád, Sofia	9.55	gy. v.	Lemberg, M.-Sziget						
10.25	"	Fiume, Tapolcza	10.00	"	Sofia, Belgrád						
10.25	"	Kassa, Csorba	10.10	"	Grác, Triest						
10.55	"	Szombathely, Wien	10.25	sz. v.	Gödöllő						
11.10	v. v.	Ruttká, Poprád-Felka	10.40	"	Szegesvár, Kolozsvár						
11.25	sz. v.	Arad, Debreczen	10.50	gy. v.	Csorba, Kassa						
11.35	v. v.	Kassa									

Hivatalos nyugtázás

— az 1912. évi december hó 1-től december hó 31-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1909. évre: Csergheő Ervin — Semayer Vilibáld dr. — Összesen	12 K — f
1910. évre: Semayer Vilibáld dr.	6 „ — „
1911. évre: Budapesti református főgimnázium (4 K) — Jellinek Márton (8 K) — Semayer Vilibáld dr. — Összesen	22 „ — „
1912. évre: ¹ Balatoni Múzeum-Egyesület, Keszthely — Bánpece-nyédi állami elemi iskola (6 K) — Brassói m. kir. áll. főreáliskola „Mikes“ önképzőköre — Budapesti IX. ker. református főgimn. — Budapesti orsz. izr. tanítóképző — Hellebrant Árpád (5 K) — Király György dr. — Kiszpesti felsőrészi állami elemi iskola (6 K) — Koritsánszky Ottó — Moritz Zsigmond — Orsz. magy. Iparművészeti múzeum — Pálffy Márton (8 K) — Pápai ev. ref. főisk. — Rákosszentmihályi áll. el. isk. (6 K) — Semayer Vilibáld dr. — Solymossy Sándor dr. (3 K) — Somogyi-Könyvtár Szeged (8 K) — Sztója Miklós dr. — Tordai áll. polg. isk. — Tuszkay Ödön dr. — Összesen	172 K — f.
1913. évre: ¹ Bajai m. kir. áll. tanítóképző — Budapesti tanárképző intézeti gyakorló főgimnázium — Furtai ref. egyh. népiskola (6 K) — Kassai praem. kanonokrend főgimnáziuma — Kassai m. kir. áll. felső ipariskola (6 K) — M. Kiss Lajos (4 K) — Róheim Géza (6 K) — Thallóczy Lajos dr. — Verseczi városi Múzeum — Waldmayer Károly (6 K) — Összesen	78 K — f.
Alapítv. díjat fizetett: Első Magy. Ált. Biztosító Társaság	200 K — f.
Összesen befolyt hátralékokból	40.— K, jan. 1-től 1713 K 75 f.
1912. és követk. évi díjakból	250.— „ „ „ 4384 „ 35 „
Alapítványi díjból	200.— „ „ „ 460 „ — „
Alapítványi kamatból	— „ „ „ 14 „ — „

Budapest, 1913 február hó.

Kövecsesi Dancs Árpád,
pénztáros (II., Toldy Ferencz-u. 50.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

➡ **Megjelent:** ➡

Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére.

Írta:

Dr. Bátky Zsigmond.

Kiadja:

a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége.
(Hornvánszky Viktor könyvnyomdája.)

➡ **Ára 8 korona.** ➡

A Magyar Néprajzi Társaság

tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtitkár :

Solymossy Sándor dr.
(VII. Zugló-utca 16. II.)

Titkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25., III.)

Pénztáros :

Kövecesi Danes Árpád
(II., Toldy Ferenc-utca 50.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Györfly István dr.	Sztripszky Hiaodor dr.
Balásy Dénes	Heller Bernát dr.	Semayer Vilibáld dr.
Balassa József dr.	Huszka József	Szendrei János dr.
Barabás Samu	Janesó Benedek dr.	Szentmarjai Dezső
5 Barátosi Balogh Benedek	20 Karl Lajos dr.	35 Szily Kálmán dr.
Bartók Béla	Kodály Zoltán	Szinnyei József dr.
Bátky Zsigmond dr.	Kúnos Ignác dr.	Szinte Gábor
Binder Jenő	Madarassy László	Sztankó Béla
Borovszky Samu dr. †	Mahler Ede dr.	Tagányi Károly
10 Erdélyi Lajos dr.	25 Melich János dr.	40 Téglás Gábor
Ernyey József	Mészáros Gyula dr.	Thirring Gusztáv dr.
Fabó Bertalan dr.	Nagy Géza	Tolnai Vilmos dr.
Feichtinger Győző †	Nyáry Albert báró dr.	Versényi György dr.
Goldziher Ignác dr.	Réthy László dr.	Vikár Béla
15 Giesswein Sándor dr.	30 Strausz Adolf	45 Zsilinszky Mihály.

b) Vidéki választmányi tagok :

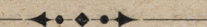
Almásy György dr., Borostyánkő	Lehoczky Tivadar, Munkács
Baróti Lajos dr., Almádi	Pápay József, Debreczen
Bellosics Bálint, Baja	Pintér Sándor, Szécsény
Bünker Rajmund, Sopron	Posta Béla dr., Kolozsvár
5 Darnay Kálmán, Sümeg	20 Schweiger Lázár dr., Eger
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Fiók Károly dr., Debreczen	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
Gálos Rezső dr., Temesvár	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
Gárdonyi Géza, Eger	Szegedy Rezső dr., Pécs
10 Gönczi Ferencz, Dész	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
Istvánffy Gyula, Miskolcz	Tömörkény István, Szeged
Kada Elek, Kecskemét	Varjú Elemér, Kassa
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Kálmány Lajos, Szeged	Zoltai Lajos, Debreczen.
15 Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár	

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTEŚÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

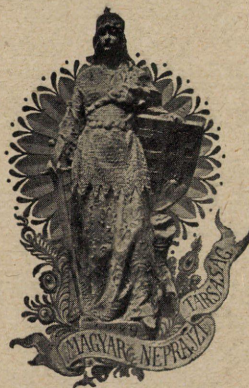
MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTEŚÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek egyszerűen a
MAGYAR NÉPRAJZI
TÁRSASÁGNAK,
a fölşzólalások és lakcím-
bejelentések pedig
Kövecsesi DANCŞ ÁRPÁD
pénztárnokhoz (Budapest, II.
Margit-körút 64b.) küldendők.

Előfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A folyóiratot illető küldé-
mények
Dr. SEBESTYÉNGYULÁ-hoz
(M. Nemzeti Múzeum),
a társaság ügyviteléhez tar-
tozó iratok pedig
Dr. SOLYMOSSY SÁNDOR
főtitkárhoz (Bpest, VII. ker.
Zugló-u. 16. sz.) küldendők.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és december hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
<i>Dr. Berze Nagy János</i> : A finnek meseosztályozása. (I.)	65
<i>Birkás Géza</i> : Még egyszer a Toldi-mondáról.	82
Néphit és népszokások.	
<i>Dr. Vass Miklós</i> : Adalékok az udvarhelyszéki boszorkányperekhez. (I.)	84
<i>Róheim Géza</i> : Kedd asszonya	90
<i>Filimon Aurél</i> : Beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások	95
Népköltészet és népzene.	
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : A váci Énekes Gyűjtemény	104
<i>Kodály Zoltán</i> : Pótlék a zaborvidéki népszokásokhoz	114
Irodalom.	
<i>Dr. Madarassy L.</i> : Dr. Ecsesi Lajos: A szegény emberről	115
<i>Bán Aladár</i> : Paraske asszony, a finnek híres énekmondója	119
<i>Marót Károly</i> : Genep, Arnold van: Religions, Moeurs et Légendes	120
<i>Hellebrant Arpád</i> : Néprajzi könyvészet 1911-ről. (I.)	123
Kisebb közlemények	
<i>S. Gy.</i> : Az új Vadrózsaper záradéka	125
Samassa érsek és a Folklore Fellows	126
Bartay András „Eredeti Népdalok“ című gyűjteménye	126
Társulati ügyek.	
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 január 29-én d. u. 5 órakor a Magyar Tud. Akadémia felolasótermében tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	127
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 február 26-án d. u. 5 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében tartott nyilvános felolvasó és a M. N. Múzeum tanácstermében lefolyt zárt választmányi üléséről	128

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fentartjuk.

Hivatalos nyugtázás

az 1913. évi január hó 1-től 31-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1910. évre: Budapesti III. ker. főgimnázium (2 K) — Kovács Aladár (6) — Lőcsei áll. felsőbb leányiskola (6 K) — Összesen	14 K — f.
1911. évre: ¹ Budapesti III. ker. főgimnázium (8 K) — Budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző int. (6 K) — Dorner Aurél (8 K) — Ernyey József — Hornyánszky Aladár dr. — Kovács Aladár — Lőcsei áll. felsőbb leányiskola — Makoldy Sándor dr. (4 K) — Melich János dr. (6 K) — Tömörkény István (5 K 50 f.) — Összesen	77 K 50 f.
1912. évre: ¹ Baksay Sándor (4 K) — Balassagyarmati főgimnázium (8 K) — Budapesti VI. ker. főreálisk. ifj. könyvt. (4 K) — Budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző (4 K) — Ecsedy István dr. (7 K) — Filimon Aurél (6 K) — ifj. Gulyás János — Gyöffy István dr. — Hajnal Ignác (6 K) — Hartyáni Zoltán — Heller Bernát dr. — Hornyánszky Aladár dr. — Kovács Aladár — Lőcsei áll. felsőbb leányiskola (2 K) — Melich János dr. (4 K) — Nagyenyedi Bethlen főiskola (4 K) — Nagyenyedi áll. polg. iskola — Oros-	

A FINNEK MESEOSZTÁLYOZÁSA.

(Első közlemény.)

Alig van tudomány, melynek anyagát nagyobb területről, kényesebb körülmények között, változatosabb sokoldalúsággal és rövidebb idő alatt hordta volna össze az emberi szorgalom és ismeretvágy, mint a folklóre tudományáét. A néphagyomány értékének fölismerése és a tudományos körökben való elismerése a kedvező világtörténelmi áramlatokkal párosulva a gyűjtésnek olyan lendületet adott, hogy általában mondhatni, ma már kevés nép van, melynek néphagyományai nagyjában össze ne volnának gyűjtve. A felgyülemlett rengeteg anyag kötött alakú s vándorútra kevésbé jutó része mennyiségénél, valamint tárgyi és alaki természeténél fogva a tudományos tárgyalás kereteibe könnyebben beleilleszkedhetett, értékelését a néphagyomány, népköltés és az illető nemzeti irodalom szempontjából is hamarabb megtalálhatta. Nem így azonban a történelem kezdetétől a mai napig néptől néphez vándorló kötetlen alakú anyag, mely a forgószéltől felkapott porhoz hasonlóan más és más vidéken, más és más anyag elmállott részeivel újabb s újabb vegyületekké alakult. Egyes nemzetek tudós fiai a hagyomány e részében is törekedtek az anyagrendezés, az áttekintés és összefoglalás kulcsait megtalálni, de még a legkiválóbb elmék fáradozását sem kísérte a kívánt eredmény, mert a tárgyalás alá vett anyag sem egy népnek, sem egy népesaládnak nem kizárólagos sajátja, hanem a világ népeinek közös tulajdonaként épp úgy ott él a szibériai tundrákon, mint az afrikai rengetegeken bolyongó törzseknél. Már pedig hol az a Mezzofanti, ki annyi nyelvnek tökéletesen birtokában volna s hol az az emberi élet, mely egymagában képes volna ezt a rettentő területre terjedő munkát elvégezni: az egymásra rétegződött anyagot szétválasztani, az eltorzult formát rekonstruálni s az összeolvadt elemeket felbontani. Már-már arról volt szó, hogy ilyen körülmények között a vándorló s szétszóródott anyag az eligazodás hiányában tudományos tárgyalásra nem alkalmas s értékét a tudomány számára lemérni nem is lehet. E leverő helyzetnek hatása pedig különösen ott vált érezhetővé, a hol a mennyiségre s becsre nézve elsőrendű hagyomány részére kellett a tudomány rokonszenvét biztosítani: az összehasonlító *mese kutatás* terén.

A folklóre történetében a *Grimm-testvérek*, *Bensfry Tivadar*, *Köhler Reinhold*, a *Folklóre-Society* és *Katona Lajos* nevei mindig az elsők közt fognak ragyogni, alapvető megállapításaiknak tekintélye mindig megmarad s munkálataik követendő mintái lesznek az utókor folkloristájának, de úgy látszott, hogy buz-

dításuk, agitációjuk meddő marad, az egyöntetű szempontok szerint való egységes eljárás törekvésének jelei nem mutatkoztak, az „egy akol“ eszméje jámbor kívánság volt. Ezt az „egy aklot“ megteremteni pedig csak úgy vala lehetséges, ha a közös tudományos érdekeket érintő munkában minden nemzet tudósa összefog.¹

Sub pondere crescit palma! A mint azt olvasóink már tudják, *Krohn Károly* helsingforsi és *Olrik Axel* kopenhágai tanárok kezdeményezésével megalakult a *Folklore Fellows*-nak nevezett tudományos világszövetség s e szövetség közleményeit magában foglaló folyóirat négy száma *FF. Communications* néven az 1910. évben már meg is jelent.²

E folyóirat 3. számaként jelent meg *Antti Aarne* tollából a mese-típusoknak az a jegyzéke, melyet az alábbiakban ismertetni szándékozunk.³

A *Jegyzék*-hez írt előszóban *Aarne* rámutat azokra az okokra, melyek a hasonló katalógusok elkészítését minden nép mesekincsére nézve szükségessé teszik. Nem volt ugyanis — mondja *Aarne*⁴ és vele mi is — olyan rendszer, mely a népmesék tarka tömegében az egyes típusokat megállapította s egy egészé öntötte volna. Ezért kellett egy, a czélnak megfelelő rendszeres — s egyelőre csak — katalógust kidolgozni, melynek jelentősége abban áll, hogy az összetartozó meséket rendbe foglalja és nyilvántartja, másrészt pedig gyakorlati célokat szolgál.⁵ Mennyire meg volna könnyítve az anyaggyűjtő munkája, — mondja tovább, — ha az eddig megjelent mesegyűjtemények ugyanazon rendszer szerint volnának rendezve, a kutató minden egyes gyűjteményben azonnal megtalálná a neki szükséges anyagot, míg ellenben jelenleg kénytelen az egész művet átolvasni, ha a tartalmát ismerni akarja. Ha már most — s ez az érintett szempontokból is föltöbb kívánatos — az ezután kiadandó gyűjtemények s katalógusok a *Folklore Fellows* által elfogadott s magáévá tett típusrendszer figyelembevételével készülnének, ez a körülmény a rokonanyag összegyűjtését s elrendezését nagy mértékben megkönnyitené.

Mielőtt azonban az *Aarne*-féle rendszer tüzetes ismertetésébe fognánk, meg kell emlékeznünk az elődök e nemű munkálatairól, annak a körülménynek megállapítása végett, vajjon az új rendszer jelent-e valamely irányban haladást, az elődök rendszereivel szemben mik a jelességei s — ha vannak — fogyatkozásai.

¹ V. ö. *FFC* 4. számában *Krohn Károly* közleményével: Erste Mitteilung der folkloristischen Forscherbundes „FF“, 1. továbbá *A. Aarne* előszavát *FFC* 3. számában és dr. *Sebestyén Gyula* cikkét *Ethnographia* 1912. XXIII. évf. 193. skk. II.

² A megjelenés éve az egyes számokon: 1910., a külső borítékon 1911-nek van jelezve.

³ *Verzeichnis der Märchentypen*. Mit Hülfe von Fachgenossen ausgearbeitet von *Antti Aarne*. *FF. Communications* Nr. 3. Helsinki, 1910. Sumalaisen Tiedeakatemia Toimituksia.

⁴ Előszavának III. lapján.

⁵ *Aarne Jegyzéke* a czim után ítélve általános jellegű típus-lajstromot sejtet, de az *Előszó* III. lapján maga megmondja, hogy: „Ein Verzeichnis der finnischen Volksmärchen soll die Reihe dieser Kataloge eröffnen“. A mint azonban alább fogjuk látni, az általános tipológia első lépésének is bátran tekintietjük.

I.

J. G. v. Hahn volt az első, ki a népmesék egyes alapformáit kereste s ezen alapformákból a típus-rendszer megalkotását is megkísérelte. Nála a végeredményül talált 40 főtípus három főalakulatra oszlik: A) Familienformeln, B) Vermischte Formeln, C) Dualistische Formeln.

Az A-alakulat, mely 22 főtípusból áll, ismét öt külön Formel-t foglal magában: I. *Eheliche Formeln*, II. *Kinder- und Elternformeln*, III. *Geschwisterformeln*, IV. *Bertaformel*, V. *Schwägerformel*. Az *Eheliche Formel* az a) elhagyás (Verlassung), b) eltasztás (Verstossung) és c) a női vásárolhatóság (Weibliche Käuflichkeiten) motivumai szerint differenciálódik s az a) alosztályba a következő főtípusok vannak besorozva:

1. *Frejaformel* (nálunk *Ámor és Psyche*-főtípusnak A) *kígyóbőr*-altípusa), 2. *Melusiniformeln* a) és b) részre osztva (nálunk az a) a nép szájáról lejegyezve nincs, csak a ponyvairodalmi termékekben van meg, ezek pedig valószínűleg idegen, elsősorban német irodalmi közvetítések; a b) az *Árgirus és Tündér Ilona*-főtípusnak felel meg), 3. *Penelopenformel* (nálunk csak egyes reminiscenziákban). A b) alosztályba csak egy, a 4. *Genovevenformel* (nálunk az *aranyhajú ikrek*-főtípus tartozik, a c) alosztályban ismét két rész szerepel: az a) rész azon meséket foglalja magában, melyekben a nő bizonyos ajándékokért az elhagyott nőt férjével hálni engedi (nálunk a *kígyóbőr*-típusú mesék végén lévő epizód), a b) pedig azokat, melyekben a leány a testén lévő jegyeket ajándékért megmutatja (nálunk a *megvásárolt királykisas-zony anyajegyei*).

A *Kinder- und Elternformeln* (II.) a) a gyermekkivánás (Kinderwunschformeln), b) a kitevés (Aussetzung), (magzat vagy leány kitevésének) és c) a mostohaanya (Stiefmutterformeln) motivumai szerint tagozódik. Az a) alosztályba ezek a főtípusok vannak sorozva: 7. *Thierkindformel* (nálunk az *Ámor és Psyche*-t *kígyóbőr*-altípusa), 8. *Gelobungsformel* (nálunk az *elígért gyermek* motivumából induló mesék *Rózsa és Viola*-féle alakulata), 9. *Wunderkind- und Orionformel* (nálunk a *két egyforma testvér*-típusában az *asszony, ló és kutya* egyszerre történő teherbeeséséről és szüléséről szóló kezdő motivum); a b) alosztályban: a 10. *Antiopeformel* (Mózes vagy Romulus és Remus kitevéséhez hasonló tárgyú mesék, melyek azonban ebben a variációban nálunk nincsenek), 11. *Aussetzung ehelicher Leibesfrucht* (a) része nálunk az *igazolt jóslat Oedipus*-féle formája, b) része a gyermekeit étel hián világgá küldő apa; a gyermekek az úton követ, hamut s borsót stb. szórnak el, a c) részben utal az *Eheliche Formeln* 4. sz. főtípusára: a *Genovevenformelre*; 1. az ott tett megjegyzést), 12. *Danaformel* (nálunk az *anyával együtt kített magzat*), 13. *Andromedenformel* (nálunk a *sárkányölő királyfi* típusa, *Hahn*-nál a típusvázlat c) β vonása (*Hesionenformel*) a mi típusunk *Veres Vitéz*-motivumára ezélez), a c) alosztályban: a 14. *Schneewittchenformel* (nálunk *Hófehérke*-típus), 15. *Phryxos- und Helleformel* (nálunk az *Öztestvér-t.*) foglalnak helyet.

A *Geschwisterformeln* (III.) *Formeln vom besten Jüngsten* alcím alatt a következő főtípusokra oszlik: 16. 1., *männliche Aschenputtelformel* (nálunk is ugyanaz; a schéma ráillik az *élet- s halálvíze* típusára is), 17. 2., *weibliche*

Aschenputtelformel (n.: *Cendrillon*), 18. *Dioskurenformel* (n.: a *Két egyforma testvér*-típusának egésze), 19. *Schwester- oder Mutter-Verrath* oder *Skyllaformel* (n.: a *hüllen anya* vagy *testvér*), 20. *Signyformel* (n.: a *hét holló*-t).

A *Bertaformel* (IV.) csupán egy (a 21. számú) típust foglal magában, mely nálunk a királykisasszony és szolgáló szerepeseréjét tárgyazó típusnak felel meg, a típusvázlat s a hivatkozott mesék szerint pedig némileg idetartoznék a *gyöngystró tündér* típusa is.

A *Schwägerformel*-be (V.) szintén csak egy (a 22. *Thierschwägerformel*) típus tartozik, mely nálunk azonos az *állatsógorok* típusával; a tetemörszés motívuma s az ezzel járó kalandok s a feladatok megnevezése *Hahn*-nál hiányzanak.

A *Vermischte Formeln* (II. Abtheilung) 14 főtípusra oszlik, melyekből kettő a *Brautwettformeln* s tizenkettő ez *Entführungsformeln* alosztályaira esik.

A *Brautwettformeln*-be tartozó két típus: 23. *Oenomaosformel* (*nehéz feladatok elvégzése folytán elnyert királykisasszony* meseköre) s 24. *Turandotformel* (n.: a *nyelves királykisasszony* s a *talányfejtő királykisasszony* típusai).

Az *Entführungsformel* ismét kétfelé ágazik és pedig a) a szerint, a mint a nő elrablása *tragikus* vagy b) *szerencsés* kimenetelű. A tragikus végű mesékhez a 25. *Gudrunformel* (a *hős* vagy *szörnyeteg által elrabolt nő* meseköre az *égigérőfa* és az *állatsógorok* típusainak keretében) és a 26. *Helenaformel* (ez nálunk nincs meg) típusai tartoznak. A szerencsés kimenetelű nőrablás mesetárgyát *Hahn* beosztása szerint a következő típusok képviselik: 27. *Jasonsformel* (n.: a *Rózsa- és Viola*-típus az *elígért gyermek* motívuma nélkül), 28. *Kleiderraub- und Schwanjungfrauformel* (n.: a *hattyútündér*-típus), 29. *Schlangenkraut* (a *kígyótól elvett gyógyító vagy élesztőfű* mesei szerepe a *die drei Schlangenblätter*-féle (Grimm: 16.) s az ezzel összefüggő témákban, motívumokban és epizódokban), 30. *Blaubartformel* (n.: *Kékszakáll*-típus), 31. *Skyllaformel* (az *elrejtett erő* elvétele a különböző típusú mesékben), 32. *Die dankbaren Thiere* (nálunk a *sárványölő királyfi*), 33. *Däumlingformel* (n.: *Borsszem Jankó*), 34. *Bakalaformel* (n.: *Erős Jankó*; e két utóbbi típushoz tartozó mesékben tudomásunk szerint nőrablás egyetlen variánsban sem fordul elő), 35. *Treu-Johannes-Formel* (nálunk *Amicus* és *Amelius*) és 36. *Verkappung* (nálunk a *Fehérlófia*-típus végén a *ruhakészítés, gyűrűküldés és felismerés* epizódjai).

A rendszer harmadik része (III. Abtheilung) a *Dualistische Formeln*, auf dem Gegensatz der Binnenwelt und Aussenwelt ruhend. Ez a következő típusokat tartalmazza: 37. *Formel des starken Hans* (a magyar mesekincsben a *nőrabló* típusa, tulajdonképpen a *Thierschwäger*- (22. sz.) és *Gudrunformel* (25. sz.), *Schlangenkraut* (29. sz.) és *Skyllaformel* (31. sz.) kombinációja), 38. *Odysseus- Polyphemformel*, 39. *Formel des Herrn Lazarus* (n.: a *vitész szabó*-t.), 40. *Unterweltsfahrt*. Ennek két osztálya van: az a) a *tragikus* végű alvilágjárás (nálunk az *alvilágba ment s ott megölt fítestvérek fölélesztése és megszabadítása* körül csoportosuló *Fehérlófia*-féle alakulat), a b) a *szerencsés* végű alvilágjárás (a magyar mesék *Fehérlófia*-típusa). A típusvázlat itt is fölötte hézagos.

A mint ebből a felsorolásból is látni, *Hahn* az úttörő nagy ambíciójával és intuíciójával iparkodott azokat az alapformákat megtalálni, melyekre a sereggestül fel-felbukkanó változatok visszavihetők, s igyekezett ezen alapformák között

azokat a jellemző kapcsolatokat és különbségeket is felfedezni, melyeknek szerves összefoglalása típusrendszerét eredményezte. Ő kereste először módszeres eszközökkel azokat a törvényeket, melyek alapján az egyes típusok megalkothatók: a *típusvázlat* készítésének, a *jellemző motívumok* feltüntetetésének érdeme őt illeti. Rendszerének hiányai: a tautológia, a sok ellenmondás és típusainak csekély száma; ennek oka pedig az volt, hogy az a meseanyag, melynek alapján rendszerét megalkotta, aránylag igen kicsiny területről való s kevés számú változatból áll, főleg azonban az, hogy maga a mesegyűjteménye és típusrendszere is némi tekintetben a mesére vonatkozó apriorisztikus álláspontját szolgálta.¹ Típusvázlati is sok esetben igen homályosan vannak szövegezve, innen az a körülmény, hogy a rokon vagy annak látszó típusok közt nincs meg az élesen elválasztó határ. Tartozunk azonban bevallani, hogy rendszerében mégis vannak olyan megállapítások is, melyek az utókor bírálata előtt is helyt állanak. (L. alább *Säinénü* és *Aarne* rendszereire nézve mondottakat).

II.

Hahn-nak örökébe az angol *George Laurence Gomme* lép alapvető és sokoldalú folklorisztikai kézikönyvével,² melyről elég itt annyit megjegyeznünk, hogy az abban lefektetett elvek és szempontok minden leendő folklorisztikai munkásság *conditio sine qua non* ja. Ennek 117—135. lapjain, a XV. fejezetben található az a *lajstrom* (az óvatos és csak pozitív eszközökkel dolgozó *Gomme* nem alkotott *rendszer*t), melyben már 70 típus van felsorolva. A típusjelzést itt is típusvázlat követi, mely azonban a jellemző motívumok megállapítása tekintetében *Hahn*-nal szemben haladást jelez.

A típusok a következők: 1. *Cupid and Psyche* (nálunk: az *Ámor és Psyche kígyóbőr*-altípusa a bőr elégetésének motívuma nélkül), 2. *Melusina* (n.: *Árgirus és Tündér Ilona* meseköre, a magyar meseanyagban a meglesés tilalmát más pótolja), 3. *Scan-maiden type* (n.: *Hattyútündér*-t.), 4. *Penelope* (a magyar anyagban a teljes alakulat nincs meg, csak az erre emlékeztető epizód a *Fehérlófia*-típusú, s bizonyos tekintetben a *Rózsa- és Viola*-típusú mesék végén), 5. *Genoveva* (nálunk az *aranyhajú ikrek*-típusából csak az ártatlanul eltaszított s megbüntetett anyára vonatkozó motívumok), 6. *Punchkin or Life-Index* (n.: a nőrabló elrejtett erejének elvétele az *Olombarát*- vagy *Szélördög*-féle motívumláncolatokban), 7. *Samson* (n.: a valóságos (nem rabolt) feleség veszi el a férj erejét vagy annak eszközeit idegen kezébe juttatja; I. M. N. Gy.: IX. köt. 67. sz. a. A Varga-gyerek meg az *Oleuburisz király fia cz.* mesében), 8. *Hercules* (a magyar meseanyagban nincs meg; tulajdonképpen *Hercules, Deianeira* és *Nessos* mondája), 9. *Serpent Child* (I. *Gomme* lajstromának 1. száma alatt; itt a típusvázlat szerint a gyermektelen asszony csodás teherbeesésének s szülésének, valamint a bőrelégetésnek motívumai is szerepelnek), 10. *Robert the Devil* (n.: az *elígért gyermek* motívumából

¹ L. id. műve I. kötetének Előszavát (V—VIII. ll.) s Bevezetésének IV. részét: Ueber die wissenschaftliche Behandlung des Märchens (42—44. ll.)

² The Handbook of Folklore. Edited by *George Laurence Gomme*, Director of the Folklore-Society. London. Published for the Folklore-Society 1890.

induló Rózsa és Viola típusa), 11. *Goldchild* (n.: az aranyhajú kertészbojtár típusának eleje: a kis ló megmenti a fiút, kit anyja el akar pusztítani; a vázlatban az 1. és 2. pont alatt említett motívum: — ló és kutya vemhesedése — a két egyforma testvér típusával való kombinációra utal), 12. *Lear* (n.: az atya szeretetében versengő leányok közül a harmadik úgy szereti atyját, mint a sóót), 13. *Hop o my thumb* (a vázlat 3. vonása: a *Borsszem Jankó* kalandja), 14. *Rhea Sylvia* (az aranyhajú ikrek; 1. *Gomme* 5. száma alatt), 15. *Juniper Tree* (n.: a halála után madárrá változott gyermek, *Grimm*: 47. sz. „Machandelboom“), 16. *Holle* (rövidebb elnevezés hián egyelőre mi is a *Grimm*-féle terminust használjuk), 17. *Catskintype* (n.: a tetübörködmön-t; *Peau d'âne*), 18. *Goldenlockstyp*e (a típusvázlat szerint n. az élet- s halálvíze és a vénusmadár, csodás ló és tündér megszerzéséről szóló típusok kombinációja: a két idősebb fitesvér a legifjabbat megöli + a magával hozott menyasszonyt elrabolják tőle), 19. *White Cat* (n.: a férfi *Hamupipőke*-t; de hasonlít az ezzel közlelről rokon *Ribike*-tipushoz is), 20. *Cinderella* (n.: leány-hamupipőke), 21. *Beauty and Beast* (n.: az *Ámor és Psyche*-alakulat Szóló szöllő, stb. altípusa), 22. *Beast Brothers-in-law* (nálunk szintén állatsógorok), 23. *Seven Swans type* (n.: a hét holló), 24. *Twin Brotherstyp*e (n.: a két egyforma testvér), 25. *Flight from Witchcraft* (n.: Rózsa és Viola-típusa az elfeledés motívuma nélkül), 26. *Bertha* (ugyanaz, a mi *Hahn*-nál a 21. típus, I. Abth., IV. Bertafornel alatt: a királykisasszony és szolgáló szerepcseréje s az ezzel rokon gyöngysíró tündér), 27. *Jason* (Rózsa- és Viola-típus a tilalmas csók és az elfeledés motívumával, de a 25. sz. alatt említetthez hasonlóan az elígért gyermek motívuma nélkül), 28. *Gudrun* (n.: a nőrabló típusa), 29. *Taming of the Shrew* (a „makranczos hölgy“ típusának Shakespeare-féle), 30. *Thrush-beard* (ugyanazon mesekörnek inkább a *König Drosselbart* (*Grimm*: 52. sz.)-féle alakulata), 31. *Sleeping Beauty* (*Dornröschen*), 32. *Bride Wager* (n.: a leány kezének talányfejtés, nehéz feladatok elvégzése, szörnnyel való küzdelem, megnevetetés vagy az anyajegy titkának felfedezése által való elnyerése körül csoportosuló különféle típusok), 33. *Jack and Beanstalk* (a magyar meseanyagban nincs meg), 34. *Journey to Hell* (n.: a Fehérlófia-típus és a rászédett ördög mesekörében a pokolból kimentett királykisasszony meséje), 35. *Jack The Giant-killer* (n.: a gyalpadba fogott ördög, a beékelt kezű sárkány s a vitéz szabó motívumai, illetve típusa), 36. *Polyphemus*, 37. *Magical Conflict* (n.: az ördöginas), 38. *Devil Outwitted* (n.: a rászédett ördög), 39. *Fearless John* (n.: a félszkereső), 40. *Prophecy Fulfilled* (n.: az igazolt jóslat), 41. *Magical Book* (tulajdonképen a *Zauberlehrling*: nálunk nincs meg), 42. *Master Thief* (n.: a zsványhős; *Grimm*: 192. sz. *Der Meisterdieb*), 43. *Valiant Tailor* (n.: a vitéz szabó), 44. *William Tell* (*Tell Vilmos*-féle alakulat; a magyar meseanyagban variansa nincs), 45. *Faithful John* (n.: *Amicus és Amelius*-t, der getreue Johannes, *Grimm*: 6. sz.), 46. *Gellert* (nálunk nincs meg), 47. *Grateful Beasts'typ*e (elnevezése szerint a magyar mesekincsben is képviselve van, a típusvázlat szerint azonban ismeretlen típus), 48. *Beast, Bird, Fish* (n.: azok a típusok, melyekben a természetfölötti segítséget a vízben, földön s levegőben otthonos állatok nyújtják; ilyenek: a boszorkány 3 lovának 3 nupig való örzésének motívuma a nőrabló típusában s a rejtkebelátó királykisasszony típusa (*Grimm*: 191. sz. *Das Meerhäschen*), 49. *Man obtains power over Beasts* (a varázssípval

tánczoltatott ördög v. sárkány motivumai), 50. *Aladdin* (nálunk is ez az eponyos), 51. *Golden Goose* (n.: az *unibos* témája: *Bolond Istók*), 52. *Forbidden Chamber* (n.: a *Kékszakál* témája), 53. *Robber-Bridegroom* (n.: a *rablóvőlegény*), 54. *Singing Bone* (n.: a *jávorfácska*-tipusa), 55. *Snow white* (Schneewittchen, n.: a *sárkányölő királyfi*), 56. *Tom Thumb* (n.: *Borsszem Jankó*), 57. *Andromeda* (n.: a *sárkányölő királyfi*), 58. *Frog-Prince* (Froschkönig, n.: az *Amor és Psyche* főtémájának *békaprincz*-altípusa), 59. *Rumpelstiltskin* (Rumpelstilzchen, n.: *Panczimanczi*), 60. *Language of Animals* (n.: az *állatnyelv*-típus), 61. *Puss in Bots* (Der gestiefelte Kater, n.: a *csizmás kandúr* vagy *Csihán királyfi*-t.), 62. *Dick Whittington* (n.: a *három örökség* [Grimm: 70. sz. Die drei Glückskinder]), 63. *True and Untrue* (n.: *Igazság és Hamisság*), 64. *Thankful Dead* (n.: *hálás halott*), 65. *Pied Piper* (nálunk nincs meg), 66. *Ass, Table and Cudgel* (n.: a *terüljasztal*-típus), 67. *Three Noodles* (n.: a *kire marad a kis ködmön*-féle tárgyú népi elbeszélések), 68. *Titty Mouse* (nálunk nincs meg), 69. *Old Woman and Pig* (lánczeme, Häufungsmärchen, mint pl. *A kóró és a kis madár*), 70. *Henny-Penny* (állatmese: a szaladó tyúk hívására egybegyült állatok a farkasveremben).

Gomme tehát a *Hahn* típusainak számát majdnem kétszer annyira felemeli s az alapformák ősi közös motivumait nemcsak a *tulajdonképeni mese* szerfelett *kuszált szövevényében* keresi, hanem az eddig kevesebb figyelemre méltatott *állatmesében, népi elbeszélésben* (Schwank) és a játszói könnyedségű *lánczmesében* is, mint a folklórenak hasonlóan vándorló termékeiben. A mint föntebb is megjegyeztük, rendszert nem alkotott, de a típus-lajstrom sorrendjéből kiérzik az erre való törekvés, a mennyiben az egyes rokon típusok lehetőleg egymás mellett vannak felsorolva (mint pl. az 1., 2. és 3., a 7. és 8., a 19. és 20., a 29. és 30., a 34. és 35., a 43. és 44., a 47. és 48., az 52. és 53. számúak.) Az elnevezések jó részét *Gomme Hahn*-tól vette át: ilyenek *Gomme*-nál: a 2., 3., 4., 5., 22., 26., 27., 28., 34., 36., 45., 47., 55., 57. számú típusok elnevezései. Sőt érdekes, hogy *Gomme* lajstroma (a *Swan-maiden* type kivételével), ugyanazzal a négy típusal kezdődik, mint a *Hahn* rendszere. Azokra a típusokra nézve, melyek *Hahn*-nál hiányoznak, *Gomme* az angol mesekincséből vette a terminusokat. Az ő lajstrománál figyelembe kell vennünk azt a körülményt, hogy az a gyűjtők és feldolgozók számára mintegy útmutatóul van szánva s a mint maga *Gomme* is megjegyzi,¹ lajstromában a található típusok számát nem merítette ki.

III.

A népmese tudományos tárgyalásában igen értékes lépést jelent az oláh mesék monographusának, *Şăinénü* Lázárnak a népmese-probléma egész területére kiterjedő hatalmas munkája, melynek 1114 lapja közül több mint 800 az oláh mesék típusrendszerét tartalmazza. Rendszere 4 főosztályra (secțiunea) oszlik: 1. a *fantasztikus*, 2. *pszichológiai*, 3. *vallásos* és 4. *tréfás elbeszélésekre* (povești), függetlenül egy pár oláh állat- és lánczeme típusát állítja össze a külföldi rokon anyaggal együtt. Ezek a főosztályok *ciklusokra* tagozódnak s ezeken belül vannak elhelyezve az egyes főtípusok. A típusok száma: 80.

¹ I. m. 135. l. „This list is not exhaustive“.

Az első sectio 10 ciklusra oszlik. Az I. ciklus a (ciclulü päräsirilorü saü omü-animalü) az ember-állat ciklusa, ebbe 3 (A—C.) főtípus tartozik. Az első: (A.: *Amor și Psyche* (nálunk a *kígyóbőr*-alakulat), második (B.: *Melusina* (n.: az *Árgirus és Tündér Ilona*-típus; *Şäinënü* ebbe a típusba osztja be még a *Pari-Banu és a vassógor*-féle típust s ennek variánsait; ennek révén ideveszi a *más-világi víziókat* tárgyaló meseköröket, mint pl. az *angyalbárányok és Istennek ebédre való meghívása*. Ezt a beosztást csupán az az egy szempont igazolja, hogy *Pari-Banu* is, mint az utóbb említett mesekör főalakja, a *Melusina*-félékhez hasonlóan állatból változik át emberre, egyébként a jellemző motívumok s így a szerkezetek is merőben különböznek egymástól), a harmadik (C.: *Neraida*. Ennek ismét 3 formája van: α) (nálunk a *hattyútündér*-t), β) (nálunk *Árgirus és Tündér Ilona* + a *nőrabló* típusainak kombinációja), γ) (nálunk a *hattyútündér* + *aranyhajú kertészbojtár*-típusok összefonódása.) A II. ciklus (ciclulü femee-plantä) a nő-növény-féle mesei alakok köré csoportosul. Ide két főtípus tartozik: A. *Daphne* (α) és β) formákra oszlik; az első a *méhben stró magzat* meséjének sajátos kombinációja, a második a mi anyagunkban nincs meg), B. Tipulü *cele trei năramze* (nálunk a *három narancs* típusa). A III. ciklus (ciclulü interđicerilorü) a *tilal-makról* szól; ebbe a A. Tipulü *locurilorü oprite* (a zárt helyek típusa; az α) forma a magyar meseanyagban a *férfi-hamupipőke*-típus azon variációira vonatkozik, melyekben a legifjabb fitestvér a király disznó- (juh-) nyáját három nap egymásután 3 sárkány erdejébe hajtja legeltetni, a β) forma pedig azon meséket foglalja magában, melyekben az *erdőben való meghálás* vagy az *erdőbe való menés* tilalma a *tetemőrzés* és az *éjjel, hajnalkötözés* motívumaival van összeszővődve; lényegileg aztán idetartoznék (α) és β) formákhoz) — s ezt *Şäinënü* valószínűleg az oláh folklore vonatkozó anyagának hiányában nem említi meg — a mesében levő minden *határsértési tilalom*), B. a t. *camerei oprite* (a zárt szobák típusa) tartozik. Ez ismét két részből áll: az α) forma a *Mária keresztleánya*, a β) forma a *Kékszakál*, az *aranyhajú kertészbojtár* és a *nőrabló*-típusainak felel meg. A mint látszik tehát, *Şäinënü*-nál a típusalkotó szempont itt is egy kiszakított motívum (a szobába lépés tilalma) azonossága, holott az így egy típusba kényszerített mesék típusvázlat és a jellemző motívumok tekintetében is lényegesen különböznek egymástól.

A IV. ciklus (ciclulü juruıntelorü) az *eskü* (tulajdonképen: *ígéret*) ciklusa. Két főtípusa van: az A. *Jephta*, melynek ismét α) és β) formája van (az α) formának nálunk az *elígért gyermek* motívumából fejlődő *Rózsa és Viola*-típus, a β) formának az *ördög találós kérdései*-t tárgyzó alakulat, mint pl. Kriza: XX. sz. meséje: Az ördög kilencz kérdése felel meg) és B. a t. *Iđinelorü promise*, az *elígért tündérek* típusa (tulajdonképen azon mesék foglalátja, melyekben az *anyaméhben stró magzatnak a tündér nevével való elhallgattatása* a kezdő motívum; *Şäinënü* ezen a révén ide sorozza még a *halhatatlanságra vágyó királyfi* típusát is.¹ V. ö. még föntebb a *femee-plantä*-típussal s az erre nézve tett megjegyzéssel).

¹ Magyar képviselője M. N. Gy. (*Arany—Gyulai*): I. köt. 1. sz. meséje (*Kriza gyűjtéséből*): A halhatatlanságra vágyó királyfi. A vonatkozó variánsok részletes összehasonlító tárgyalását l. *Köhler*: Kleinere Schriften. II. kötet. 406—435. ll.

Az V. ciklus (ciclulü metamorfoseloriü) az *átváltozások* ciklusa. Főtipusai: *A. Jason* (nálunk a *Rózsa és Viola* és az *ördöginas* típusai), *B. t. copii de aurü*; (n.: az *aranyhajú ikrek*), ennek szintén két formája van: az α) az elásott s különféle átváltozáson átment, β) a pásztor fölnevelte s kővé vált ikrek variációja. A VI. (ciclulü descinderilorü infernale) az *alvilági utasokra* vonatkozik. Főtipusai: *A. Theseus* (n.: a *Fehérlófia*-típus), *B. t. Hesperidete* (n.: a *Fehérlófia*-t. azon variánsai, melyekben az alvilági utazás indítékául valamely *csodálatos gyümölcsöt termő fa* (vagy *szalonnavár*) megőrzése szerepel), *C. t. Deceurilör* (n.: a *másvilági víziókról* szóló mesekörök: az *angyalbárányok* és a *vassógor (Pari-Banu)*-féle alakulatok). A VII. (ciclulü ascensiunilorü aeriene) a *levegőben lefolyt kalandok* ciklusa. Ez is két főtipusra oszlik: *A. Arborele cerescü*, az *évigigő fa* (egyres típusoknak csupán az *évigigő fára* vonatkozó közös motivuma; idetartoznak nálunk a tündér- s hazudozó (Lügenmärchen) mesékben szereplő *éjjárások, évigigő fák s a sem égben, sem pokolban bebocsátást nem találó katonának az ég kapuórével* (Szent Péter) történt kalandjai), *B. Animale-cummati*, *állatsógorok* (n.: az *állatsógorok* és a *nőrabló* típusai; ez a beosztás is azért történt így, mert a feleség elrablása, visszaszerzése s az állatsógorok (gyakrabban: segédállatok) segédkezése a *levegőben* történik). A VIII. (ciclulü expunerilorü) a *kitevések* (anya v. gyermek, vagy mindakettő) ciklusa. Itt is két főtipus szerepel: *A. Andromeda* (nálunk a *sárkányölő királyfi*-t), *B. Danae* (nálunk a *magzatával együtt kített anya*-t.).

A *hősi tettek* (IX. ciclulü ispravilorü eroice) ciklusának főtipusai: *A. apü vie si apü mortü*, *élet- s halálvíze*; α) formája nálunk az *élet- s halálvíze*-típussal egyezik, β) formája pedig a *nagyevő és társai*, az *égitestszabadítók* és a *sárkányokkal egyformán öltöztetett királykisasszony* típusainak felel meg. A *B.* típus *Iléna Cosinzéna* (n.: az *aranyhajú lány* típusa az *egyszerre házasodó testvérek*, illetve a *hálólhelyek (fejtakarók) elcserélésének* motivuma nélkül). A *harcias lány* (X., ciclulü feciorei räsboince) ciklusa csupán a *nem változtatók* mesekörére terjed ki; α) formája a magyar meseanyag azon típusaira emlékeztet, melyekben a főalak (rendszerint a nő) nemét bizonyos okokból eltitkolja, ilyenek: az *Imogen- és Okos Zsófi* (*Sapia Liccarda*)-típusok. (Hasonló motívum előfordul még M. N. Gy.: IX. k. 33. sz., Gyöngyharmat János cz. meséjében, melyben megfordítva, férfi titkolja el a nemét.) A β) forma: (a fecske aetiologikus legendája) nálunk nincs meg.

A *második sectio* szintén 10 ciklusra oszlik. Az I. ciklus (cicl. celorü trei frați) a *három testvér* motívumának kereteibe illeszkedik. Az *A.* típus: a *hütlén testvérek*; α) formája nálunk a *vénusmadár, csodásló és a tündér* megszerzését tárgyazó alakulatnak, a β) forma az *égitestszabadítók* típusának felel meg. A *B. t. tovarüsilörü nüsdruvanü*, a *csodás tehetségü társak* típusa; ennek α) formája a *Fehérlófia*-típus *Fanyövövel*, a β) forma az élettelen tárgyból életre keltett *Fából faragott Péter*-féle nagyerejü hössel, s a γ) forma a *juhtól, lótol, tehéntől* vagy *medvétől származó hősökkel*, mint *főalakokkal* s ezek *társaival*, mint *mellékalakokkal* összeforrott variánsainak felel meg. A II. fejezet (cicl. celorü doi frați) a *két testvér* ciklusa. Főtipusai: *A. Dioscurü*, ennek α) formája nálunk az *Amicus és Amelius*, β) formája a *két egyforma testvér* típusa; *B. Ceü doi frați*

de cruce, a két kereszttestvér, α) formája ugyancsak a két egyforma testvér típusával egyezik s magában foglalja azt a mesekört is, melyben a hős jóbarátjának a sárkány vagy más gonosz által elrabolt nővérét kiszabadítja (ez nálunk nincs meg), β) formája a katonaszövő boszorkány típusa (két vitéz jóbarát egyesül a boszorkány megölésére, mint Mirkó s Mezei Vitéz, stb.). A III. ciklus (ciel. animalelorü recognoscetóre) hálás állatok típusát foglalja magában; ennek α) formája nálunk a hálás halott-, Aladdin-, vénusmadár, ló és tündér megszerzése-típusoknak felel meg, a félemler (*Jumetate de omü*) meséje nálunk hiányzik;¹ β) formája az állatnyelv típusával egyezik. A IV. fejezet (ciel. femeei perfide) a hűtlen asszony ciklusa. Főtipusai: A. *Scylla*, melynek α) és β) formái a hűtlen anya vagy testvér típusához tartozó meséket foglalják magukban, γ) formája nálunk a *Fortunatus*-mesekör; B. *Dalila*, tulajdonképen azon mesék foglalata, melyekben az elrejtett erő elvétele szerepel; ennek α) formája az az alakulat, melyben a férfi erejét a valódi, β) formája pedig az, melyben a sárkány, ördög vagy más szörny erejét az ez által elrabolt feleség árulja el. Az V. fejezet (ciel. incestulü) a vérfertőzés ciklusa. Főtipusai: A. *Peau-dâne* (n.: a tetübörködmön- és Apollonius-típus), B. t. fetei cu mânile táiate, a csonkakezü leány (nálunk is ugyanaz). A VI. fej. (ciel. mamei vitrege) a boszorkány ciklusa. Főtipusai: A. *Holle*, ennek α) formája nálunk a *Holle*-tipussal, β) formája az *Fgyszem*, *Kétszem*, *Háromszem* és a *vasfejü farkas* típusaival egyezik; B. *Cenușerăsa* (Hamupipóke), α) formája a leány- β) formája a férfi-hamupipóke; C. *Phrycos*, α) formája az öztestvér, β) formája a meg-evett fitestvér csontjaiból lett madár (Machandelboom) típusa; D. *Rodia* (n.: *Hófehérke*).

A VII. fej. (ciel. pețirilorü) a feladatok ciklusa. Főtipusai: A. *Edip saü alü enigmelorü*, Oedipus vagy a talányok típusa (n.: a talányfejtő királykisasszony, a titkos anyajegyü (a rejtekhelyből meglesett vagy előzetesen megvásárolt) királykisasszony-típusai s az az alakulat, melyben a kérőnek a királykisasszony ruhájáról meg kell mondani: mi bőrből készült); B). *Enomaos* (Oinomaos); α) formája nálunk a *büvös eszközöket szerző testvérek*, β) formája a *táncolni járó leányok* és a *rejtekbőlátó királykisasszony* típusainak felel meg. A VIII. fejezet (ciel. fatalitatei) a végzettség ciklusa. Főtipusai: A. *Moiră* (a három *parca* vagy a szerb *usude*-k, oláh *ursitoare*-k, sorshatározó, jövendőlo tündérek szerepe a születésnél; nálunk nincs meg); B. *Nemesis*; α) formája nálunk rendszerint az *aranyhajü ördög* típusú mesék keretét tevő *fogadott gyermek* és a *Szezám* (Grimm: Simeliberg), β) formája az *Igazság és Hamisság* típusaival egyezik. A IX. fejezet (ciel. uriașilorü și piticilorü) az óriások és törpék ciklusa. Ennek A.-típusa a *Polyphemos*-féle, B.-típusa a *Borsszem Jankó*-féle típusunknak felel meg. A X. fejezet (ciel. omulü vitezü) a vitéz ember ciklusa. Főtipusai: A. *Orion*, ennek α) formája a *Fehérlófia*-típusnak azon változataival függ össze, melyben a hős állattól született, β) formája egy a mi félszkereső-nkkal; B. *Hercule-Păcalü* (n.: a vitéz szabó, a rászédett ördög s az Erős Jankó mesekörei).

A vallásos elbeszéléseket tartalmazó harmadik sectio mindössze csak három ciklusra oszlik. Az I. fejezet az Istenről szól. Ennek főtipusai: A. t. *Dorințelorü*, α) formája az égő kemenczébe vetett s Krisztus által feltámasztott gyermek legen-

¹ Nagyrészt inkább csak a török, oláh, albán és újgörög meseanyagban.

dájával egyezik, a β) forma (nálunk nincs meg) az égigérő fa (l. fentebb) típusával esik össze, a γ) forma a székely *két borsökröcske és a napot szárzával levevő s visszatevő ökör* meséinek tárgyával azonos. A B. t. *talismanelorü*, a talizmánok típusa; α) formája a *Terülj asztal!* β) formája a *Fortunatus*-mesekör azon változataival találkozik, melyekben bűvös eszközökül nem a csodásmadár feje és szive (vagy más belső szerve), hanem *kalap, bocskor és ostor* szerepel. A II. fej. (necuratulü) az *ördög* ciklusa. Az itt felsorolt oláh meseanyag a magyar mesék *ördög-inas, a királykisasszonyba bújt ördög, a templomba temetett királykisasszony* (Prinzessin im Sarg), az *ördögszerető s az üvegbe zárt szellem* (der Geist im Glas) típusaival függ össze.

Šäinénü idesorozza még mindazokat a hagyományokat, melyek a vampir, a virkolás, prikulics (*Werwolf*, λυζάνθρωπος, loup-garrou) garabonczás (solomonar), démoni alakjaival vannak összekötve. A III. fejezet (Mórtea) a *halál* ciklusa. Főtipusai: A. *mórtea ca cumëtrü*, a halálkoma (n.: a *királykisasszonyba bújt ördög* s a *halálkoma* (Gevatter Tod) típusai), B. *cäletoria mórtei*, a halál utazása (n.: a *halálvölégény*).

A negyedik sectio a *tréfás elbeszélésekre* vonatkozik. Ennek I. fejezete (ciel. fete istețe) két részre különül: az α) forma nálunk az *okos leány* típusának felel meg s némileg idetartoznak még a *Markalf*-adomák is, a β) forma az *Okos Zsófi* (Sapia Liccarda) típussal egyezik. A II. fejezet (ciel. luī Päcala) pedig a *tövisbe esett zsidó* (der Jude im Dorn), *Bolond Istók*, *Erős Jankó*-típusainak a megfelelője s ideszámítható még a *hogyan kellett volna mondani?* — kérdés bonyodalmaival tárgyazó adoma.

Függelékül az oláh folklóre állatmeséiből két jellemző csoportot állít össze, melyek a *kis kakas gyémántfélkrajczárja* és a *gödölyéket felfaló farkas* (Grimm: 5. sz.) típusaihoz tartoznak. Ugyanitt említi meg a *lánczmeséket* is.

Šäinénü típusrendszerére nézve ezen rövid ismertetés alapján is megállapíthatjuk a következőket: 1. a rendszer a tulajdonképeni mesék, népies elbeszélések (Schwank) és hazudozó mesék típusainak egész tömegére nem terjeszkedik ki; ennek okát egyrészt abban találhatjuk, hogy az ezek tárgyául szolgáló anyag az akkori oláh folklorisztikus gyűjteményekből hiányzott, másrészt pedig *Šäinénü* sajátos típusalkotó eljárásban, a mint arról alább fogunk szólani; 2. a rendszer főosztályainak felállítása — bár egy tekintetben: a *tréfás mesék*, azaz a schwankszerű hagyományok elkülönítését illetőleg teljes érzéket tanusít — olyan szempontoknál fogva történt, melyek alapján ezt a szerfelett bonyolult és óvatos körültekintést követelő kérdést megoldani nem lehet; ugyanis a *fantasztikus, pszichologikus* jelzők olyan tágkörű s úgyszólván semmitmondó kifejezések, hogy a típusok sorára tekintve egyik jelzőt a másikkal sokszor bátran föl lehet cserélni; 3. az egyes ciklusok összeállítása nem a *szerves tartalmi összefüggés* vagy legalább is (tipológiai értelemben véve) *ugyanazon motívumlánczolatok* avagy más *lényeges hasonlóságok* alapján történt, hanem pusztán azon *egyetlen* közös motívum alapján, mely a tárgyalás alá vett anyag bizonyos részeinek összetartozására nézve csupán *látszatra* szolgált támasztékul. Így esett meg, hogy ugyanazon ciklusba olyan főtipusok s ezekbe olyan altípusok kerültek össze, melyek — mint néhány helyen ismertetésünk során is kimutattuk — jellemző motívu-

maikban s ennél fogva szerkezeteikben is merőben különböznek s idegenek egymástól, sőt több helyütt két különbözőnek jelzett típus valójában egy típus alkat-elemeiből áll. Maguk a típusvázlatok is csak általános kereteket nyújtanak, az altípusok sajátosságaira: egyezéseire vagy különbségeire sem terjednek ki, de ez már a beosztás következménye, a mennyiben a fő- és altípusok bővebb jellemzése magát a rendszert alapjaiban ingatta volna meg s az egyes beosztásokat is lehetlenné tette volna. *Szűriné* eljárása intő példa, hogy *egyetlen* (bármily fontos) *motivum közössége még nem bizonyíték ugyanazon mesék típusának azonosságára nézve és hogy a hovatarozást sokszor még a motivumlánczatok közössége sem dönti el*, habár vannak olyan összekeveredett formációk is, melyekben az egyes típusok jelenlétét vagy hatását gyakran egyetlenegy (de jellemző) *motivumból lehet következtetni vagy megállapítani*. Ezért lényeges dolog a mesekutatóra nézve a legaprólékosabb *motivumok* beható ismerete is. A típusok megállapításánál alap-élv: minél több olyan (hazai és külföldi) változatot kell egybevetni, melyben az érintkezési felület legalább bizonyos szerkezeti egységig (pl. epizód) kiterjed; ezekből a jellemző *motivumok* megállapítása mellett el kell készíteni a típus vázlatát, mely — mintegy a prototípus rekonstrukciója — eljárásunknak pozitív eredményét adja.

Szűriné eljárásában mégis mint új mozzanatot emelhetjük ki, hogy az egyes típusokhoz beosztott változatokra nem pusztán a bibliographiai forrás idézésével hivatkozik, hanem úgy a vonatkozó oláh, mint az idegen változatokból bő tartalmi kivonatot ad s az oláh változatok közül mindig első helyen közli azt, mely szerinte a típust leginkább megközelíti. A típusok elnevezését illetőleg egyrészt *Hahn* és *Gomme* terminológiáját használja, másrészt az ó-klasszikus görög és római mithológia vagy a román és germán népek hagyományainak analog anyagából vesz kölcsön, vagy pedig az egyes oláh mesék elnevezéseit alkalmazta. Megemlítjük végül, hogy a tudós bukaresti tanár nagy szorgalommal és ambícióval kutatta át mindazon latin vagy görög klasszikust, kinek művében némely típusra vonatkozólag valamelyes összehasonlító nyomot találhatott¹ s helyes tapintattal kereste analógiáit a szomszéd s az oláh néppel régebben érintkező népek hagyományaiban.

IV.

A mesetípusok megállapítása terén korszakos jelentősége van korán elhunyt *Katona Lajos*-unk munkájának,² mely — sajnos — félbenmaradt ugyan s a halhatatlan tudós egyenes elhatározása szerint rendszerbe sincs öntve,³ de új szempontjai és módszeres eszközeinek sikeres alkalmazása révén az e nemű dolgozatoknak minden idő folkloristája előtt mintája marad.

Katoná-nak, mint említettük, nem az volt a célja, hogy rendszert alkosson, hanem hogy az egyes típusok törvényeit: a típusvázlatot jellemző *motivumokat* s

¹ Az ó-kor klasszikus népeinek irodalmában található folklore-anyag tudományos feldolgozása még mindig írójára vár.

² Magyar népmese-típusok. *Ethnographia*: XIV. (1903.) 30., 125., 189., 236., 418., 463. és XV. (1904.) 22. ll.

³ L. i. m. bevezető sorait.

az összenőtt alakulatokban az összeforradás helyét s elemeit megállapítsa. Mindössze 16-ra rúg azon típusainak a száma, melyeket megállapított. Ezek: I. *Cupido és Psyche*. A) *Kígyóbőr*, B) *Szóló szőlő*, stb., C) *Békaprinéz*; II. *Fehérlófia*; III. *Hamupipóke*, A) *leány* (Cendrillon), B) *fiú* (Tuhkamo); IV. *Igazság és Hamiság*; V. *A mindentudó doktor*; VI. *Amicus és Amelius*; VII. *A három tanács* (Ruodlieb); VIII. *Apollonius*; IX. *Brunsvik*; X. *Focus*; XI. *Igazmondó juhász* (Bauer Wahrhaft); XII. *Turandot*; XIII. *Három balga*; XIV. *Emberláncz*; XV. *A félszkereső*; XVI. *Panczimanci*. Ezekén kívül, habár kidolgozva nem is közölte, de típusmunkálatai közt szétszórva még a következőket említi meg: *Genoréva* (a feldolgozás sorrendjében a 8. sz. mese-analízis végén), *Csonkakezü leány*, *Három narancs* (a 20. sz. végén), *Babszem Jankó* (a 22. sz. 1. pontja alatt), *Aranyhajú kertészbojtár* (a 28. sz. 5. pontja alatt), *A botcsinálta doktor* (az V. sz. típus összehasonlító jegyzeteiben), *Az igazolt jóslás* (a VI. sz. típus levezető soraiban), *Kis és Nagy Kolos* (35. sz. 3. pontja alatt levő) típusait.

Katonu eljárását a többi típusalkotóval és rendszerezővel való összehasonlítás és tanulság kedvéért is a következőkben vázoljuk:

Munkájához írt bevezető soraiban azt mondja, hogy „a magyar népmesék típusainak megszerkesztésére nézve nagyjában említett (t. i. *Hahn*, *Gomme*, *Säinénü*) elődeink nyomain maradunk“, pedig futó pillantás után is meggyőződhetünk róla, hogy nagyon is önálló volt. A mint munkájából (különösen az I. és III. sz. típusokból) megállapíthatjuk, azon változatoknál, melyek egy-egy központi mag köré csoportosulnak ugyan, de bizonyos irányban önálló jelleggel differenciálódtak, a főtípusok keretében az altípusokat ő is megkülönbözteti. Elnevezéseit részben elődeitől vette át, részben a legjellemzőbb változatok alapján maga alkotta meg. Az elnevezések után megemlíti elődeinek rendszeréből, illetve lajstromából azokat a típusokat, melyek az általa szerkesztett típusoknak megfelelnek. Ezt nyomon követi a minden jellemző motívumra, epizódra vagy fordulatra kiterjeszkedő részletes típusvázlat, ezt pedig az egyes meséknek a típusvázlattal mindenben egyező, pontokba foglalt elemzése. Minden változatnál a bibliographiai forráshely idézése mellett (a mennyiben az az anyagközlésből megállapítható) felemlíti a származás összes adatát (a feljegyzés helye, ideje, a közlés ideje, a feljegyző neve) s felsorolja az idegen nyelven, fordításban megjelent magyar meséket is. A típusok végére részletes *összehasonlító irodalmi apparatust* csatol, melyben a mesék vándorlása szempontjából a *ponyvairodalmi termékek* meséit kellő figyelemre méltatja s *egyes változatok közelebbi külföldi kapcsolataira* is rámutat.

V.

A *FF.-Communications* 2. számában közli *Astrid Lunding Svend Grundtvig*-nak, a jeles dán folkloristának a kopenhágai *Folklore Collection*-ban kidolgozott „meserendszerét“,¹ mely azonban a *Gomme* munkálatához hasonlóan inkább a mesetípusok egyszerű lajstroma, melynek némely száma alatt típusvázlat helyett a típus tartalma van rövideden elmondva. Minden szám végén hivatkozik a saját,

¹ The System of Tales in The Folklore Collection by Astrid Lunding. Helsinki. 1910. Suomalasen Tiedeakatemia Toimituksia.

vagy pedig E. T. Kristensen, Kamp, Berntsen, Grimm, Cosquin és Asbjörnsen gyűjtésében megjelent mesékre, mint a melyek alapján az egyes típusokat megállapította.

Grundtvig jegyzéke a következő típusokat tartalmazza: 1. The Swan Maiden (n.: a hattyútündér-típus); 2. The Hind-Prinzess (n.: az elátkozott vár megváltott tündére-t.); 3. A. The Prinzess of the Glass Mountain (n. kb. *Árgirus és Tündér Ilona*), B. Andromeda (n.: a sárkányölő királyfi-t.); 4. The Helping Raven (n.: az égitest szabadítók-típusának azon epizódjára emlékeztet, melyben a hőst a sárkánnyal való küzdelmében egy vízelvivő holló segíti meg); 5. A. The Rescued Princesses (n.: a Fehérlófia-típusban az alvilágból megszabadított királykisasszonyok motívumláncolata), B. Strong Jack (n.: *Erős Jankó*-t.); 6. Aladdin; 7. The Three Animals Brides (n.: az állatsógorok-t.); 8. The Boy with Golden Hair. A. (n.: *Rózsa és Viola*-t.), B. (n.: az aranyzakálú ember-t.); 9. The Queer Companions. A. The Seven Stears (n.: *nagyevő és társai*-t.), B. How Six Men Got on in the World (nálunk ugyanaz; „Sechse kommen durch die ganze Welt“), C. The Four Skilful Brothers (n.: a négy művész-testvér-t.), D. The Change of Sex (a nemváltoztatók típusa, közelebbi megjelölés nincs); 10. The Wise Horse (n.: az aranyhajú leány-t.); 11. The Story of the Youth, who went forth to learn, what Fear was (n.: a félszkereső-t.); 12. The Boys Journey to Hell (n.: valószínűleg a rászedett ördög-t.); 13. Bird, Horse and Princess (n.: az életelixir-típusnak b) alakulata, a vénusmadár, csodás ló és tündér megszerzéséről szóló mesekör); 14. The Dragon's Life-Blood (n.: az elrejtett erő elvételének motívuma a különböző alakulatokhoz tartozó mesékben); 15. The Poor Miller's Boy and the Cat (némileg a férfi-hamupipóke-t.-hoz hasonló); 16. The Foster Son of the Wild Man (nálunk nincs meg); 17. The Giant's Heart (az elrejtett erőnek az állatsógorok segítségével való elvételének motívuma); 18. A. The Health-Fruit (azon típus, melyben a gyógyító gyümölcsök szerepelnek; hiányos meghatározás), B. The Hare-Herd (valószínűleg az a típus, melyben a királykisasszony kezének elnyerése a nyálfalkának egy évig való megőrzéséhez van kötve); 19. A. The Princess's Birth-Marks (n.: a megvásárolható királykisasszony titkos anyajegyei-t.), B. The Riddle of the Wooer (n.: a talányfejtő királykisasszony-t.); 20. The Princess who can not help langhing (n.: a szomorú királykisasszony), ennek A. formája: Stick to! [Golden Goose] (n.: az aranykecskéhez ragalt alakokat tárgyzavó változat), B. formája: The Scarabees (bővebb körülírás hián nem lehet megállapítani); 21. It's a lie! (n.: a hazugságverseny; királykisasszony azt mondja: nem igaz!); 22. The Princess Brought to Silence (nálunk: a nyelves királykisasszony-t.); 23. A. The Shoes that were danced to Pieces (n.: a tánczolni járó királykisasszonyok-t.), B. The Princess in the Coffin (n.: a templomba temetett királykisasszony-t.; Prinzessin im Sarg); 24. The Skilful Huntsman (n.: a hajnal-kötöző királyfi-t. egyik epizódja: a fűtőző óriások kezéből a húsnak s a királyi várat őrző kutyának ki-, illetve lelövése s a királyi család megmentése); 25. A. The Twins (n.: a Fortunatus- és a két egyforma testvér-típusainak összefonódása), B. Littleshort and his Brother (a közlött tartalom után nálunk ismeretlen, csupán a boszorkány által elrabolt emberi szem motívuma ismerős); 26. The Monster's Bride (n. *Amor és Psyche*-t.); [27 & 28. Lady Featherflight]; 27. The

True Sweetheard (n.: a *Rózsa és Viola*-típusból a *feladatok, a csók, elfeledés és felismerés* motivumai); 28. The Flight from the Witch (n.: az előbbi típusból az *emberevő boszorkány s az átváltozások* motivumainak láncolata); 29. The Green Knight (a madáralakban járó szerető (férfi) megsebzése és meggyógyulása; néhány hiányos változatban a mi mesekincsünkben is megvan, lényegében rokon az *Amor és Psyche*-főtipus *kígyóbőr*-alakulatával); 30. The Snake-Prince (n.: a *kígyóbőr*-t.); 31. A. King-Snake (nálunk ugyanaz, mint az előbbi), B. The Three Nuts (a királynét a pokolból a szerződéssel együtt visszahozzák; a *Fehérlófia*- és a *rászedett ördög*-, illetve a *gyilkos haramia*-típusok motivumainak összefonódása); 32. „Wonderful“ (n.: a *szörnymagzatával együtt kitett anya*-t.); 33. The Vampire-Princess (l. fentebb 23. B. alatt); 34. The Horse Prince (ugyancsak a *kígyóbőr*-t.); 35. The Duck (n.: az *őztestvér*-t. néhány epizódja); 36. Griseldis; 37. The Girls in the Pond (n.: *Holle*-t.); 38. Brother and Sister (n.: az *őztestvér*-típus); 39. The Deer-Prince (nálunk nincs meg); 40. The Seven Ravens (n.: a *hét holló*-t.); 41. The Juniper Tree (n.: a *megölt gyermek csontjaiból átváltozott madár*-t.; *Jártár Varjú* (Grimm: Machandelboom); 42. The Maiden in the Flower (n.: az *ördögszerető*-t.-ban a *meghalt és virággá változott leány* epizódja); 43. The Cat-Prince (nálunk nincs meg); 44. The Disowned Queen and the Talking Bird, the Singing Tree, the Flowing Water (n.: az *aranyhajú ikrek*-t.); 45. A. The Fairy Godmother (n. *Mária keresztlánya*-t.); B. Born from Fish (az előbbivel rokon alakulat, nálunk belőle csak a *hal élvezetétől való csodás teherbeesés* motivuma ismerős); 46. The Maiden without Hands (n.: a *csonkakezü leány*-t.); 47. Cinderella (n.: a *leány hamupipőke*-t.); 48. The Princess in the Cave (az *álményasszony* motivuma körül csoportosuló *Berta*-féle alakulat; nálunk csak egy változata van¹ s inkább csak a *gyöngystró tündér*-típusú mesékből ismerjük); 49. A. The Three Sisters in the Hill és B. Bluebeard a *Kékszakáll*-típusnak felelnek meg); 50. A. Tom-Tit-Tot (n.: *Panczimanci*-t.), B. The Three Spinners (a *három fonóasszony*-nak az előbbivel gyakran összenőtt típusa); 51. Well hidden! (nálunk nincs meg); 52. The Magic Treasures (valószínűleg a *földalatti kincseskamra*-típusa; *Aarne* — nyilván tévedésből — *Jegyzék*-ének 562. sorszáma alatt ezt a típust illetőleg *Grundtvig* 6. sorszáma utal, hol azonban a — bár rokon, de lényegében s főmotivumaiban teljesen különböző — *Aladdin*-típusról van szó); 53. Hänsel & Grethel (az *emberölő boszorkány*-típusa; a magyar meseanyagban inkább csak epizódként fordul elő); 54. The Bey in the Service of the Giant (n.: a *vitéz szabó*-t.); 55. The First to bey Angry (n.: a *haragszol, szolgál* ?-féle schwank); 56. The Wizard and his Pupil (n.: az *ördög-inas*-t.); 57. The Black Art: A. The Three Apprentices (n.: a *három balga*-t.), B. Bearskin (a *Bärenhäuter*-mese; n.: a *vasfejű farkas*-típussal egyezik), C. The Devil's Fire-maker (n.: önállóan a *béka-koma*-típusban, epizódként, a *sem elkárhozni, sem mennybejutni nem tudó katona*-mesekörében); 58. A. Saved from the

¹ M. N. Gy.: IX. köt. 26. sz.: A faladárló, meg az aranyhajú királykisasszony. V. ö. Grimm: 89. sz. Gänsemagd. A két mese viszonyára nézve l. Elisabet *Róna Sklarek*: Einige Grimmsche Märchen im ungarischen Volksmunde. Sonderabdruck aus der Festschrift „Philologische Beiträge zur Geschichte der ungarisch-deutschen Beziehungen“. Budapest, V. Hornyánszky, 1912.

Evil One (nálunk nincs meg), *B.* The Green Branches (n.: *a gyilkos haramia-t.*); 59. (The Snares of the Evil One) és a 60. (Sin and Mercy) nálunk nincs meg; 61. *A.* The Wishing Table, the Gold Ass and the Cudgel in the Sack (n.: *a terülj asztal!-t.*), *B.* (The Dwarf's Gifts stolen by the Fox és a 62. (The Running Pot) a magyar meseanyagban nincs meg; 63. Donkey-Cabbages (n.: *a Fortunátus-t.*); 64. (The Three Wishes of the Blacksmith) nincs meg; 65. The Handmill (l. fentebb 61. *A.*); 66. (The Tricks of the Hill-Folks) nincs meg; 67. The Help of the Unburied man (*a hálás halott-t.*), *A.* Puss in Boots (n.: *a csizmás kandúr- vagy Csihán királyfi-t.*), *B.* Overboard (*a hálás halott-tipushoz tartozó mesék azon változata, melyben a halott szelleme a vízbevetett hőst a vízből kimentti*), *C.* The Troll's Head (*a hálás halott-t. mesék azon változata, melyben a királykisasszonnyal czimboráló gonosz szellem fejét a halott szelleme levágja*); 68. The Devil's Three Golden Hairs (n.: *az aranyhajú ördög-t.*); 69. (The Ways of Providence) nincs meg; 70. The Blinded Man (n.: *Igazság és Hamisság-t.*); 71. The Foundling (n.: *az aranyhajú ördög-thémájával igen gyakran kapcsolódó fogadott gyermek-t.*); 72. (The Robber's Den) nincs meg; 73. The Robber Bridegroom (n.: *a rablóvőlegény-t.*); 74. Faithful (n.: *igazmondó juhász-t.*); 75. (The Wishes); 76. (The Reward of Kind Actions); 77. The Kindness of the Evil One) nincsenek meg; 78. Good Advice, *A.* és *B.* (*a jó tanácsok-típusa; Ruodlieb*); 79. The Taming of the Shrew (n.: *a makranczos hölgy-t.*); 80. Rhampsinit (nálunk ugyanaz); 81. Real Earnest (az ördög, ki valaki kívánságára valakit elvisz; nálunk valószínűleg *a kártyázás közben megátkozott testvér-meséjének felel meg*); 82. (Sharing Life and Death) nincs meg; 83. Tomthumb (n.: *Borsszem Jankó-t.*); 84. The Glutton (n.: *a kis gömböcz meséje; Fresssack*); 85. The Vampire (n.: *az ördögszerető-t.*); 86. (The Kingdom at the Bottom of the Sea) nincs meg; 87. The Man from the Gibbet (n.: *az akasztott ember mája-féle ijesztő mese*); 88. (The Women's Favourite) nincs meg; 89. The Ship's Boy and the Dwarf's gifts (l. fentebb 61. *A.* alatt); 90. (The Thirteenth Son) nincs meg; 91. The Dance in the Brier (n.: *a tövisbe esett zsidó-t.; der Jude im Dorn*); 92. The Magic Stone (*a Fiddivav-mese; I. Kálmány Koszorúk II. köt. 7. sz. mese*); 93. (Queer Names. *A.* és *B.*) nincs meg; 94. The Valiant Tailor (n.: *a vitéz szabó-t., l. fentebb 54. sorszám alatt*); 95. The Big Lies *A.* The Lies of the three Fellows (n.: *a Dongó és Mohácsi-féle hazudozók meséje*), *B.* (The Fox in the Beard), *C.* (The Hunters's Adventures) és a 96. (The Evil One Tricked) nincs meg; The King and the Abbot (n.: *a czinkotai kántor-féle schwankok*); 98. (The Boots of Buffalo Leather (hasonló mese, illetve schwank nálunk tudtommal nyomtatásban nem jelent meg; e sorok írója Heves megyében, Besenyőteleken lejegyezte egy változatát; tárgya: a furfang (újabbán: elektromos gép) segítségével megfogott tolvajok); 99. *A.* The Adventure of the Clergyman (nálunk *az asszonytól elkergetett pap adomája*); Grimm: 95. sz.), *B.* The three Suitors Fooled (nálunk *a három lóvá tett udvarló*), *C.* The Cunning Boy (*a M. N. Gy.: IX. k. 77. sz. alatt közölt schwank tárgyához hasonló*); 100. (The Avaricious Clergyman) *A. B.*, 101. (The Miser), 102. (The Affectionate Wife), 103. (The Merry Wives) nincs meg; 104. Hans in Luck (n.: *Bolond Istók-t.*); 105. The Foolish Wife (az *együgyű asszony-ról* szóló schwankok

foglalata); 106. (The Treasure and thi Foolisch Wife) nincs meg; 107. Wise Folks (az egy bolond, százat csinál-féle schwankok, mint pl. M. N. Gy.: XII. köt. XIX. sz. mese: A huszár és a szolgáló); 108. Roques and Fools) nincs meg; 109. The Fool. A. Going a Travelling (n.: a mit kellett volna mondani? kérdés körül támadt bonyodalmat tárgyazó népi elbeszélés), B. The Good Bargain (n.: a királytól kapott verés megfelezésé-nek témája), C. (The Foolisch Suitor) nincs meg a Grimm: 133. sz. mesére való hivatkozás valószínűen tévedésen alapul; 110. A. The Master Thief (n.: a zsványhős-t.), B. The Old Woman in the Chest (a kis püpos vagy a vándorló holttest-témája); 111. (The Thieves' Apprentice) nincs meg; 112. Big Brother and Little Brother (n.: Kis és Nagy Kolozs témája); 113. (The Bullock, born by the Clergyman, a borjút szülő pap adomája) tudtommal nálunk nincs meg; 114. The Rustic Clergyman (n.: a mindentudó doktor-t.); 115. (The Husband as Housekeeper), 116. (Two Ways of Understanding a Thing) mesekincsünkben ismeretlenek; 117. The Tree King-Sons who cured the Princess (n.: a Pari-Banu és a vassógor-t.); 118. (How the Youngest Brother got the Finest Wife) nálunk nincs meg; 119. God and The Blacksmith (n.: a tűzbe vetett s feltámasztott gyerekről s a Krisztust utánzókról szóló legenda); 120. Little Snow-White (n.: Hófehérke-t.); 121. The Proud Lady Humbled (a makranczos hölgy-típusának König Drosselbart-féle alakulata); 122. Godfather Death (n.: a halálkoma-t.); 123. The Playing Stag (azon mesék, melyekben a szerelmes férfit a leány szobájába csempészbáb-ban (szobor, láda, tömlő) viszik be; a trójai faló); 124. The Frog-King (n.: az Amor és Psyche-t. békaprincz-altípusa); 125. Clever Elsie (nálunk csak szétszórt motívumokból ismerős); 126. (The Musician and the Wolf) és a 127. (The Lazy Boy) nálunk nincs meg; 128. The Foolish. A. The Woman's Wishes (n.: az asszony három bolond kívánságá-nak témája), B. The Horns (n.: az a Krisztus-legenda, melyben Krisztus a gazdagnak (rá nézve rossz) s a szegényeknek (rá nézve jó) kívánságait teljesíti); 129. Sesam Mountain (n.: a földalatti kincses kamra-t. mesékkel rokon alakulat, a Szezám-t., a gazdag és a szegény testvér általánosabb körébe tartozik); 130. Fortune and Reason (n.: a Szerencse és Áldás-t.); 131. The Victory of Innocence. A. (The Precious glove) nálunk nincs meg, B. Cymbeline (a Cymbeline- vagy inkább Imogen-t.¹); a többi (132. The Tarling girl, (a 133. üres szám), 134. The Bracelets of Streugth and the Evil Mother és a 135. „Smörbuk“) a mi meseanyagunkból szintén nem ismerős.)

Ebből a rövidre fogott ismertetésből is kitetszik, hogy Grundtvig lajstroma a rendszerre való törekvés igénye nélkül csupán ötletszerű felsorolása kíván lenni azoknak a típusoknak, melyeket a dán folklorista az ismerte meseváltozatokból föl tudott ismerni. Nagy hiánya ennek a lajstromnak az, hogy Grundtvig az egyes típusokhoz sem vázlatot, sem a lényeges motívumokat feltüntető tartalmat nem ad, hanem azok alapjául csupán egy-két változatra hivatkozik s típuselnevezései is gyakran az érthetlenségig homályosak, s így a kutató sokszor nagy utánjárása

¹ Ennek a típusnak meghatározására nézve l.: *Két magyar Cymbeline-mese és rokonaik.* Irta Katona Lajos. Különlenyomat a Shakespeare-Tár 1908. évi 4. füzetéből. Budapest. 1908.

sem tudja kibogozni, hogy az illető sorszám tulajdonképen melyik mesefajtát akarja képviselni, s bizonyos tekintetben találgatásokra van utalva. Ez a körülmény pedig — magától értetődőleg — szerfelett nagy ellensége és sokszor zátonya minden pozitív tudományos munkásságnak. Ismervén *Svend Grundtvig* folklorisztikai munkásságának értékét fel kell tennünk, hogy ezt a lajstromot inkább csak az egyes típusok *nyilvántartása* kedvéért készítette. A típusjelző elnevezések általában nála is a *Hahn*- és a *Gomme*-féle terminológián alapulnak, részint pedig a saját alkotásai. Nem hallgathatjuk el azonban e lajstromnak azt az érdemét, hogy az eddigi rendszerek és jegyzékek típusainál hasonlíthatatlanul többet (még *Gomme* 70 és *Sáinénü* 80 típusának is majdnem kétszeresét) figyelt és állapított meg.

Dr. Berze Nagy János.

MÉG EGYSZER A TOLDI-MONDÁRÓL.

(Felelet Karácsonyi Jánosnak.)

Karácsonyi az *Ethnographia* mult évfolyamának VI. füzetében rövid cikket közölt, melyben az én feltevésemmel szemben azt a nézetét fejezte ki, hogy a Rainouart-mondák nem olasz vagy délszláv közvetítéssel, hanem közvetlenül francziák révén kerülhettek hazánkba.

Karácsonyi kiindulópontja az, hogy a Rainouart név nem egyéb, mint a „Reginhart, francziásan később Reginhold, Reginold névnek változata“. A Reginold-Radnót név nálunk Magyarországon nagyon kedvelt személynév volt a XII—XIII. században, s ez Karácsonyi szerint a Rainouart-mondák hatására vezethető vissza. E tetszetős feltevés nyelvészeti szempontból teljesen téves alapra van építve. Karácsonyi ugyanis három különböző, germán eredetű személynévet zavar egybe. Az első *Rainouart*. Ez Raginwardból származik, melynek egyéb változatai: Ragnoard, Reginward, Rainward, Rainoard, Reinward, stb. A második *Reginhart*, melynek változatai a Raganhar, Raginar, Ragenhar, Reginar, Rainhar, Renhar, stb. alakok. A harmadik pedig *Reginhold*, melynek Raginald, Ragnold, Reginholt, Rainold, Renold, stb. változatai vannak. Az elsőnek változatai a francia Rainoart, Raynouard, Renoir-alakok, a másodikból származik Renard, Regnard, renard (róka), mely utóbbi mint köznévi teljesen kiszorította az ófr. volpil, golpil, goupil szót (< lat. vulpe culam + germ. wulf), a harmadikból pedig Raynald, Raynauld, Renaut, Renault, Regnauld, stb. E germán személynévek a francia nyelvbe a Galliában letelepedett s az ottani kelta-római lakosságba beolvadt germán törzsek, első sorban frankok révén kerültek bele, épúgy mint például a következők: Augier (< Audgair), Béranger (< Beringair), Gautier (< Walthari), Guillaume (< Wilihelm), stb. Az olaszban is egyfelől Rainaldo, Rinaldo, másfelől Rinovardo alakot találunk. E különböző személynéveket nemcsak a középkorban¹ különböztették meg, hanem azóta is, így például Reginaldus, XVI. századi francia jezsuita-jogtudósnak nem Rainouart vagy Raynouard a családneve, hanem Regnauld. Rainouartnak tehát nem

¹ Az *Histoire litt'eraire de la France* XXII. kötetében például a latinul író franciaországi írók sorában Réginald vagy Regnauld de Nanteuil nevű XIII. századbeli beauvaisi püspökről olvasunk.

volt „északfranciás Reginold“ alakja, az sem felel meg a valóságnak, hogy a „német a Reginald (Rainouart) névből faragott volna Reinhartot“, mert éppen megfordítva a francziák vették a németektől a Rainouart-nevet, a magyar Radnót sem eredhet Rainouarthból s végül mindebből az is folyik, hogy a *Reginold névnek a XII—XIII. században hazánkban való népszerűségéből a Rainouart-mondák itteni elterjedtségére semmiképpen sem lehet következtetni.*

E téves kiindulópont daczára Karácsonyi ama feltevése, mely szerint a Rainouart-monda francia szerzetesek és pedig legvalószínűbben premontreiek révén terjedt volna el Nógrád megyében, a Toldi-család ősi fészkeben, figyelmet érdemel. A francia szerzetesek ugyanis, mint a középkori francia hősköltészet jelenlegi legkiválóbb bűvárának, Bédiernek kutatásai bizonyítják, a hősmondák kialakulásában és terjedésében igen nagy szerepet játszottak, részben ők adtak tárgyakat és irányítást a trouvèreknek, kiknek legbuzgóbb hallgatói a búcsújáró helyek zarándokai voltak. A különböző zarándokhelyek birtokában levő szerzetesek közt nagy volt a verseny, felhasználták minden eszközt arra, hogy a hívők minél nagyobb tömegét vonzzák magukhoz, megkívánta ezt kolostoruk vagy templomuk jóhíre és fontos anyagi érdekek fűződtek hozzá. Az Árpádok alatt nagy számban Magyarországra került francia barátok tehát a Nagy Károlyra, Rolandra, Vilmosra, Rainouartra vonatkozó mondákat okvetlenül ismerték.

Tekintettel azonban arra, hogy hazánkban Olaszországgal és a délszláv-sággal való érintkezése a középkorban egészen a XVI. századig mégis sokkal élénkebb, változatosabb és tartósabb volt, én mégis elfogadhatóbbnak tartom az olasz, esetleg délszláv közvetítést. Karácsonyi szerint azért is valószínű a francia import, mert e mondák XIII. századnál későbbi kéziratokban már nem szerepelnek, tehát éppen a francia-magyar érintkezések korában, a XII—XIII. században voltak Franciaországban elterjedve. Nem tudom, honnan meríti Karácsonyi ezt az adatot, én értekezésemben csak annyit mondtam, hogy a fennmaradt kéziratok *nagy része* a XIII. századból való. Valóban a kéziratok zöme a XIII. század második feléből való, de vannak XIV. századi kéziratok (Bibl. Nat. fr. 368, B. N. fr. 24369—70 és Brit. Mus. Bibl. reg. 20 D. XI.), a XII. századból ellenben csupán egyet ismerünk. Még tovább virágoztak e mondák Észak-Olaszországban. Népszerűek voltak, mint a „Paradicsomnak“ értekezésében idézett sorai mutatják, nemcsak Dante korában, a XIII. század utolsó s a XIV. század első negyedében, hanem később is. Andrea dei Magnabotti (élt kb. 1370—1431) száz évvel Dante után előkelő olasz urak számára egész csomó más egyéb francia mondával együtt érdemesnek tartotta a Rainouart-mondákat is feldolgozni. Hogy kompilációja tetszett, bizonyítja az, hogy a XIV—XVI. századból öt kéziratát is ismerjük. Ha Rainouart groteszk kalandjaiban ilyen nagyúri olvasók kedvüket találták, elgondolhatjuk, még mennyivel jobban tetszhettek azok az olasz köznépek, az énekmondók kevésbé kényes ízlésű közönségének. Valószínűnek tartom tehát, hogy e mondák hozzánk nem a francia szerzetesek bejövetele korában, hanem később vegyesházi királyaink alatt, az olasz befolyás fénykorában szivárogtak be.

Francia mondáknak kerülő utakon való illetén kalandos vándorlása nem lephet meg senkit, a ki a középkori francia hősköltészet csodálatos történetében jártas. Ennek termékei a középkorban Európaszerte annyira népszerűek voltak,

akárcsak a XVIII. században Voltaire vagy Rousseau művei vagy a jelen kor francia regényei vagy színdarabjai. Elhatoltak nemcsak a Franciaországgal szomszédos tartományokba, hanem a skandináv országokba, Oroszországba, még Izland szigetére is. A szláv irodalmakba jobbra olasz közvetítéssel jutottak. Valószínű tehát, hogy a „douce France“ hősi mondáival a mi középkori őseinknek is, a kik benneéltek az európai eszmei- és érzelmi közösségben, módjukban volt megismerkedniök. Ennek a középkori francia-magyar művelődési érintkezésnek egyik halvány, alig felismerhető emléke lehet szerintem a Toldi-monda, illetve a Raimonart-mondákkal közös elemei.

Birkás Géza.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

Adalékok udvarhelyszéki boszorkánypererekhez.

(Első közlemény.)

Komáromy Andor szerkesztésében és az Akadémia kiadásában az 1910. évben jelent meg egy művelődéstörténeti, lélektani, büntetőjogi, elmeorvosi, nyelvészeti szempontból egyaránt érdekes oklevélgyűjtemény: „A magyarországi boszorkánypererek oklevéltára“. Érdekes és becses, mert a boszorkányokban való hitnek s a boszorkányperereknek igen csekély irodalma volt nálunk, akár az adatok gyűjtését, akár az adatok feldolgozását nézve. Akik eddig szorványosan foglalkoztak a boszorkánypererekkel, azok kutatásaikat csak egyes helyekre szorították s csak egyes városok, megyék vagy országrészek boszorkánypereit ismertették; mások pedig, a kik ilyen adatokat közöltek, másirányú kutatásaik között akadtak rájuk. Csak Komáromy kezdett rendszeres és céltudatos kutatáshoz, a melyet az egész országra kiterjeszteni igyekezett. Gyűjtésének eredménye a fennebb említett testes oklevélgyűjtemény lett, de ezzel a kutatásokat még lezárni nem lehet, mert hiszen az Előszóban, a hol a kiaknázott levéltárakról számol be, maga a tudós szerkesztő bevallja, hogy még sok városi és megyei levéltárhoz nem juthatott hozzá, a melyeknek alapos átkutatását „igen kívánatosnak“ tartja. Az át nem kutatott levéltárak közé tartozik Udvarhely megye levéltára is, pedig ott is sok adalékot lehetne még találni, különösen a XVIII. századból.

Ezen körülmény bátorított fel engemet arra, hogy már régebben lemásolt két boszorkányperre vonatkozó három tanuvallatást e folyóirat szerkesztőinek szíves engedelméből közzéteszem. Közléseim — sajnos — annyiban nem teljesekek, mert az ítéletet egyik perben sem tudom közölni, de arra még nem akadtam rá; vagy elvesztek, vagy lappanganak.

I.

Kadicsfalvi Török József és Sipos Miklós kadicsfalvi Török Menyhért felhívására tanuvallatásokat végeznek annak kipuhatolására, hogy bözödi Faluvégi Mihályné Berei Sára boszorkány-e és hogy bözödi Ács Gergely milyen szókkal káromkodott. Bözöd 1739. január 30.

a) (Utastítás a tanuk kihallgatásához.) Doceálja a dominus actor *Török Menyhárt*¹ uram ő kge ratione officii:

Hogy az incta böződi *Faluvégi Mihályné Berei Sára* boszorkányi mesterséggel, kuruslással, varáslással élő személy és babonázott olyan dolgokkal, a mi boszorkányi tudomány.

2. Hogy másokat, olyan mesterség által megnyomorodott betegeket, meggyógyított.

Doceálja azt is dominus actor ratione officii, hogy az i. böződi *Ács Gergely* az után is, hogy a tiszt uraimékkal megbékéltet, mindenféle istentelen káromkodásokkal s névszerint micsoda szókkal káromkodott.

b) (A tanuk kihallgatása.) Ajánljuk alázatos szolgálatunkat *Ngtoknak*, *kgteknek*, Isten uram *Ngtokat*, *kgteket* szerencsésen, jó egészségben éltesse, kívánjuk.

Akarók *Ngtoknak*, *kgteknek* értésére adni, quod in hoc anno praesenti 1739, die vero 30. mensis Januarii, hiva minket tekintetes, nemzeti kadiésfalvi *Török Menyhárt* uram ő kge ratione officii, ut actor, az *Ngtok*, *kgtek* székiből emanált utrummal, bizonyos számú fatensek fassiojának recipialására, Udvarhely, alias filialis Keresztúrszékben Böződön az *Vas Mihály* primipilus házához. Mi azért engedelmeskedvén a *Ngtok*, *kgtek* utrumával való hivatalnak, az fenn megirt esztendőben és napon megnevezett székben és faluban az denominált helyre elmentünk és ott, a mely vallókat az dominus exponens ő kge mi előnkbe állított az *Ngtok*, *kgtek* székiből emanált utrummal, mi azokat erős hittel megesketvén, az előnkbe adott utrumnak continentiaja szerint megexamináltuk és hitek után való fassiojokat a következő mód szerint leirtuk.

Utrum est inclusum.

1. testis *Szilágyi Márton*, pixidarius, annorum 35, juratus examinatus fatetur. Ennek előtte circiter két héttel én hozzám részegen bójóve *Ács Gergely*, akkor két vagy három izben is káromkodék ördög adtával és ördög teremtettével, de mód nélkül részeg volt. — De ceteris nihil.

2. testis *Szilágyi Mártonné*, Erzsok, pixidaria, annorum 24, jurata examinata fassa uti primus testis.

3., 4. testis nihil.

5. testis néhai *Kecskés Zsigmond* relictája *Sára*, primipila, annorum 40, jurata examinata fassa. Molnos *Küs Annától* hallottam, hogy *Gyergyai Boldizsárné* azt mondotta volna nékie, hogy az füstös szalmán ötet, tudniillik *Gyergyai Boldizsárnét*, *Faluvéginé Berei Sára* által húzta volna, azzal tanítani akarván az boszorkányi mesterségre. — Ceterum nihil.

6. testis *Osvát Györgyné Judit*, primipila annorum 40, jurata examinata fassa. Az gyermekektől hallottam, hogy *Gyergyai Boldizsárné* azt mondotta volna, az patakon *Faluvéginé Berei Sára* az lúdnak az szívét kivette s holt szenet tett helyébe. — Ceterum nihil.

7. testis *Diós Mihály*, primipilus, annorum 40, juratus examinatus fatetur. Az kaszálás tájban engemet, *Senye Zsigmondot* és *Fábián Andrást* *Faluvégi*

¹ Ez időben Udvarhelyszék alkirály birája. Székely Oklevéltár VII. k. 432. I.

Mihályné Berei Sára Gyergyai Boldizsárnéhoz híva és mű előttünk ezt kérde Gyergyai Boldizsárnétól: „kged még abban az szóban vagy-on-é, az melyet Magyar Istvánnénak mondott“. Monda Gyergyai Boldizsárné: „én nem vagyok, az én szómmal senki né járjon, én abban meg nem tartom; amit mondottam volt kgednek, az iránt kgeddel megbékéltem“. — Egy alkalommal ismét valami testimonialis iratni Faluvégi Mihályné és Gyergyai Boldizsárné én hozzám jövének, összeszólalkozának ketten s monda Gyergyai Boldizsárné: „ha én kgedet boszorkánynak mondottam volt is, arról megkövettem kgedet“. Ezen protestála Faluvégi Mihályné, hogy még most is boszorkánnak mond, azt mondja; az után citáltatta volt is Gyergyai Boldizsárnét.

8. testis *Diós* Mihályné, primipila, annorum 40, jurata examinata fasta uti antecedens 7-mus testis maritus suus az testimonialis iratások alkalmatosságakor lött dologról.

9. testis *Jakab* Sámuel, primipilus, annorum 49, juratus examinatus fatetur. Circiter ennek előtte két héttel Ács Gergelynek teremtettével való káromkodását hallottam, de minthogy ő veszett teremtettével, ördögteremtettével s hóhérteremtettével szokott káromkodni, melyikkel káromkodott akkor, már reá nem emlékezem.

10. testis nagyobbik *Gyergyai* Gergelyné, pixidaria, annorum 50, jurata examinata fassa. Gyergyai Boldizsárnétól hallottam, hogy Faluvégi Mihályné az tehenét megkuruslotta volna. Ács Gergelynek az karácson tájban ilyen adtával való káromkodását hallottam. Ceterum nihil.

11. testis nagyobb *Gyergyai* Gergely, pixidarius, annorum 75, juratus examinatus fatetur. Néhai Konez Páltól hallottam, ezt mondotta Faluvégi Mihálynénak: „ilyen adta boszorkánya“. De ceteris nihil.

12. testis *Konez* Péter, nobilis, annorum 19, juratus examinatus fatetur. Ács Gergelynek ördögadtával káromkodását az ősszel egynehányszor hallottam. De ceteris nihil.

13. testis *Barta* Istvánné, Borka, primipila, annorum 45, jurata examinata. Egyebet az kérdésben nem tudok, Balogh Mihálynétől azt hallottam, hogy egy gonosz katona ment Faluvégi Mihályné quartélyban, Faluvégi Mihályné úgy megcsinálta, hogy ott semmit nem gonoszkodott. De ceteris nihil.

14. testis *Bakó* Istvánné, primipila, annorum 50, jurata examinata fassa. Töszomszédja vagyok Ács Gergelynek, de én egyéb káromkodását nem hallottam, salvo honore sit dictum „b . . . m az anyádat s az apádat s az rongyodat.“ De ceteris nihil.

15. testis *Barta* Andrásné Suska, pixidaria, annorum 50, jurata examinata fassa uti antecedens 14-tus testis.

16. testis *Boros* István, Tamási Ferencz uram jobbágya, annorum 42, juratus examinatus fatetur. Az nyárban, az úton találkozám Ács Gergellyel, köszönök nekie s úgy fogadá: „b . . . m az anyádot.“

17. testis *Kecskés* István, pixidarius, annorum 54, juratus examinatus fatetur. Az feleségemtől hallottam, hogy Faluvégi Mihályné tőle sőt, kenyeret és gertyát kért s bé ment az kamarában, ott mit csinált, ő tudja. Azt pedig sok ízben hallottam, hogy mondotta: „kettőt megátkoztam, de bizony az harmadikat is megátkozom“, mivel az ő átka megfogja azt, akit megátkoz. Néhai Konez Páltól is

sokszor hallottam, hogy azt mondotta nékie: „te etted meg Faluvéginé az feleségemet és az fiának a fejét“, de meg nem perlette soha érette Faluvéginé.

18. testis *Vas* István, primipilus, annorum 26, juratus examinatus fatetur. Áts Gergelynek most nem régen tatárteremtettével való káromkodását hallottam.

19—20. testis nihil.

21. testis *Kecskés* Istvánné, Anna, pixidaria, annorum 40, jurata examinata fassa. Egyebet az kérdésben nem tudok, hanem ennek ennek előtte circiter 8—9 esztendővel Faluvégi Mihálynénál, Berei Sáránál egy káplár lévén quartélyban, mi formában én nem tudom, az az káplár eltörte az koszperdját, annak az árát meg akarván Faluvégieken venni, én hozzám jöve Faluvégi Mihályné Berei Sára, egy falat kenyeret, egy kis sót és egy kis gyertyát kére, az gyermek nála lévén letéve s monda nékem: „ha nem nehezteli kged, bé menyek az kamarában egy kevésség“, azzal én kifordulék az házból, ő bé menne az kamarában; én csakhamar bé menék, az gyermek sírni kezdé, kijöve Faluvégi Mihályné az kamarából, az gyermeket felvévé, az tűzhelyre leüle s monda nékem: „engemet bizony semmi nem löl, mert mikor én effélet megnéztem, világosan megtudtam, hogy semmi nem löl.“ Ennek előtte ismét circiter 5—6 esztendővel az udvaron állok vala, Faluvégi Mihályné jö fel s azt mongya: „megátkoztam kettőt, mind a kettőt megfogta az átkom, de bizony Csekei Sámuel is megátkozom“. De ceteris nihil.

22. testis *Bakó* István szabad zsellér, annorum 50, juratus examinatus fatetur. Részeg korában adtával való káromkodását hallottam Ács Gergelynek. Ceterum nihil.

23. testis *Gyergyai* Boldizsárné, Osvát Anna, pixidaria, annorum 32, jurata examinata fassa. Az kérdésben azt tudom mondani; ennek előtte circiter 10 esztendővel én hozzám bójöve Faluvégi Mihályné Berei Sára, hoza egy ollót s egy rostát magával; tőlem is kére egy ollót, az rostának az két oldalában szurá az két ollót s monda nékem, hogy „fogja kged is az egyik felől“, én mondek „én nem fogom, mert ha én fogom, kged semmi dolgában elé nem mégyen“; ő fogá az két ollót s addig monda, addig monda, hogy az két olló egyik kezéből által fordula az másikban; mit mondott, mit nem, én nem tudom. Egy alkalommal ismét bémenék Faluvégi Mihályné, hát Faluvégi Mihályné az tűz előtt ül, sóval, kenyérrrel, egy holt szénnel ott babonáskodik; valami czérnára egy kis kenyeret ragasztott s az feje felett kerengeti, engemet hogy megláta az markában szoritá. Kérdém: „mit csinál kged szomszédasszony“, monda „én azt próbálom, ha az sokadalomban jó szerencsém lészen-e, vagy sem, ha jó szerencsét mutat, elmenyek, ha pedig nem, nem fogok elmenni, mivel még eddigelé ez az én próbám meg nem csalt engemet.“ Más alkalmatossággal ismét bémenék hozzája, hát babot vet, kérdém: „mit csinál kged“, monda: „én semmit nem egyebet, hanem azt próbálom, ha az babot megtudom-e úgy vetni, mint Mireséné, vagy nem.“

Egy alkalommal ismét buzát mosok vala az patakon, Faluvégi Mihályné is az anyjával azt mos vala; az Konecz Pálné ludgyai az patakban feredeznek vala; Faluvégi Mihályné kihajtá az patakból, ismét visszamenének, egyszer egyik meg-repeszté magát s felfordula az vízben s meghala. Konecz Pálné kijöve s felvévé az ludat s monda: „majd megnizem urammal, mert ennek tü csináltatok valamit, mint boszorkányok, azért halt meg olyan hirtelen“. Konecz Pál csakhamar kijöve

az vízre s monda Faluvégi Mihálynénak: „tű nyilvánvaló boszorkányok, az *ludam-nak a szívét kivették s holt szemet tettek helyébe*, azért halt meg, mivel ketté hasítám s megnézém.“ Faluvéginé az anyjával megfenyegeté s cinemintézé Konez Pált, melyre Konez Pál protestála. Azután, hogy az felesége és fia megnyomorodék, Faluvéginére is izentete Konez Pál, de még máig meg nem perlé Faluvéginé. Nálam ismét egy alkalmatossággal azt mondá Faluvégi Mihályné: „az fiamot megátkozván, hogy haza ne jöjjön békével, nem is jött“, azt mondá, „mivel az lábával megnyomorodott, s ugyanabban meg is holt.“ Egy alkalmatossággal ismét Magyar Istvánni bemenék, hát ott vagyon azon sánta fiával s mondom az fiának: „fogadd föl, hogy az anyádot meg nem hazudtatod s meggyógyul az lábod“, monda az fia: „én nem fogadom, mert ökge olyat cselekszik, hogy az ördög sem állaná azt meg“. Mikor ismét Konez Pálnak a felesége megnyomorodott vala, Faluvéginéhez békülde, hogy menjen bé a feleségéhez; Faluvéginé azt mondja: „én nem menyek, mert én megátkoztam, hogy légyen falú bolondja és esúfja és nyomorék örökké, mert még eddig az kit megátkoztam, az én átkom azt megfogta“. — De ceteris nihil.

24. testis *Magyari* Istvánné, Mojses Sára, pixidaria, annorum 36, jurata examinata fassa. Az kérdésben egyebet nem tudok, hanem Gyergyai Boldizsárné, most az közelebb elmúlt vasárnap hallám, azt mondja vala Faluvégi Mihálynénak: „várj meg, mert megboszontál nyilván való boszorkány, eddig titkoltam, de bizony kimondom, mivel a Kecskés István kamarájában is varázslottál“. Faluvéginé protestála, hogy törvényben vagynak, még sem hágy neki békét. Ennek előtte ismét circiter 6 esztendővel Gyergyai Boldizsárné az kapujában állván, mondja vala Faluvégi Mihálynénak: „engemet, mint nyilván boszorkány, megesz ez az Faluvégi Mihályné“; másnap kérdé Faluvéginé tőlem: „tegnap mit mond vala Gyergyai Boldizsárné“, én mondek: „megmondom, mikor máskép kényszeríttem“, de azután engemet senki sem kényszerített arra. Azután mintegy harmad nappal Gyergyai Boldizsárni menék s hát az földön mászkál Gyergyai Boldizsárné s monda az fiának: „menj el Pali, az sujkomat kérd el Faluvégi Mihálynétől, mert most eszi az lábamat“. Az fia előhozván az sujkot az leányát ismét elküldé, hogy kérjen valami füvet Faluvéginétől, az lábát hadd kösse bé vele, emez elmenvén hozni füvet, onnan-e vagy másunnén, én nem tudom, elég az, hogy én megfőzém az füvet s béköttem az lábát vele. Ceterum nihil.

25. testis *Fülöp* Gergelyné, Anna vidua pixidaria, annorum 54, jurata, examinata fassa. Ennek előtte circiter két héttel Áts Gergely részegen tanálkozván én vélem, mondá nékem: „salvo honore sit dictum“, héjj anya sz . . . m, b . . . m ebadta. — De ceteris nihil.

26—55. testis nihil.

56. testis *Balácsi* István pixidarius, annorum 40, juratus examinatus fatetur. Kecskés Istvánnétől hallottam, hogy náluk a kamrában békéredzett volna Faluvégi Mihályné s ott babonáskodott.

57—66. testis nihil.

67. testis *Osváth* Miklósné, Judit, primipila, annorum 52, jurata examinata fassa. Faluvégi Mihálynénak valami babonaságát Kecskés Istvánnétől hallottam, Gyergyai Boldizsárnétől is hallottam, hogy nála rostát vetett volna. — De ceteris nihil.

68. testis nihil.

69. testis *Magyari* István pixidarius, annorum 36, juratus examinatus fatetur. Az kérdésben egyebet nem tudok; Gyergyai Boldizsárnétól hallottam, hogy Faluvégi Mihályné az ő házoknál rostát és babot vetett volna. Koncz Pálnétól is hallottam ilyen szót, hogy Berei Sára megette ötöt és nyomorút csinált belőle.

70—72. testis nihil.

73. testis kisebb *Gyergyai* Gergely, pixidarius, annorum 48, juratus, examinatus fatetur. Az kérdésben hallomásból egyebet nem tudok; Gyergyai Boldizsárnétól hallottam, hogy ő beteg lévén, Faluvégi Mihályné egy sujkot kért el tőle s azzal csinált volna nékie valamit. Magyar Istvánnétól is hallottam, hogy ezt mondotta: Faluvégi Mihályné valami czérnát kötött volna a Koncz Pál kerti támaszához és az más végét a maga, Faluvégi, kertéhez kötötte volna és azt járta vagy lépte volna által Magyariné és azután a faresuka nem jó, ma is sánta miatta. Kecskés Istvánnétól is hallottam, hogy az ő kamarájában babonáskodott volna Faluvéginé. Gyergyai Boldizsárnétól is hallottam ezen kamarában való babonáskodását.

74—75. nihil.

76. testis¹ *Sükösd* Mihály junior primipilus, annorum 39, juratus examinatus fatetur. Az kérdésben egyebet nem tudok mondani, hanem Ács Gergelynek csak nem régen is ebadtával való káromkodását gyakorta hallottam.

77. testis *Szerdahelyi* Sámuel pixidarius, annorum 39, juratus examinatus fatetur. Másoktól hallottam Faluvégi Mihálynének boszorkányi mesterséggel való életit, de kitől hallottam, reá nem emlékezem.

78—90. testis nihil.

91. testis *Sipos* József primipilus, annorum 32, juratus examinatus fatetur. Áts Gergelynek az karácsonban az maga házánál ördögteremtettével való káromkodását hallottam.

92—96. nihil.

97. testis *Szász* Mihály, Szabó József uram jobbágya, annorum 40, juratus examinatus fatetur. Másoktól is hallottam, hogy Faluvégi Mihályné boszorkány volna, de kitől, reá nem emlékezem. Ács Gergelynek csak nem régen is ördögadtával való káromkodását hallottam.

98—99. nihil.

100. testis *Fodor* István primipilus, annorum 26, juratus, examinatus fatetur. Áts Gergelytől circitere két hete lehet csak, hogy ördögteremtettével való káromkodását hallottam.

101—107. nihil.

Mely fent megírt bizonyságok mindnyájan laknak Udvarhely alias Keresztürszékben, a megnevezett falukban, kiknek conditiojukat nevek alatt felvén, hűtök után való fassiojokat fide nostra mediante megírtuk és a dominus exponensnek szokott pecsétünk alatt kiadtuk, nevünk és kezünk subscriptiójával roborálván.

Datum, anno, die loco que supranotatis.

Kgteknek alázatos kész szolgálói *Kadicsfalvi Török* József, mostan Nagysolyosban lakó, nemes Keresztürfi széknék hűtös assessora és *Sipos* Miklós m. p. mindketten Udvarhely alias Keresztürszékben Nagysolyosban lakó nemesemberek.

Dr. Vass Miklós.

¹ Az eredetiben kimaradt.

Kedd asszonya.

A magyarság, de különösen a hazai oláhság idevágó néphitéről¹ újabban elég bő adathalmazt kaptunk. Annyi mindenesetre nyilvánvaló, hogy a magyar kedd asszonya részint az általánosan keresztyén egyházi felfogásból, részint az oláh babona hatását mutató népies elemekből alakult. Az oláh néphit teljesebb, eredetibb és itt először az oláh „marți seara“, „márczszará“, „martolea, marcolea“ megvilágításához akarok pár utalással hozzájárulni. Úgy tudom, újabb és az eddigieknél is kimerítőbb anyagközlés várható, természetes, hogy a végleges feldolgozás, főleg pedig a néplélektani magyarázat, majd csak azután következik. Eleve is valószínű, hogy nem kell szorosan a keddhez ragaszkodnunk, hanem ajánlatos a hét más napjainak női megszemélyesítőit is figyelembe venni. A török „Szerda asszonyáról“ Mészáros adataiból csak annyit tudunk, hogy gyermekijesztő rémmel van dolgunk, mindazonáltal Munkácsi — valószínűleg joggal — összeveti az oláh keddesti boszorkánynyal.² Egészen nyilvánvaló párhuzamot találunk a tambovi kormányzóság orosz parasztjainak hitvilágában.³ Szerintük újévkor fenni bűn, a tilalom ellen vétőt a „Voloszen“ nevű szellem megbünteti „csontevő“ betegséggel. Azaz megeszti az ujját és ebből kiesik a tisztátlan csont.⁴ Ugyanígy tilos a fonás pénteken és péntekelőtti este. Minden péntek védőszelleme a „matuska Praszkojeja“ ezt különösen tisztelik. Annak a nőnek, a ki őt nem tiszteli, port hint a szemébe mikor fonja a lent, úgy hogy nem tud fenni.⁵ Két speciális vonás kapcsolja egybe az oláh és az orosz hitet; hogy a „Praszkojeja anyó“ és a „kedd asszonya“ kultusza leginkább a nőkre tartozik és hogy a legfontosabb női munkával, a szövés-fonással függ össze. Még bizonyosabbá teszi a kapcsolatot az ukrainai néphit. Pénteken sokan nem dolgoznak, különösen nagy bűn, ha valaki fon.⁶ A „haragos Péntek“ megbünteti a vétkezőket. Ahol pénteken fonnak a „Péntek“ (Pjatnica) egész éjjel át úgy fon azután, hogy a ház visszhangzik tőle. Egy leány egyszer

¹ *Ipolyi*: Magyar Mithologia 1854. 539. *Kálmány*: Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. 1885. 9. *Wlislöcki*: Aus dem Volksleben der Magyaren. 1893. 153. 15. *Kandra Kabos*: Magyar Mithologia. 1897. 92. *Katona Lajos*: A kedd asszonya. Ethn. 1905. 1. *Borbély Károly*: Nagyboldogasszonyi ünnepei. Ethnographia 1912. 290. *Szabó Imre*: Az oláhok „kedd asszony“-a. Ethn. XVII. 1906. 52. *U. a.*: Az oláhok kedd asszonya. Ethnographia XXI. 1910. 32., 167., 231. *Berze Nagy János*: Az oláhok kedd asszonyához. Ethnographia XIII. 254. *Hathalmi Gabnay Ferencz*: Az oláhok „kedd asszonya“. U. o. 124. *U. az*: Ethn. XVIII. 57. *Roska Márton*: Keddi boszorkány. Ethn. 1912. 96. *U. az*: Erdélyi Múzeum XXIII. 1906. 336. *Sróth Péter*: Máramarosi oláh babonák. Ethn. 1891. II. 363. *Gr. Matuska Lászlóné*: Román babonák. Ethn. X. 298. *Moldován Gergely*: Alsófehér vármegye román népe. 1899. 295.

² *Mészáros Gyula*: Az ozmán-török nép babonái. Ethn. 1906. 29. *Munkácsi Bernát*: A törökök „Szerda asszonya“. Ethn. XVIII. 1907. 57.

³ *Bondarenko*: Poverja kresztyan Tambovszkoj Gubernij. Zsivaja Sztarina. I. 1890. 120.

⁴ *V. ö. Leger*: La mythologie slave. 1901. 112. *W. R. S. Ralston*: The Songs of the Russian People. 1872. 251., 252.

⁵ A ki pénteken fon, annak megfájdul a keze. *Kovaljenko*: Etnograficeszkoje Obozrjenie. 1891. II. 143.

⁶ *Vasziljev*: Antropomorficeszkija Predsztavlenije v Verovanijach Ukrainszkavo Naroda. Etnograficeszkoje Obozrjenie. 1890. I. 96.

péntek este font. Látja, hogy jön valaki az ablakhoz és megszólítja a leányt: „Te fonsz?” — „Fonok” — felelt a leány. Az ablakon voltak orsók, azt mondta neki a Péntek, ha reggelre nem tölti meg mindet, akkor megöli. Szólt és eltűnt. A leány látta, hogy reggelig legfeljebb két-három orsóval készülhet el, a Péntek pedig húszat adott neki. Fogta magát, mindenikre csak egy keveset fonott a fonálból, azután kidobta az orsókat az ablakon, az ablakot pedig becsukta. Azt mondta erre a Pjatinica: „Látszik, hogy okos voltál, tudtad, mit kell csinálni, ha nem így teszel, vége az életednek és megtudtad volna, mit jelent az, ha valaki pénteken fon. Ez a monda jóformán megegyezik az Ethnographiában legújabbán közölt változattal¹” Egy asszony font kedden este. Beállított hozzá marcolea. „Te fonsz? Várj csak, én is hozok guzsalyt”. A marcolea egy zsák orsót dob be, — ha hajnalra meg nem tölti, jaj lesz neki, így fenyegeti a leányt. A leány összegyűjt egy csomó asszonyt, a kik egy-egy szál fonalat csavartak felülről-lefelé az orsókra, zsákba tették és kivitték. Fokhagymával bekenték az ajtókat és így távol tartották a marcoleát. Ugyanott azt a fontos adatot olvassuk, hogy Lemény, Csokmány és Kucsulát községekben megtartják a péntek estét is. Alsófehérmegyében az oláhok a hétnek két napjától félnek; ezek a kedd (Mart, Martolea) és a péntek (Vinere, Sta Vinere). Kedden a Martoleától való félelmükben különösen a fonástól tartózkodnak, nem merik a házukat kiséperni, a ganéjt az istállóból kihányni, mert Szent Péntek fő- és szemfájással bünteti az ellene vétőket.² Az ukrainai néphitben a „Péntek”-hez hasonló képzeleti lény a személyesített „Vasárnap” (Nedelja), egy leány, a ki a paraszt mellé felül a szekérre és inti, hogy az emberek jobban ügyeljenek a vasárnap ünnepére.³ Dr. Roska megjegyzése tehát, hogy a magyar köblösi oláh sokszor átkozódik ilyenformán: „verjen meg a vasárnap!” éppen nem mellékes, hanem az összehasonlító folklore szempontjából fontos adat, mert Csokmányban például azt mondják „verjen meg a kedd este”. A párhuzam tehát az ukrainai és oláh néphit között már teljesebb alig lehetne.

A néphit Oroszországban már nem új keletű. Vasziljev utal a babona forrásaira az apokryph irodalomban — a kik ebben járatosak, talán majd alaposabban kutathatják ezt a témát. Oroszországban már 1551-ben zsinati határozattal kárhoztatták a „Nedelja” és „Pjatinica” kultuszát.⁴ Vasziljev különben a „Vasárnap”-ot és a „Péntek”-et az illető napok szentségének magyarázatából származtatja, azaz explikatív démonoknak tartja.⁵ A kérdés evvel semmi esetre sincs megoldva, a kedd, vasárnap vagy péntek szent volta sehogyan sem magyarázhatja meg a kétség-

¹ Dr. Roska Márton: Keddi boszorkány. Ethn. 1912. 99.

² Moldován: Alsófehér Vármegye Román Népe 1899. 295., 296.

³ Vasziljev: U. o. Másik mondában a Nedelja, éppen mint a Péntek és a Kedd asszonya, tovább fonja a befejezetlen fonást, a melyet egy asszony szombat este alkonyat után hagyott úgy. Megjelenik szép leány gyanánt az alvó asszony előtt, költögeti, de hiába. A Nedelja háromszor megüti; másnap az asszony meghalt. Vasziljev: U. o. 1892. IV. 162.

⁴ Vasziljev: U. o. 97. További utalás. Etnogr. Obozr. 1891. II. 158.

⁵ Vasziljev: U. o. 95. További mondákat, a melyek a fonás tilalmát hangsúlyozzák. Lásd Vasziljev: U. o. 1892. 165. Mosás tilalma és megjelenés álmában, u. o. 163. A „Szent Péntek” álmában megmondja egy hívének, hogyan találhat meg egy elveszett szekrényt és inti a pénteki tilalmak megtartására. U. o. 162.

kivül népies eredetű mondák lényegét, legfeljebb azt, hogy miért fűződtek az említett napokhoz.¹ De evvel már átcúsztam a hypothesisok széles mezejére, pedig ettől szigorú tartózkodást ígertem. Tehát a magyarázat helyett inkább a keletiek mellé idesorolok egy nyugati párhuzamot. — Ha a marji searát el akarják ijeszteni azt kiáltják neki „ég a garalenlui hegy.“ Erre „jaj, odaégnék gyermekeim“ kiáltással elrohan. Máskor tüzet raknak a szomszédban és ő felkiált „Ég a hegy! Égnék gyermekeim!“ Vagy pedig azt mondják neki: „Jaj Istenem, égnék a Sinai hegyek“. A felelet: „Jó szerencséd, hogy égnék a gyermekeim“²

Barra szigetén (nyugati Helbridák), egy asszony nem tudott elkészülni a fonással. Titko sóhajtozott, hogy bár volna, a ki segítse. Megjelentek hosszú zöld köntösben a tündéraszonyok, el is végezték a fonást, de folyton új meg új munkát követeltek. Nem tudott másképpen szabadulni tőlük, hát bekiáltott az ajtón „Dun Borve ég!“ Láthatatlanul eltűntek, de hallatszott siránkozásuk: „Dun Borve ég! Dun Borve ég! Mi lesz az üllével, kalapácsal,“ — mert volt egy kovácsműhely tündérországbán.³

Tübingen mellett Walddorfban a fehér kisasszonyok (weisse Fräulein) vagy földasszonyok (Erdweiblein) szoktak a fonóba jönni. Egyszer az ajtó előtt megszólalt egy idegen hang: „o weh, o weh, der Heuchelberg brennt“ — „o weh, o weh, meine armen Kinder“, mondta erre a „fehér kisasszony“ és széleseben eltűnt, soha többé nem látták.⁴ — Itt csak egy motivum egyezik, nem az egész képzet. De mivel az egyezés szó szerinti, kétségkívül vándorlással van dolgunk.

Idetartozik még egy magyar-német párhuzam is. A csütörtök tudvalevőleg mint Donar-Thor napja jut kiváló szerephez a német folklórában⁵ és így az átvevő mindenestre a magyarság.

Ipolyi említi a következő adatot: „Sőt még az ördög tiszteletére szánt különös napok és ünnepekre mutatkoznak előítéletek, mint a régi és mai fonók históriája népkönyvben: (Bagó és Gyurián kiad.)

csütörtökön ilyen magyarázat vagyon:
ott sok üres orsót hány be az ablakon,
hogya estve fonnak, ördög örül azon
rettenetes zörgést támaszt a padláson.

hasonló a németben: a csütörtökön fonóknak Frau Holle — mivel ti a napját nem ünneplik, üres orsókat hány be az ablakon, mondván, fonjátok ezt is teli.“⁶ Még közelebb áll a magyarhoz egy másik német változat: csütörtök este nem szabad

¹ Más pénteki babonákról lásd *Abbott*: Macedonian Folklore. 1903. 191. *K. Knortz*: Folkloristische Streifzüge 1900. 187.

² *Szabó Imre*: Ethn. XXI. 1910. 34. 234. *Roska Márton*: Erdélyi Múzeum. 1906. XXIII. 338.

³ *W. J. Evans Wentz*: The Fairy Faith in Celtic Countries. 1911. 110. „Dun“ várat jelent

⁴ *Laistner*: Das Räthsel der Sphinx, 1889. I. 210. U. o. további utalások.

⁵ *Grimm*: Deutsche Mythologie I. 159., *E. H. Meyer*: U. o. III 1878. 70., 71. *Wuttke*: Der Deutsche Volks—Aberglaube. 1900. 160. *Közler*: Volksbrauch, Aberglauben, Sagen im Voigtlande. 1867. 358. *R. M. Meyer*: Attgermanische Religionsgeschichte. 1910. 290.

⁶ *Ipolyi*: 54. *Whislocki*: Volksglaube und religiöser Brauch der Magyaren. 1893. 166.

fonni, mert az ördög üres orsót dob a szobába avval a kiáltással: „fonjátok ezt is teli“.¹ Tehát Frau Holle ugyanúgy szerepel, mint a kedd asszonya és a Pjaticna. A vend wurlawa is ugyanezt mondja az asszonyoknak, a kik este tíz óráig nem készülnek el a fonással² és a vend asszonyok ugyanolyan cselled járnak túl a wurlawa eszén, a melylyel az oláhok a kedd asszonyát, az oroszok a Pjaticát becsapják.³ A németek Berchtát vagy más verzió szerint a holdat csapják be ily módon.⁴ A csütörtökhöz fűződő fonási tilalom előfordul más kapcsolatban is.⁵ Másutt meg szombat este kell befejezni a fonást, másképp vasárnap tovább fonnak a boszorkányok vagy az ördög gombolítja a fonalat, mint a fenti magyar változatban.⁶

A germán „Zwölften-hez“ és hasonló fonási tilalmak és mondák fűződnek, a melyekben Frau Holle és Berchta szerepelnek.⁷ Ez az ingadozás, a mely majd egy nappal, majd a nap valamelyik szakával, végre egy évszakkal hozza kapcsolatba a fonási tilalmat, eléggé mutatja, hogy a mythos megítélésében az időpont, a melyhez fűződik egészen mellékes. Egyáltalában a modern mythos-kutatás nem annyira mythikus személyeket magyaráz, hanem inkább a hozzájuk fűződő mythost, a cselekményt.

Sed nunc venio ad fortissimum. Roska Márton felfogása szerint „a magyarok kedd asszonyát vallásos felfogás teremtette, az oláhok úgynevezett kedd asszonyát pedig a babonás hiedelem szülte.“⁸ A kettőnek tehát egymáshoz semmi köze. Szabó Imre ellenben világosan látja a kettő közötti kapcsolatot,⁹ és csakugyan már a *keddi mosási tilalom* is elég feltűnő egyezés a két képzet között.¹⁰ A következő sorok, azt hiszem, eloszlatják a kételkedők aggodalmaskodását. A magyar kedd asszonya ugyanis Szent Anna a szegedvidéki nép hite szerint, voltaképpen azonban a vele identikusnak hitt Nagyboldogasszony, Boldogasszony Karsay gyűjtése szerint pedig a B. Szűz.¹¹ Az oláh márczszárának mindezekhez semmi köze, de annál inkább van a vele identikusnak bizonyult

¹ A. Kuhn: Märkische Sagen und Märchen. 1843. 379.

² Laistner: II. 314. Vickenstedt, Wendische Sagen, Märchen und abergläubische Gebräuche. 1880. 117.

³ Laistner: 316. Veckenstedt: 118.

⁴ Laistner: II. 317.

⁵ Wuttke: 60. Grimm: I. 159. III. 479. 481. (svéd.) Laistner II. 315. Továbbá lásd a norvégeknél F. Liebrecht: zur Volkskunde. 1879. 324.

⁶ Wuttke: 62. (boszorkányok: Délnémetország, ördög: Westfália.) Strackerjan: Aberglauben und Sagen aus dem Herzogtum Oldenburg. 1909. II. 27.

⁷ Laistner: II. 315. Schulenburg: Wendisches Volksthumm 1882. 134. Pröhle; Unterharzische Sagen. 1856. 208. Sebestyén: Regösök. 219. 224. Th. Vernaleken: Die Frau Holle in Österreich. Zeitschrift für Österreichische Volkskunde. IV. 1898. 1. Kuhn: Märkische Sagen und Märchen. 1843. 372.

⁸ Roska Márton: Erdélyi Múzeum. 1906. 339. Ethnographia. 1912. 100.

⁹ Szabó Imre: Ethnographia. 1910. 38.

¹⁰ V. ö. Szabó Imre: Ethn. 1910. 34. és Ipolyi: Magyar Mithologia 539. Kálmány: Boldogasszony. 1885. 10.

¹¹ Kálmány: 9. Katona: Ethn. 1905. 1—16. Ipolyi: 539. A néphit szent Annát és leányát szűz Máriát összezavarja, egybeolvasztja, majd ismét megkülönbözteti. V. ö. Borbély Károly: Nagyboldogasszony ünnepei. Ethn. 1912. 290—292.

Pjaticának. Már az is feltűnő, hogy a kilencedik péntek a kurszki Szűz Máriának van szentelve,¹ de az egyezés még tovább megy. Kurszk kormányzóságában, Novi Oszkol városban van a *Szűz Mária képe, a melyet Pjaticának neveznek,*² és a melynek tiszteletére a kilencedik pénteken³ diszes istentiszteletet tartanak. Ehhez a következő monda fűződik. Volt egyszer egy földesúr, a ki nagyon kínozza a jobbágyait, még pedig pénteken. Egyszer egy pénteken odalovagolt, hogy nézze, hogyan verik őket. Megáll a lova az út közepén, hát látja, hogy ott áll előtte egy szép, fiatal nő, apáczaruhában. Elkezdte szidni, a nő nem ment el előle. Hozzávált a korbácssal, a nő eltűnt, de a ló nem ment tovább. A hol a leány megállott, megjelent egy vízzel telt agyagedény, a vízben pedig a Szűz Mária képe látszott, az arcán ott volt a korbács nyoma. A Boldogasszony a szülő nők patrónája; egy ukrainai mondában olvassuk,⁴ hogy mikor az Úr Szent Pénterrel a földön járt, meglátott egy szülő asszonyt és azt mondta: „Segíts rajta, Úristen, Szűz Mária és szent Pjatinco-Paraszkevo (Péntek).⁵ Az oroszok Pjaticához, a péntek asszonyához fordulnak, ha a gyermek nehezen tanul meg járni, őt hívják segítségül, hogy a leányok hamarabb férjhez menjenek⁶ és *Kuznecsov* szerint a pénteki nap Ladónak, a szláv szerelemistennőnek volt szentelve.⁷ A szláv mythologiai vonatkozások itt több mint bizonytalanok, ellenben mindez a szerep a közép-európai néphitben Szűz Máriát illeti meg és Szűz Mária írja elő az orosz néphit szerint a szerda és péntek kultuszát.⁸ Az orosz péntek asszonya tehát részint a magyar kedd asszonyával, részint az oláh keddesti boszorkánnyal egyezik és így kétségtelenné teszi a magyar és az oláh néphit között való kapcsolatot. A mi a hit elterjedését illeti, megjegyzem, hogy *Jaczimírski* szerint az oláh s Vinerea és az orosz Pjatinca összefügg és hogy szent Paraszkovia vagy szent Petka kultusza megvan a többi szláv népnél is.⁹ A Bender kerületbeli gagauzok között oláh nyelv-

¹ *Sidlovski*: Etnograficeszkoje Obozrjenie. 1890. III. 235.

² *Vasziljev*: Etnogr. Obozrjenie. 1892. IV. 164.

³ Pjatinca Paraszkevo tiszteletére tizenkétszer évente megtartják az időbeli vagy névbeli pénteket, t. i. a különböző nagy ünnepek előtt és után következő pénteket. Husvétől kezdve kilenc hétig 9 „vásári” péntek. Erre vonatkozik fenti. Más helyeken a péntek általában olyan ünnep mint a vasárnap. Különösen a szántás és a fonás megy bünszámba pénteken. Etn. Obozr. 1895. III. *Famincyn*. V. ö. *Geraszimov*: U. o. 1895. IV. 123.

⁴ *Vasziljev*: U. o.

⁵ *Vasziljev*: u. o. 163. Pjatinco-Paraszkevo, másutt Pjatinca-Paraszkevo (u. o. 162), másutt matuska Praszkovija (*Bondarenko*; Zsivaja sztarina I. 1890—120.) etc.

⁶ *Charuzin*; u. o. 1897. III. 141.

⁷ *Kuznecsov*; Etn. Obozr. 1908. IV. 10. Ugyanott a péntek szentsége a cseremiszeknél. Ez talán már mohammedán hatás. Lado istennőt illetőleg meg kell jegyezni, hogy neve nem fordul elő a régi szövegekben. *L. Leger*: La mythologie slave 1901. 158. Azonban v. ö. *W. R. S. Ralston*: The Songs of the Russian People. 1872. 105., 105.

⁸ Etn. Obozr. 1893. II. 209. A ki kedden mos, a forró vízbe teszi a Boldogasszony kezét (Szöreg) *Kálmány*; 10. A ki pénteken fon, a Pjaticát szurkálja a tüvel. *Ivanov*; 1897. I. 40. (Charkov kormányzóság.) A pénteken vágott köröm az Úristennek fáj. *A. John*: Sitte, Brauch und Volksglaube im deutschen böhmen. 1905. 249.

⁹ *Jaczimírski*: Etn. Obozrjenie. 1896. II/III. 275. U. o. irodalomra való utalások. Lásd továbbá. Etn. Obozr. 1895. II. 147. *Jasztrebov*. U. o. 1896. II/III. 200. *Potanin*, Materiali po narodno verovaniam velikorusszov. *B. Miller*; 1899. I/II. 388. *Ivanov*; 1897. I. 40. *N. Iorga*: Geschichte des rumänischen Volkes. 1905. I. 225. 226.

ven forog közkézen a „12 Péntek“-ről szóló legenda.¹ Végül még idézem a huzulokra vonatkozó adatokat, a melyekből látnivaló, hogy ugyanazon mondák, ugyanazon tilalmak különböző napokhoz fűződhetnek a nélkül, hogy ezáltal lényegileg módosulnának. A huzulok kedden nem fésülködnek. Kedden és szombaton nem szabad ültetni, veteményezni. Sokak szerint a kedd olyan szerencsétlen nap, a melyen semmiféle munkát nem jó kezdeni. Pénteken nem szabad kenyeret sütni, mert ilyenkor vér van a kenyérben és az ember megvakulhat. Épp így tilos a fésülködés, mozdás, fonás, varrás. Némelyek egyáltalában semmit sem tesznek pénteken. Mint a törököknek, a huzuloknak is megvan a maguk „Szerda asszonya.“ Szerdán az asszonyok nem fonnak és a rokkát nem teszik a szobába; másképp bejönne a „sereda“, a személyesített Szerda és egész éjjel lármázna a házban.² Evvel a pár adattal meg akartam könnyíteni annak a munkáját, a ki majd a kedd asszonyával összefüggő kérdések rendszeres tárgyalására vállalkozik.

Róheim Géza.

A beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások.

(Első közlemény.)

Hogy a férfi szerelmes legyen, a leány a 10 körméről egy kis körmöt vág, a szempillából egy kis szőrt húz ki, a hajából egy haját, ezeket összeapítja s italban vagy ételben beadja a férfinak, miközben mondja: „A hogyan én nem lehetek szempilla, haj és köröm nélkül, úgy ne lehessen ő se nélkülem“.

Van másik módja is. A leány egy koczakaczkrot három napig az övében hord, negyedik nap a hóna alatt, azután megszáritja és megtöri, alkalomadtán italban vagy ételben beadja a férfinak.

A szerelmi ráolvasásokat a következő módon csinálják. A ráolvasást olyan kedden kezdik, a mikor holdtölte van. A babonát három héten keresztül meghatározott napokon végzik. A napok: kedd, szerda, csütörtök, a többi napokon nem szabad. Minden ráolvasás keresztvetéssel és 25 metányával kezdődik és ezzel végződik. Minden mondókát kilencszer kell egymásután elmondani. A jövődöbeli, a kit rontanak a kilencedik este lapáton vagy seprűn éjjel 12 órakor eljön a leányhoz, ilyenkor csak tejet szabad adnunk inni és nem szabad megkérdezni, hogy miért jön.

Rontás fekete tyúkkal.

A rontó a tyúkot egy tepsibe teszi élve és a tűz fölött forgatja, miközben a következőket mondja:

„Foc, focşorelul miu, io mă invál, tu fe dezvâl, io-î durmi, tu nu-î durmi, io însomnez, tu nu însomna, io mă culca, tu nu te culca, io-î hođiñi, tu nu hođiñi, io-î şede, tu nu şede, io mă scol, tu nu te scula, şi

„Tűz, tűz, tüzeeském, én betakaródzom, te kitakaródzol, én aludni fogok, te ne aludj, én álmosodom, te ne álmosodj, én lefekszem, te ne feküdj, én pihenni fogok, te ne pihenj, én ülni fogok, te ne ülj, én

¹ Moskov: Etn. Obozr. 1902. III.

² Kaindl: Die Huzulen. 1894. 80.

te du, și fe fă șerpe laor-balaor, cu soldzi de aor, și cu oči ca galbēni, cu soldzi ca talēri, și te du în trus patru coturi de lume, unde-i găsi ursita și orînda mē. D'ēli găsi în satul cu žinovatul; dēli găsi în pat trînteste-l su pat; dēli găsi pe laiță, trînteste-l su laiță; dēli găsi durmînin, il scoală; dēli găsi la țigară dohânin, i-o ie și i-o țipă. Și il adă, și il pornește. Și il adă cu 99 dē codz zdrobitoarē, cu 99 dē minuri fermecătoarē, cu 99 dē piçoarē mǎrgătoarē, cu 99 dē aripē sburătoarē, cu 99 dē limbă strepungătoarē. Cu 99 dē seceri il seçera, cu minurilē il fermecă, cu limbădilē il strepunze, cu aripăilē il zboară, cu cozilē il zdrobește, cu coasa il cosește.

D'ē-i într'on sat,
dē-i într'a 2-lea sat,
" " 3 " "
" " 4 " "
" " 5 " "
" " 6 " "
" " 7 " "
" " 8 " "

de-i într'a 9-lea țară, 9-lea hotară să vină tarē ca vîntu, strășînîn pămîntu, cum ni noauă gîndu. Să n'aibă starē și așezarē la mîncarē aminca, să n'aibă starē și așezarē la bēuturā a be, să n'aibă starē și așezarē la țigară a dohâni, la prîndz a prîndzi, la amînaz a amîneza, la ožînă a ožîna, la cînă a cîna. Nu-i da vadurī, nu-i da gardurī, nu-i da cārārī făr dē rușînē. Să viē la miñe ca on cîñe. Nu-i da niçē atîta loc, cît a arde on păr în foc. Nu-i da niçē atîta starē, cît a arde on păr într'o frigarē. Cînd a și într'on sat, să vină ca on cîñe turbat; cînd a și într'a 2-lea sat, să vină ca on lup turbat; cînd a mere într'a 3-lea sat, să viē ca on bou turbat; cînd a mere în alt sat, să viē ca on žunc turbat. D'e-i slugă, de-i cătănă, de-i țigan, de-i arman, de-i domnu, de-i žudēcătorī, să viē tare ca vîntu, strășînîn pămîntu, cum ni noauă gîndu. Tatī so să-i parā cîñē turbat, māsă săi parā cāța turbată, fefele zîñife, drăguțife űebuñife. In casă la miñe să viē, cu piçoru în poartă să defe, pe miñe să mă iēie, credință mindră și frumoasă să înștimbe, cu vin dulce să-m înciñe, în fața șă mă sārute."

felkelek, te ne kelj fel. Menj és légy kígyó, sárkány arany pikkelyekkel. Menj el a világnak mind a négy sarkába, a míg megtalárod jövendőbelimet. Ha abban a faluban van, a hol a bűnös, ha ágyban van, dobd az ágy alá, ha padon van, dobd a pad alá, ha alszik, ébreszd fel, ha cigarettázik vedd el és dobd el, hozd el és indítsd meg. Hozd el 99 zúzó farkkal, 99 babonázó kézzel, 99 járó lábbal, 99 repülő szárnyal, 99 szúró nyelvvel, 99 sarlóval arasd le, a kerekkel rontsd meg, a nyelvekkel szúrd meg, a szárnyakkal repültesd, a farkakkal zúzd, a kaszával kaszáld.

Ha az első községben van,
ha a 2-ik " "
" " 3 " "
" " 4 " "
" " 5 " "
" " 6 " "
" " 7 " "
" " 8 " "

ha a 9-ik országban, 9-ik határban van, jöjjön gyorsan, mint a szél, seperve a földet, mint a hogyan gondoljuk. Ne legyen nyugta és nyugodalma ételnél enni; ne legyen nyugta és nyugodalma ivásnál inni; ne legyen nyugta és nyugodalma cigarettát füstölni, reggel reggelizni, délben ebédelni, ozsonnakor ozsonnázni, vacsorakor vacsorázni. Ne legyen vādja, ne legyen akadály, ne legyen szégyennélküli útja. Jöjjön hozzám mint egy kutya. Ne legyen annyi helye sem, mint a mennyin elég egy szörzszál a tűzben. Ne legyen annyi nyugodt ideje, mint a mennyi alatt elég egy szörzszál. A mikor egy faluban lesz, jöjjön mint egy veszett kutya; a mikor egy 2-ik faluban lesz, jöjjön mint egy veszett farkas; a mikor egy 3-ik faluban lesz, jöjjön mint egy veszett ökör; a mikor egy másik faluba fog menni, jöjjön mint egy veszett tulok. Ha szolgál, ha katona, ha cigány, ha örmény, ha úr, ha igazságszolgáltató, jöjjön gyorsan, mint a szél, seperve a földet, mint a hogyan gondoljuk. Apját lássa veszett kutyának, anyját nőstény veszett kutyának, a leányok, szépek, szeretők, bolondok. Hozzám a házba jöjjön be, a kaput a lábával üsse meg, engem vegyen el, velem szép és gyönyörű hűséget váltson, jó borral kocczintson és arezon csokoljon meg."

Egy másik változata. A javas egy villával szúrja a gerendát, miközben a következőket mondja:

„Io nu împung grinda asta, că io împung grinda ursită, dela ursitori ursită, dela Dumnezeu data, dela bun boier îndemnată. Să viie ursita me și orinda me. Sa n'aibă stare și așezare, cum n'are apa pe vale, cum nu o avut măsa cînd l-o făcut, de îmbla cu coastile crunfe, cu poafile ude, cu coșita innodată. Așa să n'aibă stare și așezare la mîncare a mîncea, în somn a însomna, pē uliță a îmbla, în pat a să culca, pē scaon a șede. Să n'aibă stare și așezare, să n'aibă nice atîta loc, cît a arde on pâr în foc; să n'aibă nice atîta stare, cît a arde on pâr într'o frigare. Nu-i da vînt, dă-i dară gînd; nu-i da dor, de-i de ie dor; nu-i da vadurî, nu-i da gardurî, nu-i da cărări făr de rușine, să viie la ie ca on ciife. Cînd în casă a intra, în față a sâruta, credință mîndră și frumoasă a înșimba“.

„En nem szúrom ezt a gerendát, hanem a jósolt jövendőbelit, a jósok által megjósoltat, az Istentől adottat, jó embertől erőszakoltat. Jöjjön az én jövendőbelim. Ne legyen nyugta és nyugalma, mint a hogyan a víznek nincs a folyón s a hogyan anyjának nem volt, a mikor szülte s hogy járt porczogos bordával, vizes alsószoknyával, összebogozott hajjal. Ne legyen nyugta és nyugalma evésnél enni, alváskor aludni, az utczán járkálni, az ágyban aludni, a széken ülni. Ne legyen nyugta és nyugalma, ne legyen annyi helye sem, mint a mennyin elég egy szórszál a tűzben. Ne legyen annyi nyugodt ideje, mint a mennyi alatt elég egy szórszál. Ne adj szelet, de adj gondolatot, ne adj vágyat, de legyen miatta vágya. Ne legyen semmi akadály a és szégyennélküli útja, jöjjön hozzá mint egy kutya. Mikor a házba fog belépni, az arcát csokolja meg, vele szép és gyönyörű hűséget váltson“.

Egy másik változata. A javas rázza a kötényét, miközben a következőket mondja:

„Viie tare ca vîntu, streșînd pamîntu, cum ni noauă gîndu, cît pe sus, cît pe jos, cît în vînt, cît pe pamînt, cît în nori, cît pî su nori. Și să viie, și să viie tare ca vîntu, tîcînd ca pamîntu. Să n'aibă stare și așezare la mîncare a mîncea, în somn a însomna, în pat a să culca, din somn a să scula. Nu-i da vînt, de-i de ie gînd, nu-i da dor, de-i de ie dor, nu-i da cale, nice cărare fără de rușine, nu-i da somn și hodină. Nu-i da nice atîta loc, cît a arde on pâr în foc“.

„Jöjjön mint a szél, seperve a földet, mint a hogyan gondolatunk; majd fent, majd lent, majd a szélben, majd a földön, majd a felhőkben, majd a felhők alatt. Jöjjön és jöjjön gyorsan, mint a szél, hallgatva, mint a föld. Ne legyen nyugta és nyugalma evéskor enni, alváskor aludni, ágyban lefeküdni, álmából felébredni. Ne adj szelet; adj róla gondot, ne adj vágyat, adj róla vágyat, ne adj szégyennélküli utat, ne adj álmat és nyugalmat. Ne legyen annyi helye sem, mint a mennyin elég egy szórszál a tűzben“.

Egy másik változata. A babonát végző szerez a férfi ingéből, hajából és harisnyájából. Ezeket beteszi egy vizelettel telt új csuporba, abba azután még teszen 9 szem tavaszi búzát, 9 szem borsót, 9 szem tömjént, 9 szem kukoriczát, 9 szem paszulyt és 9 szem fohagymát. Az így elkészített csuprot főzi, miközben a következőket mondja:

„Io nu șerb semîile așeste, nice legumile așeste, da io șerb pe fiçoru N. N. li șerb capu și-i șerb capu în clop și clopu în cap, și-i șerb cămăsa, și-i șerb sînzile lui, și-i șerb mînta lui, să viie curînd și maî curînd, cît în vînt, cît pe pamînt, să

„En nem főzöm ezen jeleket és ezen zöldségeket, hanem főzöm N. N. legényt. Főzöm a fejét, főzöm a fejét a kalapjában, a kalappját a fején. Főzöm az ingét, főzöm a vérét, főzöm az eszét, hogy jöjjön men-nél gyorsabban, mennyit a levegőben, meny-

n'aibă somn și hodină pînă la fată, la inimă. Și să viie, și să viie. Și să șarbă și să șarbă inima lui, trupu lui și sinzile lui. Niče odată să n'aibă hodină și somn. Nu-î da niče ațita stare, cît o arde on păr într'o frigare; nu-î da niče ațita loc, cît a arde on păr în foc".

Ha a leány a folyó mellett lakik, akkor ő készíti el a csuprot a következőképp: térdencsúszva elmegy a folyóhoz és a szájával merit vizet a csuporba addig, a míg megtelik és az említett jeleket beleteszi. Az így elkészített csuprot viszi a javashoz a ráolvasás végzése céljából.

Egy másik változata. A javas hoz a folyó partjáról 9 kavicsot. Otthon egy teljesen új cseberbe vizet. A kavicsokat megnevezi férfinevekkel és beledobja a cseberbe és a következőket mondja:

„Țugu, țugu fișorilor, io nu strig, că strig fișori să viie tare ca vîntu, tăcînd ca pămîntu, cum ni noauă gîndu, cît pi sus, cît pi jos, cît în vînt, cît pe pămînt, să n'aibă stare și așezare la mîncare a mîncea, la beutură a be și în somn a insomna, pe uliță a îmbla, în pat a să culca, la țigară a dohăni, cu parinți în casă a vorbi. Nu-î da stare și așezare. Nu-î da vaduri, nu-î da garduri, nu-î da cărări făr de rușine. Să vină la te ca on cîne, cu pișoru în poartă să deie, cu pișoru în casă să să baže, pe te să o ceie și în fată să o sarufe. Nu-î da vînt de-î de te gînd, nu-î da dor de-î de te dor, nu-î da niče ațita loc, cît a arde on păr în foc, nu-î da niče ațita stare, cît a ardē on păr într'o frigare, nu-î da somn, nu-î da hodină pînă la N. N la inimă. (A javas csörget gyöngyöket.) Io nu scutur mărșefile, că io scutur ursita și orînda dela ursitori ursită, dela Maica Preëistă dată, dela bun boierî îndemnată. De-î într'on sat să viie într'on čas; de-î într'a doila sat, să viie într'a 2-la čas; de-î într'a 3-la sat, să viie într'a 3-la čas; de-î într'a 4-la sat, să viie într'a 4-la čas; de-î într'a 5-la sat, să viie într'a 5-la čas; de-î într'a 6-la sat, să viie într'a 6-la čas; de-î într'a 7-la sat, să viie într'a 7-la čas; de-î într'a 8-la sat, să viie într'a 8-la čas; de-î într'a 9-a țară, 9-la hotară, să viie într'a 9-la čas. Să viie, să n'aibă stare și hodină cu parinți a vorbi și cu oameņi pe uliță a grăi, și cu fișori a să întilni, numa cu te, cu fata să să întilnască și cu te să vorbască, și să o îndrăzască, și să o iubască, la nime să nu gînlască. Să viie

nyit a földön, ne legyen álma és nyugodalma a leány szívéig. Jöjjön és jöjjön; föjjön és föjjön a teste és a vére. Egyszer se legyen nyugodalma és álma. Ne legyen annyi nyugodt ideje, mint a mennyi alatt elég egy szörszál a tűzben, ne legyen annyi helye sem, mint a mennyin elég egy szörszál a tűzben.

„Csugu, csugu legények, én nem kiabálok, mert a legényeket hívom, hogy jöjjenek gyorsan mint a szél, hallgatva mint a föld, mint ahogyan gondoljuk is. Mennyit fent, mennyit gyalog, mennyit a levegőben, mennyit a földön. Ne legyen nyugta és nyugodalma evésnél enni, ivásnál inni, alváskor aludni, az utczán járkálni, az ágyban aludni, cigarettát füstölni, szüleivel a házban beszélgetni. Ne legyen nyugta és nyugodalma. Ne legyen akadály a és szégyennélküli útja, jöjjön hozzá, mint egy kutya. A lábával a kapuba üssön, a lábával a házba jöjjön be, ötöt pedig vegye el és az arcát csókolja meg. Ne legyen szele, de legyen róla gondolata, ne legyen vágya, de legyen róla vágya. Ne legyen annyi helye sem, mint a mennyin elég egy szörszál a tűzben; ne legyen annyi nyugodt ideje, mint a mennyi alatt elég egy szörszál a tűzben. Ne legyen álma és nyugodalma N. N. szívéig. (A javas csörgeti a gyöngyöket.) Én nem rázom ezen gyöngyöket, hanem rázom a jósok által megjósolt, Szűz Mária által adott, jó emberektől uszított jövendőbelit. Ha egy faluban van, jöjjön egy óra alatt; ha a 2-ik faluban van, jöjjön 2 óra alatt; ha a 3-ik faluban van, jöjjön 3 óra alatt; ha a 4-ik faluban van, jöjjön a 4-ik óra alatt; ha az 5-ik faluban van, jöjjön az 5-ik óra alatt; ha a 6-ik faluban van, jöjjön a 6-ik óra alatt; ha a 7-ik faluban van, jöjjön a 7-ik óra alatt; ha a 8-ik faluban van, jöjjön a 8-ik óra alatt; ha a 9-ik országban, 9-ik határban, jöjjön a 9-ik óra alatt. Jöjjön és ne legyen nyugta a szüleivel beszélgetni.

pîntr'on sat ca on lup turbat, să vițe pîntr'on alt sat ca on žunc turbat, să vițe pîntr'on alt sat ca on cal turbat, să nu vadă pe nimeña. Cu miñe să să întîñiscă, cu miñe să grăñiscă, numa la miñe să gîndască, nime să nu-î trăbuiască. Tatîso să-î pară urs, maicîsa să-î pară ursoale, frațî lui să-î pară cîñ turbat, surorile să-î pară cătefe turbate, fetile zîñile, draguțife ñebuñele“.

Egy másik változata. A babonázó

„Bună sara încălțată, ñnbălătă, cu foc încălțată, cu foc ñnbălătă. Unde meri încălțată. ñnbălătă, cu foc încălțată, cu foc ñnbălătă? Mă duc la on rit de fin să-l cosăsc. Nu mere la ritu de fin, te du la fiöoru N. N. și-l cosăște, și-l trîñtește, și-l izbește. De s-a culca în pat, trîñtește-l su pat; de s-a culca pe laiță, trîñtește-l supt laiță; de s-a culca la foc, trîñtește-l pe foc, de s-a culca pe scaon, trîñtește-l supt scaon. Nu-î da stare și așezare la mîncare a mîncea; nu-î da stare și așezare în somn a ñnsomna; nu-î da stare și așezare în pat a să culca; nu-î da stare și așezare în žoc a žuca; nu-î da stare și așezare la hođîñi a hođîñi; nu-î da stare și așezare pe uliță a ñmbla. Il cosește, și il trîñtește și la fata N. N. il porñește. Nu-î da niçe atita loc, cit a arde on păr în foc, nu-î da niçe atita stare, cit a arde on păr într'o frigare. Il scutură, il porñește și la N. N. mi-l porñește. Nu-î da vînt, de-î de ie gînd, nu-î da nor, de-î de ie dor. Nu-î da vadurî, nu-î da gardurî, nu-î da cărari făr de rușñe, să vițe la ie ca on cîñe. Cu piöoru în poartă să deie, pe ie să o ieie. Cînd în casă a ñntra, în față a săruta-o, cu vin dulce a ñncîna-o, după masă să să baže, credința mindră și frumoasă a ññșimba. (Rázza a făt.) Cum pică merile dipă már, așa să piçe iel de dragosta ieï, și de dorul ieï. Cum pică merile dipă már, așa să piçe iel de dragosta ieï și de bunătata ieï, și de dorul ieï“.

az emberekkel az utcán beszélni, a legényekkel találkozni, csak vele a leánynyal tudjon találkozni, csak vele beszéljen, ötet szeresse meg és szeresse, senkihez se tudjon gondolni. Jöjjön egy falun keresztül mint egy veszett farkas, egy másik falun jöjjön mint egy veszett tinó, jöjjön egy másik falun mint egy veszett ló, hogy senkit se lásson. Velem találkozzon, velem beszélgessen, csak én hozzám gondoljon és senki se kelljen neki. Apját lássa medvének, anyját nöstény medvének, a testvéreit veszett kutyáknak, a nővéreit veszett nöstény kutyáknak, a leányok szépek, a kedvesek, a bolondok“.

szúrja az almát egy tüvel és mondja:

„Jó estvét czipöt húzott, nyálas; tűzzel czipóthúzott, tűzzel nyálas. Hová mégy czipót húzott, nyálas; tűzzel czipót húzott, tűzzel nyálas. Megyek egy rétre, hogy kaszáljam le. Ne menj a rétre, hanem menj N. N. leányhoz s kaszald le, verd a földhöz. Ha ágyba fog fekiüdni, dobd az ágy alá; ha a padra fog lefeküdni, dobd a pad alá; ha a tűz mellé fog fekiüdni, dobd a tűzre; ha a székre fog fekiüdni, dobd a szék alá. Ne legyen nyugta és nyugodalma evéskor enni; ne legyen nyugta és nyugodalma alváskor aludni; ne legyen nyugta és nyugodalma az ágyban lefeküdni; ne legyen nyugta és nyugodalma tánczoláskor tánczolni; ne legyen nyugta és nyugodalma pihenéskor pihenni; ne legyen nyugta és nyugodalma az utcán járkálni. Kaszald le, dobd a földre és indítsd N. N. leányhoz. Ne legyen annyi helye sem, mint a mennyin elég egy ször-szál a tűzben; ne legyen annyi nyugodt ideje, mint a mennyi alatt elég egy ször-szál a tűzben. Rázd meg és indítsd N. N. leányhoz. Ne legyen szele, de legyen hozzá gondolata; ne legyen vágya, de legyen hozzá vágya. Ne legyen akadályja és szégyennélküli útja, jöjjön hozzá mint egy kutya. A lábával a kapuba üssön, ötet vegye el. A mikor a házba be fog lépni, az arcát esókolja meg és koczintson édes borral, az asztalhoz üljön le, szép, gyönyörű húséget fogadjon. (Rázza a fát.) A hogyan hullnak e fáról az almák, úgy hulljon ő a leány szerelmétől és vágyától. A hogyan hullnak e fáról az almák, úgy hulljon ő a leány jószágától, szerelmétől és vágyától“.

Hogy egy férfinak meghaljon a felesége és a férfi elvegye azt a leányt, a ki csinálja a babonát. A babonázó bodzafával szítja a tüzet miközben a következőket mondja:

„Foc, focşorelul mîeù, io mã invâl, tu te dezvâl, io-î durmi, tu nu durmi, io însomnez, tu nu însomnez, tu nu însomna, io mã culc, tu nu te culca, io-î hodiîni, tu nu hodiîni, io-î şede, tu nu şede, io mã scol, tu nu te scula, şi te du şi te fă şerpe laorbalaor, cu soldzi de aor, şi cu oçi ca galbeîni, cu soldzi ca taleri, şi te du în trus patru cornuri de lume, inde-î gâsi ursita şi orînda me. D'e li gâsi în satul cu zînovatul; de li gâsi în pat, trînteşte-l su pat; de li gâsi pe laiţa, trînteşte-l su laiţa; de li gâsi durmîn, il scoală; de li gâsi la ţigară dohâîni, io-î şi io-î ţipă. Şi il adă şi il porîeşte, Şi il adă cu 99 de codz zdrobitoare, cu 99 de mînuri fermecătoare, cu 99 de picioare mergătoare, cu 99 de aripă sburătoare, cu 99 de limbă strepungătoare. Cu 99 de seceri il seceră, cu mînurile il fermecă, cu limbăile il strepunze cu aripăile il zboară, cu codzile il zdrobeşte, cu coasa il coseşte

D'e-î într'on sat,
d'e-î într'on 2-la sat,
„ „ 3 „ „
„ „ 4 „ „
„ „ 5 „ „
„ „ 6 „ „
„ „ 7 „ „
„ „ 8 „ „

de-î într'a 9-a ţară, 9-la hotară, să viie tare ca vîntu, străşînîm pamîntu, cum ñi noauă gîndu. Să n'aibă stare şi aşezare la mîncare a mîncea, să n'aibă stară şi aşezare la beutură a be; să n'aibă stară şi aşezare la ţigară a dohâîni, la prîndz a prîndzi, la amînaz a amîneza, la oîzîna a oîzîna, la čina a čina. Nu-î da vadurî, nu-î da gardurî, nu-î da cărări făr de ruşîne. Să viie la mîne ca on ciîne. Nu-î da niče atîta loc, cit a arde on păr în foc. Nu-î da niče atîta stare, cit a arde on păr într'o frigare. Cînd a ši într'on sat, sa viie ca on ciîne turbat; cînd a ši într'a 2-la sat, să viie ca on lup turbat; cînd a mere într'a 3-la sat, să viie ca on bou turbat; cînd a mere în alt sat, să viie ca on žunc turbat. D'e-î slugă, de-î cătană, de-î ţigan, de-î arman, de-î domn, de-î žudčicatori, să viie tare ca vîntu, străşînînd pamîntu, cum ñi noauă gîndu. Tatîso să-î

„Tüz, tüz tüzeckém. Én betakaródom, te kitakaródom, én aludni fogok, te ne aludj, én álmosodom, te ne álmosodj, én lefekszem, te ne feküdj, én pihenni fogok, te ne pihenj, én ülni fogok, te ne ülj, én felkelek, te ne kelj fel. Menj és légy kígyó, sárkány arany pikkelyekkel, arany szemekkel, tallér nagyságú pikkelyekkel. Menj el a világnak mind a négy sarkába a míg megtalárod a jövendőbelimet. Ha abban a faluban van, a hol a bűnös, ha ágyban van, dobd az ágy alá, ha padon van, dobd a pad alá, ha alszik ébreszd fel, ha cigarettázik, vedd el és dobd el. Hozd el, indítsd meg. Hozd el 99 zúzó farkkal, 99 babonázó kézzel, 99 járó lábbal, 99 repülő szárnynyal, 99 szűrő nyelvvel. 99 sarlóval arasd le, a kezekkel rontsd meg, a nyelvekkel szürd meg, a szárnyakkal repültesd, a farkokkal zúzd, a kaszával kaszald.

Ha az első községben van
„ a 2-ik „ „
„ „ 3-ik „ „
„ „ 4-ik „ „
„ az 5-ik „ „
„ a 6-ik „ „
„ „ 7-ik „ „
„ „ 8-ik „ „

ha a 9-ik országban, ha a 9-ik határban van, jöjjön gyorsan, mint a szél, seperve a földet, mint a hogyan gondoljuk. Ne legyen nyugta és nyugodalma evéskor enni; ne legyen nyugta és nyugodalma iváskor inni; ne legyen nyugta és nyugodalma cigarettát füstölni; reggel reggelizni, ebédkor ebédelni, ozsonnaker ozsonnázni, vacsoraker vacsorázni. Ne legyen vądja, ne legyen akadály, ne legyen szegényenélküli útja. Ne legyen annyi helye sem, mint a mennyin el ég egy szörşzál a tüzbén. Ne legyen annyi nyugodt ideje, mint a mennyi alatt elég egy szörşzál a tüzbén. A mikor egy faluban lesz, jöjjön mint egy veszett kutya; a mikor egy 2-ik faluban lesz, jöjjön mint egy veszett farkas; a mikor egy 3-ik faluban lesz, jöjjön mint egy veszett ökör; a mikor egy másik faluba fog menni, jöjjön mint egy veszett tulok. Ha szolgál, ha katona,

pară cîne turbat, măsa să-i pară căte turbată, fețele zîmife, drăguțile nebuñife. In casă la miñe să viñe, cu piçoru în poartă să deie, pe miñe să mă țeie credință mindră și frumoasă să inștimbe, cu vin dulce să-m inéiñe, în față să mă sărute“.

ha cigány, ha örmény, ha úr, ha igazság-szolgáltató, jöjjön gyorsan, mint a szél, seperve a földet, mint a hogyan gondoljuk. Apját lássa veszett kutyának, anyját nőstény veszett kutyának, a leányok szépek, szeretők bolondok. Hozzám a házba jöjjön, a kaput a lábával üsse meg, engem vegyen el, velem szép és gyönyörű hűséget váltson, jó borral kocczintson és arezon csóköljon meg“.

Ezt végzi 3 héten keresztül 3 nap, a mikor megvan, akkor a következőket végzi : A babonázó nyomot vesz a férfi cipőnyomából, még pediglen a cipő orrától a sarok felé húzza a sarat vagy a port. Az így kapott nyomot sóval és viaszszal keveri össze és csinál belőle 2 emberi alakot, egy férfit és egy nőt. Ezeket beleteszi 2 csuporba és elássa őket a hegytetőre a következőket mondván :

„Sfintă Maică Precistă, cînd s-or întilni dalurile la olaltă, atuně să să întilñescă aieșť doi oamîni la olaltă: bărbatul și muțeria. Atuně să să întilñescă și să să vadă. cînd s-a vide și s-a întilni dal cu dal la olaltă. Atuně și nice atuně să nu să întilñescă unul ca altul“.

„Ó Szűz Mária! A mikor ez a két hegy fog egymással találkozni, akkor találkozzon ez a két ember egymással a férj és feleség. Akkor találkozzanak és lássák egymást, a mikor ez a két hegy fogja egymást látni és találkozni, akkor, de még akkor se találkozzanak egymással“.

A második 3 héten végzi a következő babonát: A javas kifordított inggel-fésületlen szurkálja a gerendát és a következőket mondja :

„Io nu împung grinda asta, că io împung grinda ursită, dila ursitorî ursită, dila Dumñezău dată, de bun boțer îndemnata. Să viñe ursita me și orînda me. Să n'aiba stare și așezare, cum n'are apa pe vale. cum nu o avut măsa cînd l-o făcut, de imbla cu coastile crunte, cu poalile ude, cu costița innodată. Așă să n'aibă stare și așezare la mîncare a mîncea, în somn a însomna, pe ulița a imbla, în pat a să culca, pe scaon a șede. Să n'aibă stare și așezare, să n'aibă nice atîta loc, cit a arde on păr în foc ; să n'aibă nice atîta stare, cit a arde on păr într'o frigare. Nu-î da vînt, dă-i dară gînd ; nu-î da dor, de-î dî ie dor ; nu-î da vadurî, nu-î da gardurî, nu-î da cārărî făr de rușîne, să viñe la ie ca on cîne. Cînd în casă a întra, în față a săruta, credință mindră și frumoasă a inștimba“.

„Én nem szúrom ezt a gerendát, hanem a jósolt jövendöbelit. A jósok által megjósoltat, az Istentől adottat, jöfembertől erőszakoltat. Jöjjön az én jövendöbelim. Ne legyen nyugta és nyugodalma, mint a hogyan a víznek nincs a folyóban, s a hogyan anyjának nem volt, a mikor szülte. S járt porczogós bordával, vizes alsószoknyával, öszszebogozott hajjal. Ne legyen nyugta és nyugodalma, evésnél enni, alváskor aludni, az utczán járkálni, az ágyban aludni, a széken ülni. Ne legyen nyugta és nyugodalma ; ne legyen annyi helye sem, mint a mennyin elég egy szörszál a tűzben. Ne legyen annyi nyugodt ideje, mint a mennyi alatt elég egy szörszál. Ne adj szelet, de adj gondolatot, ne adj vágyat, de legyen miatta vágya. Ne legyen semmi akadály a és szégyennélküli útja, jöjjön hozzá mint egy kutya. Mikor a házba fog belépni, az arcát csókölja meg, vele szép és gyönyörű hűséget váltson.“

A 3-ik hét végén, a mikor 9-szer csinálja a ráolvasást, kimegy a kertbe s ott találkozni fog egy fiadzó békával. A békát agyontapossa. A békát azért kell megölnie, hogy haljon meg a férfi felesége. A mikor a béka megdöglik, a férfi felesége is meghal. A ráolvasás a következő :

„Io nu te omor pe tine broască, că omor ursita și orînda a omului aieasta, că trebuie să mă țieie pe mine“.

„En nem öllek meg téged béka. hanem ennek az embernek a feleségét, mert engem el kell, hogy vegyen feleségül.“

Ha valaki meg akarja magát szerettetni vagy utáltatni, a következő babonát végzi. Fog egy zöldbékát és beteszi egy csuporba, a melynek az alja lyukakkal van ellátva. A csuprot elviszi és beteszi egy hangyabolyba. Amikor hazajön, nem szabad megfordulnia vagy visszatekintenie. Hét nap mulva kiveszi a hangyabolyból a csuprot. Lesz benne egy gereblye és villa. Ha azt akarja, hogy megszerettesse magát valakivel, a gereblyével megérinti; ha azt akarja, hogy megutáltassa magát valakivel, a villával érinti meg.

Hogy valaki részeges legyen.

Vesz az ember egy réczegégét, azt beteszi egy pohárba. 9 napon keresztül minden reggel tölt kevés pálinkát a gégén keresztül és a következőket mondja:

„Cum nu poate fi rața fără de apă, așa să nu poată fi ăine a be din zîinars fără de beutură“.

„A mint nem lehet a récze víz nélkül, úgy ne lehessen az ital nélkül, a ki iszik ebből a pálinkából“.

A kiből részegest akarunk csinálni, annak az így elkészített pálinkából 9 cseppet adunk; a mikor az ételbe vagy italba teszi a pálinkát, megint azt mondja:

„Cum nu poate fi rața fără de apă, așa să nu poată fi ăine a be din zîinars fără de beutură“.

„A mint nem lehet a récze víz nélkül, úgy ne lehessen az ital nélkül, a ki iszik ebből a pálinkából“.

Egy más változata. Egy keréktengelyen keresztülönt 9 csepp italt ételbe vagy pálinkába és mondja:

„Cum n'are rața saț de tot be, așa să fie țel în zîinars. Cum să scaldă rața în apă, așa să să scaldé țel în zîinars. Cum trec carefe pe drum, așa să treacă țel la zîinars; cum să învîrte roata, așa să să învîrte țel de doru zîinarsului“.

„A mint a récze mindig iszik és még se elég, úgy legyen ő a pálinkával. A hogyan fürdik a récze a vízben, úgy fürödjön ő pálinkában. A hogyan járnak a szekerek az utcán, úgy járjon ő a pálinka után. A hogyan forog a kerék, úgy forogjon ő a pálinka vágyától“.

Az így elkészített ételt vagy italt odaadjuk az illetőnek.

Hogy ne legyen részeges.

Elvisz egy üveg pálinkát a temetőbe és elássa egy ismerősnek sirhantjába a következőket mondván:

„Bună ziua (a halott nevét mondja) N. io am viiit la ține să-m dai beutura ta, să-ț dau a me: să-m dai năravu tău, să-ț dau a mîneu, să-m dai mînta ta, să-ț dau a me, să-m dai gîndu tău, să-ț dau a mîneu, să-m dai rîndza ta, să-ț dau a me, să-m dai haiiile tale, să-ț dau a mefe, să-m dai oei tăi, să-ț dau a mîei, să-m dai gîndurile tale, să-ț dau a mefe, să-m dai sințife tău, să-ț dau a mîneu, să-m dai horba ta, să-ț dau a me, să-m dai cămeșa ta, să-ț dau a me, să-m dai cuvîntu tău, să-ț

„Jó napot N. (a halott neve). Én hozzád jöttem, hogy add a te italodat, én adjam az enyémet, add a természetedet, én adom az enyémet, add a te eszedet, én adom az enyémet, add a te gondolatodat, én adom az enyémet, add a te gyomrododat, én adom az enyémet, add te a ruhádat, én adom az enyémet, add a szemedet, én adom az enyémet, add a gondolataidat, én adom az enyémet, add a véredet, én adom az enyémet, add a szavadat, én adom az enyémet, add az ingedet, én adom az enyémet, add a szavadat, én adom az enyémet. A hogyan

dañ a mñeũ. Cum nu poț tu be N. N. și mñca, așa să nu pot io be. Cînd fi scula tu dîn mormintu aïesta, dîn patu tãu, atuně și niě atuně să poč io be. Cînd i viñi tu pe asta lume, atuně și niě atuně să beu ïeũ. Cînd i puñe tu glaža la gurã să beì, atuně și niě atuně să beu ïeu“.

te N. N. nem tudsz enni és inni, úgy ne tudjak én inni. A mikor te fogsz felkelni e sírból, akkor, de még akkor se tudjak én inni. A mikor erre a világra fogsz jönni, akkor, de még akkor se tudjak én inni. A mikor te fogod az üveget a szádhoz tenni és inni, akkor, de még akkor se tudjak én inni“.

Az üveget 3 nap mulva elhozza a temetőből és ad ételben vagy italban 9 cseppet annak, a kiről azt akarja, hogy ne igyon többet.

Egy más változata Egy farkasgégét teszen egy tölesérbe és azon keresztül tölt a részeges szájába 9 csepp pálinkát. Ezt csak akkor lehet végezni, ha a részeges is akarja, hogy többet ne igyon. A mikor tölti, a következőket mondja:

„Sfinta Maïca Prečistã, cum nu vede lupu beutura, și cum nu ști ïel éei beutura, așa să nu știie N. N. ée-ï beutura. Cum o lãsat lupu lumea asta cînd l-o pușcat și l-o befìt, așa să lese ïel beutura. Atuně să beie ïel žinars, cînd a be lupu aïesta. Atuně și niě atuně să beie. Cînd s-a scula lupu a cui i gïtanu, atuně și niě atuně să vadã žinars. Cum a lãsat lupu lumea asta, așa să lese ïel beutura“.

„Oh Szűz Mária, a hogyan nem látja ez a farkas az italt és nem tudja, hogy mi az ital, úgy ne tudja N. N. A hogyan elhagyta ez a farkas a világot a mikor lelőtték, és felvagták, úgy hagyja el ő az italt. Akkor igyon ő pálinkát, a mikor ez a farkas fog inni. Akkor, de még akkor se igyon. A mikor felkel a farkas, a kié a gége, akkor, de még akkor se lãsson ő pálinkát. A hogyan elhagyta a farkas ezt a világot, úgy hagyja el ő az italt“.

Egy más változata. Egy csepp szalonnát tesznek a részeges párnája alá és ott hagyják 9 napig. A 9-ik napon reggel elveszik és megolvasztják, a zsirt kenyérre kenik és odaadják a részegesnek, hogy fogyassza el.

Egy más változata. Egy fecskének levágják a nyakát és megtakarítva porrá égetik. Abból a porból beadnak a részegnek italban vagy ételben.

Ha valaki valakit elakar valahová vinni, a következőket esinálja éjjel 12 órakor. Az illető alku nélkül páratlan pénzért vesz egy fehér hagymát és egy kést. Otthon a kést beteszi a tűzbe, a míg veres nem lesz, a hagymát a küszöbön felvágja 4 részre az izzó késsel és mondja:

„Cît de ïute taie cuțitu čapa asta fãrã să știie, așa de ïute și fãrã să știie să viie N. N. aïša“.

„A milyen gyorsan vágja ez a kés a hagymát, hogy nem tud róla; olyan gyorsan jöjjön ide N. N. és ne tudjon róla“.

A kést a küszöbtől kilencz lépésre beszurja a földbe.

Hoggy veszekedés legyen két egyén között.

Elővesznek egy liszteszsákot, abba beletesznek egy idegen macskát és kutyát. Beletesznek még feltört borsót és kutyaurüléket megtörve. A zsák száját lekötik és engedik, hogy a macska a kutyával verekedjen. Egy kis idő mulva kieresztik az állatokat és kirázzák a zsákot egy papírra. Ha azt akarják, hogy 2 ember veszekedjen ebből a porból, olyan helyre öntünk keveset, hogy az a 2 ember beleléphessen.

Filimon Aurél.

NÉPKÖLTÉS-ZET ÉS NÉPZENE.

A váczi Énekes Gyűjtemény.

Midőn Erdélyi János a „Népdalok és mondák“ I. kötetét 1846-ban kiadta, az előszóban két régebben megjelent népköltési gyűjteményről ekként emlékezett meg: „A magyar népköltemények gyűjtésének gondolata nem új, de fájdalom nem is régi. Énekes gyűjteményeket ismerünk, minő 1803-ból a váczi, melynek előszavában emlékezet vagyon egy, 1799-ben készült és megjelent gyűjteményről. Ez utolsót nem ismerem, de mennyiben a kezem között levő annak folytatása vagy utánzása lehetett, a mi szempontunkból tekintve, nem igen sokat ért, mivel a benne megjelent dalok minden egyéb voltak mint népdalok. A sárospataki „Érzékeny és víg dalok gyűjteménye“, melynek második bővített kiadása 1834-ből való és így az első körülbelül öt-hat évvel korábban láthatott napvilágot, sokkal többet ér, nemcsak általános költészeti, hanem valóságos népköltészeti tekintetből is. Ebben sok becses, főleg az iskolai ifjúság által szerzett dalokon kívül tisztán népdal mintegy 70 darab található. Ezen gyűjteményeken kívül a népköltészet nálunk nem másképp műveltetett, mint ponyvai irodalom által, míg a népben korra korra kimutatható bizonyossággal mindig élt, változott, hervadt vagy virult a nép sorsa, körülményei szerint.“

Erdélyi János jegyzetben megemlíti még, hogy a váczi Énekes Gyűjtemény ismert 1803. évi második kiadása „Kelecsényi József buzgó gyűjtő úr ajándékából a Kisfaludy-Társaságé“. Alább a gyűjtők névjegyzékében a 85. sz. alatt szintén nyugtázza, hogy Kelecsényi József beküldte „többek közt a váczi dalos könyvet is“. Mivel a Kisfaludy-Társaság a hozzá beküldött könyveket nem gyűjti, hanem felhasználás vagy az üléseken való bemutatás után rendszerint átszolgáltatja a M. Tud. Akadémia könyvtárának, nagyon valószínű, hogy Kelecsényi beküldött példánya azonos avval, a mely itt „M. Irod. O. 236.“ sz. alatt található.

E könyv ritkaságát eléggé igazolja az, hogy Petrik a „Magyarország Bibliographiájá“-ban egyetlen példányát sem ismeri. E czimnek: „*Énekes Gyűjtemény. 2 darab. (Kis 8-rét) Vátzon (Év- és nyomdajelzés nélkül)*“ csakis könyvészeti úton juthatott nyomára (II. köt. 16. 1.).

Gyűjtéseim, kutatásaim folyamán mindig figyeltem a néprajzi előmunkálatok e folyton ritkuló irodalmi nyomait. Eredményeim alapján kívánom most e legrégebb nyomtatott gyűjteményünk tartalmát és kiadásait röviden ismertetni.

E mű első kiadásának egyetlen példánya tavaly a sárospataki főiskola könyvtárából került elő. Harsányi István főkönyvtáros úr találta meg, midőn számomra ugyanott a sárospataki gyűjtemény kiadásainak lappangó példányait kutatta. (Jegye: Q. Q. 220. a—b.) Kiderült, hogy Petrik könyvészeti megállapítása csakugyan helyes, mert a műnek csakugyan két darabja van. Minden nagyobb igény nélkül, mintha nem is czimlapról volna szó, az első iv első lapján a lap közepén három rövid sorban ez olvasható: „ÉNEKES Gyűjtemény. Első darab.“ Ugyanígy van ez a vele összekötött „Második Darab“-on is. A nyomda és évszám egyik darabon

sincs jelezve; de a nyomtatás helyét illetőleg a második rész mutató-táblája végén, vagyis az egész mű legvégén öreg betűkkel olvasható, hogy — VÁTZON.

A 8-rétű mű első darabján a lapszámozás a G-vel jelzett 7-ik ívig jutott, a mi összesen 112 oldalas kötetet jelentene. Mivel azonban e példányban az utolsó ív csonka, (első és utolsó levele van meg), a Mutató-tábla megmaradt második feléből kell kitalálnunk, hogy az utolsó ív csak $\frac{1}{2}$ volt s így az Első Darab csak 104 oldalra terjedt. A Második Darab a 8-ik teljes H ívig terjed, így összesen 128 oldala van.

A nyomtatás évére vonatkozólag két adat áll rendelkezésünkre. Az egyik az 1803-ki második kiadás előszava, melyben csakugyan utalás történik az 1799-ben készült Gyűjteményre. A másik magában az első kiadásban található meg. E kiadás Második Darabjának 9. számú verse ugyanis e sorral kezdődik: „Ezer nyóltz száz Esztendőben a' végén . . .“ Egy ilyen verset tehát csak a következő 1801-ik esztendőben lehetett kiadni. Ámde ez csak az Énekes Gyűjtemény *Második Darab*-jára vonatkozhatik. Sőt azt is bizonyítani tudjuk, hogy az 1799-es évszám csakugyan az *Első Darab* megjelenésére vonatkozik. A jelzett előszóban ugyanis a kiadó arról beszél, hogy az 1803-ki kötet anyagához „közben vetettünk némellyeket, a' mellyek már tudni-illik tettezősebbek, azokból-is, mellyek már az 1799-dikben készült Gyűjteményben kijöttek vólt“. Mivel az 1803-ki új kiadás magában megjelent *Első Darabja* az 1801-ki *Második Darab* tartalmát adta s húszt olyan verssel ki is bővítette, a mely az *Első Darab* versei közül való: kétségtelennek tartom, hogy az idézett előszó az Énekes Gyűjtemény *Első Darabját* állítja — és joggal állítja — 1799-ki kiadásnak.

Ezek után az 1803-ki második kiadással már rövidebben végezhetünk. Ennek teljes címe így hangzik: „ÉNEKES GYŰJTEMÉNY. *Első darab.* VÁTZON, Máramarossy Gottlieb Antal' költségével. 1803“. 8-rét, K² (azaz 152) lap. A M. Tud. Akadémia említett teljes példányán kívül még csak a mű első ívét sikerült a Nemzeti Múzeum könyvtárának apró nyomtatványai közt megtalálnom. Előszavát 1803. áprilisi kelttel a váczi „Igaz szívü Hazafiak“ irták alá. Mivel az énekszóban rejlő gazdátlan kincsek értékét hirdetve, mentés és kiadás céljából nálunk ebben hangzik fel az első gyűjtői felhívás, szövegét a magyar folklore története számára egész terjedelmében hozzáférhetővé kell tennem:

„E' jelen-való Énekes Gyűjteménynek egybe-rakására, az a valódi szeretet, és buzgóság, mellyel ditső Magyar Nyelvünk' virágzását forrón óhajtjuk, vólt leg főbb *moztony*.

Tudjuk azt, hogy Magyar Nyelvünk' tulajdonságira nézve nem alábbvaló akár-melly Európai Nyelveknél, és mindenféle indulatoknak ki-nyilatkoztatására alkalmas; akár Fejedelmekkel, 's Fő Méltóságú Személyekkel beszédbe eredni, akár Jó Barátinkkal, a'-vagy a' szép Nemmel érzékenyen, 's édesdeden nyájaskodni, akár a' régi Törté-neteket, és véres tsapásokat le-írni kellekik.

A' vers írásra pedig, és főképpen a' Dallokra, úgy láttzik, mintha éppen tsak szülte vólna nyelvünket a' szív, és ész; oly könnyen, és kedvesen folyik, akárminémü rámára készitessék. Ezt beszéllik Faludi Ferentznek, Ányos Pálnak, Rájnis Jó'sefnek, Virág Benedeknek, Kazinczy Ferentznek, Péteri Takács Jó'sefnek, Illei Takáts Károlynak, V. Csokonai Mihálynak, és másoknak gyönyörü Versei, ezt beszéllik Hymfinek arany munkátskája; ezt beszéllik azok a' Hazánk' minden részén elől-forduló Énekes Dallok, mellyekben sokszor annyi elmesség, érzékenység, és természeti eleven ki-fejtések talál-tatnak, hogy Horázius Énekes Dallaival az elsőségről minden magunknak-való hízelve-

dés nélkül vetélkednek. — Egek! Azoknak hangra kelő kedveségében mely szépen olvadoznak a Magyar Szüzek. és Ifjak! mely szivre ható érzéssel keseregnek a Magyar Szeretők! — *És csak azoknak gyenge ajakin forjanak é ezek a magokat ajánló lágy szépségek? azután a' por emésztett papirosokkal együtt huljanak, 's veszszenek é-el? Megtéríthetetlen örökös kár volna ez! Olyan kár, melyért azok, a' kik későbbben fogják nézni ezt a' világosságot és szívni a' Magyar Eget, Maradékink, áldást bizonyára nem mondanának hamvainkra.*

Ugyan azért, hogy ezek az Ékességek fenn maradandó életbe jöjjenek, munkás fáradsággal öszve szedegettük, megválasztottuk, és *néhol jobbítást is tettünk rajtuk* (!).¹ Közben vetettünk némelyeket, a' mellyek tudni illik tettezősebbek, azokból is, mellyek már az 1799-dikben készült Gyűjteményben kijöttek vólt.² — Ide füztünk egynehányat olyanokból-is, mellyek ugyan már némely Könyvekben bé-vagynak nyomtatva, de mivel a' Könyvekkel egygyütt azok-is homályban sintödték, most mint egy önként láttattattak a' világosságra kívánczolni, hogy többek' kezébe, ajakira, és szivekbe simúlhatnának.³ Mind olyan darabok, mellyek a' tiszta igaz erköltsöt meg-nem zavarják; mind olyanok, mellyekben vagy a' szív, vagy az elme, vagy a' nyájas tréfa kellemetes érzéssel jádszik. Jobbára a' leg-nagyobb indulatot, a' barátságot, és a' szívek leg-édesebb érzését, a' szeretetet fejtegetik. Vagynak némely andalító képzeléseknek festegetései is; de a' mellyeket csak azok fogják Vénus (yprussának nevezni, a' kik a' tiszta tisztos *érszékenységet* vakmerően kárhoztatják; a' kik a' testből, 's vérből épült szívet ki-akarják mint tulajdon, mint az emberek mellyéből szakasztani; a' kiknek az érzékenységet káprázó szavak' olvasására legottan eszek vész, vagy szívek el-tseppen.

Néhol a' versek' végezeti meg-nem egygyeznek. De azon meg-nem állapodunk: mert azoknak egygyenlősége meg-nem kívántatik az Énekekben oly szorosán, mint más versekben. Azon felül-is, az Ének, és a' Muzsika az egygyenlőségnek nem létét ki-pótolják.

Azomban reménylén, hogy válogatot Gyűjteményünk' kedvességet fog Hazánkfiainál találni, úgy intéztük fáradságunkat, hogy ez lenne első Darabja a' Magyar Énekek' Gyűjteményének, mellyet azután folytatni lehetne, ha nyelvünk' ditsőségét előmozdítani kívánó Hazánkfiak a' kezeknél lévő, vagy lakhelyek-béli jobb ízlésű Énekeket Vázra a' Könyv-nyomtató Gottlieb Antal Urhoz által-kiüldeni nem fognak terheltetni.

A váci Énekes Gyűjtemény derék kiadója nem érte el kitűzött célját, mert a tervezett új sorozat *második* darabja soha sem jelent meg. Csak az *első kiadás második darabját* nyomatta le később, 1823-ban, harmadszor és ezúttal *változatlanul*. A nyomda szigorúan ragaszkodott az első kiadás szövegéhez; ügyelt, hogy a lapok tartalma, beosztása teljesen fedje a régit. Így aztán az új szövegben nyoma sincs az előző második kiadás betoldásainak. Velük együtt kimaradt a második kiadás idézett előszava is. E harmadik kiadás *egyetlen sonka példányát* sikerült a Nemzeti Múzeum könyvtára számára megszerezni.⁴ Teljes címe:

¹ Ez üres hívalkodás lehet. Az első kiadás II. darabjának 8. számú éneket hibás szöveggel nyomatták s ezért a 90. sz. alatt egy figyelmeztető jegyzet kíséretében „megjobbítva” újra lenyomatják. A javított új kiadásban szintén benne van a 8-ik hibás szám, a „megjobbított” 111. szám és a — figyelmeztető jegyzet is.

² Az első kiadás Első Darabjából csakugyan átvétettek a következő számok (zárjelben az új kiadás sorszámát jegyeztük): 1 (87), 15 (36), 22 (48), 28 (89), 35 (108), 36 (80), 37 (78), 39 (5. Csokonai: A reményhez cz. verse helyett), 40 (60), 45 (11), 53 (94), 49 (105), 57 (67), 64 (75), 61 (77), 66 (86), 72 (7), 76 (99).

³ Csak kettő van, a 18. és 33. számú.

⁴ Összesen az A—G jelzésű és még meg is lapszámozott első hét teljes íve van meg a 112 lapig. Az első kiadás második darabjával összevetve megállapítható, hogy a végén csak 8 lapnyi szöveg és a tartalomjegyzék hiányzik.

„ÉNEKES GYŰJTEMÉNY. Öszve-szedegettetett ártatlan multságára az érzékeny szíveknek kedvéért ezer nyóltz-száz huszon-harmadik esztendőben. *Első Darabb (!)*. VÁTZON, Maramarossi Gottlib Antal' és Ruttkay Gábor Betüivel és költségeivel“.¹

Ha most a három kiadást egymással összehasonlítjuk, pontosan megállapítható, hogy a váczi nyomda legsikerültebb termelése az Énekes Gyűjtemény 1799-ki Első Darabja volt. A nyomda ponyvára szánt apró füzetek nagy kelendőségükkel előzőleg már igazolták, hogy a vásárok látogatói az énekelhető szöveget szívesen veszik. Ezért az Első Darab 76 száma közé meglepő mennyiségű népi és félnépi eredetű énekszöveg is került. A két év múlva megjelent Második Darab 95 száma közt azonban már csak 2—3 ugyanilyen jellegű szöveg van. Úgy látszik, hogy a sikerültnek mondható Első Darab tulajdonosai ezt a Második Darabot megjelenése után csakhamar szétkapkodták s a nyomda a siker igazi okát meg nem értve, nem az Első, hanem a Második Darabból csinált gondos kiadást. Egy „tisztá igaz erkölcsös“ kiadást, melybe az Első Darabból semmi népi jellegű, életerősebb szám át nem plántáltatott. A nyomda nagyon elszámította magát. És a harmadik kiadás nyilván azt bizonyítja, hogy a nyomda még húsz év múlva sem tudta meg a vállalat megfeneklésének igazi okát.

Sajnos, a népköltési gyűjtések kiadása terén a váczi Énekes Gyűjteménynek éppen az 1799-ki mellőzött Első Darabja volt nálunk a vásári ponyva apró füzetektől független első nagyobb kísérlet. Ezért történelmi szempontból okvetlen ismerünk kell tartalmának népi és félnépi elemeit. Valamint tudnunk kell azt is hogy milyen viszonyban van a későbbi gyűjteményekkel.

Erdélyi János megemlítette, hogy az 1799-ki váczi gyűjteményt nem ismeri. Ezért aztán nem is sejtette, hogy e gyűjtemény 3. számának, a *Kánaán Menyegző*-nek 1—6-ik és a 11—12-ik verse csaknem szószerinti pontossággal került a „Népdalok és Mondák“ I. kötetének 153—4. lapjaira. Viszont kimaradt a következő 7—10-ik versszak:

A' bort adták Násznagy' kezébe,
Hogy adja a' vendég' eleibe;
Násznagy a' bort meg-kóstolja,
'S a' völegént meg-szólítja
Kánán menyegzőben.

Mindnyáján az Új bort kóstolják,
Nosza nosza vígan kiáltják:
Ej! de jó bor ez az új bor,
Sokkal jobb bor, mint az ó bor,
Kánán menyegzőben.

Minden ember úgy mond, elsőben,
Jó bort adja vendég' eleiben:
De te a' jót addig tartád,
És az alá-valót adád
Kánán menyegzőben.

Ekkor már minnyájan vigattak,
Vigan egygyet kettőt ugrottak.
Úgy meg-forgatták Magdolnát,
Mind el-rugdálta patkóját,
Kánán menyegzőben.

Erdélyi változatának eltérő szövegű befejező verse helyett itt ez a három, számszerint 13—15-ik versszak olvasható:

¹ Az „Első Darabb“ jelzést a nyomda utólag egy kis papirszeletkével leragasztotta.

Simon Thadaeusnak azt mondja:	Péter-is Jakabbal vígan van,
Töltsd kulatsra jó lesz holnapra.	Köszöni Mátyásra nagy gyakran;
Mert ez a' bor hamar el-fogy,	Eszik iszik vígan lakik,
Bár tsak olykor volna egy korty	Kondér bortul üresedik
Kánán menyegzőben.	Kánán menyegzőben.

Mária imádj Istent érettünk,
Sokszor adjon jó bort minékünk.
Ej de jó bor illyet igyunk
Istent áldjunk, megént igyunk
Kánán menyegzőben.

A következő 4. számú a *Vándorló varga legény* valamely magyarra fordított régi német bohózat népszerű énekszámára lehetett¹. Erdélyi a III. köt. 113. lapján 4 négysoros versszakban, továbbá Kálmány „Koszorúk“ I. köt. 178. l. és az én „Dunántúli Gyűjtés“-em 348. lapján csaknem szószerint egyező sorpárait találjuk meg a következő terjedelmesebb váci szövegnek:

Apám ki vóltt nem tudhatom,	Édes Anyám vóltt Réglfló,
Mert senkire sem foghatom.	Augsburgban taliga toló.
Hogy hol', s mikép születtettem?	Hetven-kilentz gyermeke vóltt,
Mind eddig ki nem vehettem.	A' nyoltzvanadikával meg-holtt.
Elég, hogy minap mondották:	Talán még meg-nem holtt volna,
Titkon tudtomra úgy adták:	Talán még most-is taligát tolna!
Hogy Uram Atyám' nagy neve	De sok krajtzer virstlit evett,
Írásban légyen bé-téve,	És attúl mindjárt rosszúl lett.
A' Tituláris nap-tárban,	Egy vén Parókást meg-tsudált,
És hogy lakik czifra-házban.	És attól mindjárt holtá vált.
Apámat így nem ösmérem,	Ki adta végső szándékát:
Senkire fogni nem merem.	Reám hagyta az taligát.

Biz én a' tolást meg-úntam,
Augsburgból Bétsbe ballagtam.
Ott tüstént vargává lettem,
Kezemben árt, tsiriszt vettem.
Maisterstiknek kezét adtam.
Mit (?) más nála megmarattam.
Ott vóltam egy kis ideig,
Vagy tizenkét esztendeig.
Tüstént én fel-szabadúltam,
Messze vándorlani indúltam.
A' bölts ember semmit sem ír,
Ha exprintziával nem bír!
Ja vé! mi vagy most te szegény!
Óh Vándorló varga legény!

Azt hiszem a 6. számú népies ízű irodalmi termék, a *Farsangi Ének* szintén utat talált a néphez, ha ugyan ezt az utat már a váci Énekes Gyűjtemény Első Darabjának megjelenése előtt meg nem járta. Ezért egész terjedelmébe ide iktatjuk:

¹ Mérey 1796-ki játékszini lajstroma említi, hogy Erneyi Mihály fordított Perinet „Die Schwestern von Prag“ cz. darabja után egy kéziratban maradt „A pestre vándorlott szabó legény vagy a Komáromi nénikék“ cz. vigjátékot. (Bayer: A m. drámairodalom tört. II. 412.)

A' farsangi multság,
Móddal hasznos bolondság;
Friss vért hoz a' dévajság,
Ámbár nyughatatlanság;
Enni, inni, dombérozni,
Itt-is, ott-is jól lakozni,
Tuta ra! ra! ra!

Disznót ölni, pörzsölni,
Óriáját ki-vágni,
Kolbászt, májust tölteni,
Káposztára fel-rakni;
Jó borotskát reá inni,
Déllest tántzba kerekedni,
Tuta ra! ra! ra!

Ha szán út van szánkázni,
Jó szomszédhoz el-menni;
Ottan egyet pipázni,
Uzsonához le-ülni.
Ha van kivel nyájaskodni,
Kitsint, kitsint tréfálódni.
Tuta ra! ra! ra!

Nosza szomszéd! hólnapra
El-várlak farsangomra,
Szépen süített pókára,
Házi vigasságomra!
Tegyük szegre a gondunkat,
Felejtjük-el búhajunkat,
Tuta ra! ra! ra!

Nálam lesz a' tzimbalmos,
Egész éjjel nem álmos,
Két hegedűst kerestem,
S még böngöst-is szerezttem;
Akár lassút, akár frisset;
Jól vonnyák a' Minuetet,
Tuta ra! ra! ra!

Ha tántz nem kell, a' kártyák
Készen várnak asztalkák,
Ülj melléjek Barátom!
Kedves drága szomszédom!
Beszélgessünk, nevetkezzünk,
Ha veszünk se' töprenkedjünk,
Tuta ra! ra! ra!

A 13. sz. *Bakonyi Leány* cím nélkül, de egyébként szószerint megtalálható Erdélyi I. köt. 391. l. azzal az eltéréssel, hogy a leány feleletei előtt mindig F. betű áll. A következő 14. sz. *Ének* viszont „A' Straszburgi Tántznak Nótájára“ jelzés nélkül Erdélyi III. köt. 163. lapján van lenyomatva. A 19. sz. *Más ének* így kezdődik:

Én kegyesem olyan beteg talán meg is hal.
Kiért szívem bádjadozik, sok kinokat vall.

E két sor változata megvan Kriza: Vadrózsák 474. sz. dalában; továbbá Bartalus, V. köt. 102. l. Kálmány: Koszorúk, I. köt. 126. l. és az én Dunán-túli gyűjtésem 283. l.

A félnépiek közül egész terjedelemben közöljük *A' kesergő Tzigány* című 23. sz. dalt:

Én szegény Uj Polgár,
Mint lyukból költt bogár,
Fogam vitsoritom,
A' napnak fordítom,
Tzigányságom' szánom
Míg élek-is bánom,
Iszi, piszi kukupiszi, nadri, vadri Dádé
Tsáde, pádé, porvendádé okhez, okhez Dádé!

Mint a' tsóka' fiát
Szedik Magzatimat.
Ki lesz már Muzsikás,
Tzimbalmos, és Kontrás,
Szántani nem tudok,
Más dolgot útállok.
Iszi, piszi, 's a' t.

Tzigány lányt tiltanak,
Magyarral kínálnak;
De ettül tsak Jankó,
Születne, nem Rajkó,
El-fogy na nemzetem,
Régi betsületem.
Iszi, piszi, 's a' t.

Házam a' faluban,
Nints hajlék sátorban,
Nem lehet libákat,
Lopni malaszkákat.
Oda mesterségem,
Sirasd nemzetségem.
Iszi, piszi, 's a' t.

Kétségtelenül népi eredetű a 24. sz. *Víg Ének*:

Entze, bentze, medentze,
Kis kementze, Velentze,
Ne búsúlyál semmit Vintze,
Teli van az ittze, pintze.

Nem szeretem a' borsót,
A' sót,¹ kapát, koporsót:
Jobb, ha teli pintes korsót
Forgathatom mint az orsót.

Ha bú éri Apádat,
Apád után Anyádat,
Üssed össze két bokádat,
'S vígan légy, mint én, hopp! látod.

A 29. sz. *Farba-rúgás* cz. tákolmány következő két, 2. és 4. sz. verséből
később két szét népdal bontakozott ki:

Azt gondolod talán bánom:
Hogy szívedtől meg-kell válnom,
De az előttem csak álom,
Hívséged másnál próbálom.

Még meg-érem azt az üdőt,
Hogy szeretőm kapom előtt,
Ürög forog szemem előtt,
De nem kell úgy mint ez előtt.

Számos népdal igazolja a következő 34. számú dal-egyveleg eredetét:

Hat nap van egy hétben hetedik vasárnap,
Bár tsak édes Rózsám egyszer láthatnálak!
Bár tsak édes Rózsám egyszer láthatnálak.

Mihelyet meg-láttalak, mindjárt meg-szerettelek,
Magamban fel-tettem, hogy enyimé tészlek.
Magamban fel-tettem, hogy enyimé tészlek.

Nints minden Legénynek udvarában kútja,
Sem ablakja alatt aranyos dió-fa,
Sem a' szőlőjébe széles szekér-útja.

Mi haszna szereted, ha el-nem veheted?
Véle életedet vígan nem töltheted?
Véle életedet vígan nem töltheted?

Azt tudod Édesem! hazudok előtted.
De biz édes Rózsám! majd meg-halok érted.
De biz édes Rózsám! majd meg-halok érted.

Vagy meg-halok érted, vagy enyimé tészlek;
Vagy, piros véremmel földet festek érted.
Vagy piros véremmel földet festek érted.

Hopp itt-is, amott-is, a' mi házunk előtt-is:
Nosza én galambom mennyünk tántzba mink-is.
Nosza én galambom mennyünk tántzba mink-is.

A következő „A' magyar Banderista” cz. 35. sz. ugyane czímen csaknem betűszerint megvan Erdélyi, I. 365—7. l. E számot az 1803-ki második kiadás is átvette s 108. sz. alatt helyezte el, némileg megrövidített és összekuszált szöveggel. A 45. sz. a „Nemes Insurgenseknek nótája” czim nélkül Erdélyi, III.

¹ Hiba: „Ásót” helyett.

köt. 139. l. található meg. A rákövetkező 56. sz. *Ének a' Tántzról*, megvan Erdélyi, II. köt. 218. l. s két első versszaka még egyszer III. köt. 78. l.

A 60. számú gúnydal címe: *A' Barátról*. A félnépi szöveg eléggé igazolja azt a föltevést, hogy a köztudatban dallammal együtt élhetett:

Sirasd-meg azt az üdőt, mellyben baráttá lettél,
Szürke mákos gubában midőn fel-öltözköttél:
Jaj szegény oda vagy!
Remisztó tsuda vagy!
Ezer bajod meg kettő, meg kettő, meg
meg kettő, meg kettő, meg meg
tizenkettő!

Sarkantyús tsizmád helyett, fa botosod fel-vetted,
Minden szabadságodat, egy kötélben kötötted:
Jaj szegény oda vagy!
Remisztó tsuda vagy!
Ezer bajod meg kettő, meg kettő, meg
meg kettő, meg kettő, meg meg
huszonkettő.

Távozz-el hát már tollünk, ha immár bútsút vettél,
Fizesse-meg az Isten, kinek bolondja lettél.
Mert szegény oda vagy!
Remisztó tsuda vagy!
Ezer bajod meg kettő, meg kettő, meg
meg kettő, meg kettő, meg meg
harmintzkettő.

A „Szapora Margit hol voltál?” kezdetű 62. számú énekszöveg is csak félnépi jellegű, de azért betűszerint megtalálható Erdélyi, I. köt. 393. l. Az utána következő 63. sz. *Vén Asszonyról* című dalnak csak két szaka van. Szembetűnő nyerseségük mindenesetre népi eredetre vall:

Szár az berket kaszáltam,	Egy vén asszony forralta,
Ugy meg-égett hogy,	Ugy meg-f... gott roty, roty,
Tejet tettem melléje,	A' ki nekünk rosz akarónk.
Ugy meg-forrott hogy.	Ugy meg-igya kort, korty, korty.

A „Tanuld Asszony az Uradat meg-becsülni” kezdetű 71. sz. dal megvan Erdélyi, II. köt. 238. l. Nemi kis eltérést csak az okoz, hogy a váczi változatban a versszakok 3—4 sora egy-egy szótaggal hosszabb. Például az első versszak eme sorai:

Ha korcsmába mégyen, hallgass,
Ha megnyúz, is, még se jajgass

Erdélyinél így változik rövidebbé:

Ha korcsmába mégy, hallgass,
Ha megnyúz, még se jajgass.

Végül megjegyezzük, hogy a kötet csonkasága miatt a 75. sz. *Furtsa Ének*-nek itt csak ezen első versszaka olvasható:

Van egy koszos, tetves, rongyos vá vá város,
De hogy roszzak a' lakosok ka, ka
Kákát, nádat aratni,
Abbul tüzet rakhatni.

A Mutató-Tábla megmaradt részéből megtudjuk, hogy a 76. sz. utolsó vers kezdő szavai ezek voltak: „Veszne kell . . .“ Így aztán megállapítható, hogy e számot átvette és a 99. sz. alatt közölte az 1803-iki kiadás Első Darabja. Megállapítható továbbá az is, hogy nem népi és nem nép számára való énekszöveggel van dolgunk.

Már említettük, hogy a váci Énekes Gyűjtemény Második Darabjának 1803-iki és 1823-iki kiadásaiból eddig szintén csak egy-egy példány ismeretes. Ez a körülmény kényszerít bennünket arra, hogy a benne található népköltési anyagot most szintén hozzáférhetővé tegyük. Sajnos, a fentebb már jelzett okok miatt e feladatot kevés fáradsággal teljesíthetjük. E kötetben ugyanis a 86 ik számig, *A' szőlő fej' panasszá-ig* népi vagy csak félnépnek is nevezhető énekszöveg elő nem fordul. A jelzett szám sem tartozik e csoportba, de a tartalma s részben régies, nehézkes szövege is igen népszerűvé lett. Noha a váci Énekes Gyűjtemény minden kiadásában megtalálható, a népszerűsítést mégsem ennek az erősen irodalmi jellegű és nem is nép számára készült anthológiának tulajdonítjuk. Inkább valószínű az, hogy a ponyvairodalmi termelésben rendkívül tevékeny váci nyomda ezt a találos meszeszerű szellemes számot a nép számára valamely apróbb vásári füzetkében hozta forgalomba. Így alakulhatott aztán ki belőle az a mutató gajd, mely Erdélyi I. köt. 184—5. l. olvasható, vagy ennek csongrádmegyei változata Török Károly gyűjteményében 210. l. Az eredeti szövegnek régi, 9 versszakos változata megtalálható Vikár Béla somogymegyei gyűjteményének 186—7. lapjain. A forrásul szolgáló szöveg egész terjedelmében így hangzik:

Egész Világ életemet
Szomjúhozza, és véretem,
Nem sajnálja szépségemet,
Ártatlan szegény fejemet.

Még Anyám' méhében voltam,
Már az fegyvert meg-kóstoltam,
Édes tejét alig szoptam,
Halál töribe akadtam.

E' világra alig jöttem,
Már karó mellé köttettem,
Tolvaj kezektől szenvedtem,
Szárnyas néptől emésztettem.

Jobb lett volna nem születnem,
Anyám' méhében el-veszнем,
Mintsem olyan kinra lennem,
A' mellyeket kell szenvednem.

Halálomhoz ha készülnek,
Előbb fa-tömlötzbe tesznek,
Furkós bottal fejbe vernek,
Ízről izre összeve-törnek.

Még itt sints vége kinomnak,
Lábokkal rajtam tipornak,
Fa sutóba bé-szoritnak,
'S ott sokáig sanyargatnak.

Még egy tsöpp véretem látják,
Testemet addig faggatják,
Végre réz-fazékba rakják,
Tűznél tsontjaim szárítják.

Az egy véretem bötsülik,
Drága poharakba töltik,
Kis szük likon bé-eresztik,
Mély bőr' sirba el-temetik.

¹ Mivel az Énekes Gyűjtemény ismert három kiadása állandóan így szerepelteti, a *bőr sír* csakis bor-tömlőre érthető. Ez és a vers négyes rimei a szöveg tisztos régisége mellett bizonyítanak.

De el-temetésem után,	Némellyeket ágyba vetek,
Boszzút állok én-is méltán;	Eszteendőig sínlódtetek,
Sokat sárba döntök utcán,	Agyban, fejben verettetek,
Azt sem tudja, fi é, vagy lány?	Sokat vízben eltemetek.

De ha engem' meg-betsülnek,
Véremmel módosan élnek,
Testekben új erőt vesznek,
'S hosszú életet nyerhetnek.

A következő 87. sz. *Kecskeméti Tsárdában* kezdetű dal három versszak kivételével megtalálható Erdélyi I. köt. 199—200. l. Öt első versszaka megvan még Bartalus, VII. köt. 177. sz. dal. Sajátságos módon a 6-ik versszak ugyanott a 178. sz. alatt külön dal gyanánt szerepel. Első versszaka egyébként megvan az ismert „A csengeri temetőn“ kezdetű népdalban is, pl. Kecskeméthy Csapónál I. füz. 9. l. s Limbaynál, IV. köt. 7. l. Az Erdélyi idézett helyén megtalálható hat első vers után a váczai szövegben ez a kihagyott három versszak következik:

A' víz máskép' jó lenne,	A' doktor-is tiltotta,
De béka lakik benne,	Hogy ne igyam, meg-hatta,
Még tsömörbe ejthetne,	Maradjon az eb-fajta,
Has-rágást szerezhetne.	Nem-is kapok én rajta.

Jól tudom, hogy meg-bánnám,
Ha tsak egyszer-is innám,
A' gyomrom meg-rontanám,
Torkom rosdásitanám.

A 88. sz. *Ujság cz.* dalt l. Erdélyi II. köt. 258. l. Az 1., 2., 7., 8., 11. és 13. versszakokat Bartalus VII. köt. 139. l. A következő számmal lezáruló rövid népi sorozat a 89-ik *Barátságos köszöntés* című bordallal végződik. Szövegének változata egész terjedelmében megtalálható Erdélyi I. köt. 177. l. két versszakkal hosszabb bordalában. Mivel a mi szövegünk értékes eltéréseit hozzáférhetővé kell tennünk, egész terjedelmében közöljük:

Igyunk egy pohár bort jó egészségért,
Vigaszág', barátság' hosszabb voltáért,
Nos hát tsöppentsünk, sőt töltsünk, és jót hörpentsünk,
Poharakat emelintsünk és üresítsünk,
Fáradt száraz torkot úgy nedvesítsünk.

Szép köszönet légyen Üri Gazdánkknak,
Ki bennünket tart, 's vall jó Barátjának,
Soha sója, 'és búzája mind el-ne fogyjon,
Tsapra vétetett hordója szüntelen foljon,
Bút ne tapasztaljon, se kárt ne valljon.

Tisztes Üri háza szerentsés légyen,
Szíves élte' párja sokáig éljen,
Gyermekétől, tselédjétől minden rossz muljon,
Tyúkjá, lúdja télen, nyáron szüntelen tojjon,
Orsója, rokkája magában forogjon.

Szinte úgy éljen ez Üri Társaság,
A' kit¹ meg-nem bántott e' vig nyájasság,
Szerentse' jobb szárnya, karja légyen vezére,
Ki ellenünk szól, ne légyen semmi ereje,
Mint a' lúd gágogjon nyelve' ereje.

Ennyi az, a mit a vácsi Énekes Gyűjtemény most felfedezett és nyilvánosságra hozott kiadásaiból folklorisztikai szempontból ismertetni kívántunk. Irodalomtörténeti szempontból még meg lehetne állapítani a névtelenül közölt irodalmi termelés nagy tömegének eredetét is. Erre természetesen mi már nem vállalkozhatunk. Tapasztalataink alapján azonban annyit megjegyezzünk, hogy a gyűjtemény viszonylag értékesebb, de később egészen elhanyagolt Első Darabjának összeállítóját a népi elem ilyen mértékű érvényre juttatásában Faludi és Csokonai munkái bátorították. Az elsőnek ugyanis csaknem minden világi tartalmú versét gyűjteményébe iktatta. Csokonait már szűkebb marokkal dézsmálta meg, sőt a második kiadásból az átvett keveset is elhagyta vagy mással cserélte ki. Az utóbbi cselekedet nyilván összefügg azzal, hogy Máramarosi Gottlieb Antal vácsi nyomdász a következő évben már Csokonai nagyváradi kiadója volt.

Dr. Sebestyén Gyula.

Pótlék a zoborvidéki népszokásokhoz.³

(Első közlemény.)

I. Szentiváni énekek.

(Magyar szöveggel.)

I.

1. Meg-rak-tuk, meg - rak-tuk, négy szö-gű-re rak-tuk. Di-csé-ren - dö
az A - tyá a vi - lá - gon!

2. Csak aggyig el ne aludj, még én nálad lesszek,
Mig én nálad lesszek, nálad énekelek. Dicsérendő az Atya e világon!
3. Ti apró gyiákim, lassan csöngessetek, hogy aludjon Mária napfőkölyig.
4. Ki ökrei esznek a nagy hegyek alatt?
Ott is azok esznek, a Fülöp Sándoré.
Fordítsd, Rúzsí, fordítsd az én ökreimet,
Én is elfordítom a te ludaidat.³ Dicsérendő az atya e világon! (4-szer a dallam első sora.)

¹ Az 1803-iki kiadásban így, az első kiad. itt idézett szövegében tévesen: kik.

² Az előző közlemény az *Ethnographia* 1909. évi I., II. és IV. füzetében jelent meg.

³ E négy sort a libapásztorok külön is szokták énekelni ilyen szöveggel:

Ki libái esznek a nagy hegyek alatt?
Ott is azok esznek, a Kovács Margité.
Fordítsd János, fordítsd, az én libáimot,
Majd én is elfordítom a te lovaidot.

III.

1. Ru - ta - fa mel ma - gos Sár - ha - jó, föl - hó, gyöngy - ko - szo - rú - ja gyöngy -
Á - ga el - á - ga - zott

2. Egyik ága hajó'
Balkó Julis udvarába¹ hajó'
Sárhajó, stb.

3. Másik ága hajó stb.

(Csitár, Nyitra vm.)

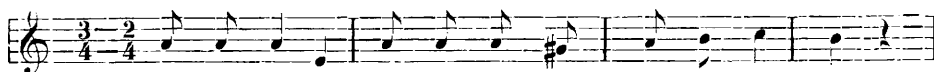
3.

I. (Töredék)

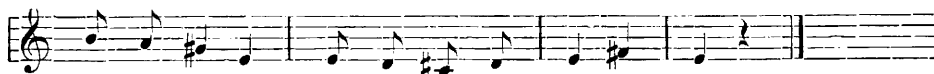

Meg - rak - tuk a tyü - zet, Szent - i - vá - nyi tyü - zet ...

II.

Ki - söp - röt - ték a nyit - ra - i bu - da u - cezát

Ben - ne tán - czót czi - gány - asz - szony, ó - mát tört.

(Bábindal, Nyitra vm.)

II. Szentiváni ének.

(Magyar és tót szöveggel.)

1. Ki lo - va - i a - zok a nagy he - gyek a - latt?
Ki - é vó - na, ki - é: a Ku - na Jó - zsef - é.

2. Fordítsd, Hupka Rúzsi, az én lovaimot,
Én is elfordítom a te ludaidot.

3. Vicsápszké mládenci, zlá novina na vác?
Skapali pomije povedali na vác

4. A ten Kuna Jozso to je pravdu istá
Isol od válova uciral si usztá.

5. Kebij mi len prisol svaté jánsky večer
Abi mi donesol jeden kos čerešen.

6. Jano mily Jano ne zobud'aj rano
Já ne ráda stávám, do polena spavám.

(Vicsáp, Nyitra vm.)

Kodály Zoltán.

¹ Az első ütem ismételve.

² Magyar fordítása: 3. Vicsápi legények, rossz hír van rólatok | Elveszett a moslélék, rátok fogták (hogy elloptátok). 4. Az a Kuna Jozso, az színigazság, | Ment a vályuhoz, törülgette a száját. 5. Bárcsak itt volna Szentiván estéje, | Hogy hozna nekem egy kosár cseresznyét. 6. Jano, kedves Jano, ne költögess korán | Nem szívesen kelek fel, délig szoktam aludni.

IRODALOM.

Dr. Ecséri Lajos: *A szegény emberről*. Budapest, 1912. Ára 2 kor.
(Különlenyomat a Budapesti Szemle 1912. évfolyamából.)

Nem egészen egy emberöltő alatt, úgyszólván a múlt század utolsó negyedében hozták létre a mezőgazdasági nagy átalakulások a középtiszavidéki ú. n. „gazdasági munkásosztályt“, a melynek társadalmi elhelyeződése, megélhetési viszonyai hamarosan az ország egyik égető problémájává növekedtek. A hazai közigazgatás jelesei, mint például Vadnay Andor, továbbá közgazdászok, társadalomtudósok, majd gyűlések, hírlapok foglalkoztak ezzel a problémával; másfelől a „szentesi“, „vásárhelyi“, „szögedi“, meg „tápei“ magyar, mint különleges életviszonyú, eredeti észjárású népcsoport, a szépírók, művészek érdeklődését keltette fel. Egész nagy irodalma támadt így a középtiszai kisembernek, munkásosztálynak, a mely nagy és jelentős irodalomnak legújabb eredménye Ecséri Lajos új könyve. Nem igen olvastunk mostanában könyvet, a melynek szerzője jobban megértette volna a csongrádmegyei általában a magyar köznép minden baját, vágyát, a ki közelebb férközött volna e nép lelkületéhez, multját alaposabban ösmerte, jelenét jobban megértette s a mellett a könyörtelen gazdasági viszonyokra, a nép hibáira, de erényeire is élesebben rávilágított volna. De valóságos kincsesbánya a könyv gazdaságtörténeti, néprajzi, népnyelvi szempontból is s bár országos bajokat kíván orvosolni, nem vétünk e törekvése ellen semmit, ha kimondjuk, hogy mi azt első sorban az említett néprajzi szempontból bíráljuk el.

Hogy mit értsünk „szegény ember“ nevezete alatt, azt megmondja a szerző egy már régebben kibocsájtott munkájában. „A szegény ember név a népnyelvben a mezőgazdasági munkások összességét jelenti, tehát a napszámosokat, aratókat, kubikosokat, tanyásokat és a gazdasági cselédeket egyaránt, akár teljesen vagyontalanok, akár ha van is egy kis földjük, vagy házacskájuk, mert nem a vagyoni állapotot jelenti ez az elnevezés, hanem az osztályfogalmat.“ (*A szegény ember*. Közgazdasági tanulmány. Különlenyomat a Budapesti Szemle 392. számából. Budapest, 1909) Az elnevezésnek létjogosultságát számtalan közmondással, szólásmóddal bizonyítja. (A „szegénység“ szó különben, mint gyűjtőfogalom, már igen régi eredetű; a régi magyar nyelvemlékekben gyakran előfordul például, hogy: „az szegénység mind elfutott“, t. i. az ellenség elől, vagy: „az szegénységnek marhája az hegyekben van“. L.: Magyar Nyelvtörténeti Szótár). A régiségben „szegénység“, „szegény ember“ alatt lehetett érteni mindenkit, a ki az „uraság“ földjén, vagy földjéből élt. A jobbágyság eltörlése előtt az úrbéresek és zsellérek, kisgazdák és cselédek között a különbség nem volt olyan éles és határozott, mint manapság. Egyformán súlyos elnyomatás alatt szenvedett mindegyik. A gazda és cseléd közt sem emelkedett valami magas válaszfal; együtt dolgoztak, együtt étkeztek s bizonyos patriarchalis viszony volt köztük. A szétválás az úrbéresek és zsellérek, meg a gazdák és cselédek között a múlt század közepe táján kezdődött. A jobbágyság eltörlése és az örökváltság az úrbéres gazdákból földbirtokosokat, a zsellérekből mezei munkásokat teremtett. A zsellérek nem kaptak semmit a kiosztott földekből még a közlegelőből is kikoptak lassankint s csak

mint gazdasági cselédek, részesaratók, feles-, vagy harmados-kukoriczások, napszámosok, tanyások kereshették kenyéröket, a mi a gabonatermelés első fellendülése korszakában nem is volt olyan megvetendő kereset. Ugyanez időtájban megindult az ármentesítés, gátak, csatornák építése, igen magas munkabérek mellett, a mi igen sok embert csábított a nehéz kubikmunkára s kialakul a „kubikus“-osztály. Csak az uradalmi cselédek és tanyások laknak családostul kint a határban, a szegény ember többnyire városi lakos, úgy hogy az alföldi mezővárosokban rövid idő alatt igen nagyszámú, de teljesen vagyontalan munkásosztály keletkezett. A népesség száma tulajdonképen ezen néposztály útján növekedett, mert a szegény embernél „a gyermek csak az első években teher, később inkább segítség“. A szerzőnek az a tapasztalata, hogy a városi napszámososztály az évnök csak egy részében, tavasztól őszig folytat mezőgazdasági munkát, azt is kénytelen a megváltozott viszonyokhoz mérten olcsón vállalni, egyébkor kénytelen henyélni, mert máshoz, mint például háziiparhoz nem igen ért, jószággal nem bibelődik, mert nincs hozzá sem helye, sem alkalma, sem pénze. A szegény emberek között tehát csak azok mennek valamire, a kiket sorsuk nem kötött a városhoz, tehát például az állandó gazdasági cselédek, vagy a tanyások. Ezek állattenyésztéssel, hizlalással, állatkereskedéssel foglalkozhatnak s így jobban boldogulhatnak, sőt vagyont is gyűjthetnek. (A szerző itt sok becses visszaemlékezést közöl a csongrádmegyei állattartás multjából.) A szegény ember sem tarthat azonban gulyákat, méneseket, nyájakat, de még jármos ökröket, parádés lovakat sem, hanem csak az ő kis céljainak megfelelőeket, tehát egy pár igás lovat, egy-két fejős tehenet, 5—6 hízó malacot, egy tyúkalja csirkét, meg ludat, kacsát, pulykát, a szerint, mennyi helye van, s milyen földön él. „A szegény ember ma már alig foglalkozik lótenyésztéssel, hacsak mint gazdasági cseléd nem. A kinek mint felesnek vagy fuvarosnak lóra van szüksége, azt az országos, vagy a hetivásáron veszi meg. Nagy árat nem adhat érte, azért gyakran megesik, hogy olyat vesz, a melyiknek “se keze, se lába nem jó“. „Sokszor úgy vesz, hogy csak a nyomtatást és őszi szántást kibírja, azután“ „ha megmarad urának, ha megdöglik kutyának“. „... A szegény ember nem vehet valami nagyvérű, drága lovat. Csak olyat, a mi ütni, verni jó. Állásos, erős fajú lovat keres, azt nézi, nem kehes-e, indít-e egyesben, nem csökönyös-e? ... Szegény ember lovában legjobb tulajdonság, ha győzős, ki nem tikkad, ha napestig hajtják is. Az nem olyan nagy baj, ha öreg is a ló, ha már elhányta is a csikófogat ... Vak lovat is megveszik szántani, már kocsiba fogni veszélyesebb, mert“ „vak lóval temető szélén jár az ember“. „Még nagyobb baj ha rúgós, mert könnyen megesik a szerencsétlenség. ... Nagy baj az is, ha lusta a ló, nem érkezik a másikkal“. És így megy tovább a szerző a szegény ember tehenéhez, disznájához, libájához, közben elmondja bőven, hogy mi a „tanyás“, „feles“, „harmados“, mi volt a régi világban a pásztor, az uradalmakban a „téli-“ és „nyári betyár“, hogyan él a napszámos, kubikos stb., stb. „A tanyások és a gazdasági cselédek nagyobb része szeptember 29-én, Szent Mihály-napkor változtatja helyét, a miért is október első hetét a „szegény ember hetének“ nevezik.

Ecserinek nem ez az első könyve, mely az alföldi, szorosabban véve a csanádmegyei néppel foglalkozik, de kívánjuk, hogy ne is legyen az utolsó. Minden

egyek könyve nélkülözhetetlen forrásmunka az alföld népének történelméhez, s a mellett végtelenül kellemes irányú és hasznos olvasmány a hazai néprajz minden barátja számára.

Dr. Madarassy L.

Paraske asszony, a finnek híres énekmondója. A finn nemzet abban a szerencsés helyzetben van, hogy oly nótafái vannak, kik egyenként, a maguk tudásával egész népköltési gyűjteményt képviselnek. A Kalevala létrejöttének történetéből oly kiváló népénekeseket ismerünk, kik valóságos csodaszámba mennek a folklóre történetében. A Kalevala anyagának összegyűjtése azonban nem merítette ki a finn népköltés gazdag forrásait. Azóta is föl-fölbukkan egy-egy kiváló énekes, kinek dalai részint becses változatai a mai ismert s a Kalevalába beillesztett runóknak, részint eddigelé ismeretlen, de nem kevésbé értékes és ősi eredetre valló anyagot szolgáltatnak. Ez újabb énekesek között a legelső helyek egyikét foglalja el *Larin Paraske*, az az egyszerű parasztasszony, kinek életéről eredeti adatgyűjtés alapján *Uotinen* — Krohn Károly tanítványa — egy elevenen megírt könyvecskét bocsájtott közre azon alkalomból, hogy a karjalai ifjúság emlékkövet állított sírjára.¹

Ismerkedjünk meg. legalább fővonásokban e mindenképen érdekes nő életével.

Larin Paraske 1833. decz. 27-én született az oroszországi Ingermanland (Inkeri) Sakkola nevű finn falujában, hol szülei szegény jobbágyok voltak. Gyermekkorában, a sok nyomorúság mellett is vidám, derűs lelkű volt s már akkor kedvelte a dalokat, nótákat. Igazi népénekessé azonban csak a finnországi Vaskela faluban lett, a hová húsz éves korában, szüleinek korai halála után, egy *Stepanoff* nevű koros és beteges földműveshez férjhez ment. Egész családja görög keleti volt, mint az oroszországi finnek általában. Több gyermeke lett, kikkel együtt nagy szegénységben élt, úgy hogy élete utolsó éveiben csak abból a segítségből tengődött, melyet egyes finn családok s a Finn Irodalmi Társaság juttatott az akkor már nagyírú énekesnek.

Hogy a szegény parasztasszony nem vitte sírjába dús költői kincseit, az *Neovius Adolf* evangélikus lelkész érdeme, ki ekkor segédlelkész volt Sakkolában. 1887-ben fedezte föl *Paraske* nagy daltudását. Hogy miként, ő maga így beszéli el: „Nyári est volt, ha jól emlékszem 1887-ben, midőn *Paraske* a lelkései hivatalba jött egy vak asszonyt vezetve, kinek valami iratra volt szüksége. Oly megindítónak és szépnek találtam azt, hogy *Paraske* azt a vak asszonyt távoli falujából ide vezette. Köszönetet mondtam neki, mire ő néhány talpra esett közmondással felelt. Szavai és külseje elárulták, hogy nem közönséges parasztasszony. Kérdeztem, tud-e verseket, mire ő versben felelt. Kérésemre pár napig énekelt, majdnem megszakítás nélkül, úgyszólván éjjel-nappal . . . Szívesen énekelt s tudta, hogy e régi verseknek nagy bece van.“

*Neovius*nak mindössze 1152 népéneket, 1750 közmondást és 336 találós-mesét mondott tollba, melyek 32,670 sort tesznek ki, tehát körülbelül 8000

¹ *Larin Paraske, elämäkerrallinen kuvaus. Kirjoitti Mikko Uotinen.* Viipuri, 1911. (*Larin Paraske, életrajz.* Irta M. Uotinen, Viborg.) 40. lap. Hogy e könyv kezembe jutott, azért *Krohn* Károly professzor úrnak tartozom hálás köszönettel.

sorral többet, mint a Kalevala s 12,000-rel többet, mint a Kalevipoeg. Kár, hogy e nagy gyűjteményből eddig csak egy füzetnyi — egy tizenötödrész — látott napvilágot, a többi a Finn Irodalmi Társaság kéziratárában várja a nyomdafestéket. Nagy örömmel olvassuk tehát Uotinen ígését (26. l.), hogy a hatalmas gyűjtemény tartalmát egy újabb munkában meg fogja ismertetni velünk.

Paraske érdekes alakja több finn festőt foglalkoztatott — többek között a kiváló Eero Järnefelt és a nagy Edelfelt is megörökítette a nagytudású asszonyt, kinek jellemzetes arca is elárulta a mély költői kedélyt.

Hogy Paraske versei tiszta népies eredetűek, annak főbiztosítéka az, hogy sem olvasni, sem írni nem tudott. Csak hatvan éves korában tanult meg írni-olvasni és pedig játszva és tökéletesen. A költészeten kívül foglalkozott kézimunkával is; öreg napjaiban ebből éldegélt. A régi népies viseletet és hímzést oly alaposan ismerte, hogy a híres finn archeologus, Schwindt Teodor az ő segítségével rendezte a finn néprajzi múzeum anyagát és írta meg alapvető művét a finn díszítő motívumokról (Suomalaisia koristeita). 1904 január hó 3-án húnnya be szemét kicsiny kunyhójában azon népénekesek egyike, kik a finn nemzet költői dicsőségét a késő századokban, sőt évezredekben is fennen fogják hirdetni a folklóre kimeríthetetlenül gazdag világában.

Bán Aladár.

Gennep, Arnold van: *Religions, Moeurs et Légendes. Essais d'ethnographie et de linguistique.* I^e série (2. kiad.) 318 l., IIe 318. l., IIIe 263 l., IVe (2. kiad.) 268 l.; 8°. Paris, Mercure de France. 1908—1912. Ára kötetenként 3 fr. 50.

A mai francia folklóre-irodalom — S. Reinach mellett — legérdemesebb munkásának különböző, főleg ethnographiai és vallástörténelmi revükben 1904-től 1912-ig megjelent dolgozatait foglalják össze e kötetek,¹ nem csekély hála kötelezve a kutatókat. E helyt az olvasóinkat érdeklőkkel óhajtunk csak foglalkozni, még pedig a fontosabb és összetartozó cikkek bizonyos csoportosító, a kevésbbé jelentékenyeknek legfeljebb regisztráló felemlítésével, a mire a nagy anyag és szűk terünk is készletet.

Magának az *ethnographiának*, mint tudománynak definíciójával (la science générale des civilisations), határmegállapításával, feladataival (IV. 9—31.), igazi módszerével (v. ö. III. 111—139 és nevezetesen II. 173—185. is) és különösen a *francia ethnographia* érdemeivel (Demeunier, Bédier, Delafosse stb. személyei révén), főleg azonban szégyelt bajaival több helyt is foglalkozik (I. 165—187., III. 9—20., IV. 32—38 stb.) még pedig mindig meglepő tárgyilagossággal.²

Az ú. n. *vallástudomány*nak módszertani kérdései érdeklik. A ritusok, mythosok és legendák magyarázatában elveti az asztrális theoriát (II. 129—138. és III. 111. kk.), viszont pozitív módszerindítványokkal szeretne új eredményeket

¹ Kár, hogy az eredeti megjelenés helye és ideje csak kivételesen (a 2. sorozatban) van feltüntetve; ez már azért is fontos lett volna, minthogy egyes cikkek át vannak simítva.

² Így Ausztria-Magyarországot — a gyarmattalant! — negyedik helyen, Amerika, Német- és Angolország után, de Franciaország előtt említi az *ethnographia* munkásai közt.

biztosítani. A tények, a valóság (hite szerint) három ilyen új, máshonnan e tudomány eszközei közé vonandó technikai procezsusra mutatnak: 1. a *méthode du fait naissant*, valami „kísérleti“ módszer, mely a tényeket tehetőleg *keletkezésben* vizsgálja; 2. *méthode éthologique ou de milieu naturel*; 3. *méthode des séquences*, azaz a tények *összefüggésben* vizsgálása (IV. 47—81.) Külön meg kell említenünk, hogy felfogása örvedetesen és *tudatosan* modern a katolikus vallás és a vallástudomány anomalikus viszonyának (III. 140—148) megszüntetése érdekében. Nemcsak elméletben, de gyakorlatban is harczol ama mellőzés ellen, melyet a kereszténység, — mint „kényes“ téma — a vallástudományi vizsgálatokban mai napig — elég helytelenül — szenvedett és számos dolgozatának anyagával vonja a keresztény témákat vizsgálatának területére, (I. 7—13: *La ceinture de l'Église*; — I. 67—154. lapokig 7 kisebb tanulmány;¹ — a III. 149. kk. lapokon a hagiographiai vizsgálatokat ajánlja a folklóre művelőinek figyelmébe stb.), hogy velök oly természetes elvi álláspontjának érettségét és kizárólagos helyességét igazolja.

Néprajzi gyűjtés és monographia szintén található e kötetekben. Legfontosabbak a savoyard folklórelettelé adalékai. (Ez első ifjúságától ismert földdel külön könyvben is foglalkozott.) Mondákat, énekszövegeket és kottákat, tréfákat, tájszólásokat, játékokat, szokásokat hiedelmeket jegyez fel Haute-Savoieból (III. 181—263. és kiegészítve IV. 127—146.), majd terjedelmesen foglalkozik az e területeken elterjedt mondákkal és legendákkal (szaraczenok, Bérolé legenda, Arthur-cycelus, Charlemagne, mysteriumok stb.), melyek — szerinte — nem pogány helyi tradicziók, hanem a megforduló zarándokok útján *irodalmi* forrásokból kerültek a nép szájára, mint a hogy csakugyan majdnem kizárólag az Itáliába vivő zarándokút mentén vannak is elterjedve. (IV. 147—239.) Emez erősen Bédier hatásán induló vizsgálódások bennünket magyarokat annyiban érdekelnek közelebbről, hogy a népi legendákban és így Gennep vizsgálódásaiban is őseinkről (St-Gallen stb.) gyakori szó esik. Bár gyérebbe, de itt-ott érdekes adatai vannak Madagaszkár lakóiról is (I. 59—66. stb.), még Liberiat illetőleg alant lesz még szó, más összefüggésben.

Érdeklük általában a *primitiv társadalmak*, a *keletkezések és fejlődések* problémái is. — Részletes vizsgálat és ethnographiai tanulságok alapján igyekszik bizonyítani,² hogy lehet beszélni a *civilizáció általános haladásáról* technikai tekintetben, de *nem* intelligencia vagy művészet tekintetében. Egy modern tehetség csak annyit ér mint a történelem előtti vagy az afrikai névtelen, mert „az intelligencia lehetőségei mindig egy állandó nivón vannak“ (R. de Gourmont.) — Vizsgálja a *biológiai* tényező szerepét a *civilizáció evolucziójában* (I. 249—263); van szava — sokban kritizálva, sokban elfogadva E. Meyer vélekedését — az *állam praeezisztenciájának* kérdéséhez (I. 230—248); a *matriarchatus* ill. *patriarchatus* okai közé sürgeti a nemzést illető fiziológiai tudattalanság (matriarchatus) illetve

¹ Czímeik: Christianisme et Bouddhisme. Le symbole chrétien du Poisson. Survivance et invention dans le christianisme populaire. Ex-votos . . . Légendes des Saints . . . formation du culte de la Sainte Vierge. Le rite du refus.

² Y-a-t-il progrès de la civilisation? (II. 186—238) — Emlékezetes nálunk a Társadalomtudományi Társaság közelmúltban rendezett enquete-je e kérdésben, melynek mérlege éppen ellenkező eredménnyel zárult.

a természeti okismeret (patriarchatus) faktorainak felvételét (I. 14—25: Lucina sine concubitu), stb.

Egyes problémák közül a *totemizmus* — azonkívül, hogy Frazer kisebb művét átdolgozta francziára — régen és többszörösen foglalkoztatta. (Külön kötete van a madagaszkari taburól és totemizmusról, stb.) E sorozatokban inkább *negative* (kirekesztő módszerrel) foglalkozik mibenlétével, miközben Mac Lennan, Frazer, S. Reinach, Renel, stb. ellenében főleg azt tisztázza, mit tekintenek *jogtalanul* totemizmusnak, illetőleg a totemizmus jellegzetes vonásának, és összezavarások (különbféle népeknek különféle a totemizmusa!) fogalomelmosások (zoolatia, tabu stb.) ellen óv: I. 31—49. (Mécanisme du tabu), I. 50—58. (Principes du totémisme), II. 9—21. (Totémisme et culte des enseignes à Rome, mihez l. még) 25. l. és különösen II. 22—88 (Tabou, totémisme et méthode comparative), meg IV. 82—104 (Qu'est-ce que totémisme?) Ő — ellentétben Frazer „konceptzionális“ megoldásával — azt vallja, hogy a totemizmus eredete csak a „territoriális“ totemizmusból kiindulólág magyarázódhatik és Frazer definícióját (Totemism and Exogamy, IV., 3.) sem fogadja el ingadozó bizonytalanságának okán. Inkább óhajtáná, hogy addig, míg világosan nem látunk, a totemizmus vagy pseudototemizmus minden fájának megkülönböztető nevet adjunk (sibokizmus, suliaismus stb.), különben már a terminusok különbözősége miatt sem érthetjük egymást és méltán érik a vádaskodások tudományunkat. Bár előbb bizonyos principiumokat megkísérel leszögezni, (kül. II. 56. k. 1.) később — úgy látszik — feltétlenül általános érvényű *positivumot* alig lát egyebet, mint azt a tág észleletet, hogy a totemiztikus vonatkozó *csoportokat* érint (emberi, állati, növényi stb.), *nem egyéneket*.

Nálunk meglehetősen ismeretlen a *bovarysmus* problémája, mely talán nem is bírja meg egész súlyában a tudományosság igényeit. E terminus alatt J. Gaultier, e fogalom megnevezője, amaz emberi képességet érti, melylyel másféléknek tudunk mutatkozni, mint valóban vagyunk. Az ethnographiát természetesen csak a *kollektív bovarysmus* érdekli (van egyéni is), melynek Gennep egy, a tragikussáig árnyalt, tipikus esetét a Libéria Köztársaság négerjeinek gyökeretlen és szomorú idegenmájmolásában látja. (I. 202—229 és II. 278—283.)

A *runatrásról* — Losch felfogása (Germania új sor. XXII. k. 4.) nyomán — és az *alphabetumok* keletkezéséről (II. 249—258), valamint a bamumi négerék runamesteréről, Njoya királyról (II. 259—277) ha nem is nagyszabású, de érdekes fejtegetések szólnak, — míg öt éves kis lányának rajzai, meg bizonyos *prehisztorikus rajzok* közt felfedezett egyezések alapján ama — nem épp új — eredményre jut, hogy geometrikus díszítéseknek vagy alfabetikus jeleknek lerajzolása hallatlan nehézség a kezdőnek, kinek való tárgyak ábrázolása könnyen és elég tűrhetően — ha bizonyos jellegzetes „hibákkal“ is — sikerül.

Ezeken kívül — mint olvasva író folkloreista — alkalmilag sok kérdéshez szól még Gennep. Így bizonyítja, hogy a *druidák* nem a hóditó kelták varázsló papjai, hanem N.-Britanniát és Franciaországot lakó elődeik intézménye (II. 103—114); érdekesen mutatja ki az *evolúciós teória* különböző *elemeit* egyes félcivilizált népek mondáiban — pl. a „majomöst“ — (II. 139—150); szól a chamanizmus (II. 89—96), a „*vasálarcz*“ kérdéséhez (II. 151—172); kis enquete-et rendez, a bizonyos természeti népeknél feltűnően fejlett *tájékozási érzék*-et illetőleg

(III. 33—61); az ethnographia jogainak képviselőjében határozottan elvetve bírálja Brunhes *anthropogeographiai* propagandáját, (a kérdés ma nálunk is aktuális) és még számos problémát érint, melyek csak egy lábbal állván területünkön, kiszorulnak e már úgyis hosszas ismertetésből.

Gennep köteteiben a francia világosság és preczizség érdeme majdnem mindenütt ellensúlyozza a hírhedt francia bűnöket. A módszerben A. Lang érezhető hatása és példája jótékonyan kárpótolja az itt-ott kiűtő novellisztikus hangért. Örvidenénk, ha e sorok is hozzájárulnának, hogy úgy e kötetek, mint Gennep egyéb munkássága iránt tudósaink figyelme ébren tartassék.¹

Marót Károly.

Néprajzi könyvészet 1911-ről.

(Első közlemény.)

I. Magyarország.

- Ács Lipót.* A sárközi népművészetéről. Vasárn. Ujs. 22. sz.
- Alapi Gula dr.* Bűbájások és boszorkányok Komárom vármegyében a XVIII. században. Közlem. a Dunántúl tört.-hez 88—94. 121—128. l.
- Arany László.* Magyar népmese-gyűjtemény. 4. kiadás. (Olcso Könyvtár 1600—1607. sz.) Budapest, 1911. Franklin T. (16-r. 302 l.) 1 k. 60 f. — Ism. dr. Sebestyén Gyula. Ethnogr. 372. l.
- Banner Benedek.* A nyitrai megyei Ság község tótjainak népviselete. Budapest, 1911. (8-r. 15 l.)
- Bartucz Lajos dr.* A mai magyarság természetéről. Budapest, 1911. (8-r. 16 l.)
- Bartucz Lajos dr.* A matyók anthropológiájáról. (Kivonat.) Orvos. Term. Vizsg. 35. vándorgyűlés munkálatai 193—195. l.
- Beluleszki Sándor dr.* Újévi népszokások és babonák hazánkban. A Csajkás 1., 2. sz.
- Beluleszki Sándor dr.* A főrévi karácsonyi színjáték Vasárn. Ujs. 3. sz.
- Bellosics Bálint.* Bács. Uránia 285—291. l.
- Bellosics Bálint.* A sokácok. (Képpel.) Vasárn. Ujs. 7. sz.
- Benedek Róza.* Bolond Istók. Budapest, 1911. (8-r. 15 l.)
- Benkóczy Emil.* Lakodalom a Mátra alján. Uránia 236—238. l.
- Benkóczy Emil.* Az egri szűcsök. Uránia 420—423. l.
- Blau Lajos dr.* A kazárok és zsidók. Magy. Zsidó Szemle 22—26. l.
- Csakáhen Károly.* Az ősmagyar énekekről. Pesti Hirl. 90. sz.
- Czirbusz Géza dr.* Az ember geografiája. Magy. Középiskola 465—480. l. (Külön is megjelent. 8-r. 16 l.)
- Deák Geyza.* A magyarság és a rajzolás. Budapest. Lampel R. (8-r. 108 l.) 3 K. Ism. de. Rajzoktatás 92. l., dr. Györfly István Népr. Értes. 75. l.
- Emlékirata, a „Nemzeti Irodalmi Társaság” — a Londonban 1911. év július hó 26., 27. és 28. napján tartandó világfajok kongresszusához. Budapest, Franklin nyomda (8-r. 32 l.)
- Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. Herausg. v. A. Herrmann. I. 4. Hft. Budapest, 1911.
- Farkas Pál.* Gyermejjátékok és népmulatságok (Nógrád megyéből). Nógrádi és Honti Hiradó 33. sz.

¹ Bemutatásra nem szorul. A *Keleti Szemle* is közölte 1902-ben (13—32. ll.) egy értékes dolgozatát, melynek átdolgozott lenyomata *Origine et fortune du nom de peuple „ostiaak“* czímen olvasható e munka III. k. 74—110. lapjain. — Egy művét ismertették EPhK. 1912. 478—479. ll.

- Fekete Gyula* (dr. Nagyiványi). Magyar urak életmódja a XVII. században. Egyetértés 41. sz.
- Feleky László*. Magyar boszorkánypererek. Pesti Hirl. 239. sz.
- Filtsch, Johann*. Splitter zur Volkskunde. Korr.-Bl. Ver. f. siebenb. Landesk. 6—7. sz. — Eitel K. U. o. 6., 7. sz. — Menning J., Höchsmann Fr. U. o. 8., 9. sz.
- Fischer, Dr. Hermann*. Die Schwaben in der ungarischen Grafschaft Szatmár. Württemberg. Jahrbücher f. Statist. u. Landeskunde. 1911. (Külön is megjelent. 8-r. 48 l.)
- Ism. Petz Gedeon. Philol. Közl. 825—827. l.
- Förster Jenő dr.* Két boszorkányper 1683-ból. Közlem. Szepes vm. multjából. 242—247. l.
- Fóti, Josef Ludwig*. Ursprung der römischen Attila-Legende. Jung-Ungarn X. 1153—1165. l.
- Frick József dr.* Az ezeregyéjszaka és a Pancsatantra hatása népmeséinkre. Nagy-károly és vid. 15., 16. sz.
- Germanista*. Krisztus-adomák. Nyelvőr 235. l.
- Gönczi Ferencz*. A természet világa a néphiedelemben és népszokásokban. Orvos. Term. Vizsgálók 35. vándorgyűlés munkálatai. 190. l.
- Gönczi Ferencz*. Göcsej. Uránia 362—365. l.
- Gopcsa László*. Örmény regék. 1911. — Ism. Berze Nagy János. Ethnogr. 311—313. l.
- Gosztonyi Gizella*. Családi és társadalmi élet III. Károly korában. (Művelődés-történeti értekezések.) Budapest, 1911. Markovits és Garai ny. (8-r. 97 l.) — Ism. dr. Perepatits István. Századok 798. l.
- Grész Leó*. Az irigi kismagyarok pásztorjátéka. Vasárn. Ujs. 5. sz.
- Gubúza Kálmán*. Adatok Bács néprajzához. Bács-Bodrog vm. tört. társ. Évkönyve. 101—112. l.
- Gyalui Farkas*. Boszorkánypererek Kolozsvárt. Budap. Hirl. 90. sz.
- Gyárfás Tihamér dr.* Az erdélyi aranyosás 1558-iki történetéhez. Erd. Múz. 183. l.
- Hanusz István*. A rozsmaring. Lujza-Leányegylet Lapja 9. sz.
- Hatos Tivadar (Izmenyi)*. Karácsony a kath. székelyeknél. Alkotmány 305. sz.
- Heller Bernát dr.* Legendák a bukott angyalokról. Izr. magy. irod. társ. Évkönyv. 111—121. l.
- Herman Ottó*. A „hárosok“. Budap. Hirl. 189. sz.
- Hodos, E.* Descântece din Bănat. Transilvania. 121—135. 248—264. 699—738. l.
- Horváth Cyrill*. Középkori legendáink és a Legenda Aurea. Budapest, 1911. (8-r. 78 l.) — Ism. Vargha Damján. Kath. Szemle 1094—97. l. és Nyelvőr 419. l. — Király György. Philol. közl. 815. l.
- Hellebrant Árpád.*

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az új Vadrózsaper záradéka. Egy szelíd levél, mely a Magyar Nyelv f. é. ápr. havi 4. sz. füzetének „Levélszekrénye“ útján jutott el rendeltetési helyére, a nyilvánosság elé. Tudomásul vesszük és utóiratunkkal megtoldva tovább adjuk egész terjedelmében:

S. Gy. úrnak. Ön „elámulva“ kérdi (Ethnogr. XXIV. 58.) „Miféle lelki berendezettséget tulajdonítsak annak a nyelvésznek, a ki népnek hazudott irodalmi eredetű mesevázakon keresi, sőt meg is találja a népnyelv legértékesebb kincseit?“ Ez magyarra fordítva és a ráfogásoktól megtisztítva, ezt jelenti: miféle örült ember az a nyelvész, a ki Kriza népmeséit a kor általános szokása szerint többé-kevésbé stilizáltaknak ítélve, nyelvjárástanulmányi czélokra mégis fölhasználhatónak tartja szövegüket. Erre a furesza kérdésre a következőket válaszoljuk: Akár azt hiszi valaki, hogy Kriza fésülgette, simítgatta, csinosítgatta (= stilizálta) a hallott vagy gyűjtőtől kapott székely népmeséket, akár pedig elhiszi azt a képtelenséget, hogy szóról szóra úgy írta le és adta ki őket, a

mint hallotta vagy papi-tanítói kéziratban kapta: józan észszel bizonyára senki sem tagadhatja, hogy e mesék szövege igenis bátran fölhasználható székely nyelvjárás-tanulmányokra, mert száz és ezer bizonyítékunk van arra, hogy Kriza tőle telhetően azon igyekezett, hogy „mentől tökéletesebb székelységgel szóljon“ bennük.

Horger Antal.

A ki nyelvészeti folyóiratban ezt a hamiskás levelet olvassa, nyilván helyes-lőleg fogadja, hogy Horger engem sikerrel magyarra fordított, magát pedig ráfogásaimtól illő módon megtisztogatta. De azok, a kik az új Vadrózsaper minden aktáját ismerik, fejszóválással kénytelenek fogadni Horger fondorlatos válaszát. Mert ráfogásnak szeretné minősíteni azt a tudományos furcaságot, hogy Kriza népének hazudott mesevázain is tud ő sikerrel keresni székely népnyelvi kincseket. Bizony, ha ez ráfogás volna, akkor csakugyan tárgyaltan az egész per. Csakhogy a per éppen azért támadt, mert Horger „Hétfalusi csángó népmesék“ cz. 1908-ban megjelent kötete 456. lapján ilyen meggondolatlan, sőt logikátlan megjegyzéseket röpitett világgá:

„Több csángó mesét, melyek pusztá változatai a Kriza-féléknek, kihagytam a köz-lendők sorából, de ezt (a 9. sz. „A zöld király fia“ címűt), bár cselekvése szinte izről izre egyezik a „Mirkó királyfi“ cíművel, mégis kiadom, mert tanulságosan bizonyítja, hogy Kriza meséiben éppen úgy *ki van kerekítve* és meg van stilizálva, esztétikai szem-pontok szerint *az elbeszélés népi anyaga*, mint pl. Merényi vagy Arany László meséiben. A különbség csak annyi, hogy míg Merényi zsiros népiességgel, Arany László pedig irodalmi nyelven, addig Kriza kedves székely nyelvjárásban *írta meg* a maga meséit. A székely népnyelv szempontjából éppen azért megbecsülhetlen értékűek Kriza meséi, a magyar meseanyag tudományos kutatásában bizonyára *tartalmuk* (!) is nyugodtan fel-használható, de a *nép szerkesztő képességéről* (!!) és elbeszélő stílusáról hamis képet adnak. *Lehetetlenség, hogy a nép embere ilyen minden ízében kikerekített mesét tudna mondani* (!!!). Az a mese, a melynek alapján Kriza vagy valamely gyűjtője megírta a Mirkó királyfit (természetesen kisebb-nagyobb eltérésekkel), csak körülbelül olyan lehetett, a milyen ez a csángó változat“.

Ime, ebből támadt a per, melynek anyaga az én új Vadrózsa-kiadásomban és az Ethnographia múlt évi IV., VI. és a jelen évi I. füzetében található meg. Belőle a fentiek kiegészítéséül csak arra utalok, hogy Horger szerint Kriza részben gyermekkori emlékeiből, részben pedig pap és püspök korában lejegyzett mese-motivumok alapján csak később, 1 hét, 1 hónap, 1—2 év múlva „már nem *leírta*, hanem legjobb tudása és tehetsége szerint *megírta* a mesét . . .“ Ezt neveztem aztán én méltatlankodva „minden irodalmi alapot nélkülöző, egészen légből kapott és mégis hallatlanul vakmerő meggyanusítás“-nak. Hiszen ha Horger gyanujának alapja volna, akkor Kriza csakugyan népének vallott irodalmi eredetű vázakkal áltatná irodalomtörténetünket, nyelvészetünket és folklorisztikánkat. Kriza ugyanis a Népmesék rovatának jegyzetében ezt írja:

„Csak annyit jegyzek meg róluk, hogy a *legfrissebb, alig egy éves terményei* a „beszédék“ költésében *kifogyhatatlan népelmének*. E beszédköltők egyszerű szegény „szé-köly embörök“, többnyire napszámosság vagy kézi munkájok után élők, de azért nem csekély hatásuk van az ő jóízű szájokon áhitattal csüggő népre s hirők, nevék ha nem is hét országra, de hét falura bizonyosan szól, pedig oly igénytelen nevétek, mint *Róka Tamás*, a mi nagyreményű *Csihán királyúrfink* édes szülőapja, *Puczkok Geczi bá*, a *Meg-ölő Istéfán* kegyes életadója, *Fa Miska* stb. Méltók valóban, hogy az ő nevék s emlé-kezetők tisztességes helyet kapjon legalább a mi „vadrózsás“ kertünkben, míg tisztelt gyűjtőtársaim, kik a népelet gyöngyeinek halászatában oly szíves és lelkes segédeim

voltak: *Gálfi Sándor, Kis Mihály, Tiboldi István, Marosi Gergely, Péterfi Sándor, Ürmösi Sándor, Pálfi Lajos, Sándor Lajos, Gálfalvi István* urak tölem mindig hálás köszönettel lesznek emlegetve s közleményeik egy kiadandó második kötetben is felhasználva*.

Ezek a beszédes szavak teljes mértékben igazolják azt a méltó felháborodást, a mellyel Horger szerepének minden néprajzi vonatkozását elítéljük. Nyelvész társai előtt most a szerep nyelvészeti részét szeretné megmenteni. Ennek azonban útjában áll az, hogy Krizát nem népmese-gyűjtőnek, hanem népi tárgyú mese-írónak tartotta akkor, midőn meséi nyelvét hamisítatlan népnyelvi kútfőknek elfogadta. Ezért kellett tehát most a képtelen állítás főntebb szószerint bemutatott folklorisztikai részét ráfogásnak minősíteni és tisztítóba meneszteni . . .

Maradt ugyan egy kis irodalmi folt, de egyébként sebah! Kriza nyelve is marad, a mi volt Horger beavatkozása előtt: megmérhetetlen értékű népnyelvi kincs. A mi pedig e pompás nyelv tartalmát illeti, Horger beavatkozásán okulva, bízzák csak ezt a mi derék nyelvészeink ezután is — dolgukhoz értő folkloristákra.

S. Gy.

*

Samassa érsek és a Folklore Fellows. Eger néhai nagy érseke, *Samassa József* már súlyosan beteg volt, midőn a Folklore Fellows magyar osztályának gyűjtési Tájékoztatója e folyóirat tavalyi évfolyamának IV. füzetében és külön füzetben is megjelent. Mégis ő volt az első, a ki a magyar néphagyomány emlékeinek országos gyűjtését örömmel fogadta és hozzá anyagi és erkölcsi támogatását készséggel felajánlotta. Magát utóbb az egri ifjúsági gyűjtő-szövetség alakuló gyűlésén képviseltette. Ugyanakkor helyettese és későbbi utódja, *dr. Szmracsányi Lajos* érsek úr a Folklore Fellows magyar osztályával megállapított keretben már a pályadíjakat kitzűző magánosok élén szerepel. Ugyancsak a tudós helyettes volt az, a ki a nagy főpap intencziói szerint a következő *XIV. számú egri egyházmegyei körlevélben* a következő felhívást kibocsátotta:

4199. sz. A néphagyományt kutató Folklore Fellows nemzetközi tudományos szövetség magyar osztályának támogatása.

A Folklore Fellows nemzetközi tudományos szövetség magyar osztálya a hazai néphagyomány emlékeinek összegyűjtésére vállalkozván, a Magyar Néprajzi Társasággal, a Kisfaludy-Társasággal és a Magyar Nemzeti Múzeummal együtt megindított országos gyűjtésnek második állomásául Egert választotta.

A folyó évi június hó 2-án Egerben megtartott nyilvános alakuló gyűlésen, az érseki papnevelő intézet, az érseki joglyceum, a főgimnázium, a főreáliskola s az érseki tanítóképző-intézet szövet ezett a nyári, őszi és téli gyűjtésére. E gyűlés egyik határozata folytán azonban a szövetség magyar osztálya érintkezésbe kíván lépni az érseki papnevelő-intézet volt hallgatóival is, mint azon művelt osztálylyal, a melytől a magyar néphagyomány legértékesebb emlékeinek felismerését és megmentését remélheti.

Nem kétlem, hogy az érseki papnevelőintézet volt hallgatói szives készséggel támogatni fogják a nemes vállalkozást, mely a haza multjának a nemzet hagyományainak emlékeit kegyeletes kézzel gyűjti s a jövő érdekében megmenteni iparkodik.

A szövetség tájékoztató füzetét s a magyar osztály 1912. évi egri pályakérdéseit minden plébánia és helyi káplánság részére oly felhívással küldöm tehát, hogy azok, a kik a gyűjtésre vállalkoznak, a népnyelvi gyűjtők számára készült füzet megküldéséért az érseki irodához forduljanak.

Kelt Egerben, 1912. évi augusztus hó 3-án.

Legkedvesebb kötelességünket véljük teljesíteni, midőn a Folklore Fellows-törekvéseit támogató hatalmas okiratot nyilvánosan szolgáltatjuk át a magyar néphagyomány történetének.

Bartay András „Eredeti Népdalok“ című gyűjteménye. Á. K. (Ábrányi Kornél) az Egyetemes Magyar Encyclopaedia V. köt. 734. l. azt írja *Bartayról*, hogy „már 1829-ben több füzet népdalt adott ki saját költségén zongorára alkalmazva, mi akkoriban nem kis feltűnést okozott s nem kevés vállalkozásra mutatott“. Ugyanez olvasható *Ságh* utóbb megjelent Magyar Zenészeti Lexikonában is. A jelzett kiadás könyvészeti nyomát és a feltűnés irodalmi nyomát sehol sem találjuk. Egy váratlanul fölmerült adat csak *Szimyeit* igazolja, a ki Magyar Írók I. köt. 630. l. valamely könyvészeti följegyzés alapján azt állítja, hogy „1834-ben Eredeti Népdalok zongorakísérettel jelentek meg tőle Pesten két füzetben“. E füzetekből eddig egyetlen példány sem ismeretes. *Dr. Fabó* Bertalannak azonban újabban sikerült egy füzet takarólapját megszerezni. Teljes címe ez: *Eredeti Népdalok. Klavír kísérettel gyűjtögette Bartay András, Pesten, 1834. Grimm Vincze tulajdona. Bolti ára 24 kr. Előfizetési ára 16 kr. pengőben.* E haránt-nyolczadrétű és kávébarna borítékú füzettel Bartay sorozatot kívánt megnyitani. Ezért jelezte rajta a következő füzetek előfizetési árát is. Irodalmi úton megállapította még *Dr. Fabó* azt is, hogy e füzetben a következő hat dal volt közzé téve: 1. Lóra, csikós lóra... 2. A' kis Vénusz. 3. Sírtál, anyám... (Döbrentey versére). 4. Három féle szeretóm... 5. Óh gyönyörű Kanahán (Fazekas versére. A dallam megvan Mátray gyűjteményében). 6. Nini, hát ez a szerelem...

Valóban hálára köteleznének bennünket olvasóink, ha e kiadvány valamely felmerülő példányáról folyóiratunkat, vagy a Nemzeti Múzeum könyvtárát értesíteni sziveskednének.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1913 január 29-én d. u. 5 órákor a M. Tud. Akadémia felolvasótermében tartott nyilvános felolvasó és zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: br. *Szalay* Imre min. tan. elnök, *Csánki* D. és *Sebestyén* Gy. alelnökök, *Solymossy* S. főtítkár, *Bán* A. titkár, *Dancs* Á. pénztárnok, *Beluleszkó* S. könyvtárnok, *Máder* B. ellenőr; *Herrmann* A. tisz. tag; *Erdélyi* L., *Ernyey* J., *Heller* B., *Huszka* J., *Mészáros* Gy., *Szegedy* R., *Spitzer* M., *Tolnai* V., *Versényi* Gy., *Vikár* B. vál. tagok; *Bartucz* L., *Birkás* G., *Roheim* G., *Zempléni* Á. r. tagok és számos vendég.

I. A felolvasó-ülés tárgyai: a) *Solymossy* Sándor: Idegen mesék meghonosodása
b) *Bán* Aladár: Egy új lapp medvéének.

II. A titkár felolvassa a múlt ülés jegyzőkönyvét, mely hitelesítettik. *Herrmann* A. indítványára a választmány köszönetet szavaz *dr. Sebestyén* Gyulának az anthropologiai tanszék fentartása érdekében kifejtett munkásságáért. A főtítkár jelentésében megemlíti, hogy a magyar kormány a belga kormánnyal megegyezett a tudományos társaságok kiadványainak csereviszonyára nézve. A választmány *Herrmann* Antalt kéri fel, hogy ez ügyben indítványt dolgozzon ki. *Sebestyén* Gy. a főtítkár jelentése kapcsán üdvözlő *Mészáros* Gyulát abból az alkalomból, hogy Csuvas Népköltési Gyűjteményének II. kö-

tete megjelent. A választmány elhatározza, hogy Mészárosnak a Feridun-alapítvány elnyerése érdekében a Magy. Tud. Akadémiához intézett kérvényét teljes erkölcsi súlyával támogatja. Reméli, hogy Mészárosnak sikerülni fog a kirgiz Manasz-éposznak még föl nem jegyzett anyagát, talán a sejthető szerves egészét is följegyezni s az enyészettől megmenteni. Ugyancsak tőle reméli, hogy az orchoni és a jenisszei ó-török fölírásokról legalább hű másolatot fog számunkra készíteni.

Herrmann A. indítványára a választmány elhatározza, hogy ezentúl a néprajzra nézve fontos műveket a választmányi üléseken ismerteti s e munkára — külföldi példa szerint — lehetőleg magukat az illető szerzőket kéri fel. Az 1913. évi költségvetés tárgyalásának keretében a választmány *Sebestyén Gy.* indítványára kimondja, hogy jövő évben könyvtárunkat a M. N. Múzeum Néprajzi Osztályának letéteményképen adjuk át, s egyelőre évi 200 koronát irányozunk elő folklorisztikus művek beszerzésére.

A pénztárnok jelenti, hogy pénzmaradvány a kézi pénztárban 278'05 K, a postatakarékban 1605'36 K, a leszámítoló bankban 3522 K — összesen 5408 K 41 fill. — Új tagokul felvételnek: *Ballai Károly* (aj. br. Szalay I.), *Ács Lipót* (aj. Ernyey J.), *Grayger Róbert* (aj. Sebestyén Gy.), *Tóth Jenő* (aj. Erdélyi L.), *Parászka Gábor* (aj. Erdélyi L.). Új előfizetők: dr. Perjésy Miklós, a gyöngyösi áll. főgimnázium, a hátszegi polg. iskola. Kiléptek: *Bóth B.*, *Bodola S.*, *Homicskó A.*

K. m. f. br. *Szalay Imre* s. k. elnök, dr. *Bán Aladár* s. k. titkár; hitelesítik: *Erdélyi Lajos* s. k., *Spitzer Mór* s. k. vál. tagok.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magy. Néprajzi Társaságnak 1913. február 26-án d. u. 5 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében tartott nyilvános felolvasó és a M. N. Múzeum tanácstermében lefolyt zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: br. *Szalay Imre* min. tan. elnök, *Csánki D.* és *Sebestyén Gy.* alelnökök, *Solymossy S.* főtitkár, *Bán A.* titkár, *Dancs Á.* pénztárnok; *Herrmann A.* tiszt. tag; *Bátky Zs.*, *Binder J.*, *Biró L.*, *Erdélyi L.*, *Ernyey J.*, *Győrffy I.*, *Heller B.*, *Huszka J.*, *Madarassy L.*, *Mészáros Gy.*, *Versényi Gy.* vál. tagok; *Major B.*, *Schmidt T.* és *Zempléni Á.* r. tagok, továbbá számos vendég.

I. A felolvasó ülést az elnök megnyitja s ezután *Győrffy István* dr. „A magyar szűr” czímen értekezik, előadását vetített képekkel s a Magy. Nemz. Múzeum Néprajzi Osztályában levő szűrök legjellemzőbb példányainak bemutatásával illusztrálván.

II. A választmányi ülést megnyitván, a titkár felolvassa a mult ülés jegyzőkönyvét, meghitelesítettik. *Sebestyén Gy.* alelnök kívánatosnak tartja, hogy a M. Nemz. Múzeum Néprajzi Osztálya lehetővé tegye, hogy *Győrffy István* a magyar szűrrel végzett tanulmányait széles alapon kiegészíthesse s külön monographiában kiadhassa. Így a külföld is megismerhetné tárgyi ethnographiánknak e gazdag fejezetét. Br. *Szalay I.* elnök, *Herrmann A.* és *Ernyey J.* helyeslő felszólalásai után a választmány elhatározza, hogy az eszme megvalósítását teljes erkölcsi súlyával támogatni fogja. *Herrmann A.* a belgiumi tudományos kiadványok jegyzékéről tesz jelentést. A főtitkár jelenti, hogy a Magy. Országos Központi Takarékpénztár az idén is 100 (száz) koronát adományozott Társaságunk céljaira. A választmány jegyzőkönyvi köszönetet szavaz az adományért.

A pénztárnok jelenti, hogy pénzmaradványunk a) a kézi pénztárban 347'29 kor., b) a postatakarékban 2786'66 kor., a leszámítoló bankban 3522 kor. — összesen 6655 K 95 fill. Új tagul megválasztatik *Szendrey Zsigmond* (aj. Sebestyén Gy.). Új előfizetők: a debreczeni ref. felsőbb leányiskola és tanítóképző, a csurgói áll. tanítóképző, a balásfalvi gör. kath. főgimnázium s a váci r. kath. polg. fiúiskola. — Meghalt *Husznay Miklós* r. tag.

Báró *Szalay Imre* s. k. elnök, dr. *Bán Aladár* s. k. titkár. Hitelesítik: *Herrmann Antal* s. k., *Huszka József* s. k.

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

		idő	vonat neme	h o v á			idő	vonat neme	h o n n a n
Indulás Budapest keleti pályaudvarról	D é l e l ő t t	5.40	sz. v.	Balatonfüred, Tapolcza	Érkezés Budapest keleti pályaudvarra	D é l e l ő t t	5.10	v. v.	Berlin, Ruttka
		5.40		Hatvan			5.20	t. v. sz.	Debreczen Nagyvárad
		6.25	gy. v.	Ruttka, Berlin			5.30	sz. v.	Hatvan
		6.30	sz. v.	Bicske			5.30	"	Eszék, Tapolcza
		6.40	"	Wien, Grác, Sopron			5.45	"	Brassó, Arad
		6.45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa			5.45	"	Sofia, Bród, Belgrád
		6.55	sz. v.	Kassa, Csorba			5.55	"	Torbágy
		7.00	gy. v.	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovce			6.00	"	Pécel
		7.05	"	Arad, Brassó			6.05	"	Komárom
		7.10	"	Belgrád, Sofia, Sarajevo			6.15	"	Stanislaw, M.-Sziget
		7.20	"	Fehring, Grác, Triest			6.25	"	Wien
		7.25	"	Stryj, Przemysl, Lemberg			6.30	gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa
		7.30	sz. v.	Gödöllő			6.30	sz. v.	Lemberg, Stryj, Kassa
		7.45	"	Belgrád, Sofia, Vinkovce			6.50	"	Fiume, Zágráb
		7.50	"	Arad, Brassó, Bukarest			7.00	gy. v.	Róma, Triest, Fiume
		8.05	gy. v.	Balatonfüred, Tapolcza			7.05	sz. v.	Gödöllő
		8.10	sz. v.	Munkács, Lawoczne			7.20	"	Brassó, Kolozsvár
		8.20	"	Kolozsvár, Brassó			7.25	"	Kunszentmiklós-Tass
		8.25	"	Eszék, Bród			7.30	"	Gödöllő
		8.35	"	Ruttka, Berlin			7.40	"	Hatvan
8.55	"	M.-Sziget, Stanislaw	7.45	"	Bicske				
9.10	gy. v.	Wien, Sopron	8.00	"	Grác, Fehring				
9.30	sz. v.	Bicske	8.10	"	Sarajevo, Belgrád				
9.35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	8.15	"	Bártfa, Csorba, Kassa				
10.00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	8.20	"	Paks				
10.05	"	Nagykátá	8.35	"	Bukarest, Kolozsvár				
10.45	"	Balatonfüred, Tapolcza	8.45	"	Hatvan				
11.55	"	Bicske	9.20	"	Győr				
12.00	"	Gödöllő	9.25	"	Berlin, Ruttka				
Indulás Budapest keleti pályaudvarról	D é l u t á n	12.20	sz. v.	Arad, Tóvis, M.-Sziget	Érkezés Budapest keleti pályaudvarra	D é l u t á n	9.35	gy. v.	Fiume, Tapolcza
		12.20	"	Ujvidék, Sarajevo			9.55	sz. v.	Szabadka
		12.30	"	Hatvan			10.05	gy. v.	Bruck-K., Szombathely, Sopron
		12.30	"	Szombathely, Wien			10.20	sz. v.	Miskolcz
		12.45	"	Fiume, Róma, Eszék			10.45	"	Bicske
		1.00	"	Bicske			11.30	gy. v.	Nagyvárad, Debr., Arad
		1.20	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka			12.10	sz. v.	Gödöllő
		1.25	sz. v.	Gödöllő			12.30	"	Bukarest, Arad
		1.40	gy. v.	Fehring, Grác			12.50	gy. v.	Berlin, Ruttka
		2.00	"	Sátorajárhely, Lemberg, Kassa			1.00	"	Konstantinápoly
		2.05	"	Wien, Páris			1.05	"	Lemberg, Kassa
		2.10	"	Arad, Bukarest			1.20	sz. v.	Wien, Sopron
		2.15	sz. v.	Kiskőrös			1.25	gy. v.	Bukarest, Arad
		2.20	gy. v.	Ruttka, Berlin			1.30	"	Sarajevo, Bród, Szabadka
		2.25	sz. v.	Hatvan			1.40	"	London, Páris, Wien
		2.30	"	Pécel			1.55	"	Eszék, Pécs
		2.30	"	Bicske			2.10	sz. v.	Hatvan
		2.40	"	Szolnok			2.20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
		2.45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo			2.25	"	Grác, Fehring
		2.55	"	Tapolcza, Eszék			2.40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
3.20	"	Belgrád, Konstantinápoly	3.00	"	Bicske				
3.25	sz. v.	Nagykátá	3.10	"	Nagykátá				
3.30	"	Paks	4.00	"	Tapolcza, Balatonfüred				
4.25	"	Komárom	4.20	"	Pécel				
4.25	"	Gödöllő	5.25	"	Gödöllő				
5.00	gy. v.	Arad, Bukarest, M.-sziget	6.00	"	Szolnok				
5.10	sz. v.	Lawoczne, Lemberg	6.15	"	Bukarest, Debreczen				
5.15	gy. v.	Győr, Sopron, Szombathely, Wien	6.20	"	Bruck-Királyhida				
5.20	sz. v.	Gödöllő	6.25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa				
5.40	"	Nagykátá, Szolnok	6.35	"	Wien, Grác				
5.55	"	Ruttka, Berlin	7.00	sz. v.	Stanislaw, M.-Sziget				
6.05	"	Kunszentmiklós-Tass	7.20	"	Sofia, Belgrád				
6.15	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly	7.25	"	Bukarest, Arad				
6.15	sz. v.	Kolozsvár, Brassó	7.35	v. v.	Szerencs				
6.25	"	Pécel	7.45	sz. v.	Berlin, Ruttka				
6.40	"	Hatvan	7.50	"	Bicske				
6.45	"	Kunszentmiklós-Tass	8.05	"	Tapolcza, Balatonfüred				
6.55	"	Bicske	8.10	"	Nagykátá				
7.10	"	Nagykátá, Szolnok	8.15	"	Fiume, Bród				
7.20	"	Győr, Triest	8.20	"	Lawoczne, M.-Sziget				
7.35	"	Hatvan	8.35	"	Gödöllő				
7.40	gy. v.	Zágráb, Fiume	8.45	"	Wien, Grác				
7.45	sz. v.	M.-Sziget, Stanislaw	8.50	"	Csorba, Kassa				
8.00	"	Kassa, Csorba, Bártfa	9.00	"	Bicske				
8.05	"	Belgrád, Sarajevo	9.10	"	Pécel				
8.30	"	Pécs, Bród	9.10	"	Vinkovce, Pécs				
8.40	"	Gödöllő	9.20	gy. v.	Brassó, Arad				
9.00	"	Szolnok	9.25	sz. v.	Triest, Torbágy				
9.15	"	Győr, Grác	9.35	gy. v.	Berlin, Ruttka				
9.30	"	Arad, Brassó	9.35	"	Róma, Fiume, Pécs				
10.00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	9.45	sz. v.	Kiskőrös				
10.05	sz. v.	Pécel	9.55	gy. v.	Lemberg, Przemysl				
10.25	"	Fiume, Tapolcza	10.00	"	Sofia, Belgrád				
10.25	"	Kassa, Csorba, Lemberg	10.10	"	Grác, Triest				
10.55	"	Szombathely, Wien	10.25	sz. v.	Gödöllő				
11.10	Vv.	Ruttka, Poprád-Felka	10.35	"	Segesvár, Kolozsvár				

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

		idő	a vonat neme	h o n n a n			idő	a vonat neme	h o v á
D é l e l ő t t	Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról	5.00	sz. v.	Vác	D é l e l ő t t	Erkezés Budapest nyugoti pályaudvarra	3.51	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		5.15	"	Rákospalota-Ujpest			5.05	"	Dunakeszi-Alag
		5.25	"	Ersekújvár			5.15	"	Czepléd
		5.40	"	Szeged, Szolnok			5.35	"	Vecsés
		6.00	"	Esztergom			5.45	"	Monor
		6.30	"	Lajosmizse, Kecskemét			5.50	"	Esztergom
		6.35	"	Rákospalota-Ujpest			5.55	"	Nagyvaros
		6.50	k. o. e. v.	Wien, Páris, Ostende			6.00	"	Szolnok, Czepléd
		7.00	gy. v.	Segesvár, Stanislaw			6.10	k. o. e. v.	Konstantinápoly, Belgrád
		7.05	"	Zsolna, Berlin			6.10	"	Konstantinápoly, Bukarest
		7.55	"	Nagyszombat, Wien			6.25	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		8.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag			6.30	"	Lajosmizse
		8.25	gy. v.	Orsova, Bázias			6.35	"	Nagyvaros
		8.40	sz. v.	Bázias, Karánsebes			6.40	"	Berlin, Zsolna
		8.45	"	Nagyvaros			6.50	gy. v.	Marosvásárhely
		9.05	"	Esztergom			7.10	sz. v.	Esztergom
9.15	"	Wien, Berlin	7.15	"	Bukarest, Bázias				
9.45	"	Rákospalota-Ujpest	7.20	"	Rákospalota-Ujpest				
11.00	"	Rákospalota-Ujpest	7.25	"	Párkány-Nána				
11.10	"	Lajosmizse, Kecskemét	7.30	"	Czepléd				
11.35	"	Nagyvaros	7.35	gy. v.	Bukarest, Kolozsvár				
11.55	"	Czepléd	7.40	gy. v.	Máramarossziget				
12.00	"	Wien	7.40	sz. v.	Vác				
D é l u t á n	Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról	12.05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	D é l u t á n	Erkezés Budapest nyugoti pályaudvarra	7.50	sz. v.	Kecskemét, Lajosmizse
		12.15	"	Szeged			7.55	"	Párkány-Nána
		12.20	gy. v.	Zsolna, Berlin			7.55	"	Párkány-Nána
		12.25	sz. v.	Nagyvaros			8.10	"	Páris, Wien
		12.30	"	Esztergom			8.15	"	Esztergom
		1.00	"	Rákospalota-Ujpest			8.40	"	K.-K.-Félegyháza
		1.05	Tvsz.	Piliscsaba			8.45	"	Párkány-Nána
		1.30	sz. v.	Dunakeszi-Alag			9.10	"	Dunakeszi-Alag
		1.50	"	Esztergom			9.25	gy. v.	Szeged
		2.00	gy. v.	Wien, Páris			9.40	"	Berlin, Zsolna, Pozsony
		2.10	sz. v.	Párkány-Nána			9.55	sz. v.	Esztergom
		2.15	"	Rákospalota-Ujpest			10.30	"	Rákospalota-Ujpest
		2.20	"	Esztergom			10.45	"	Szeged
		2.25	gy. v.	Szatmár-Németi, Brassó			11.25	"	Galánta
		2.30	"	Wien			12.00	"	Rákospalota-Ujpest
		2.35	sz. v.	Galánta			12.50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		2.40	gy. v.	Bukarest, Bázias			1.20	gy. v.	Nagyvaros
		2.45	sz. v.	Czepléd, Szolnok			1.25	gy. v.	Bukarest, Bázias
		2.50	"	Lajosmizse, Kecskemét			1.4	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		3.10	"	Rákospalota-Ujpest			1.50	gy. v.	Tóvis, Kolozsvár, Sz.-Németi
		3.55	"	Szob			2.00	"	Páris, Wien
		4.10	"	Rákospalota-Ujpest			2.08	sz. v.	Esztergom
		4.30	"	Szeged			2.40	"	Dunakeszi-Alag
		5.15	gy. v.	Wien			3.00	"	Rákospalota-Ujpest
		5.20	sz. v.	Szob			3.40	"	Kecskemét, Lajosmizse
		5.50	"	Rákospalota-Ujpest			3.50	"	Rákospalota-Ujpest
		6.00	"	Párkány-Nána			4.05	"	Temesvár-Józsefváros
		6.10	"	Vecsés			4.10	"	Nagyvaros
		6.15	"	Nagyvaros			5.05	"	Esztergom
		6.20	"	Monor, Ócsa			5.15	"	Rákospalota-Ujpest
		6.40	"	Esztergom			5.55	"	Ersekújvár
		6.45	"	Czepléd, Szolnok			6.10	"	Wien, Berlin
6.50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin	6.20	"	Berlin, Zsolna				
6.55	sz. v.	Párkány-Nána	6.30	"	Rákospalota-Ujpest				
7.00	"	Czepléd	6.35	gy. v.	Orsova, Bázias				
7.15	"	Rákospalota-Ujpest	6.40	"	Wien				
7.25	"	Vác	7.10	"	Wien				
7.35	"	Czepléd	7.45	sz. v.	Bázias, Temesvár				
7.40	"	Lajosmizse	8.00	"	Rákospalota-Ujpest				
7.55	"	Párkány-Nána	8.05	"	Vecsés				
8.05	"	Bukarest, Bázias	8.10	"	Nagyvaros				
8.20	"	Dunakeszi-Alag	8.15	"	Piliscsaba				
8.40	"	Zsolna, Berlin	8.20	"	Nagyvaros				
9.30	"	Wien, Páris	8.55	"	Párkány-Nána				
9.35	gy. v.	Bukarest, Stanislaw	9.05	gy. v.	Wien				
10.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	9.20	szv.	Czepléd				
10.15	gy. v.	Szeged, Bázias, Bukarest	9.25	"	Piliscsaba				
10.50	"	Marosvásárhely	9.30	"	Kecskemét, Lajosmizse				
10.55	sz. v.	K.-K.-Félegyháza, Szeged	9.35	"	Dunakeszi-Alag				
11.10	"	Esztergom	9.40	gy. v.	Segesvár, Stanislaw				
11.30	k. o. e. v.	Belgrád, Konstantinápoly	9.45	"	Berlin, Zsolna				
11.35	sz. v.	Nagyvaros	10.00	sz. v.	Esztergom				
11.45	k. o. e. v.	Bukarest, Konstantinápoly	10.15	"	Vác				
			10.25	"	Nagyvaros				
			10.30	"	Ócsa				
			10.35	"	Wien				
			11.00	"	Temesvár, Bázias				
			11.05	k. o. e. v.	London, Ostende, Páris, Wien				
			11.25	sz. v.	Dunakeszi-Alag				
			11.50	"	Ersekújvár				

házi áll. polg. iskola (4 K) Perjessy Mihály dr. — Pécsvárosi Múzeum (6 K) — Pozsony kir. jogakadémia (8 K) — Pozsonyi theol. akadémia — Soly-
mossy Sándor dr. (3 K) — G. E. Steckert Leipzig (7 K 50 f.) — Szász-
városi ref. Kún-kollégium (4 K) — Temesvári áll. főgimnázium (6 K) —
Tóth Imre (6 K) — Tömörkény István — Összesen 193 K 50 f.

1913. évre:¹ Antal Géza dr. — Balassagyarmati főgimn. (6 K) —
Bártfai áll. főgimnázium — Békefi Remig dr. — Békéscsabai fels. leány-
isk. (6 K) — Barabás Samu — Besztercebányai áll. fels. leányisk. — Brádi
polg. fiúisk. — Beregszászi áll. főgimn. — Bogisich Mihály — Bonyhádi ev.
főgimn. — Budapesti I. ker. főgimn. — Bpesti II. ker. főreálisk. (6 K) —
Bpesti Egyetemi Könyvtár — Bpesti kegyesrendi főgimn. — Bpesti VI. ker.
áll. főreálisk. (6 K) — Bpesti felső építő-ipariskola — Bpesti VIII. ker. áll.
főgimn. — Bpesti Eötvös kollégium — Bpesti X. ker. gimn. — Bpesti II.
ker. főgimn. — Bpesti áll. főgimn. Tisztviselőtelep (6 K) — Csíkszeredai
főgimn. — Czeglédi áll. főgimn. — Curgói ev. ref. főgimn. — Debreczeni
fels. leányisk. és tanítónőképző (5 K) — Dési főgimn. — Dési polg. leányisk.
— Dévai áll. tanítónőképző (4 K 50 f.) — Dobsinai polg. fiúisk. — Egri áll. fő-
reálisk. — Eperjesi „Széchenyi-Kör” — Esztergomi főgimn. — Fogarasi áll.
főgimn. — Fejérmegyei és székesfejérvári múzeum — Felsőlövői ág. ev. fő-
gimn. — Filimon Aurél (4 K) — Gaul Károly — Gyárfás I. Tihamér —
Gyöngyösi áll. főgimn. — Győri áll. főreálisk. — Győri áll. tanítónőképző
— Heller Bernát dr. — Hátszegi közs. polg. isk. — Horger Antal (4 K) —
Iglói m. kir. áll. tanítónőképző-intézet — Jászberényi főgimn. — Jakatits Jó-
zsef — Karácsonyi János dr. (4 K) — Kárpáthy Kelemen — Képviselőházi
Könyvtár — Keszthelyi főg. tan. könyvt. — Kézdivásárhelyi kath. főgimn.
— Kézdivásárhelyi polg. leányisk. — Kir. Magyar Természettud. Társ. —
Kisújszállási ev. ref. főgimn. könyvtára (6 K) — Klein Géza — Kolozsvári
áll. ipari szakiskola — Kolozsvári egyetem magyar nyelvészeti Szemináriuma
— Kolozsvári ev. ref. kollégium — Kolozsvári egyet. könyvt. — Kolozsvári
r. k. főgimnázium — Kőszegi ev. fels. leányisk. — Körmöczbányai áll. fő-
reálisk. — Lőcei áll. fels. leányisk. (5 K) — Madarassy László — Márki
Sándor dr. — Magyar mezőgazdák szövetkezete Bpest — Mezőtúri ref. fő-
gimn. — Millekker Rezső — Modern Filológiai Szeminárium — Nagybányai
áll. főgimn. — Nagyenyedi Bethlen-Kollégium könyvtára (2 K) — Nagykállói
áll. gimn. — Nagykárolyi áll. polg. leányisk. — Nagyszalontai m. kir. áll.
főgimn. — Nagyvárad áll. főreálisk. — Nyiregyházi ág. h. ev. főgimn. —
Nyitrai püspöki nagyobb papnevelő intézet (5 K) — Orosházi polg. isk. —
Pálffy Márton — Pannonhalmi apátsági könyvtár — Pancsovai áll. főgimn.
— Petrosényi Kaszinó — Podolini kath. gimn. — Pozsonyi ág. ev. theol.
Akadémia — Pozsonyi kir. jogakadémia — Pozsonyi kir. kath. főgimn. —
Puky József — Ranolder intézeti tanítónő-képző — Richter M. István —
Róheim Géza (4 K) — Relkovič Neda (3 K) — Sárospataki áll. tanítónőképző
— Seprődi János — Somogyi-Könyvtár (6 K) — Soproni áll. főreálisk. —
G. E. Stechert and C. (1.50) — Szakáts Péter dr. — Szakolczai kir. kath. főgimn.
— Szalay László dr. — Szamosújvári kir. kath. főgimn. — Szászvárosi ev. ref. Kún-
koll. (6 K) — Szegedi áll. főreálisk. tanári könyvt. — Szabadkai áll. tanítónő-
képző-int. (6 K) — Széki áll. el. isk. (6 K) — Szegzárdi főgimn. (6 K) — Szé-
kelykeresztúri áll. tanítónőképző ifjúsági önképzőkör — Székelykeresztúri unit.
gimnázium (6 K) — Szendrey János dr. — Szombathelyi főgimnáziumi ta-
nári kar — Szombathelyi r. kath. főgimnázium „Bersenyi” köre — Temes-
vári áll. tanítónőképző — Tolnai Vilmos dr. — Tömörkény István (5 K) — Vakares
Kálmán — Veszprémi áll. fels. keresk. isk. — Zalaegerszegi áll. főgimnázium
— Zilahy ev. ref. Wesselényi kollégium — Zirczi ciszt. r. apátsági könyvt.
— Zombori áll. főgimnázium (6 K) — Összesen 1084 K — f.

1914. évre:¹ Besztercei községi polg. fiúisk. — Békéscsabai áll.
felsőbb leányiskola (4 K) — Dési áll. főgimnázium (4 K) — Róheim Géza
(6 K) — Összesen 24 K — f.

Összesen befolyt hátralékokból 285. — K, jan. 1-től — K — f.

1913. és követk. évi díjakból 1108 — " " " — " — "

Alapítványi díjból — " " " — " — "

Alapítványi kamatból — " " " — " — "

Budapest, 1913 április hó.

Kövecsesi Dancs Árpád,
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtitkár :

Solyomossy Sándor dr.
(VII. Zugló-utca 16. II.)

Titkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25., III.)

Pénztáros :

Kövecesesi Danes Árpád
(II. Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtárnok :

Schmidt Tibolt.
(N. Múzeum Néprajzi Osztály, VII. Iparecsarnok.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Heller Bernát dr.	Semayer Vilibáld dr.
Balásy Dénes	Huszka József	Szendrei János dr.
Balassa József dr.	Jancsó Benedek dr.	Szentmarjai Dezső
Barabás Samu	Kodály Zoltán	Szily Kálmán dr.
5 Barátosi Balogh Benedek 20	Kúnos Ignác dr.	35 Szinnyei József dr.
Bartók Béla	Madarassy László	Szinte Gábor
Bátky Zsigmond dr.	Mahler Ede dr.	Sztankó Béla
Beluleszkó Sándor dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
Binder Jenő	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Erdélyi Lajos dr.	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Ernyey József	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Fabó Bertalan dr.	Réthy László dr.	Versényi György dr.
Goldziher Ignác dr.	Strausz Adolf	Vikár Béla
Giesswein Sándor dr.	Szegedy Rezső dr.	44 Zsilinszky Mihály
15 Gyórfy István dr.	30 Sztripszky Hiador dr.	

b) Vidéki választmányi tagok :

Almásy György dr., Borostyánkő	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Baróti Lajos dr., Almádi	Lehoczky Tivadar, Munkács
Bellosics Bálint, Baja	Pápay József, Debreczen
Bünker Rajmund, Sopron	Pintér Sándor, Szécsény
5 Darnay Kálmán, Sümeg	20 Posta Béla dr., Kolozsvár
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	Schweiger Lázár dr., Eger
Fiók Károly dr., Debreczen	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gálos Rezső dr., Temesvár	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
Gárdonyi Géza, Eger	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
10 Gönczi Ferencz, Dés	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
Istvánffy Gyula, Miskolcz	Tömörkényi István, Szeged
Kada Elek, Kecskemét	Varjú Elemér, Kassa
Karl Lajos dr., Kolozsvár	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	Zoltai Lajos, Debreczen.
15 Kálmány Lajos, Szeged	

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTEŚÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTEŚÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek egyszerűen a

MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁGNAK,

a főszoalások és lakcím-bejelentések pedig

Kövecsesi **DANCS ÁRPÁD** pénztárnokhoz (Budapest, II Margit-körút 64b.) küldendők.

A folyóiratot illető küldemények

Dr. SEBESTYÉN GYULÁ-hoz (M. Nemzeti Múzeum), a társaság ügyviteléhez tartozó iratok pedig

Dr. SOLYMOSSY SANDOR főtitkárhoz (Bpest, VII ker. Zugló-u. 16. sz.) küldendők.

Előfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és december hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
<i>Babinger Ferencz</i> : Konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlék 1515-ből	129
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Glosszák a konstantinápolyi nyelvemlékhez	139
<i>Dr. Berze Nagy János</i> : A finnek meseosztályozása. (II.)	147
Néphit és népszokások.	
<i>Dr. Vass Miklós</i> : Adalékok az udvarhelyszéki boszorkányperekhez. (II.)	160
<i>Filimon Aurél</i> : Beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások (II.)	167
Népköltészet és népzene.	
<i>Kodály Zoltán</i> : Pótlék a zaborvidéki népszokásokhoz (II.)	169
Irodalom.	
<i>Herrmann Antal</i> : Wichmann, Julie: Beiträge zur Ethnographie der Tscheremissen	175
<i>Hellebrant Árpád</i> : Néprajzi könyvészet 1911-ről. (II.)	176
Kisebb közlemények.	
<i>Tr. Z.</i> : Néprajztörténeti adalékok	177
<i>Gálos Rezső</i> : A mennyei boldogság.	178
Társulati ügyek.	
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 márcz. 26-án d. u. 5 órakor a Magyar Tud. Akadémia felolvasótermében tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	178
A Magyar Néprajzi Társaságnak 1913. évi április hó 2-án tartott rendes évi közgyűlése:	
I. Báró <i>Szalay Imre</i> elnök megnyitó beszéde	179
II. <i>Dr. Solymossy Sándor</i> főtítkár évi jelentése	181
III. <i>Kövecsesi Dancs Árpád</i> pénztárnok évi jelentése	184
IV. A számvizsgáló bizottság jelentése	187
V. A Magyar Néprajzi Társaság 1912. évi zárószámadása és 1913. évi költségelőirányzata	188
Jegyzőkönyv a Magyar Néprajzi Társaságnak 1913 április 2-án tartott XXV. rendes évi közgyűléséről	190
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 április 30-án d. u. 5 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében tartott nyilvános felolvasó és a M. N. Múzeum tanácstermében lefolyt zárt választmányi üléséről	192

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fentartjuk.

A M. Nemz. Múzeum néprajzi tára

(Városliget, Iparcsarnok)

további intézkedésig a nagyközönség számára

nyitva.

Díjtalanul: vasárnap d. e. 9—1-ig, d. u. 3—6-ig, kedden és pénteken d. u. 3—6-ig.

Személyenkint 1 korona belépődíjért; a többi hétköznapokon d. e. 9—1 óráig.

Iskolák és intézetek előzetes jelentkezés után a délelőtti hivatalos órák alatt mindennap megtekinthetik.

KONSTANTINÁPOLYI ROVÁSÍRÁSOS MAGYAR NYELVEMLÉK 1515-BŐL.

— Bemutattattott a M. Tud. Akadémia 1913. ápr. 21-i összes ülésén. —

Dernschwam János 1553—1555. évi törökországi és kisázsiai utazásának ama leírásában, melyet az augsburgi Fugger-levéltár eredeti kéziratából kritikai jegyzetekkel ellátva kiadni szándékozom, az utolsó lapokon több balkáni és kisázsiai görög és latin feliratos emlék másolata látható. *Dernschwam* ugyanis a II. Szulejman szultánnál a magyar *Verancsics* Antallal és *Zay* Ferenczcel követségben járó *A. Gh. van Busbecq* kíséretéhez tartozott s miként ura, az angorai emlék (a Monumentum Aeyranum) híres első leírója, úgy ő is különös figyelmet fordított az ókori építészeti és felirati emlékekre. E két kutató nélkül a mai tudós világ egész sorozatát volna kénytelen nélkülözni azoknak a később elveszelődött emlékeknek, a melyek a Corpus Inscriptionum Graecarum és a Corpus Inscriptionum Latinarum közléseiben immár örökre a tudomány. biztos tulajdonai maradnak. Midőn *Dernschwam* korábbi éveiben Magyarországot és a szomszéd országokat hosszabb utazásaiban keresztül-kasul járta, már szorgalmasan gyűjtötte a római kori feliratokat: mert hiszen lankadatlan gyűjtő-szorgalmáról elég szép bizonyítványt állított ki abban a kézirati kötetben, a melyet a bécsi cs. és kir. udvari könyvtár őriz e czímen: „*Johannes Dernschwamm: Inscriptiones romanae e lapidibus in territorio Hungariae et Transylvaniae repertis a. 1520—1530 collectae*“. (Tabulae Codicum Manuscriptorum. Voll. VII. p. 269. Nr. 1382. — Suppl. 1601.¹)

Úti jelentésének főntebb említett eredet kéziratában a római feliratok közbukkantam egy különösnek tetsző háromsoros írásra, melynek jegyei első pillanatra runa-betűknek tetszettek,² de tüzetesebb szemlélet után már olyan eltérések mutatkoztak, a melyek a runa-emlék ötletét csakhamar elzavarták. A könyvnek két szemközt álló oldalát lefoglaló feliratról fényképfelvételt készíttettem és elküldöttem *dr. Thomsen* Vilmos egyetemi tanárnak, az ó-török feliratok geniális megfejtőjének

¹ Jelenleg e különös ember homályba merült életkörülményeinek felderítésén fáradozom s tanulmányaim eredményeit már a közel jövőben közölni szándékozom a „Deutsche Rundschau für Geographie“ és a „Századok“ hasábjain.

² A gót runa jegyeivel való hasonlatosság már *Dernschwam*ot is e megjegyzésre indította: „Tale Alphabetum reperitur in Cronica Gothorum Olahi Magni“. Mivel e krónika kétségtelenül ama „Historia de Gentibus Septentrionalibus autore Olao Magno Gotho Archiepiscopo Upsalensi“ című művel azonos, melynek „De alphabeto Gothorum“ című fejezetében (57—58. l.) a gót runa-ábécéje is ábrázolva van. *Dernschwam* idézett megjegyzése — mivel e mű Rómában csak 1555-ben jelent meg — már a keletről való visszatérés utáni időre esik.

Kopenhágába, azzal a kéréssel, hogy nyújtson felvilágosítást s esetleg a szöveget is fejtse meg. Az ünnepezt tudós egy 1913 márczius hó 6-án kelt terjedelmes levelében hozta tudomásomra, hogy úgynevezett magyar rovásírással van dolgunk. Továbbá tudatta, hogy az általam felfedezett írásmű a kevés számú ismert többi emléktől abban teljesen eltér, hogy balról jobbra (—→) iratott, holott minden más esetben az írás megfordított iránya volt divatban. Ezenkívül Thomsen nagyszerű nyelvtudása több szó jelentését s ezzel a felirat tartalmát is körülkönyesen megállapította. A fényképet ezután a szöveg teljes kibetűzése végett elküldöttem dr. Sebestyén Gyula m. nemzeti múzeum igazgatórnek, a jeles ethnographusnak és kútfőkutatónak, a ki „Rovás és rovásírás“ című terjedelmes művében legutóbb s szinte lezárólag feldolgozta a jelzett írásműre vonatkozó összes anyagot.¹ E tudós a magyar rovás eredetére vonatkozólag több lényeges pontban eltér azoktól, a kik előtte e téren, miként Borovszky Samu,² Fadrusz János,³ Fischer Károly Antal,⁴ Herman Ottó,⁵ Hódoly Károly,⁶ Dadai Király Pál,⁷ Moldován Gergely,⁸ Nagy Géza⁹ és Réthy László¹⁰ is működtek. Ezek értekezéseire és mindennek előtt dr. Sebestyén munkálataira kell utalnom azt, a ki behatóbban kíván e sajtósági írásművel foglalkozni. Itt csak egész röviden jelzem, hogy Erdélyben a székelység élt vele, midőn irnivalóját szögletes pálczákra rötta; jelzem továbbá, hogy ez az írás, mely minden eddig ismert emlékekben különösképen jobbról balra (←—) halad, az e írásjegyet a szó elején és derekán rendszerint nem szerepelteti. A legrégebb emlék 1501-ből való; azt, mely 1515-ki keltjével ezután közvetlenül utána következik, az alábbiakban ismertetjük.

A mi most már először is azt a konstantinápolyi helyiséget illeti, a melyben Dernschwam a feliratot megtalálta, erre ő a feliratról készített másolat fölött latin nyelven ezt a néhány megjegyzést teszi: „Konstantinápolyban,¹¹ egy nyilvános szálláson, mely alapítójáról, Ali basáról van elnevezve és a hol a királyi követ urak (t. i. Busbecq-ék) hosszabb ideig elszállásolva voltak, az istálló külső részén a fal alján a föld mellett egy hosszúkás fehér követ találtunk, a melybe a következő három sor írás volt bevésve olvasható, de senki által nem érthető betűkkel. Ezen a helyen régebben keresztyén egyház állott, de Ali basa földig

¹ Rovás és rovásírás. A Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából végzett tanulmányok alapján írta dr. Sebestyén Gyula. 145 ábrával. Budapest, 1909. A Magyar Néprajzi Társaság kiadása 8-rét 326 l. Ára 15 korona.

² A hun-magyar rokonságról. Ethnographia, 1894 101. l.

³ Rovásírásunk származása. Budapesti Hirlap 1902 decz. 25.

⁴ A hun-magyar írás és annak fennmaradt emlékei 1889.

⁵ Az ősszám és az ösbetű irodalmunkban. Archaeologiai Értesítő 1903. 250. l.

⁶ A székely vagy régi magyar írás eredete. Pozsony.

⁷ Hun-székely írás. Ellenzék, 1888; „Researches in Hunno-Scythic“ czímen a Babylonian and Oriental Record VI. Nr. 10. 227. lapjain (London, 1893).

⁸ A latin, cyrill, dák és székely írásjegyek kérdése a románoknál. Budapesti Szemle, 1887. évi 52. füz.

⁹ A székely írás eredete. Ethnographia, 1895. 269. l.

¹⁰ Az úgynevezett hun-székely írás. Archaeologiai Értesítő, 1888. 54. l.

¹¹ Jellemző, hogy Dernschwam, a ki 40 évnél is több ideig lakott Magyarországon s magyarul is tudott, magyarosan állandóan „Constantinapol“-t írt.

lerombolta. Romjaiból építette aztán szemben a nevérol nevezett másik török templomot a főntebb említett szállással egyetemben¹.

A lelőhely természetesen a rendelkezésül álló szegényes tájékoztatás segítségével pontosabban aligha volna megállapítható, ha útleírásában Dernschwam róla pontosabb adalékokkal nem szolgálna. Már pedig a mi utazónk bőven kiterjeszkedik a *Dikili taş*-ra „álló kő“-re, a nép ajkán többnyire *čemberli taş* „abroncosos kő“ gyanánt emlegetett ama porphyroszlopra, mely a Dernschwam idejében már *ta'uk bazarı* „tyúkpiacz“ néven ismert Forum Theodosianumon volt. „E mellé — olvassuk a további leírásban — mostanság török mecset, vagyis templom van építve, egy Ali nevű basa építette.“² A templom külsejének és belsejének tüzetes leírása után Dernschwam így folytatja: „A leirt mecsettel szemben Ali basa, a lelke üdvösségére, nagy *kervanseraj*-t (szállást) épített s a mecsetre hagyományozta.“³ Ez után a szállás pontos leírása következik, a lapszálon azt is megemlítve, hogy ugyanez volt az ő szállásuk

is. Ezzel kapcsolatban mondja Dernschwam: „*aztán egy márványkőről lerajzoltam az itt következő írást, mely az istálló falába lőn beépttve és elég jól olvasható volt.*“⁴ Ez a felirat pedig a

Dernschwam névalírása

különös runaszerű magyar nyelvemlék volt. Végezetül megemlékszik még egy görög templomról, mely egykor ezen a helyen állt s Ali basa által leromboltatott. „A leirt *kervanseraj* helyén — olvassuk — 50 évvel korábban állítólag egy szép görög templom állott, melyet az ellenségeskedő Ali basa *kervanserajj*á tett meg s a hogy látható, a szemben levő mecsettel egyetemben teljesen újra fölépített.“⁵ Arra a kérdésre vonatkozólag, hogy itt melyik Ali basáról lehet szó — mikor számos mecset viseli ugyanezt a nevet —, még mindig kétségek merülhetnének fel,⁶ ha Dernschwam csakhamar ezzel a megnyugtató magyarázattal nem szolgálna nekünk: „a szóbanforgó pasát *Sophi*,⁷ kit *Kasıl basának*⁸ neveznek, a

¹ Constantinopoli in publico diuersorio, quod Ali Bascha a conditore dicitur, ubi Domini Oratores Regii per longum tempus hospitati fuerunt, reperimus ab exteriori parte stabuli in pariete circa terram oblongum album lapidem, in quo sequentes tres versus insculpti fuerunt, literis legibilibus sed omnibus incognitis. Fuit in eo loco prius Ecclesia Christiana, sed per Ali Bascham funditus diruta, ex cuius ruinis aliam Ecclesiam turcicam ex opposito de suo nomine una cum diuersorio praedicto edificauit.

² „Darneben ist Jeczundt ein Turkische Mecsih oder Kirchen gepawth, hot ein Bascha, Ali genant, gepaut.“

³ „Gegegen obgemelther Mecziht vber hot der Ali Bascha ein gros Karwanserai gepawt von seiner Seel hayl wegen, hot Er zw der Mecziht gestift.“

⁴ „Hernach folgende Schrifft hab Ich von einem Marmel Stain abgemolt, so In die Stal mawer mit eingemawert worden, vnd gar woll leslich gewest.“

⁵ „An obgeschriebener Karwansaray stat sol vor 50 Jaren ein krichische schone Kirchen gestanden sein, welche obstander Ali Bascha zw ainer Karwasaria gemacht vnd von grundtt auff, wie man sicht, erpawt hot, sampt der Mecziht gegenuber.“

⁶ V. ö. J. von Hammer: Constantinopolis und der Bosphorus, örtlich und geschichtlich beschrieben. Pest, 1822. I. köt. 438. l.

⁷ E név nem a mohamedán *soft* (*sufi*) vallásfelekezetet, hanem azt a *Szafi* (*Szaffi*, *Szeffi*) perzsa uralkodó családot jelenti, melyet tévesen *Soft*-nak is gyakran neveztek.

⁸ E névről az „Orientalisches Archiv“ (Lipese, 1913) III. füz. 144. l. értekezem s

perzsák ura háborúban ejtette el és leverte¹. Eszerint arról az eunuch Ali basáról, Rumélia bejlerbejáról van szó, a ki II. Bajazid szultán alatt háromszor viselte a nagyvezéri méltóságot és több hadjáratban résztvett,² mígnem a lázadó és *Sejtan Kuli*-nak is nevezett *Šah-kuli* ellen menesztett kisázsiai hadak élére állt s mint első nagyvezír 1511 augusztusában *Šarımzaklık*-nál ellenfelével együtt a csatatéren maradt.

A török történelemben Ali basa a tudomány és művészet élénk pártfogójaként szerepel, ki a tudomány és művészet képviselőit palotájában havonta egyszer maga köré gyűjtötte. Alapított akadémiát és két mecsetet, mely utóbbiak közül az egyik — éppen a Dernschwamnál szereplő — '*Atik 'Ali paša* „az öreg Ali basa“, még ma is nevet ad Konstantinápoly egyik városrészének. Ez a mecset az '*Ortū žāmi*' „ezred-mecset“ közelében, az *At-mejdan*-tól északra napjainkig fennmaradt.³ Akkoriban szokás volt a kervanserajokat nagy mecsetek szomszédságába építeni⁴ s így nem is kerül sok fáradságunkba, hogy ama *čan* helyét megállapítsuk, a melyben a magyar *Verancsics* Antal és *Zay* Ferencz, kiknek kíséretéhez Dernaschwam is tartozott, továbbá ezeknek fölválttatása után Busbecq, a híres flamand, kíséretével együtt lakott, vagy a melyben lakni kénytelenek voltak. Míg a bizánczi birodalom fennállott, a követeket a *Forum tauri*-n lévő *Alonizium*-ba, vagy *Xenodochium Romanorum*-ba fogadták be; az ozmán uralom első századaiban a külföldi követek az úgynevezett *Elči-Xan*-ban kaptak szállást, míg végül megengedték nekik, hogy a perai keresztyén negyedben saját követségi házaikba költözhessenek. E követségi szállásról, melynek idemellékelve bemutatott XVI. századi képét *Schweigger* Salamon követségi pap (1551—1622) ismert útleírásainak egyik rajza számunkra megőrizte,⁵ Hammer-Purgstall József művében ez olvasható: „*Elči-čan, a leégett oszlop közelében, ma a Tatárok Chan-jának neveztetik; hajdan az európai uralkodók minden követét itt szállásolták be és őrizték, akár a foglyokat. Itt lakott Busbeek is . . .*“⁶ Ez a tájékoztatás tehát teljesen fedi Dernaschwam ama leírását, a melyben a mecsetet és a szállást is a *Dikili taš*-nak nevezett porphyroszlop közelében lévőnek állítja. Ma már e helyen az épületet hiába keresnénk, mert 1865-ben tűzvész martaléka lett és aztán teljesen lebontatott.⁷ Így aztán arra az eshetőségre már gondolnunk is alig lehet,

a Magyar Nyelvőr júl. füzete is közli a perzsát, Perzsiát jelentő magyar *kazul* szóról szóló cikkemet.

¹ „Gedachter Bascha ist von dem Sophi den Sy Kasil Bascha nennen, von dem Khonig in Persia Im Krieg erlegt vnd erschlagen worden.“

² Így 1486-ban a moldvai vajda ellen, 1488-ban az egyiptomban s 1492-ben Thelegdi István ellen Erdélyben.

³ V. ö. *Hammer* i. m. I. köt. 438. l. — ⁴ U. o. I. köt. 598. l.

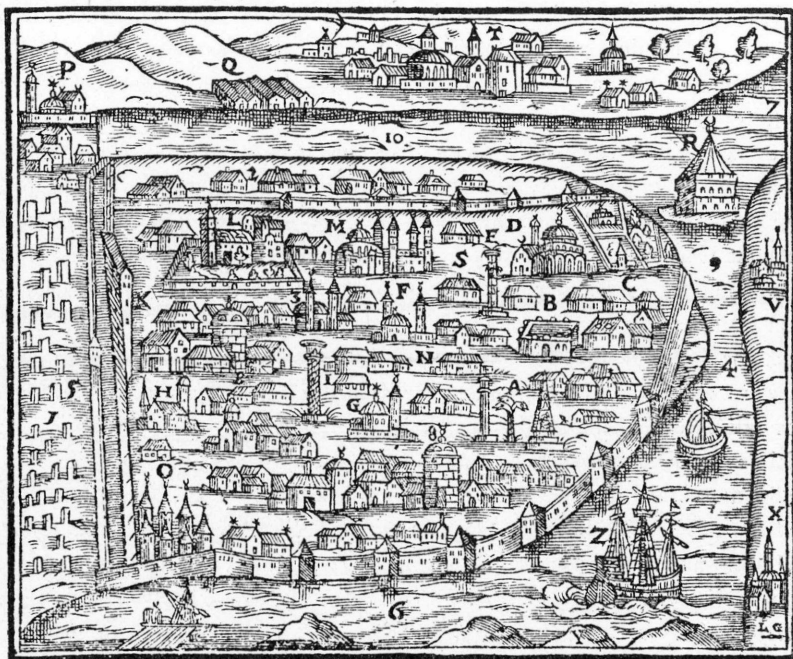
⁵ *Ein neue Reyss beschreibung aus Teutschland nach Constantinopel vnd Jerusalem. Nürnberg, 1608* (Joh. Lantzenberger) és 1619. (Casp. Fulden) 102. l.

⁶ *Iltschichan, zunächst der verbrannten Säule, heute Chan der Tataren genannt wo ehemals alle Gesandten europäischer Mächte einquartiert und wie Gefangene bewacht wurden. Hier wohnte(n) Busbeek . . .* (*Hammer*: i. m. I. köt. 597. l. V. ö. még az I. köt. 166. l. ezen megjegyzésével: Von hier — dem Elči-han — führt der Weg gerade an der Moschee Ali paschas vorbey . . .“)

⁷ *Cornelius Gurlitt*: Die Baukunst Konstantinopels. Textband (Berlin, 1912) 96. lap, a hol *Schweigger* rajza nyomán az épület képe is látható.

hogyan a feliratos követ valaha napfényre hozhatjuk. Hisz a szóbanforgó kö egy *jazili taš* „iratos kö”, — a hogy a török nevezi — *kimse okujamaz bir jazi* „senki által sem olvasható írással” bizonyára nem kelthette fel török ember érdeklődését. Valamely sürgős új építkezésnél talán éppen a *gjaur jazisi*-vel „pogány írással” ellátott építési anyagot használták fel szívesen. Mi tehát a Dernschwam másolatára vagyunk utalva, mely másolat — néhány hibájától eltekintve — elég pontosnak mondható. Annak igazolására, hogy a helyreigazított szöveg csak igen kevéssé tér el a másolattól, alább a megfejtés mellett bemutatjuk Dernschwam másolatának hű lenyomatát is.

Előbb azonban a felirat történeti vonatkozásairól, különösen a benne meg-

Konstantinápoly látképe.

Schweigger J. műve 192. lapjáról (B. alatt a követségi szállás, E. a porphyr-oszlop.)

nevezett személyekről kívánunk még elmondani egyetmást. Szerinte II. Ulászló cseh és 1490—1516-ig magyar király az akkor (1512—1520) uralkodó I. Szelim török szultánhoz öt követet menesztett Konstantinápolyba.¹ E követség a felrovott szöveg tanúsága szerint 1513-ban jutott el rendeltetése helyére. Küldetésük eredménytelen volt, mert vezetőjüket, Béla Barnabást két esztendeig hitegették az Arany-szarvban, anélkül hogy Szelim valamely föltételt elfogadott volna, vagy a kívánt elintézés megtörtént volna. Ez minden, a mi a most fölmerült új okirat szavaiból

¹ Ha nem tévedek, ez a követség eddig még nem volt ismeretes. Azt a Magyarországból menesztett küldöttséget, melyet Czobor Márton vezetett, I. Szelim szultán 1513-ban fogadta Drinápolyban. V. ö. J. v. Hammer: Geschichte des osman. Reiches. III. köt. 161. l.

kivehető. *Katona* művében (*Historia Critica Regnum Hungariae*. Tom XI., ordine XVIII. p. 702.) Ulászlónak I. Szelimhez indított követeitül Petánczi Felixet, Zolthai Jánost és Czobor Mártont sorolja fel; míg a követség célját és lefolyását illetőleg két másik forrás szolgálat számunkra pontosabb adalékokat. Az egyik följegyző *Verancsics* Antal érsek (1504—1573), a ki két ízben is volt konstantinápolyi követ: 1553—57-ig Zayval, Busbecqkel és Dernschwammal, továbbá 1567—68-ban, midőn a drinápolyi békét megkötötte. Közvetlen értesülése alapján többször megemlékszik elődjéről, Bélai Barnabásról. Így a II. Lajos születésével (1506) kezdett „*Memoria rerum*“ című évkönyvében az 1516. esztendőnél bejegyezte, hogy Szelim török császár meghódította Egyiptomot, Zsidóországot és Szerecsenországot. „Mely hadban — folytatja — ott volt vele az Magyarország követe Belay Borobás. Az hadbul a Szelim császár megtérvin, kibocsátá Belay Borbást. 1518. esztendőben kijüve, és minden veszedelmet megmonda az magyaroknak, ki rajtok következendő vóna terek miatt.“¹ A Lándorfehérvár (Belgrád) elveszésének okáról szóló történeti följegyzésekben szintén utal Bélai követségére. Szerinte Szelim azért hurezolta magával a szomszédos világrészekbe is, „hogy csak látná az ő hatalmasságát és szántalan népét, kit oztán meg tudna az ő urának és az országbéli nagy uraknak beszélni“. Viszont Bélai „az oda való népek előtt magyari királynak mondatott és hivattatott, vagy hatezer embert, bosznaiakat, ráczokat magyar módra öltöztetvén és magyar módra zászlókat iratván, hogy a magyari király-eshozzája hallgatna és segítségeül mellé jütt vóna, hogy ezzel inkább az országokat magához hajtotta vóna, a mit meg-es hajtotta vót . . . Ezönközben pedig vót az császár ez szándékba, hogy Belay Borbást el ne ereszsze, hanem a választ magyari királytól az adó felől megvárja, és ha király az adót meg akarandja adni, hát ő az Kuzul basára hadakozzék, és Belayt jó válaszzsal haza ereszsze, hol kedig nem, tehát a hadakozást Magyarországra fordítsa; de miért a halál az ő szándékának elejit vette vót, ezt nem érhetette vót“.²

Ugyancsak Verancsics értesít arról, hogy a békekövetnek menesztett Bélai távolléte idején (1516) meghalt II. Ulászló király „és száll az ország gondja a fiára, Lajos királyra, ki igön iffiú és tudatlan vót, mert még ugyan gyermek vót. Kit midőn a török császár meghallott vóna, választja ő-es az iffiú királyhoz két fő emberét követségben, kiket csauszoknak szoktak hínia, kik által ő-es az atyjával való békességet megújítanája; és hogy örök békesség lenne mind örökké az jüvendő török császárok között és az jüvendő magyari királyok között, kíván vót és kéret vót az országtól és királytól adót“. A kevély magyari urak „nagy nehezen vevén és hallván a követséget, és megbúsúlván azon-es, hogy az ő követeket (t. i. Bélait és társait) haza nem eresztette vóna, nem akartak neki semmi választ tenni, hanem vetik először ugyan ottan Budán őrzet alá, aztán küldik Tata várába az vén Bornemyszsza János őrizeti alá, és ott immár néhány esztendeje mult vót el, hogy tartották vót őket“. Mikor pedig a török császárról hamis halálhír érkezett, „nem nézvén azt-es, hogy az ő követik, Belay, ottben vóna . . . az vén Bornemyszsza (a török követeknek) mind orrokat fölökét elmetéltetvén,

¹ Verancsics Antal összes munkái II. köt. (*Monumenta Hungariae Historica*, III. köt.) 14. l.

² U. o. 124.

király hiri nélkül és az urak hiri nélkül, olyan megtagolván és rútván a Duna Fejrvár alá bocsátják, kiket onnét Szenderőre késértetnek alá“.¹

Mivel Verancsics tudja, hogy Szelim (a ki 1520 szept. 21-én hunyt el) már nem érte meg Lándorfejérvár elestét (1521 aug. 29.), úgy látszik pusztán időszámítási kényszerből mondja utódjáról, Szulejmánról, hogy „Belay Borbást Zoffia várasátul az utbul elereszti és azt hagyja neki: hogy megmondja urának, magyar királynak, hogy őreája menne. És minden hadát neki megmutatván, meghagyja neki: hogy megmondja urának, minemő haddal menne reája, és meg akarja az ő atyja követi bosszúját és az ő kissebségét téríteni, és ha békeséget nem akart vele tartani, tartoznék hadakozáshoz. Jóllehet az császár indulatját még annakelőtte Belay királynak és az uraknak még Konstancinápolyból hurré tötte vót, de midőn oztán őmaga megjutott, mindőn készületét és szándékát császárnak nyilvánban megbeszélötte vót, hogy a szándékba vóna, hogy először Fejérvárát és Sabácztot megvennije, azután az egész országot el akarná rontani.“²

Istvánfi Miklós, a magyarok másik jeles régi történetírója (1535—1615) Kölnben 1622-ben kiadott nagy műve (*Historia de rebus ungaricis*) VI. fejezetében ezeket a dolgokat beszéli el: „Ez időben (1519-ben) a már idős *Bélai* Barabás, kit mint mondánk az előbbi években Ulászló Bajazethez békekötés végett küldött, mindkét uralkodó meghalván, júliusban (a lapszél szerint július 19-én) Lajoshoz visszatért. Ő turnu szeverini parancsnok volt, mely város Havasalföld határán a Dunaparton fekszik, mely helyen a még Traján császár által épített csodálatra méltó hid maradványai láthatók; az ő Konstantinápolyba jövetele azon időben esett, midőn Szelim atyját Bajazetet gonoszul megöleté, s testvérei ellen szülegyilkos hadat kezdett. És a mint igaz volt, azt mondá: hogy addig fegyverszünetről nem alkudozhat, míg nem látja a harc minő véget ér. A tábort fogja tehát követni s majd a harc mutatja meg, kitől kérendő a fegyverszünet. Győzelmet nyervén sem akart azt engedni addig, míg két szultánt le nem győzött, kiket megölvén, Egyiptomot, Szíriát is birodalmához csatolta. Mely harcok s győzelmekben őt (Bélait) csaknem mindig magával hordá; s végre azon nevezetes csatában is jelen volt, melylyel Memphist bevette s a mamelukokat végkép legyőzte. Azután csaknem két év mulva, mely idő alatt őt mindig szívesen látá nyolcz évi fegyverszünetet engedvén, visszabocsátá; melyben a magyarokon kívül a velenceiek, a lengyel király, a császár s a többi keresztény fejedelmek is befoglaltatnak; egyedül a rhodus-lovagokat véve ki, kik ellen már akkor világosan harczra készült. De mielőtt azt megindíhatta volna, azon évben, melyben Barabást elbocsátá, ennek eljövetele után félévvel pestisbe esett s az orvosok segélyének daczára meghalt; az Istennek oly ítéletével, hogy noha a haszontalan mahomed eretnekséget követte, ugyanazon helyen, hol kevés évvel atyja ellen bünyösen fegyvert fogott, most meghalván, gonoszságának büntetését vette.

Barabás azután a Lajos udvarában, mint jeles s mindenki előtt kedves ember végzé életét s a főuraknak sokat beszélt az addig eltöltött egészen ismeretlen török udvarról a mamelukok vagy cserkeszek (mindkét néven nevezettek

¹ U. o. 124—5. l.

² U. o. 126—7. l.

— aligha —) ügyei s erkölceiről s az egyiptomi földnek a Nilus általi termékenyítéséről, mit a Dunánál nagyobbak lenni vagy több ágakban a tengerbe folyni tagadott.¹

Íme, Bélai Barnabás törökországi küldetéséről elég körülményes és hiteles értesülés áll rendelkezésünkre. Belőle csak azt nem tudtuk meg, hogy a követeknek csakugyan két évig kellett-e Konstantinápolyban vesztegelni. Erre vonatkozólag Szalay László történetében találunk egy pompás adatot. X. Leó pápa Flórenczből 1516 jan. 27-én Ulászlóhoz intézett levele a rovásírásos nyelvemlékkel egyezően szintén kétesztendőnek mondja a magyar követek megvárakoztatását. „Fölöttébb buzdítalak — írja levele végén a pápa — s hitedre és lelkiismeretedre nyomatékkkal kérlek, hogy a törökkel semminemű békét, vagy fegyverszünetet ne köss. Mindazáltal nem azt kérem, hogy követeléseiket már most elvesd és visszautasítsd, hanem inkább tartsd őket szóval s az időt reménykeltéssel húzd ki addig — miként azok cselekedtek veled, a kik hozzájuk menesztett *követeket két évig nem bocsátották vissza* — a míg megtudhatod azt, a mit nekünk keresztyén fejedelmek feleltek, a mi hogy mielőbb megtörténjék, minden igyekezetemmel rajta

¹ Eiusdem anni (i. e. 1519) aetate iam adulta, *Barnabas Belaius*, quem superioribus annis ab Vladislao ad Pajazetem induciarum componendarum causa missum esse docuimus, amobus illis Principibus demortuis, mense Juli (19. Jul.) ad Ludovicum reversus est. Erat is Seuerini oppidi, quod est ad Danubium in finibus Valachiae Montanae situm, praefectus, quo in loco pontis a Trajano imperatore admirabili opere constructi vestigia quaedam adhuc superesse dicuntur; incideratque eius aduentus Constantinopolim in illud tempus, quo Selymus patre Pajazete nefas e medio sublato, imperium per scelus et nefas occupauerat, ac adversus fratres parricidale bellum gerendum susceperat. Et initio sane se prius de concedendis induciis deliberare non posse responderat, quam videret, quonam se belli fortuna inclinaret. Sequeretur igitur castra et tum demum dijudicante Marte cogniturum, a quonam illae petendae forent. Parta vero etiam victoria, nequaquam tamen illum dimittere voluit, donec domitis et interfectis duobus Sulthanis, Aegyptum et Syriam imperio suo adiecisset. Quibus in bellis et praeliis fere omnibus illum secum circumtulit: et postremo memorabili etiam illi pugnae interfuit, qua Memphim urbem expugnavit, atque adeo Mammalucorum nomen interneccione delevit. Deinde septennio fere exacto, cum honorifice ac laute semper habitum concessis octennialibus induciis remisit: in quibus praeter Pannonios, Veneti, Rex Poloniae, Caesar caeterique principes Christiani comprehendebantur; solis exceptis equitibus Rhodiis, in quos iam tum haud obscure bellum moliebatur. Sed priusquam illud inferre potuisset, mense Septembri eius anni, dimidio nimirum anno post dimissum *Barnabam*, in oppido Thraciae Ciuili pestilentem in morbum incidit, et nec quicquam proficientibus medicis extinctus est; tali Dei Optimi Maximi iudicio, ut quanquam homo vanae et Mahometanae stirpis superstitionisque esset, quo loco cum parte paucos ante annos nefariis armis conflixisset, ibidem repente moriens impietatis et sceleris meritis poenas daret.

Barnabas in Ludouici aula deinde multis annis clarus, omnibusque gratus vitam ransegit, multaque ei et Proceribus aulae de Turcarum atque Mammalucorum seu Circassorum (utroque enim nomine appellabantur) rebus et moribus, qui antea apud eos erant obscuriores foecunditateque Aegyptii soli et Nili incrementis, atque aliis talibus narrare solebat; quem quidem Danubio maiorem esse, aut latiori alueo, pluribusque quam Danubium ostiis decurrare, et mari misceri, constanter negabat. (Hist. de rebus ungaricis. Coloniae Agrippinae, 1622 2° p. 87. A magyar szöveget I. Vidovich György ford. Debreczen, 1867—1871. I. köt. 104. l.)

eszek.¹ Szelim szultán eljárása a későbbi követeket szintén élénken foglalkoztatta. Ennek nyoma megtalálható *Schepper* Cornelius ama jelentésében is, melyet 1534 aug. 2-án terjesztett Prágában I. Ferdinánd király elé. Nyíltan beszámol azokról az aggodalmakról, a melyeket akkor érzett, midőn megtudta, hogy a Perzsiába készülő Szolimán szultán atyja (Szelim) II. Ulászló magyar király követét, Berley (Bélai) Barnabást még Perzsiába is magával hurcolta.²

A jeles férfiú korábbi éveiről a törvények záradékában találunk néhány adatot. Az 1504. évben már szörényi bán *Gerlisthyei* Jakab társaságában s az 1514. évben — tehát távollétében — már *Szapolyai* Jánossal osztja meg ezt a méltóságot.³ Sőt arra is van adatunk, hogy a Szelimhez menesztett követség előtt szintén teljesített hasonló természetű megbízatást. Így Ulászló király egy 1507 július 15-én Budán kelt levelében utasítja a székelyeket, hogy III. Bogdán, vak moldvai vajdához küldött két követét, névszerint *Korlátközi* Osváldot és *Bélai* Barnabást útközben támogatásban és ellátásban részesítsék.⁴

Noha az öttagú követség vezetőjéről elég körülményesen tájékoztatva vagyunk, a feliratban szintén megnevezett *Keteji* vagy inkább *Kedeji Székely Tamásról*, a kiből pedig a felirat készítőjét kell felismernünk, semmi adattal sem rendelkezünk. A feliratos emlék keletkezésére vonatkozólag azonban e férfiú nevéből és előnévből igen fontos következtetés vonható. A *Székely* családnév igazolja, hogy abból az erdélyi székely nemzetből való volt, mely a rovásírást ismerte. Ugyanigy erdélyi eredetéről tanuskodik az illetőségét vagy származását jelző *Keteji* előnév, mely mögött aligha a szolnok-dobokavármegyei *Ketely-t* (ma *Kéthely-t*), hanem inkább a székelyföldi (udvarhelyvármegyei) két *Kedét*, *Kis-Kede* és *Nagy-Kede* községeket kell keresnünk.

A felirat török vonatkozásait illetőleg kívánok még néhány megjegyzést tenni. A rettenetesnek — Jauz — mondott I. Szelim, miután atyját a trónról

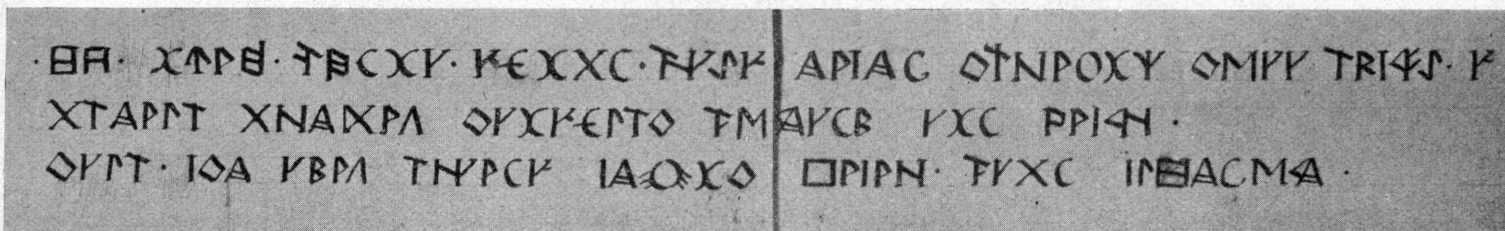
¹ „... Summopere te hortor, abs teque pro tua religione et pietate vehementer quaeso, ne te ullo pacis aut induciarum genere cum Turcis conjungas. Quamquam quidam non id peto, ut eorum postulationes iam nunc respuas atque rejicias, sed potius, ut eis verba des, tempusque interposita spe teras, quemadmodum ipsi tecum fecerunt, qui Legatum tuum ad se profectum ante biennium non admiserunt, dum, quid mihi a christianis regibus respondebitur, scire possis, quod ut celeriter fiat, omnem operam adhibebo, etc. (*Szalay* László: Magyarország története. III. köt. Lipcse, 1853. 476. l.) V. ö. *Pray*: Epistolae procerum regni Hungariae. Pars I. (1490—1531). Posonii, 1806. Pag. 110. Petri *Bembi* epistolarum Leonis decimi pontificis maximi nomine scriptorum libri sexdecim. Basileae, 1535. Lib. XI. pag. 275.

² „Subiunxit idem Slesita (i. e. Suleiman I.). Verba habita inter Aiazbassam et Cassumbassam de ducendo Cornelio (i. e. Schepper) ad expeditionem Persicam: sic se nescire quid exinde sequeretur. Quo audito valde timuit Cornelius et recogitans qualiter Selymus huius pater secum duxisset Berley Barlabas oratorem Hungariae regis Vladislai ad eadem expeditionem: valde metuebat. (*Gévay*: Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhundert. Aus Archiven und Bibliotheken. Zweiter Band. Gesandtschaften König Ferdinand I. an Sultan Suleiman I. 1532—1536. Wien, 1838. Bericht C. D. *Schepper's*, 53.)

³ *Corpus Juris Hungarici*. Magyar törvénytár 1000—1895. Millenniumi kiadás. I. köt. (1000—1526) 690. és 740. l.

⁴ Székely oklevéltár, III. köt. Kolozsvárt, 1890. 163. l.

Az eredeti szöveg.

A kijavított szöveg és megfejtése.

·ΘΗ· ΧΤΡΘ· ΤΘCXY· ΚΕΧΧC· ΤΥΣ· Υ· ΑΡΙΑC· ΟΤΝΡΘ· ΧΥ· ΟΜΥΥ· ΠΤΨ· Υ·

(E)z(e)r. ö cz á z . ti z(e)n ö t (e)szt(e)ndöb(e)n. irt ák. (e)szt. László . k i r á l y . öt. k(e)v(e)t(é)t . váratt¹ ák .(e)t.

·ΧΤΑΡΝΤ· ΧΝΑΧΡΛ· ΟΥΧ· ΚΕΝΤΟ· Τ· ΜΑΥ· CΒ· ΥΧC· ΠΡΙCΗ·

B i l a j i . B(e)r l a b á s . k(e)t ő . (e)szt(e)jik . it . v a l t . (n)em . t ő n . csász ár

·ΟΥΤ· ΙΟΑ· ΥΒΜ· ΤΗΥ· ΡCΥ· ΙΑ· Ο· Χ· Ο· ΠΡΙΠΗ· ΤΥ· Χ· Ε· Ι· Π· Θ· Α· C· Μ· Α·

K(e)t(e)i·Sz(é)k(e)l·T(e)más. i r t a . (e)n(e)t . Sz(e)l[im]² török . cs ászá r . it(e)t . b é . szá z · l ó v a l.

¹ Vagy így helyre állítva : ΠΡΙΨ

² Ezt a betűsorban nem szereplő Ϟ formát Sebestyén sejtető jegynek tartja.

lelőkte s hihetőleg meg is ölette, uralkodását 1512 ápr. 25-én kezdte meg. Közvetlenül trónralépte után útjából eltávolította öt unokaöccsét és két testvérét, mert vetélytársainak tartotta őket. Mint rajongó *szunita* hívő, az ozmán birodalomnak csaknem összes, számszerint 40,000 *siita* felekezeti lakosát legyilkoltatta; majd megesküdt, hogy háborút indít Ismail perzsa sah ellen, a kit aztán Čaldiram mellett 1514 aug. 23-án le is győzött. Ezután Szelim sorra elfoglalta Kurdisztánt és Mezopotámiát és 1516-ban meghódította Szíriát. A rákövetkező évben a mamelukuralom alatt álló Egyiptom ellen fordult s 1517-ben Kairó mellett, a ridaniai nagy ütközetrel a nilusi országok uralmát megszerezte. Szelim ezután Palesztinán, Szírián és Kis-Ázsián át Konstantinápolyba visszatért. Midőn 1520-ban Konstantinápolyból Drinápolyba utazott, hirtelen megbetegedés következtében kénytelen volt Ograskőj faluban pihenőt tartani. Négy udvari orvosa a folyton terjedő s már egész testét ellepő fekély ellen nem tudott segílyt nyújtani. Itt aztán meg is halt 1520 szept. 21-én.¹ Azt, hogy pestisben pusztult volna el, Istvánfin kívül Marino Sanuto velencei követ is jelentette Budáról.²

Végül mellékelve közlöm az emlék-fényképmásolatát (l. az előző oldalon) és szövegét, úgy a hogy azt *dr. Sebestyén Gyula* megfejtette. A háromsoros ódon magyar szöveg így hangzik:

*Ezer · öczáz · tizenöt · esztendőben · irták · eszt · László · király ·
öt · kevetét · váratták · et(itt).*

*Bilaji · Berlabás · kető · esztendejik · it · valt · nem · tön ·
császár ·*

*Keteji · Székel · Temás · irta · enet (innet) · Szel(im tör)ök ·
császár · itet (ütött) · bé · száz · lóval ·*

Valóban örülök, hogy Dernschwam útleírásában, mely közzététele után a tudománynak gazdag nyelvi, történeti és földrajzi anyagot fog szolgáltatni, a magyarok egyik legrégebb rovásírásos emléke is fennmaradt. Az önök szíves fogadtatását pedig köszönettel a kitünő Dernschwam emlékének áldozom, mert az ő olthatlan tudományszomjának köszönhető, hogy a magyar rovásírás emlékekben szegény története váratlanul egy igen értékes adalékkal lett gazdagabb.

Würzburg, 1913 ápr. elején.

Babinger Ferencz.

GLOSSZÁK A KONSTANTINÁPOLYI NYELVEMLÉKHEZ.

I.

Először is a felfedezés körülményeihez van megjegyzésem.

Tíz teljes esztendeje mult, hogy itt, az Ethnographia hasábjain, az 1903. évi januári füzetben megkezdtem egy „Rovás és rovásírás“ című dolgozat közlését. Folytatása átnyúlt a következő 1904-ik, sőt utóbb az 1906—1907-ik évfolyamokba is. A különnyomat testes, összesen 325 lapra terjedő s 145 ábrával

¹ Szelim haláláról l. H. F. v. Diez: Denkwürdigkeiten aus Asien. Berlin, 1815. I. köt. 296.

² J. v. Hammer: Geschichte des osmanischen Reiches. Pesth, 1828. II. köt. 534. lap a. jegyz.

is ellátott kötete pedig csak 1909-ben lőn összefűzve és színes takaró lapok közé foglalva. Mikor ez szerencsésen megtörtént, néhány példányt elajándékoztam, a többit pedig — a magyar könyvpiacról teljesen megfélekezve — szépen nyugalomra helyeztem a Magyar Néprajzi Társaság raktárában.

E sajátos elernyedés oka az volt, hogy az egész ország figyelmét lenyűgöző tudományos kérdés csak addig tudta az érdeklődést ébren tartani, míg a kutatás homlokterében a népszerű Fadrusz János, Tóth Béla, Herman Ottó és Szily Kálmán tevékenykedtek. A Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából és a M. Tud. Akadémia meghívására én is elég tevékeny, de hamar népszerűtlenné lett munkása voltam a rovásírás fölmerült ügyének. Helyszíni kutatások alapján csakhamar kiderítettem, hogy Fadrusz János és Király Pál omori (Temes vm.) paraszt embere, Tar Mihály uram, nem őseitől, hanem Toldy László egyik népies füzetkéjének téves adatai alapján tanulta el a „szittya rovást“. Kénytelen voltam bizonyítani, hogy a híres Karacsdy-kódex és a szegedi könyvtár összes rovásírásos kódexei kivétel nélkül Somogyi Antal hamisítványai, valamint azt is, hogy Fadrusz János a zilahi millenniumi Tuhutum-émlékre a Toldy-Tar-féle beteg betűsorról Somogyi Antal rovásírásos hamisítványaiban szereplő pogány énekeket rótt fel. Noha e munkásságommal egyidejűleg fenti nagy tanulmányom bevezetését, mely a rovásírás keletkezésével kapcsolatban a titokzatos bustrophedon eredetét is tisztába hozta, utóbb a külföld is méltányolta: a számrovás nekünk fölöttébb hízogó fényes története, a tulajdonjegyek buja pompával kibontakozó ősi világa, a betűrovás eredete, kialakulása, szövevényes rokonsági kapcsolata, a kútfői adalékok szigorú kritikája, az emlékek hiteles részének kiválasztása, pontos kibetűzése, a hamisítványok illő megbélyegzése — szóval a rovásírás ügyének érdemleges elintézése már senkit sem érdekelt.

Ilyen esetben jut aztán eszünkbe a M. Tud. Akadémia (már tudniillik nekünk, a kik akadémikusok vagyunk). Eszembe jutott tehát nekem is — és fölvettem magamban, hogy eredményeimet a magyar tudomány magas oltáráról próbálom beharsogni a köztudatba. Egyelőre csak a rovásírás ama törvényszerű jelenségeit kívántam tárgyalni, a melyekkel minden kétséget kizárólag bizonyítani tudom azt,

a) hogy az 1221 táján kialakult teljes Nemzeti Krónika és Kézai 1282-ki Krónikájának megszerkesztése óta már ismert székely rovásírás a Középtenger mellékén keletkezett írás-csoportba, vagyis az ó-török írás, a germán runa, az ó-ital, etruszk, görög, pelazg és a fönicziai-sémi írás ama közös eredetű családjába tartozik, a melynek közös ismérveül megállapítanom sikerült, hogy számára a rovás és rovókés kezelése törvényszerűleg jobbról balra igazodó merev *betű-formákat*, jobbról balra irányuló *sor-vezetést* és a rovásbot természetes forgatása következtében úgynevezett ekejárásos „barázdoló írást“ (minden második sorában visszaforduló és ekkor a betűket is fejtetőre állító) *bustrophedonokat* eredményezett;

b) hogy hazai emlékeink közül Telegdi János rovásírás-ábécéje, az 1598-ki „*Rudimenta*“ (melyeknek giesseni és hamburgi kéziratát is sikerült fölfedeznem) és a két 1750 táján készült másolatból ismert 1501-ki csikszentmiklósi felirat teljes hitelt érdemlő írástörténeti adalékokat őrzött meg azokban a esodás régiségű írásjegyekben, a melyek nemcsak az ó-török betű-sorral, hanem a többi középtenger-melléki betű-sorokkal is pontosan megállapítható rokonságban állanak.

Mikor e szándékomat fenhangon is kifejezésre juttattam, az illetékes körök kezdték a szemöldöküket magasra vonni, aztán a sok fontoskodó beszéd is megáradt és a sok minden között, a mit velem lenyelettek, volt két csepp keserű üröm is.

„ . . . Őcsém-uram, ön csakugyan sikerrel rekonstruálta a csikszentmiklósi fölirat elejét. Ezzel aztán — beleértőleg — hitelét is bizonyítani véli: mert hiszen ez egyrészt az igazolja, hogy a szöveg már romlott volt; másrészt pedig igazolja azt, hogy az egymástól független két másoló nem ismerte fel, tehát nem is javította ki a szövegben lappangó hibát. Ez eddig helyes! Ám utána nyomban következik a baj, mert ha kedvem kerekedik, folytatom a rekonstrukciót az *ezerötszázegy*-es évszámon s az ő jegy vonalait körül babrálva, azonnal elkészülök egy kevésbé hizelgő — *ezerhét százegy*-es évszámmal.“

Ez volt az egyik emlékezetes csepp. A másikat pedig belém diktálták ilyenképpen:

„Barátom, ismeri ön Thomsen véleményét? (Ismertem. Az „Inscriptions de l'Orchon“ 54. lapján jegyzetben olvasható: „Hozzáteszem, hogy a török betűsornak és az úgynevezett hún-szkitha betűsornak [l. Dadai Király P.: The Babyl. and Oriental Record VI. No. 10, 1893.] látszólagos hasonlatosságai nagyon csekély számúak és alig számbavehetők ahhoz, hogy a két betűsor rokonságát igazolhassák.“) Ha ismeri, figyelmeztetem, hogy a nagy dán, a Fadrusz-láz idején már egyébről is írt egyik nyelvészünknek. Azt tartja, hogy a magyar betűsor jóval fiatalabb jellegű alkotás, mintsem hogy középkori, vagy éppen hún-szkitha eredetére lehetne következtetést vonni.“

Tudtam ugyan, hogy a csikszentmiklósi feliratban az „ezerötszázegy“-en kívül még az „esztendőben“ szó is őriz egy másik ő jegyet; tudtam továbbá, hogy Thomsen csak Király Pál sebtiben írott és egészen kurzív-jellegűvé torzított mutatóványából ismeri a mi minden ízében rovás-jellegű merev írásunkat: mégis aligha az üröm nem okozta, hogy az 1907-ben elkészült mű nyomdában maradt s csak 1909-ben kapott takarót, címlapot és egy 1909. június havában keltezett útilapú-féle terjedelmes ajánlólevelet — *Thomsen Vilmoshoz*.

Említettem, hogy az elajándékozott néhány példányon kívül minden kész kötet raktárba vándorolt. Mégis mi történt? A magyarul tudó Thomsen figyelmesen fogadta a neki ajánlott mű Kopenhágába eljutott példányát. Mikor aztán Babinger Ferencz a jelen 1913. év elején Dernschwam konstantinápolyi titokzatos másolatát megfejtés végett ugyancsak Kopenhágába küldötte, Thomsen előkereste a neki ajánlott magyar könyvet és a nagy emberekkel is gyakran tréfálkozó pajkos manók és egyéb apró ördögök nagy örömeire betűzni kezdte:

„Ezer ötszáz tizenöt esztendőben írták eszt . . .“

II.

A váratlanul fölbukkant konstantinápolyi magyar nyelvemlék szindús történetének kétségtelenül az a legragyogóbb része, mely a genialis dán tudósra vonatkozik. Kedeji Székely Tamás azért alkalmazta az erdélyi székely rovásírás titokzatos jegyeit, hogy hozzáértő földijein kívül más kibetűzni ne tudja. Dernschwam János pedig német létére azért másolta le, mert azt hitte, hogy runa-szerű jegyeit némi

utánjárással majd megszólaltathatja. Dernschwam másolata újabban Babinger Ferencz kezébe került s ez a derék bajor tudós hosszas kísérletezés után a középázsiai ó-török feliratok megfejtőjére nyilván azért gondolt, mert e törökföldi leletben is török szöveget kezdett gyanítani. Végül aztán a világhírű dán tudós sikerrel megállapítja, hogy a titokzatos felirat rovásírásos magyar nyelvemlék 1515-ből. Szóval a magyar művelődéstörténet és írástörténet e mérhetetlen értékű kincse talán soha sem bontakozott volna ki az ismeretlenség homályából, ha Thomsen csodás méretű turáni ismeretei kapcsán germán tudóshoz illő alapos-sággal meg nem tanult volna magyarul.

Annak mértékéül, hogy még így fölfegyverkezve is minő terhes munkát végzett Thomsen, közlöm azt a megfejtési kísérletét, melyet Babingernek, ez pedig nekem elküldött:

1. (e)z(e)[r]¹·ö tszáz·t iz(e)n ö t·(e)sz t(e)nd ő b(e)n·irták·(e)sz t
 tausend fünf hundert fünfzehn im Jahre geschrieben dies
 László királyh(o)[z]² k⁽⁸⁾(e)v(e)t(e)t i-sz-ak·(e)sz t
 Ladislaus könig-zu ? Gesandten ?
 (accusativ)
2. bilaji b()rl-as k(e)t(t)ő (e)sz t(e)nd(e)jik³
 die Zwei auf ein Jahr
 — valt()n()m tön császár.
 Kaiser
3. k(e)t(te)ji sz()k()l t(a)más irtan()sz t sz(e)l — ök
 Zwei Thomas
 császár —tb()n sz[á]z⁴ lóval.
 Kaiser mit hundert Pferden.

¹ (Th. bettírajza) kein Buchstabe; Fehler, wahrscheinlich in der Abschrift, für (a r jegy rajza). [Megjegyzem, hogy Th. a főszövegbe is belerajzolt oda, a hol most — jel látható.]

² (Th. rajza) ist zs, ž; hier wahrscheinlich Fehler im Original für (a z jegy rajza) z.

³ -ik Schreibfehler im Original für -ig?

⁴ (Th. rajza) j entschieden Fehler in der Abschrift für (az a jegy rajza) á.

Íme, ennyi az, a mi Thomsennek hozzáférhető volt.

Benne a legértékesebb megfigyelésnek szerintem azt kell tekintenünk, hogy Thomsen a sorok irányát fölismerte. Hiszen, eddigi tudásunk szerint csak a *jobbról balra* irányodó sorvezetést ismertük. Ezt példázza a csikszentmiklósi és az énlakai felirat; ezt tanítja továbbá a Busbeq-kei és Dernschwammal együtt Konstantinápolyban járó magyar Verancsics Antal följegyzése és Telegdi János 1598-ki Rudimentája is.

Midőn mi megállapítottuk azt, hogy ez a mai fogalmak szerint fordítottnak tetsző irány a rovásfa metszésének természetes következménye volt, utaltunk

egyszersmind arra is, hogy a jobbról balra sorakozó betűk közül azok, a melyek nem részarányosak, szintén *balfelé* vannak fordítva. Ilyenek pl. az *a, ak, e, m, n, o, t* betűk, s részben a ferdevonalú *cs, i, j, r, z* betűk is. Azt hiszem, Thomsen is csak akkor gondolt a megfordított irányú balról jobbra való olvasásra, midőn észre vette, hogy e betűk itt *jobbfelé* fordultak.

Ez pedig már magában véve is nagy eredmény. Thomsen találékony elméje azonban még ennél is ötletesebb volt, midőn a szöveg megfejtése folyamán felismerte az *ötszáz, tíz, esztendő, irták* és *száz* szavakat. A többinek kitalálásához már a magyar nyelv tökéletes tudása, továbbá magyar nyelvtörténeti és köztörténeti ismeret is szükséges volt. Ámde jól jegyezzük meg: ez már csak akkor következhetett, midőn a nagy dán tudós előzőleg Dernschwam följegyzésében az 1515-ki rovásírásos magyar nyelvemléket fölfedezte.

Igen, a sors különös kegyelme úgy tett bennünket gazdagabbá, hogy a középzásiai ó-török feliratok világhírű megfejtője lett a nyelvemléknek tekintendő egyetlen hiteles ó-magyar felirat megfejtője is.

III.

Az 1515-ki felirat a magyar rovásírás ügyének állását nyomban megváltoztatta. Írástörténeti és rovástechnikai belső okok figyelembe vétele nélkül egyszerre bizonyíthatóvá lett, hogy az 1501-ki csikszentmiklósi felirat és az 1598-ki Telegdi-féle „Rudimenta“ csakugyan hiteles emlékeket őrzött meg számunkra. Nem kell sajnálkoznunk többé, hogy az elpusztult 1501-ki felirat csak két 1750 körül készült másolatban maradt ránk, vagy hogy Telegdi művét is csak a fölöttébb hiányos giesseni, hamburgi és marosvásárhelyi másolatokból ismerjük. A konstantinápolyi emlék teljes mértékben igazolja a két emlék írásjegyeinek középkori eredetű formáit és hangtani értékét, valamint a két emlék bámulatos összehasonlásait is. Míg a késői másolatok állottak rendelkezésünkre, mindig ébren volt, még Thomsenben is élt az a gyanú, hogy valami újabbkori titokzatos termeléssel állunk szemben. Most pedig kétségtelenné vált, hogy a XVI. század legelején csakugyan élt még az a magyar rovásírás, a melyet az 1221 táján szerkesztett Nemzeti Krónika kompilátora s utóbb 1282 táján Kézai erdélyi forrása a székelyek birtokában megtalált és a melyet Mátyás király két történetírója, Thúróczy János és Bonfini Antal elég tüzetesen ismertetett.

Annak idején módomban volt bizonyítani, hogy Telegdi 1598-ban már csak fogyatékos emlékeit ismerte a régi rovásírásnak. Oka szerintem az írotoll és papír gyors térhódítása volt. Azt hiszem, hogy e térhódítást most a konstantinápolyi nyelvemlék fényesen igazolja. Igazolja pedig balról jobbra menő soraival, mely irány, a rováséval homlokegyenest ellenkezve, az írotollénak felel meg.

Szóval 1515 táján az ős írás nálunk is megtette már az első lépést azon az úton, a melyen a rovásról másolt ó-görög és ó-latin epigraphiai emlékek merev betűi a stílus és nádtoll szolgálatában csakhamar visszafelé fordultak és kurzivokká gömbölyödtek. Kedeji Székely Tamás Konstantinápolyban nem rovásról másolt, hanem írástudó ember léteire már az írotoll szellemében készített el egy rendkívüli beszédes epigraphiai emléket. Ámde e vállalkozásában feltűnő nyoma maradt annak, hogy ő még róni is tudott. E nyomok az összehasonásokban

világosan fölismerhetők, mert ezekben a betűk még nem *jobb*ra, tehát az írott sor irányába, hanem *bal*ra, vagyis a rovott sor irányába fordulnak. Ilyenek a *tizenöt* szó összerovott *tí*-je, a *vált* szó *al*-ja, a *császár* szó *ár*-ja, *zászlóval* szó *al*-ja és a *váratták* szó *att*-ja.

Ha e tapasztalatok birtokában a csikszentmiklósi feliratot a konstantinápolyi mellé állítjuk, akkor annak nemcsak feltétlen hitelességét, hanem tökéletesebb voltát is megállapíthatjuk. Hiteles, mert betű-sora azonos a konstantinápolyi felirat betűsorával. Eltérés (a másolót is terhelő apróságok mellőzésével) csak az *ö* betűben észlelhető, mert a konstantinápolyi nem a csikszentmiklósival, hanem a Telegdi-félelvel azonos. Összevonásai szintén a konstantinápolyi emlék szellemében történtek (pl. az *esztendő* szó *end*-je, a *kovács* szó *vá*-ja stb.), de a konstantinápolyinál jóval következetesebb kivitelben. Mivel ez már a csikszentmiklósi felirat tökéletesebb voltát érinti: itt jegyzem meg, hogy ennek szóelválasztó jegye, merev vonalvezetése és betűformái is épebben őrzik a hagyományt.

A konstantinápolyi emlékből ugyanis nagyon feltűnő az összevonások következetlensége. Így pl. az *írt* szót egyszer egy, másszor két jeggyel, a *császár* szót pedig egyszer három, másszor négy jeggyel jelzi. Viszont az *esztendő* szó *esztend*-jét s az egész *írták* szót két jeggyel oly sikerrel összerója, hogy teljes mértékben igazolva látjuk Telegdinek messzemenő tanításait. Igazolja továbbá Bonfini is, a ki még azt észlelte, hogy a székelyeknek külön betűik vannak, „melyeket nem papírra írnak, hanem rövid fácskákra rónak s kevés jeggyel sok értelmet egybefoglalnak“.

IV.

A mint a konstantinápolyi felirat a csikszentmiklósi igazolta, a magyar nyelvtudomány már *nem egy, hanem két rovásírásos magyar nyelvemlékkel lett gazdagabbá*.

Sajnos, a két emlék jóval kurtább, semhogy észrevehető nyelvtörténeti gyarapodást jelenthetne! Hangtani tekintetben azonban a rovott betűsor még így is nagyon értékes. A középkori kancellisták a latin oklevelek magyar helyneveiben, dülöneveiben és személyneveiben, a kódexek írói és másolói pedig a lapokra és egész kötetre terjedő magyar szövegekben magyar hangzókat és mássalhangzókat *latin betűkkel* egységesen jelezni sehogys tudtak. A magyar hangtani értékek folyton változó jegyei nemcsak korok szerint változtak, hanem egyidejűleg is annyira eltérők voltak, hogy a magyar betűsorok történetének pontos megismerése még ma is a legterheesebb nyelvtörténeti feladatok közé tartozik.

E jelenséggel szemben megállapítható, hogy a latin betűs magyar írás XII—XIV. századi kísérletezései idején a székely rovásbotokon már olyan teljes és állandó betűsor szerepelt, a melylyel (talán az *é* hang kivételével) pontosan lehetett jelezni a magyar nyelv minden sajátosságát. Csak a konstantinápolyi emlék *öczáz* (ötszáz), *öt* (tizenöt), *eszt* (ezt), *kevet* (követ), *it* (itt), *enet* (innét), *itet* (ütött) szavaira utalok, a melyeket II. Ulászló korában a latin betűs írás ily félreértetlen hangtani értékkel jelezni aligha tudott volna.

V.

A kis nyelvemlék elég értékes köztörténelmi tartalmát Babinger Ferencz, a szerencsés kezű felfedező világította meg. Hogy e vállalkozás sikerüljön, *Bilaji Berlabás* (Bélai Barnabás szerémi bán) hányatott életének minden hozzáférhető adatát felkutattam és a derék bajor tudós rendelkezésére bocsátottam.

Minden jel arra mutat, hogy a konstantinápolyi követségi szállás istálójának falára Bélai követtársa, *Keteji Székely Tamás* róttá fel mondanivalóját. Ezért kutattam az ő történetét is, de eredménytelenül. Neve után ítélve, erdélyi székelynek kell tartanunk. Mivel a Szerémségben Szapolyai János Bélainak ekkor bán-társa volt, nagyon valószínű, hogy a követségben Székely Tamás az Erdélyre támaszkodó Szapolyai bizalmasa volt. Ebben az esetben aztán a rovásírásos üzenet is Bélai társának, Szapolyainak szólhatott.

Bennünket azonban elsősorban nem ez érdekel, hanem az, hogy a rovásírással élő követ csakugyan *erdélyi székely* volt. Ezért vagyok hajlandó hinni, hogy ő nem is *keteji*, hanem *kedeji* származású volt. Midőn Babinger dolgozatát 1913 április 21-én a M. Tud. Akadémiában bemutattam, dr. *Szádeczky* Lajos barátom figyelmeztetett arra, hogy a Szolnok-Doboka-vármegyei *Kéthely*, régebben — még Lipszky szerint is — *Ketely* nevű oláh község helyett inkább az Udvarhely-vármegyei Kis- és Nagy-*Kede* volna a nyelvemlék szerzőjének illetőségi helyeül megjelölendő. Ez a két kis község színszékely vidéken, a Fehér Nyikó mellékén van. Így aztán földrajzi szomszédságába jutunk Énlakával, hol 1668-ban is tudtak még a templom mennyezetére rovásírásos feliratot készíteni.

Noha Székely Tamás tájnyelvi hűséggel ír le minden hangot, kedei székely létére még sem merném feltenni róla, hogy faluja után magát *keteji*-nek mondotta és írta volna. Sokkal hihetőbb, hogy itt a másolásban van hiba. A *t* betű a felirat leggyakoribb írásjegyei közé tartozik, míg a *d* csak az *esztendő* szó *end* szótagjába van az *n* betű jegyének áthúzásával beleróva. Mivel a *d* kissé ferdén áthúzva hasonlít a *t* betűhöz, csakugyan fennforoghat az az eset, hogy a szöveget olvasni nem tudó Dernschwam *Kedeji Székely Tamás* nevet másolta *Keteji* előnévvel.

VI.

Busbeq panaszkodik egyik levelében, hogy a törökök mennyire zaklatták a követeket titkos levelezésük és titkos írásuk miatt.

Kedeji Székely Tamás uram szintén azért használta a titkos írásnak tekinthető székely rovásírást, hogy mindenki elolvasni ne tudja. Hiszen ő követtársaival a magát minden szabályon túltévő Szelim szultán foglya volt s így a reá vigyázó örök közt lehetett esetleg magyar eredetű, sőt székelyföldi származású katona is. Ez pedig a szegény rabnak éppen elég oka volt arra, hogy az izenet ama legfontosabb részét, melyben a kegyetlen szultán beütéséről megemlékezik, ne csak tartalmilag, hanem formailag is burkoltan fejezze ki. A török császárt két ízben említi; de a második alkalommal a reá vonatkozó részben írástudásunk végleg felmondotta a szolgálatot, midőn a *szel*—*ök* szótagok közti rovarformájú írásjegyet kellett volna megszólaltatni.

Mielőtt Telegdi János a rovásírás ábéczejét befejezte volna, felteszi azt az utolsó kérdést: „Használtak-e a székelyek ezeken kívül más betűket is?” Erre

aztán ezt a furcsa választ kapjuk: „Van ezen kívül még néhány *hüllőhöz* hasonló szótagjegy, a mely nincs valódi betűkből összetéve. Ezeket a székelyek a szavak fejének nevezik (pl. lerajzol három cifra jegyet, melyeknek jelentése *amb*, *tpru* és *ant*).“ E három közül a középső meglepő módon hasonlít a mi *szel*—*ők* szótagjaink közt látható hatlábú *hüllőhöz*. Eltérés csak abban mutatkozik, hogy Telegdi *hüllőjének* két első lába felül van és felfelé is van fordítva.

Az adott helyzet e gyér megvilágítása bátorított arra, hogy sok fejtörés árán a „sejtető jegy“ ötletével álljak elő. Így a kortársaknak csakugyan elég volt ennyi utalás, hogy a konstantinápolyi izenet félig elrejtett két szavát kitalálják.

Ám az ilyen rekonstrukció elvégre is csak véges emberi munka és így csalhatatlanul tökéletes nem lehet. Ezért ajánlom, hogy az éles szemű és ötletes vizsgálat ne csak ezt, hanem az „öt kevetét várták et“, a „nem dön“, az „enet“ és az „itet bé száz lóval“ mondatrészeket is vegye szigorú ellenőrzés alá. Mert be kell vallanom, hogy — noha Thomsen is így fejtette meg — Szelim török császárnak száz lóval való beütését máig sem tudom nyugodtan elképzelni. Mindig incselkedik velem az a háttérben meglapuló gondolat, hogy itt nem zászlóról van-e szó száz ló helyett? Sőt felcsillant az a gondolat is, hogy a titkos izenetben egy fogva tartott követ levelezhetett titkos követ-nyelven is. Így pl. a „nem tön császár“ után hely is maradt a ki nem fejezett szó, vagy szavak számára.

VI.

A rovásírás az epigraphia körébe tartozik. Mivel azonban a zsidó írás-csoport változatai, valamint a görög és latin kurzív írás is a bustrophedon jelenlétéről könnyen felismerhető középtengermelléki rovott írásaládból származik: a pelazg, etruszk, ó-görög, ó-ital, ó-germán, ó-török epigraphiai emlékekkel írástörténeti úton kénytelen foglalkozni a palaeographia is.

Magyar emlék hiányában a hazai írástan az egyetemes művelődéstörténet eme mélységeiben és magasságaiban eddig nem talált olyan tudományos feladatokat, a melyeket helyettünk, vagy a mi hozzájárulásunk nélkül a haladottabb nyugati művelt népek tudományos irodalma elvégezni ne tudott volna.

Midőn annak idején a magyar rovásírás helyét a középtengermelléki nagy írásaládban felismertem és bizonyítani tudtam, hazai tudományosságunknak is nyomban fel kellett volna ismerni, hogy a helyzet megváltozott. Csakhogy nálunk a Telegdi Radimentája nyomán sarjadt értéktelen toll-próbálgatások, naiv tudományos magyarázatok és silány hamisítványok annyira elriasztották a külföldi komoly emlékek irodalmában otthonos szakembereinket, hogy a másolatban fennmaradt 1501-iki emlékek és az ugyancsak másolatokból ismert 1598-iki ábécének hazai próféta köztük híveket hódítani csakugyan nem tudhatott.

Ha tehát a magyar epigraphia és a magyar palaeographia ezután már a közös eredetű középtengermelléki írások története elől ki nem térhet; és ha ebben majd a hazai vonatkozásokat felismeri, a hazai emlékeket pedig ugyanott elhelyezni tudja: akkor elkövetkezik egy nagy számvetés is, a mely már a maga teljes egészében értékelni tudja a magyar művelődéstörténeti kincset szállító Babinger Ferencz és Thomsen Vilmos érdemét.

Dr. Sebestyén Gyula.

A FINNEK MESEOSZTÁLYOZÁSA.

(Második közlemény.)

VI.

A népmese-tipológia munkásainak sorát *Antti Aarne* zárja be s e sorok írására is tulajdonképen az ő dolgozata adott alkalmat.

Főntebb említett *előszavában* típusrendszerének tüzetes ismertetését s mintegy a hozzávaló használati utasítást maga adja meg. Mi a továbbiakban részint ezen önismertetést, részint pedig — a hol erre szükség van — a magunk tapasztalatát követjük.

Aarne típusrendszere — saját bevallása szerint is — a teljességre nem tart igényt. Ennek alapjául a finn mesekéziratok, továbbá *Grundtvig* és *Grimm* gyűjteményei szolgáltak s ezért a rendszerben — néhány betoldást leszámítva — csupán ezen gyűjtemények típusai vannak képviselve. A jegyzéket azonban a jövőben teljessé lehet tenni, melynek szélesebb területre illesztése természetesen új típusok hozzáadását kívánja. Ezt a körülményt *Aarne* a típusok számozásánál figyelembe is vette, a mennyiben az újabb típusok számára néhány számot sok helyen szabadon hagyott s hogy ezek mégis a maguk helyére illeszkedjenek, a számok kihagyása ott történt, a hol kisebb vagy nagyobb *mesecsoportok* felsorolása *zárul* (sokszor azonban ezeknek közepén is). A kihagyott számok összege oly nagy, hogy ha tekintetbe vesszük, hogy az egyes típusokra s ezek variációira 587 szám esik, a Jegyzék végén felhasznált számok 1960-ig¹ mennek, s ha jövőben a rendszer több típussal bővülne, mint a mennyi szám üresen maradt, a már lefoglalt számokat apró római számjegyek hozzátoldásával újabb számokká lehet majd átváltoztatni.

Minden típusnak tehát külön száma van, mely az illető típus rövidített jelzéséül is használható. Ezek mellett *Aarne* megkísérelte, hogy minden típusnak külön elnevezést adjon s e célból a Grimm-féle vagy más gyűjteményekből ismertté lett elnevezéseket használt fel, több elnevezést saját szavai szerint *Grundtvig Jegyzékéből*, a mi megfigyelésünk szerint azonban *Gomme* típusaiból is átvett. Ezek az elnevezések részben rövidek, általánosan ismertek és találók, részben pedig hosszadalmasak és kevésbé kifejezők.

Aarne típusrendszere a következő főbb tagozatokra oszlik: az *I.* rész az *állatmesék-et* (Tiermärchen), a *II.* a *tulajdonképeni meséket* (Eigentliche Märchen), a *III.* a *vándorló tárgyú népi elbeszéléscset* (Schwänke) foglalja magában.

Az *I.* részbe tartozó anyagot *Aarne* a következő csoportokra osztja: (1.) az *erdei állatok-ról*, (2.) az *erdei és háziállatok-ról*, (3.) az *ember-ről s az erdei állatok-ról*, (4.) a *háziállatok-ról*, (5.) a *madarak-ról*, (6.) a *halak-ról* és (7.) *más állatok-ról* szóló mesékre, ezen csoportokon belül az illető típusok közelebbi rokonságához képest kisebb alesoportokat is alkot. Ide a rendszer *1—299.* szorszámai tartoznak.

A *II.* rész *A. a varázs-, B. a legenda-, C. a novellaszerű, D. az ostoba ördögről* (óriásról) szóló meséket foglalja magában.

¹ Alább idézendő variánsjegyzékében 2000-ig.

A varázsmesék (A.) ismét a szerint, a mint a mese főthémája a természetfölötti ellenség, a természetfölötti vagy elvarázsolt férj (feleség) avagy családtagok alakjai, a természetfölötti feladatok, természetfölötti segítő lény, természetfölötti (bűvös) eszköz, természetfölötti hatalom és tudás vagy más természetfölötti dolog motívumai köré jegecedik, (1.) az *Übernatürlicher Gegner*, (2.) *Übernatürlicher oder verzauberter Gatte (Gattin) oder sonstiger Angehöriger*, (3.) *Übernatürliche Aufgabe*, (4.) *Übernatürlicher Helfer*, (5.) *Übernatürlicher Gegenstand*, (6.) *Übernatürliches Können und Wissen* és (7.) *Andere übernatürliche Momente* alcsoportjaira oszlanak.

Az *Übernatürlicher Gegner* (300—399.) alcsoportja bizonyos kisebb csoportokon belül a következő típusokat foglalja magában: **300—359.** A szörnyet (óriást, sárkányt, ördögöt, manót,) legyőzik: 300. A sárkányölő (n.: a sárkányölő királyfi-t.); 301. A 3 elrabolt királykisasszony. A. (n.: a Fejérlófia-t. azon változatai, melyekben a hős nevében a testi erő nagysága nincs feltüntetve), B. (n.: ugyanaz a típus, a melyet az A. alatt említettem, csak hogy a hősök: *Fanyövő, Kőmorzsoló, Hegyhordó*, stb.); 302. Az ördög (óriás) szíve a tojásban (az elrejtett erő motívuma, önálló típusként nem szerepel); 303. Az ikertestvérek (n.: a két egyforma testvér-t.); 304. A vadász (n.: a hajnalkötöző királyfi és a sárkányölő királyfi típusainak kombinációja); 305. A sárkány szívének vére, mint a király számára való orvosság (nálunk ismeretlen); 306. A széttánczolt cipők (n.: a tánczolni járó királykisasszonyok-t.); 307. *Prinzessin im Sarg* (n.: a templomba temetett királykisasszony-t.); 310. A toronyba zárt leány (Rapunzel); 311—312. Három nővért a szörny hatalmából megmentenek, mind a két sorszám alá a Kékszakál-típus van besorozva, a 312. sz. változat mesekincsünkben ismeretlen; 313—314. *Die magische Flucht*; előrebocsátva az üldözésgálló eszközök motívuma; 313. sz. A. variációja nálunk a Rózsa és Viola-típus a menyasszony elfeledésének motívuma nélkül, B. ugyanezen típusnak nálunk ismeretlen variációja, C. variációja szintén az a mesekör az elfeledés motívumával; 314. A lóvá változott ifjú (n.: az aranyhajú kertészbojtár-t.); 315. A hűtlen testvér (n.: a hűtlen testvér vagy anya-t.); 316. A boszorkány a tóban (n.: az eligért gyermek motívumával induló mesék körébe vág; az említett motívum némely variánsában a vízi daemon szerepel is, de maga ez az alakulat meseanyagunkban ismeretlen); 325. A varázsló és inasa (n.: az ördöginas-t.); 326. A fiú, ki a félelmet meg akarta tanulni (n.: a félszkereső-t.); 327. A *Hänsel und Gretel* (n.: a tűzbe dobott emberevő boszorkány motívuma). B. *Der Däumling und der Riese* (n.: az aranyhajú leány-típusú mesékben a fejtakarók vagy az alvóhelyek elcserélésének motívuma; a boszorkány saját leányait s lovait öli meg); 328. A fiú a szörny kincseit ellopja (nálunk ismeretlen; némileg húz a földalatti kincseskamra-típusához); 329. *Vor dem Unholde versteckt* (n.: a rejtekebe látó királykisasszony-t.); 330. A. A kovács és az ördög (n.: a Krisztus 3 ajándéká-ról szóló legendában a sem égbe, sem pokolba be nem eresztett katona témája); B. *Der Teufel im Ranzen* (Beutel, Fass) (n.: a fentebbi témához tartozó változat); 331. *Der Geist im Glas* (n.: az üvegbe zárt szellem-t.); 332. *Halálkoma*; 333. *Der Fress-sack* (n.: a kis gömböcz-féle mesék); 360. A három fiúnak az ördöggel kötött szerződése (n.: a három balga-t.); 361. *Der Bärenhäuter* (n.: a vasfejű farkas-t.)

362. Die Güte des Teufels (meseanyagunkban ismeretlen); 363. *A hullaevő* (Leichenfresser) (n.: az *ördögszerető*-t. a leány virággá változásának motivuma s az ezt követő bonyodalom nélkül; tragikus végű); 365. *A halott völegény elviszi menyasszonyát* (n.: a *halálvölegény*-t.); 366. *Az akasztófáról jött ember* (n.: egy ijesztő mesében fordul elő; *Kálmány*: Koszorúk, II. köt. 12. sz. Juj! májam!)

Az *Übernatürlicher oder verzauberter Gatte* (*Gattin*) oder *sonstiger Angehöriger* alcsoportjában még kisebb csoportokon belül a következő típusok foglalnak helyet. **400—424.** *A feleség.* 400. A férj keresi eltűnt feleségét (n.: az *Argirus és Tündér Ilona*- és a *hattyútündér*-típusok kombinációja); 401. *A szarvas-
tehénne változott királykisasszony* (n.: az *elátkozott várban megváltott tündér*-t.); 402. *Az egér (macska, béka) mint mennyasszony* (n.: a *Ribike*-típus); 403. *A fehér és fekete mennyasszony.* A. (n.: a *gyöngystró tündér*-t.), B. (n.: az *őztest-
vér*-típusban a *kútba lökött feleség*); 405. *Jorinde und Joringel* (l. fentebb 401. sz. a.); 406. *Az emberevő* (l. fentebb 307. sz. a.); 407. *A leány mint virág* (n.: az *ördögszerető*-típusnak egyik jellemző motivuma; l. fentebb 363. sz. a.); 410. *Csipkerózsa* (*Dornröschen*; minálunk ismeretlen). **425—449.** *A férj.* 425. A. *A szörny (állat) mint völegény* (n.: az *Ámor és Psyche*-t. kígyóbőr-alakulata); B. (ugyanaz, mint a fentebbi; nálunk ismeretlen); C. *A leány, mint a medve felesége* (n.: az említett típusnak szóló szülő-alakulata); 426. *A két leány, a medve és a törpe*, 428. *A farkas és* 430. *A szamár az állattá varázsolt királyfi* motivuma köré csoportosuló s az *Ámor és Psyche*-típus szülő szülő-alakulatához fonódó mesekörök; 431. *Az erdei ház* (n.: a *medvevölegény*-t.); 432. *A királyfi mint madár* (ugyancsak az *Ámor és Psyche* mesekörébe tartozik s motivumainál ogva a *kígyóbőr*-alakulathoz áll legközelebb); 433. A. *Kígyóalakú királyfi és B.* (a most említett *kígyóbőr*-t.); 440. *Der Froschkönig oder der eiserne Heinrich* (n.: a *békaprincz*-t.); 441. *Hans mein Igel az Ámor és Psyche*-típus *kígyóbőr*- és *szülő szülő*-féle alakulatának kombinációja); 442. *Die Alte im Walde* (nálunk szintén ismeretlen). **450—459.** *Fivér és nővér.* 450. *Brüderchen und Schwesterchen* (n.: az *őztestvér*-t.); 451. *A leány, ki fivereit keresi* (n.: a *hét holló*-t.).

Az *Übernatürliche Aufgabe* alcsoportjába az alábbi típusok kerültek: **460—462.** *Azon feladatok, melyeknek bizonyos kérdésekre hozandó válaszok a tárgyai.* 460. A. *Die Wanderung zu Gott, um Belohnung zu heischen* (n.: az *egyért százat*-féle *schwank* és az *aranyhajú ördög*-típusának kombinációja), B. *az aranyhajú ördög*-típus egyik változata); 461. *Három szál az ördög szakállából* (n.: az *aranyhajú ördög*-típusnak a *fogadott gyermek* témájával bővült teljesebb alakja); 465. *A szép feleségért irigyelt férj.* A. Az ismeretlen keresése, B. Az élő hárfá keresése, C. A másvilágra szóló megbízás (n.: valamennyi a *Pari-Banu és a vas-sógor*-típusa, az alábbi variáció a *túlvilági látomások* motivumait is magában foglalja); 466. *Az ifjú pokoli utazása* (n.: a *Fejérlófia*- és a *rászedett ördög*-típusainak összefonódása); 470. *Az életben s halálban egyesült két jó barát* (n.: az *Aarne* közölte tartalom a *hattyútündér*-típusú mesék azon epizódjára emlékeztet, melybeu a tündér által állattá, növényé változtatott hős visszaváltoztatása érdekében ennek barátja útra indul s addig mellette tartózkodik, míg az a tündért magáévá nem teszi!); 475. *Az ördög kályhafűtője* (n.: *béka*-típus s a

¹ V. ö. még a mi *Kádár Kata*-féle balladáink tárgyával. (Philemon és Baucis.)

sem égbe, sem pokolba be nem bocsátott katona témájának vonatkozó epizódjai); 480. *Die Spinnerinnen am Brunnen* (n.: a *Holle*-típus; ezt a rövid s mindenki előtt ismerős jelzést *Aarne* is használhatta volna; különben a beosztásra nézve l. alább).

Az *Übernatürlicher Helfer* alcsoportjának beosztása ez: 500—501. *A fonó-asszony*. 500. *A szörny neve* (Titelituri) (n.: *Panczi-manczi-t.*); 301. *Három öreg asszony, mint segítő* (n.: a *három fonóasszony*-nak az előbb említett típussal kapcsolódó témája); 502. *A vadember* (n.: az *aranyzakállú ember-t.*); 505—508. *A hálás halott*. 505. (Der König wird betrogen), 506., 507. (Der Kopf des Unholdes) egy-egy variációja az előbb említett mese-típusnak); 510. *A Hamupipőke* (n.: a *leány-hamupipőke*; Cendrillon), *B. Az arany-, ezüst- és csillagruha* (n.: a *tetűbörkődmön*-típusnak (*Peau d'âne*) a *leány-hamupipőke*-típussal való összeforradása); 511. *Egyszem-, kétszem, háromszem* (nálunk ugyanez a típus, csak más kapcsolatban, mint *Aarne*-nál); 512. *Az elüldözött nővér* (variánsa nálunk nem található). 513—514. *A segítő*k. 513. *A. Sechse kommen durch die ganze Welt* (n.: a *nagyevő és társai* típusa), *B. vizen és szárazon menő hajó* (nálunk nincs meg); 514. *A nemváltoztatás* (nálunk inkább csak az *Imogen*- és az *Okos Zsófi*-alakulatban; l. főntebb *Šajinénü*-nál az I. sectió X. ciklusra nézve tett megjegyzéseimet); 515. *A pásztorfiú* (n.: *Argirus és Tündér Ilona*-típusához szít). 516—518. *A királyfi kísérete nászútján*. 516. *Der treue Johannes* (n.: az *Amicus és Amelius*-típus); 517. *Der Knabe, der in mancherlei Lehre war* (nálunk a közölt tartalom után ismeretlen téma; az előbbi típushoz való közelsége és egyik motívuma a *(madárnyelv megtanulása)* után ítelve az *Amicus és Amelius*-típus azon változataihoz tartozik, melyeket nálunk a *Gaál Gy.* (I. 3. l.) *Világbiró Nagy Mátyás és Erdélyi* (Er. magy. népm. 1855. 114. l.) *A bölcs királyfi* cz. meséi képviselnek); 518. (n.: a *büvös eszközökön veszekedő ördögfiak* motívuma, mely leginkább az *Argirus és Tündér Ilona*-típusba ékelődik); 530—559. *Állatok, mint segítő*k. 530. *Die Prinzessin auf dem Glasberge* (a közölt csekély tartalomkivonatból kitetszőleg a *férfi-hamupipőke*-típus egyik motívuma); 531. *Az okos ló* (n.: az *aranyhajú leány-t.*); 532. *A ló, mint segítő* (n.: az *aranyhajú kertészbojtár*-típusnak *Nemtudomka*-féle változata; l. főntebb a 314. lajstromszám alatt tett megjegyzést); 533. *A beszélő lófej* (*Berta*-féle alakulat; l. bővebben *Grundtvig* 48. sorszámát alatt tett megjegyzést); 540. *Der Hund im Meere* (ismeretlen alakulat); 545. *A. Das Katzenschloss, B. Der gestiefelte Kater* (mind a kettő a *csizmás kandúr* vagy másképp a *Csihán királyfi* mesekörének más és más változata); 550. *A madár, a ló és a királykisasszony* (n.: az *életorvosság-t.* egyik fajtája, mely a *gyógyító énekű madár, a csodás ló s a tündér megszerzése* körülményeit tárgyalja); 551. *A fiúk elindulnak, hogy atyjuknak csodálatos orvosságot hozzanak* (n.: az előbb említett típusnak *élet- s halálvize*-féle formája); 552. *Három állat, mint sógor* (n.: az *állatsógorok-t.*); 553. *A holló, mint segítő* (az adott tartalomkivonat rövidegsége és homályossága e típus közelebbi meghatározását lehetetlenné teszi; valószínű mégis, hogy az *égitestszabadító*k típusának arról az epizódjáról van szó, melyben a holló a sárkánnyal küzdő hőst azzal segíti, hogy a sárkány lángját vízzel leönti); 554. *A hálás állatok (az állatok segítségével elnyert királykisasszony-t.)*; 555. *A halász és felesége* (ismeretlen forma);

559. *Die Mistkäfer* (a hősnek segítségére siető ganajttúró bogár szerepe a mi meséinkből hiányzik).

Az *Übernatürlicher Gegenstand* körébe tartozó típusok ezek: **560—568.** *A bűvös eszközt a hőstől elveszik, de az visszaszerzi*; 560. *A varázsgyűrű* és 561. *Aladdin* megfelel a mi *Aladdin*-típusunknak; 562. *Der Geist im blauen Lichte* (n.: földalati kincseskamra-t.); 563. „*Tischlein deck' dich*“, *Goldesel und Knüppel aus dem Sack* (n.: a terülj asztal-t.); 564. *Die Provianttasche und „Heraus, Jungens, aus dem Sack“* és 565. *A varázsmalom* ugyanez a típus; 566. *A három bűvös eszköz és a csodálatos gyümölcsök* (n.: a *Fortunátus*-típusú mesék azon változatai, melyekben a kifogyhatatlan erszény, a mérőöldlépő csizma v. röptető kalap és a láthatatlanná tevő palást motivumai szerepelnek), 567. *A csodás madár* (az előbbi típusnak azon változatai, melyekben a szerencsét hozó eszközök: a csodás madár feje és szíve vagy más belső szerve); 569. *Der Ranzen, das Hütlein und das Hörnlein* (n.: a lényegében amúgy is igen közelről rokon terülj asztal- és *Fortunátus*-típusok kombinációja); 570. *A nyúlpásztor, a nyúlcsorda varázssíp segítségével való megőrzésének* nálunk vajmi ritkán előforduló motivuma); **571—574.** *A királykisasszonyt meg kell nevetetni.* Ebbe a körbe tartozik a szomorú királykisasszony típusának minden változata. Az 571. lajstromszám a típus azon változatát mutatja, melyben a királykisasszony megnevettetése valamely csodás természetű állat (a ki hozzányúl, hozzáragad) s az ehhez hozzáragadt különféle szereplők megtánczoltatása által történik. 575. *A királyfi szárnya* (*Rapunzel*-féle alakulat); 576. *A bűvös kés* és 580. *A nők kedvence* nálunk ismeretlen típusok; 585. *Spindel, Weberschiffchen und Nadel* (a típusból nálunk csupán a *magától varró tű* és *magától fonó rokka* motivuma ismerős); 590. (*Der Königssohn und die Armbänder*), 591. (*Der Stehlende Kopf*) nálunk szintén hiányoznak; 592. *Der Jude im Dorn* (n.: a tövisbe esett zsidó-t.); 593. *Friddivav* (l. *Grundtvig* 92. lajstromszáma alatt tett megjegyzést); **610—619.** *A bűvös orvosság.* 610. (*Die Gesundheitsfrüchte*) és 611. (*Die Gaben des Zwerges*) nálunk nem fordulnak elő; 612. *Die drei Schlangenblätter* (nálunk önálló típusban alig fordul elő, az is valószínűleg a Grimm-féle (16. sz.) mese közvetítése; epizódokban a kígyótól, gyíktól elvett forrasztófü motivuma elég gyakori); 613. *A két vándor* (n.: *Igazság és Hamisság*-t.); a 620. (*Die Geschenke*) meseanyagunkban nincs meg (*Holle*-féle alakulat); 621. *Das Lausfell* (n.: a megvásárolható királykisasszony titkos anyajegyei-típusú mesék egyik változata).

Az *Übernatürliches Können und Wissen* alcsoportja az alábbi típusokra oszlik: 650. *A. Der starke Hans* (n.: *Erős Jankó*-t.), *B.* ismeretlen; 652. *A királyfi, kinek gondolatai mindig teljesednek* (a típusjelzés szerint ismeretlen, de a tartalom szerint az *aranyhajú krek*-típusa); 653. *Die vier kunstreichen Brüder* (n.: a négy művésztestvér-t.); 654. *Die drei Brüder* (tulajdonképpen az előbbi típusnak egyik variációja, a mint a tartalomban jelzett motivumokból is meg lehet állapítani); 660. *Die drei Doktoren* (nálunk csupán az *emberi testbe illesztett állatszeme* motivuma révén ismerős); 665. *Der Mann, der als Vogel über Land fliegt und als Fisch im Wasser schwimmt* (a lélek- vagy erőátkölcsonzés motivuma, mesekincsünkben önálló típusként nem fordul elő); 667. *Der Pflegsohn des Waldgeistes* (a típusjelzés szerint nálunk nem fordul elő; a tar-

talom szerint az *elígért gyermek* motivumának és a *sárkányölő királyfi*-típusának összekapcsolása); 670. *Die Sprachen der Tiere* (n.: *az állatnyelv-t.*); 671. (*Die drei Sprachen*) és 675. (*Der faule Knabe*) nálunk ismeretlenek; 676. *Simelíberg* (n.: *a kincskereső két testvér* vagy *a Szezám-t.*); 677. „Eisen ist teurer als Gold“, nálunk szintén ismeretlen meseképlet.

A „varázsmese“ utolsó csoportjába az *Andere übernatürliche Momente* cím alá foglalt típusok sorakoznak. Ezek a következők: 700. *Der Däumling* (n.: *Borsszem Jankó-t.*); **705—709.** *Az eltaszított asszony vagy leány*, 705. *A hal élvezete folytán született leány* (n.: az első és utolsó motivum elhagyásával a *Mária keresztleánya*-típus; l. alább 710. sorszám alatt); 706. *Das Mädchen ohne Hände* (n.: *a csonkakezü leány-t.*); 707. *A három aranyfű* (n.: *az aranyhajú ikrek-típus*; l. főntebb 652. sorszám alatt is); 708. *Die Missgeburt* (n.: *a magzatával együtt kitett anya-t.*); 709. *Schneewittchen* (n.: *Hófehérke-t.*); 710. *Das Marienkind* (n.: *Mária keresztleánya-t.*); 715. *Der Hahn kräht im Leibe des Königs* (n.: *a kis kakas gyémánfélkrajczárja-típusú, Šajinēnū által az állatmesékhez sorozott, de a mint a magyar s külföldi változatok is bizonyítják, hangjában s fel fogásában a schwankok felé hajló, motivumai szerint azonban tősgyökeres tündérmese*); 720. *Meine Mutter hat mich umgebracht, mein Vater hat mich gegessen* (n.: *a jártár varjú-t.*, Grimm: 47. sz. *Machandelboom*; a típusjelzés a halála után madárrá változott fiú verses mondókájának két első sorából¹ van idézve); 725. *Az álom* (n.: *az álmat eltitkoló fiú-típusa*; változataink sokkal teljesebbek, mint azok, melyekből *Aarne* a maga típusát levezette).

A II. főosztály B. alosztálya a *legendaszerű meséket* tárgyalja, bár nem olyan széles tagozatokban, mint az A. alosztályban, de a rendelkezésére álló anyag közös vagy rokon motivumai szerint kisebb csoportokra felosztva. A típusok ezek: **750—779.** *Isten jutalmaz és büntet.* 750. *A kívánságok* (mesekincsünkben is megvan, l. főntebb *Grundtvig* 128. B. sorszáma alatt tett megjegyzésem); 751. (*Die geizige Bäuerin*. A. B.) mesekincsünkben ismeretlen; 752. *Der Heiland und Petrus in der Scheune* (Krisztus által meggyújtott gabona nem ég el, a gazda utánozza, de megkárosul; l. a következő számot); 753. *Der Heiland und der Schmied* (Kr. a ló lábát lemetszi s úgy patkolja meg; öregasszonyt a tűzbe dobva, megfiatalít; az utánzás sikertelen; mesekincsünkben többször előfordul, de külön-külön alakulatokban; l. az előbbi szám alatt); 755. *Sünde und Gnade* (n.: *a kiviruló köaszta*l motivuma révén a következő szám alatt említett típushoz szít, de azzal más vonásában is rokon); 756. *A három zöldág* (n.: *a gyilkos haramia-t*); 760. *A halott, kinek a sírban nincs nyugalma* (a típusjelzés szerint mesekincsünkben idetartoznak a Nyelvőr: I. köt. 376. l. *Az elátkozott borbély* s a M. N. Gy.: I. kötetében *A ténsur és Jancsi kocsis* cz. mesék; a — bár igen rövid — tartalomról ítélve azonban valószínűleg a M. N. Gy.: IX. köt. 57. sz. meséjével (*A fekete vár*) egyezik 761. *Der harte Gutsherr als Pferd des Teufels* (nálunk csupán *a pokolban lóvá változtatott pap* motivuma szerepel); 765. *Die Mutter will ihre Kinder töten* (ismeretlen típus). **780—789.** *Az igazság napfényre jut.*

¹ L. M. N. Gy.: IX. köt. 47. sz. meséjét s az ahhoz irt jegyzetet, továbbá Köhler R.: *Kleinere Schriften*. I. k. 120—124. II.

780. *Der singende Knochen* (n.: a jávorfácska-t.), 781. (Die Königstochter, die ihr Kind umgebracht hat) szintén nem fordul elő; 785. *Ki ette meg a báránymáját?* (nálunk is ismerős *Krisztuslegenda*); 800—809. *Az ember az égben*; 800. *Der Schneider im Himmel* (nálunk a *czigány égbenjárása*); 801. *Meister Pfriem* és 802. *Das Bürle im Himmel* mesekincsünkben hiányzik, emlékezetem szerint ezekről lejegyzetlen adomákban van szó; **810—814.** *Az ördögnek elígért*; 810. *Die Fallstricke des Bösen* (központi magva: a *mágikus kör* motivuma, mely meséinkben leginkább a *tetemőrzés* motivumával van kapcsolatban;¹ 811. szám alatt fölvevett s *az ördögnek elígért s attól megszabadult pap* típusa nálunk a főntebb, 755., 756. számok alatt megnevezett típusokkal van összeforradva; 812. *az ördög 3 rejtvény-ének* megoldását tárgyazó típus; rokon ezzel *az ördög találós kérdései*-nek típusa, melyet *Aarne* nem említ s tulajdonképen ezzel együtt vagy az *Übernatürlicher Gegner* vagy pedig az *Übernatürliche Aufgabe* alosztályába kellett volna sorolni; 815. *Die Teufel in der Kirche* (meseanyagunkban is a *tetemőrzés* motivumával társult azon változatok közé tartozik, melyekben az ördögök a *halott ember bőrét* először erővel, aztán kincs odavitele által akarják megszerezni); 820. (Der Teufel statt des Tagelöhners beim Mähen) ismeretlen alakulat, bár némi halvány analógiája nálunk is föllelhető (a katona helyett szolgáló ördög); 821. *Az ördög mint tanu* (vagy ügyvéd). A. Ez meséinkből hiányzik; B. *az okos leány*-típusába illeszkedő mesékben is előforduló s az okos parasztleány használta ügyes hasonlat ötletén felépülő alakulat („épp úgy fogok halat a homokban, mint a hogy a szekér tud csikót elleni“).

A C. alosztály *novellászerű meséi* szintén kisebb csoportok keretében a következő típusokat tartalmazzák: **850—869.** *A királykisasszony kezét elnyerik.* 850. *Die Merkmale der Prinzessin* (n.: a *megvásárolható királykisasszony titkos anyajegyei*-t.); 851. *A királykisasszony, ki a rejtvényt nem tudja megfejteni* (n.: a *talányfejtő királykisasszony*-t.); 852. *Der Jüngling bringt die Königstochter dazu, zu sagen: „Das ist eine Lüge“* (n.: *hazugságverseny a királykisasszonnyal* vagy a *földesúrral*); 853. *Der Jüngling, der die Königstochter mit ihren eigenen Worten fängt* (n.: a *nyelves királykisasszony* típusa, *Katonánál: Turandot*); 854. *Der goldene Bock* (n.: a *csempészbáb segítségével megnyert királykisasszony*-t., mesekincsünkben gyakran a főntebb 850. sorszám alatt említett típussal kombinálódik); 870. (Die Prinzessin in der Erdhöhle) ismeretlen; 875. *Die kluge Bauerntochter* (n.: *az okos leány*-t.); **880—899.** *Hűség és ártatlanság.* 880. *A férj dicsekedik feleségével* és 881. *A kipróbált hűség*, továbbá: 882. *Az asszony hűségére való fogadás* egy és ugyanazon típusnak: az *Imogen*-mesealakulatnak különböző változatai; 883. *Das unschuldig verläumdete Mädchen* (n.: *az Okos Zsófi* vagy a *Pentamerone* mesehősének neve után: *Sapia Liccarda* típusa); 884. *Die verlassene Braut* (*Bankó leánya* témája); 885., 886., (Das Mädchen, das nicht schweigen kann) nálunk hiányzanak; 887. *Griseldis*. Erre nézve l. főntebb 705., 707. és 710. sorszám alatt említetteket. 889. *A hű*

¹ Szerepel a karácsonyéjjeli szokásokban is. A luczaszéken ülő szentelt krétával kört húz maga körül, hogy a templomba tóduló boszorkányok ne bántassák. A nép „vár“-nak nevezi.

szolga (n.: az igazmondó juhász-t.); **900—904.** A megjavított asszony. 900. *König Drosselbart* és 901. *Der Widerspenstigen Zähmung*, a makranczos hölgy-típusába tartozó meséinkkel egyeznek. **910—914.** A jó tanácsok. 910. A. *Durch Schaden klug*, B. *Die guten Ratschläge des Dienstherrn*, a három jó tanács (*Buodlieb*)-típusú meséknek nálunk is ismeretes változatai, C. „Denke noch, ehe Du eine Arbeit beginnst“, ugyanezen típushoz tartó, de ismeretlen változat; 915. *Es ist, wie mann's nimmt* szintén ismeretlen; **920—929.** *Der kluge Knabe* (*Mädchen*). 920. A király és a kovács fia (meseanyagunkban párhuzama nem található); 921. *Der König und die Bauernjunge* (n.: a széltében elterjedt *Markalf*-témának egyik mozzanata); 922. *Der Hirtenknabe antwortet statt des Priesters auf die Fragen des Königs* (n.: a czinkotai kántor-témája (der Kaiser und Abt.); 923. *Wie das Salz* (n.: *Lear*-típus); **930—949.** *Sorsmesék* (Schicksalsmären). 930. *Die Weissagung* (n.: a fogadott gyermek-témája, mely a mi meséinkben állandóan az aranyhajú ördög-típusával kapcsolódik; I. főntebb 461. sorszám alatt, erre különben *Aarne* is utal); 931. *Ödipus* (n.: az igazolt jóslat-t.); 935. és 940. nálunk hiányzik; 945. *Glück und Verstand* (n.: Szerencse és Áldás-t.); **950—974.** *Rablók és tolvajok*. 950. *Rampsinit* egynéhány mesébe nálunk is beékelődött típus); 951. A. és B. *Der Bankdiebstahl* nálunk ismeretlen; 952. *Der König und der Soldat* (a katona, ki éjjel a királylyal együtt a kereskedő boltjába tör, annak igaz szerzeményét otthagyják, a többi magukkal viszik; ifjú asszonyt öreg ember, ifjú embert öreg asszony mellől az ágyból elviszik s kicserélik, körülbelül ez a megfelelő magyar változatok tartalma); 955. *Der Räuberbräutigam* (n.: a rablövölegény-témája), a 956., 957. és 960. (*Der Mann bei den Räubern*, *Der Bär verjagt die Räuber*, *Die Sonne bringt es an den Tag*) típusok nálunk eddig lejegyzésre nem kerültek.

A tulajdonképeni mesék negyedik (D.) alosztályaként a *Märchen vom dummen Teufel* (*Riesen*) szerepel, melyet *Hackmann Oszkár* rendezett.¹ Figyelembe véve azokat a szempontokat, melyeken ez a rendszer felépült, ezt az alosztályt nézetünk szerint föltétlenül az *Übernatürllicher Gegner* alosztályába kellett volna sorolni, egyrészt azért, mert az idetartozó mesék főmotívumai is a természetfölötti ellenség-et (ördögöt, emberevő óriást, halált), mint legyőzendőt vagy kijátszandót szemléltetik, másrészt pedig azért, mivel ezt *Aarne* maga is megjegyzi és elismeri.² Eljárását azzal igyekszik magyarázni, hogy mivel ezek a mesék karakterükben a schwankokhoz hasonlítanak, bennük mintegy a tulajdonképeni mese és a schwank között levő átmenetet akarta szemléltetni. Igaz, hogy ezzel a rendszer pszichologiailag mélyült, de tagadhatatlanul tömörségéből is veszített.

Ebben az alosztályban az 1000—1199. sorszámok szerepelnek. Kisebb elosztásokban a típusok az alábbiak szerint következnek: az **1000—1029.** számkör azon meséket tárgyalja, melyekben a szolga a szolgálatadóval olyan szerződést köt, hogy egyiknek sem szabad a másikra megharagudnia; a szolga a gazdájának nagy károkat okoz. (Dienstkontrakt). A felsorolt változatokból nálunk az 1000., 1004., 1005. és 1008. számúak ismeretesek. Az **1030—1059.** szám-

¹ L. A. *Aarne Bevezetésének* X. l.

² *Bevezetése* VII. és VIII. ll.

körben az ember és az ördög közös munkájáról szóló változatokat sorolja föl, ezekből magyar párhuzamaink a következőkhöz vannak: 1030. (a föld felett és alatt növe termés elosztása), 1036. (a göndörfarkú disznót örizze az ördög, a többi az ember), 1048. (az ember az erdőben a görbe fák levágását nem vállalja), 1049. (a furfangos szolga az egész erdőt s az egész folyót haza akarja vinni, ettől az ördög (óriás, sárkány) megijed; ez már tulajdonképpen a vitéz szabó-típusával közös motívum, l. alább 1640. sorszám alatt.). Az **1060—1114.** számkörbe az ember s az ördög versengéséről szóló változatok vannak foglalva; meséinkben ismerős motívumok: az 1060., 1062., 1063. (ez a motívum is valószínűleg a tündérmesék egyik érdekes fajtájából: az égitestszabadítók-típusából kerülhetett a rászédett ördögre vonatkozó mesék láncolatába. Az ember a nehéz vasdorongot (Aarnenál: arany) az égben lakó kovács bátyjának akarja feldobni, ki majd jó hasznát veszi. Az említett típusú mesékben ez a mithikus kovács¹ az égben ólmot, aranyat vagy vasat olvaszt s onnan önti a sárkányok anyjának égigérő szájába), 1071., 1072., 1082., 1083., 1084., 1088., 1089., 1094. Az **1115—1129.** számkörben azok a változatok foglaltatnak, melyekben az ördög az embert meg akarja ölni. Magyar párhuzamokat az alábbiakhoz ismerünk: 1115. (az ágyba fektetett báb motívuma, szintén közös az alább említendő vitéz szabó-típussal), 1119. (az alvóhelyek vagy fejtakarók elcserélésének motívuma, az aranyhajú leány-típusából való kölesönzés, l. fentebb 327. B.), 1121. (szintén a tulajdonképeni mesék típusaiból származó motívum: a tűzbe dobott boszorkány), 1130. Az 1135., 1136., 1137. és 1138. sorszámok a *Polyphemos*-mesekör variációi. (Csodálatos, hogy *Hackman*, ki a *Polyphemos*-mese monographiáját írta, itt a *gyűrű*-epizódot kifejelejt.) Az **1145—1164.** számkörben a megijesztett ördög-ről van szó. Magyar párhuzamok társulnak az 1149., 1159. és 1164. (a gödörbe lökött nyelven asszonytól ijed meg) sorszámokhoz. Végső csoportot alkotnak az **1170—1199.** számkörbe utalt s a lelkét az ördögnek eladó emberre vonatkozó változatok, melyekből az 1174. (nálunk csak a *hazudozó mesék*-ben), 1176. és az 1199. számú ismerős. Utóbbi azonban eredetileg a *halálkoma*-típus tartozéka. L. fentebb *Aarnenál* a 332. sorszámot.

Aarne rendszerének III. főosztályát a *schwank*-oknak nevezett hagyományok alkotják. Ez ismét több csoportra oszlik, melyeken belül újabb körzetek létesülnek.

Első csoportja a *Schildbürgerschwänke*. Ezek ugyanazok a hagyományok, melyeket a dévajkodó népképelet nálunk a rátótiakra, palóczokra és oláhfalusiakra ráfog. A magyar folklóreb-an ismerősek az 1200., 1210., 1228., 1240. (néha az alábbi 1696. számával összefonódva), 1244., 1245., 1247., 1289. (nálunk csak *Krisztuslegendában*: Péter a fekvőhelyet cserélgeti s póruljár) és az 1290. sorszámok alatt felsorolt meseelemek.

A *Schwänke von Ehepaaren* csoportja a házastársakra vonatkozó néphumor termékeit sorozza össze. Ezek közül meseanyagunkban ismerős: az 1351., az 1365. sz. A. B. C. változata, 1370., a *die einfältige Frau und ihr Mann* kisebb csoportjában: az 1380., 1383., 1384., 1387., a *der einfältige Mann und*

¹ L. Magy. Népkölt. Gyűjt. IX. köt. 7. sz. meséjét s az ahhoz irt jegyzetben felsorolt meséket. Ezekon kívül l. még ugyanazon gyűjtemény X. köt. 49. sz. meséjét.

seine Frau csoportjában: az 1408., 1415., a *das einfältige Ehepaar* csoportjában az 1430. (szegény csizmadia feleségének egy kis tál tojása az ágy alatt; ábrándoznak: tojásból csirke lesz, ennek árából libanyáját vesznek, ennek árából pedig disznót ölnek; az asszony az inasra támad, hogy kenyér nélkül eszi majd a hurkát s elrontja a gyomrát, az inas az ágyra esik, az leszakad s a tojás összetörik).

További csoportok még: *Schwänke mit einer Frau (Mädchen) als Hauptperson*; ennek egyik kisebb csoportja a *die Brautschau*, ebből magyar párhuzama az 1450. (kire marad a kis ködmön?) és az 1457. számúnak van; másik kisebb csoportja a *von alten Jungfern (1475—1499.)* folklóre-unokhoz variánst nem szolgáltat.

Schwänke mit einem Manne (Knaben) als Hauptperson. 1525—1639. sorszámok közt a *furfangos ember* témájához tartozó mesék és adomák vannak megemlítve. 1525. *Meisterdieb A. és D.* (n.: a *zsványhős-t.*) *B., C. és E.* változatai nálunk ismeretlenek, az *F.* változat utolsó motívuma a *Kis és Nagy Kolozs* típusából való kölcsönzés; 1535. *Der reiche und der arme Bauer* (n.: *Kis és Nagy Kolozs-t.*); 1536. *Die Frau in der Kiste* és 1537. *Die fünfmal getötete Leiche*, a *kis püpos* vagy a *vándorló holttest* típusú változatainknak felel meg; 1538. (Az *Aarne* által közölt tartalom az utolsó motívum kivételével felette hasonlít *Fazekas M. Ludas Matyi-jának* tárgyához. *Aarne* előtt ugyanaz a változat fekszik, melyben a bonyodalom az ifjúnak az ökörvásáron történt megcsalásával indul, éppen úgy, mint *Fazekasnál* a debreczeni libavásár epizódjában; az idevonatkozó finn változatokat *Aarne* a F. F. Comm. No. 5. 137. l. sorolja föl); 1539. *List und Leichtgläubigkeit* (n. a *Csalóka Péter-t.*); 1561. (czigányadoma); 1586. (*mi a viccz?*); 1610. (szegény ember a királytól kapott ütlegetek az ajtónállók közt elosztja); **1640—1674.** *Glück durch Zufall.* 1640. *Der tapfere Schneider* (n.: a *vitéz szabó-t.*); 1641. *Doktor Allwissend* (n.: a *mindentudó doktor-t.*); 1642. *Der gute Handel* (n.: a *Bolond Istók-témájú* mesékhez szít); 1650. *Die drei Glückskinder* (n.: a *három örökség-t.*); igen közelről rokon ezzel az 1651. *Whittingtons Katze*; 1652. *Die Wölfe in der Scheune*, az 1650. sz. típus egyik motívumával: az *összegyűjtött farkasok* meseelemével együtt inkább az igazi (*a hálás* vagy *segédállatok* motívuma körül csoportosuló) mesékhez tartozik); 1653. *Die Räuber unter dem Baume*, *A.* változata nálunk is ismerős; **1675—1724.** *Der Dummkopf.* 1685. *Der Dummkopf als Bräutigam (Ilók és Mihók)*; 1696. *Vas hätt'ich sagen sollen?* (n.: az irodalomba is átment; l. *Jókai* adomái közt); 1697. „Wir drei“, a *három balga-típusú* mesének schwankszerű változata; l. fentebb 360. sorsz. alatt; **1725—1874.** *Schwänke vom Pfarrer.* A magyar folklorisztikus anyaggal párhuzamos: az 1735. „Wer sein einziges Gut hingibt, erhält es zehnfältig wieder“; nálunk két különböző téma: az *egy helyett százat* és a *ki hamarabb köszön jó reggelt* adomák változatait kapcsolja egybe; l. fentebb 460. A. a.; 1790. *Der Küster und der Pfarrer stehlen eine Kuh* (n.: *álom gyanánt elmondott lopás*); 1791. *Der Küster trägt den Pfarrer (a sánta pap a sekrestyés hátán).* Az *Andere Schwänke vom Pfarrer* (1825—1874.) csoportjából megemlíthetjük még az 1833. sorszámút (*mit monda Dávid?*) és az 1837. sorszámút: *Der Pfarrer will in der Kirche eine Taube fliegen lassen* (n.: a *galambot tartó szolgáló s a félszemét koczkáztató czigány*).

A schwankokat és a rendszert is a *hazudozó mesék* csoportja zárja be. A magyar meseanyaggal párhuzamos ebből az 1875. *Der Knabe am Schwanz des Wolfes* (n.: *gyermek a hordóban*). Az 1890—1909. sorszámok alatt a *vadásztörténetek*, 1920-tól kezdve végig pedig a *hazugságverseny-t* tárgyzó alakutatók foglalnak helyet. Az 1920. A. variációja megfelel a *Dongó és Mohácsi* (Arany L.), az 1950. *Die drei Faulen, a hét lusta-féle* hazudozó meséknek. Ha még megemlítem, hogy az 1930. lajstromszám alatt a magyar *Eldorádó*-ra vonatkozó hagyományok találnak külföldi rokonaikra s az 1960. sz. alatt a hazudozó mesék *nagyotmondásai* (nagy juh, faedény, pl. nálunk a *milánói torony, a juh-nagyságú méhek*, stb., az Olaszországból hazajött obsitos elbeszéléseiben) vannak felsorolva, azzal együtt a FF. típuslajstromának utolsó számához is eljutottam.

Ezekből láthatjuk, hogy *Aarne* a kezeügyébe eső mesehagyomány felette gazdag anyagán (pedig mennyit nem használt még fel! biztos áttekintéssel s a részletekig ható szakismerettel uralkodik. Rendszere az előzőknél sokkal világosabb, tagoltabb és az anyag természetének inkább megfelel. Egyes fő- és alosztályai, valamint az ezeken belül alkotott kisebb csoportok szerves kapcsolatban vannak egymással, némi kifogásunk a *rászedett ördög* (der dumme Teufel) főcsoportjának beosztása ellen van, a mint azt föntebb is hangoztattuk, ez a hiány azonban az általános tipologia kialakulásánál a többi kisebb hézaggal együtt magától fog eltűnni. Az általános meseformák közül az *ijesztő-, láncz- és csali-mesét* nem tárgyalja.

A mi az egyes típusokat illeti, arra nézve a következőket jegyezhetjük meg:

Aarne típusvázlat helyett rövidke s csupán a jellemző alkatrészekre kiterjedő tartalomkivonatot ad, ez azonban gyakran nagyon is rövid, úgy hogy ha az azon típushoz tartozó anyag forrását nem közli, melyből a csekély tartalmi közlés hézagait magunk kipótolhatjuk, ez a rövidség elégszer tájékozatlanságban hagy bennünket a felől, hogy tulajdonképpen melyik típusról vagy motívumról van szó. A lajstromszámokra nézve tévedés volna azt hinni, hogy valamennyi más és más típus számára volna lefoglalva. A mint az egész rendszer a mesealkotó főmotívumokon alapul, úgy az egyes lajstromszámok sem a típus *szerkezeti egészét* tartalmazzák vagy képviselik, hanem sokszor csak a típus eponymos-motívumát vagy epizódját, a szerint, a mint azt a rendszer szóbanlévő beosztása kívánja. Ennek a körülménynek, habár a „rendszer“ szempontjából sok szó férhet hozzá, rendkívüli gyakorlati fontossága abban rejlik, hogy a típusrendszer szerkesztője a típuskeveredés alkotórészeiből nemesak a nagyobb motívumlánczolatokat illesztheti be az egyes kategóriákba, hanem az egyszerűbb elemeket, a pusztá motívumokat is, melyeknek tanulmányozása a típus kialakulásánál, a típus keveredésénél, sőt a típusok változatokra osztódása lélektani és folklorisztikus okainak fűrkészésénél is igen becses tanulságokat szolgáltat. Ehhez járul még az a mozzanat, hogy a különféle számok alatt felsorolt típusok és motívumok rokonságára állandóan pontos és kimerítő utalás történik, a mi a rendszer szövevényében való eligazodást könnyíti meg. Ha majd minden nép elkészíti a maga meseanyagára vonatkozó típusjegyzéket s meseanyagát is hozzáférhetővé teszi, illetve, ha mesetípusait — a mint azt nálunk *Katona Lajos* megkezdette — az egyes változatokra nézve is *kidolgozza*, azok a látszólagos következtelenségek, fölöslegesnek tetsző ismétlések,

utalások és az anyag rendkívülinek feltűnő differenciáltsága, melyek miatt *Aarne* rendszere ma még hézagosnak s egyes típusmeghatározása tökéletlennek látszik, az összehasonlító tipológiában igazolásra fognak találni. Hogy csak a magyar mesekincs anyagáról vegyek példát, *Aarne* rendszere a magyar mesetípusok és a típusmaradványoknak tekinthető motivumok tekintélyes számát nem említi, nem is szólva a típusok között lévő azon kapcsolatokról és keveredésekről, melyek a mi meseanyagunkban egészen mások. Ez a rendszer *nem merev intarzia-munka*, mely egészében s részleteiben a bevezettségre tart számot, *hanem egy óvatos, intuitív filologus szellem finom vázlata, mely elsősorban gyakorlati célokat szolgál s bármilyen nagyságú új anyag befogadására és elrendezésére alkalmas, bővíthet és fejlődhetik bármelyik irányban.* A motivumok szempontul vételénél nem esik abba a hibába, a melybe *Šaïnéni* az ő típus-szerkesztéseiben. A motivumok itt, mint osztályjelző fogalmak szerepelnek, ha pedig külön típuszámot is kapnak, ez nem történik a különböző mesekörök szerkezeti egészének egy kalap alá vonásával, a mi *Šaïnéni* rendszerét lehetetlenné teszi. *Aarne* rendszerének célja nem az, hogy az eredményeket az általa ismert anyagból *a priori* határozza meg, hanem az, hogy a meseanyag összefoglalásához egységes szempontokat szolgáltatson s hogy az egységes szempontok szerint készült típusjegyzékek s kidolgozott típusrendszerek alapján az eredményhez *a posteriori* lehessen hozzájutni. Ha valahol, akkor a mesekutatás terén bosszúlja meg magát az anyag csak *egy töredék részének* ismeretén alapuló s hirtelen ítélkező deductio, a néplelek mélységéből gyakran vetődik fel egy-egy olyan változat, mely valamely típus kialakulására vagy menetére vonatkozó nézeteinket egy csapással halomra dönti s ilyen esetekben ezek az előzetesen fölállított elméletek öserdőt alkotnak, melyek az eredménytől elzárnak s melyeken a kutatónak még át kell magát vágni. Sokszor nem méltatunk figyelemre olyan csekélynek látszó mozzanatokat, melyekről a változatok egybevetése után derül ki, hogy valójában kulcs gyanánt szolgálnak egy-egy érthetetlen motivum megértéséhez s egy-egy romlott vagy több típusból keveredett változat elemeinek fölismeréséhez.

A mily szövevényes és bonyolult összetételű tudományos anyag a népmese, épp oly fáradságos és nagy munka vár még a mesekutatóra, hogy búvárkodásának a tudomány történetében jelentősebb nyomai maradjanak. Éppen ezért örömmel kell fogadnunk *Antti Aarne*-nak ezt a rendkívül nehéz körülmények között is korszakosnak mondható munkáját, melynek véghezvitelében Európa legelőkelőbb folkloristái segítettek s mely — miután a már nélkülözhetetlen *egységes eljárás* alapelveit és módozatait elénk tárta — studiumunkat a célhoz hatalmas lépéssel viszi előbbre.

VII.

Meg kell még emlékezni a *FF Communications* 5. és 6. füzetéről is, melyekben *A. Aarne* és *O. Hackman* a finn, illetve a finnországi svéd népmesék variánsainak jegyzékét teszik közzé a főntebb ismertetett típusrendszer alapul vétele mellett.¹

¹ FFC. No: 5—7. Hamina. 1911. Az. 5. számban: Finnische Märchenvarianten Verzeichniss der bis 1908. gesammelten Aufzeichnungen mit der Unterstützung der

Az 5. szám *Előszavában* (I—XV. II.) Aarne a finn folklóre történetének vázlata mellett részletes magyarázatot ad a variánsjegyzék használatához. Eszerint a típusjegyzék száma és a típusjelzés után elsősorban a nyomtatásban megjelent variánsokat közli a szerző (gyűjtő, közlő) nevének, művének (szám, oldal) és a lejegyzés helye nevének rövidített alakban való megemlítése mellett. A rengeteg kézirati anyagot (1908. január 1-én 26.600 változat) földrajzi területek szerint rendezi. Ehhez képest Finnország 14 részre van felosztva; ezeket az abéczé első 14 betűjével jelöli, a Finnországon kívül lakó finnek lakóhelyeit pedig a további 6 betűvel jelzi. A betűk kövér alakban vannak nyomtatva. A földrajzi területek elhelyezkedésének szemlélése végett térképet is csatol, melyen az egyes területeket a fentebbi módon megállapított betűjelzéssel látja el. A földrajzi jelzést követi a variánsnak sorszám, ezt a kézirati anyag összegyűjtőjének neve s a mesének a kéziratban levő sorszám. Az ezután esetleg zárójelbe tett kérdőjel azt jelenti, hogy az idézett változatnak a szóbanlévő tipushoz való tartozása egyelőre még kérdéses. Az *Előszó* után következő táblák a felhasznált nyomtatott és kézirati gyűjteményeket s azok rövidítéseit tartalmazzák, melyek a mesék följegyzésének idejét is föltüntetik.

Hogy fogalmunk legyen a kicsiny rokon finn népnek a néphagyomány iránt tanúsított érdeklődéséről, elég arra utalnunk, hogy a fentebb említett rendelkezésre álló 26.600 meseváltozatot 550 gyűjtő tevékenysége hordta össze, az anyag gazdagságát pedig az a körülmény, hogy pl. a *sárkányölő királyfi*-típusú mesékből 160, a *Fejérlófia*-típusú mesékből 246, a *halálvölégény*-típusúakból 162, az *aranyhajú ördög*-típusúakból 169 s a *rászedett ördög* mesekörében az *arany buzogánnyal való versenydobás* motivumából 238 változat (és így tovább) van nyilvántartva, elég beszédesen mutatja. Ez a hatalmas anyag immár a kutató rendelkezésére áll.¹

Hackmannak a finnországi svédnek népmese-variánsaira vonatkozó jegyzéke, a mint az idézett cím is mondja, *Aarne* típusjegyzékének alapján készült s a variánsok közlésében követett eljárás jórészt az *Aarne*-ével egyezik, a mennyiben pedig attól eltér, külön megmagyarázza. Ez is derekas munka, mely a svéd mesekincs tekintélyes mennyiségét hozza közelebb az összehasonlító folklóre munkálataihoz.

Típusjegyzékének *Előszavá*-ban (l. i. h.) *Aarne* fölkér mindenkit, a kit illet, hogy ha olyan mesetípusra akadna, mely az ő *Jegyzék*-ében említve nincs, annak tartalmát a típusjegyzék legközelebbi kiegészítésénél leendő felhasználás végett közölje vele. Ismertetésem végén én is arra kérem a magyar folklóre iránt érdeklődőket, hogy ha olyan típusú mesére bukkannának, melyet a jelen ismertetés folyamán a magyar meseanyagban meg nem lévőknek jeleztünk, szíveskedjenek az illető mese változtatás nélkül leírt szövegét velem közölni, hogy azt a

Finnischen Litteraturgesellschaft. Ausgearbeitet von *Antti Aarne*. Hamina. 1911. A 6. számban: Katalog der Märchen der finnländischen Schweden mit Zugrundelegung von *Aarnes* Verzeichnis der Märchentypen ausgearbeitet von *Oskar Hackman*. Leipzig, 1911. Druck von Breitkopf und Härtel.

¹ Statuten des Bundes „FF“: 7. §. FF Communications No. 4. Erste Mitteilung des folkl. Forscherbundes „FF“ 7. I.

FF Communications számára készítendő s a magyar mesetípusokra és variánsokra vonatkozó *Jegyzék*-ben már lehetőleg fölhasználhassam.¹

Dr. Berze Nagy János.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

Adalékok udvarhelyszéki boszorkányperekhez.

(Befejező közlemény.)

II.

Szabó Ferenczné Vizi Borbála boszorkányságára vonatkozó két tanu-vallatás. Az egyiket kadicsfalvi Török Menyhért rendeletére 1745. decz. 7-én Körispatakon tartották bözödujfalvi Kovács Péter és körispataki Antal Lukács; a másikat a vádlott kérésére 1745. decz. 8-án szintén Körispatakon vitték véghez Péterfi László és Karda János.

Alázatos szolgálatunk ajánlásával együtt Istentől minden jókat kívánunk tekintetes uraink Ngtoknak, kgteknek; Isten Ngtokat, kgteket sokáig éltesse alázatos szívvel kívánjuk.

Akarók tekintetes uraink Ngtoknak, kgteknek alázatosan értésére adni, quod in hoc anno praesenti 1745. die vero 7ma montis 10^{bris} hivata minket tekintetes nemzetes kadicsfalvi Török Menyhárt uram a Ngtok, kgték nemes székiből emanáltatott utrummal Udvarhely alias Keresztúrfiszékben Körispataokban az *Deák Márton* primipilus házához, némi nemű vallóknak hitük után való vallásoknak bévételére. Mi azért engedelmeselek lévén a dominus exponens ő kge hivatalának, elmentünk a fent megírt esztendőben és napon az helyre, amely vallókat a dominus exponens ő kge a Ngtok, kgték nemes székiből emanáltatott utrumnak és az unitaria eeclesiáknak seniorától tiszteletes, *Solymosi Péter* uramtól adatott tiszt szerinti való peccsétinek vigotával mi előnkbe állattatott, mi azokat erős hittel megeskettük, ez előnkbe adott útrumokra szorgalmason megexamináltuk és hütök után tett fassiojukat felírtuk, melyek renddel így következnek.

Testium fassionis.

1. testis *Simén* György, körispataki unitaria eeclesiának praedicatora, alias nobiles, annorum 42. legitime citatus juratus exami ratus fatetur juxta utrum. Én Szabó Ferenczné Vizi Borbárának most harmadik esztendeje, hogy tőszomszédja vagyok és mihelyt parochialis házamba szállottam, két vagy három hét mulva mindjárt meghallottam, hogy Szabó Ferenczné nem tiszta személy és boszorkányságot tud, amelyet ilyen circumstanciákkal igazaknak lenni elhittem.

1^{mr} Hogy hallottam, hogy quondam helyemben lakott Derzsi nevű pap szemben megszidta boszorkánynak és meg nem perlette érte.

¹ A meseszöveghez szükséges adatok még: a lejegyző neve, a lejegyzés helye, ideje, a mesemondó neve, esetleges műveltsége: tud-e írni, olvasni, volt-e katona, kitől mikor és hol hallotta (vagy olvasta) a mesét.

2do Szabó Ferencz szájából is hallottam, hogy mondotta feleségének Vizi Borbárának: „te sohasem voltál tiszta lelkiismeretű ember“.

3^{io} Egy alkalmatossággal Szabó Ferenczné *vírgatván* engemet, az vírgás után egy tyukmony sültnyi idővel a kapumon béüté magát, én állván az favágón megnéze, de nem köszöne, úgy gyermekemet pitvaramban bénézván, méheimet is felnézi szemem láttára, egyikünknek semmit nem szólván csűrös kertemen hátra menet, gondolám vélem békélni jött bé és ugyan megörülék. Azon éjjel kakasszó előtt egy órával bejöve és beállta az kürtömnek derekában egy boszorkány, melyet világosan és bizonyosan tudok boszorkánynak lenni elsőben szavára nézve, mivel ott irtóztató ijjesztő, rettentő sikoltásokat, süvöltéseket vön végben, úgy, hogy feleségem más ágyban aluván, én pedig másban hallgatván a süvöltést, ijjedtemben bizonyos ideig feleségemet sem mertem felkölni. Néha kiesin csikó módjára, néha bölesőmben levő és azon ijjesztés miá akkor sírásban levő gyermekemnek szava szerint, néha kecske módjára mekegett; mely süvöltéseknek vagy ijjesztéseknek módja vagy hangja bizonyosan tudom, hogy hasonló vala a Szabó Ferenczné Vizi Borbára szavához. Végre a tűzem elhammazván, hosszas imádságom után elszenderedvén, takarodzóm alatt úgy megnyomának és kínzának, hogy ha nem gondolom vala: „Úram Jézus ne hagyj el“, talán meg is ölnek vala. Ekkor felszabadulván, mondék feleségemnek: „kelj fel, vigyázz, rossz dolog vagyon, boszorkány vagyon a házban“, osztán bizony mindjárt hallám, hogy a kürtön kimene nagy suhogással; attól fogva azon bölesőbeli kis leánykám nyomorú, hályog vagyon a szemében. Mely sérelmes dolgomat midőn ekképen sok helyeken panasználám: „az én házamban bizony ez éjjel boszorkány vala“, mindenütt így feleltek többire: „az bizony nem más, mint Szabó Ferenczné Vizi Borbára volt, neki van olyan praktikája“, és oktattak a jámborok, hogy ahhoz a házhoz ne vétsek, mert megbánom. Többi között az becsületes református mesternek megpanaszolván azon reggelre: „de az bizony nem más, hanem a tőzsomszédasszony Szabó Ferenczné Vizi Borbára volt —, mert én is gyermekemen emberi téteményt ismervén, ráijeszték Vizi Borbára, mondván: letége magát gyermekem és házám iránt, mert ha mégis nyomorú lesz gyermekem, soha többé gratia nem lesz“, én kérdém mester uramtól: „megperlette-e kgedet érette“, mondá ő kge „engem bizony sohasem“.

4to Maga Vizi Borka szájával megvallotta feleségemnek, hogy valaki méhit egérköves laskával megölte; az pedig az én méhem lehetett, mert én találtam halva a kosár alatt egy gazdag méhemet, meglévén az sok gazdagsága; melyből az kik ettünk s ettek, mind betegek voltunk tőle, nem lévén az több méhemnek semmi hibája.

5to Az öreg Kozák István a nyárban kaszásom lévén, azt mondá nekem a szolgálám, Török Ferkó előtt, hogy néki azt mondotta öreg Oklándi uram, a pap, hogy midőn helyemben paposkodnék, éjszaka kimenvén, a szemével látta, hogy Szabó Ferenczné Vizi Borka a támaszt fejte kés-villán.

6to Az Pap Sámuel kisebb leánya a Sára azt mondá nekem, „hogy az ősszel mogyorót kére tőlem Szabó Ferenczné s nem adék, azt mondja nekem: „várj még, mert megbánod“, „azon éjjel úgy megnyoma Szabó Ferenczné-e vagy ki, hogy szinte meghalok vala“.

7ma Hallottam alsó Istvánffi Andrástól, hogy mondá: „én bizony megmerném Szabó Ferencznét usztatni, nem félnék, hogy odaveszne“.

2. testis *Szőcs* Mihály, nemes Kovács Imre uram jobbágya, annorum 60, legitime citatus juratus examinatus, fatetur juxta utrum. Egyebet nem tudok, hanem azt tudom bizonyosan, hogy egy tehenet vettem vala Korondról az mezőn bornyuzék meg nyárban Homlog nevű helyben; az déllőn megvonogatta a csecsit Szabó Ferenczné Vizi Borke, attól fogva úgy elvesze a teje, hogy semmi hasznát nem vehetém, a bornyút is csak korpával, mivel tartogattuk. Ceterum nihil.

3. testis *Stephan* Majorné Bundás Borka. T. nemzetes Ugron Ferencz uram jobbágyasszonya. Annorum, 30, legitime citata jurata examinata, fassa juxta utrum. Hallottam Sánta Tódornétól, hogy az ő házának kürtőjében látta Vizi Borkát mezitelen. Ceterum nihil. Todorné pedig azt mondja, hogy ő álmában látta.

4. testis *Ónodi* Andrásné Deák Sára primipila nihil.

5. testis *Simón* Györgyné Máthéfi Kata, ecclesiastica persona, alias robidis, legitime citata jurata examinata fassa juxta utrum. Én egyebet nem tudok, hanem a mint uram ő kge feladta a dolgot, én akkor aludtam. Hogy uram ő kge felkölte erősen megijedtem, de semmit nem láttam. Azt is mondá ő kge: „kelj fel, vigyázz, mert ördög vagyon a házban, engemet megkinozának, most rád akarnak menni“. Azt tudom, hogy egy kosár méhünk meghala, holott elég méze volt. Most az elmúlt nyárban az fűzfák alatt ülünk vala s azt mondá Szabó Ferenczné, hogy „valaki méhe egy kosár méhemre jára tavaly, de megtanítám, laskát adék enni“. Kérdém, hogy „micsoda laskát adott kged ami Szabó Ferenczné asszonyom“, azt mondá: „egérkövest, tovább nem jára a méhemre“. Én osztán mondám, hogy „ugyan bizony Szabó Ferenczné asszonyom, immár ha ember ennék abból az méregből s nyavalyája lenne vagy meg is halna; micsoda lelkiismeret viszi kgedet arra“, melyre azt mondá, hogy „én bizony nem bánom“. Minthogy az méh tavaly halt meg, a melyből magunk is ettünk, másoknak is attunk, mindenütt rosszul voltak az méregtől. Ezt pedig most az elmúlt nyáron beszéllette nékem Szabó Ferenczné.

6. testis *Oklándi* Mihály, vacantiában levő unitarius praedicator, annorum 86, legitime citatus juratus examinatus fatetur juxta utrum. Egyebet nem tudok, hanem mikor a kőröspataki unitárius papság házánál laktam, egy alkalmatossággal igen jó reggel megindulék, hogy a mezőre menjek. Mikor a Szabó Ferencz kapujánál megyek vala, hallék nagy suhogást Szabó Ferencz udvarán vagy háza táján, mintha tehenet fejtek volna. Én osztán megállék a kapunál, benézék, de semmit nem láthaték, sem embert, sem marhát, csak hallottam a suhogást. Ceterum nihil.

7. testis *Oklándi* Mihályné Péterfi Borbára nihil.

8. testis *Nemes* Jánosné Oklándi Kriska, primipila, annorum 25, legitime citata jurata examinata fassa juxta utrum. Én egyebet nem tudok, hanem leány koromban láttam, hogy az anyaszopó bornyuknak az nyakán veres posztóából csinált erszény volt. Én az mezőn megfogám a bornyút, megkeresém az erszényben mi vagyon, vala benne holt szén s fohagyma. Ceterum nihil.

Ezen utolsó három fatenseket eskettük meg a 6-ik testis Oklándi Mihály uram házánál, ugyan az fent megírt napon, mivel betegsége miatt nem jöhetett a prefigált helyre.

Ezek tekintetes uraink a mi előnkbe hívott és állattatott személyek, kik is ecclesiai, nemes, primipilusi és jobbágyból álló személyek, kiknek hitük után való vallásukat irtuk meg fide nostra mediante, laknak mindnyájan Udvarhely alias Keresztúrfi székből Kőrispatakban; szokott pecsétünk és subscriptionk alatt a dominus exponensnek kiadván Ngtoknak, kgteknek küldöttük.

Datum anno, die loco que uti in praemissis.

Ezeknek utánna az jó isten oltalmában ajánljuk Ngtokat, kgteket és maradunk Ngtok, kgték alázatos szolgálói Udvarhely alias Keresztúrfi székből *Bözöd-újfalvi Kovács Péter* nemes Keresztúr székből egyik hites assessora és *Kőrispataki Antal* Lukács m. p. mindketten nemes személyek.

III.

a) (Utastás a tanuk kihallgatásához.)

Doceálja az I. kőrispataki *Szabó Ferenczné Vizi Borbára*, hogy isten törvénye szerint élő igaz jámbor asszony; nem bűvös-bájós; boszorkányos varázslókkal nem társalkodott, affélékkel nem is társaskodott.

Cum omnibus congruentibus circum stantiis.

E protocollo Sedis Keresztur, die 18, 9 bris 1745.

b) (A tanuk kihallgatása.)

Ajánljuk alázatos szolgálatunkat Ngtoknak, kgteknek, isten Ngtokat, kgteket sokáig éltesse szívesen kívánjuk.

Akarók alázatosan Ngtoknak, kgteknek értésére adni, quod in hoc praesenti anno 1745, die 8.

X. bris, kére minket nemes Keresztúrfi székből törvényes székiből emanáltatott utrumnal és ugyan vicetiszti urunk pecsétinek erejével ő kge és az unitarius esperest urunk ő kge pecsétivel is, nemes Udvarhely alias Keresztúrfi székből Kőrispatakban lakó *Szabó Ferencz* darabont, nemes személy, felesége *Vizi Borbára* nevével, hogy mennénk el ugyan az fenn megírt Keresztúrfi székből Kőrispatakon az egyikünk, úgymint *Karda János Antal Józseffel* együtt megosztatlan házához. Némi nemű fatenseknek hütök után való feleleteknek recipiliására. Mi azért engedvén alázatosan a Ngtok kgték utrumával való hívásnak, anno et die, ot supra ad locum specificatum elmentünk és ott mely vallókat az exponens vicetiszt mi előnkbe állattatott, mi azokat elsőbben is erős hittel istennek tartozó lelkekre megeskettük és az kezünkbe adatott utrumnak continentíája szerint szorgalmasan megexaminálván megkérdeztük és hütök után való feleleteket az fatenseknek az alább megírt mód szerint leírtuk.

Primus testis *Nemes János*, primipilus, annorum circiter 32, legitime citatus juratus examinatus, fatetur sic. Én az utrumban specificált inctat *Szabó Ferencznét Vizi Borbárát* nem tudom, ha isten törvénye szerint élő igaz, jámbor asszony-e vagy nem, hanem ő tudja s az ő lelke. Én előttem bűvös-bávós boszorkánysága nem volt; olyan-e ő, nem oly-e, ő tudja s az ő lelke. Társalkodását is az olyan személyekkel én nem tudom.

2. testis. *Georgius Semény*, nobilis ac pastor unitarius Kőrispatakiensis,

annorum circiter 43;¹ legitime citatus juratus et examinatus fatetur, hoc modo. Én csak ezen esketések alkalmatosságánál is, a melyeket hallottam Szabó Ferenczné Vizi Borka felől, nem ítélem, hogy isten törvénye szerint élő s jámbor asszony-ember lett volna, annál is inkább, mivelhogy feleségemnek maga megvallotta, hogy valaki méhit egérvő laskával megölte. Hallottam magam is szájából olyan szót, mely nem keresztény öreg asszonyhoz illő lett volna, mely ez: „b . . . m a lelkit a hamis embernek, a ki avval tartja, hogy én nekem sok pénzem vagyok“. Hallottam azt is, hogy helyemben lakó sok papot virgatott, Krisztus tagadónak, minek nevezte.

2do (Teljesen ugyanaz, mint az előbbi vallatásnál a 3-ik pont alatti vallomásai.)

3^{tio} (Megegyezik az előbbi vallomása 5-ik pontjával.)

4to Péterfi Ferenczné is a feleségemnek azt mondta, hogy „csak engem meg ne esketnének, mert fülemmel hallottam, midőn Dersi nevű pap Szabó Ferencznét boszorkánynak megszidá, de nem hallottam, hogy megperlette volna érte. Én is hallám midőn Szabó Ferencz mondta a feleségének: „te sohasem voltál tiszta lelkiismeretű ember“. — Alsó Istváni Andrástól hallottam, hogy azt mondja vala: „én bizony meg merném Szabó Ferencznét usztatni, nem félnék, hogy odaveszne“.

5to (Lásd előbbi vallomása 6-ik pontját.)

6to A tiszt uraimék vallatásában bejőve Stefán majorné és így szóla: „nékem a sánta óláhné így panasza, hogy egy estve csak bément a kürtőin Szabó Ferenczné és ráocsorodott és ő, tudniillik a sánta óláhné, keresztet kezdett hányni magára és ismét visszament a kürtőn. De midőn a feleségem kérdezte volna a sánta óláhnét, hogy mit vall, mondotta a sánta óláhné a feleségemnek: „bizony lelkem asszonyom, a mit tudok s láttam is, nem mérek mindent bevallani, mert félek ha Szabó Ferenczné rossz csinál velem (így!). Ez pedig a tiszt uramék inquisitiojok után lött értésemre és oda nem fateálhattam meg.“

3 testis Ónodi Andrásné Deák Sára, annorum circiter 34, legitime citata jurata examinata fassa. Én az utrumban specificalt incta asszonynak Szabó Ferencznének jámbor magaviseleténél egyebet nem tudok, mivel én nem tudom s nem láttam semmi bűvös-bávosságát; ő tudja s az ő lelke.

4 testis Szócs Mihály. (Vallomása megegyezik az előbbi napon tett vallomásával.)

5 testis Herbán Simonné Bundás Borka, N. Török István uram jobbágy-asszonya, annorum circiter 40, legitime citata jurata examinata fassa sic. Egy alkalmatossággal, mikor csordapásztorok voltunk, mikor a csordát reggelenkint hajtottuk, mindenkor üres fazékkal kijött a csorda elébe; hogy szólottunk érette minket elpirongatott; mű még a bírónak is panaszoltuk, hogy nem szeretjük, hogy a csorda elibe üres fazékkal kijár.

6. testis Semény Györgyné Máthéfi Kata, annorum circiter 27, legitime citata, jurata, examinata, fassa hoc modo. Én az inctat Szabó Ferencznét, isten törvénye szerint élő igaz jámbor asszonynak nem tarthatom arra nézve, a miket másoktól, mind pedig magától hallottam.

¹ Az előbbi vallatásnál 42 évesnek van írva.

Egy alkalmatossággal a sánta óláhné beszél vala én nekem, hogy az ágyban fenn ült és egy boszorkány csak bé ment a kürtön mezitelen s ő reá *vicsorodott*,¹ ő a keresztet magára hánni kezdte és visszatért s kiment a kürtön; de ő bizony esmérte, mert az körispataki asszony volt. Más alkalmatossággal is, mikor a tiszt uramék inquisitiojok volt, a sánta óláhnéval együtt megyek vala felelni; én elé hozám neki a dolgot, emlékeztetvén arra, a miket mondott volt én nekem, de ő arra azt felelé: „ó lelke asszonyom, az ember, a mit tud s lát is, ha csak egyedül van, jobb, hogy ne tudjon s ne lásson, vagy ha lát is, mondja azt, álmatta látta, mert én félek is, hogy én nékem rossz csinálnak“. (*így!*)

2do Tiszt uramék inquisitiojok után jutott eszembe, hogy Péterfi Ferenczné is beszélte nekem, hogy mikor Dersi pap itt lakott, Szabó Ferencznét szemtől szembe megszidta boszorkánynak, de meg nem perlette érte.

3to Varga Györgynétől is hallottam, hogy panaszkodik vala, hogy a jámbor tehenének úgy elvette Szabó Ferenczné a tejit, hogy semmi hasznát nem veszi, de bizony rövid időn rá izen.

4to A tavalyi esztendőben öt kosár méhet tettem el a hijuba igen gazdagon, egyszer felmegyek és megtapogatom a kosarakat, hát a jobbik nem zúg s felemelitem a kosárt, hát mint egy cipó, úgy vagyon a holt méh alatta. Szóllítám az uramat s leadám a kosárt, hát a méz mind benne vagyon s felverők és mintegy négy ejtelyi méze lőn. Én a mézből faluban is küldöttem, Kovács Péterné asszonynak is adtam, ő kénék is hallottam panaszát, hogy micsoda rossz méz volt, mi is mikor ettünk belőle megbetegedtünk. Az nyáron egy alkalmatossággal a kapunál a fűzfa alatt ülünk vala, Szabó Ferenczné is ott vala, a méheknek dolga hozodék elő, melyre monda Szabó Ferenczné: „az én méhemre is tanált volt tavaly valaki méhe, de ugyan megfizeték neki“, én kérdém, hogy mit csinála neki, monda Szabó Ferenczné: „laskát adék neki“, én kérdém „micsoda laskát“, arra mondá: „egérköves laskát“. Mindjárt a szívembe ütközék, hogy a bizony az én méhem volt és én mondák nékie: „ugyan bizony micsoda lélek vivé kedet arra, hiszen annak a mézét sem ki nem öntötték, sem a disznónak nem adták, hanem az ember ette meg, hátha meghalt volna tőle valaki“, arra azt mondá: „én bizony nem bántam volna“.

7mo Mikor a házunknál a változás esett, hogy uramat megkinozták, én az akkori egyéb cselekedetekben semmit nem tudok, mivel igen mélyen elaludtam volt s uram sem ébresztett fel mindaddig, hogy meg ne ijedjek, a míg a dolog majd mind elvégződik, hanem mikor maga a nyomás elvégződött, akkor felkiálta ilyen szóval: „nő kelj fel, siess, mert ördög vagy boszorkány vagyon a házban“ és én felkelék, hát uram a ház közepén áll s a tűzhez ülénk mind a ketten s a míg az uram a dolgot mind elbeszélte, egy fertály óra ha több idéje, a kakas megszólalék.

8. Egy alkalommal a favágón állok vala s hát Szabó Ferencz a feleségét szidja s ocsmányítja vala ilyen szóval: „ilyen, amolyan a lelked, sohasem voltál igaz tökéletes jámbor asszony“. Ez is a tiszt uramék inquisitiojok után jutott eszembe.

¹ Fennebb ócsorodott van (*szerk.*).

7. testis *Nemes Jánosné* Oklándi Krisztina, annorum circiter 20;¹ legitime citata jurata examinata fassa. Én az inctat Szabó Ferencznét jámbor igaz asszonynak tartottam még eddig, nem tudván semmi bűvös-bávosságát, sem olyanokkal való kártalanítását, ő tudja s az ő lelke rajta. Tudom azt, hogy leánykoromban Homlogyban a bornyujokon egy veres posztóból csinált eszény volt; hogy jámbor is volt a bornyú, megfogám s leoldám az erszényt, fokhagyma s hótt szén vagyon benne; én ott hagyám, nem vevém ki.

8. testis *Sánta Óláhné*, Todorka Antal uramék jobbágyasszonya, annorum circiter 30, legitime citata jurata examinata fassa sic. Én nekem most esztendeje hogy két fiacskám megholt két nap egymás után és én akkor igen búsult állapottal lévén, egy éjszaka álmomból feljededék s felülék az ágyban, hát a tűznél *képzik* Szabó Ferenczné. Én keresztet kezdék hánni magamra s kimene a kürtön. Társalkodott-e olyanokkal avagy nem, én nem tudom.

9. testis *Stefán Óláhné*, Bundás Borka. N. Ugron Ferencz uram jobbágya, annorum circiter 30, legitime citata jurata examinata fassa sic. Én a kérdésben mindazokat tudom, a mit az antecedens Sánta óláhné, mivel tőle hallottam mindazokat.

10. testis *Oklándi Mihály*, vacantiában levő unitárius praedicator, annorum circiter 80,² legitime citata jurata examinata fatetur sic. Egyszer hajnalban a mezőre indulék s a Szabó Ferenczné kapujánál mikor megyek vala, hallok erős tehénfejést; bénézek a kapun, de én sem tehenet, sem embert nem láttam. Én mindazonáltal nem tudván semmi világos boszorkányságát, sem olyanokkal való társalkodását, még eddigelé jámbor asszonynak tartottam, ha olyan is, ő tudja s az ő lelke rajta.

11. testis *Oklándi Mihályné* Péterfi Borbára, annorum circiter 60, legitime citata jurata examinata fassa in omnibus nihil.

E két fatenseknek erőtlen s beteg állapotjuk nem engedvén, hogy ad locum specificatum jöhessenek, kételenítettünk magok lakó házokhoz menni.

Ezek jó uraink az előnkbe állattatott fatensek, laknak mindnyájan nemes Udvarhely alias Keresztúrfi székben Kőrispatakon, kiknek nevük alatt conditiojukat aetasukkal együtt megírtuk.

Ezek a fent megírt fatenseknek hitük után való feleletek, melyeket írtunk meg mi is a szerint fide nostra mediante, szokott pecsétünkkel és subscriptiónkkal is megerősítvén és az exponensnek kiadván, Ngtoknak, kgteknek alázatosan elküldöttük.

Datum, anno, die locoque distincto. Correcta per nos Ngtoknak, kgteknek alázatos szolgálai *Péterfi László* m. p. és *Karda János* mindketten Udvarhely, alias Keresztúrfi székben lakó nemes emberek.

Dr. Vass Miklós.

¹ Megelőzőleg 25 évesnek mondatik.

² Előbb 86 évesnek mondatik.

A beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások.

(Második közlemény.)

Ördögnevelés.

A ki ördögöt akar magának nevelni, egy fekete tyúktól elveszi az első tojást és hónalja alatt kikelti. A csirkét gondosan neveli és minde évésnél az első falatot neki adja. Ha így fenntartja a gazda a csirkével a jóviszonyt, akkor a csirke bármilyen szolgálatot teljesít.

Hogy valakinek csökkenjen a jövedelme. A mikor egy cigány meghal és testét megmossák, szerezz abból a vízből. Ha valakire haragszik, a küszöbére dobja és ajtáját bekeni trágyával.

Ha valaki rosszat akar az utána következő lakónak. A sírásókat figyelemmel kíséri, hogy melyiktől fog csont kikerülni, még pedig emberi csont. A kikerült csontot egy kis földdel hazaviszi és beteszi a kemenczébe, kályhába. A mikor az új lakó tüzet csinál a kályha isszonyúan fog füstölni. A gazda megnézi, hogy mi lehet annak az oka és ráakad a csontra meg a földre. A hogy azokhoz hozzányul, azonnal megbénul.

Hogy valakit el ne dobjon a gazdája. A javas vizet hoz a folyóból és beleteszen egy ezüst pénzt és három szenet, egy boszujok csokrot forgat a csupor felett és mondja:

„Că s-o luat N. N. dila casa lui, dila masa lui, mindru și frumos, gras și sănătos. S-o dus pe cale, pe cărare, la balta de mînă, cu stropuri de zîn, sã sã spele de ura pusã, de ura adusã, de ura aruncatã, de ura țipatã, de urã, de făcăturã, ori din hainile lui, din zeñile lui, din sprinzeñile lui, din fața lui, din risu lui, din plînsu lui, din inima lui, din toate poadabile lui. Cînd o fost la cala zumãtafe s-o gãsit de o orbit, de gurã muțit, de picioare impecat, de minuri legat, de urcã asurzit. Îel s-o prins a sã cinta și a sã dãoli, cu glas mare pînã în cãri, cu glas mare pi su cãri, cu lacrimi pînã în pãmînt. Nîme în lume nu l-o vãzut, nîme în lume nu l-o auzit, farã Maica Precuratã, dila poarta raului. Pe scara de cãrã s-o scoborit, drumu l-o cuprins; biñe alcusul-o, biñe culcusul-o, biñe pe tel întrebatul-o, de aminințelu luatul-o. Ce te cînt N. N., ce te dãolãști cu glas mare pînã în cãri, cu glas mare pi su cãri, cu lacrimi pînã în pãmînt. O Sfîntã Maica Precistã, cum nu s-a cinta tel și nu s-a dãoli iel, cu glas mare pînã în cãri, cu glas mare pi su cãri, cu lacrimi pînã în pãmînt. Cã s-o luat

Elment N. N. a házától, az asztalától mint szép ember kövéren és egészségesen. Ment úton, ment ösvényen a krizmaolaj tavához boreseppekkel, hogy mossa le magáról a reá tett útálatot, a hozott útálatot, a dobott útálatot, a neki hányt útálatot, a rontásból kapott útálatot; a ruháiból, a szemöldökéből az arcából, a nevetéséből, a sírásából, a szívéből és minden ékesítő dolgaiból. A mikor a féllúton volt, a szemei megvakultak, a szája elnémult, a lába megakadt, a keze megkötözve, a fülei megsüketülve. Ő meg elkezdett sírni és jajgatni égis hallatszó hangokkal, ég alatt hallatszó hangokkal, földig érő könnyekkel. Senki a világon nem látta; senki a világon nem hallotta, csak Szűz Mária a mennyország kapujából. Viaszlétrán leereszkedett és elállta az útját; alaposan a legkisebb részletekig kikérdezte. Miért sírsz és miért jajgatsz te N. N. égis halszó hangokkal, ég alatt halszó hangokkal, földig érő könnyekkel. Ő Szűz Mária, hogy ne sirna ő és hogy ne jajgatna ő égis halszó hangokkal, ég alatt halszó hangokkal és földig érő könnyekkel, a mikor elment a saját házából a saját asztalától mint szép ember egészségesen, vidáman és kövéren. Ment

dila casa lui, dila masa lui, sânătos și voios, mîndru și frumos. S-o dus pe cafe, pe cărare, la balta de mîir, cu stropuri de zin, să să spele de ura pusă, de ura adusă, de ura urită, de ura împuțită, de ură, de făcătură, de ură aruncată, de ură țipată, de ură urită, de ura făcută din haișile lui, din fața lui, din lada lui, din horba lui, din toate podoabile lui, și din toate lucrurile lui, din risu lui, din horba lui, din plinsu lui, din toate podoabile lui, să să spele. Cînd o fost la cafa zumătate, s-o găsit de oă orbit, de gură muțit, de picioare împedecat, de urec asurzit, de mînură legat, de fermecă fermecat. Zis-a Maica Precistă, nu te cînta, nu te supăra, că eu din toate t-oî spăla și din toate relice, și din toate greșelile, din toate faptile, din toate năcazurile, din toate urile, și din toate făcăturile, din toate t-oî aleze, din toate t-oî culeze, și de toate t-oî spăla. Cum i ales bosîocu dintre toate florile, arîntu dintre toate arămile, așa t-oî aleze pe tine. Tu să și hăl mai ales dintre toț bărbați, dintre toț domni sfatului, dintre toț bătriși satului. Tu să și hăl mai ales. Cu cămesă de doldă t-oî îmbrăca, cu izmeșe și cu nădrăz noi t-oî îmbrăca, cu păpuș noi t-oî încălța, cunună de aor în cap t-oî pușe, ruț roșii în mîna dreaptă t-oî da, cu cure de aor t-oî înșinze, și flașcă cu zin în mîna dreaptă t-oî da, trîmbiță de aor în gură t-oî pușe, ruț roșii de aor în obraz t-oî pușe, țilincă în mîna dreaptă t-oî da, pe uliță t-oî slobozi, cu glasu cucului în vremea plugului cîntînd, cu trîmbiță de aor trîmbițînd. Ciț oameș or și, ciț sateș, ciț poporeș or și cu feresile astupate, cu ușile înceise; feresile l-or dăstide, ușile l-or destupa. Glasu cucului în vremea plugului în gură țilincă l-oî da. Oameș inainta ta or ieși, feresile l-or destupa, ușile l-or dăstide, după ține s-or uita și or țice: Ce crai, ce împărat i alăsta? Nu-i crai, niț împărat, că-i N. N. a hăl mîndru și frumos. Și zic-or oameș, haialaț seteș, poporeș și norozeș: a ho fičoraș și domn mare, că nu-i nițe crai, nițe împărat, nițe N. N. hăl frumos, că-i măr dulce înflorit, zîșin mîndru înzîși-

uțon, ment ösvényen a krizmaolaj tavához borseppekkel, hogy mossa le magáról a reá tett útálatot, a hozott útálatot, a megútált útálatot, a megbüdösödött útálatot, a rontásból származó útálatot a ruháiból az arczából, a lábájából, a beszédéből és az összes ékesítő dolgaiból, az összes holmijából, a nevetéséből, a sírásából, az összes ékesítő dolgaiból. A mikor a félúton volt a szemei megvakultak, a szája elnémult, a lába megakadt, a fülei megsüketültek, a kezei meg lettek kötözve rontásokkal meg-rontva. Mondá: Szűz Mária ne sírjál, ne búsuljál, mert én mindentől le foglak mosni. Az összes rosszaságokból, az összes vétkeidből az összes cselekedeteidből, az összes aggodalmaidból, az összes útálatoktól és az összes rontásokból ki foglak választani, ki foglak szedni és mindentől le foglak mosni. A hogyan ki van választva a boszjok az összes növények közül, az ezüst az összes rezek közül, úgy foglak én tégedet kiválasztani. Te légy a kiválasztott az összes férfiak közül, a község összes tanács urai közül, a község összes öregei közül. Te légy a legkiválasztottabb. A fehér inggel foglak öltözni, új gatyát és nadrágot fogsz felvenni, új czipőt fogsz felhúzni. A fejedre arany koszorút fogok tenni; piros rózsát a jobb kezedbe fogok adni. A derekadra arany szíjat fogsz tenni; a jobbkezedbe borral telt flaskót fogok tenni; a szádba arany trombitát fogok tenni; piros rózsát az arczodba fogok tenni, tilinkót a jobbkezedbe fogok adni és az utczára ki foglak engedni a szántás korabeli kakuk hangjával énekelni, az arany trombitával trombitálni. A hány ember lesz, a hány falusi, a mennyi nép az ablakjával és ajtajával becsukva; az ablakokat ki fogják nyitni, az ajtókat ki fogják csukni. A szántás korabeli kakuk hangját a szádba fogom tenni. Az emberek elődbe fognak jönni, az ablakokat ki fogják nyitni, az ajtókat ki fogják csukni, utánad fognak nézni és mondani fogják: miféle király, császár ez. Nem császár, nem király, hanem a szép és gyönyörű N. N. És mondani fogják a többi emberek a falubeliek. Hó legény és nagy Úr, ez nem császár, ez nem király, ez nem a szép N. N., hanem virágos édes alma, szép meggyfa, meggyekkel, a havasról lehozva és tiszta búzakalácsal táplálva, a naptól megbarnítva, borral meg-

nat dila munfe coborit, cu colac de griu curat togmnit, de soare insorit, cu zin stropit, cu mair mairuit, de domni sfatului iubit, de batrini satului cinstit, de oameñ omeñit, cu zin stropit, de toț domni cinstit, și de toț omenit.“

csepegtetve, krizmaolajjal megbérmálva, a tanács urai által megszeretve, a község öregjei által tisztelve, az emberek által tisztelve, borral megesepegtetve, az összes urak által tisztelve és az összes emberek által tisztelve.“

Egy más változata. A javas elővesz egy tehéntrágyát és azt három részre osztja. Mindegyik részbe tesz 3—3 követ. Az így elkészített trágyadarabokat felviszi a padlásra és a kémény mellé helyezi. Mindegyik trágyadarabra tesz egy fazekat és mondja :

„Sfintă Maică Precistă, cind or scoafe cloștile acește pui, atunēi și niče atunē sã nu-i poată strica și sã nu-l poată țipa, și sã nu poată fače cu iel ñimic. Cind or scoafe cloștile aișfe pui, atunē și niče atunē sã nu mã poată țipa pe miñe.“

„Ó Szűz Mária, a mikor ezek a kotlók csirkét fognak kikeltetni, akkor, de még akkor se tudjanak nekem rontani, engemet eldobni és velem valamit csinálni. A mikor ezek a kotlók csirkét fognak kikeltetni, akkor, de még akkor se tudjanak engemet eldobni.“

Filimon Auril.

NÉPKÖLTÉSNET ÉS NÉPZENE.

Pótlék a zoborvidéki népszokásokhoz.¹

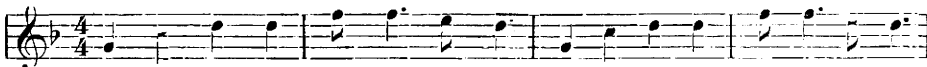
(Második közlemény.)

III. Szentiváni énekek.

(Tót szöveggel.)²

1.

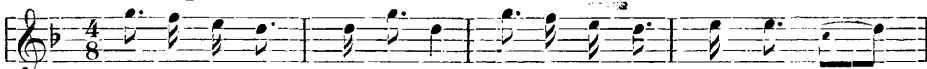
Lassan.

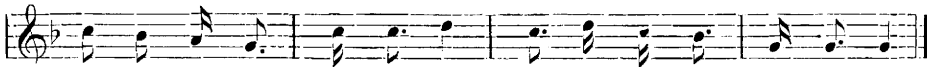
1. Pred do - meč - kom za - hra - deč - ka, Vtom zah-rad-ku fi - a - leč - ka

¹ Az első közleményből (Eth. 1913. 114. l.) kimaradt még ez a Vicsápról való magyar kiéneklő dal:

Lassú tánczlépésben.

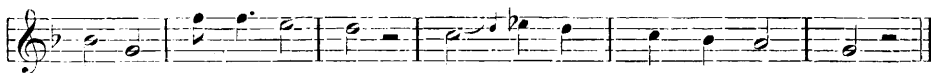
Sü - rö er - dő, ma - gos gát, Hup - ka Rú - zsi u - gord át,

De te, Ja - no, ne tró - bád, Csók - ra ter - mett sze - med, szád.

Ezzel együtt a vicsápi szentiváni hagyomány összesen három dallamból áll; közülök egy magyar, egy vegyes és egy tót szövegű.

² A nyelvhatáron általános jelenség, hogy dalt akkor is átvesznek egymástól a szomszédos népek, mikor egymás nyelvét nem is beszélik. Az itt közölt tót szövegek közül csak a szalakuszit és pereszlényit jegyeztem le tótoktól, a többi magyar községekben, magyaroktól, a kik tótul csak tökéletlenül, vagy sehogyse tudnak. Innen van,

Roz - ma - ring ze - le - ny, E j, še - cek do - slá - pa - ny.

2. Ked' sa chlapci dozvedeli,
Na rozmaring chodievali.
Rozmaring zelený,
Ej šecek doslápaný.

3. Hned ty chlapci ne meškali,
Boženikom vedet dali,
Aby pohladali,
Ej, de sa chlapci mladý.¹

Vicsápon is 20—30 esztendeje, hogy utoljára raktak szentiván-tüzét, a hozzátartozó énekekből ezt a hármat tartotta fenn az öregebbek emlékezete.

(Vicsápapáti, Nyitra vm.)

2.

A zaborvidéki magyarokkal szomszédos tót községekben nem mindenütt ismerik a szokást. A hol ismerik, a hozzávaló dalok épség, terjedelem, változatoság és szertartásos jelentőség tekintetében nem érik el a magyar maradványokat. Általában ugyanezt mondhatjuk a más vidékről följegyzett és a „Slovenské Spevy“-ben közölt tót szentiváni énekekről is. Így tehát ennek — általános vélemény szerint — a szlávágtól átvett szokásnak fejlettebb alakja maradt volna fenn a magyaroknál, mint a tótoknál. Azonban ma még sem a magyar, sem a tót anyagot nem tarthatjuk elég teljesnek arra, hogy belőle pontosan megállapíthassuk a kettő közti viszonyt.

Egyelőre három tót községből származó hat dallamot mutathatok be. Közülök öt merőben elütő a magyaroktól, a hatodik a vicsápi vegyes szövegűnek változata. Csehíben magyaroktól hallottam a közeli Lapásgyarmaton szokásos éneket:

O sva - tom Já - nem hned mo - si ho - re stat,
cim do - le lah - ne,

A o vá - no - cáh dob - re nám bo - lo mi - lým spat.²
Od dl - hí no - cáh

(Lapásgyarmat, Nyitra vm.)

hogy a tót szöveg néhol romlott. Legnagyobb a tót nyelvismeret Vicsápon (ma: Vicsápapáti; 1226 magyar, 113 tót lakossal; tót nevek régibb beolvadást is sejtetnek). Itt följegyeztem — magyaroktól — egy egész sor tót dalt, melyek a szomszédos tót községekben ismeretlenek, tehát messzebből kerültek. Magyarázatul felhozták, hogy régebben, mikor még sarlóval arattak, a legkisebb vicsápi gazdának is volt tót aratója, legalább egy. Azokról maradhatott egy részük, más részük talán a beolvadt tótsággal jött.

¹ Fordítása: | 1. A ház előtt kertecske | A kertecskében violácska | Zöld rozmaring | Ej, mind le van taposva! | 2. Mikor a legények megtudták Odajártak rozmaringért. | Zöld rozmaring stb. | 3. Nem is késlekedtek a legények | Az esküdteknek tudtul adták, | Hogy kutassák fel, | Hova lettek az ifjú legények (a tettesek?).

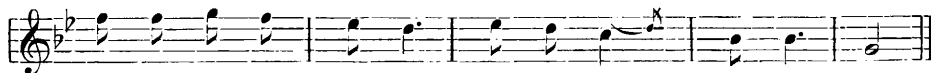
² Fordítása: (a szöveg romlottnak látszik) Szentivánkor, alig fekszünk le, mindjárt föl kell kelni. Karácsonykor, hosszú éjszakákon, jó volna kedvesünkkel hálni. (?)

3.

A Menyhével határos Szalakuszon fiatal lányok rakják a tüzet, s az alábbi két dalt mondják mellette:

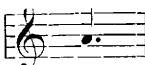
I. *Mérsékeltten.*

1. Pod - te chlap - ci pod - te, rá - da vác ěa - ká - me,

Za - lož - te nám oh - na nech sa za - hri - vá - me.

2. Založte nám ohna, ohna širokého,
Napečeme při ňom chleba visokého.

a) változat:

II. *Lassan.*

1. A - ny va - ši¹ a - ny viš - ši od ta - ni - ra,
Bu - de dob - rý, bu - de dob - ry, pre fra - ji - ra.

2. Kerá divka na náš ohen ne prišla,
Tá ne ráda pec frajera opustá

3. Tá Holbajkiná na náš ohen ne prišla
Tá ne ráda pec frajera opustá.²

Holbajkina egyik lány neve. Ezt a versszakot addig ismétlik, míg valamennyi lány neve sorra kerül. A kicsiny zsellérfaluban sok nincs s így az egész mulatságnak hamar vége szakad.

Az I. dallamra éneklük még ezt a szöveget is, különösen Szentiván előtti hónapokban:

1. Keby mi len prišol Svatho Jána večer,
Keby mi donesol ričicu ěrešen.
2. Ričicu ěrešen, jeden koš koláčom,
Aby mala ěo dat, tým mojím vohláčom.
3. Ěresnička višna, já som k tebe prišla,
Keď sa já ne vydám, bodaj si ti viškla.
4. A keď sa já vydám, bodaj si rodila,
Ne jedna panenka k tebe by chodila.
2. Ne jedna panenka, ne jeden mladeneč,
Kerý hu ovede o zelený vehec.³

(Szalakusz, Nyitra vm.)

¹ = väšší.

² Fordítása: I. 1. Jertek legények, jertek, örömmel várunk, | Rakjatok nekiünk tüzet, hadd melegedjünk. | 2. Rakjatok nekünk tüzet, széles tüzet | Sütünk annál magas kenyeret. II. 1. Sem nagyobb, sem magasabb a tányérnél | Jó lesz, jó lesz szeretőnknek. | 2. A mely lány nem jött ide a tűzünkhöz | az nem szívesen hagyja ott szeretője kemenczéjét | 3. Holbajkina nem jött ide tűzünkhöz | Ő nem szívesen hagyja ott szeretője kemenczéjét.

³ Fordítása: 1. Bárcsak eljönne már Szentiván estéje | bárcsak hozna nekem egy

4.

I.

1. Vy - lo - ži - li Pre - se - ra - ni ko - ry - to,
Hru - šo va - ni ne ve - de - lí čo je to.

2. Ideme mi Svatmu Jána putuvat,
Budu nám tam šnorovački kupuvat.¹

A dallamnak változata :

II.

a

1. Za - lo - ži - li sme si, za - lo - ži - li sme si

a) Változat.

oh - nič - ka jas - né - ho.

2. Pri ňom sa dohrivá,
Pri ňom sa dohrivá
Moc ľudu krásneho.

6. Čo by mi doňesol,
Čo by mi doňesol
Plný koš čerešen.

3. Skapali rukavce,
Skapali rukavce
Na zelený hadbáb.

7. Faralové kravy,
Faralové kravy
Do kolená hnojá.

4. To že ich ukradol,
To že ich ukradol
Ten Petriko Čamlák.

8. Čo im ne vykydá,
Čo im ne vykydá
Gulás krivonohý.

5. Keby mi len prišol,
Keby mi len prišol
Svatho Jána večer.

9. Zarodeli višne,
Zarodeli višne
pre tý divki pišné.

rosta cseresnyét. | 2. Egy rosta cseresnyét, egy kosár kalácsot, | Hogy legyen mit adnom kérőimnek. | 3. Cseresnyefa, meggyfa, hozzád jöttem | Ha férjhez nem megyek, bárcsak száradnál ki. | 4. És ha férjhez megyek, bárcsak gyümölcsöznel | Akkor nem egy kis lány járogatna hozzád. | 5. Nem egy kis lány, nem egy legény, | a ki őt megszabadítja a zöld koszorútól (= elveszi).

¹ Fordítása: A pereszlényiek kirakták a teknőt | A hrusóiak (Körtvélyes szomszédfalu) nem tudták mi az. | 2. Elmegyünk mi Sz. Jánoshoz búcsút jární, | Ott majd vesznek nekünk pruszlikot.

10. Zarodeli druhé,
Zarodeli druhé
Pre ty samodruhé.

11. Olovený hrniec,
Olovený hrniec
Stribolná pokrývka.

12. Za grajcar mládenec,
Za grajcar mládenec
Za sto zlatý ďivka.

A tűztől hazajövet :

III. a.....

Ke - rá ďiv - ka na náš o - hen ne priš - la,¹
Ne - rá da - by pec, oh nis - to ob - iš - la.

a) vagy:

(Pereszlény, Nyitra vm.)

Feltűnő sajátosság a tót szövegben a csúfalkodó hajlandóság. A vicsápi: moslékot etet a legényekkel, a pereszlényi: ingtolvajt, lusta bérest, megesett lányt emleget s a szalakuszival együtt a távolmaradtakon gúnyolódik. Ennek némi nyoma a magyar szövegeken is akad, de még nem mint szerves rész, csak mint vulgáris variáns, ráduplázó nevetető rim, egy-egy komoly sorra. Pl: „Rengő alá rengő — üssön meg a menykő“ „Roppan gyívó mogyoró — Király Josko nagym...ó“. — Sőt adat van rá, hogy efféléket inkább az ünneprontók kiabálnak közbe, fiúk, legények, a kik lármával, dobálással igyekeznek zavarni a résztvevőket. (Tudniillik abban az egynéhány községben, a hol egyházi és világi hatóság még békén hagyja őket). Ettől egy lépés csak, hogy a résztvevők maguk is felkapják a gúnyolódást.

Azonfelül megtörténik, úgy látszik egyre gyakrabban, hogy a bevallott és elismert jegyespárokon felül kiéneklük a hirbehozott, elhagyott leányokat is. Ilyen módon alakul az egykori komoly, szertartásos, szép ünnep² banális tréfálkozásá, egyre vaskosabb, sőt durva gúnyolódássá.

¹ II. Fordítása: 1. Gyujtottunk mi | Gyujtottunk mi | Tiszta tüzeceket. | 2. A mellett melegedik | Sok gyönyörű nép. | 3. Elveszett a féling | Zöld selyem varrással | 4. Azt mondják ellopta | Csamlák Péter. | 5. Báresak eljönne már | Szent János estéje | 6. Hogy hozna nekem | Teli kosár cseresnyét. | 7. A pap tehenei | Térdig trágyában. | 8. Mért hogy ki nem hánya | Görbelábú gulyás? | 9. Megérett a meggy | A kevély lányoknak. | 10. Megérett a másik(?) | A terhes lányoknak. | 11. Ólomfazék | ezüstből a födele | 12. Egy krajezár a legény | Száz forint a leány.

III. 1. A mely lány a mi tűzünkhöz ki nem jött | Nem szívesen jár a kemence, a tűzhely körül.

² Mert ilyen emléket őriznek róla az öregebbek mindenütt. Több helyt nyomatókusan hangsúlyozták, hogy a szentiváni ének nem „világi“. Az „istenes“-től, a mi a világinak ellentéte, abban különbözik, hogy nincs templomhoz, egyházi szertartáshoz kötve, mintegy középtűt áll a kettő közt.

A szentiváni ünnep ezirányú fejlődésében (azaz pusztulásában) a zaborvidéki tót változat már előbbre van, mint a magyar; de van magyar példa egy még későbbi stádiumra: mikor a prózában rögtönzött gúnyolódás már a dallamot, verset is kiszorította s az ünnep egykori jelentésének alig van valami halvány nyoma. Ez a hontmegyei sz.-györgynapi tűzgyújtás.

Hont megyében a Szikinceze völgyén Zalabától fel Füzesgyarmatig minden községben él még ez a szokás. Kétségtelen, hogy a sz.-ivánnapi ünnep maradványa; valahogyan áttolódott Szent György napjára.

Április 23-án este kimegy a fiatalság szokott helyére, megrakja a tüzet. Átugrásról már nincsen szó, azonban két legény közt a következő párbeszéd folyik:

1. „Pulövi Sz. György.“

2. „Ne löjj.“¹

1. „Mit ígérsz?“

2. „Csudálatos esetet.“²

1. „Ugyan mi lehet az?“

2. Elmond valami évközben megesett furcsa, nevetető dolgot, nevet nem említ, mégis tudja mindenki, kin esett meg. Pl.: „az egyszeri asszony megfőzte a gatyát káposztának“. Vagy: „az egyszeri asszony nadrággal támasztotta alá a dunnát“. Erre:

Mindnyájan: (nagy sikoltozás és nevetés közben)

„Szégyen gyalázat.“

Mikor a „csudálatos eset“-ből kifogytak, rákerül a sor a házásításra, úgy mint másutt a szentiváni ének során. Ekkor a párbeszéd így alakul:

1. „Pulövi Sz. György.“

2. „Ne löjj.“

1. „Mit ígérsz?“

2. „Egy szép lányt.“

1. „Kit s kinek?“

2. „Lipták Esztert Pető Gézának.“

Mind: „Jó lesz, jó“.

Így folytatják, míg van kit összeházasítani.

Hogy mennyire fél mindenki a Sz. Györgynaptól, ha van valami a rovásán, mutatja ez a szólás: „megálljon kè, maj kilövetem Sz.- Györgynapkor“. S úgy látszik, az ártatlan tréfa határán túl is elmennek a „kilövők“; legalább Zalabán már egynéhány becsületsértési per lett a multság következménye. Emiatt újabban el is kezdik hagyogatni.

Úgy lehet, ez a körülmény a Zoborvidéken is sietteti majd a szentiváni ének pusztulását, ha ugyan nem végez vele egy pár évtized alatt az, a mi hatalmasabb szolgabírák, papok tilalmánál s a mi még tán sohasem esett neki a népnek olyan hirtelen, olyan kiforgató erővel, mint manapság az új idők szele.

Kodály Zoltán.

¹ Füzesgyarmat:

„Lövöm a Sz. Györgyöt.“

„Ne lödd“.

² Füzesgyarmat: „Szép hírt“.

I R O D A L O M.

Wichmann, Julie: *Beiträge zur Ethnographie der Tschermissen*. Helsinki 1913. Société finno-ougrienne. (Travaux ethnographiques V.) 126 lap nagy negyedrért és 20 képes tábla. A szövegben 17 nőcsoport és 8 gabonaszárító fényképének mása és 94 rajz (kéreg- és háncsmunka). Ára 10 finn márka.

A magyar tudománynak első természetes feladata, mintegy házi teendője, hogy kimerítően megismerjen mindent, a mi a haza földjére és népére vonatkozik. Emellett mindjobban érvényesül annak a belátása, hogy elsősorban a magyar nemzetnek, mint a finn-ugor népcsalád legtehetősb tagjának, mondhatni nemzetközi hivatása, hogy az egyetemes tudomány számára feldolgozza a család többi, nagyobbrészt primitív kultúrájú és úgyszólván kiskorú tagjainak rohamosan sorvadó etnikumát.

Tekintetbe jön itt főképp a tágabb értelemben vett néprajz, beleértve a nyelvet is. A finnt kivéve, a finn-ugor népek nyelvének és népköltésének közlésében és feldolgozásában csakugyan vezet a magyar tudomány, míg a népléktan többi ágaiban és a leíró néprajzban a nálunknál is kevesebb önrendelkezéssel bíró és kevesebb számú, de általánosabb kultúrájú és szívósabb nemzeti érzésű finn testvéreinké a vezető szerep.

A finn-ugor leíró ethnographia körébe tartozó azon dolgozat, melyet itt röviden ismertetni akarunk, mondhatni mindkét nemzet szellemi munkájának közös terméke. Egy finn asszonnyá lett magyar leány munkája ez, a mely azonban az általános tudomány érdekében egy harmadik nyelven: németül jelent meg.

Egy magyar állami tanítónő, Herrmann Julia, 1905-ben férjhez ment Wichmann Yrjö dr. finn nyelvtudóshoz és az 1905—1906. években elkísérte férjét a volgai cseremiszek közé. Míg Wichmann alapvető és lezáró nyelvészeti kutatásokat végzett, az asszony néprajzi tanulmányokkal foglalkozott. Ezeknek egy részét dolgozta fel a jelen könyvben. Később hosszabb időt töltöttek a moldvai és hétfalusi csángók közt. Az asszony folklore-anyagot gyűjtött (l. Ethnogr. 1907. 213. és 287. l.), Wichmannnak pedig sikerült megoldani a csángók nyelvjárásának sokat vitatott kérdését; ezzel kétségtelenül a legjelesebb magyar nyelvészek sorába lépett.

Herrmann Julia női főszereplője volt annak az emlékezetes Kalevala-estélynek, melyet Vikár Béla rendezett 1905 június 7-én, a Nemzeti Múzeum dísztermében, a Magyar Néprajzi Társaság kebelében. Cseremisiz tanulmányairól Wichmanné előadást tartott a Magyar Földrajzi Társaságban, 1907 okt. 4-én.

Cseremisiz könyve három érdekes és jellegzetes néprajzi tárgykörrel foglalkozik. A legnagyobb része a női viseletet tárgyalja, azzal a biztos módszerrel, azzal az áttekinthető és áttekinthető rendszerrel, minuciózus tüzetességgel, azzal a kimerítő részletezéssel, mely a finn népvizsgálatot jellemzi, azzal a beleérzéssel, hozzáértéssel és szakértelemmel, a mi nem is meglepő a festeni tudó és női kézimunkában jeleskedő tanítónőnél; s a gazdag népnyelvi kifejezések azon feltétlen szabatosságával, a mit az ezek feljegyzésénél segédkező férj nyelvtudása biztosít.

A második fejezet a cseremiszeknek azon sokféle használati tárgyait írja le, melyeket a hárs-, a nyír- és a szilfa háncsából és kérgéből készítenek. A népiparnak ezen igen jellegzetes és eredeti alkotásait most rohamosan kiszorítják a gyáripar olcsó és kényelmes termékei. Szóban és rajzban való itteni bemutatásuknak tehát érdemük van azoknak a tudomány számára való megmentése tekintetében. Ez a fejezet megjelent már magyarul: A Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának Értesítője. IX. 93—125. l.

A finn-ugor primitív építkezésnek igen sajátos és érdekes alakulata a gabonaszárító. A cseremisz föld klimájában a gabonaneműek szeme aratáskor nem elég száraz a kicsépléshez. Mesterségesen kell tűz segítségével megszáritani. Ez rendszeren szeptemberben történik, minden háznál külön e célra épített gabonaszalókban. Ezeknek több különböző típusa van ismertetve olyan beható részletezéssel, mely szinte meglepő, tekintve azt, hogy e tárgykör meglehetősen idegen és eltérő a szerző addigi képzetkörétől.

A könyv összesen 221 külön tárgyat ismertet igen egyszerűen, rendkívül világos és értelmes előadással. A tárgyak legnagyobb részét képek is illusztrálják, igen sikertelt fotográfiák és szemléltető ábrák, kevés kivétellel a szerző saját felvételei és rajzai.

A szerző megelégszik a feltétlenül hiteles anyag közlésével és a biztos ténymegállapítással és nem bocsátkozik révedező összehasonlításokba és ingatag hipotézisekbe.

A rövid előszó világosan megmondja a könyv tartalmát és célját. A legszigorúbb fonetikai transscriptióval feljegyzett, nyelvészetileg is fontos cseremisz kifejezéseket külön jegyzék foglalja össze.

A mintaszerű könyvnek abszolút tárgyi értéke mellett reánk magyarokra nézve van némi személyi érdeke is. Ebből talán nem von le semmit az a körülmény, hogy az ismertetett könyv szerzője ezen sorok írójának a leánya.

Herrmann Antal.

Néprajzi könyvészet 1911-ről.

(Második közlemény.)

Kada Elek. Városunk őstörténete. Kecskeméti Lapok 65—74. sz.

Kadić Ottokár dr. A háromi ősember kutatásának mai állása. Arch. Értesítő 164—179. l.

Kadić dr. Ottokár. Die Erforschung des diluvialen Menschen in Ungarn. Jung Ungarn. I. 101—114. l.

Katona Lajos. A népköltés a néplélektan tárgykörében Budapesti Szemle 141. köt. 321—351. l.

Király Pál. A magyar boszorkányok (Komáromy Andor oklevéltára nyomán). Erd. Múz. 165—169. l.

Kis Samu. Népköltészetünk hangulata a szabadságharc alatt. Pesti Hirl. 63. sz.

Kis Samu. Népköltészetünk hangulata a szabadságharc után. Pesti Hirlap márcz. 15. és decz. 24. sz.

Kisch Gustav. Altgriechische Ortsnamen in Siebenbürgen. Besztercezi ág. főgimn. 1910/11 értes. melléklete. (I. r. 25—29. l.)

Koerner, Dr. Eberhard. Sitten und Bräuche am Allerheiligen- und Allerseelestage. Kaschauer Ztg. 127. sz.

Koris Kálmán dr. A matyókról. (Kivonat.) Orvos. Term. Vizsgálók 35. vándor-gyűlés munkálatai. 203. l.

Koris Kálmán dr. A magyar népies építkezés szociológiai jelentősége. (Kivonat.) U. o. 221. l.

Kos Károly. Régi Kalotaszeg. Magyar Iparművészet, 157—215. l.

Kövi, Emmerich Hochzeitsgebräuche in der Zips. Die Karpathen IV. 2. H. 630—632. l.

Krecsmarik Endre ifj. A szarvasi honfoglaláskori magyarokról. Nemz. kultúra. I. 28. l.

Kuhárszky László. A czéhek Magyarországon. Eperjesi Lapok 7—9. sz.

Hellebrandt Árpád.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Néprajztörténeti adalékok. Székely István Soltárából (1548) és Chronikájából (1559) közlöm e nehezen hozzáférhető néprajzi adalékokat:

Csörsz árka: Ez [Seita Pannonianac kirallia] A' CZERSZ AROKIAT MEG WYTta, kit nem azért hittanac Czersz arokianac, hog' azon a' Czersz kiraf felesiget hozot volna maganac, hanem azért hog' az arkot, az orszagnac otalmara leg előszórt az ezenaltatta volna, meeg Attilanac előtte, mikor it külömb külömb nemzetec lakoznanac. Ki akort nag' mell volt, mint most eg' varos arokia, es á teteien eleuen fac voltac ültetuen, kinec az giükerei meg tartottac á föltest, hog' be ne omollion. Kiken kapuk voltanac, es ör alloc. Mikoron pedig valami ellensig az orszagra tamadot, tahat mind oda az arokra futottac, es vg' oltalmaztac az orszagot. Nem csak eg' vagion pedig á fele, hanem töb'is vagion, ielesben a Tisza Duna közöt, kie mind é napiglan meg lattatnac, de imar á hoszu üdö miat be föltestec, kiuel nem á Magiaroc eltenec, hanem az ő előttöc valo nemzetsigec. Chron. 139.

Föld köldöke: Eü fondala az földet az ü erőssigin: hog' meg ne indujon öröcken öröcke. Solt. 106. A magyarázatban: Az ü erőssigin. Etc. az az erőssigin ertetic az viz azkin az föld fezzic, es az földnec köldöke, mell'et az földnec közepötte hel'heztetöt. Solt. 226a.

Isten ostora: Az te nilaid be üttettec en bel'em az az, az betegsigneec ü serelme mind az szüemig be hatott, tud meg pedig hog', Daid az isten ostorat nuezi, isten nilanac, es isten kezenecc. Solt. 176a/177.

Ifjító forrás: az te effusagod meg vyultassecc mint az kesseföije. Solt. 105. Magyarázata: Az te Effusagöd meg vyultassecc mint az keselöie. Etc. It szol az lelki születes felöl az Christos altal, mell' hasonlatatic az keseföhöz, ki uensige koran, az ü förödöienec forrassat meg keresi, kibe ha meg förödhetic ketsignelkül vensigit effusaggal változtattia, mell' forrasoc közül eg' vagion az *fekete hargita hauasnac teteien*, kire narba vg'an rea omalnac az keselöie, mell' forrashoz nem meszsze masis vagion de azt eg' sem illeti. Solt. 225a. (Vö. Jungbrunnensage.)

Lucifer táblája: Es lasd meg az te fiadnac fiait: bikesig legen Israelen. Solt. 138. Magyarázata: Fiadnac fiait etc. It töb' aiandekat szamlalia előue az hazassagnac, hog' fioknac fiait meg lathassac, mint Adam, Set, noe Abraham,

lizhae, Jacob, az profetae, es nag' sokan egebec kie Christosba hittenee, de istennee ez fele aiandekat igen gúllólic, az Cautess baratoe, es papoe, mert fie az luciper poronezolatát tartae, kit ki adanae pokolba az styx mellet, az Sisifos hegen. hol meg' vaáon irua, kússeb bűn az paraznasag honnem mint az hazassag, *ez luciper tabliait lattam Czati Demeternel, es varadon Frater Gergelnel.* Solt. 240/240a.

Macskajáték: A' MISEBE á Canon kőzötis valo maczka iatekot ez [Nagy Gergely pápa. 592a.] szerze, es rende. Chron 128a.

Olaj: Finleti az ű orozaiat az olaitol etc. It nalunc nem szokas hog' embernee, feiet, es orozaiat is illatos ollaiat meg kenninee, de Sidosagba szokas vala, mint az Christost meg' kene, az azoni alat az Simon hazanal. Solt. 226a.

Pelikán: Az Pelican madar ill' természetű, hog' fiait szeretetibe mind meg' öli, es harmad napig siratt'a űköt, annae vtana, magatis meg' szeertí, ez az űnnón veyeucl, az fiait meg' hinti es fel tamaszta. Solt. 224a. — Ollan vaáoe mint az bagoű, az az, semmit eyel nem alhatom mint az bagoű, auag' az Pelican madar. Solt. 224a.

A Székely Chronikájában feljegyzett **Mátyás királyról szóló truja** ismert dolog, azért annak újból való közlését szükségtelennek gondolom.

Tr. Z.

*

A **mennyei boldogság.** Deák Ferencz esprítjének ismert bizonyítéka az a *példa*, a melylyel az egységes birodalom egy hívét lefőzte. „Szép színekkel festették előtte — mondja Csengery Antal a Deák emlékezetének szentelt felolvasásában (*Olcsó Könyvtár 121—122. l.*) — minő boldogság vár Magyarországra, ha egybeolvad Ausztriával. *Mennyivel nagyobb a mennyei boldogság*, jegyzé meg' Deák, *s még sem akar senki meghalni*“. A példa azonban nem csupán Deáknál s először nem is nála van meg. Kazinczy Szentgyörgyi Józsefnek 1806 márczius 16-án Fábchich József egy különös leveléből idézi, hogy „mi nem vagyunk még mentek az — quod absit — elpatkolástól“ s ezt teszi hozzá: „Szegény Pap! quod absit! pedig ő es gróf Teleky József *azt tartja 's tartotta, hogy csak ott van az élet es még sem kívánkozik abba a boldogságba*“. Érdekes változatban, de ugyanezt írja egy Sebestyéntől most kiadott levelében Kriza János is Gyulai Pálnak: „Különben úgy vagyunk, mint Szent Pál, a ki nem tudta elhatározni, mi jobb: a Krisztussal a mennyben lenni-e, vagy a földön maradni“. (*Magy. Népkölt. Gyűjt. XII. 403. l.*)

Gálos Rezső.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magy. Néprajzi Társaságnak 1913 márczius 26-án d. u. 5 órakor a M. Tud. Akadémia felolvasótermében tartott nyilvános felolvasó es zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: br. Szalay Imre min. tan. elnök, Sebestyén Gy. alelnök, Solymossy S. főtitkár, Bán A. titkár, K. Dancs Á. pénztárnok, Beluleszkó S. könyvtárnok, Máder B. ellenőr; Alexics Gy., Barabás S., Erdélyi L., Heller B., Huszka J., Mészáros Gy., Spitzer

M., Szegedy R., Szinte G., Tagányi K., Tolnai V., Versényi Gy., Vikár B. vál. tagok; Czirbusz G., Gragger R., Négyessy L., Róheim G. r. tagok, és számos vendég.

I. A felolvasó ülés tárgyai: a) *Berze Nagy János*: A finnek meseosztályozása. Felolvassa Solymossy S. — b) *Schmidt Tibold*: Az oláh kolindákról. — Az utóbbi előadáshoz Czirbusz Géza és Alexics György szólnak hozzá néhány íróra és adatra híván fel a felolvasó figyelmét.

II. *Elnök* megnyitván a választmányi ülést, napirend előtt kegyeletes szavakban emlékszik meg jeles tagtársunknak, *Hampel József*-nek elhunytáról s indítványozza, hogy emlékét és részvétünket jegyzőkönyvileg örökítsük meg. A választmány az indítványt elfogadja. — *Titkár* felolvassa a mult ülés jegyzőkönyvét, mely hitelesítettik.

Elnök továbbá tudatja, hogy Györffy Istvánnak a magyar szúrról irandó tanulmányát a M. N. Múzeum jövő évi leíró katalógusa, illusztrációk kíséretében, magyar és német nyelven közölni fogja.

A *főtítkár* egyebek közt jelenti, hogy az Első Magyar Általános Biztosító Társaság az idén ismét 200 korona alapítványi járulékot bocsátott rendelkezésünkre. A választmány köszönettel veszi ezt tudomásul. Jelenti továbbá, hogy a Magyar Földrajzi Társaság az anthropologiai tanszék ügyében szintén feliratot intézett a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz.

A közgyűlés előkészítésének kapcsán *Sebestyén Gy.* alelnök tiszteleti tagul való megválasztásra ajánlja Beöthy Zsolt egyetemi tanárt, ki a magyar folklorisztikus törekvéseknek mindenkor leglelkesebb támogatója volt. Továbbá ugyancsak a folklore és néprajz terén szerzett kiváló érdemeik elismerésül kültagoknak ajánlja Joh. Bolte német s Antti Aarme és Uno Sirelius finn tudósokat. A választmány egyhangúlag hozzájárul az indítványhoz. *Sebestyén Gyula* folytatólag jelenti, hogy a pápai ref. főiskola Kaposi Luczián dr. útján meghívta társaságunkat, hogy idei vándorgyűlésünket városukban tartsuk. Fölhívja a tagtársak figyelmét a közgyűlésen való megjelenésre.

A választmány — az elnök indítványára — elhatározza, hogy a könyvtárnok ez évtől kezdve évi 100 korona tiszteletdíjban fog részesülni.

A *pénztárnok* jelenti, hogy pénzmaradványunk a) a kézipénztárban 373·87 kor., b) a postatakarékban 2853·70 K, c) a leszámítoló bankban 3642 kor. — összesen 6869 K 57 fill. Új tagokul megválasztottak: Máthé Albert (aj. Berze Nagy J.) és Marót Károly (aj. K. Dancs Á.) Új előfizetők: Jakatics József és a szombathelyi r. k. főgimn. önképzőköre.

Báró Szalay Imre s. k. elnök, dr. Bán Aladár s. k. titkár. Hitelesítik: *Heller Bernát* s. k., *Huszka József* s. k.

A Magyar Néprajzi Társaságnak 1913. évi április hó 2-án tartott rendes évi közgyűlése.

I.

Báró Szalay Imre elnök megnyitó beszéde.

Tisztelt Közgyűlés!

Egy év tünt le ismét az örökkévalóságba utolsó közgyűlésünk óta, de ezen egy év társulati működésére örömmel és büszkeséggel tekinthetünk vissza.

Egy nagyfontosságú új hajtással gazdagodott a magyar néprajzi élet: a Folklore Fellows nemzetközi tudományos szövetség magyar osztályának életbe léptetésével. E fontos szövetkezés társulatunk nagyérdemű egyik alelnökének, *dr. Sebestyén Gyulának* szerzett örök időkre szóló érdemeket.

A hogy a tárgyi néprajz hazánk népeit külső megjelenésükben, népies munkakörükben mutatja be, a folklóre lelket önt ezeknek alakjaiba. Ez őrzi meg az utókor számára népünk érzés- és gondolatvilágának értékes termékeit és hagyományosan őrzött, de ma már veszendővé vált régi emlékeit; valamint tudományos eligazodásának összehasonlító módszerével ez állapítja meg az itt megnyilatkozó összes faji ismérveket, vagyis ez ismerteti meg velünk hazánk népének lelki világát a maga teljes és hamisítatlan eredetiségében.

A mult év tavaszán a Magyar Néprajzi Társaság első vándorgyűlésével kapcsolatban Sárospatakra, egy héttel utóbb pedig Egerbe szállottunk ki a Folklore Fellows, vagyis a néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztálya érdekében propagandát csinálni. Fel is fogták küldetésünk nemzetközi fontosságát Sárospatak és Eger nagyérdemű egyházi, tanári testülete és lelkes tanulóifjúsága, s megértették, hogy a föld népével közvetlenül érintkező tanárok és tanítványok, lelkészek és tanítók azok, a kikre a Folklore Fellows feladatának megvalósítása hárul. Tudjuk, hogy a föld népének ajkán élő gazdátlan dalok, mesék, mondák, babonák és minden néven nevezendő szokások felgyűjtése és leírása a falukból származó, vagy éppen a nép fiai közül kibontakozó tanulóifjúságra vár; valamint a gyűjtést irányító tudós tanári testület is készséggel vállalta, hogy az összegyűjtött anyagot a pályázatok odaítélésére előkészíti és a központba további feldolgozás és tudományos értékesítés végett beküldi.

Felfogta azonban a Folklore Fellows anyaga gyűjtésének fontosságát a Kisfaludy-Társaság is, a mely készségesen vállalkozott arra, hogy ezen gyűjtés válogatott anyagát kiadja.

Sárospatak és Eger példáján felbuzdulva, Pápa hívta meg a Magyar Néprajzi Társaság és a vele szoros kapcsolatban működő Folklore Fellows szövetséget a folyó évi június elejére s ezt a meghívást követni fogja kétségtelenül sok más is, mert a tél folyamán csaknem minden jelentékenyebb dunántúli felsőbb iskola, középiskola és tanítóképző-intézet megkapta a tanulóifjúságnak korlátlan számban kiosztható Tájékoztató füzetet, a melyből már 7 ezer van az ifjúság birtokában. Egyébként pedig az a mi legfőbb törekvésünk, hogy hazánk minden vidékének, sőt csángó testvéreinknek, úgyszintén hazánk nemzetiségi vidékei lakosainak hagyományait is tervszerűleg, mondhatni kataszteri pontossággal összegyűjtsük.

Ime, ez a tartalma amaz eléggé meg nem becsülhető hazafias és tudományos mozgalomnak, a mely tárgyi néprajzunk felgyűjtésével már meg nem elégedve, a népszellem emlékeinek összegyűjtése, megőrzése, és életbentartása révén kívánja nemzeti életünk faji jellegét a modern fejlődés áldásaival kapcsolatban állandóan érvényesíteni.

Erre eddig mostoha anyagi helyzetünkben s talán tudományos berendezettségünk hiánya miatt is nem volt módunkban kiterjeszkedni. Ám ezek a szomorú idők már elmúltak, vagyoni helyzetünk annyira javult, s tudományos viszonyaink is oly előnyösen kezdenek kialakulni, hogy működésünk körét évről évre terjeszthetjük ama nagy feladat szolgálatában, a mely népünk lelki világának megismerését tűzte ki nemes feladatául.

Ezzel a Magyar Néprajzi Társaság XXV. közgyűlését megnyitom.

II.

Dr. Solymossy Sándor főtitkár évi jelentése.

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Végigtekintve társaságunknak az elmúlt esztendőben kifejtett működésén, belső megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy ez időciklus folyamán is nem csökkent munkakedvvel haladtunk s vittük előre a magunk tanulmányaival együttesen a néptannak és néprajznak lelkünkhez nőtt ügyét. Tisztemből kifolyóan e munkásság történetét óhajtvá röviden vázolni, mindjárt itt ki kell emelnem a tapasztalt állandó és zajtalanabb munkálkodás mellett két nevezetesebb jelenséget, melyek a tavalyi évet Társaságunk történetében emlékezetessé vannak hivatva tenni.

Az egyikről: a Folklore Fellows szövetség magyar osztályának gyűjtőszorgalmáról és megtartott vidéki üléseiről Elnökünk ő méltósága adott hű és jellemző képet imént elhangzott megnyitójában; az ott konstatált eddigi sikereknek és a még nagyobb arányú eredményekkel kecsegtető jövőnek Társaságunk úgy örvendhet, mint a hogy azt a szülő érzi gyermeke boldogulásán; sőt örömrünk a józan önzés szempontjából ennél is intenzivebb lehet, hiszen az az aratás, a mely a Folklore Fellowsok munkáját előreláthatóan nyomon fogja követni, voltaképp majdan a mi csüireinket gazdagítja, nekünk fog bőséges és tanulságos anyagul szolgálni. A másik, szintén nagyobb érdekkört felölelő és kereteinken túl ható mozzanat az egyetemi anthropologiai tanszék fenntartása érdekében kifejtett mozgalmunk volt. Körünkből indult ki, felszólalásunkra a rokon tudományos társaságok egyértelműen mellénk csatlakoztak s ma az ügy olyan stádiumban van, hogy fellépésünk sikerében nincs okunk kételkedni. Az ügyet magát, valamint kezdeményezésünk indító okait itt fejtegetnem felesleges, folyóiratunk lapjain bőven van róla emlékezés; legfeljebb az hangsúlyozhatjuk itt is, hogy a tanszék fenntartása és tárgykörének a néptani és néprajzi ismeretek felvételével való kibővítése, a mennyiben ez a mi bő megokolásunk hatásaképpen teljesülni fog és teljesülnie kell, korszakos jelentőségűnek ígérkezik reánk és szaktudományunkra nézve. Kevesen vagyunk az óriási munkakörre, a melynek szemmeláthatóan egyre jobban kibontakozó jelentőségét egyéb szakkörök is kezdik már belátni. Ő rajtuk mulik most, hogy az összes kultúrtudományok e megalapozó studiuma: az ethnologia friss munkásokat, megkezdett és haladásban levő kutatásainknak folytatókat, fejlesztőket és befejezőket tudjon szerezni. A tudomány terén módszeresen képzett utódokat teremteni u. i. csak arra neveléssel, a személyes érintkezés, a beleoktatás segítségével lehetséges. Ezt kívánjuk a hazai tudományosság összességétől s biztos a reményünk, hogy nem kívánjuk sikertelenül.

Ezzel kapcsolatban, talán az említett körök felvilágosítása céljából is érintenünk kellene az ethnologia néhány fontos ágának ma még gazdátlan voltát, munkások hiányában parlagon heverését. Fel kellene panasznunk pld. a folklore terén, mint legégetőbb hiányt, mondáink elhanyagolt állapotát, a hitéletre oly fontos babonák feldolgozatlan voltát; hiányzanak egy-egy népdalnak, balladának

variánsgyűjteményei, meg sincs még kezdve a népkönyvek felkutatása, rég várjuk az arra hivatottaktól a hamisítatlan népzenenek, énekelt dallamaink típusainak összeállítását, stb. Mind oly munkatér, a hol új, szép és hasznos aratás vár az arra vállalkozóra. — De tisztünk ma a visszatekintés, nem a jövődök tervezetése.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! A mult év folyamán az említett kevesekből is többen tették le szorgalmas tollukat. Elvesztettük *Borovszky Samu dr.* választmányi tagot, a Társaság egykori pénztárosát. Ő, mint a honfoglalás korának jeles történetírója, historikus adatait szerencsésen világitotta meg a néprajz adalékaival s ezzel eleven hű képét tudta adni az akkori tömegmozgalmaknak. Nagy munkaerejét a millennium alkalmával megindult megyei monographiák szerkesztésében, részben megírásában érvényesítette. Itt is nevezetes szerepet juttatott a tárgyi néprajz és néptan e téren fontos jelentőségének. Mindvégig szeretettel látogatta üléseinket s Társaságunk beléletében az adminisztráczióális bizottságoknak volt majd mindig elnöke. Példája volt ama más szakmakörbeli tudósoknak, a kik a néptannak, mint a kultúrtevényezők kialakulásával foglalkozó tudománynak, belátták horderejét, nélkülözhetetlen voltát. A Társaság anyagi ügyeinek egy másik hű sáfárja is elköltözött közülünk: *Feichtinger Győző*, a nyugodt, körültekintő hivatalnok példaképe. Ő volt a mi biztos kalauzunk, a ki közel egy évtizedes működése alatt az anyagi válságokból kivezetett bennünket s konsolidált állapotokat teremtve, mint a ki hivatását betöltötte, önként lépett vissza s csupán tanácsadónak maradt tovább is körünkben, a hol meleg barátság fűzött hozzá mindannyiunkat. Nem halljuk többé *Szívós Bélát* sem, a kit pedig hallani nekünk, a néppel foglalkozóknak, annyi gyönyörűséget okozott. Maga is élő mintája a tiszamenti hajdúságnak, a ki tisztán megőrzött nyelvjárásával előadásainak színt, zamatot kölcsönzött. Mint szépiró, földieiről irt paraszt-novelláiban a hiteles néprajzi adatok tárházát adta. Még becsesebbek nekünk folyóiratunkban megjelent tárgyi ismertetései, jóízű babonaadalékai, meséi. Írásai e tekintetben első rangú adalékok maradnak, fájó, hogy ő maga azok élő dokumentuma, nem maradhatott tovább közöttünk. A tavaly elköltözöttek névsorából nem maradhat ki *Török Aurél* egyetemi professzor neve sem. Sok szó esett róla körünkben az ő anthropologiai tanszékének betöltésével kapcsolatban. Társaságunk iránta, mint első alelnökünk iránt érzett kegyeletét emlékbeszéd tartásával róta le; bár a megalakulás első mozzanatai után visszavonult körünkől s azóta sem mutatott érdeklődést tárgyunk iránt. Hogy oly korán elhagyta területünket, talán nem is ő benne a hibás, hanem inkább a tudományok haladásának néha meglepetésszerű fordulatai. Szaktárgyát mélységesen szerette s nem tudta elhinni Virchownek, hogy a néprajzi bűvárkodások első biztos eredményei a craneologia esődjét jelentik. Ő hitt az utóbbiban tovább is rendületlenül s mint a kit megsebeztek, úgy vonult el komoran a világtól. Nagy tudós volt, érdekes egyéniség, a kinek nagy tévedéséből is okulást meríthetünk. Jótevőink sorából elköltözött *Firczák Gyula* megyés püspök, kinek széleskörű kultúrtevékenységét annyi hazai intézmény tartja nyilván; a néprajz iránt táplált érdeklődését mi sem igazolja jobban, mint az, hogy a mint Társaságunk megalakulásáról tudomást szerzett, azonnal önszántából jelentkezett alapítótagul s mint ilyen, jótevőink díszes névsorában kor szerint az első helyet foglalta el. Gyászoljuk továbbá *gr. Csáky Albin* tiszteleti tagunk elhunytát, a ki közoktatási minisztersége alatt a vallás- és kultusz-

tárca keretében Társaságunknak évenként kijáró tetemes segélyösszeget juttatott. Nevét Társaságunk történetében kegyeletes hálával fogjuk megörökíteni.

Társaságunk történetét említettem, ezt az eredményekben és hangulatokban oly változatos eseménysorozatot, a mely jövő esztendőben ér el első nagyobb ciklusa befejezéséhez. A fennállás 25 éves jubileumát üljük meg jövőre s a társaság vezetősége választmányunkkal már tanácskozott az emlékünnap megülését módzatairól. Erre nézve egyik idei választmányi ülésünkön egyértelemmel határozatba ment, hogy méltóképpen, maradandó alkotással óhajtván jubileumunkat emlékezetessé tenni, legcélszerűbb lenne, ha a Társaság akkorra kiadná kettős folyóirata eddigi köteteinek tudományos használatra alkalmas, teljes repertoriumát. — E határozathoz ezúttal kérem a m. t. közgyűlés szíves hozzájárulását. — Egyéb, kisebb jelentőségű intézkedésekre nézve pedig, a melyek a jubileum megüléséhez még szükségesnek fognak mutatkozni, szintén tisztelettel kérek a vezetőség számára, utólagos hozzájárulás fenntartásával, előzetes felhatalmazást.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Jelentésemben főfeladatomban lenne, az elmúlt esztendő néptani és néprajzi eseményeit, különösen a Társaságunk keretén belül előfordult mozzanatokot vázolni. Engedtessek meg nekem, hogy az amúgy is hosszúra terjedt beszámolómban ezt csakugyan szó szerinti értelemben „vázolhassam“, annál is inkább, minthogy úgy felolvasásaink szövege, mint jegyzőkönyveink kivonatai a folyóiratban bennfoglaltatnak s azokról tudomást venni méltóztattak. — Rendes felolvasó-üléseinket havonként megtartottuk, s azokon következő tagjaink számoltak be búvárkodásuk eredményeiről: *Heller Bernát* az Isten kardja mondájáról értekezett, *Szivos Béla* a hajdúszoboszlói kincsásó babonákra vonatkozó tapasztalatait adta elő; *Gálos Rezső* a Rózsa és Ibolya meséjének népi változatait és irodalmi feldolgozásainak ezekhez való viszonyát állapította meg; *Kálmány Lajos* a népköltészetben található ú. n. „visszajáró holtak“-ról kialakult népi felfogást fejtegette új adatok felsorolásával. *Schweiger Lázár* a vallás és néprajz viszonyáról s utóbbinak a valláskeletkezéseket megvilágító hatásáról tartott szabad előadást; a *főitkár* egy elterjedt primitív képek: A vadász temetése címűnek leszármazását mutatta ki az ó-francia állateposzokból. *Semayer Vilibáld* Török Aurél fölött mondott emlékbeszédet. *Czirbusz Géza* „Az ethnologia a geographiában“ czímen értekezett. *Szinte Gábor* a kolozsmegyei fatemplomokat ismertette modell és vázlatrajzok bemutatásával. *Sebestyén Gyula* „Anthropologia és ethnographia“ czímmel amaz alapeszméről értekezett, a mely miatt az anthropologiai tanszék fenntartása kényszerítő szükségnek bizonyul. *Birkás Géza* Toldi mondánk lényeges összefüggését mutatta ki az ó-francia Rainouart-mondákkal *Bartucz Lajos* göcsei anthropológiájának általa készített összeállításával számolt be; *Szegedy Rezső* pedig krónikás népmesei énekünknek „a Vitéz Francisco“-nak délszláv párhuzamait s ezeknek a miénkkel való kapcsolatát világította meg. E szakszerű előadásokon kívül két népszerű, nagy közönségnek szánt bemutatás került sorra: *Lamprecht Kálmán* ismertette vetített képek kíséretében a vízi malmok hazai fajtáit és azok fejlődéstörténetét, *Major J. Gyula* pedig illusztráló hangverseny keretében értekezett a délszláv népzénéről. — Az itt adott száraz felsorolás mindenesetre mond annyit, hogy a tavalyi termelést joggal állíthatjuk úgy a munkakedv megnyilatkozása, mint a feldolgozott tárgyak sokoldalúsága és az eredmények értéke tekintetében az ered-

ményesebb évek termelése mellé. Midőn ezen örvendetes tényt itt tiszttem megállapítani, egyben azt a tiszteletteljes kérelmet vagyok bátor a m. t. Társaság tagjaihoz intézni, hogy a jövő, jubiláris évünkben ezt az idén tanusított érdeklődést és közreműködő kedvet méltóztatnék még fokozottabb mértékben érvényre juttatni Társaságunknak és tudományunknak egyként hasznára és gyarapodására.

Kettős folyóiratunk kiállítása, ivgazdagsága és képei igazolják a szellemieken kívül azt, hogy anyagiakban sem lehetett okunk panaszra. Segítségünkre voltak ismét mindazon pénzüzetetek, melyek már előző években Társaságunkat támogatták és annak idején a válságból kimentették. Ezek névsorát s az adományozott összegeket pénztáros urunknak lesz alkalma jelentésében előterjeszteni; de nagylelkű, állandó támogatásukért e helyütt is hálás elismeréssel kell adóznunk. Ezek mellett külön kiemelendő a nagymélt. Vallás- és közoktatási Minisztérium tetemes összegű évi segélye és előfizetése 100 elemi népiskola számára; nemkülönben a Magyar Nemzeti Múzeum példátlan támogatása, mellyel Néprajzi Értesítőjét, e dúsan illusztrált tartalmas kötetet, mint egy társfolyóiratot, tagjainknak és előfizetőinknek az idén is szíves volt ingyen rendelkezésükre bocsátani.

Végül nem egészen külső ügyként jeleznem kell a hazai néprajznak egy jelentős eseményét: azt, hogy a Nemz. Múzeum Néprajzi Osztályának új, gazdag alosztályai végleg rendezve elkészültek. Külön, instruktív összeállításban, önálló csoportokban és külön szekrényekben felállítottak a hazai anyagból: a csángó csoport, Kalotaszeg, Toroczkó, Mezőség, körösmenti magyarság, szolnok környéki, palócz, honti, sárközi, rutén, oláh, szász, tót, horvát, szerb csoportok; ezekenkívül Albánia, Dobrudzsa, Bosznia és Hercegovina vannak ott új anyaggal képviselve. Ugyancsak elkészültek a Flesch-féle japán, Döhring szíami, Barátosi Balogh szamojéd és zürjén, Mészáros Gyula kisázsiai, Bán Aladár észt és liv, Zichy Jenőnek a főváros letéteményéből idekerült újabb tárgyai, végül oroszdi Back Fülöp egyiptomi gyűjtéseinek többnyire külön termeket elfoglaló anyaga. Bartók Béla és Kodály Zoltán dicséretes buzgalmából pedig a fonogramm gyűjtemény szaporodott a tavalyi évben új 1000 népdalfelvétellel.

Tisztelettel kérem a m. t. közgyűlést, hogy ezekben előterjesztett beszámolósomat tudomásul venni méltóztatassék!

III.

Kövecsesi Dancs Árpád pénztárnok évi jelentése.

Tisztelt Közgyűlés!

Az itt kiosztott s az igen tisztelt tagtársaknak már a mult hó közepén egyéneként megküldött 1912. évi zárószámadást, valamint az 1913. évi költség-előirányzatot van szerencsém az alábbi megvilágítások mellett tisztelettel előterjeszteni.

A zárószámadás azt mutatja, hogy az 1912. évi összbevétel 25,876 K 68 fill. és az összkiadás 25,585 K 31 fill.-t tett, tehát a pénzmaradvány az 1912. év végén 291 K 37 fillér volt.

Mint hogy továbbá az 1912. évi előirányzat szerint bevételre 19,781 K 65

fill.-t és kiadásra 20,162 K 45 fill.-t irányoztunk elő s a pénztári eredményt 380 K 80 fill. hiányban állapítottuk meg: az 1912. évi tényleges eredmény az előiránnyal szemben 380 K 80 fill.-rel és a fent jelzett 291 K 37 fill. pénztári maradvány együttes összegével, vagyis 672 K 17 fill.-rel kedvezőbbnek mutatkozik.

E kedvezőbb eredményt részben bevételeink némi emelkedése, részben kiadásaink mérsékelt csökkenése okozza.

Kedvezőbb volt nevezetesen a bevételi eredményünk a hátralékokból befolyt tagdíjakban 713 K 75 fill.-rel, mely tekintettel a magas előiránnyal, igen tisztelt tagtársaink tagdíjfizetési készségének dicséretes bizonyítéka; több volt továbbá a bevételünk a budapesti nagyobb pénzintézetektől elnökünk, báró Szalay Imre ő méltósága magas közbenjárására nyert 150 K adomány folytán, mely előiránnyal kívül folyt be; továbbá több volt kamatok czímén 3 K 72 fill.-rel, végül pedig örömmel jelenthetem, hogy alapítványaink a lefolyt évben a következő összegekkel gyarapodtak: Országos Kaszinó, Budapest 200 K, Mader Béla, érdemdús ellenőrünk 60 K, Első Magyar Általános Biztosító Társaság 200 K, összesen tehát 460 K, mely mint előiránnyal kívüli, kedvező bevételi eredményeinket szintén növelte.

Ezzel szemben kedvezőtlenebb bevételi eredményt értünk el a f. évi tagdíjakban, hol az 5000 K előiránnyal szemben befolyt 4384 K 35 fill. tényleges eredmény 615 K 65 fill.-nyi hátramaradást mutat, ez eltérés azonban igen tisztelt tagtársaink hagyományos tagdíjfizetési készségére korántsem vet árnyékot, mert az 5000 K előirányozása alkalmával számításba vettük azt is, hogy a 100 állami elemi iskola előfizetési díja fejében az állam által kiutalni szokott 600 K az év végéig be fog folyni, ez az összeg azonban adminisztratív okok miatt az év végéig nem volt felvehető, egyben megjegyzem, hogy a választmány e járandóság-hátralékot 1913. évre természetesen előirányozta. Kevesebb volt továbbá a bevételünk „vegyesek“ czímén 43 K 98 fill.-rel, melynek oka az, hogy a bevétel előre nem látható természeténél fogva az előirányzat reális alapon egyáltalán nem mozoghat.

Rátérve a kiadásoknál mutatkozó hullámlásra, kevesebb volt a kiadásunk az „Ethnographia“ nyomdaköltségeinél 4097 K 73 fill.-rel, mert a vonatkozó számlák az év végéig részben nem érkeztek be, részben érvényesítésük szenvedett némi késedelmet, továbbá kevesebb az írói tiszteletdíjakban 264 K-val, mert az „Ethnographia“ utolsó füzetének írói díjai december hó 31-éig nem nyertek folyósítást, továbbá a „Néprajzi Füzetek“ 400 K, valamint a „Népzenei Füzetek“ 500 K-ban előirányzott költségei kifizetésre nem kerültek, továbbá a „Néprajzi Értesítő“ költségeinél is 1127 K 18 fill.-rel kevesebb volt a kiadásunk, mert e folyóirat utolsó kettős füzetének nyomdai számláját a kellő időben szintén nem kaptuk meg, végül az alaptőkéből értékpapírok vásárlására előirányzott 225 K a pénzpiac idegeskedése miatt kötelelő óvatosságból felhasználásra nem került. Ez a hat tételből álló kevesebb kiadás összesen 6613 K 91 fill.-re rúg, ezzel szemben azonban „Ügyviteli költség“ czímén 140 K 41 fill., „Vegyeskiadások“ czímén 582 K 90 fill., összesen tehát 723 K 31 fill.-nyi több kiadásunk is lévén, voltaképpen csak 5890 K 60 fill.-rel volt kedvezőbb a kiadási eredmény a kiadási előirányzatnál.

Ehhez hozzáadva az elől említett és compensálás utáni 667 K 84 fill.-nyi

kedvezőbb bevételi eredményt, tulajdonképen Társaságunk 1912-iki számadási éve az előirányzattal szemben 6558 K 44 fill.-rel kedvezőbben zárult, csakhogy ebből 5886 K 27 fill. pénzügyintézeteknél folyószámlán lévén elhelyezve, az előttünk fekvő 1912-ik évi zárószámadás számadatai szerint a kedvezőbb eredmény csak az ennek leütésével fennmaradó 672 K 17 fill., vagyis annyi, a mennyit jelentésem elején említeni szerencsém volt.

Tisztelt Közgyűlés! Társaságunk vagyoni állapotát illetőleg legyen szabad rámutatnom zárószámadásunk függelékére, mely 10,500 K 80 fill. alaptőkét mutat; ugyane függelék szerint az alaptőke elhelyezése a következő: 200 K a „Pesti magy. keresk. bank“, 58 K 33 fill. pedig a „Magyar leszám. és pénzv. bank“ belvárosi fiókosztályánál betétkönyvecskében, 5220 K fővárosi kölcsönkötvényekben, 3737 K 37 fill. 4%-os magyar koronajáradék kötvényekben, 500 K pedig magánkötelezőkben van elhelyezve, továbbá 785 K a forgótőkéből értékpapírvásárlás útján az alaptőkéhez helyezendő. Összehasonlítva az alaptőkének 1912. év végén volt 10,500 K 80 fill.-nyi állagát az 1911. év végén volt 10,040 K 80 fill.-t tevő állagával, megállapíthatjuk, hogy az alaptőke az 1912-ik évben 460 K-val szaporodott, az érdemes alapítók nevét az összeg megjelölésével már fennebb elősoroltam.

Tisztelt Közgyűlés! Ezek után legyen szabad röviden az 1913-ik évi költségelőirányzatot ismertetnem. Ezen előirányzat szerint bevételre 21.879 K 08 fill.-t és kiadásra 23.193 K 05 fill.-t irányoztunk elő, vagyis eszerint a folyó évi költségvetés 1.313 K 97 fillérsnyi hiánnyal záródik, illetve, minthogy a múlt hó 26-iki választmányi ülésen történt megállapodás szerint könyvtárosunk fáradozásának honorálására utólag még 100 koronát kérünk a mélyen tisztelt közgyűléstől, ennek pótlólagos beiktatása után a költségvetési összkiadás 23.293 K 05 fill., a hiány pedig 1.413 K 97 fill.-re emelkedik.

E jelentős hiány főoka az, hogy míg bevételi forrásaink szolgáltató képessége úgyszólván változatlan maradt, addig költségvetésünk kiadási részébe néhány új kiadási tételt kellett iktatnunk, melyek részben már elodázhatatlanok voltak, részben azonban, későbbi megtérülésük folytán csupán átmeneti jellegűeknek tekintendők.

Elodázhatatlan kiadásaink közt kell említenem az „Ethnographia“ I—XXIV. évfolyamának indexére, előmunkálati költségek gyanánt beiktatott 500 K-t, továbbá a könyvtár dotációjára szolgáló 200 K-t, végül a könyvtárosunk honoráriumaképp már fennebb megszavazni kért 100 koronát; míg megtérülő új kiadási tételként említem meg a F. F. magyar osztályának pályadíjai czimén fölvetett 180 koronát, mely a pályanyertes cikkeknek a folyóiratban való megjelenése alkalmával mint megtakarított írói díj fog megtérülni s ugyanilyen természetűnek jelezhetem a F. F. magyar osztályának kölcsöne czimén beiktatott 336 K eddig fölmerült s még kifizetésre váró költséget is.

Végül mint új kiadási tételt kell említenem nagyérdemű tiszteleti tagunk dr. Herrmann Antal igazgató úr avatott tollával szerkesztett „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ című folyóiratnak szánt 400 K-t, melyet a f. é. január hó 29-én tartott választmányi ülésen a nagynevű szerkesztő úr olyképp ajánlott fel, hogy folyóiratunk hasábjain e csekély ellenértékért évenként annak 4 ívnyi

kivonata jelenend meg — nem kétlem, hogy az igen tisztelt közgyűlés épp úgy, mint a jelzett ülésen a választmány, hálás köszönettel méltányolja tudós Nestorunk ezen újabb áldozatkészségét, mely folyóiratunk vonzó hatását főleg a honi határon túl lesz hivatva beláthatatlanul emelni.

Az így megnövekedett költségvetési hiány azonban részben fedezve van már azáltal, hogy előirányzaton kívül, elnökünk, báró Szalay Imre ö méltósága magas közbenjárására már az idén is kaptunk az „Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár“-tól 100 K és a „Magyar Országos Központi Takarékpénztár“-tól szinte 100 K adományt, Társaságunk tudományos és kulturális céljainak előmozdítására, az „Első Magyar Általános Biztosító Társaság“ pedig eddigi 1000 K alapítványát ismét 200 K-val növelte, mely örvendetes anyagi támogatásokért a tisztelt közgyűlés meleg hozzájárulásával a nevezett előkelő pénzüzetek igen tisztelt igazgatóságának ez úton is hálás köszönetünket nyilváníjuk.

Végül kérem a tisztelt közgyűlést, méltóztassék jelentésem szíves tudomásul vétele mellett nekem a multa nézve a szokásos fentartások mellett a fölmentvényt megadni, a jövőre nézve pedig az elnökségnek fölhatalmazást adni, hogy a költségvetés keretében a kiadásokat eszközöltesse, a bevételeket pedig elfogadhassa.

IV.

A számvizsgáló bizottság jelentése.

Tisztelt Közgyűlés!

Alulírottak, mint a „Magyar Néprajzi Társaság“ mult évi közgyűlésén választott számvizsgáló bizottság tagjai, tisztelettel jelentjük, hogy mult hó 29-ikén a számadásokat a bemutatott okmányok alapján tételenként megvizsgáltuk s ebből kifolyólag megállapítottuk:

1. hogy a mult 1911. évről maradt: készpénzben 1 K 49 fill., takarékpénztári betétben 4580 (négyezeröttszáznyolcvan) K 16 fill., összesen 4581 (négyezeröttszáznyolcvanegy) K 65 fill.;

2. hogy a lefolyt 1912. évi bevételek és kiadások végösszegei az említett maradvány, valamint a takarékpénztári forgalomnak megfelelő összegek beszámításával a következők: összes bevétel 25,876 K 68 fill., összes kiadás 25,585 K 31 fill., készpénzmaradvány 291 K 37 fill.;

3. hogy a takarékpénztári forgalom 1912. évben a következő volt: betét 11,054 K 66 fill., kivét 5,168 K 39 fill., betétmaradvány 5,886 K 27 fill.

Társaságunk pénztárnoka bemutatta továbbá az alaptőke elhelyezésére vonatkozó okmányokat is, melyek szerint a Társaság vagyona 1912. december hó 31-ikén alaptőkében 10,500 K 80 fillért tett ki.

Ezek után a tisztelt közgyűlésnek javasoljuk, hogy kövecsesi Dancs Árpád pénztárnoknak a felmentvényt — elismerésünk kifejezése mellett — a szokásos fentartásokkal megadni szíveskedjék.

Budapest, 1913. április 2-án.

d'Isoz Kálmán,
számvizsgáló.

dr. Erdélyi Lajos,
számvizsgáló.

V. A Magyar Néprajzi Társaság 1912. évi záró-

Sorszám	Bevételek	1912. évi előirányzat		1912. évi bevételek		1912. évi követelések		1913. évi előirányzat	
		korona	fil.	korona	fil.	korona	fil.	korona	fil.
1	Pénztári maradvány:								
	a) készpénzben	1	49	1	49	—	—	291	37
	b) takarékp. betétben	4580	16	4580	16	—	—	5886	27
2	Alapítók díjai	—	—	460	—	—	—	—	—
3	Hátralékos tagdíjak	1000	—	1713	75	1500	—	1500	—
4	Folyó és köv. évi tagdíjak	5000	—	4384	35	—	—	4500	—
5	Állami segély	3000	—	3000	—	—	—	3000	—
6	Magyar Tudományos Akadémia segélye	300	—	300	—	—	—	300	—
7	Magyar Nemzeti Múzeum segélye az Ertesítő költségeire	5000	—	5000	—	—	—	5000	—
8	Kamatok	550	—	553	72	—	—	550	—
9	Bpesti pénzüzetek ajándéka	—	—	150	—	—	—	—	—
10	Átfutó bevételek	—	—	258	80	—	—	—	—
11	Vegyes bevételek	350	—	306	02	851	44	851	44
12	Takarékpénztári forgalom	—	—	5168	39	—	—	—	—
13	Betétállomány az alaptökhöz tartozó s alább *gal jelölt összegben kívül:								
	a) a m. kir. postatakarék-pénztárban	—	—	—	—	2364	27	—	—
	b) a leszámítoló- és pénzváltó-bankban	—	—	—	—	3522	—	—	—
14	Pénztári maradvány készpénzben	—	—	—	—	291	37	—	—
15	Hiány	380	80	—	—	—	—	1313	97
	Összesen	20162	45	25876	68	8529	08	23193	05

Kimutatás a Magyar Néprajzi Társaság alaptőkéjéről s a kezelése alatt levő egyéb pénzüsszegekről	1911. év végén		1912. év végén	
	korona	fil.	korona	fil.
4 illetve 5 alapító à 200 korona	800	—	1000	—
2 " 1 " à 120 "	240	—	120	—
1 " " à 180 "	—	—	180	—
1 " " à 300-80 "	300	80	300	80
58 " 57 " à 100 "	5800	—	5700	—
1 alapító névtelenül	2000	—	2000	—
Az Első Magy. Ált. Biztosító Társaság alapítványa	700	—	1000	—
Háromszék vármegye monographiájára	200	—	200	—
Értékpapírok árfolyamkülönbözete	62	63	—	—
Összesen	10103	43	10500	80

számadása és 1913. évi költségelőirányzata.

Sorszám	Kiadások	1912. évi előirányzat		1912. évi kiadások		1912. évi tartozások		1913. évi előirányzat	
		korona	fil.	korona	fil.	korona	fil.	korona	fil.
1	Az Ethnographia költségei:								
	a mult évre	2000	—	2000	—	—	—	2352	54
	a folyó évre	5000	—	902	27	2352	54	5000	—
2	Írói tiszteletdíjak:								
	a mult évre	300	—	300	—	—	—	250	—
	a folyó évre	1700	—	1436	—	250	—	1700	—
3	Az Ethnographia I—XXV. évf. index költségeire I. részlet	—	—	—	—	—	—	500	—
4	a) Népr. füzetek és könyvt. III. k. Magyar népmesetypusok	400	—	—	—	—	—	—	—
	b) Népzenei füzetek: I. gyűjt.	500	—	—	—	500	—	500	—
5	Az „Ethn. Mittheilung aus Ungarn“-nak	—	—	—	—	—	—	400	—
6	A F. F. magy. osztályának pályadíjai	—	—	—	—	180	—	180	—
7	Népr. Ertesítő költségei:								
	a mult évre	958	45	958	45	—	—	2389	51
	a folyó évre	5000	—	3872	82	2383	51	5000	—
8	A F. F. magy. osztályának kölcsöne	—	—	—	—	336	—	336	—
9	A Társaság könyvtárának dotációja	—	—	—	—	—	—	200	—
10	Tisztviselők tiszteletdíjai:								
	a mult évre	200	—	200	—	—	—	—	—
	a folyó évre	2300	—	2300	—	—	—	2300	—
11	Ügyviteli költségek:								
	a mult évre	50	—	50	—	—	—	300	—
	a folyó évre	950	—	1090	41	300	—	1000	—
12	Átfutó kiadások	—	—	258	80	—	—	—	—
13	Vegyes kiadások	500	—	1082	90	—	—	—	—
14	Népi színjáték költségei az Urániában	79	—	79	—	—	—	—	—
15	Alaptökéhez: a mult évre	225	—	—	—	225	—	225	—
	a folyó évre	—	—	—	—	460	—	460	—
16	Pénzintézeti ajándék ból az alaptökéhez	—	—	—	—	—	—	100	—
17	Takarékpénztári forgalom	—	—	11054	66	—	—	—	—
18	Pénztári maradvány	—	—	291	37	—	—	—	—
19	Egyenleg	—	—	—	—	1536	03	—	—
	Összesen	20162	45	25876	68	8529	08	23193	05

s azok elhelyezéséről	1911. év végén		1912. év végén	
	korona	fil.	korona	fil.
A keresk. bank belv. fiókoszt. 53.111. sz. betéti könyvén	200	—	200	—
A leszámítoló bank belv. fiókoszt. letétszámlán:				
a) készpénz a 21.612 betéti könyvben	58	33	* 58	33
b) 6000 kor. névért. fív. kölcsön-kötv.	5475	—	5220	—
c) 3900 névért. kor. jár.-kötv.	3545	10	3737	47
Kötelezvényben letett alapítvány	600	—	500	—
Alaptökéhez csatolandó	225	—	785	—
Összesen	10103	43	10500	80

Kövecsesi Dancs Árpád s. k.
pénztárnok.

Jegyzőkönyv

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1913 évi április hó 2-án d. u. 5 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében tartott XXV. rendes évi közgyűléséről.

Jelen voltak: br. Szalay Imre min. tan. elnök, Csánki D. és Sebestyén Gy. alelnökök, Solymossy S. főtitkár, Bán A. titkár, K. Dancs Á. pénztárnok, Beluleszko S. könyvtárnok, Máder B. ellenőr; Bíró L. és Herrmann A. tiszttag; Alexics Gy. Balásy D., Barabás S., Barátosi Balogh B., Bátky Zs., Binder J., Erdélyi L., Fabó B., Györffy I., Heller B., Melich J., Mészáros Gy., Nagy G., Spitzer M., Strausz A., Sztripszky H., Szegedy R., Szinte G., Versényi Gy., Vikár B. vál. tagok; továbbá: Bartucz L., Birkás G., D'Isos K., Lambrecht K., Major B., M. Kiss L., Schmidt T. és Weber A. r. tagok.

Elnök megnyitván a közgyűlést, üdvözi a megjelenteket s a jegyzőkönyv vezetésére Bán Aladár titkárt és hitelesítésére Herrmann Antal tisztt. tagot és Versényi György választmányi tagot kéri fel. — A közgyűlés tárgyai a következők voltak.

I. Szalay Imre elnök megnyitó beszéde.

II. Dr. Solymossy Sándor főtitkár évi jelentése.

III. Kövecsesi Dancs Árpád pénztárnok jelentése.

A költségvetés teteleit a közgyűlés felkiáltással elfogadja.

IV. A számvizsgáló bizottság jelentése.

V. A számvizsgálók választása.

A számvizsgálói jelentés után a közgyűlés a pénztárnoknak a felmentést, a szokásos fenntartásokkal, megadja. Az elnök köszönetet mond a pénztárnoknak és a számvizsgáló-bizottság tagjainak s ez utóbbiakat a jövő évre is felkéri tisztük megtartására. A közgyűlés dr. Erdélyi Lajost és D'Isos Kálmánt közfelkiáltással újra megválasztja számvizsgálókul.

VI. Választmányi tagok választása.

Elnök a szavazatszedő bizottság elnökéül Vikár Béla s tagjaiul Bátky Zsigmond és Strausz Adolf vál. tagokat kéri fel. — A szavazás megejtetvén, a bizottság elnöke jelenti, hogy leadatott 33 szavazat. A kilépő vál. tagok valamennyien újból megválasztattak a következő eredményyel.

a) Fővárosiak: Alexics György 33, B. Balogh Benedek 33, Barabás Samu 32, Ernyey József 32, Goldzieher Ignác 32, Heller Bernát 31, Mahler Ede 33, Szegedy Rezső 32, Szendrei János 33, Szinte Gábor 33, Sztankó Béla 32, Tagányi Károly 31, Téglás Gábor 33, Tolnai Vilmos 33, Zsilinszky Mihály 33 szavazattal.

b) Vidékiek: Almássy György 33, Baróti Lajos 33, Bunker Rajmund 32, Darnay Kálmán 32, Kálmány Lajos 33, Kárpáthy Kelemen 33, Spitzer Mór 33, Tomörkény István 33, Zolnai Gyula 33 szavazattal.

Ezenkívül több-kevesebb szavazatot kaptak: Beluleszko Sándor, Bartucz Lajos, B. Nagy János, Czirbusz Géza, Gombocz Zoltán és Mórincz Zsigmond.

Csánki Dezső alelnök indítványozza, hogy mivel Beluleszko Sándor könyvtárnoki állásról lemondott s így megszűnt a választmány tagjának lenni, a közgyűlés érdemeinek elismeréséül közfelkiáltással válaszsza meg vál. tagnak. (Éljenezés).

Elnök indítványozza, hogy az ily módon megüresedett könyvtárnoki tisztségre a közgyűlés Schmidt Tiboldot válaszsza meg.

A közgyűlés közfelkiáltással elfogadja az indítványt.

VII. Indítványok.

Az alapszabályok 11. §. c) pontja szerint szabályszerűen beterjesztett indítványok a következők:

a) Sebestyén Gyula alelnök kültagokul való megválasztásra ajánlja Johannes Bolte német folkloristát, a ki a finnektől alapított Folklore Fellows szövetséghez csatlakozván, a mozgalomnak nemzetközi jelentőségét demonstrálta, továbbá a finnek közül Antti Aarne folkloristát és Uno Sirelius etnographust, kiknek mindegyike rendkívüli munkásságot fejtett ki a finnugor néptudomány emelésében.

Ugyancsak *Sebestyén Gy.* tiszteleti tagnak ajánlja *Beöthy Zsolt* egyetemi tanárt, ki mint a Kisfaludy-Társaság elnöke a Magyar Népköltési Gyűjtemény kötetének folytatálagos megjelenését rendszeresítette, a magyar folklorisztikus törekvéseket az irodalomtörténet és egyetemi tanítás terén maga is hathatósan felkarolta s a Folklore Fellows szövetség működését elősegítette.

A közgyűlés az összes ajánlottakat közfelkiáltással megválasztván, az elnök kimondja, hogy az új kültagok megválasztását alapszabályaink értelmében a kormányhoz felterjesztjük jóváhagyás végett.

b) A főtítkár előterjeszti *Stoll Ernő* nyiregyházi tanító indítványát, mely három pontból áll: 1. a vidéki lapok szerkesztőségét kérjük fel arra, hogy állandó rovatot szenteljenek néprajzi közlemények számára; 2. a Magyar Néprajzi Társaság keresse meg a Magyarországi Tanítók Orsz. Szövetségét s ennek útján a vármegyei általános tanítóegyesületek elnökségeit az iránt, hogy pályázataikban a néprajznak is helyet adjanak. Egyidejűleg kéressenek fel ezen elnökségek, hogy a kitüntetett munkák a megyei tanítóság hiv. lapjában közreadassanak; 3. a Magyar Néprajzi Társaság kérje fel a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi Miniszter urat, hogy a több tanerős állami, községi és államilag segélyezett felekezeti iskolákban tegye lehetővé néprajzi múzeumok létesítését az eredményes tanítás érdekében.

A főtítkár az indítvány pontjaira nézve előzetes választmányi tárgyalás alapján a következő javaslatokat teszi:

a) Minthogy a vidéki lapok nagy száma lehetetlenné teszi, hogy mindegyikkel külön érintkezésbe lépünk, elegendőnek tartja, hogy a vidéki lapok számára készülő budapesti könyvmatos útján hívjuk fel az egyes lapok szerkesztőseit s esupán azon lapokhoz forduljunk egyenesen, melyek vidéki múzeumok székhelyein jelennek meg.

b) A mi a gyűjtők értékesebb eredményeit illeti, a tanítóegyesületek és tanítóképző-intézetek lesznek felkérendők, hogy a hozzájuk irányított gyűjtemények kéziratát a Folklore Fellows szövetségnek juttassa rendelkezésére.

c) A mi helyi múzeumok alapítását illeti, ez ügyben a Magy. Nemzeti Múzeum néprajzi osztályához utasíttassanak az érdeklődők, mely alkalomadtán érintkezésbe lép a M. N. Múzeum igazgatóságával.

Herrmann Antal a javaslat a) pontjához szól. A vidéki lapokat a M. N. Múzeum igazgatósága keresse meg körlevélben s a tanítók figyelmét a tanítók közlönyeiben hívjuk fel a dologra.

Strausz A. ajánlja, hogy a főtítkár javaslataihoz járuljunk hozzá. A vidéki lapok szívesen adnak helyet néprajzi közleményeknek, csak legyen a ki megírja. Vidéki tagtársaink buzgalmától függ a siker.

Elnök a közgyűlés helyeslése mellett kimondja, hogy a főtítkár javaslatait a közgyűlés elfogadja s a kivitel részleteiről a választmány fog gondoskodni.

Herrmann Antal ezután a közgyűlés nevében köszönetet mond az elnöknek és a tisztikarnak ezévi buzgó működéséért. (Éljenzés.)

Több tárgy nem lévén, elnök bezárja a közgyűlést s a társaság tisztviselőinek, valamint a választmánynak erőt és kitartást kíván a jövő évi munkára.

Br. *Szalay Imre* s. k.,
elnök.

Dr. *Bán Aladár* s. k.,
títkár.

Hitelesítjük:

Herrmann Antal s. k.

Dr. *Versényi György* s. k.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1913 április 30-án d. u. 1/26-kor a M. Nemzeti Múzeum tanácsstermében tartott zárt választmányi s a díszteremben lefolyt nyilvános felolvasó-üléséről.

Jelen voltak: br. *Szalay Imre* min. tan. elnök, *Csánki D.* és *Sebestyén Gy.* alelnökök, *Solymossy S.* főtitkár, *Bán A.* titkár, *K. Dancs Á.* pénztárnok, *Schmidt T.* könyvtárnok, *Máder B.* ellenőr; *Herrmann A.* tiszt. tag, *Alexics Gy.*, *Balásy D.*, *Bátky Zs.*, *Beluleszkó S.*, *Binder J.*, *Erdélyi L.*, *Gyórfy I.*, *Kános J.*, *Mészáros Gy.*, *Téglás G.*, *Réthy L.*, *Spitzer M.*, *Szinte G.* vál. tagok, gr. *Széchenyi Béla*, *Makoldy Gy.*, *Popovics J.* r. tagok és számos vendég.

I. Elnök megnyitván a vál. ülést, a titkár felolvassa a mult ülés jegyzőkönyvét, mely hitelesítetik. Ezután az elnök üdvözli *Csánki Dezső* alelnökünket abból az alkalomból, hogy Ő Felsége az Országos Levéltár főlevéltárosává nevezte ki. Ez a kinevezés mindenütt őszinte örömet keltett, mivel oly férfiút ért a kitüntetés, ki mint ember és tudós becsület és szeretet vívott ki minden részről. Mind a maga, mind a Társaság nevében meleg szerencsekívánatait fejezi ki. (Éljenzés.) *Csánki D.* köszönetet mond a kitüntető figyelmért s igéri, hogy ezután is törekedni fog a Társaság czéljait szolgálni.

A főtitkár kisebb ügyek referálása után jelenti, hogy dr. *Stein* bécsi tudós albán komitét szándékozik alapítani, melynek feladata lesz a monarchia és Albánia között a viszonyt, különösen tudományos téren, szorosabbra fűzni. Arra kéri a Társaságot, hogy tagjai közül küldjön valakit e komitéba. A választmány többek hozzászólása után olykép határoz, hogy mielőtt e dologban intézkednék, bővebb tétájékozódást fog szerezni a komité czéljairól.

Mészáros Gyula beadványt intéz a választmányhoz, melyben erkölcsi támogatást kér azon alkalomból, hogy tervezett ázsiai utazása anyagi segélyezése végett a Nemzeti Kaszinóhoz folyamodik. — A választmány a kért támogatást kísérő sorok alakjában megadja.

Sebestyén Gy. alelnök jelentést tesz a pápai, II. vándorgyűlés előkészületeiről és a FF. sárospataki gyűjtésének gazdag eredményéről.

II. A felolvasó-ülés tárgyai: a) *Szegh Dezső*: Albán néptani problémák. b) *Makoldy Győző*: Az állítólagos hún utódok Svájcban (vetített képekkel).

A nagyszámú hallgatóság az előadásokat érdeklődéssel fogadja. — Báró élénk *Szalay Imre* s. k. elnök, dr. *Bán Aladár* s. k. titkár. Hitelesítik: *Binder Jenő* s. k. *Verstényi György* s. k.

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

	idő	vonal neme	h o v á		idő	vonal neme	h o n n a n		
Indulás Budapest keleti pályaudvarról				Érkezés Budapest keleti pályaudvarra					
	D é l e l ő t t	5.40	sz. v.		Balatonfüred, Tapolcza	D é l e l ő t t	5.10	v. v.	Berlin, Ruttká
		5.40			Hatvan		5.20	t. v. sz.	Debreczen Nagyvárad
		6.25	gy. v.		Ruttká, Berlin		5.30	sz. v.	Hatvan
		6.30	sz. v.		Bicske		5.30	"	Eszék, Tapolcza
		6.40	"		Wien, Grác, Sopron		5.45	"	Brassó, Arad
		6.45	gy. v.		Kassa, Csorba, Bártfa		5.45	"	Sofia, Bród, Belgrád
		6.55	sz. v.		Kassa, Csorba		5.55	"	Torbágy
		7.00	gy. v.		Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovce		6.00	"	Pécel
		7.05	"		Arad, Brassó		6.05	"	Komárom
		7.10	"		Belgrád, Sofia, Sarajevo		6.15	"	Stanislaw, M.-Sziget
		7.20	"		Fehring, Grác, Triest		6.25	"	Wien
		7.25	"		Stryj, Przemysl, Lemberg		6.30	gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa
		7.30	sz. v.		Gödöllő		6.50	sz. v.	Lemberg, Stryj, Kassa
		7.45	"		Belgrád, Sofia, Vinkovce		6.50	"	Fiume, Zágráb
		7.50	"		Arad, Brassó, Bukarest		7.00	gy. v.	Róma, Triest, Fiume
		8.05	gy. v.		Balatonfüred, Tapolcza		7.05	sz. v.	Gödöllő
		8.10	sz. v.		Munkács, Lawoczne		7.20	"	Brassó, Kolozsvár
		8.20	"		Kolozsvár, Brassó		7.25	"	Kunszentmiklós-Tass
8.25		"	Eszék, Bród	7.30	"		Gödöllő		
8.35		"	Ruttká, Berlin	7.40	"		Hatvan		
8.55	"	M.-Sziget, Stanislaw	7.45	"	Bicske				
9.10	gy. v.	Wien, Sopron	8.00	"	Grác, Fehring				
9.30	sz. v.	Bicske	8.10	"	Sarajevo, Belgrád				
9.35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	8.15	"	Bártfa, Csorba, Kassa				
10.00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	8.20	"	Paks				
10.05	"	Nagykátá	8.35	"	Bukarest, Kolozsvár				
10.45	"	Balatonfüred, Tapolcza	8.45	"	Hatvan				
11.55	"	Bicske	9.20	"	Győr				
12.00	"	Gödöllő	9.25	"	Berlin, Ruttká				
12.20	sz. v.	Arad, Tövis, M.-Sziget	9.35	gy. v.	Fiume, Tapolcza				
12.20	"	Ujvidék, Sarajevo	9.55	sz. v.	Szabadka				
12.30	"	Hatvan	10.05	gy. v.	Bruck-K., Szombath., Sopr.				
12.30	"	Szombathely, Wien	10.20	sz. v.	Miskolcz				
12.45	"	Fiume, Róma, Eszék	10.45	"	Bicske				
1.00	"	Bicske	11.30	gy. v.	Nagyvárad, Debr., Arad				
1.30	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	12.10	sz. v.	Gödöllő				
1.25	sz. v.	Gödöllő	12.30	"	Bukarest, Arad				
1.40	gy. v.	Fehring, Grác	12.50	gy. v.	Berlin, Ruttká				
2.00	"	Sátoraljaújhely, Lemberg, Kassa	1.00	"	Konstantinápoly				
2.05	"	Wien, Páris	1.05	"	Lemberg, Kassa				
2.10	"	Arad, Bukarest	1.20	sz. v.	Wien, Sopron				
2.15	sz. v.	Kiskőrös	1.25	gy. v.	Bukarest, Arad				
2.20	gy. v.	Ruttká, Berlin	1.30	"	Sarajevo, Bród, Szabadka				
2.25	sz. v.	Hatvan	1.40	"	London, Páris, Wien				
2.30	"	Pécel	1.55	"	Eszék, Pécs				
2.30	"	Bicske	2.10	sz. v.	Hatvan				
2.40	"	Szolnok	2.20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa				
2.45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo	2.25	"	Grác, Fehring				
2.55	"	Tapolcza, Eszék	2.40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass				
3.20	"	Belgrád, Konstantinápoly	3.00	"	Bicske				
3.25	sz. v.	Nagykátá	3.10	"	Nagykátá				
3.30	"	Paks	4.00	"	Tapolcza, Balatonfüred				
4.25	"	Komárom	4.20	"	Pécel				
4.25	"	Gödöllő	5.25	"	Gödöllő				
5.00	gy. v.	Arad, Bukarest, M-sziget	6.00	"	Szolnok				
5.10	sz. v.	Lawoczne, Lemberg	6.15	"	Bukarest, Debreczen				
5.15	gy. v.	Győr, Sopron, Szombathely, Wien	6.20	"	Bruck-Királyhida				
5.20	sz. v.	Gödöllő	6.25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa				
5.40	"	Nagykátá, Szolnok	6.35	"	Wien, Grác				
5.55	"	Ruttká, Berlin	7.00	sz. v.	Stanislaw, M.-Sziget				
6.05	"	Kunszentmiklós-Tass	7.20	"	Sofia, Belgrád				
6.15	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly	7.25	"	Bukarest, Arad				
6.15	sz. v.	Kolozsvár, Brassó	7.35	v. v.	Szerencs				
6.25	"	Pécel	7.45	sz. v.	Berlin, Ruttká				
6.40	"	Hatvan	7.50	"	Bicske				
6.45	"	Kunszentmiklós-Tass	8.05	"	Tapolcza, Balatonfüred				
6.55	"	Bicske	8.10	"	Nagykátá				
7.10	"	Nagykátá, Szolnok	8.15	"	Fiume, Bród				
7.20	"	Győr, Trieszt	8.20	"	Lawoczne, M.-Sziget				
7.35	"	Hatvan	8.35	"	Gödöllő				
7.40	gy. v.	Zágráb, Fiume	8.45	"	Wien, Grác				
7.45	sz. v.	M.-Sziget, Stanislaw	8.50	"	Csorba, Kassa				
8.00	"	Kassa, Csorba, Bártfa	9.00	"	Bicske				
8.05	"	Belgrád, Sarajevo	9.10	"	Pécel				
8.30	"	Pécs, Bród	9.10	"	Vinkovce, Pécs				
8.40	"	Gödöllő	9.20	gy. v.	Brassó, Arad				
9.00	"	Szolnok	9.28	sz. v.	Triest, Torbágy				
9.15	"	Győr, Grác	9.35	gy. v.	Berlin, Ruttká				
9.30	"	Arad, Brassó	9.35	"	Róma, Fiume, Pécs				
10.00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	9.45	sz. v.	Kiskőrös				
10.05	sz. v.	Pécel	9.55	gy. v.	Lemberg, Przemysl				
10.25	"	Fiume, Tapolcza	10.00	"	Sofia, Belgrád				
10.25	"	Kassa, Csorba, Lemberg	10.10	"	Grác, Triest				
10.55	"	Szombathely, Wien	10.25	sz. v.	Gödöllő				
11.10	Vv.	Ruttká, Poprád-Felka	10.35	"	Szegesvár, Kolozsvár				

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

		idő	a vonat neme	honnán			idő	a vonat neme	hová
D é l e l ő t t	Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról	5.00	Sz. v.	Vác	D é l e l ő t t	Érkezés Budapest nyugoti pályaudvarra	3.51	Sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		5.15	"	Rákospalota-Ujpest			5.05	"	Dunakeszi-Alag
		5.25	"	Érsekújvár			5.15	"	Czegléd
		5.40	"	Szeged, Szolnok			5.35	"	Vecses
		6.00	"	Esztergom			5.45	"	Monor
		6.30	"	Lajosmizse, Kecskemét			5.50	"	Esztergom
		6.35	"	Rákospalota-Ujpest			5.55	"	Nagymaros
		6.50	k.o.e.v.	Wien, Páris, Ostende			6.00	"	Szolnok, Czegléd
		7.00	gy. v.	Segesvár, Stanisla			6.10	k.o.e.v.	Konstantinápoly, Belgrád
		7.05	"	Zsolna, Berlin			6.10	"	Konstantinápoly, Bukarest
		7.55	"	Nagyszombat, Wien			6.25	Sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		8.00	Sz. v.	Dunakeszi-Alag			6.30	"	Lajosmizse
		8.25	gy. v.	Orsova, Bázias			6.35	"	Nagymaros
		8.40	Sz. v.	Bázias, Karánsebes			6.40	"	Berlin, Zsolna
		8.45	"	Nagymaros			6.50	gy. v.	Marosvásárhely
		9.05	"	Esztergom			7.10	Sz. v.	Esztergom
9.15	"	Wien, Berlin	7.15	"	Bukarest, Bázias				
9.45	"	Rákospalota-Ujpest	7.20	"	Rákospalota-Ujpest				
11.00	"	Rákospalota-Ujpest	7.25	"	Párkány-Nána				
11.10	"	Lajosmizse, Kecskemét	7.30	"	Czegléd				
11.35	"	Nagymaros	7.35	gy. v.	Bukarest, Kolozsvár				
11.55	"	Czegléd	7.40	Sz. v.	Máramarossziget				
12.00	"	Wien	7.40	"	Vác				
D é l u t á n	Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról	12.05	Sz. v.	Rákospalota-Ujpest	D é l u t á n	Érkezés Budapest nyugoti pályaudvarra	7.50	Sz. v.	Kecskemét, Lajosmizse
		12.15	"	Szeged			7.55	"	Párkány-Nána
		12.20	gy. v.	Zsolna, Berlin			8.10	"	Páris, Wien
		12.25	Sz. v.	Nagymaros			8.15	"	Esztergom
		12.30	"	Esztergom			8.40	"	K.-K.-Félegyháza
		1.00	"	Rákospalota-Ujpest			8.45	"	Párkány-Nána
		1.05	Tvsz.	Piliscsaba			9.10	"	Dunakeszi-Alag
		1.30	Sz. v.	Dunakeszi-Alag			9.25	gy. v.	Szeged
		1.50	"	Esztergom			9.40	"	Berlin, Zsolna, Pozsony
		2.00	gy. v.	Wien, Páris			9.55	Sz. v.	Esztergom
		2.10	Sz. v.	Párkány-Nána			10.30	"	Rákospalota-Ujpest
		2.15	"	Rákospalota-Ujpest			10.45	"	Szeged
		2.20	"	Esztergom			11.25	"	Galánta
		2.25	gy. v.	Szatmár-Németi, Brassó			12.00	"	Rákospalota-Ujpest
		2.30	"	Wien			12.50	Sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		2.35	Sz. v.	Galánta			1.20	"	Nagymaros
		2.40	gy. v.	Bukarest, Bázias			1.25	gy. v.	Bukarest, Bázias
		2.45	Sz. v.	Czegléd, Szolnok			1.4	Sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		2.50	"	Lajosmizse, Kecskemét			1.50	gy. v.	Tóvis, Kolozsvár, Sz.-Németi
		3.10	"	Rákospalota-Ujpest			2.00	"	Páris, Wien
		3.55	"	Szob			2.08	Sz. v.	Esztergom
		4.10	"	Rákospalota-Ujpest			2.40	"	Dunakeszi-Alag
		4.30	"	Szeged			3.00	"	Rákospalota-Ujpest
		5.15	gy. v.	Wien			3.40	"	Kecskemét, Lajosmizse
		5.20	Sz. v.	Szob			3.50	"	Rákospalota-Ujpest
		5.50	"	Rákospalota-Ujpest			4.05	"	Temesvár-Józsefváros
		6.00	"	Párkány-Nána			4.10	"	Nagymaros
		6.10	"	Vecses			5.05	"	Esztergom
		6.15	"	Nagymaros			5.15	"	Rákospalota-Ujpest
		6.20	"	Monor, Ócsa			5.55	"	Érsekújvár
		6.40	"	Esztergom			6.10	"	Wien, Berlin
		6.45	"	Czegléd, Szolnok			6.20	"	Berlin, Zsolna
6.50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin	6.30	"	Rákospalota-Ujpest				
6.55	Sz. v.	Párkány-Nána	6.35	gy. v.	Orsova, Bázias				
7.00	"	Czegléd	6.40	"	Wien				
7.15	"	Rákospalota-Ujpest	7.10	"	Wien				
7.25	"	Vác	7.45	Sz. v.	Bázias, Temesvár				
7.35	"	Czegléd	8.00	"	Rákospalota-Ujpest				
7.40	"	Lajosmizse	8.05	"	Vecses				
7.55	"	Párkány-Nána	8.10	"	Nagymaros				
8.05	"	Bukarest, Bázias	8.15	"	Piliscsaba				
8.20	"	Dunakeszi-Alag	8.20	"	Nagymaros				
8.40	"	Zsolna, Berlin	8.55	"	Párkány-Nána				
9.30	"	Wien, Páris	9.05	gy. v.	Wien				
9.35	gy. v.	Bukarest, Stanisla	9.20	Sz. v.	Czegléd				
10.00	Sz. v.	Dunakeszi-Alag	9.25	"	Piliscsaba				
10.15	gy. v.	Szeged, Bázias, Bukarest	9.30	"	Kecskemét, Lajosmizse				
10.50	"	Marosvásárhely	9.35	"	Dunakeszi-Alag				
10.55	Sz. v.	K.-K.-Félegyháza, Szeged	9.40	gy. v.	Segesvár, Stanisla				
11.10	"	Esztergom	9.45	"	Berlin, Zsolna				
11.30	k.o.e.v.	Belgrád, Konstantinápoly	10.00	Sz. v.	Esztergom				
11.35	Sz. v.	Nagymaros	10.15	"	Vác				
11.45	k.o.e.v.	Bukarest, Konstantinápoly	10.25	"	Nagymaros				
			10.30	"	Ócsa				
			10.35	"	Wien				
			11.00	"	Temesvár, Bázias				
			11.05	k.o.e.v.	London, Ostende, Páris, Wien				
			11.25	Sz. v.	Dunakeszi-Alag				
			11.50	"	Érsekújvár				

Hivatalos nyugtázás

az 1913. évi február hó 1-től márczius hó 31-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1910. évre: Gyulai Ágost dr.	6 K -- f.
1911. évre: ¹ Beszterczenaszód vm. Általános Tanító Egylet — Budapesti II. ker. közs. polg. leányiskola — Budapesti belv. közs. felsőbb leányiskola (4 K) — Budapesti VIII. ker. községi polgári fiúiskola (4 K) — Budapesti VIII. ker. közs. elemi iskola (6 K) Esztergom sz. kir. város könyvtára (6 K) — Keglevich Gábor gr. — Összesen	50 K — f.
1912. évre: ¹ Besztercebányai kir. kath. főgimn. (4 K) — Buda- pesti I. ker. közs. felsőbb leányiskola — Budapesti I. ker. közs. elemi isk. Attila-u. (6 K) — Budapesti II. ker. közs. polg. leányiskola (8 K) — Gohl Ödön dr. — Késmárki ev. lyceum (2 K) — Losonczy áll. főgimnázium — Lőcsei m. kir. áll. felsőbb leányiskola (8 K) — Selmeczbányai királyi kath. főgimnázium (4 K) — Szalay Géza (6 K) — Turáni Társaság Budapest — Varjú Elemér — Zempléni Imrey Árpád — Zsilinszky Mihály (2 K) — Összesen	100 K — f.
1913. évre: ¹ Ambrus Antal (6 K) — Apponyi Sándor gr. (8 K) — Aradi áll. főreáliskola — Aradi főgimn. tanári könyvtár — Babics József — Balabán Imre — Balázsfalvi gör. kath. főgimn. — Bánóczi József dr. — Bábai Bay Sándor — Bátky Zsigmond dr. — Békés vármegye közműv. egyesülete (6 K) — Besztercebányai kir. kath. főgimnázium — Brassói Magyar Kaszinó — Budapesti I. ker. fels. leányiskola — Budapesti V. ker. áll. főreáliskola — Csányi Andor — Curgói állami tanítóképző (6 K) — Czirbusz Géza dr. — Deák Ebner Lajos — Dési ref. tanítótéstudület — Dévai áll. főreálisk. — Fellaki állami elemi iskola (6 K) — Garda Samu dr. — Gárdonyi Géza — Gyergyószentmiklósi áll. főgimn. — Gyertyánffy István (6 K) — Gyönki ev. ref. gimn. (8 K) — Gyulaféhevári r. kath. főgimn. — Hajdunánási ref. főgimn. — Hegedeős Miklós — Hódmezővásárhelyi ref. főgimn. — Kálmány Lajos — Kaposvári áll. főgimn. — Karczagi ref. főgimn. — Kardos Gyula dr. — Kézdivásárhelyi áll. polg. fiúisk. — Késmárki ev. lyceum (8 K) — Kispesti áll. polg. fiúisk. — Klein Samu — Kovács Sándor (6 K) — Középesi Gyula — Lehoczky Tivadar (8 K) — Lőcsei magy. kir. állami felsőbb leányiskola (5 K) — Magyary-Kossa Gyula dr. — Makói állami főgimnázium — Marosvásárhelyi ev. ref. kollégium — Munkácsi áll. főgimn. — Nagyenyedi áll. polgári leányiskola — Nagyilondai áll. elemi iskola (6 K) — Nyiregyházi polgári fiúiskola — Pálos Ödön — Pápai áll. tanítóképző-intézet ifjúsági önképzőköre (6 K) — Pozsonyi ág. h. ev. theologiai Akadémia. „Székács József“ köre — Pozsonyi áll. tanítónőképző — Privigyei kath. főgimn. — Pri- vitzer Jenő dr. — Réthei Prikkel Marián dr. — Rózsashegyi kath. főgimn. — Selmeczbányai kir. kath. főgimn. (2 K) — Soproni evang. lyceum — Szász Károly dr. — Szatmári kir. kath. főgimn. (6 K) — Székely Mikó-koll. Sepsí- Szent-György (6 K) — Székelyudvarhelyi áll. főreáliskola — Székelyudvar- helyi ref. kollégium — Székelyudvarhelyi róm. kath. főgimn. — Temesvári praemontrei főgimnázium — Temesváry Rezső dr. (8 K) — Teutsch Gyula (6 K) — Thirring Gusztáv dr. — Tiszafüredi Múzeum és Könyvtár Egylet — Turáni Társaság Bpest — Váci r. kath. polg. fiúisk. (6 K) — Verseczy állami főreáliskola — Zentai főgimnázium — Zempléni Imrey Árpád — Zsilinszky Mihály (8 K) — Összesen	697 K — f.
1914. évre: ¹ Ambrus Antal (4 K) — Apponyi Sándor gr. (2 K) — Gyönki ref. gimnázium (2 K) — Kovács Sándor (4 K) — Lehoczky Tivadar (2 K) — Veszprém vm. Múzeum (4 K) — Összesen	18 K — f.
1915. évre: ¹ Veszprém vm. Múzeum	8 K — f.
Alapítványi díjat fizetett: Mader Béla	60 K — f.
Összesen befolyt hátralékokból	156. — K, jan. 1-től 441 K — f.
1913. és követk. évi díjakból	723. — „ „ „ 1832 „ — „
Alapítványi díjból	60 — „ „ „ 60 „ — „
Alapítványi kamatból	— — „ „ „ — — „

Budapest, 1913 június hó.

Kövecsesi Dancs Árpád,
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság

tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtítkár :

Solymossy Sándor dr.
(VII., Zugló-utca 16. II.)

Títkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25., III.)

Pénztáros :

Kövecesi Danes Árpád
(II., Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtárnok :

Schmidt Tibolt.

(N. Múzeum Néprajzi Osztály, VII, Iparcsarnok.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Heller Bernát dr.	Szendrei János dr.
Balásy Dénes	Huszka József	Szentmarjai Dezső
Balassa József dr.	Jancsó Benedek dr.	Szily Kálmán dr.
Barabás Samu	Kodály Zoltán	Szinnyei József dr.
5 Barátosi Balogh Benedek	20 Kúnos Ignác dr.	35 Szinte Gábor
Bartók Béla	Madarassy László	Sztankó Béla
Bátky Zsigmond dr.	Mahler Ede dr.	Sztripszky Hiador dr.
Beluleszko Sándor dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
Binder Jenő	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Erdélyi Lajos dr.	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Ernyey József	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Fabó Bertalan dr.	Réthy László dr.	Versényi György dr.
Giesswein Sándor dr.	Semayer Vilibáld dr.	Vikár Béla
Goldziher Ignác dr.	Strausz Adolf	44 Zsilinszky Mihály
15 Györfly István dr.	30 Szegedy Rezső dr.	

b) Vidéki választmányi tagok :

Almásy György dr., Borostyánkő	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Baróti Lajos dr., Almádi	Lehoczky Tivadar, Munkács
Bellosics Bálint, Baja	Pápay József, Debreczen
Bünker Rajmund, Sopron	Pintér Sándor, Szécsény
5 Darnay Kálmán, Sümeg	20 Pósta Béla dr., Kolozsvár
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	Schweiger Lázár dr., Eger
Fiók Károly dr., Debreczen	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gálos Rezső dr., Temesvár	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
Gárdonyi Géza, Eger	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
10 Gönczi Ferencz, Dés.	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
Istvánffy Gyula, Miskolcz	Tömörkény István, Szeged
Kada Elek, Kecskemét	Varjú Elemér, Kassa
Karl Lajos dr., Kolozsvár.	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	Zoltai Lajos, Debreczen.
15 Kálmány Lajos, Szeged	

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTEŚÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTEŚÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek egyszerűen a
MAGYAR NÉPRAJZI
TÁRSASÁGNAK,
a fõlszólalások és lakcímbeljelentések pedig
Kövecsesi DANCŠ ÁRPÁD
pénztárnokhoz (Budapest, II.,
Margit-körút 64b.) küldendők.

Elõfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A folyóiratot illetõ küldemények
Dr. SEBESTYÉN GYULÁ-hoz
(M. Nemzeti Múzeum),
a társaság ügyviteléhez tar-
tozó iratok pedig
Dr. SOLYMOSSY SANDOR
fõtitkárhoz (Bpest, VII. ker.,
Mexikói-út 25. sz.) küldendők.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és december hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
<i>Pápay József</i> : A Reguly-féle osztják hősi énekekről	257
<i>Dr. Szegedy Rezső</i> : Téves felfogás a régi horvát énekek rigómezei ciklusáról	276
Néphit és népszokások.	
<i>Filimon Aurél</i> : Beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások (IV.)	284
Népköltészet és népzene.	
<i>Kodály Zoltán</i> : Pótlék a zaborvidéki népszokásokhoz (IV.)	292
<i>Harsányi István</i> : Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata	295
Irodalom.	
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Wundt, Wilhelm: Elemente der Völkerpsychologie	302
<i>Bán Aladár</i> : Holmberg, Uno: Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker.	304
<i>Dr. Schwarz Frigyes</i> : Jegerlehner, J.: Sagen und Märchen aus dem Oberwallis.	305
—s —ő.: Wechsler, Eduard: Begriff und Wesen des Volksliedes	306
<i>Róheim Géza</i> : Frazer, J. G.: The Belief in Immortality and the Worship of the Dead	307
— — Scheftelowitz, Isidor: Das Schlingen- und Netzmotiv im Glauben und Brauch der Völker	310
<i>Hellebrant Árpád</i> : Néprajzi könyvészet 1911-ről. (IV.)	312
Kisebb közlemények.	
<i>Bartók Béla és Kodály Zoltán</i> : Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezete	313
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Indítványok a néphagyományok országos gyűjtésének műzeumi és könyvtári támogatásáról	317
Az Ethnographia régi évfolyamainak visszaváltása	318
Társulati ügyek.	
Az Elnökség felirata a néprajz középiskolai tanítása ügyében	319
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 június hó 14-én tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	320

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fentartjuk.

A M. Nemz. Múzeum néprajzi tára
 (Városliget, Iparcsarnok)
további intézkedésig a nagyközönség számára

 zárva.

**Kutatóknak a gyűjtemény és a könyvtár nyitva van hétköznapon-
 kint 9—1 óráig.**

MIÉRT ALKALMAZTA ILOSVAI A TOLDI-MONDÁT A BIHARMEGYEI TOLDYAKRA.

Igaza van Birkás Gézának abban, hogy tévedtem, midőn a Reginwart alakból származó Rainouart nevet a Reginholt-ból származó Rednót, Radnót alakkal egynek vettem. Ámde ugyanakkor annyi adatot soroltam fel a közvetlen érintkezésre Francia- és Magyarország között, hogy maga Birkás is figyelmet érdemlőnek tartja abbéli föltevésemet, hogy a premontrei szerzetesek által lettek ismeretesek a Rainouart-féle mesék Magyarországon és ezeket alkalmazták Toldi Miklósrá.

Kiindulópontom azonban tulajdonképpen nem a Reginholt keresztnév XIII. századbeli elterjedtsége volt, hanem az, hogy Ilosvai olyan vidéken lakott, hol délszláv közvetítést nem lehet föltételezni.

Mert, hogy még egyszer előadjuk az ő életéről saját művéből vonható tanulságokat, bizonyos, hogy 1574-ben Toldi Miklósról szóló művét Perényi István ugoecsi főispánnak ajánlotta, tehát akkor e tájékon tartózkodott.

Előbb 1570-ben Kusalyon írta ugyan egyik művét, de ebből nem következik, hogy ő a krasznamegyei (most szilágymegyei) Ilosváról való, mert a Kusalyi Jakcs-család egyik ága ez időben a beregmegyei birtokaik központján Kaszony (és nem Kászony) nevű városban lakott¹ és onnan mint udvarbíró vagy diákot könnyen küldhette át a család Kusalyra valami összeírás vagy osztályozás végett. Nem is nyilatkozik a Szilágyságról úgy, mintha az szülőföldje lenne, hiszen akkor nem csúfolná „Sovány Szilágyságnak“. 1568-ban Ilosvai az Abaujszántón lakó Túry Pál református papnak kedveskedik a nevek magyarázatáról szóló művével, tehát akkor is vagy ott, vagy közelében a felső Tisza mentén tanyázott. 1564-ben Szatmárott írta egyik művét, legelső műve pedig megint a Perényiek birtokán Idán kelt.

Mindez adatokat összevetve én azt vélem, hogy Selymes Péter nem a kraszna- — most szilágymegyei — Ilosván, hanem a beregmegyei Ilosván született. E falunak nemesei maguk is érdeklődtek a tudományok iránt, közülök pl. Ilosvai Orbán 1538-ban a krakai egyetemen tanult.² Az ilyenek sokszor tanítottak ki egy-egy jobb tehetségű jobbágy-fiút.

Nincs tehát semmi nyoma annak, hogy Ilosvai Selymes Péter akár száрма-

¹ Petri: Szilágymegye története. II. 427—37.

² Turul 1896. 71. Petrovay György cikkei. Schrauf: Magyarországi tanulók a külföldön. III. 32. 105.

zásánál, akár tartózkodásánál, akár irodalmi műveltségénél fogva a délszlávokkal vagy olaszokkal érintkezett volna.

Megfejtetlen volt azonban eddig a kérdés, hogy miért vonatkoztatta Ilosvai a Rainouart-féle meséket a biharmegyei Toldy családra? Hiszen ő nem lakott Bihar megyében s művéből is az látszik, hogy nem ismerte jól Bihar megyét! Honnan ismerhette tehát ő a biharmegyei Toldyakat?

Nemrégiben a Nemzeti Múzeum levéltárában egyéb dolgok után kutatva, szemembe ötlött egyik 1557-iki oklevélben a Tholdy név. Végig olvasom s akkor látom, hogy röviden ez van benne: 1557 márczius 31. Izabella királyné Tholdy Annát Gagybátory Bátor László nejét és Tholdy Katalint, Ládházy Márton nejét, testvéreinek néhai Tholdy Miklósnak és Tholdy Péternek Feketebátor, Nagyfalva és Told (Bihar-megye) Tövisgyház, Ölyved és Fazekasvarsány zárandmegyei birtokaiban fiúsítja.¹

E levél egyszerre visszavezet bennünket megint Abaujszántó felé, mert hiszen Gagybátory Bátor László 1555-ben Abaujmegye alispánja volt. Neje Tholdy Anna túlélte őt s 1574-ben is erősen védte jogát a gagy kastélyhoz.²

A Ládházy nemes család eredetileg borsodmegyei volt ugyan. (Miskolcztól délre esik Ládháza), de 1557-ben Abauj, Zemplén vagy Bereg megyében lakott, mert különben nem lehetett volna Izabella híve és nem is kapott volna jutalmat Izabellától.

Ilosvai tehát a felső Tisza mentén lakó egyik Tholdy-leányt ismerte s attól tudott meg egyet-mást a nagyfalusi Tholdy-családról, kivált abban az esetben, ha a Tholdy-leányok fiúsító-levele is megfordult kezén.

Arra, hogy e Tholdy-leányok (már akár Báthoryné, akár Ládházyné) Tholdy Miklósról beszéljenek, okot adott testvérüknek Tholdy Miklósnak szomorú sorsa is. E Tholdy Miklós ugyanis 1553-ban átállott János Zsigmond pártjára és azért Ferdinánd király tiszántúli hadvezére Zaberdjey Mátyás váradi püspök őt a Feketebátorral szemben levő Talpas várában ostrom alá vette, elfogta és lefejeztette.³

Hozzá még ez 1553-ban levágott Tholdy Miklóst „Kis Tholdy Miklós“-nak hívták, annál inkább ok volt tehát arra, hogy beszéljenek a nagy, jeles Tholdy Miklósról s ahhoz hozzáfűzzék a Rainouart-féle meséket.

Ha Birkás Gézának abbeli gyanítása, hogy a Rainouart-féle hősköltemény csak a XIV. század végén, vagy a XV. században érkezett Magyarországra, való, akkor természetesen elesik a premonstreiek közvetítése. De akkor sincs arra szükség, hogy délszláv közvetítést tételezzünk fel, mert hiszen a felső tiszamenti francia-olasz származású lakosok és északi Franciaország közt az összeköttetés némi részben még a XV. században is fennállott. Hogy csak egy példát említsek: 1447-ben július havában lüttichi tájszóláshoz hasonló beszédű zárandokok érkeztek Magyarországból Aachenbe és ott kérdezősködtek az ő régi hazájukról. Az aacheniek utasították őket Lüttichbe s ott megállapította a püspöki udvar, hogy eleik 1052-ben a nagy éhség miatt vándoroltak ki Magyarországra.⁴ De meg tudjuk,

¹ A Nemzeti Múzeum levéltára törzsanyag.

² Csoma: Abauj megye nemes családjai. 42.

³ Bunyitay: A váradi püspökség története. I. 416.

⁴ Martene: Scriptorum veterum IV. 1216. Hivatkozik rá Pray: Dissertationes in Annales Veteres Hunnorum. I. 166. l.

hogy az aacheni zarándoklatok még a XVI. század elején is divatosak voltak. Könnyen megtörtént tehát, hogy egy ilyen zarándokcsapat ott Aachenben vagy Lüttichben hallotta a Rainouart-féle hőskölteményt és elhozta Magyarországra. Itt azután alkalmazták valamelyik Tholdy Miklósrá, Ilosvai pedig alkalmazta a biharmegyei XIV. századbeli Tholdy Miklósrá.

Én azt hiszem, hogyha ezeken a nyomokon járunk, hamarabb felfedezzük azokat a szellemi áramlatokat, a melyekből lassan-lassan Arany János lelkén át a Toldi-énekek keletkeztek.

Dr. Karácsonyi János.

BORNEMISZA PÉTER KÖNYVE AZ ÖRDÖGI KISÉRTETEKÉRŐL.

— Felolvastatott a Magyar Néprajzi Társaság Pápán tartott II. vándorgyűlésén. —

Méltóztassanak megengedni nekem, hogy a felsődunamelléki református egyházkerület első püspökének, Bornemisza Péternek, pápai főiskolai könyvtárunkban meglevő unikum-munkájáról, „Az ördögi kísértetekről“ szólhassak néhány szót s ezzel kapcsolatban egy tiszteletteljes indítványt tehessek.

Köztudomású, hogy a XVI. században, nemcsak a köznépnél, hanem még a műveltek között is, mennyire hittek az ördögök létezésében, róluk — mint minden gonosz és rossz okozóiról — mesés csudákat beszéltek és elijesztő példákat soroltak elő azon ördögi cselekedetekről, melyekről meg voltak győződve, hogy az ördög művelhette azokat, hogy kísértetbe ejtse az embereket. Bornemisza beszéli (Ördögi kísértetekről 789. levél): Luther Mártonról írják, hogy az ördögök néha disznó képében röhögtek kamarája előtt és szövétneket vittek éjjelre elibe. Néha barát képében szóltak vele és az üvegablakon el-kimentek. Úton sok puskákkal forgóldtak kocsija mellett, kiket ő látott, de egyéb nem láthatott és több nyilván és titkon való dolgokat műveltek. Midőn kérdezték tőle mi az oka, hogy oly fogatososan tanítod az embereket, mintha általlátnád szívüket és megtapasztalnád lelki fájdalmaikat, mondá: az én sok kísérteteim az oka, mert magamon mindeket először megéreztem. Tehát sok százféle kísérteti voltak neki is, néha feletébb való rettentések is ezért vágta hozzá az ördöghöz egy alkalommal tintatartóját, de mivel csak az ő képzeletében volt az ördög, a tinta a falon folyt széjjel.

Bornemisza Péter is kora gyermeke volt, ő is hitte az ördögöknek különböző formákban való létezését és küzdött azok kísértései ellen. „*Rajtam történt dolgok*“ címe alatt sokat beszél, a miket magán tapasztalt. Második prédikációjában 35-féle elnevezését sorolja elő (Démon, Diménim, Diabolus, Sátán, Zebulon, Spiritus nequam, Béliál, Asmodeus, Belzebub, Mammon, hasonlítja oroszlánhoz, sárkányhoz, áspishoz, basiliscushoz, beemóhoz, leviatánhoz, madarakhoz, rákhoz, vérszopó kilenczhez, kígyóhoz, skorpióhoz, struczhoz, bagolyhoz, syrénákhoz, sás-kákhoz, kegyetlen emberekhez stb.) az ördögöknek és nagyszabású irodalmi vállalkozásában az „*Eszterdő által való prédikációk*“ negyedik kötetében, Szentháromság

vasárnapja után való XIX. vasárnapra, a görög keleti perikópa szerint Máté ev. XXII. rész 34—46. versei alapján „Az Isten törvényének és a Krisztus személyének igaz ismeretiről, ezek között a kísértetekről“ irt és tartott két prédikációt, melyeket „Negyedik Része az Evangéliumokból és az Epistolákból való Tanvságoknak“ című könyvében Semptén saját nyomdájában 1578-ban kinyomatott a 617—645 levélen, melyből tárgyunkra vonatkozólag csupán annyi tartozik, hogy az első beszéd összegezésében okadatolja, miért növekedett az „Ördögi kísértetekről“ irt munkája 283 lapra: „A második prédikáció után pedig igen csudálatos dolgokról kezdek szólni, *nem úgy mint prédikáció gyanánt*, hanem az olvasóknak és kiváltképen azoknak, kik sokféle kísérteteket szenvedtek, vigasztalásukra. Szólok pedig elálmlétkodandó ördögi kísértetekről, kiket sok hivek, sokképpen szenvednek. (Negyedik rész etc. 627. lev.)

Mivel magában is önálló egésznek képez, külön kötetben maradt ránk Bornemiszanak az Ördögi kísértetekről irt munkája. Jóllehet az egyetlen példány a 647. levélen kezdődik, de magát a szöveget egy ajánló levél előzi meg, mégis az említett 646. levélen végződő negyedik kötet folytatásául kell azt tekintenünk. Prédikációknak nevezi ugyan magában ebben a könyvében is az Ördögi kísértetekről szóló históriákat és tanuságokat, s azt két főrésze oszta s az elsőben négy prédikációban elmélkedik tárgyáról, még pedig az elsőben arról, hogy Istentől kell az ördögökről értekezni, hogy miféle állatok ezek és hol laknak, mily nagy hatalmuk van, hogyan védekezhetünk ellenük. Példákat sorol fel főemberekkel megessett ördögi kísértetekről, hogy kitűnjék az ördögnek hatalma, valamint az is, hogy vele szemben felmutassa a Krisztusnak nagy erejét ő ellene. (665—689. lev.)

A második prédikációban (689—716. lev.) az ördögnek sokféle nevéről tárgyal, a harmadikban (717—750. lev.) történeteket sorol elő, míg a negyedikben (750—771. lev.) szól az ördög ellen való orvosságunkról és a végén imádságban fordul Istenhez, mert a pokolbeli ellenség úgy rohan ránk, mint az éh oroszlán s ha ő meg nem segít, álnokságával megcsalhat, erejével elejthet, kegyetlenségével elszaggathat. De ha az Úr hozzájuk közelget, megfutamítja. Kéri azért, vegye oltalma alá, hogy ez a kegyetlen fenevad el ne szaggassa őket.

Az Ördögi kísértetek második részét már nem nevezi prédikációknak, melyben hat rendbeli csudadolgokat beszél el nagy bőven (772—929. lev.). Itt foglalnak helyet az úgynevezett *bájos imádságok* (805—809. lev.) a csúz, fejfájás, torokrekedés, ígőzés, öklelés, giliszta, hasfájás ellen, melyeket Barna Ferdinánd közölt a Finn költészetéről című művében (90. s köv. lap), mutatványul álljon itt az utolsó: Uram, mindenható Isten, múlték egy rögös nagy út, rajta megyen a mindenható Úrunk Úr Isten, az ő szerető szentivel, keresztelő szent Jánossal, előtalálának hetvenhétféle erőtelen hasfájást. Ha engemet ezen kérdés Urunk Úr Isten hova indultunk? Mink is elmegyünk ez fekete földnek színére, áldott ez testbe, teremtett lélekbe, húsát, gyomrát összehaborgatom, piros vérét megiszom, szálas húsát megszagatom. Azt meghallá áldott Urunk Isten, parancsolok én tenéked hetvenhét erőtelen hasfájás, tik se mehessetek el ez fekete föld színére, szálas húsát meg ne szaggassátok, az én áldottam testnek, teremtett léleknek húsát, gyomrát, össze ne haborgassátok, tik is menjete a tengerbe, tenger fővenyét felforgas-

sátok, habját háborgassátok, piros vérét meg ne igyátok, tik is menyetek a tengerbe, tenger fővenyét felforgassátok, habját háborgassátok, követ hasogassátok. Azt meghallván elsietének, hetvenhét erőtelen hasfájás, tenger fővenyét elforgaták, követ hasogattak. Ez embernek (itt meg kell nevezni) az ő hasából, gyomrából, beléből ugyan kioszoljon, romoljon az ő hasfájása.

Ilyenformán hangzik a többi is. Ezeket azért írtam — mondja, — hogy értsed, mi legyen a bájolás és ezen igékből vedd eszedben, hogy ördög találmánya, mely ördögöt az írás hazugnak és gyilkosnak mond. Ime ezek is merő hazugságok, sőt a mi Urunk Jézus Krisztusnak, a Szűz Máriának, az apostoloknak káromlása, kikre bolond dolgokat költött, mint ültek aranyos székbe, mint találtak elő hetvenhét csúzt, kelevényt, hasfájást, azokkal mit szóltak, azokat mint küldték a tengerbe; a szamarat is szentnek nevezi és több ezer hazugságra tanítja a szegény bolond emberi nemzetet. Óh, ki nyomorult volna az ördög miatt az ember, ha szabadítója nem volna.

Ismét vedd eszedbe azért azt is, mely bolondul mentik a bájolást, azok, kik azt mondják, hogy Isten igéje sőt im hallod ördögtől talált hazugságok, káromlások és csúfolások. Mely hazugsággal a hitetleneket azért segíti az ördög, hogy őket, is egyebeket is osztán elveszthessen miatta, a mint a szegény asszonyba belebújt volt akkor, mikor el akarta hagyni. De miérthogy tudatlanul mívelte, az Úr könyörült rajta és szent lelkével megvilágosította, hogy mi is magasztalánk az ő nagy gazdag irgalmasságát és egyebeket is tanítanánk aféle eltévelyedetteket, kikről im mégis egy csudadolgot mondok:

Más bájolás asszonyt mint vert az ördög.

Apajon (ide Semptéhez egy mértföld ez Apaj és kisalucska) egy nemes bájoló asszony, Apai Ferencznek anyja, Szentgyörgy napján csinál két koszorút csipkefából és azokat tette a dézsába és arra fejte az ő teheninek tejét önön maga, hogy annak tejét más el ne vehesse, avagy a másé is oda gyűljön. És gyűjtött sok vajat a bájolással, ezeket a tövises koszorúkat azután eltette és tartotta házában kemence mellett.

Annak utánna félesztendő mulva, támad hajigáló ördög annak házába. És a több csintalansági fölött, egy nap előveszi a két csipkekoszorút és fejébe teszi és azután mind fejéhez veri és csapdossa, töri, faggatja. Ezt látván a szolgálója, mond: Jaj szegény asszonyomat, mint veri és azt is ottan keményen arczul csapja az ördög. De senkik nem látták.

A mely vajat pedig gyűjtött volt, huszonyolcz pintnyit a búbájolás tejből, a lakatos ládából előhozá és előtte mind a földhöz veri (Ördögi kísértetekről 808—810. lev.).

Éjjel járó asszonyokról is sokat mondhatnék, kik éjjel macskaképebe szökdecselők sok(an) lovagok módjára járók voltak; tombolók, tánczolók, részegesek, paráznak egymás között, kik fellábbal, kis gyermekkéket czégerbe tettek, kik sok kárt, sok csintalanságot míveltek. Kik közül nem régen is 1574. esztendő tájába Poson felé sokakat bennük (= közülök) megégettenek, kik sok szörnyű dolgokat vallottak, kiknek ugyan királyné asszonyuk vagon és annak szavára rettenetes dolgokat mível az ördög, de mindazért, hogy végre elveszesse őket.

Innét gondolhatod, mely igen szomjúhozza az ördög a szegény ember veszedelmét és ő abba mely álnok és ravasz legyen. És mi mily nyomorultak volnánk, ha az Isten fia testünkben nem öltözött volna.

A mint a bűbájba pedig mily álnok, szintén oly álnok a többi dolgaiban is. . . . Ezt is vedd eszedbe mindezekből; nem ok nélkül tanított a mi Urunk Jézus Krisztus, hogy mindennap kérjük ezt is. Ne vigy minket kísértetbe. (Ugyanott 811. lev.)

Én látásom.

E históriák között emlékezem én időmbe lett dolgairól is a sátánnak. Im ezt szememmel láttam:

Hívtak vala engem Babindali házához Nyitra vármegyébe és ott hajigálódtak a gonosz lelkek. Estve vacsora felett ül vala mellettem egy szolgabíró, ki hozám képest jött volt oda, azt úgy hajítá, hogy ottan betörik a feje; egyebeket is hajigált én mellettem is ütötte a falat, de csak ruhámat sem illette. Míg ott voltam szép dicséreteket és könyörgéseket mondtam és im náluk hagytam a könyörgést, imádságot, hogy a szerint segítségül hívják az Urat és életüket megjobbítsák, az után rövid nap eltávozott.

Semptén forgószél támadt szent Jakab napján, prédikáció után 1577-ben. Egynéhány ház előtt keményképen forgolódott és a port el-felvitte az égre, végre jöve az én házam eleibe és midőn az Úr nevével titkon magamba elküldeném, rút, büdös, kénköves szagot szerze és elmulék. De azután tizenketten dögösültek meg házam népébe; hata meghalt, hata megélede. De az Úr nélkül hajszálamnak is nem árthatott volna. Méltán pedig nagyobbat is érdemelnék, de tekinti az ő szent fiának érdemét.

Egy asszony, midőn akkorba a Vág vizébe mosna, elragadja (pár) fedelét és felviszi az égre és hol hosszan nyujtogatja, hol összegömbölygeti, el-alávetvén, elvész a fedél.

Egy világtalan Anna asszony, pápai, jöve hozzám Semptén és számtalan dolgait beszélte, hogy eb, disznó, ló és egyéb undok képekbe eleibe jő, reá röhög és büdös döggel csaknem megöli. És mikor elmegyen is, rettenetes gonosz szagot ereszt. És látásokat is lát, mintha egy igen nagy fára sok apácák és barátok volnának kötözve, és azon égnének a tűzbe. És hol mi egyéb szörnyű látásokkal rettentenek. Ez asszony pedig igen értelmes és Istenszerető vala.

Huszár Gál mondta, hogy beszélt egy emberrel, a ki kigyóból ételt főzött és valaki abból evett, minden állatnak, madárnak, tyúknak, lónak, tehénnek a szavát megértette. Históriát is beszélt róla, a tyúk mint szólt fiának, hogy farka alá bujnék és azon mosolyodott a szolga, ki titkon evett az ura étkeből. A verebeknek is mint hoztak követséget, hogy egy szamár elöntött egy zsák búzát az úton. De én ezt is ördögi praktikának vélem. (U. o. 800—802. lev.)

Más csodadolgot mondok egy bálványozó, pápás, babonás asszonynak megteréséről.

Ördögös asszonyról.

1577. esztendőbe vala egy oskolamesterem Lethenyi Pál, kit azután Isten lelkipásztorságra hívta és kibocsátám Maczédra és több igen megvakult falukra. Azok közt valának egynéhány ördögösök, kik elein(te) sokképen káromolták az

ő tanítását. Végre esztendő mulva találkozik egy asszonyra, kit hívnak: Tardoskeddi Szerencse Benedeknének. Ezt mikor egyszer is, másszor is feddené bálványozásáról és bűbájosságáról és magába gondolkodnék a hallott Isten ígéjéről, egy éjjel kezd imádkozni térdenállva az ő szokott imádsága szerint és látván az ördögök, hogy elvagyódik tőlük, rajta termének és kezdik rettenteni és kínozni, ki miatt nagyokat sikolt és kezd erősen könyörögni, vinnék a prédikátorhoz. Sok dolog volna megírni egynéhány hétig mint kinlódott és az ördög mint fogta meg fülét, nyelvét, hogy ő maga, se hallhasson, se szólhasson, hanem az ördög szól ki belőle. Ki sokképpen csúfolta és felelt a prédikátornak. Ki csuda álnokul im ezt is kérte (= kérdezte): Melyik az Isten könyve? Amaz mutatá az ó- és új-testamentumot és mondott arra: nosza, hát ha prédikátor vagy és bizol tudományodba, tedd fejemre és olvasd, lássd, ha kiúzhatsz-e? De az azt felelte: nem veszesz arra. Tudom én, mint tört meg téged a mi Urunk Jézus Krisztus és az ő nevébe szólok te neked és összegyűlvén a szomszédsággal és háza népével imádkozott érette és ő vele is mondotta erővel is. Végre az asszony hol szólni kezdett, hol megint az szól ki belőle. És megismerték, mikor az ördög szól. El is ragadták volna néha az asszonyt és kezét kérték, de felkiáltott az asszony és ismét imádkoztak érette. Egynéhány napra mond az asszony: Látom az Atya Istent és az ő megfeszült szerelmes fiát és a szenteket és az ördögöket és ime a fiú kezét nyújtja és azba megkönnyebbeszik az asszony és sokképen hálát ad az Istennek jótettéről. És mond: most bizonytal értem, hogy nem a szentek érdeme, hanem csak a Jézus Krisztusé segíti a bűnös embert, mert csak ő nyújtja nekem az ő kezét. És megbeszéli régi gonosz életét, bujaságát, bálványozását és bájolását. És nem akart eltávozni a prédikátor házatól, hanem éjjel-nappal tanult és imádkozott. És midőn egy péntek nap a prédikátor sódart ennék, kérés nélkül hozzányul és mond neki a prédikátor: ne edd, ha ismered, hogy szivednek nehézségére vagy. Ő pedig mond: ezelőtt sok sódart kívántam megszenteltetni a kokonya között, kiket nem szenteltettem, hanem ördöggel csúfoltattam meg és azt nagy bolond ájtatossággal ettem. Immár most értem, hogy az Úr mindent megszentelt és minden tiszta azoknak, kit vérevel megtisztított és abba bízik, a tisztátalannak pedig és ördög tagjának minden tisztátalan.

Ebből mikor üznék az ördögöt, sok régi hívséget számlálta elő az ördög, a kikbe neki szolgált és fenyegette, hogy nem ereszti senki kezébe, mert egyszer neki adta magát. Néha hízkelkedő szóval szól, hogy ne hinne más Krisztusba, mert ő volna a Krisztus. Mikor hazudtattak és azt mondták, hogy ötöt megtörte az Úr Krisztus, azt felelte, megtörte volt, de ismét erőt veszek. És nosza kísértesz-e, ha gondolkodok veled? De hova inkább álnokoskodott és esacsogott, annyival nagyobb merészséget vettek a hívek ellene és ájtatosban imádkoztak a nyomorult emberért, kit Isten megszabadítván, sokan inkább épültek az Úrnak ígéjéből.

Midőn meggyógyult az asszony, kérdezték, ha ő szól-e, azt felelte: hogy néha mind fülét, nyelvét megtartotta és nem hagyta szólni és sokat nem hallott azba, a mit belőle mondott. Azután én meghagyám, hogy én nekem írná meg a prédikátor. Az ördög nevében minémü imádsággal mívelte a bájolást, kit ő vélt, hogy Isten nevébe mívelt, kiket nagyannyátul és egy misemondó paptul tanult volt.

Im nyolczat előszámállok bennük:

*Bájoló imádságok.**Csúzról való báj.*

Uram mindenható Isten mulék rögös nagy út, rajta megyen vala áldott Urunk Isten, előtalála hetvenhétféle veres csúzt. Monda áldott Urunk Úr Isten: hova indultatok ez rögös régi nagy úton? Megszólala hetvenhétféle veres csúz: Ha minket azon kérdész Urunk Úr Isten hova megyünk, úgymond Mink is elmegyünk úgymond ez fekete föld színére. Áldott az testbe: teremtett ez lélekbe: szálas húsát szaggatjuk, piros vérét megisszuk, száz tetemét tördeljük, száz izit, száz forezikáját. Hogy azt hallá áldott Urunk Úr Isten: Tük se mehesetek úgymond ez fekete föld színére, az én áldottam testbe, teremtettem lélekbe, tük is siessetek el a tenger szigetibe, kegyetlen óriásoknak szálas húsát szaggassátok, piros vérét megigyátok. Azt meghallák, elsietének, menének tenger szigetiben. Ez embernek szeméből, szájából, fejéből, orczájából, piros véréből, szálas húsából, száz tetemiből, ki siessen és eloszoljon hetvenhétféle csúz, veres csúz, kék csúz, fejér csúz, szöderjés csúz, köszvény, fájdalom, kelevény, kioszoljon, kiromoljon hetvenhét féle nyavalya ez emberből. Nevét meg kell nevezni.

A kinek fejét megmenté, hogy ne fájjon.

Nemes asszonyom, boldog anya, bemene szent templomba, leülteték az ő áldott aranyas szent székibe, az ő áldott szent fejét meg esé fenyé füst csúz, fenyé füst kelevény, lefüggeszté az ő áldott szent fejét rajta, szent kedve könyörödék, szent színe szomorodék. Azt látá az ő áldott szent fia, monda: Óh én áldott szent anyám, mire szent fejed lefüggeszted, szent kedved megkönyörödött, szent színed megszorodott. Hogy ezt hallá asszonyunk Mária, monda: Óh és áldott szent fiam, hogy ne szomorodjék az én áldott szent szívem, hogy ne függesszem az én áldott szent fejemet, hogy ne könyörödjem meg az én áldott szent szívemben. Az én áldott szent fejemet megese fenyé füst csúz, fenyé füst kelevény, hetvenhét fájdalom befogta száz tetememet. Hogy azt hallá áldott Urunk Úr Isten ne ijedj én szent anyám Mária, im én megszoritom az én aranyas kendetlen keszkenőmmel a te áldott szent fejedet, belőle kifusson fenyé füst csúz, fenyé füst kelevény, benne meg ne maradhasson hetvenhét fájdalom a te száz tetemedben. Áldott Urunk Isten hatalmából meg nem maradhattanak hetvenhétféle fenyé füst csúz. Ez mai diesőséges napon én is megszorítottam ez embernek fejét, ez kendetlen keszkenővel, bünös szájamból szent igéket reá mondottam: Ne ijedj el szent anyám Mária, én vagyok mindennél nagyobb orvos, te vagy mindennél nagyobb bajos.

A kinek a torkába ereszkedett.

Föld édes anya, te neked mondom elősször, ennek e torkába erős pöörös torok ereszkedett, torokgyikja, békalevelegje, nyakfoga: oszoljon, romoljon, benne meg ne maradhasson erős pöörös torokgyikja, békalevelegje, nyakfoga, disznószakája, kelevénye oszoljon, romoljon, Istennek hatalmából, boldog anya parancsolattyal.

A menyelésről.

Urunk Úr Isten, fel üle az ő szent szamarának nyergefelen hátára, elindula paradicsomba, be nem mehet paradicsom kapuján, lába megbotlék, lába megcsokék, csont mene ki helyéről, ér mene ki helyéről. Urunk Isten lefüggeszté az ő áldott szent fejét, szive megszomorodék, kedve könyörödék. Azt meglátá az ő szent anyja, monda az ő szent anyja: Óh én szent fiam, mire a te szent fejed függesztet, szent kedved könyörödék? Hogy azt hallá áldott Urunk Isten, monda: Óh én szent anyám Mária, hogy ne függessem szent fejemet, hogy ne szomorodjék szent szívem, hogy ne könyörödjék szent kedvem. Im én felültem szent szamaramnak hátára, be akarnék menni paradicsomba, be nem meheték paradicsomnak kapuján, szent szamaramnak lába megbotlék, lába kicsokék, csont mene ki helyéről, velő mene ki helyéről, ér mene ki helyéről, vér mene ki helyéről. Hogy ezt hallá az ő szent anyja Mária, ne ijedj én áldott szent fiam, én az én szent kezemmel megfogom szent szamaradnak lábát, szent szájamból szent ígét reámondom, szent lehelletemet reáhelem, csont megyen csonthoz, velő megyen velőhöz, ér megyen érhez, in megyen inhöz, vér megyen vérhöz. Én is e mai napon megfogtam az én bűnös kezemmel ez embernek lábát, avagy kezét. Én is szent ígét reámondom, bűnös szájamból lehelletemet reáfújom, hogy helyekre menjenek.

Az ígétről.

Nemes asszonyom Mária, ölébe takará az ő áldott szent fiát, bemene vele szent templomba, leülleplék az ő áldott aranyas szent székibe, eleibé tevé aranyas bölcsejét, belefekteti Jézust, azt megláták szent asszonyok, szent leányok, szent apostolok. Martélyok Jézust megígézik. Azt meglátá az ő szent anyja, mondá e szót az ő szerető szentinek, szent Nestorid asszonynak, menny el én szerető szentem, hozd Jordánnak vizét, hadd feresszem meg benne' az én áldott szent fiamat. Elmene szent Nestorid asszony, elhozá Jordánnak szent vizét, benne Jézust megfereszték. Monda ez szót szent Nestorid asszonynak, vidd el úgymond Jézusnak az ő ígétit, piros márván köre, hogy azt hallá az ő szerette szenti, szent Nestorid asszony előnti piros márván kövön, ott eloszla, meg nem maradhata Jézusnak az ő ígétit. Ez mai dicsőségés napon ez s ez emberen ugyan ne maradhasson meg férfi ígétit; leány ígétit, asszonyi állat ígétit, Istennek hatalmából, boldog asszony parancsolatjából.

Az öklelésről.

Kergetik vala mi Urunkat, a gonosz zsidók, megfogják, felfeszítik magas keresztfára, töviskoronával koronázzák, hegyes csúcsával öklelék, vasszeggel szegezék, az áldott szent szívéből felindíták az ő ökleletit, az ő meredőket, az ő kelevényét. Azt meglátá az ő szent anyja. Óh én áldott szent fiam, nem csudálom, hogy tenéked felindult a te kelevényed, nám téged megfogtak a gonosz zsidók, felfeszítettek magas keresztfára, töviskoronával koronáztak, hegyes csúcsával ökleltek, vasszeggel szegeztek. Im én megnyomom a te áldott öt mély sebeddel az én szent hét épességemmel, szent Jánosnak ő arany gyűrűjével. A mint megnyomá szűz Mária az ő áldott szent fiának én is ez embernek ugyan megnyomom, Úr Istennek

öt mély sebével, asszonyunk Máriának szent hét épességével, szent Jánosnak ő arany gyűrűjével. Az embert megneveztem.

A gelesztáról.

Fekszik vala egy gelesztás ember a tengernek partján, oda mene három szép szent asszony, egyik szent Borbála, másik szent Ilona asszony, harmadik, kinek nevét nem tudom. Szent Ilona asszony szedé ki a gelesztás asszonynak a gelesztát az ő beleiből, gyomrából. A szent Borbála asszony apróra vagdalá; a kinek nevét nem tudom, az a tenger fenekébe hányá, a tenger fenekén meg nem maradhata, ott eloszla, elromla. Ez embernek az ő beliben, gyomrában, hasában, ugyan eloszoljon, Istennek hatalmával, boldog anya parancsolatyával. (803b levél—808. lev.)

A nyolczadik bájolást „A hasfájásról“, már fentebb láttuk.

Bűbájasokról.

Minden városban, minden faluban, sőt minden házban ez egész világon különb, különb babona vagyon, az az olyba való bizodalom, kit Isten nem hagyott és azért nem isteni, hanem ördögi bizodalom. Mint Isten hagyta, hogy kenyeret együnk, bort igyunk, fűvéknek orvosságát vegyük és minden teremtett állatival éljünk és ötet igaz és szent dologban igaz imádsággal segítségül híjjuk. De az ördög oly álnok, hogy viszont talált módot benne, hogy mindennel gonoszul éljünk, étellel, itallal, ruházattal, pénzzel, törrel, lóval, kevélyül és egyéb gonosz móddal. Azonképen házasságszerzéssel, gyermekszületéssel, keresztelessel, minden tiszttel, királlyal, hadnagysággal, bírósággal, vitézséggel és minden dolgokkal. Éteközéssel, étellel, itallal, szőlőkapálatatásával, búzavetéssel, csépléssel, szitalással, fütéssel, tehénfejéssel, vajcsinálással, lefekvéssel, felkeléssel. Mindezekbe ez volna Isten kívánsága, hogy ötet segítségül híjnók, az móddal, az mint ő tanított, ő tőle áldomást kérnénk és senkinek ezekbe kárt ne szerzenék, de az ördög csúnya álnokul, százezer babonát találta benne, egymásnak ártalmára és Isten gyalázattyára.

Bűbájok.

Hogy mikor megakarsz házasodni, borsot hajigálj égő kemenczébe, arra, a kit szeretsz és elveszen etc.

Több ezer vagyon csak erre való is.

Ha más ember leányát, fiát hozzád akarod szoktatni, békát tégy egy fazékba hangyás helyre és elfuss, hogy ne halld a sikoltását, mikor csípi a hangyák, mert megsüketülsz; és tizenötöd nap múlva ott találsz gereblyét és vellát, a gereblyével csak vond meg, a kit szeretsz, utánnad fut. A vellával csak taszítsad, tőled elfut. Nemde rettenetes, éktelen mestersége-e az ördögnek? De rakva hazugsággal is, veszedelemmel is.

Ha megnőszöl (= nőülsz) kést ne küld ajándékon mátkádnak, mert visszavonók és haragosok lesztek. Hazug eb, mit hazudsz. Ha megesküszöl, hogy verekedők ne legyetek azután, erre tanítanak a bábák, hogy a leány vagy menyecske, egy pénzt vagy fillért eressen alá az öve mögött a pap előtt és azt mongya:

ezen én barát veszek és én farkas leszek. Átkozott latrok, hogy nem könyörögtek Istennek, hogy ő tegye a te férjedet olyá, mint a bárány. Te pedig miért akarsz farkas lenni a te uradon, ez-e Isten parancsolatya?

Ha gyermeked születik, kiadd az ablakon és kerüljék meg a házat vele és sokáig él.

Ha az előtt meghaltak gyermekeid, immár Farkas legyen neve. Ime a keresetséggel is játszottat az ördög. Az úrvacsorájával is, hogy az ostyát tartsd meg a szádban és vidd a méhkosárba és sok mézed lesz. Ha útra indulsz, aszszony ember, vagy barát által ne menjen az úton előtéd. A tyúkokat ásággal szurkálj meg karácson estin az ülőbe, hogy tojjanak. A más teheninek a tejét, vaját, mint kell elvenni, megmondják a bábák. Az éjjeljárók többet is mondanak. Szítát mikor választasz, először kívül nézzed és domború kenyered lesz.

A kit dühös eb mart, mondgya el az imádságot: Hogy Krisztus elől talált egy tehenet, kit dühös farkas mart és azt megkeresztelte, hogy ne ártson neki a marás. Te is parancsolj a nevébe, hogy ne ártson ennek. Tisztes imádsága a hazug ördögnek.

Hogy az apád ne fegyen reád, főzz meg egy emberfejet a lúgba, és azzal mosd az apád fejét, és azt vidd el azután az Isten házába és vesd oda és azt mond: mint ez senkire nem feddik, úgy az én apám is én reám ne feddhessen. Bolond nem veszed eszedbe, hogy az apádnak halálát kéred, hogy oly(an) legyen, mint a holt ember feje.

Ha tolvajok között mégy, megmongyák a misemondó papok micsod ígét mondj a Dávid Psalmusából.

A többit tanulja meg a pokolbeli ördögöktől az, a kinek kedve vagyon reá, kinek száma nincs.

Én azért emlékezem róluk, hogy csak figyelmezz reá, soha semmit olyat sem gondolhatsz, sem mivelhetsz, hogy valami bűbajt és babonát nem találjak ellened valók az ördög tagjai. De te, a te Uradnak Istenednek nevébe, az ő tisztességére és felebarátodnak előmenetelére cselekedjél, kiket Isten parancsolt. Így a te útaidban veled lesznek az Úrnak angyali. (Psal. 90.)

Mindazáltal jegyezz magadnak ezerféle hallott babonát, azért, hogy csudálkozzál arról is, mely hazug és álnok az ördög és mint éltek vissza az Istentől szerzett jókkal. Arról is, mely rettenetes vakság és bolondság áradott e világra, kit az írás setétségnek nevez . . . (856—858. lev.)

Ez setétség mi legyen azokat akartam előtökben adnom *ez ördögi dolgokról való írásomban*. De mondom százezred részét is csak meg sem gondolhatjuk a nagy sűrű világi vakságnak. Az angyalok, de leginkább az Úr Isten ő maga látja valóban, micsodák legyenek mindazok. Ebből, hogy kivegyen bennünket, azért bocsátotta hozzánk az ő szent fiát, kit kér, hogy hallgassunk és úgy nézzünk, mint egy sötétségben feltett lámpásra. De hogy ötet jobb kedvvel hallgathassuk, és a setétséget jobban megutálhassuk, mégis szólok több sötétségnek cselekedeteiről.

Az ördögnek több bűnbe való keverési. Mint gyilkosságra szülek nem tisztelése és egyéb szörnyű bűnökre. Csudadolgok azokról, kik szüleiket nem tisztelik.

Midőn egy gazdag ifjúnak volna igen vén és szegény atyja, szegényébe, de kedvetlenül házába fogadja, holmi alávaló étellel tengeti. Egy olykor, midőn jóízű ételt szeretetvén magának, azt enné, hogy hallja az atyja bejövését, elrejtí a tál étket és az atyját eteti másból. Étél után kimegyen az atya és midőn a szolga előakarná hozni az elrejtött tál étket, felkiált, hogy rakva kígyókkal. Az ura odafutamodik csudálni, szája tátva és mindjárt egy kígyó beugorodik a száján. És mindenkor annak először kellett enni adni, felmászván a torkára és az alá ereszkedvén, úgy ehetett ő maga.

Hasonló ehhez im ez is. Midőn egy vén apa gazdag fiától kérne életire való tengetést, térítené meg az ő régi éltetését. A fiú szegényli, hogy ha meghallják, hogy oly nyomorult atya vagyon, azért megtagadja és kiüzi házából. Az atya sirva felkiált Istenhez és elmegyén. A fiú ottan megdühösül és azon bolond dühösségében meghal.

Mondják midőn egy apát a fia el-kihurczolná üstökénél fogva a kapun kívül és a sárba tapodna és verne, mond az atya: Hagyd el fiam, mert én az atyámat csak az ajtóküszöbig vontam. (859—860. lev.)

Sokféle ostromlási az ördögnek, külömb, külömb bűn miatt.

Alvintzi György, Dávid Ferencznek Kolozsvárt oskolamestere, eretnek, ki tagadta az Úr Jézus Krisztusnak örök istenségét, lakék nálam egynéhány nap, de akkor titkolta magát. Kérdem, ha valóban ismeri-e Dávid Ferenczet? Azt monda: Intus et incute, kívül, belül ismerem. Kérdem, mit vélsz felőle, a mit mond, szíve szerint mondja-e? Monda: sőt valamit szájával beszél, titkon mind más a szívébe. Mondék tehát, te is olyan vagy. És úgy volt. Mert, hogy elment tőlem, a hívekre támadott, ily nagy kötél alatt, hogy a ki egymást meggyőzi, azt felakasztják, ő meggyőzetett és a török felakasztotta. Nem jó játszódni Istennel. (879. lev.)

Paráznákról.

Régi római doloj.

Régi csudadolgot ír Josephus. Egy igen gazdag és igen jámbor és igen szép asszony Rómába, mint esalatott meg a papoktól, kik Isis bálvány istenaszszony papjai voltak. Hogy egy gazdag úr fia, Mundus nevű, midőn sok ezer forintot ígérne neki, ha csak egyszer vele hálna is, mert nagy kívánságába meghalna. És az asszony semmiképen nem engedne. Egy Agno Ida nevű, a papoknak és a főpapnak harmadfélezer forintot ígér, ha az ő Istenük szavával odacsalhatnák, mintha Aegyptomból Anubi Isten jött volna hozzájuk és kívánta volna az Paulinát, hogy egy éjjel vele hálna. A főpap ezt elhítteti a Paulina asszonynyal, az urának is nagy örömmel megmondgya, hogy Anubi Isten kívánná őtet az Isidis templomba. Vaesora után elmegyén az asszony, a papok nagy tisztességgel tettetik, hogy Anubi Isten ott vagyon és azonba a Mundus nevű ifjú röjtekből hozzá megyén Isten képébe és ezen éttzaka vele lakik és úgy beszélget, mintha

ő volna az Isten. Ezzel az asszony igen dicsekedett egyelőbe. De harmadnap mulva az ifjú megmondgya neki, mint járt ő vele. Az asszony sirva panaszol urának és a Tyberius császárnak, a császár mind eltörelti a templomot, a bálványt vízbe vetteti, a papokat megöletti, a Mundus ifjút számkivetteti csak, hogy a kívánság vitte rá.

Mi időnkbe is volt ezféle ördögi csalárdság, hogy a barát, a kit gyóntattott, elhitette, hogy szent Ferencz hozzá menne éttzakára. Az ura eszébe vette és megengedte feleségének, hogy fogadná vigan. De ő is hozzákészítette magát, csináltatván egy nagy kulcsot, mintha ő, szent Péter volna és reáfogja, hogy híre nélkül alászökött mennyországból és annyira megverte szent Ferencz atyánkat, hogy halva vitték el a szemérről az többi barátok. (U. o. 887. lev.)

Lidércz ördögökről is csudákat mondhatnék és a félekről, kik özvegyek lévén, ura képében a sátán hozzájárt és vele játszodozott.

Istenért kérek mindeneket, megbocsássonak, hogy ez latorságokat ily lator és undok szókkal írtam. Mert Isten látja az én szívemet, hogy én is szeretem a tisztaságot és kívánnám, hogy csak igyen se említetnék semmi tisztátalanság gonosz végre. De miérthogy ördögi dolgokról írtam most, azokat az ő szörnyűségükben kellett kineveznem. Te pedig meglásd, micsoda személyek előtt olvasod. (901. lev.)

* * *

Mіндеzen szemelvények bemutatása után, azon tiszteletteljes indítványt terjesztem elő, hogy találja módját a Néprajzi Társaság annak, hogy Bornemiszának az „Ördögi kísértetekről“ írt s pápai református főiskolánk könyvtárában egyetlen példányban meglevő munkája, vagy folyóiratában, az Ethnographiában, folytatólagosan, vagy külön kötetben kiadassék és közkinccsé tétessék.

Dr. Thury Etele.

MEDVETISZTELET A FINNUGOR NÉPEKNÉL, KÜLÖNÖSEN A LAPPOKNÁL.

(Első közlemény.)

I.

A „Le monde oriental“ czimű upsalai folyóiratnak 1912. évi folyamában (27—46. l.) *K. B. Wiklund* upsalai egyetemi tanár, ki a finnugor nyelvészet és néprajz terén nagy munkásságot fejt ki, „En nyfunnen skildring af lapparnas björnfest“ (Egy újonnan talált rajzolat a lappok medveünnepéről) czímmel rendkívül érdekes adatokat közöl a lappok medvetoráról és egyéb mythosi hagyományairól. Minthogy a vogulok és osztjások gazdagon kifejlett medvekultusza folytán az ősvallás e megnyilatkozása bennünket közelebből érint, jó szolgálatot vélek teljesíteni mythologiai nyomozásainknak, ha e közlemény medveénekének megismertetésével és fejtegetésével kapcsolatban elmondok egyet-mást a finnugor népek medvetiszteletéről, megvilágítva ezt más népek hasonnemű hagyományaival s a természeti vallás idevonatkozó elméleti vizsgálatával.

Wiklund közleménye két részből áll. A nagyobbik (27—44. l.) az upsalai egyetemi könyvtárban levő kézirat; a másik rész (44—46. l.) magának a közlőnek följegyzése az offerdali és jokkniokki lappok medvetiszteletét illető hagyományokból. A közlemény legterjedelmesebb része *Johan Ihre* nyelvtudósnak hátrahagyott nagybecsű iratai közül való. Ezeket J. A. Ihre hadnagy 1911-ben deponálta az upsalai egyetemi könyvtárban. Ez iratok közt talált rá A. Grape könyvtáros egy füzetre s ezt Wiklund professzornak adta át felhasználás végett. Mind nyelvi, mind ethnographiai szempontból igen fontos adatokat tartalmaz ez a füzet. A benne levő medveének a *legrészletesebb* az eddig ismert lapp medveénekek között s világot vet a lapp medvetor lefolyására. Van ezenkívül a kéziratban egy külön fejezet a lappok egyéb ismert babonáiról (Om deras öfriga, bekanta vidskepelsen), egy 1644 adatból álló szótár (Vocabularium linguae Lapponum mendicantium; ebből csupán a hónapok neveit közli Wiklund) s a lapp igeragozás mintája (Verborum conjugatio; ezt nem közli W.).

Mint a szójegyzék címe mutatja, a füzet szerzője kolduló lappoktól vette adatait. Wiklund a nyelvatatok alapján úgy véli, hogy a svédországi Åsele lappmarkból valók lehetnek ezek az elszegényedett lappok, kiket az odatelepedő svédek megfosztottak régi keresetüktől: a halásztattól, vadásztattól és réntenyésztéstől. Åseleből már rég eltűntek a lappok. A följegyző nem ismerte a lapp nyelv irodalmát s így a szöveget nem tudta hibátlanul leírni, a szójegyzéket azonban — hol bővebb grammatikai ismeret nem szükséges — elég jól állította egybe. A medveének szövege Wiklund szerint egy ma már kihalt szójárásban van és nem is egészen világos, csupán az teszi érthetővé, hogy a följegyző svéd fordítást mellékelte hozzá. Az éneket a svéd, s a mennyire a rendelkezésemre álló forrasművek lehetővé tették, a lapp szöveg alapján magyarra fordítottam. A fordítás átnézéséért és az itt-ott talákozó tévedések szíves kiigazításáért *Wiklund* professzor úrnak tartozom hálás köszönettel.

Hogy ki volt e följegyzések szerzője, nem tudjuk. Keletkezésük idejét és helyét azonban a bennük előforduló adatok alapján hozzávetőleg meg lehet állapítani. E szerint 1780 körül irattak Åsele lappmark közelében. Wiklundnak említett saját följegyzései pedig 1885 és 1891-ből származnak s azt bizonyítják, hogy a medvetor emléke úgyszólván napjainkig fennmaradt a svédországi lappok között.

E nagy néprajzi becsesel bíró följegyzések közül különösen a medveének tarthat számot érdeklődésünkre s megérdemli, hogy homályos helyeit megvilágítsuk s vele kapcsolatban megállapítsuk a finnugor népek medvekultuszának közös jellemvonásait.

II.

A medve egyike a leghatalmasabb és legértelmesebb vadállatoknak; külső alakja imponáló s különösen két lábra ágaskodva, feltűnően hasonlít az emberhez, a mint a lappok mondják: „öreg parasztnak látszik”.¹ E tulajdonságai következtében mindenütt nagy tiszteletre tett szert azon ősellapotú népek között, melyeknek lakóterületén tartózkodik, főképp Észak-Amerikában s Ázsia és Európa északi

¹ *Halász Ignác*: Svéd-lapp nyelv, V. 268. l.

részein, hol ő az erdők királya,¹ mint a forró égöv alatt az oroszán és a tigris. Tiszteletének emlékeit és csökevényeit maig megtaláljuk az említett területek népeinél. De már az ókorban is akadunk nyomokra, melyek e kultuszra utalnak. Gondoljunk az arkádiaiak medvemondájára. Arkádia őslakói Arkádtól származtatták magukat, ki Zeusznak és Kallisztónak fia volt. Kallisztót Héra féltékenységből nőstény medvévé változtatta, de Zeusz, miután Artemis leterítette, fölemelte őt az égbe, hol a medvecsillaggá lett (a Gönczölszekér egyik csillaga). A tartomány lakói azt hitték, hogy ők e medvévé lett nő utódai. Némely mythologus szerint Kalliszto nem egyéb, mint Artemis egyik jelzője (καλλίστη = legszebb). Ez az állítás azonban aligha állja meg helyét, mert hiszen ily jelzője majdnem minden istennőnek lehetett. Hogy Kalliszto és Artemis között mélyebb kapcsolat van, mely a medve kultuszában gyökerezik, azt bizonyítja a brauroni (Attika) Artemis-ünnep. Az ottani templomban öt-tíz éves leánykák táncaikban utánozták a medve mozgólatait; őket magukat medvézőknek, a kultuszt ἀρκτεία-nak nevezték. Régebben e leányok medvebőrbe öltözködtek mutatványaikhoz. Ez ősrégi hagyományok csodálatosan egybevágnak a vogul-osztják medvekultusz főbb vonásaival s lehetetlen fel nem ismerni totemisztikus jellegüket.²

Az újabkori följegyzések más állatok kultuszával egyetemben majd mindenhol hoznak hírt a medve tiszteletéről, a hol csak előfordul e hatalmas vad. A borneói dájákok hitében a medve mint a holtaknak az alvilágba terelője szerepel.³ A kaliforniai indiánok egy törzse a medvétől eredezteti magát. Több indián törzs a medve elejtésekor harci éneket zeng az állat kiengesztelésére, mikor bocsánatot kér tőle és sajnálatát fejezi ki, hogy kénytelen volt megölni. A moki indiánok törzsei állatokról nevezik el magukat; ezek közt van a medve; azt hiszik, hogy őseik lelke haláluk után ezen állatokban vert lakást. A mexikói bennszülöttek szerint a mindenség teremtője, Teckatlipok emberalak medvefejjel.

Nem folytatjuk a nagyszámú példák felsorolását. Csupán azt kívántuk illusztrálni, hogy a medve kultusza az időben és térben legtávolabbi népeknél is megvan vagy megvolt s fővonásokban, felfogásban meglepően egyezik.

Tekintsük a finnugorokhoz közelebb álló keletázsiai népeknek enemű hagyományait. Alig van oly nép Ázsia északkeleti részén, melynek köréből idevágó hagyományokat ne ismernénk.

Legősibb állapotban maradt e népek közül a tőlünk legtávolabb eső ajuu nép, mely Japán Jézó nevű szigetén és Szachalin-szigeten lakik tömegesebben.⁴

¹ Pl. A finn varázsversben:

Metsän kultainen kuningas	Erdő aranyos királya,
Salon herra, maan isäntä!	Vadon ura, föld gazdája!

Joh. Häyhä: *Küvaelmia Itä-suomalaisten vanhoista tavoista*. 1899. (Képek a keleti finnek régi szokásaiból. 5. l.)

² *L. R. Farnell*: *The cults of greek States*. Oxford, 1896.

³ Az exotikus és a szibériai népekre vonatkozó adatokat, hol a forrást külön nem jelöljük meg, *Charuzin* orosz tudósnek *Этнографія, С.-Илеродыпръ* 1905. cz. művéből merítjük.

⁴ L. bővebb leírását *Charuzin* id. művében IV. 371. l. és *Török Aurél* „Egy ősi emberfajtáról Ázsia keleti szélén“ cz. tanulmányában (Budapesti Szemle 1889.).

Náluk igen érdekes formában van meg a medve húsának rituális elfogyasztása. Tél vége felé fognak egy kicsi nőstény bocsot (a medve t. i. februárban fiadzik) és a faluba viszik. Itt ketreczbe téve nevelik. Míg egészen fiatal, egy szoptatós asszony a saját keblén táplálja, később hallal hizlalják. Mikor már akkorára nőtt, hogy faketreczét tördelni kezdi, elérkezett a fölálkozás ideje; ez rendszeren szeptember vagy október hóban történik. Előbb bocsánatot kérnek istenüktől, hogy a medvét megölik, tovább nem képesek etetni. A ki fogta a medvét, az rendezi a tort, melyre meghívja rokonait, kisebb falvakban az egész lakosságot. Pálinkát öntenek áldozatul a ház szellemeinek a tüzhelyre és a ház szent zugában. Az asszony, a ki a medvét keblén táplálta, keservesen sir. Majd a ketrecz elé mennek s egy tányérkán a medvének is adnak néhány korty pálinkát.¹ Az asszonyok és leányok siránkoznak; a medvedajka néhány öreg asszonynyal, kik egykor szintén tápláltak medvét, sírva-ríva egy éneket ad elő, bezéző szavakkal hizelegve a medvének. Néhány szertartás után kieresztik az állatot a ketreczből, kötelelet vonnak rá, botot dugnak a szájába s ezt beletaszítva torkába, megfojtják. Aztán ünnepiesen fölékesítik, ételt-italt raknak elébe s vig tor kezdődik énekekkel fűszerezve, melynek czélja a leölt állat lelkét mulattatni. Majd megnyúzzák, kivesszik a belső részeit, fejét levágják. Véréit csészében fogják fel s a férfiak közösen megisszák, nők nem ihatnak belőle. A veséjét kis darabokra szelik és nyersen, megszóva eszik meg, a nők és gyermekek is kapnak belőle. A húsát másnap készítik és fogyasztják el.

Török Aurél említi, hogy az ajnuk tűzimádók, de tisztelik még a holdat és a medvét. A medve állandó jelzője „isteni“ (kimúi-kámói; v. ö. japánul isten = kámi). Ha medvét ejtenek el, el nem mulasztják a kiengesztelést. A házuk előtt egy külön kerítést állítanak fel a medve tiszteletére; ennek neve „szellem temploma“. E kerítés póznáit kikészített medvekoponyákkal rakják tele, a mi a medve fejének a finnugor népeknél is feltalálható tiszteletére emlékeztet.²

Az Amur mentén és Szachalin-szigetén élő giljások hasonló medvetort ülnek.³ Bocsot fognak, nevelik, hizlalják s leölése előtt a faluban házról-házra vezetik s étellel, pálinkával kínálják és meghajolnak előtte. Ezután lenyilazzák. A fejét, vagy egész bőrét a fejvel együtt az asztalra helyezik s a húsát rituális módon elfogyasztják.

Az amurmenti goldok, mint az ajnuk és a giljások, szintén elfogják a medvebocsot és hízelkedve testvérnek nevezik. Leölése előtt a kihizlalt állatot ők is körülvezetik. Koponyáját és fülét fára erősítik, hogy a gonosz szellemeket elriassa a falu környékéről. A gold-samán sapkáját gyakran medvebőrrel készíti, hogy varázserejével támogassa a szellemekkel való érintkezésében.

A burjátok a medvét isteni lénynek tartják. Egy monda szerint a medve hajdan nagy fekete (rosszindulatú) samán volt, más hagyomány szerint fekete samánnő, a ki, hogy a bálványistent, a burchánt megijessze, medvévé változott.

¹ A medve a pálinkát igen szereti. A finnországi medvetánczoltatók szintén pálinkával tartják a maczkót, hogy fürgébb legyen (*Häyhä*: Talvittoimet 52. l.).

² Lásd: *Krohn-Bán*: A finnugor népek pogány istentisztelete. Bpest, 1908. 64. l.

³ *Schrenk*: Beschreibung der Bärenfeste bei den Giljaken und ihren Nachbarvölkern. (Reisen und Forschungen im Amur-Lande, III. 696—737. l.)

Az isten emiatt megharagudva, a samánt (samánnot) örökre medvévé változtatta. A fekete samánok és samánnök, hogy az embernek ártassanak, egyébként is gyakran medvealakot öltenek.¹

A jakutok hasonlóképen abban a hitben élnek, hogy a samánok medvévé tudnak változni s haláluk után ez állat alakját veszik fel. Némely nemzetségük ma is a medvéről nevezi magát, mint több indián törzs.

A grönlandi eszkimóknál a medve az istenítés legmagasabb fokát érte el; szerintük a jó istenség, Torngarszuk, medvealakú.

A finnugor népek közül főképp a vogulnál és osztjáknál s a finnél és lappnál fejlődött ki a medvekultusz. Legszebben és legrészletesebben a vogul-osztják népnél, nagy költőiséggel a finnél s legősibb állapotot őrizve meg a lappnál. A vogul, osztják és finn népnél ez ősvallási elem nemcsak néprajzi, hanem esztétikai szempontból is magas szintjén levő népköltési termékeket hozott létre.

A többi finnugor népnél — földrajzi elhelyezkedésük folytán — nem sok adatot találunk a medve tisztelésére. Így pl. a magyar népköltésben előforduló utalások (Medve Jankó) oly neműek, a minők a szomszédos népek folklójában is bőven akadnak. Ez azonban nem bizonyítja azt, hogy valamikor nem lehetett meg őseinknél is a medvetisztelet.

A vogul és osztják nép medvekultuszát részletesen megismerhetjük *Munkácsi, Pápay József* és *Patkanov* népköltési gyűjteményeiből. Munkácsi jeles magyarázó köteteiben bizonyára alapos tárgyalás alá fogja venni e jelenségeket, azért itt e hagyományokból csupán oly sajtárságokat emelünk ki, melyek egybevágnak a finn és lapp medvekultusz hasonló elemeivel s ezekre fényt vetnek.

A medve eredetére nézve a legtöbb finnugor népnél akadunk feltűnően egyező vonásokra. Az idetartozó mondák egy része a medvét egyenest istenektől eredeti, más része pedig az emberrel hozza vérrokonságba. Istentől származtatják a vogulok, osztjások és a finnek számos mondái, az emberrel hozzák rokoni viszonyba a votják, észt, lapp és némely osztják népköltési termékek, valamint a finnugorokhoz közel álló csuvas nép. Lássunk erre nézve néhány példát.

Castrén szerint² a jenisszei osztjások három hatalmas istent imádnak; ezek: az ég istene: Es; az alvilág istenasszonya: Imlja és a föld istene: a medve, ki Imljával együtt egyszersmind az alvilág őre. Ugyancsak *Castrén* szerint e háromság megvan a szamojédok hitében is. Nem lehetetlen, hogy a jenisszei osztjások e felfogást a szamojédoktól vették át, bár másrészt eredeti voltát látszik bizonyítani az a körülmény, hogy a medvének földisten-voltára való utalást a finn népköltésben is találtam. *Häyhänen* már idézett karjalai népversében ugyanis ez van a medvről: „salon herra, maan isäntä“: erdő ura, *föld gazdája*, a mely utóbbi kifejezés tudvalevőleg istenséget is jelent a finn ráolvasóversekben.

Sokkal elterjedtebb azonban a vogul-osztják népnél az a felfogás, mely szerint a medve az égatyának, Numi-Taremnek gyermeke, kit isteni atyja enge-

¹ A samánoknak fehérekre és feketékre osztása a dualizmusból származik, mely a burjátok pogány vallásában a legélesebben kidomborodik. Isteni lények (a tenger-ek) szintén jókra és gonoszakra oszlanak. (L. M. H. Хангаловъ: Новые материалы о шаманствѣ у бурятъ. Irkuck, 1898.)

² *Castrén*: Reiseerinnerungen 1838—44. II. 226. l.

deflensége és a mennyei étellel való elégedetlensége miatt bölcsőbe illet és lánczón lebocsát a földre.¹ Pl. egy, *Reguly*-tól följegyzett és *Pápay Józseftől* megfejtett osztják medveénekekben,² „Az égbe föltetszett csodaember“-ben Numi-Tärem „magam nevelte fejedelemhős magzatocskám“-nak szólítja a medvét. Munkácsi Vogul Népköltési Gyűjteményének III. kötetében közölt medveénekekben a medve rendszeren Numi-Tärem leánya. Egyik medveköltő-énekekben³ a medve anyja a nap, a Lozvató-falvi reggeli énekekben⁴ pedig atyja az ég.

Patkanov följegyzései szerint⁵ az irtisi osztjákok némely mondái szerint a medve embertől származik; vannak, kik régi hősök utódként tekintik, mások meg a mênk-ektől és emberektől származott keveréklénynek.⁶ Egy rege beszéli, hogy a χūt-voš (Chút-város) hőséneke egy leánya volt, kinek arcza sűrű szőrrel volt benöve. Ez egyszer az erdőben egy fiatal mênk legénnyel találkozott, élni kezdett vele s egy fia lett tőle. Ez nagyon erős és vad volt s mivel a többi gyermeknek sokat kellett tőle szenvednie, az asszonyok elűzték őt anyjával együtt. Az erdőbe mentek, hol az anya kövé vált, a fiúból meg medve lett. A vogul néphitben előforduló állatemberek között a medve is szerepel, sőt egyik állatembert mint a medve dédapját emlegeti az ének.⁷

A finn regék csodás lényektől származtatják a medvét. A *Kalevala* 46. éneke, mely a finn medvetor költői feldolgozása, így szól erről:

Nem született Otszó szalmán,	Hold körül, a nap közében,
Nem lett pajtában a polyván;	Gönczölesillag válla csúcsán,
Ott lön Otszócskának szülte	Levegőég lányainál
Mézes markúnak menyülte	Természetnek tündérinél.

(Vikár B. ford.)

Elmondja aztán az ének, hogy egy égi leány marék gyapjat vet a vízre. Ezt a szellő partra hajtja s Mielikki, az erdő asszonya, kifogja és medvévé neveli. A finn babonák gyűjteményében levő „karhun synty“ (a medve születése) című ének⁸ szerint a medve szülőanyja „Észak gyérfogú anyója“, ki „tüzes zuhogó tövében, morezos folyónak mentében“ jár és „érzi méhit merevedni, hasát kegyetlenül kelni“ s egy fenyő tövében három szőrös magzatot hoz világra, kiknek egyikéből a hiúz, másikából a farkas s harmadikából a medve lesz. Van azonban arra is adatunk a finn népköltésben, hogy a medve az ember testvére. Így egyik népmesében⁹ három testvér (hogy ezek a testvérek mik, arról nem szól a mese) közül az egyik erdőbe ment, ebből medve lett; a másik tóba ugrott s béka lett

¹ A lánczón való lebocsátás már az Iliásban is előfordul. Zeusz így szól az istenekhez:

Hosszú aranylánczot függesszetek a magas égről
S istenek, istennők mind csimpaszkodjatok abba... (VIII. ének 19—20. *Kempf f.*)

² *Zichy Jenő gr. harmadik ázsiai utazása*, V. köt.

³ *Munkácsi*, III. 188. l. — ⁴ U. ott 198. l.

⁵ *Patkanov*: Die Irtysch-Ostjaken und ihre Volkspoeseie. Stpetersburg, 1897. I. 125—130. l.

⁶ A mênk, mênkw nem egyéb, mint óriás, l. *Munkácsi*: V. N. Gyűjt. II. 2. füz. 0246—0272. l.

⁷ *Munkácsi*, II. 2. füz. 0272. l.

⁸ *Metsästys-taikoja* 1891. 77. l.

⁹ *Suomolaisia kansansatuja*. I. eläinsatuja 1886. 267. l.

belőle, a harmadik azonban otthon maradt s emberré növekedett. Egy másik mesében¹ az van elmondva, hogy egy lakodalmas nép medvékké változott, mert egy koldus, kinek nem adtak enni, elátkozta őket.

Egy votják rege szerint a medve tisztán emberi eredetű. Egy ember az erdőbe ment bogyót szedni. Föl akart kúszni egy fára, de mivel ez ruhában nehezen ment neki, levetkőzött s így mászott föl. Az ágak csapkodták meztelen testét s ő fájalmában így sóhajtott: „Bár az Isten szórt adna a testemre!“ E perczen fejfel lebukott, szőr nőtt rá és medvévé lett. Minden medve ettől eredt.²

Hogy a finnekhez oly közel álló észteknél is voltak ily genealogikus jellegű hagyományok, azt bizonyítja Wiedemannak e följegyzése: „Ha az ember medvét vezet az istállóba, az állatok jól szaporodnak és a rossz szem nem verheti meg őket. Ezért szívesen fogadnak fel medvetánczoltatót. Ha medve nem akar az istállóba lépni, meg van babonázva, de ha odapiszkit, rendben van a dolog. Fialtal házastársaknak is szerencsét hoz, ha a nászágyban medve feküdt. Egy fiatal leány egy istenségnek (bálványnak) nem valami szép külsejét gúnyolta s ezért medvévé változott. Innen van, hogy a megnyúzott medve nagyon hasonlít leányhoz, különösen a melle, csipeje és czombja.“³

A medvének emberi származását legvilágosabban a lapp hagyományok mutatják. A legteljesebb és legrégebb ezek közül az a népmese, melyet Fjellström után közöl Düben, kinek művéből vesszük.⁴ Három fitestvérnek volt egy nőtestvére, kit gyűlöltek, úgy hogy pusztába kellett menekülnie. Egy medvebarlangba vetődött s összetársult a medvével és egy fiat szült tőle. Mikor ez felnőtt s a medve már belefáradt az életbe, ősszel, az első hóeséskor kiment, hogy nyomait észrevegyék az asszony testvérei és bekerítsék. Feleségével egy sárgarézkarikát erősítettett a homlokára, a melyről fia fölismehesse őt s lefeküdt a barlangban, várva halálát. Mikor a három testvér közeledett, kérdé feleségét: vajjon mind a három egyformán kegyetlen volt-e hozzá? Az asszony felelé, hogy a legfiatalabb nyájasabb volt. Most a testvérek kétszer megtámadták a medvét, mely első ízben a legöregebbet, másodsor a középsőt szaggatta szét. Erre megparancsolta az asszonynak, hogy karolja őt át s két lábon kiment a barlangból, kivívén az asszonyt is. A nő kérte legfiatalabb testvérét, hogy löje le a medvét. Ez engedelmeskedett, de kérte a nőt, tartsa kezét az arcza elé, hogy ne lássa férje halálát. Az asszony úgy tett, de ujjain keresztül mégis a medvére kandikált. Innen van, hogy az asszonyoknak nem szabad ránézni a medvére és a medveadásokra, csakis ha szemük elé rézkarikát tartanak. Mikor a medve húsát üstbe rakták főzni, eljött a medve fia, ki a rézkarikáról felismerte az apját s követelte a maga részét. Mivel ezt megtagadták tőle, fel akarta ébreszteni atyját, vesszőt fogott s ráütött vele a bundára, kiáltva: „apám kelj föl!“ Erre a hús oly hevesen kezdte forrni, mintha ki akarna ugrani az üstből. Most rémülten neki adták a medve bőrét.

¹ U. ott 267. l.

² *Yrjö Wichmann*: Wotjakische Sprachproben. Journal de la Soc. Finnoougr. XIX. 88. l.

³ *Wiedemann*: Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten. Stpetersburg, 1876. 451. l.

⁴ *Gustav von Düben*: Om Lappland och lapparne, företrädesvis de svenske. 1873.

Alapmotívumokban megegyezik e mesével az a monda, melyet Halász Ignác-nál¹ olvasunk. Eszerint szintén volt a medvének egy férfigyermeke, de hogy kitől, az nincs megemlítve. A medve neki hagyományozta a bőrét. A fiú el is megy, hogy elejtett apja bundáját magának követelje. A fiú medve apját itt az orrában levő aranygyűrűről ismeri meg. Mikor kérését nem akarják teljesíteni, berkenyevesszöt hoz az erdőről, ráüt vele a fazékra, a fazék tele lesz vérrel, újra ráüt s ekkor már látszott az egész medve. Erre ijedten neki adták a bőrt.

A finnugor népekhez ethnographiai tekintetben közel álló csuvas nép meséli, hogy a medve gyakran elrabolja az erdön eprésző nőt, elviszi a barlangjába és páros életet él vele. Az elrablott nő néha gyermeket szül tőle, kinek emberi alakja van, de teste szőrös.²

Az említett népeknek a medvét illető hagyományai arra nézve mind megegyeznek, hogy a medve akár istentől, akár embertől vagy valami csodás lénytől származik, természete magasabb rendű az emberénél. Hatalma, ereje, samanisztikus tulajdonságai biztosítják neki az emberek nagy tiszteletét. Így pl. a finn nép hite szerint a medve ügyes táltos (noita, tietäjä)³ kin nem fog a puskagolyó. A karjalai közmondásként „a medvének egy ember esze, de kilencz ember ereje van,⁴ Mint egyes samán állandó összeköttetésben van az erdő szellemeivel, kik figyelmeztetik a közelgő veszélyre s az utolsó éjjelen megjelentik neki végzetét.⁵

A medvének e felsőbb természetéből következik sajátos viszonya a nőkhöz. Az ősnépek felfogása szerint a nő alacsonyabb rendű lény, mint a férfi, természeténél fogva tisztátalan, kivált némely időszakokban. Innét van, hogy a nőket vagy egészen eltávolítják a medveünnepről vagy csak különös feltételek alatt vehetnek benne részt. Erre nézve számos példát találunk a medvetornál.

Így pl. a medve testének csupán némely részéből ehetnek a nők, akkor is szigorú szertartások között. „Az égbe föltetzett csodaember“ cz. osztják medvének⁶ költőileg adja elő: mióta és miért nem ehetnek a nők a medve húsából. A „csodaember“ húsából ugyanis tisztátalan nők is ettek. A medve föltámadván, rémes bosszút állt ezért az egész falun; ötven, száz, majd százötven medveharczost gyűjtött maga köré s a falut teljesen elpusztította. Ezóta nem mernek az osztják nők a medve húsából enni.

A finneknél és lappoknál is fönmaradt a medve és a nők közti ellentét emléke. Finn babona szerint a vadászt nem harapja meg a medve, ha asszony mellett haladva el, indul a vadászatra.⁷ Ha a medve fészkének körülkerítése után a körön belül szoknyaszegét dobnak, a medve nem mozdul el helyéről, míg ki nem ugrasztják.⁸ A finn medvetor alkalmával a nők a szoba legbelsőbb zugába

¹ Svéd-lapp nyelv, V. 19.

² Mészáros Gyula: A csuvas ősvallás emlékei. 93. l.

³ Metästys-taikoja, 68.

⁴ Häyhä: Talvitoimet, 51. l.

⁵ Metästys-taikoja, 70. l.

⁶ Zichy J. gr. harmadik ázsiai utazása, V.

⁷ Metästys-taikoja, 80. l.

⁸ Ugyanott, 71. l.

vonulnak vissza.¹ A lappoknál a nőtilalom még szembetűnőbb, mint ezt a tor ismertetésénél látni fogjuk.

Bármily nagy gyöngédség és szeretet nyilvánul meg az erdő királyi vadja iránt a népek költői hagyományaiban és szokásaiban, mindazonáltal leküzdhetetlen félelem fogja el őket, ha róla szólnak. Ez annyira megy, hogy nem is szeretnek róla beszélni, mely körülmény nagyon megnehezíti a gyűjtő helyzetét. Így pl. a Wiklundtól közölt feljegyzések szerzője is megemlíti, hogy a lappok nem szívesen mondják el a medvére vonatkozó mondákat, verseket.

De legjellemzőbb e félelemmel vegyes tisztelet illusztrálására az a kedves mondás, melyet Munkácsi jegyzett fel. „Midőn 1888 december havában — írja — a lozvidéki Persina faluban állomásozva heteken át bajlódtam a Reguly hagyományaiban fönmaradt, ma már kiveszett dialektusú medve-énekekkel, egyszer csak megbotránkozva fölkiált segédkező vogul tolmácsnóm: a magában ülni való (azaz: aki csak hadd üljön magában s ne kívánozzék hozzám) szent aranyoskát, mindig csak őt bántjuk!“²

E félelem a természetes indító okon kívül főleg abból ered, hogy a medve a legtöbb népnél mint az isteni büntető igazságszolgáltatás öre és végrehajtója szerepel. Utalunk a vogul és osztják énekekre, melyekben Numi-Tarem a medvének földrebocsátásakor köteletségévé teszi, hogy a derék, jó embert ne bántsa, de a gonoszt kegyetlenül büntesse meg, tépje széjjel. E büntorló hivatása igen erősen domborodik ki az észtek és a finnek hagyományaiban, különösen azokban, melyek a Mátyás-nap tiszteletéhez fűződnek. Megemlítjük, hogy a finn *Varonen Mátyás* e szokásokban a holtak tiszteletének nyomait látja; hogy miért adhatunk neki igazat, arra később fogunk megfelelhetni.

A finn néphit szerint Mátyásnapon többféle dolgot tilos végezni, mert különben a medve kárt tesz a jószágban. A medve fenyőággal „kezében“ alszik egyik Mátyásnaptól a másikig, azaz szeptember 21-től, február 24-ig.³ Megjegyezzük, hogy szeptember 21-én nem Mátyás, hanem *Máté* napja van. A finn nép azonban a Mátét és Mátyást ugyanazon alakkal (Matti) fejezi ki, mint az Andrást és Antalt is (Antti.) Igen érdekes feljegyzést olvasunk e napra vonatkozólag a finn babonák könyvében.⁴ Ősztől (bizonyára Máté-naptól, mikor a medve aludni megy s így nem félelmes) kezdve Mátyás-napig, azaz febr. 24-ig a medvét saját nevén, (karhu) szabad nevezni, de Mátyás-naptól, mely a tél fordulatának ünnepe s a melyen a medve a másik oldalára fordul, nem szabad többé nevét említeni, hanem képletesen kell megnevezni, mert különben sok kárt tesz a nyáron. A Máté- és Mátyásnapnak e fontos szerepe a medvekultuszban teszi érthetővé: miért nevezték el a szlávok és utánuk a magyar nép a medvét maczkónak, mely a Mátyás és Máté nevek diminutívuma.⁵ A finneknél feljegyzett néphit bizonyára megvolt a szlávoknál is; s minthogy e szerint Mátyás-naptól fogva nem említhették a medve

¹ Ugyanott 87. l.

² Medveeskü a voguloknál. *Hunfalvy-Album*, 129. l.

³ *Varonen*: Vainajainpalvelus muinaisilla suomalaisilla. Hels, 1898. Holtak tisztelete a régi finneknél. Mátyás-nap 268—275. l.

⁴ *Metästys-taikoja*, 90. l.

⁵ L. *Szemkő Aladár*: Macza, maczkó. *Magy. Nyelv.* VII. 456. l.

nevét, ezért e nap nevével Mátyásnak, Matyinak: maczkónak nevezték. Hogy a magyar nép sok helyütt a lovat, csikót is illeti maczkó névvel, nem dönti meg állításunkat, hogy ez a szó eredetileg a medvének egyik rituális neve volt. Jól mondja Szemkő Aladár: „alig van olyan kedveskedő, hízeltő név, a mellyel a lókedvelő magyar alkalomadtán ne illetné kedves csikáját.“¹ Az, hogy a székelyek a medvét ma is nevezik Máténak, bizonyítja, hogy a Máté és Mátyás naphoz fűződő néphit nálunk is megvolt.

Az észtekről írja Gutsleff, hogy azt hitték, hogy egyes állatok, köztük a a medve, szeptember 21-től február 24-ig, azaz Mátyásnapig alszanak. Ez utóbbi nap volt ugyanis a finneek és észtek szerint a tavasz kezdete. E napon — mint Hurt Jakab írja — nem szabad fonni, mert különben a nyár folyamán az ember medvével találkozik. Nem szabad bizonyos munkát végezni még Margit (júl. 13.), Illés (júl. 20.) és Oláf (júl. 29.) napján. E napok szentségének megsértését mind a medve bosszulja meg.

A medve büntorló természetének folyamánya az eskünél való szerepe. Ő az igaz eskü öre, a hamis eskü büntetője. A voguloknál s az osztjákoknál e szerepe nagyon élénken domborodik ki a medveénekekben. Bővebben nem szólunk erről, mert Munkácsi B. egy értekezésében a vogul medveesküt körülmenyesen ismertette.² Annál kevesebbet emlegették azonban a lappok medveesküjét.³ A lapp úgy végzé a legszentebb esküt, hogy egy medvebőrön térdre és könyökre borult, kezeit egymásra tette és ujjait egy késre nyujtotta.⁴ Ez eskü emlékét megtaláljuk a „Pišsan-Paššan pardne“ cz. híres lapp epikumban, melynek idevonatkozó része Halász I. fordításában így hangzik:

Pišša, a napfél falvainak feje,
Pašša az éjszakai falvak fejének leánya
a házasságnál esküt esküdtek
a medvebőrön.

A medvének félelmes, büntorló hatalmából magyarázhatjuk meg azt a legtöbb népnél meglevő feltűnően egyező jelenséget, hogy nem merik sem őt, sem részeit a nevükön emlegetni, hanem az e szókat pótló allegorikus kifejezésekből egész külön rituális nyelv, az ú. n. medve-műnyelv keletkezett. A gazdagon kifej-

¹ E szavak után meglepő, hogy Szemkő ugyane czikkben később az állítja, hogy a medvét jelentő maczkó és a csikóra alkalmazott macza, maczkó szó teljesen más eredetű: „A könnyed, karcsú, csillogó szőrű csikó és a nehézkes, zömök, bozontos maczkó között teljesen hiányzik az esetleges metaphorát megmagyarázó kapcsolat“ — mondja Sz. Itt a czikkirő valószínűleg az állatsereglet megtépett medvéire gondol. A természetet jól ismerő nép szerint alig van ügyesebb, könnyedebb és okosabb állat, mint a medve. Hogy a medve emlékeztet a lóra, bizonyítja ez az észte szó: hobu-karu (kancza-, lómedve) = nagy, sörényes fekete medve. — A magyar maczkó szó tót átvétel, a mint ezt Ásbóth Oszkár meggyőzően bebizonyította s meg is magyarázta keletkezését. (M. Nyelvőr, 1905. 461—464 l.)

² *Hunfalvy-Album*: A medve-eskü a voguloknál.

³ A finneek medve-esküjéről nem maradt fenn semmi nyom. De hogy náluk is megvolt, bizonyosra vehetjük. A medveeskü emlékének tartjuk a *karhua*: adósságot követelni ígét. Az adós bizonyára a medvére esküdött, hogy adósságát megfizeti.

⁴ Dübenl.: 278.

lett vogul műnyelvről, melynek legtöbb kifejezése megvan az osztyákban is, Munkácsi rendszeres sorozatot állított egybe népköltési gyűjteménye alapján.¹

Érdekes, hogy a medvének képletesen vagy körülírással való megnevezése mennyire szokásos a finn, észt és lapp nyelvben is. Sőt, hogy ez állat nevét említeni ne kelljen, sokszor idegen nyelvből veszik át a megfelelő szót, mint pl. a magyar nép is, melynek a medvére csupán szláv eredetű szavai vannak (medve, maczkó). Pedig lehetetlen feltennünk, hogy őseink ne ismerték volna a medvét s hogy reá külön szavuk ne lett volna, mikor annyi más állatra megvolt a saját elnevezésük.

A Kalevala 46-ik énekében számos elnevezést találunk a medvére, a melyek majdnem mind becéző és leíró jelzők. A medve tulajdonságának megfigyeléséből származtak azon elnevezések, melyek a finn népmesékben fordulnak elő, minők: hosszúgyapjas (pitkä villa), busafejű (laskupää), fazékképzű (pottinaama), hegyesfülű (pystykorva), mézestenyerű (mesikämmen), kilincstérdű (linkkupolvi), mozsártörörlábú (petkelsääri), emberek félelme (ihmistenpelko), állatok halála (eläinten-surma) stb.² Két érdekes mythologiai vonatkozású neve is van a medvének a finneknél; Az egyik „Metsä“: erdő, azaz az erdő istene, a finn népnél ugyanis valamely természeti tárgy neve gyakran annak istenét, szellemét is jelenti. A másik elnevezés „Hiien honka“: Hiisi fenyője. Ez utóbbira megjegyzi forrásunk, hogy a medve születésére vonatkozik. Hiisi a mai nyelvben gonosz szellemet jelent, de régebben óriást jelentett (az észtben is). Könnyen érthető, hogy a hatalmas állatot az őshit az óriásokkal köti össze. Ugyanezt láttuk a voguloknál és osztyákoknál (mênk, menkw). A „fenyő“ szó pedig a finn néphitnek arra az adatára vihető vissza, mely szerint a medve körme és fogai faágakból lettek. Hogy a finneknél a medvének ily gazdag nomenclaturája van, az az általános érvényű okokon kívül főleg abból, a már említett néphitből ered, hogy a medvét kizárólag alvása ideje alatt szabad rendes nevén, (karhu, kontio) nevezni.³

Ganander régi finn mythologus szerint a medvének egyik gyakori megtisztelő neve: madárka (lintunen, lintuinen), mit aligha vehetünk egyébnek, mint hízelgő, becéző megszólításnak. Egyik népies neve még: mönni. mönnikäinen, a mi tán dörmögőt jelent (a mönky = ordit, dörmög igéből), továbbá otso: széles-homlokú (otso: homlok).

Van még a finnben a medvének egy régi elnevezése s ez a: kouko. E

¹ A medveeskü a voguloknál; és Nyelvtudományi Közlemények, XXI. *Palkanov* idézett műve I, 127. lapján szintén főlemli némely idevágó kifejezést az irtisi osztyákok nyelvéből. — E művekkel kapcsolatba felhívjuk a figyelmet a finn Kannisto egy kis cikkére, melyben azt állapítja meg, hogy a felsőlozvai pupakwé szó nem a pupi: bálvány szóból, hanem az „ijesztőt, rémet“ jelentő pup, pöp, püp szóból ered. (Eräästä vogulilaisesta karhun nimityksestä. Journal de la Soc. fu. XXIII.)

² Suom. Kansansatuja, I. eläinsatuja. 1886.

³ A medve rendes neve Karjalában kontio, kondii. Úgy vélem azonban, hogy ez is valami képletes elnevezés: *Szinnyei* szótárában még a következő, vele egybevethető szókat találjuk: kontu = paraszttanya, medve téli tanyája; kontti: mászkál, járkál; kontti: lábszár. Kontti: tarisznya. A finn babonák könyvében: viljakontti: medve. Az o kicsinyítő képző.

szó Szinnyei szótára szerint: ijesztő, mumus, farkas; más forrásban¹ *kouki* és *kouko*: fera lanians maxime ursus et lupus, ugyanott *kouvon peijaiset* v. *päälliset*: medvetor v. áldomás (päälliset tkp. fejünnep). A finn babonák könyvében² *kouko*: medve.

Teljesen egybevág e szóval az észtt *köu*, mely mennydörgést és a mennydörgés istenét (Donnergott) jelenti. A fentemlített forrás felsorolja e szó teljesebb alakjait is; e szerint Hupelnél *kouk*, *kouke*: dörgő; Gösekennél *kouv müriseb*: mennydörög, *vana kouv*: ős, öreg; Knüpferrnél *vana kou*: aggastyán; ugyancsak Knüpferr közöl egy népmesét, melyben egy gazdag emberről van szó, ki éjjelenként az erőbe ment bolyongani — ez ember neve *kouke mees*: a mi dörmögő, azaz medveembert jelent.

Wiedemann szótára e kifejezések legnagyobb részét szintén felsorolja, de ő a mai észtt orthographia szerint mindig *ou* diphthongust ír.

Ez adatok világossá teszik, hogy a tárgyalt finn-észtt szó öregembert jelentett s már ősrégi, a közös észtt-finn korban alkalmazták a medvére, „az égbe föltetszett csodaemberre“. Hogy a medve halála után csillaggá lett, ez a hit évezredes multra tekinthet vissza (pl. a görög Arkádia-mithosz) s a medvecsillagnak (gönczöl) ősi hitregéje. A skandinávok pogány vallásában a mennydörgés istennek mellékneve: björn, medve (Grimm). Az észttben e szó elvesztette medve jelentését, de hogy egykor ott is megvolt ez a jelentés, mutatja mythologiai alkalmazása. A medve és a mennydörgés hangjának hasonlósága volt a metaforikus kapocs, mely az ős-mythost létrehozta.³

A medvének ezenkívül még számos neve van az észtteknél. Rendes nevét (karu) igen ritkán használta a nép a régibb időkben. Boeclernél⁴ a következők fordulnak elő: szélestalpú (lajjalg), mézesmancsú (mesikäp), fekete (must), dörmögő Jani (mõuru Hans), mormogó (märistaja), vén Márton (vana Märt), erdei pap (metspapp) és *päts*. Wiedemannál ehhez még a következők járulnak: czammogó (läpajalg), vén ember (vana mees), berek fia (palu poeg), fekete ficzkó (must pois), erdei bátyó (metsa onu), dörmögő (läll), vén bika (vana sönn), s *ott* (gen. ota; v. ö. finn otava: medvecsillagzat) és *päts*.⁵ A bocs neve veerik (finnben vieri), a mi valószínűleg germán eredetű (Bär).

¹ Mythische und Magische Lieder der Ehsten — von Fr. Krentzwald und H. Neus St.-Petersburg 1854. 12—13 l.

² Metsästys-toikoja, 90 l.

³ E cikk megírása után jutott hozzám *Setälä* egyik legújabb értekezése, melyben e szót is tárgyalja. Kimutatja, hogy több jelentése közül a legeredetibb „kisértet, holtak lelke“. Medvejelentése abból a felfogásból származik, hogy az emberi lélek elhagyhatja a testet s állati alakot, főleg medve vagy farkas alakját öltheti magára. A szó indo-európai eredetű s ősrégi átvétel. (E. N. Sstälä: Aus dem Gebiet der Lehnbeziehungen. Finnisch-ugrische Forschungen, XII.)

⁴ Der ehsten abergläubische Gebrauche etc. St. Petersburg, 1854.

⁵ A *päts* szónak *Wiedemann* szótára szerint 3 jelentése van: 1. egy éves ménescsikó, 2. medve, 3. rénszarvas. A magyarban *maczi*, *paczi* szókat tudvalevőleg csikóra alkalmazzák. Mivel a *maczi*, *macza*, *maczkó* szót csikóra, medvére egyaránt mondják, a *paczi* alighanem medvét is jelentett. Az észtt *päts* szó a német *Petz* (Bernhard és medve) szóval azonos, lehet, hogy a magyar *paczi* is e szóból ered.

A lapp nyelvben a medve rendes neve *guovčča* (norvég l.) *guoftsa*, *kvoptja* (svéd l.);¹ ezenkívül *ának*: nőstény medve; *kussujepela*: him medve; *bernats*: bocs (Düben, 280.) Legtöbbször azonban idegen szóval vagy képletesen nevezik. Így a skandináv björn szóból lettek ezek az alakok: *birre*, *pírre*, *püredne*, *püredna*, *përhtna* (Halász Ignácznál; az utóbbi három alakban a lapp *edne ednu*: anyó, anya szó járult a tőhöz), továbbá *bierdna* (Friis; szintén összetétel). Beczéző nevei a svéd lappban: hegyi apó (puolde aja), hegyi paraszt (puolda kats), hegyi öreg (puolde podnje), hegyi béka (puolda tsoabbo), bundás öreg (muodda aija), mohos (ruomsek), mohos apó (ruomsek alles), vastag (suokok), fekete (tarfok), szent vad-állat (passe-vaitse; v. ö. vogul-osztják: szent állat). Fjellström említi, hogy a medvének minden testrésze más névvel bír, mint a többi állat.²

A medve csodás lénye körül a vogul-osztják, a finn és a lapp nép képzeletében egész külön költészet keletkezett, mely leggazdagabban a vogul-osztják nép körében fejlett ki. Itt a medveköltészet, viszonyítva az egyszerű természeti népek szellemi fejlettségéhez, mondhatni, homeroszi magaslatra emelkedett. Nincs az a mozzanat e hatalmas vad életében s az elejtéséhez fűződő szokásokban, melyet a vog.-osztj. népköltés meg ne énekelne. Így Munkácsi-Reguly gyűjteményében a medvéről szóló s túlnyomó részben ritmikus formába öntött népköltési termékek kilencz csoportot alkotnak, melyek — hozzájuk számítva az Életképek cz. kötetben közölt medve és egyéb színjátékokat — gyönyörű példáit nyújtják a medvepoézis összes műfajainak. E költői fajok a következők: I. „Az égből való leszállás énekei“ előadják a medve mennyei életét, atyjától: Numi Täremtől való lebecsátását és földi életét; sőt az e pont alá sorolt öt ének harmadika (Nyirháj-boeskoros férfi, Ég fia leszállásának éneke) leírja a vadászat s a medvetor lefolyását is. Az ötödik ének (A Kúszengfalvi Állatöreg éneke) egy fontos rész tartalmaz:

Felső eget lakó férfi,
az ő kedves atya erre őt im megátkozta:
„Egy időben született két fiatal férfi,
Lécfából készült ijjal-nyállal lövő két kis férfi
a fűvét termő füves réten
lőjön meg téged!“

E sorok egy oly mozzanatát fejezik ki a medvehitnek, mely tudtommal még csak a lappoknál található meg. Ismeretes, hogy a lapp néphit szerint a medve csupán két testvértől fél, a mint ezt a Halász Ignácztól följegyzett medvedalban olvassuk:

Nyolcz embertől nem fél,
Ámde két testvértől megijed.³

E hitel magyarázatát egy lapp népmese adja, melynek ez a tartalma: Egy családapa az erdőbe ment s ott medvévé változott. Felesége utána sietett, de mikor rátalált a medvealakot öltött férjére, ő is medve lett. Két fiuk keresésükre indult, s az öreg medvét, apjukat megölték. Anyjuk azonban férje intése szerint gyorsan ráugrott a megölt medve bőrére s újra asszonnyá lett. Ezóta fél a medve

¹ E szót a finn kontio-ból származtatják.

² Düben, 280. l.

³ Svéd-lapp nyelv 268. l.

két testvértől.¹ — Ez a magyarázat természetesen, afféle népies megoldás. E hiteknél mélyebb oka lehet. II. „A világügyelő-férfitől való leterítés énekei.“ E három ének rajzolja a medve üldözését, elejtését s a toránál végbemenő szertartásokat; a második számú ezenkívül megénekli a medvének eskü-hallgató tisztét. A költemények III. csoportja hat medveköltő-éneket tár elénk, melyek a medvét hosszú alvásából ébregetik, hogy nézze végig a tiszteletére rendezendő ünnepséget. Ezeket az énekeket bizonyára azok a vadászok éneklik, kik a medvét, téli szállásából felriasztva, készülnek elejteni. Ily medveköltő énekek a finneknél is vannak: Így pl. a mikor a medvét odujából ki akarják ugrasztani, a fa kérgét meggyújtják s ezt a verset mondják:

<p>Kelj ki, kelj ki, néném fia Kirmes-kormos tűzfészkekből, Tülevelű vánkosodról! Ajtód előtt várnak már rád A legények, kik elvisznek. Forgassad föl selyemágyad, Puha párnádat hányd szét;</p>	<p>Alattad a palló porhadt, A mennyezet reád roskad. Dugd ki gyapjas kacsóidat, Nyujtsad szőrös tenyeredet Férfi elé, a ki keres, Hős elé, ki hozzád siet!²</p>
--	--

Medveébresztő-dal a lappoknál is van, de a vadászatról nem esik benne szó. Az inári lappoktól ered ez a dal:

Medve mondja testvérenek:
Kelj föl immár, én öcsikém!
A nap már a hegyekre süt,
Madárdal szól a fülemben,
A kis hangyák sürgölődnek,
A férfiak hálót kötnek,
Nők hálókat javítgatnak:
Bácsik hálótűt forgatnak,
Nénik hálót tataroznak.³

IV. csoport „A medveünnepet záró vagy kikísérő énekek“; e két ének elbúcsúztatja a medvét, emlékeztetve a tiszteletére rendezett ünnepségekre. Több mythoszi vonatkozásukra később térünk ki. V. „Az egyszerű medveénekek mutaványai“ ezímen egybefoglalt öt ének egybefoglalja a medve életére, elejtésére, torára és a tiszteletére bemutatott játékokra vonatkozó mozzanatokat. Kiemeljük itt a „Múnkeszfalvi állatének“ e sorait:

Vas íví ives üstbe
erre belebocsátják, (t. i. a húst)
erre ott megfőzögetik.
Falubeli sok sok férfiam
nyuszt-osztozkodás módjára osztozkodik im rajta,
városbeli sok sok asszonyom
vad-osztozkodás módjára osztozkodik im rajta.

¹ J. Ovigstad und G. Sandberg: Lappische Sprachproben, 49—51. l. Journal . . . III.

² Metsästys-taikoja, 75. l.

³ Aimä Matkakertomus Inarin Lapista. Journal XX.

Miután így osztozkodtak,
 a vendégrekeszbeli jeles zugból
vakondok jeles alakjában
 Kelek én im ki,
 szarvas állat jeles áldozatommal együtt
 Kelek én im ki. (250. l.)¹

E sorok két nevezetes dolgot tartalmaznak. Az egyik a medvehús főzésének és elfogyasztásának emlegetése, holott erről a vog.-osztj. medvénekek rendszerint mélyen hallgatnak. Patkanovnál olvassuk: „Az osztjások nagyon törekednek arra, hogy a medve meg ne tudja, hogy az emberek az ő húsát megették. A tetem szemeit jól letakarják hánccsal, a húst teljes csendben főzik meg és fogyasztják el. A lakoma, melyre az egész falu — kivéve a gyermekeket — hivatalos, szintén mély csendben megyen végbe. A lakoma után, midőn mindnyájan visszavonultak kunyhóikba, egy ősz vénasszony, ki már aligha fog soká élni,² odamegy az üsthöz. Miután az asszony a levágott medvefej szemeit felfedi, kérdi: ki ölt meg kedvesem? ki ette meg a húsodat? E perczben gyermekeket küldenek az anyóhoz, kiket a felnőttek jól betanítottak. Midőn az asszony megpillantja a gyermekeket, kérdi tőlük: Nem tudjátok, kedves gyermekeim, ki ette meg a medve húsát? A gyermekek felelnek: Tudjuk bíz, nagyanyó, láttuk: a varjak, a melyek erre szálltak és a medve testét karmaikkal szétszaggatták! — Oh, a rondák! — mondja az anyó — meg kell őket büntetni; merre röpültek? — Nem tudjuk, nagyanyó, nem láttuk, de azt hisszük, messzire! . . .³

Tehát a medve húsát megenni voltaképen tilos dolog. Innen érthető, miért vannak a vog. medvénekekben ilyenféle kifejezések:

Tavaszi jávorbika jeles húsát
 főzögetik,
 Őszi jávorbika jeles húsát
 főzögetik. (146. l.)

Vagy:

Valamiféle ételt eddegéltek, iddogáltak. (235. l.)

Látjuk, hogy a medvehúst képletesen emlegetik, vagy kitérőleg szólnak róla.

A másik különösen figyelemreméltó tünet, hogy a medve *vakondok* alakjában kel új életre. Hogy e két állatot több nép közelebbi kapcsolatba hozta, azt bizonyítja az, hogy a karjalai finnek a vakondokat moakondii-nak, földi medvének hívják s azt hiszik, hogy a medve nem eszi meg azt, a ki magánál vakondoklábat hordoz.⁴ Az orosz nyelvben pedig „medvjedka“ annyit jelent, mint a németben „Maulwurfs-Grille“ (gryllotalpa). Az észti kincésásási babonákban szintén előfordul ez az állat; a verem mellett vakondokat kell áldozni, hogy a kincset megnyerje az illető. Mindezen adatok azt bizonyítják, hogy a vakondok az ú. nev. lélek-

¹ Ugyane kötet 148. lapján olvassuk: „A vendégrekeszbeli jeles zugból *vakondok* jeles alakjában kelek ki.“

² Tehát már neki nem árthat a föltámadó medve.

³ I. m. I. 127. l.

⁴ Kuvia Raja-Karjalasta, 55. l.

hordozó állatok (Seelentiere) közé tartozik. A medvéhez való viszonyát pedig az a hasonlatosság magyarázza, melyet a nép szeme e két állat között talál.¹

A vogul-osztj. medveköltészet további fajai még: VI. „Istenjóslatos medve-énekek“, 4 ének, a medve természetrajzát tartalmazzák. VII. „Medvehősök énekei.“ VIII. „Medveeskü-énekek“ és IX. „Medvebosszú-énekek.“

Bár nem ily gazdag, de nem kevésbé érdekes a finnek medveköltészete. A finn medvetornak két szép és teljes rajza van; egyik a többször említett babonák könyvében, a másik pedig a Kalevalában mint annak 46-ik éneke.

Már magát a vadászatot mindenféle babona készíti elő és kíséri. A vadászatnak többféle faja van: bekerítés, dögről való elejtés és verembe csalás. Ezek között leggyakoribb és legtöbb babonával kísért az első mód, mely a vogul-osztják és a lapp népnél is legfontosabb szerepet játszik. A hatalmas állatot elejteni ugyanis legkönnyebb és legkevesebb veszéllyel járó módszer az, ha téli alvóhelyén lepik meg, midőn, zsibbadtságából felriasztva, kábult és csak nagy ritkán mer szembezállni támadóival. A vogul-osztják medveénekek nagy elevenséggel rajzolják a vadászat e módját, melyet a finnek azért neveznek bekerítésnek, mivel a medve fekvőhelyét kinyomozva, nagy óvatosan megkerülik. E kör egyre kisebbre és kisebbre szorul, míg nem a téli nyugvóhely közelébe visz. E körülkerítés alkalmával varázserseket mondanak, leggyakrabban a medve születésének (karhun synty) runóját.

A medve elejtésének főkövetelménye, hogy tisztességgel történjék (M. taik. 70.) fölösleges gyötrés nélkül és lehetőleg gyorsan (Kalevala 46. é.), mert különben az erdő szellemei megharagusznak. Amint a vad elesett, az a vadász, a ki leterítette, levágja a medve bajuszát és kalapjába tűzi mintegy diadaljelül (M. taik. 348. §.). A vadász hálát ad a Teremtőnek, hogy e becses zsákmányt neki adta, azután ilykép mentegetőzik:

Én aranyos édes Otszóm,
Mézesmarkú szép kis maczkóm!
Ne haragudj semmi végett,
Nem én vágtalak le téged,
Magad estél görbe fáról,
Buktál le a tős sudárról!... (Vikár B. ford.)

Miközben szánra teszik, így énekelnek:

Indulj most már e tanyáról,
E kicsike kis fészekből
Oda...
Ottan vár egy régi tárház²
Ezüstsínű oszlopokon,
Aranyveretű lábakon.

¹ A medvével még közeli rokonságban van a *harkály* is, melyről a karjalai nép azt tartja, hogy „a medve kedvence s emberi eredetű, mint a medve“ (Metsästystaikoja, 70.).

² Az itten emlegetett tárház (aitta) bizonyára a régi medveház emléke. Ez ma már nincs meg a finneknél, hanem a lakoszobába viszik az elejtett medvét. E medveház nyoma az ajnuknál a „szellem temploma“, a vogul-osztják népnél a vendégszobarekesz. Legépebben a lappoknál maradt fenn e külön házacská emléke.

Hazakisérése ünnepies módon történik. Útközben több éneket mondanak, ezekben céloznak az ünnepegekre, melyekben a medvének otthon része leend, épp úgy, mint a vogul énekekben. Egyik érdekes mozzanata e menetnek, hogy alatta hajkokat vésnek a fába s útmutatókat állítanak, hogy a medve mintegy magától találjon oda. Egyik a vadászok közül előresiet, értesíti a ház népét az érkezésről. A mint a többiek odaérnek, az előreküldött társ énekkel fogadja őket, mire a medvehős, a kinek sapkája mellé tűzve a medvebajusz, így énekel:

Dicsértessél te, Teremtő,
Csak te áldassál Uristen,
Hogy nekünk adtad a medvét.
Zsákmányul az erdő kincsét! ... (M. Taik. 86.)

A Kalevala 46. énekében egész *karének* van ide beszöve, melyet Vainämöinen és a ház asszonynepe váltogatva mond. E szép ének után kezdődik maga a tor, melyet a következő dal nyit meg:

Van-e férfihad a házban,
Mikor az öreg berobban?
Küszöb fája lenyomatlan,
Szemöldökfa emeletlen,
Ajtófélfá kidöntetlen
Lépeget a derék férfi,
Az öreg úgy tér a házba ...
Tiszták-e a hosszú lóczák
Kisöpörték-e a pallót
Mackó apó érkeztere.
Derék férfi bejöttére?
Van-e fehérszép a házba
Mackó apó érkeztere,
Derék férfi bejöttére?
A nők mind a ház zugában ... (M. Taik. 86—87.)

A nők és a gyermekek mind a „karsiná“-ban, azaz a szobának egy rúddal elválasztott részébe, a zugba vonulnak vissza, a mi a nőtilalomnak emléke. Egyébként a nők is résztvehetnek a torban, kik — mint a lappoknál — rendbehozzák, kitisztítják a házat és tiszta fehérbe öltözködnek:

Mind a nők felöltözködvé
Tisztaságos köntösökbe,
Fejük szépen feldiszítve
Mind fehérben tündökölve. (Kalevala, Vikár ford.)

Különösen ünnepiesen történik a medve *nyúzása*, melyet a Kalevala csak pár szóval érint. A nyúzás a lábakon kezdődik e vers kíséretében:

Add a mancsod Käyrä¹ fia
Fenyőággal nyújtsd ide,²
Cseréljük meg az ingünket
Fordítsuk meg kabátunkat!

¹ Käyrä vagy Käyri, Kekri: a halottak ura.

² A finnek azt hiszik, hogy a medve fenyőágot tart a kezében, míg alszik.

Adj te nekem gyapjúinget,
Adok érte én vasinget:
Vasing biztosabb a berken,
Tovább tart a fenyvesekben!

A vogulok és osztyákok szintén kabátnak, bekecsnek nevezik a medve bőrét, melynek gombjait kigombolják, azaz a bundát felhasítják. A nyúzásnak oly késsel kell történnie, melynek készítőjét nem ismerik: e közben imígy mentegetőznek:

Ezt a kést nem én csináltam,
Nem is egy avagy más társam;
Esztországból készítették,
Német városban szerezték,¹
Posztó gyöngyölegben hozták
Híres-neves falvakon át,
Sóshullámú öblöknél át...

Miután a nyúzás véget ért, szólnak:

Pohjának van görbe körme,
Görbe körme, csontpengéje,
Faragj majd tíz körmöt onnan,
Tíz-tíz karmot készíts majdan
Észak-táji folyóparton,
Napsütötte lejtős dombon,
Törpe fenyőnek tövében...

A főzésnél is többféle szertartás és vers járja. Legelőször a fejet vetik tisztebe s míg fő, a medve születéséről szóló runót éneklük. A lakomát s a közben folyó karéneket gyönyörűen rajzolja a Kalevala. Itt eléneklük a medve egész természetrajzát, életét és szokásait; ez az ének lényegében megegyezik a vogul medveénekekkel. A medve megölésének bűnét ilykép hárítja el magáról az éneklő medvehős:

Odaérkeztemkor aztán
Czélom legvégéhez jutván
Nem lett lándsával ölése,
Útve-hajtva meglövése;
Maga fordult le a fáról,
Bukfenczezett tős sudárról,
Mellét rözse törte össze,
Haját vessző vágta kettő. (Vikár ford.)

Igen figyelemreméltó körülmény, hogy a medvetor alkalmával a férfiak végzik a konyhai teendőket. Mint látni fogjuk, épp így van ez a lappoknál is.

A tort bezárja a medve búcsúztatása és feje csontjának kivitele és egy fára való felszögelése.

Bán Aladár.

¹ A német város Viborg, finnül Viipuri, Karjala fővárosa.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

Kiszakadt a menyasszony dunnája.

Az Ethnographia 1911. évfolyamában (177. l.) Dr. Berze Nagy János fenti cím alatt összeveti ezt a Besnyőtelkén használatos kifejezést a megfelelő hesseni mondással „die Frau Holle macht ihr Bett.“¹ Mindakettő a havazást jelenti. Czepléd vidékén is azt mondják, ha havazik „kiszakadt a menyasszony dunyhája.“ (Dr. Kliment Jenő.) Herodotos adatai talán hasonlító szkitha néphit nyomán íródtak. Azt mondja, hogy a szkitáktól északra fekvő földön nem lehet átjutni, semmit sem lehet látni, „ὅτι τρεῶν κερυμένων“ mert a föld és a levegő telve pelyhekkel (Liber IV. 7.) Lejebb: „a mi a pelyheket illeti, a melyekkel a szkithák és a körülakó népek szerint tele van a levegő“. Azután meg is magyarázza, hogy hóról van szó, „mert a hó hasonlít a tollakhoz“. Továbbá: „Azt hiszem, hogy a szkithák és a körülakók a havat a hasonlóság miatt nevezik tollaknak. (πτερά). (Liber IV. 31.) Grimm már a mesékhez írott jegyzeteiben is ad további párhuzamokat a német néphitből. Holsteinben Frau Holle helyett Szent Péter vagy az angyalok szerepelnek.² A poroszországi Samlandban az angyalok rázzák havazáskor ágyacskáikat, innen esnek a hópelyhek.³ A februári hóra azt mondják, az öreg asszonyok rázzák ki ágyukat vagy kötényüket.⁴ Oldenburgban „Die alten Sillentädter sind beim Gänserupfen.“⁵ Franciaországban, mint a német mesében, egy égbekerült leány kirazza „Marie au Blé“ párnáját és az emberek azt mondják, hogy havazik „Marie au Blé fait son nid“⁶ Párisban Szűz Mária kopasztja libáit. Côtés-du-Nordban „la petite bonne femme“ kopasztja a libákat, hogy férjhez adhassa leányait.⁷ A magyaron kívül ez az egyetlen adata, hol világosan a házassággal összefüggésben találjuk ezt a mondást, de ennek a találkozásnak nem igen lehet jelentősége. Nyugatfelé haladva Anglia és Franciaország között van Guernsey szigete. Itt azt mondják, hogy a francziák libáikat koppasztják.⁸ A kelta Walesben havazáskor „az

¹ Lásd Berze Nagy: Magyar Nyelvőr, XXXIII. 587. Grimm: Kinder- und Hausmärchen. Vollständige Ausgabe Leipzig. Max Hesses Verlag. 136. 24. sz.

² Grimm: Kinder- und Hausmärchen. Reclam. III. 50 l. Bolte und Polivka. Anmerkungen zu den Kinder. u. Hausmärchen. 1913. 226.

³ J. Grimm: Deutsche Mythologie. 1875. I. 222.

⁴ F. Woeste: Spuren weiblicher Gottheiten in der Überlieferungen der Grafschaft Mark. Zeitschrift für deutsche Mythologie. 1853. I. 388. „Ha tavasszal havazik, Baba Dochia a hótól rázza a kozsokját.“ Moldován: Alsófehér vármegye román népe. 1899. 320. A csukcsok szerint egy öregasszony, a szelek szeretője, rázza ki házából a havat. W. Bogoras: The Chukchee. II. Religion. (Jesup Expedition Vol. VII.) 1907. 322. További német adatokat és utalásokat lásd A Wuttke: Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart 1900. 25., 28. Frau Holle helyett Szűz Mária.) L. Laistner: Nebelsagen. 1879. 327. R. M. Meyer: Altgermanische Religionsgeschichte. 1910. 115. Grimm: Deutsche Mythologie. III. 87. II. 911.

⁵ Strackerjan: Aberglauben und Sagen aus dem Herzogtum Oldenburg. II. 110.

⁶ Sebillot: Folk-Lore de France. I. 1904. 86 idézi Deulin Contes du roi Gambrius, 292-t.

⁷ Sebillot: u. o. I. 85. Továbbá u. o. 85—88., 122.

⁸ E. Macculloch: Guernsey Folk Lore. 1903. 492.

öreg asszony koppasztja libáit, „Lúd Anya vedlik“ vagy „a lúd anya feltollazta fészket“. Ha december 25-ike előtt esik a hó „Karácsony Anyó korán koppasztja a nyáját.“¹ A skótok azt mondják az első havazás idején, hogy a „keleti emberek“ ledárdázzák libáikat és elrepitik a tollukat vagy az Orkney-sziget lakói koppasztják libáikat.² Analog képzetek Európán kívül ritkák, de mégis előfordulnak. Északnyugatamerikában a haidáknál „Álló-mozgó-szent-ember“ tartja a mellén a világot: Mellétől az égig ér egy oszlop, az égről pedig lelóg egy zsineg „a fényes ég zsinége“, a földig. Vadkacsa toll van az oszlop tetején, a haida Atlas megölte első vadkacsa tolla, Ha a madár megrántja a zsinetet, lehull a toll és ez a havazás.³ A shuswapok szerint, a kinek a hattyú a védőszelleme, az havat varázsolhat, ha hattyútollal a fején tánczol, vagy ha hattyútollat dobál a vízbe.⁴ Közép-amerikában a corák a tornyosuló felhőket tollaknak tartják.⁵ Az amerikai példák mutatják, hogy hasonló képzetek a hó és a madárpehely kösötti képzettársulás révén kölesönhatás nélkül is keletkezhetnek. A népies jóslások is ismerik a havazás és a madarak közötti asszociációt. Oelsnitzben „a fehér lúd (azaz a hó) februárban egész évre áldást költ.“⁶ Kolozsvárott, „ha késő őszzel a tyúkok fára röpülnek hó lessz.“⁷ Találós meséinkben is visszatér ez a motívum. Például egy csongrádmegyei változatban: „Nékem olyan kis tyúkom volt, mindig a karó tetejibe járt tojni“ — Hó.⁸ Továbbá egy valószínűleg német eredetű találós kérdésben: „Száll a madár, Szárnyo nekün, Fáro ül a lábo nekün, Gyün a kirí napkeletrü, Mim megészí szájo nekün.“⁹ Egy litván talány így szól „röpül a madár, tollai hullanak“ — Hófelhő.¹⁰ Evvel már közeledünk a nagy szláv területhez. Részben azért is írom e sorokat, hogy talán akad valaki szlávistáink közül, a ki megadja a szükséges felvilágosítást. Én csak gyaníthatom, hogy talán itt is előfordul a keresett mythos; még pedig a következőkből. Megvan a csehországi németeknél, a kik azt mondják az angyalok tollat fosztanak, vagy kiöntik ágyukat. Úgy is mondják: „kiszakadt a dunyha“.¹¹ Bogena Nemčova, Slovenské

¹ *M. Trevelyan*: Folk Lore and Folk Stories of Wales. 1909. 119.

² *Grimm*: Deutsche Mythologie. I. 222. — *W. Gregor*: Folk Lore of North-East of Scotland. 1881. 154.

³ *J. R. Swanton*: Contributions to the Ethnology of the Haida. Jesup North Pacific Expedition. Vol. V. Part I.) 1905. 12., 13.

⁴ *J. Teit*: The Shuswap. (Jesup Expedition. Vol. II. Part VII.) 1909. 607.

⁵ *K. Th. Preuss*: Die Nayarit Expedition I. Die Religion der Cora-Indianer. 1912. e, 80.

⁶ *Köhler*: Volksbrauch, Aberglauben, Sagen etc. im Voigtlande. 1867. 338.

⁷ *Versényi György*: Magyar Nyelvőr. XXIV. 287.

⁸ *Török Károly*: Magyar Népk. Gyűjt. II. 1872. 363. — Ugyanazt a talányt lásd *Erdélyi Béla*: Nyelvőr III. 38. — *Paszlavszy Sándor*: u. o. 328.

⁹ *Varga Ignác*: Nyelvőr. XXXVII. 188. Vép. Vasmegeye. V. ő. ugyanazt *Merényi*: Eredeti népmesék. 1861. I. 217. XLI. sz. *Hantz Gyula*: Nyelvőr. V. 422. (Nagy-Becs-kerek.) Más megoldással *Merényi*: u. o. 212. XIX. sz. *Götsch József*: Nyelvőr. VIII. 140. (Kecskemét.) *Imre Sándor*: Osztrák-Magyar Monarchia. Magyarország. I. 360. Német példák. *Schwartz*: Sonne, Mond und Sterne. 1864. 135. *Müllenhoff*: Nordische englische und deutsche Räthsel. Zeitschrift für deutsche Mythologie. 1855. III. 19.

¹⁰ *Grimm*: Deutsche Mythologie. I. 533.

¹¹ *A. John*: Sitte, Brauch und Volksglaube im deutschen Westböhmen (Beiträge zur deutschböhmischer Volkskunde Bd. VI.) 1905. 237.

Povesti című tót mesegyűjteményében (Prága 1857.) a 3-ik mesében — ezime „a 12 hónap“ — előfordul egy mondat, melyet Chodzko így fordít¹ „la neige se mit a tomber a gros floçons“ Wenzig ellenben, a ki úgy látszik pontosabban fordít „es beginnt Schnee zu fallen, als ob wer ein Federbett ausschüttete“.² Ez már meglehetősen közel áll a földrajzilag is idetartozó palócz mondáshoz, a melyből kiindultunk. A mythos magyar verziója abban különbözik társaitól, hogy benne a menyasszony dunyhájáról van szó. Talán avval az utalással lehetne ezt magyarázni, hogy Holle egyenlő a „Windsbraut“-sat, a forgószéllal, azaz Wodan menyasszonya a ki a forgószélben menekül előle.³ Jobb híjján be lehetne érni evvel a magyarázattal is, csakhogy az a baj, hogy Holle asszony éppen nem egységes mythikai alak és a mit az egyik „holle“-ről mesélnek még nem általánosítható az egész mythosra.⁴ A mythos magyarázatát a népies házassági szertartásokban kell keresni. Az indogermán őskorból eredő és uralaltáji népeknél is található házassági szertartások fontos alkotórésze a menyasszony ágyának, dunyhájának szimbolikus megvétele. Az ágyat kocsira rakják és a lakodalmas menetben viszik a vőlegény házához.⁵ Magyarországon ez a szokás jóformán általános.⁶ „A palóczoknál a házasság legfőbb szimboluma a menyasszony ágya, tehát annak a legényes háznál kell lenni még az egyházi szertartást megelőzőleg s éppen ezért a parasztlakodalom legünnepiesebb része a menyasszonyi ágy átvitele“. „Az ágy minőségének megvizsgálása, a

¹ Chodzko: Contes des paysans et des patres slaves. 1864. 27. l.

² Wenzig: Westslavischer Märchenschatz. 1857. 25. l.

³ Wutke: Der deutsche Volksaberglauben. 1900. 25. l.

⁴ Lásd R. M. Meyer: Alt germanische Religionsgeschichte. 1910. 114.

⁵ L. v. Schroeder: Die Hochzetsbräuche der Esten. 1888. 106. Winter: Ueber Hochzetsbräuche der Letten. Verh. der gel. Estn. Ges. zu Dorpat XVI. 3. 1894. 201. P. Sartori: Sitte und Brauch. 1910. 68. Reinsberg-Düringsfeld: Hochzetsbuch. 1871. 78., 122., 137., 129. L. M. J. Garnett: The Women of Turkey. 1891. II. 487. W. R. Halliday: A Greck Marriage in Cappadocia Folk-Lore. 1912 87. Köhler: Volksbrauch, Aberglauben, Sagen und andre alte Ueberlieferungen im Voigtlande. 1867 235., 236. E. Macculloch: Guernsey Folk-Lore. 1903 190., 101. H. F. Massmann: Eine Landhochzeit im Bayrischen Hochgebirge. Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde. II. 1855 124. E. Lilek: Eheschliessungen in Bosnien und der Herzegowina. Die Donauländer. 1899 I. 458.

⁶ Thury József: Kis-Kun-Halas néprajza. Ethnographia. I. 1890. 326. Istvánffy: Mátraalji palócz lakodalom. Ethnographia. V. 1894. 41. Wagner Aladár: Népszokások Nagy-Bakónak vidékén. Ethnographia. VI. 314. Richter: Régi lakodalmi szokások Német-Prónán. Ethnographia. VIII. 114. Máté Lajos: Lakodalmi szokások Hajdú-Nánáson. Ethnographia. X. 287. Peterdi László: Eljegyzési és lakodalmi szokások u. o. 402. (Somogy megye.) Benkóczy Emil: Az egervidéki nép. Ethnographia. XX. 236. Br. Nyáry Albert: Palócz lakodalom. Néprajzi Értesítő. 1906. 221. Dr. Pechány Adolf: A felvidéki tót nép. Földrajzi Közlemények. XXVIII. 159. Dr. Pápai Károly: A Csepel-sziget és lakói. U. o. XVIII. 242. Bakoss Lajos: Magyar Nyelvőr. II. 405. (Szabolcsmegye.) Bakoss Lajos: Nyelvőr. VI. 235. (Székelyhid.) Simonyi Zsigmond: Nyelvőr. XXX. 153. A mennyezetes ágy története. Beöthy Zsolt: u. o. Jankó János: Torda, Aranyos-Szék, Toroczko magyar népe. 1893. 209. Nyilas István: Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye. II. 11. (Magyarország Vármegyéi és Városai.) Bars vármegye. 160. (u. o.) tótok. Kovács: Szeged és Népe 1901. 285., 286. Várady Ferenc: Baranya multja és jelene. 1896. I. 139. 148.

melyhez viszonyítják magát a menyasszonyt¹. Ha a természetmythologia megadja azt a képzetet, hogy a hó az égből aláhulló pehely, akkor olyan milieuban, a mely a fenti szokást ismeri, könnyen odamódosulhat a mythos, hogy a pelyhet a szociológiailag fontos menyasszonyi ágyból származtassa, azaz a földihez hasonló lakodalmi menetet képzeljen az égiek között, a melyben véletlenül kiszakadt a menyasszony dunyhája. Azaz talán nem is olyan véletlenül. A szokás még ennyi teret sem hagy a fantázia szárnyalásának, a mythos itt is szorosan a szokáshoz simulva fejlődött. A dunyha a lakodalmi szertartások egy csoportjában olyan módon szerepel, a melyből a kiszakadás könnyen megmagyarázható. Az oroszok árpát és pelyhet hintenek az új párra.² Macedóniában, mikor a menyasszony hozományát viszik a szekéren, lakodalmi menetben, egy fiú előreszalad a menyasszony vánkosaival és átadja azt a vőlegénynek, a kitől valami jutalmat kap³. A tótoknál a következő szokás dívik: „A vőlegény házához érve megakarják verni az ágyat, hanem a vőfélyek a szalmát a földre szórják, a vánkásokat kiragadják az asszonyok kezéből és ill a berek szétszaladnak“. „Néhány krajczár lefizetése mellett kapják vissza az ágyneműt“.⁴ Még ezeknél is jobban közeledik mythosunkhoz a szerb szokás: „valamelyik észrevétlenül felhasít egy vánkost és avval bepelyhezi az egész társaságot, úgy hogy a menyecske most a vendégek tisztogatásáért újra kis ajándékot kap.“⁵ „A párnatánczot a csasz sokszor azzal fejezi be, hogy a vánkost felvágja és a tollat a körülállókra szórja“.⁶ Mielőtt a magyar, különösen pedig a palócz szokásokra áttérnék, csak azt akarom megjegyezni, hogy ha a magyar kifejezés esetleg szószerinti kölcsönözésnek bizonyulna, ez semmit sem változtat azon a tényen, hogy itt a szokás hatott a mythosra, csak ennek a hatásnak a helyét kellene magyar területről a kölcsönadó népére áttenni. A végső konklúzió tehát evvel a fenntartással értendő. Nézzük a szokást. Csepel szigeten lányos háznál kiadják a leány holniját, ágyát, szekrényét stb. Kezdi elhagyni azt a szokást, hogy a holmikkal bejárják a falut, tekintve a mocskolást, melylyel a legények ilyenkor az ágyra céloznak.⁷ A palóczok a nászágyhoz egy asszonyt küldenek, a ki pár évre magtalanságot kívánva az új párnak, megforgatja fejük fölött a dunyhát.⁸ Heves megyében a következő szokás dívik:⁹ „Hosszas évődés, beszéd után hozzájárulnak a „fészekrakáshoz“ hat párnával, egy dunnával stb. aztán nagy diadallal hordják ki a kocsira. Eközben néhány legény behozza az istállóból a „saraglyát“ (trágyahordó) s azon akarják

¹ *Pintér Sándor*: A palócz születése, házassága és halálózása. 1891. *Ethnographia*. II. 102., 103.

² *W. R. S. Ralston*: The Songs of the Russian People. 1872. 280

³ *Abbott*: Macedonian Folk Lore. 1903. 165.

⁴ *Stancsek József*: Tót lakodalmi szokások. *Ethnographia*. XIV. 1903. 65., 66.

⁵ *Iványi István*: A szabadkai bunyevácok és szokásaik. *Ethnographia*. II. 1891. 197.

⁶ *Hadsics Antal*: Bács megye. 376. (Magyarország Vármegyéi.) U. a.: Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen. VII. 1891. 637. V. ö. pl. a román párnatánczot. *Moldován*: Alsófehér vármegye román népe. 1899. 305.

⁷ *Dr. Pápai Károly*: A Csepel sziget és lakói. Földrajzi Közlemények. XVIII. 239. l.

⁸ *Findura Imre*: A palóczokról. Földrajzi Közlemények. XI. 204.

⁹ *Benkőczy Emil*: A felnémeti nász. *Ethnographia*. XIX. 1908. 38.

kivinni a tiszta új dunnát, de bizony kiverik őket a szobából, a saraglyával együtt“. Az ilyen dulakodás közben könnyen kiszakadhat a menyasszony dunyhája. Úgy látszik, hogy a német vagy más forrásból megismert mythosba a kiszakadt menyasszonyi ágy fogalmát a magyarság saját házassági szertartásaiból vitte bele, a kifejezés tehát mindenesetre újabb, mint a fenti szokások kialakulása.

Róheim Géza.

A beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások.

(Harmadik közlemény.)

Ha törvéynél dolga van, hogy meg ne büntessék, a következőket csinálja.

Az illető, a mikor az úton megy, felfordít 9 követ. Minden felfordított kőnél a következőket mondja :

„O Sfintă Maică Prečistă, o sfintă zi de az, ȳo nu ȳntorn pĕetriŕe aieŕte, că ȳo ȳntorn gurile ſi ȳimife domñilor ſi gĩndurile lor. Să fiŕe ȳnturnafe ſi sã fiŕe ȳntuŕeate asupra me. Sã n'aibã gĩnd rãu asupra me. ȳo sã fiũ hãl mai mare la Ieže, sã fiũ hãl mai vãzut, hãl mai crezut, hãl mai mare pistã ȳei“.

„Ó Szűz Mária, ó szent mai nap, én nem forgatom ezen köveket, hanem forgatom az urak szájait és sziveit és gondolatait. Legyenek megfordítva, legyenek besötétítve felettem. Ne legyen rossz gondolatuk felőlem. Én legyek a legnagyobb a törvéynél és a leglátottabb. Én legyek a legszavahihetőbb, én legyek a legnagyobb felettük“.

Egy más változata. Otthon a kereket megtörli egy ronggyal vagy zsebkendővel és a következőket mondja :

„Sfintă Maică Prečistă, cum ȳiŕe domnul Hristos cu sfintă biserică, așã sã ȳiŕe cu miŕe toatã lumea, toț domñi, ſi toț žudecãtori ſi toț Iežuitori ſi toatã leža sã ȳiŕe cu miŕe“.

„Ó Szűz Mária, a hogyan tart Jézus a szent templommal, úgy tartson velem az egész világ, az összes urak, az összes bírák, az összes igazságszolgáltatók és az egész törvény velem tartson“.

Hogy vakuljon meg.

Egy fekete kandurmacskát beköt egy zsákba és elviszi az erdőbe. Ott a macska szemét kiveszi, azután elereszti és a következőket mondja :

„Sfintă Maică Prečistă, cum nu vede mița aiaŕta lumea, așã sã nu vadã fiĕoru pe fiime numa pe Ie, sã nu poatã la fiime gĩndi. Cum sã baŕe mița de stãžari, așã sã sã batã ȳei dupã fatã ſi sã nu poatã ſi fãrã de Ie“.

„Ó szűz Mária, a hogyan nem látja ez a macska a világot, úgy ne lásson senkit e legény csak őtet és ne tudjon senkire gondolni. A hogyan a tölgyfákhoz ütődik ez a macska, úgy járjon ő a leány után és ne tudjon nélküle ellenni“.

A szemeket hazaviszi, megszártítja, porrá töri és alkalomadtán ételben vagy italban bead a legénynek.

A maszlagos nadragulya kiásása.

A babonázó viszen bort, mézet és viaszt, a mikor a maszlagos nadragulyára ráakad, a következőket mondja :

„Sfintă Maică Prečistă, ȳo nu sorocĕesc mãtrãguna aiaŕta cã ȳo sorocĕesc mãtrãguna aiaŕta, cu sorocul mñeu ſi a lui Dumñezãũ

„Ó Szűz Mária, én nem babonázom ezen nadragulyát, hanem ezen nadragulyát varázsolom, az én meg Isten varázsával, meg

și cu a lui Sfântei Maică Prečistă, tare și virtos cu porunca lui Hristos. Să știe sorocită și de mine și de Dumnezeu, și să știe blagoslovită și de tot befeșugul luată, și pe tot norocul, Io mătrăguna doamnă bună te cinstesc, te sorocesc cu sorocul meu și a lui Dumnezeu, tare și virtos cu porunca lui Hristos. Io te cinstesc, Io te hrănesc, și te îndulcesc, și te cinstesc cu nutrie, cu zîn te adăp. Dumneata cinsti tă să mă cinstest, cu dar și cu mînilă, cu noroc. Cu noroc, cu soroc; și cu iboste, cu dragoste să mă cinstest, tare și virtos cu porunca lui Hristos“.

a Szűz Máriával erősen és gyorsan Jézus parancsával. Legyen Isten által és én általam megvarázsolva és megáldva; mindenféle szerencsére és betegségre jó legyen. Én téged nadragulya, jó asszony megajándékozlak, megvarázsollak az Istennek és az én varázssommal gyorsan és erősen Jézus parancsával. Én megajándékozlak, én megtápláltatlak, megédesítlek, megajándékozlak táplálékkal és megitatlak borral. És maga tiszteletreméltó pedig ajándékozzon meg áldással és szánalommal és szerencsével. Szerencsével, varázsszal, szerelemmel, ajándékozz meg gyorsan és erősen Jézus parancsával“.

Azután kiássa a nadragulyát és helyébe beteszi a bort, pogácsát meg viaszta. A nadragulyát fazékba teszi és hazaviszi. Otthon a következőket énekli:

„Plinze fata că sa dușe,
Noi plinzem că rămînem.
Plinze fata, nișe pre,
Parăți bișe că te ie.
Sare, sare domnul mare,
Cișe, știie cît de mare,
Că oi și ducătoare.
Pe ce munți,
Pe mindri curți,
La părinți necunoscuți.
Cînd în casă i intra,
Ivede pe soacra ta;
Și-i gîndi, iato.
Și vede pe socruto,
Și-i gîndi că-i tațato.
Și-i vede bradzi nfloriți,
Și-i gîndi că ți-spărinți.
Și ti uita la bradzi,
Și-i gîndi că țiș frați.
Și-i vede cîmpurile,
Și-i gîndi că țiș-surorile“.

„Sir a leány, mert elmegy,
Mi meg sírunk, hogy itt maradunk.
Sir a leány, de nem igen,
Örvendjél, hogy elviszen.
Ugrik, ugrik a nagy úr,
Ki tudja, hogy milyen nagyot,
Hogy távozó leszek.
Szép havason,
Szép palotában,
Ismeretlen szülőkhez.
A mikor a házba lépsz,
Látni fogod anyósod;
S gondolni fogod anyád.
S látni fogod apósod,
S gondolni fogod, hogy atyád.
Látni fogsz virágos fenyőt,
S gondolni fogod, hogy szüleid.
S nézni fogod a fenyőt,
S gondolni fogod, hogy testvéreid.
Látni fogod a mezőket,
S gondolni fogod, hogy nővéreid“.

A tehénraolvasásokat nem csinálják 9 nap, hanem csak 1 nap és 9-szer mondják el egymásután. A kezdés és végzés itt is metányával történik.

Hogyan veszik el a tehén tejét.

Egy híd alá teszen korpát és sót éjjel 12 órakor, a merre a tehének járnak és a következőket mondja:

„Sfintă Maică Prečistă, cite vač is în őrda asta, cite vač tręc pe podu ačesta, dila toate să-m viie lapțiie la ame N. N. Să viie mana și hrana, dulceata și sămăcișa. Lapțiie gros ca cofeșă, dulce ca mîierea,

„Ó Szűz Mária, a mennyi tehén van e csordában, mennyi tehén átmegy e hidon, mindegyiktől jöjjön a teje az enyémhez, N. N.-hez. Jöjjön tápláléka, a tejének édesége, a jósága. A tej legyen vastag mint

galbin ca ceara, sămăcișă ca cașu, grosforôlu ca piôoru; să viie tot într'iaista sare curată, dila Dumnezau dată, dila Maică Preoistă de Iac Iasată. Pe gură să i să baže, în pulpă să să așeză, în doiñiță să lă viie gros și grostoros, pe cum lo dat Hristos“.

A sôt és korpát 3 nap mulva hazaviszi és abból ad a tehénnek, minden 3 napon, 9 napig.

Hogyan csinálják, hogy visszajöjjön a tej.

Korpába sôt teszen és egy sárganyelű késsel kavarja, miközben a következőket mondja :

„Că so luat N. N. din graždiu iei, mindră și frumoasă, țîtoasă laptoasă, untoasă mănoasă, pulpoasă grosforoasă, și so dus în munți Galilei să pască iarba ne începută, să, beie apă neincepută, să facă, țitele ca cofile, pulpile ca gățefile. Să aducă mana și hrana, să-s aducă lapfîle iei, mana iei, grosforelu iei, dulcața iei. D'e-i în stăniște stăniștin, de-i pe ulșori viîn, de-i pin parauă trecînd, de-i pin vâi trecînd, de-i în cîmp, de-i în munți, de-i pe molidz, de-i pisu molidz să viie tare ca vîntu iute ca gîndu. Cum vin nori cu ploaia, așă să viie lapfîle iei, untu iei, și mana iei. Să viie cum vin izvoarele pin pamîntul cu arina, așă să viie și să izvorască. Pe gura să isă baže în pulpă să să așeză în doiñiță să-i viie, pe oale să să redișe gros ca cofesa, dulce ca mîneea galbin ca cara, gros și grostoros pe cum ilo dat Hristos. So prins (név) a răzi și amuzi cu glas mare pînă în țeri, cu glas mare pisu țeri, cu lacrimî pînă în pămînt. Nîme în lume nu o vâzuto, nîme în lume nu o auzito, fără Maică precurată. Cum o auzito biie afesuo biie culësuo, biie pe ie întrebatuo. Ho, ho ce răžesti, ce mužesti cu glas mare pînă în țeri, cu glas mare pisu țeri, cu lacrimî pînă în pămînt. Iară zisa ie. Cum nu a răzi, cum nu a muži, că so luat din graždiu iei, din ocolo iei mindră și frumoasă, țîtoasă grosforoasă, pulpoasă, mănoasă, hrănoasă, dila iesile iei, dila țitelul iei, dila finul iei, dila stăpîna, iei, dila stapînu iei. So dus în numți Galilei, să pască iarba neincepută, să beie apă neincepută, să facă țitele ca cofile, pulpile ca gățefile. Să-ș aduca mana iei și hrana iei și dulcața iei și lapfisoru

a puliszka, édes mint a méz, sárga mint a viasz, a tejfel legyen vastag mint a láb. Jöjjön az egész ebbe a tiszta sóba, a mit az Isten adott és Szűz Mária orvosságnak hagyott. A száján menjen be a tőgyibe helyezkedjen el, a tőgyibe jöjjön vastagon és tejelesen, a hogyan Jézus adta“.

„Element N. N. az istállójától, mint gyönyörű szép állat, tőgyesen, teljesen, csecsesen, vajasan. Element a Galilei havasokra, hogy érintetlen füvet egyen, hogy érintetlen vizet igyék, hogy legyenek csecsői mint a kártyusok, a tőgyek mint a vedrek. Hogy hozza el a tejelést a táplálékot, hogy hozza el a tejét, a tejelőképességét, a tej felét, az édességét. Ha az akolban pihen, ha a sikátoron jön, ha patakon megy keresztül, ha folyón megy keresztül. Ha mezőn van, ha havason van, ha fenyvesen van, ha fenyves alatt van, jöjjön gyorsan, mint a szél, gyorsan, mint a gondolat. A hogyan jönnek a felhők az esővel, úgy jöjjön az ő teje, vaja és tejelőképesége. A hogyan áttör a forrás a homokos talajon, úgy jöjjön és bugyogjon. A száján menjen be a tőgyibe, ülepedjen le, a csecsibe jöjjön be, a fazekakon emelkedjen vastagon mint a puliszka, édesen mint a méz, sárgán mint a viasz, vastagon és tejelesen, mint a hogyan Jézus adta. Elkezdett N. N. sirni és bögni égis hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érő könnyekkel. A világon senki sem hallotta, a világon senkisé sem látta, csak Szűz Mária. A mint meghallotta, jól összeválogatta, jól összegyűjtötte és alaposan kikérdezte. Hó, hó N. N. mit sírsz te, mit bögysz te égis hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érő könnyekkel. Megint mondá ő. Hogyne sirna, hogyne bögne, a mikor elment a saját istállójától, a saját udvarából mint gyönyörű szép állat. csecsesen, tejelesen, tőgyesen, tejelőképességgel, jó étvágygyal s elhagyta a jászolát, a szénáját, a gazdáját, a gazdánéját.

Ței și groșorelu ței gros ca cofesa, dulce ca mînera, galbiu ca țara gros și groșoros pe cum ilo dat Hristos. Pe gură să să baže în pulpă să isă așeză, în doișita săi viie, pe oale să să redișe. D'e-î în stafiște stănișfin, de-î pe ulșori viin, de-î pin vâli trecînd, de-î pe munți, de-î pe molidz, de-î în pădurî, de-î pe ȧrbă să viie într'aiasta sfînte țariță și într'a-ȧsta sfîntă sare. Pe gură să isă baže, în doișita săi viie, pe oale să să rădișe, gros și groșoros pe cum ilo dat Hristos. Cum vîn nori cu ploaia; așă să viie lăptșoru ței și mana ței și hrana ței și dulcața ței. Pe gură să isă baže, în pulpă să isă așeză, în doișita săi viie, pe oale să să redișe. Cum vîn izvoarile pin pămîntul cu arina așă să viie lăptșoru ței și mana ței gros și groșoros pe cum ilo dat Hristos*.

Elment a Galilei havasokra, hogy ott egyen érintetlen füvet, hogy ott igyék érintetlen vizet s legyenek csecsei mint a kártyusok, a tőgye mint a veder. Elment, hogy hozza el a tejelőképességét és étvágyát, édes-ségét, tejét, tejfelét vastagon mint a puliszka, édesen mint a méz, sárgán mint a viasz, mint a hogyan Jézus adta. A száján menjen be, a tőgyibe helyezkedjen el, a csecsibe jöjjön le, a fazekakon emelkedjen. Ha akolban pihen, ha sikátorban jön, ha folyón jön keresztül, ha havason van, ha fenyvesen van, ha erdőben van, ha fűvön van, jöjjön ebbe a szent korpába és szent sóba. A száján menjen be, a csecsébe jöjjön le, a fazekakon emelkedjen vastagon és tejelesen, a mint Jézus azt neki adta. A hogyan jönnek a felhők az esővel, úgy jöjjön az ő tejelőképessége, az étvágya, az édessége. A száján menjen be a tőgyibe, helyezkedjen el, a csecsébe jöjjön le, a fazakakon emelkedjen. A hogyan a források átjönnek a homokos talajon, úgy jöjjön az ő teje és tejelő képessége vastagon és tejelesen, a hogyan azt Jézus adta*.

A mikor a mondókát elmondta 9-szer, a következőt mondja még:

„D'ila miñe descîntecul Iacu ȧila D-zeuși Sfînta Maică Preçistă. O Maică luî D-zeu ȧe ai născut pe Hristos cu cuvîntu, de am greșit descîntecu oare unde țil pentru miñe cã il ști mai biñe*.

„A ráolvasás én tőlem, a gyógyerő Isten- és Szűz Máriától. Ő Szűz Mária Jézusnak anyja, a ki szülted Jézust, szóval, ha elhibáztam valahol a ráolvasást, mondd el helyettem, mert te jobban tudod*.

A sőt és korpát éjjelre kiteszi, hogy reá eső vagy harmat essen. Ha se eső, se harmat nem esik, akkor reggel 9-szer dob a hálóból vizet a korpára. A korpából és sóból 3 napon egyszer, 9 napig adnak.

Egy másik változata. Korpára sőt teszen és késsel keveri, miközben a következőket mondja:

„Sfîntă Maică Preçistă, Sfîntă zi de az. So luat N. N. ȧin grașdiu ței, ȧin ocolu ței, ȧila stăpîna ței, ȧila stăpînu ței, ȧila finu ței, ȧila țitelul ței, mîndră și frumoasă, grasă și sinătoasă. So dus pe cale pe cārare în poȧana mare și o vāzut ȧarbă fiescuturată, ȧarbă fiecealcătă rauă fiescuturată, mana ței fîluată. D'e cum acolo so bāgat să pască ȧarbă fiecepută, să beie apă fiecepută, să facă țitefe ca cofițife, pulpa ca galata. Și fîme în lume nuo vāzufe, numa ziñife, buñife, frumoasife, fomēñife, fermeçătoarile cu bărbați fermeçători, și-o luat 3 pēri ȧin cap și io rātezat.

„Ő Szűz Mária! Ő szent mai nap. Elment N. N. az istállójából, az udvarából, a gazdájától, a gazd'asszonyától, a szénájától, a borjújától, mint gyönyörű szép állat, kövéren és egészségesen. Ment úton, ment ösvényen a Pojana máréba. Ott látott érintetlen füvet, taposatlan füvet, érintetlen harmatot, ott látta az ő el nem vett tejelőképességét. A hogyan bement oda, hogy egyen érintetlen füvet, hogy igyék érintetlen vizet, hogy legyenek csecsei, mint a kártyusok, tőgye mint a veder. Senki a világon nem látta meg, csak az asszonyok, a jők, a szépek, az asszonyok a

Io luat minfa din cap, minfa dila cap și io luat glasu guri, și io luat videriile oçilor și io luat pãru dipe pcele, pcelea dipe pãr, și din urmã io luat, și din carne io taiat, și din mnižloco șontat, și io luat mäsãile dintrã dint, dinti, dintrã mäsãile iarba dipã limbã, laptile dipã iarbã, groștoriu dipã lapte. Io luat sãmãcișã, iei, groștorelu iei, untu iei, mana iei. Tare o stricato, tare o fermecato, tare o bažocorito. Iarã ie so prins asã raži și a muži cu glas mare pinã în cãri, cu glas mare pisu cãri, cu lacrimi pinã în pãmint. Nime în lume nu o vãzuto fãrã Maicã Domnului, din poarta cãriului. Poafe albe întinsuio, cafea cuprinsuio, biñe afesuo, biñe cufesuo, biñe de aminințelu luatuo, biñe pe ie întrebato. Ce regñești tu N. N. ce mužești cu glas mare pinã în cãri, cu glas mare pisu cãri, cu lacrimi pinã în pãmint O Sfinta Maicã Domnului biñe façi cã on întrebz. Cum nu a rãzi, și nu a muži, ca so luat din grașdii iei, din oculu iei, dila stãpini iei, dila finu iei, dila iesile iei, mindra și frumoasã, țitioasã și lãptoasã, untoasã, mãnoasã, pulpoasã și groștoroasã, zãroasã. So dus pe cale pe cãrare în poiana mare. Ie de cit acolo so bãgat și o vãzut iarbã ñecãlcatã, rauã ñescuturatã, mana iei ñeluatã. O prins aminca iarba ñeinceputã, a be apã ñeindeputã. O prins aminca și a paște. So scoborit la ie žinile, buñele, frumoasele, fomëiile, fermecatoarele, cu bãrbați fermecãtori. So scoborit strigoii și moroii, stricãtoarele și mincãtoarele, strigoãile și moroãile, fomëiile fermecãtoarele, cu bãrbați fermecãtori și io luat mintea din cap, 3 pãri din frunte io rãtãzat, și io luat videriile oçilor, și io luat glasu guri, și io luat auzu urcãilor, și io luat pãru dipe pcele, și din urme io luat, și din carne io luat, și din piñteñ io teiat. Io luat mäsãile dintrã dinti, dinti, dintrã mäsãile, laptile dipe iarbã, groștorëlu iei, mana iei, sãmãcișã iei, dulcãta iei, zeru iei. Zisa Maicã Precuratã: ho, ho nu rãzi, nu muži, cã mñoi fașe scarã de șarã, și oi viñi la tiñeafarã, și de cornu drëpt i-oi lua și în poiana mare fo-i bãga. Acolo i vide iarbã ñecãlcatã, ranã ñescuturatã, mana te ñeluatã. Acolo i paște iarbã ñeindeputã și i fașe țitãle ca cofiñle, pulpa ca galata. Ţoi da cap, la cap miñte, în cap miñte, la miñte cap, la miñte oçi, la oçi videre, la oçi gurã, în gurã mäsãile, în

babonãzók, babonãzó férfiakkal. Vettek 3 szál szõrt a homlokãról és körünyirtãk. Elvették eszét a fejébõl, eszét a fejétõl, szájának hangját, szemének látását, a szõrt a bõrérõl, a bõrt szõrérõl, vettek a nyomãból, vãgtak a húsãból és a közepébõl (testébõl) csonkitottak. Elvették a zápfogát a fogak közül, fogait a zápfogak közül, a füvet nyelvérõl, a tejet a fûrõl, a tejfelt a tejrõl. Elvették a savanyú tejét, a tejfelét, a vaját, a tejelési képességét. Erõsen megrottották, erõsen megbabonãzták és erõsen csúfot üttek belõle. Ó meg elkezdett sírni, bõgni édig hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érõ kõnyyekkel. Senki a viãagon se látta, csak Szûz Mária az égnek kapujãból, fehér alsósoknyját nyújtott le, az útját elállta, jól összegyûjtötte, jól összeszedte, jól a legkisebb részletekig vette és alaposan kikérdezte. Miért sírsz, miért bõgsz te édig hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érõ kõnyyekkel. Ó Szûz Mária, jól teszed, hogy kikérdezed. Hogyne sírna, hogyne bõgne, a mikor elment a házãtól, az udvarãból, a gazdãjától, a szénãjától, a jászolãtól, mint szép kõvér állat, csecsesen és tõgyesen, vajasan, tejelõképességgel, tõgyesen és tejelesen meg savósan. Ment úton, ment õsvényen a Pojana márera. A hogy oda bement és látott taposatlan füvet, rázatlan harmatot és látta a még el nem vett tejelõképességét. Elkezdett enni érintetlen füvet és inni érintetlen vizet. Elkezdett enni és legelni. Lejõttek hozzá az asszonyok, a jók, a szépek, az asszonyok a babonãzók, babonãzó férjekkel. Lejõttek a boszorkányok, a rontó asszonyok, a mindent megevõk, a boszorkányos asszonyok, a babonãzó asszonyok, a babonãzó férjekkel. Elvették az eszét fejébõl, 3 szál szõrt a homlokãról lemetszették, elvették szemének látását, szájának hangját, füleinek hallását, elvették bõrérõl szõrét, szõrérõl bõrét, vettek a nyomãból és a húsãból, vãgtak a patãiból. Elvették zápfogait fogai közül, fogait zápfogai közül, a tejet a fûrõl, a tejfelét, a tejelõképességét, a savanyútejét, az édességét, a savóját. Mondã Szûz Mária, ho, ho, ne sírjál, ne bõgjél, mert fogok viaszból létrãt csinálni és hozzãd leereszkedek; megfogom majd a jobb szarvadat és elviszlek a Pojana márera. Ott fogsz látni taposatlan füvet, érintetlen

gură dinți, întră dinț iarbă, pe iarbă lapte, pe lapte groșfori pe lapte unt, pe unt sãmăcișă, pe unt zăr, pe zăr sãmăcișă, pe sãmăcișă groșfori. D'ipe unde lai lăsat, dipe unde lai uitat, dipe unde fermecători lo luat; dipe unde lai lăsat, dipe unde lai uitat, dipe unde strigoaiile și moroaile lo luat; dipe unde lai lăsat, dipe unde lai uitat, dipe unde curcoii și moroii lo luat; dipe unde lai lăsat, dipe unde lai uitat, dipe unde curcoaile și moroaile lo luat; dipe unde lai lăsat, dipe unde lai uitat, dipe unde stricătoarile și mîncătoarile lo luat; dipe unde lai lăsat, dipe unde lai uitat, dipe unde stricători și mîncători lo luat. Săți aducă mana și rana dipe munți, dipe molidz, dipe vâi. D'e-î pîsu vâi, de-î în păduri, d'e-î pîsu păduri, de-î în stăniștă stăniștind, de-î pe ulșori vișin, de-î în cîmpu Jeruzalimului, de-î în cîmpu cu florile, de-î în cîmpu cu ierburile, de-î în pădurea cu frunzile. D'ipe toate frunzile să-i adușet, dipe toate ierburile, dipe toate riturile, dipe toate izvoarile. Cum vin nori cu ploaia, asă să viie lăptîșoru și mana și dulceața și groșforu și sãmăcișă, gros ca cofesa, galbin ca căra, dulce ca mînera, gros și groșforos pe cum ilo dat Hristos. Crepe țîțale la vaçile stricătoarilor și a mîncătoarilor, crepe țîțale lor, crepe pulpilor lor; crepe rînzile lor, crepe înimile lor în patru ca păsatu. Să pceie să răspeceie. Viie lăptile la (N. N.) viie groșforu iei viie mana iei. Crepe țîțale la vaçile stricătorilor și mîncătorilor, crepe țîțale lor, crepe înimile lor, crepe rînzile lor în patru ca păsatu să pceie să răspeceie. Viie lăptile la N. N., viie untu iei, viie mana iei, viie gros și groșforos pe cum ilo dat Hristos. Pe gură să isă baže, în pulpe să isă așeză în doiniță să-i viie pe oale să să rădișe. Crepe țîțale la vaçile stricătorilor și moroi lor. Crepe țîțale la vaçile strigoailor și a moroailor, crepe țîțale lor, crepe înimile lor, crepe rînzile lor în patru ca păsatu. Să pceie să răspeceie. Viie lăptile la (N. N.) viie untu iei, viie groșforu iei gros și groșforos pe cum ilo dat Hristos. Pe gură să isă baže aleșta sfînte țărîță, în pulpă să să așeză, în doiniță să-i viie, pe oale să să rădișe. Crepe țîțale la vaçile fomăilor fermecătorilor, crepe țîțale la vaçile bărbăților fermecătorilor, crepe țîțale lor, crepe înimile lor, crepe rînzile lor, crepe în patru

harmatot, ott fogod látni tejelőképességedet. Ott fogsz érintetlen füvet enni és csecseid mint kártyusok lesznek, tógyed mint egy veder. Adni fogok fejet, a fejhez észet, az észhez szemet, a szemhez látást, a szemhez szájat, a szájhoz zápfogat, a zápfogak közé fogat, a fogak közé füvet, a füre tejet, a tejre tejfelt, a tejre vajat, a vajra savanyú tejet, a vajra savót, a savóra savanyútejet, a savanyútejre tejfelt. A honnan hagyta, a honnan felejtetted, a honnan a babonázók elvették; a honnan hagyta, a honnan elfelejtetted, a honnan a boszorkányos asszonyok elvették; a honnan hagyta, a honnan elfelejtetted, a honnan a bűbajosok elvették; a honnan elhagyta, a honnan elfelejtetted, a honnan a bűbajos asszonyok elvették; a honnan elhagyta, a honnan elfelejtetted, a honnan a rontó nők és mindent megevő nők elvették; a honnan elhagyta, a honnan elfelejtetted, a honnan a rontók és mindent megevők elvették. Hozzák a tejelőképességedet és étvágyadat a havasokról, a fenyvesekről, a folyókról, a folyók alól. Ha erdőben van, ha erdő alatt, ha akolban piheni ha sikátorban jön, ha Jeruzsálem mezején van, ha rétes mezőn van, ha a füves mezőn van, ha a leveles erdőn van. Az összes levelekről hozzátok el, az összes füvekről, az összes rétekről, az összes forrásokról. A hogyan jönnek a felhők az esővel, úgy jöjjön a teje, a tejelőképessége, az édessége, a tejfele, a savanyúteje olyan vastagon mint a puliszka, sárgán mint a viasz, édesen mint a méz, vastagon és tejfelesen, mint a hogyan Jézus adta. Repedjen meg a rontó-asszonyok és mindent megevők teheneinek csecse, tógye, gyomra, repedjen meg szive négy részre mint a kukoriczadara. Jöjjön meg N. N. teje és tejfele meg tejelőképessége. Repedjen meg a rontók és mindent megevők teheneinek a csecse, repedjen meg szive, repedjen meg gyomruk négy részre, mint a kukoriczadara. Jöjjön meg N. N.-nek a teje, a vaja, jöjjön meg tejelőképessége, jöjjön vastagon és tejfelesen, a hogyan Jézus adta. A száján menjen be a tógyibe, helyezkedjen el, a csecsibe jöjjön, a fazekakra emelkedjen. Repedjen meg a rontók teheneinek a csecse. Repedjen meg a csecsük a boszorkányos asszonyok teheneinek. Repedjen meg a csecsük, repedjen szívéük, repedjen gyomruk négy részre, mint a

ca pásatu. Să pœeie sa respœeie. Viie lapfile la N. N. viie untu iei, viie mana iei, viie groșorelu iei, viie gros și groștoros pe cum ilo dat Hristos, Pe gură să isă baže, în pulpă să isă așeză, în doinița să-i viie, pe oale să să rădișe, gros și groștoros pe cum ilo dat Hristos. Crepe țităle la oiile păcurarilor, crepe țităle la capriile păcurarilor, crepe țităle lor, crepe pulpile lor, crepe rinzile lor în patru ca pásatu. Să pœeie să raspœeie să viie lapfile la N. N. viie untu iei viie greșorelu iei viie dulçața iei. Pe gură să isă baže în doinița să-i viie, pe oale să să rădișe gros și groștoros pe cum ilo dat Hristos. Crepe țităle căpriorilor, crepe țităle căprioarilor, crepe țităle cêrbilor, crepe țităle cêrboailor, crepe țităle lor, crepe pulpile lor, crepe rinzile lor în patru ca pásatu. Să pœeie, să raspœeie. Viie lapfile la N. N. viie untu iei, viie mana iei, viie groșorelu iei, viie gros și groștoros pe cu ilo dat Hristos. Pe gură să isă baže, în pulpă să isă așeze în doinița să-i viie, pe oale să să rădișe. Crepe țităle iepuroailor, crepe țităle iepuroailor, crepe țităle lor. crepe inimiile lor, crepe rinzile lor în patru ca pásatu. Să pœeie, să raspœeie. Viie lapfile la N. N. viie untu iei, viie mana iei, viie groșorelu iei, viie gros și groștoros pe cum ilo dat Hristos. Pe gură să isă baže, în pulpă să isă așeză, în doinița să-i viie pe oale să să rădișe.

Ńa N. N. Ńa, Ńa cã io nu te strig pe tine cã te adușe D-zau. Io nu strig niœ țităle tale, niœ coarŃile tale, io nu strig niœ oi tãi niœ coada ta, niœ coarŃile tale. Io strig lapfiș oru tãu mana ta, untu tãu groșorelu tãu, dulçața ta, sãmăcișta ta, zãru tãu. Sã viie tare ca vintu iufe ca gindu, dipe unde lai lãsat, dipe unde lai uřtat. Sã viie gros și groștoros, sã viie gros ca colesa, dulœe ca mŃerea, galbin ca œara.

kukoriczadara. Jõjjon N. N.-nek a teje, vaja, tejfele vastagon és tejfelesen, mint a hogyan azt Jézus adta. A száján menjen be ez a szent korpa a tőgyibe, helyezkedjen el, a csecsibe jõjjon, a fazekakra emelkedjen. Repedjen meg a rontóasszonyok teheneinek csecse. Repedjen meg a rontóférfiak teheneinek csecse. Repedjen meg csecsük, szívük, repedjen gyomruk négy részre, mint a kukoriczadara. Jõjjon N. N.-nek a teje, a vaja, a tejelõképessége, tejfele, jõjjon vastagon és tejfelesen, mint a hogyan azt Jézus adta. A száján menjen be a tőgyibe, helyezkedjen el, a csecsibe jõjjon, a fazekakon emelkedjen vastagon és tejfelesen, mint a hogyan Jézus adta. Repedjen meg a juhászok juhainak tőgye; repedjen meg a juhászok kecskéinek tőgye. Repedjen meg csecsük, repedjen meg tőgyük, szívük, gyomruk négy részre, mint a kukoriczadara. Jõjjon meg N. N.-nek a teje, a vaja, a tejfele, az édessége. A száján menjen be a tőgyibe, helyezkedjen el, a csecsibe jõjjon, a fazekakon emelkedjen vastagon és tejfelesen, a mint azt Jézus adta. Repedjen meg a kecskék tőgye, repedjen meg a szarvasok tőgye, repedjen meg az õzek tőgye. Repedjen meg a csecsük, repedjen meg a tőgyük, a gyomruk négy részre, mint a kukoriczadara. Jõjjon meg N. N.-nek a teje, a tejfele, a tejelõképessége, az étvágya, a tejfele, jõjjon vastagon és tejfelesen, a mint azt Jézus adta. A száján menjen be a tőgyibe, helyezkedjen el, a csecsibe jõjjon, a fazekakon emelkedjen. Repedjen meg a nyulak tőgye. Repedjen meg a nõsténynyulak tőgye, repedjen meg a csecsük, szívük, gyomruk négy részre, mint a kukoriczadara. Jõjjon N. N.-nek a teje, vaja, tejelõképessége. Jõjjon a tejfele vastagon és tejfelesen, a mint azt Jézus adta. A száján menjen be a tőgyibe, helyezkedjen el, a csecsibe jõjjon, a fazekakon emelkedjen.

Nya (N. N.) nya, nya, én nem téged hívok, mert téged az Isten hoz. Én nem hívom a csecseidet, a szarvaiddat. Én nem hívom a szemeidet, sem a farkadat, sem a szarvaiddat. Én hívom a tejedet, a tejelõképességed, a vajadat, a tejfeledet, az édeségedet, a savanyútejedet, a savódat. Jõjjon erõsen mint a szél, gyorsan mint a gondolat, a honnan hagytad, a honnan felejtetted. Jõjjon vastagon és tejfelesen,

Strigații, adușeții. D'e-î în cîmpul cu florile, de-î în cîmpul cu ierburile, de-î în cîmpu Ierusalimului, de-î în păduri, de-î pisu păduri, de-î pe faț, de-î pisu faț, de-î pe ulișori, de-î pe munți, de-î pisu munți, de-î în stațiște stațiștînd, de-î pe ulișori viîn, de-î pîn părăie trăcînd, de-î pîn izvoară izvorînd, cum vin nori cu ploaia, cum vin izvoarele pîn pamîntu cu arina, asă să-ți viie lăptisoru tău, asă să-ți viie mană ta, și dulceața ta. Cum să întoarnă plugu în brazdă, asă să să întoarnă mana ta și groșforêlu tău și dulceața ta și mana ta, și hrana ta.

Ńa, Ńa N. N. io nu te strig pe tiĳe în sfințã sare și în sfințile tãritã, ca io strig mana ta, hrana ta, lapțile tău, grșforiu tău sãmãcișã ta. Sã viie de uĳe o mas, de uĳe o rãmas. Sã viie tare ca vîntu iute ca gîndu. Pe gurã sã sã baže în pulpã sã sã așezã, în doĳnițã sã-ĳ viie, pe oale sã sã rãdișe gros ca coleșã, dulce ca mĳnerã.

Ńa, Ńa N. N. Ńa Ńa ca io is ploaia de varã, pe tiĳe t-oi potoli și dupã a me minã t-oi tomĳi. Cu domolu t-oi domoli, cu potolu, t-oi potoli, ĳnblĳnzala t-oi ĳnblĳzi“.

A mikor 9-szer elmondta, a következõket mondja még :

Cu cuțit ĳ descĳnt tãrițile aieșta, cu cuțit sã pãrã strigoii și moroii. Cu cuțit descĳnt tãrițile aieșta, cu cuțit sã pãrã strigoii și moroii.

D'escĳntecul dila miĳe, Ieacul dila Dzeu și dila sfințã Maicã Prečistã. O Maicã lui D-zeu ĳe ai nãscut pe Hristos cu cuvĳntu de am greșit undeva descĳntecul zil pentru miĳe cã Ie sti mai biĳe“.

A sôt ĳs korpãt ĳgy adja oda a tehĳennek, a mint az elõzõknél.

jõjjon vastagon mint a puliszka, edesen mint a mész, sãrgãn mint a viasz, kiãltsãtok hozzãtok. Ha a virãgos rĳeten van, ha a fűves rĳeten van, ha Jeruzsãlem rĳetjĳen van, ha erdõn van, ha erdõ alatt van, ha bűkkfãn van, ha bűkkfã alatt, ha sikãtoron van, ha havason van, ha havas alatt van, ha az akolban piĳen, ha sikãtoron jõn, ha patakon jõn át, ha forrãsból bugyog. A hogyan jõnnek a felhõk az esõvel, a hogyan jõnnek a forrãsok a homokos talajon keresztűl, ĳgy jõjjon meg a te tejed, ĳgy jõjjon meg a tejelõképességed ĳs tejed édessége. A hogyan fordul az ekétõl a barãzda, ĳgy forduljon meg a tejelõképességed ĳs tejfeled, tejed édessége, tejelõképességed ĳs étvãgyad.

Nya, nya N. N. ĳnnem teged hivlak a szent korpãban ĳs szent sóban, hanem kiãltom a tejelõképességed, az étvãgyadat, a tejedet, a tejeledet, a savanyútejedet. Jõjjon a honnan aludt, a honnan maradt. Jõjjon erõsen mint a szél, gyorsan mint a gondolat. A szãjãn menjen be, a tógyibe helyezkedjen el, a csecsibe jõjjon, a fazekakon emelkedjen vastagon mint a puliszka, edesen mint a mész.

Nya, nya, N. N. ĳn vagyok a nyãri esõ, ĳn pótolni foglak ĳs a kezemmel megigãzítani. A jãmborsãggal megjãmboritlak, a pótolni valõval pótolni foglak, a szelidseggel szelidíteni foglak“.

Késsel olvasok rá e korpãra, késsel pusztuljanak el a boszorkányok. Késsel olvasok rá e korpãra, késsel pusztuljanak el a boszorkányok.

A ráolvasás ĳn tõlem a gyõgyerõ Isten-tõl ĳs Szűz Mãriãtõl. Ő Szűz Mãria, Istennek anyja, a ki Jézust szõval szűlted, ha elhibãztam valahol a ráolvasãst, mondd el helyettem, mert te jobban tudod“.

Filimon Aurél.

NÉPKÖLTÉSZET ÉS NÉPZENE.

Pótlék a zoborvidéki népszokásokhoz.

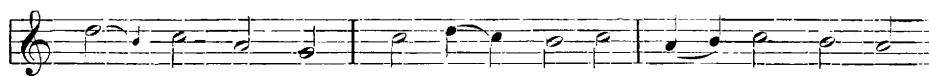
(Harmadik közlemény.)

IV. Hojeda.¹

I. (Vontatva, istenes ének módjára.)

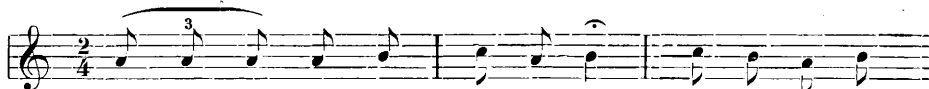

1. Do fris - tu - ki za - spal, bo - daj ho - re ne stal,
 2. Ja som ne zas - pa - la, ja som ho - re sta - la,
 3. Za - spa - li ho za - spal, bo - daj ho - re ne stal,

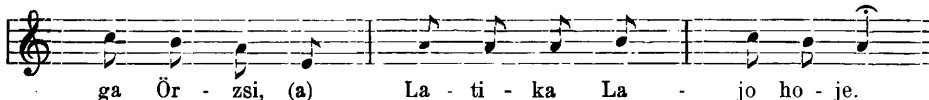

- Sta - vaj ho - re, sta - vaj ho - re, Sla - va mo - je.
 Sta - vaj ho - re, sta - vaj ho - re, Sla - va mo - je.
 Sta - vaj ho - re, sta - vaj ho - re, Sla - va mo - je.²

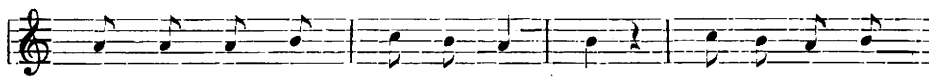
II. A beszéd tempójában.

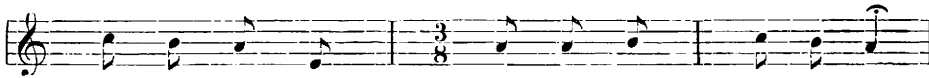
1. Ho - je - da Ör - zsi, Ho - je - da, Ho - je - da, Var-

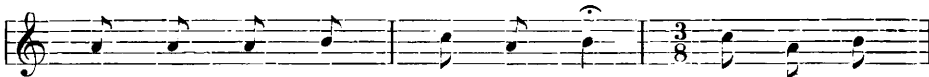
- ga Ör - zsi, (a) La - ti - ka La - jo ho - je.

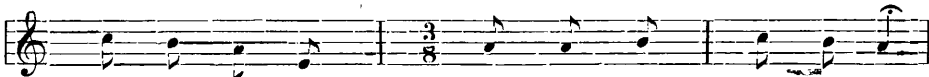
2. Szó - val mond - ja Ge - lo Pis - ta: Ne vedd ê, jó

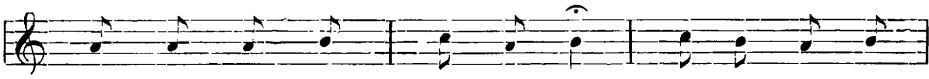
- ba - rá - tom a ré - gi szíp sze - re - tőm

3. Az új - vá - ri me - ző - ben sem tő - vis

- sem bo - kor, (a) Csak a nagy sik me - ző.

4. Az új - vá - ri me - ző - ben, fe - ke - te föl-

¹ L. Ethnogr. 1909. 119. 1.² Fordítása: 1. Elaludt fölöstökömig | bár csak föl se kelne, | kelj föl kelj föl, dicsőségem. 2. Én nem aludtam el | én fölkeltem | kelj föl stb. 3. (romlottnak látszik.) Elaludt, elaludt, bár csak föl se kelne. | Kelj föl stb.

det szánt - nak (a) gyöngy a - rany bú - zát vet - nek.

5. Hal - lod szí - vem, hal - lod? Mind he - gyen,
mind vő - gyön, a gyen - ge gya - log ú - ton.

6. Ho - je, bim - bóm, haj - fo - nyóm, Gyöngy, a - rany
ko - szo - rú, (de) maj meg - vá - lok tő - led.

III. (*Poco parlando.*)

1. „Va - la - mit mon - da - nék, hogy - ha meg nem bán - néd (sic)
2. Ne fi te én - tő - lem, mom' meg te én - ne - kem

Hogy - ha va - la - mi - kor sze - mem - re nem hán - néd.
Én az - tat te - ne - ked sze - med - re nem ve - tem.

IV. (*Igen pontos ritmus, tisztán zenei előadás, szóhangsúlyok eltűnnek.*)

1. Ma - gos az uj - vá - ri to - rony, A - lá - je - sett az us - to - rom,
2. Nincs ma - go - sabb az e - gek - nél, Nincs na - gyobb a sze - re - lem - nél,
3. Én is vó - tam a ki vó - tam, Rú - zsás ker - be rú - zsa vó - tam,

Ad - ja fel ked - ves ga - lam - bom, ki - nek or - czá - ját csó - ko - lom
Kit a sze - re - lem kö - rül - fog, Nem kell an - nak sem - mi do - log,
De már én most el - her - vad - tam, Mer rossz ker - tész - re a - kad - tam.

Erre a dallamra azután még sok más verset is daloltak.

(Lédecz, Bars vm.)

V. Villő.¹

1.

Vil - lö, vil - lö! Ki há - zá - ja? Biz ez ez a
 jám - bor em - ber há - za. Fa - lu - vé - gen se - lem sá - tor.
 Vil - lö, vil - lö! Ad - jon kê - tek tyuk - mo - nyat.
 Ha nem to - jott a ka - kas, e - gye meg a far - kas.
 (Kolon, Nyitra vm.)

a) 2.

Vil - lö, vil - lö! Se - lem - sá - tor. Vár' meg
 vil - lö, vár' meg, hagy ve - gyem rám gyócs - in - gem
 Ki - re - lei - szon, Krisz - te - lei - szon.

b)

Vil - lö, vil - lö! Se - lem sá - tor, vár' meg vil - lö
 vár' meg hagy ve - gyem rám gyócs in - gem! Kir - je
 lei - szom, Krisz - te lei - szom.

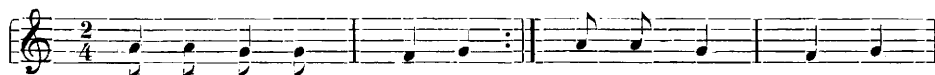
a) egy idősebb asszony, b) fiatal lányka éneke szerint jegyeztetett le.

(Ghymes, Nyitra vm.)

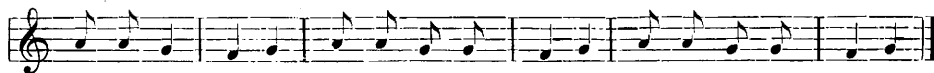
¹ Kiejtése: hosszú i, hosszú l. L. Ethnogr. 1909. 120. l. Az ott közölt dallam második sora újabb feljegyzés szerint gyakoribb így:

Vár' meg kereszt vár - meg.

3.

Vil - lő, vil - lő! Vi - rít a me - ző
 se - lem sá - tor
 vár meg, vil - lő, vár meg,
 hagy ve - gyem rám
 gyócs in - ge - met,
 hagy húz - zam fel
 sár - ga csiz - mám.

a sok rú - zsá - tó, de nem a rú - zsá - tó, Má - ri - a fi - á - tó.

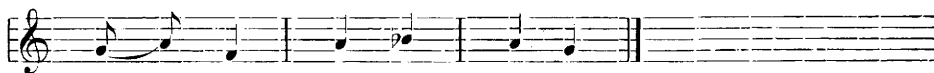
(Végül, szóval) Dicsértessék a Jézus Krisztus, Adjon kéték tyúkmonyat.

(Zsére, Nyitra vm.)

4.

I. *Lassan.*

1. Ez ki há - za, ki há - za? Jám - bor Gál Já -
 2. Várj meg, vil - lő, várj meg, A rú - zsás pal -

nos há - za, Vil - lő, vil - lő.
 la - gon, Vil - lő, vil - lő.

II. *Gyorsabban.*

Maj el - vi - szük ki - cze - vi - czét, Vil - lő!

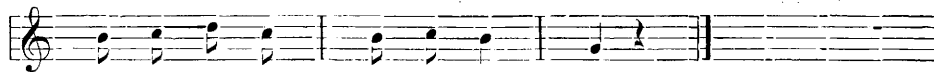
Maj behozuk¹ a zöd ágat, Villő!
 Gyerekeknek hajlós pácát, Villő!
 A lányoknak marok vesszőt, Villő!
 Legényeknek fényes fegyvert, Villő!
 A lányoknak gyöngykoszorút, Villő!
 Menyecskéknek végig-fátyót, Villő!

(Menyhe, Nyitra vm.)

5.

1. Hoz' ki, hoz ki há - za Jám - bor gaz - da Pé - li Já - nos
 Jám - bor gaz - da há - za

Jám - bor gaz - da Pé - li Já - nos.

¹ Hozuk, viszük, fíruk a rendes zoborvidéki ejtés.

2. Mind utánunk járnak
Sok jámbor gyermekek,
Apásak, anyásak,
Mind ezen ruhások.¹
Kirárajtot² énekjük,
Kirárajtot énekjük.

(Csitár, Nyitra vm.)

6.

Ez ki há - za jám - bor há - za, szép zöld ág, szép zöld ág,
maj meg - vá - lok tő - le. És min - ket és min - ket
i - vo - lyá - nak sze - me - ti - be, győ - ri - be gyön - gyi - be,
szé - pen ko - szo - rú - ja (sic.)

(Vicsápapáti, Nyitra vm.)

Kodály Zoltán.

IRODALOM.

Folk-Lore. Vol. XXIII. 1912. 560 l. Az új évfolyam tartalmasság dolgában talán még meghaladja a XXII. évfolyamot.³ Crooke elnöki megnyitója javarészt az utóbbi évek irodalmának áttekintése. Fawcett („Ódikál and other Customs of the Muppans“. 33—44.) egy malabari hegylakó törzs szervezett gyilkolási szokásait és vendettáját írja le. A férj, ha azt hiszi, hogy feleségének viszonya van valakivel, összehívja nemzetsége férfitagjait és ha sikerül nekik ad oculos demonstrálnia a házasságtörést, elhatározzák, hogy a bűnöst az „Ódikál“-lal el kell tenni láb alól. Vasárnap, kedd meg péntek a „szerencsés“ napok, akkor lehet végrehajtani a szertartást. A gyanútlanul sétáló embert megrohanják az erdőben és bizonyos, előre megszabott módon, megkínözzák. A halál, hitük szerint, pár nap múlva okvetlenül bekövetkezik. Egy haldoklónál azonban, a ki rávallott egy pár emberre, hogy ily módon okozták halálát, az odahívott angol orvos tüdőgyulladást konstatált a halál oka gyanánt. Külső erőszak nyomait nem lehetett megállapítani. Fawcett ebből rájöhett volna arra a közelfekvő gondolatra, hogy az Ódikál voltaképen nem a mi értelmünkben vett gyilkosság, hanem

¹ A dallam első két üteme négyszer.

² „Kirárajtot“ = Kireleiszom = Kyrle eleison.

³ Ismertetem Ethnographia 1912. 363.

büvös rontás, hogy nem annyira a kapott ütések fizikai hatása, mint inkább az eljárás halált okozó voltában való hit öli meg az áldozatot.¹

A magyar folklort közelről érdeklő témát tárgyal *Skeat* cikke (Snakes-ones and Stone Thunderbolts as Subjects for Systematic Investigation. 45—80.) A kígyók² és a mennykő³ körül csoportosuló képzetek rendszeres kutatását előkészítő anyaghalmazt ad, főleg a mai maláji néphitből és régebbi angol forrásokból. Az apróbb cikkek rovatából megemlítem, hogy *Westropp* folytatja *Clare* grófság folklorját, *Wingate* az örmény népmeséket, a nemrég elhunyt *Avebury* pedig *Lang*-gal való polemiáját⁴ (103. l.). A másik füzetben *Leuba* kifejti óvatos elméletét a láthatatlan démonokban való hit eredetéről („The Several Origins of the Ideas of Unseen, Personal Beings 148—171.). Körülbelül minden létező és létezett mythologiai módszert összeolvaszt, kiegyenlít. *Freire—Marecco* kivonatos közleménye bepillantást ad a mohave-apache törzs rendkívül érdekes samánizmusába (172—174.). Figyelemreméltók *Aston* cikke a japán varázslásról (185—196.) és *Durham* Edith, Szkutariból keltezett adatai az albán és montenegrói folklóre köréből (Építő áldozat. A szkutarii hid. 227.).

A szeptemberi füzetben *Crooke* a híres indiai tehénkultusz történeti evolúcióját nyomozza (The Veneration of the Cow in India. 275—306.). Összeveti a hindu tehénkultuszt avval a tisztelettel, a melyben más primitív pásztornépek részesítik a megélhetésüket biztosító háziállatokat és azt találja, hogy ez a kultusz sehol sem éri el azt a fokot, mint a hinduizmusban. Ezt a következő módon magyarázza. A tehén, mint háziállat és szent állat (de nem totem!) már az ind-iráni együttélés korában kimutatható. A hívők a szent állat periódikus feláldozása és az áldozat rituális fogyasztása révén igyekeztek az istenséggel egyesülni. Később, nem lehet tudni milyen okból, egy humanitárius mozgalom eltünteti a véres áldozatokat és az áldozati állat szakrális fogyasztását, a mely csak a primitívebb nem-árja törzsek között maradt fenn. A buddhizmus hanyatlása után újra feltámadó neo-brahmanizmus azonban Siva, Krishna és a földanya kultuszával kapcsolatban a tehéntiszteletet is feltámasztotta, sőt eredeti szerepét is meghaladó jelentőségre emelte.

Rivers cikke (The Sociological Significance of Myth (306—331.) régi elméleteket újít fel és újaknak tör utat. A mythos definíciója a melyet *Rivers* ad, határozottság dolgában kifogástalan: szerinte a mythos explicatív elbeszélés. (309. l.). Feladatul azt tűzi ki magának, hogy megkeresse azokat az alapelveket, a melyeket alkalmazva az explicatív mythost, a történeti mondától biztosan meg-

¹ Feltévésemet különösen az analog ausztráliai szokásokra alapítom. L. ezekről *W. Howitt*: Abenteuer in den Wildnissen von Australien. 1856. 282. *E. Giles*: Australia twice traversed. 1889. 5. *E. M. Curr*: Recollections of Squatting in Victoria. 1883. 275. *A. W. Howitt*: The Native Tribes of South East Australia, 1904. 367—378.

² V. ö. a magyar adatokat *Tolnai Vilmos*: A kígyókő. Ethnographia XII 290. *Gönczi Ferencz*: A kígyókő és fúvása. Ethn. XV. 32.

³ V. ö. a magyar adatokat. *Kiss Áron*: Tornyospálczai babonák. Ethnographia. 1891. II. 253. *Istvánffy*: A borsodi matyó nép élete. Ethnographia VII. 370. *Verebély*: Bars vármegye. 153. *Singer Leo*: Dunántúli babonák. Ethnographia IX 235.

⁴ V. ö. ismertetésemmel. Ethnographia. 1912. 56.

különböztethessük. Szerinte a mythos csak a szokatlant, a rendkívülit magyarázza. Ha tehát valamely nép társadalmi jelenségeit mythikusan magyarázza, mint a középausztráliaiak, ez azt bizonyítja, hogy ezek a társadalmi jelenségek valamikor szokatlanoknak, rendkívülieknek tetszettek. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha nem belső fejlődés, organikus evolúció eredményei, hanem kívülről egy hódító néptől származnak. A középausztráliai elbeszélések tehát, a melyek elmondják, hogy a ma érvényes házassági szokások ettől vagy attól a herostól vagy törzstől származnak, nem explicatív mythosok, hanem történeti magot tartalmazó mondák. *Rivers* az egyetlen a modern angol ethnologusok között, a ki a német elméletek hívének vallja magát: két, Németországban felfrissített régi elmélet hatott reá; még pedig a lunaris mythologia és a vándorláselméletek. *Rivers* nézeteit nem osztom, czáfolatukat, egy konkrét példából kiindulva, másutt fogom megkísérelni. A következő lapok *Lang* Andrew emlékének szentelvek: véleményüket sorban elmondják róla *Clodd*, *Marrett*, *Gennep*, *Rivers*, *Schmidt*. A kisebb czikkek között van *Lang* posthumos válasza *Avebury*-nek.

Az utolsó számban Ch. S. *Burne* egy angol nemzeti ünnep keletkezését tárgyalja (*Gury Fawkes'day*. 409—426.). 1606 november 5-én *Fawkes* és katolikus összeesküvő társai fel akarták robbantani a protestáns többségű parlamentet. A november ötödiki ünnep tehát történeti volna, de megülésének módjába mindenféle folklorisztikus elem vegyült. Különösen a kalendáriumban közelálló halottak napja hatott a nemzeti ünnepre. Innen vették át az eredetileg a lelkek elűzésére való tüzeket, meg a lelkeknek áldozatul hozott süteményeket. *Trophimoff* az újabb orosz népdalokat ismerteti olyanok számára, a kik az eredeti forrásból nem meríthetnek. (*Modern Russian Popular Songs*. 427—442.) A kisebb adatok közül megemlítem az örmény talányokat (471. l.) a hátsóindiai temetési szokásokat (*Shakespeare*: 463.) a quebeci folklóre adalékokat (*Rose*: 345, 462.). Az Angliában még élő néphit leginkább kelta területen található, pl. *Donegalban* a hetedik fiúnak varázserőt tulajdonítanak¹ (473. l.). *Halliday* czikke óvatosságra inti a tudósokat az új-görög mesék és a klasszikus mythologia közötti kapcsolatok keresésében (486—489.). *Wright* (230, 490.) tizenhetedik századbeli varázsigéket és gyógyítószeret közöl. Az ismertetések közül csak egyet említek, mert egy minket közelről érdeklő könyvre hívja fel a figyelmet (403.). A könyv címe: *N. Matsokin. Materinskaya Filiaciya v. Vostoch noy i Centralnoy Azii.* (Vladivostock 1910—11.) A totemizmus meg az anyai ágon való leszármazás nyomait kutatja a mongolfajta népeknél és egy pár kínai ősnépnél.

Róheim Géza.

Heckenbach, Josephus. *De nuditate sacra sacrisque vinculis.* Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten IX. Band, 3. Heft. Giessen, 1911. Verlag von Alfred Töpelmann; 114. l. 8°. Ára 3 M. 80.

A görögök és rómaiak bizonyos szertartásaiban (pl. áldozat, fogadalomtevés, incubatio, mystériumokbaavatás, bizonyos ünnepi menetek, jóslás stb. stb.)

¹ Hasonlóképen például *Trevelyan*: *Folk-Lore and Folk-Stories of Wales*. 1909. 224. *Birlinger*: *Aus Schwaben*. 1874. I. 321.

alkalmával) gyakori az eljáró czeremóniás meztelenségének a követelménye. A valósiakra oly jellemző konzervativizmus tekintetbevételével állítható, hogy e meztelenség ősi idők természetes állapotának a maradványa, melyet ama félelem őrzött meg, hogy az *új dolgok* valamikép az istennek nemtetszőek lehetnek. Később, mikor a ruházkodás általánosodása folytán e szokás éthetletlenné vált, magyarázatokat kerestek és legközölközőbb, legtermészetesebb volt ama hit kifejlődése, hogy a ruha — rossz cselekedeteink takarója — valamikép tisztátalan, sőt „kötés“ lévén — a babona szerint — rossz szellemek és rontások bennünk marasztalására is alkalmas, levétele tehát bizonyos sacralis cselekvéseket megelőzőleg szükséges *lustratiót* jelent. Más czeremóniákban (mint termékenységi és halotti szertartásoknál) a meztelenség az ú. n. *erotische Nacktheit* maradványának tekintendő.

A kultúra haladásával a rituális meztelenség köre szélesebb-szélesebbé szorult; csökevényes maradványai közül leggyakrabban a lábnak meztelensége helyettesíti (23—34. l.). Azonban teljes virágzásban áll a meztelenség követelménye a *babonában* (35—63. l.) és pogány maradványként, a keresztény keresztelési szertartásban (64—68. l.). Így a ruha levételét követeli: a varázslat pl. az átváltozáshoz (versipelles) vagy a szerelmi varázsbán. A ki a földben rejlő mágikus erőt akarja igénybevenni, vagy ruhátlanul dől le vagy legalább is meztelen lábbal tart kontaktust a földdel. Fontos *apotropaion* a meztelenség, az obscen gesztus (phallus!) betegségek, terméketlenség (ill. az ezt okozó démonok) ellen stb.

Már a babona eme területein is sokban találkozunk könyvünk egy vele egy időben írott, bár általánosabb feldolgozással, melyet olvasóinknak már volt szerencsénk bemutatni.¹ Még teljesebb és feltűnőbb a találkozás — a kérdés tárgyalásra — előkészítettségének és érettségének jele! — a második részben (De vinculorum apud antiquos religione 69. k. ll., a mibe v. ö.: Samter kül. 114. k. ll. és 121—130. l.), a hol t. i. a „ruha“ kötő szerepét (nodorum omen infaustum) tipikusan mutató egyes nodusok (öv, haj, sarú stb.) eseteit vizsgálja. És ez a tény, sok ismétléstől meg is kímél bennünket e helyen, bár viszont sok tekintetben jellemzően mások-mások e két könyv szempontjai, tényei és eredményei (könyvünk élesebben kiemeli a κατά οὐμπάθειαν-hatás babonáját, a gyűrűvel — anulus — részletesebben foglalkozik stb.), a mibe — sajnos — nem bocsátkozhatunk. A vinculumoknak a kereszténységben való szerepéről is szól, bár röviden (111—112. l.) és inkább az elvért érdemelve dicséretünket.

A könyv, mint az antik folklornak mindenestre érdekes fejezete, elismerésreméltó vállalkozás. Kár, hogy legtöbb helyen a nem-klasszikus, főleg a természeti népeket illető, oly instruktív példákat pusztán forrásmegadásokkal intézi el, hogy nem fejtegeti részletesebben ama varázsszertartásokat, melyek a kötésnek tulajdonított titkos erőket felhasználni látszanak, hogy a gondolat logikusabb vezetésének és szorosabb fűzésének (pl. az első és második rész közt) sokszor érezzük hiányát és hogy új gondolatot alig ad, alig mozdít, csupán tényeket csoportosít — szigorúan az „előmunkálat“ kereteiben.

¹ Ernst Samter: *Geburt, Hochzeit und Tod*; Teubner, 1911. — *Ism. Ethnogr.* 1912. 1. füz. 59—61. ll.

Némely téves, illetőleg elavult felfogás, itt-ott zavar is csúszott bele. Így mindjárt az első lapokon azt vallja, hogy a műveletlen népeknél előbb lesz a pudor és pudicitia, csak azután a takaróruha ismeretessé, a mivel azután sehogyszem igyekezik — pl. — E. Grosze ellentmondó, mindjárt utána idézett véleményét: „Die primitive Schamhülle ein *sexuales Reizmittel*“ (Anfänge d. Kunst, 96. l.) összeegyeztetni.

Értékesebb és hézaggótlóbb füzetei mindenestre vannak e vállalatnak, de tagadhatatlan, hogy Heckenbach munkája is nagyfokú gondosságról, megbízhatóságról tesz tanuságot. Nyelve — a tárgy miatt? — könnyen olvasható latin. Rövid registere^s is van.

Marót Károly.

F. Friedländer: *Die Chadhirlegende und der Alexanderroman*. (Druck und Verlag von B. G. Teubner. Leipzig—Berlin 1913)

E könyv Chadhírról, a mohammedánok örökéletű prófétájáról szól. Chadhir a tenger közepén egy szigeten lakik, onnan uralkodik a tenger állatain, ellenőrzi a szeleket és örködik az utasok felett, kik miatt bejárja a tengert is, hogy útbaigazíthassa őket, ha eltévednek. A tengerbefulladottak testét megmossa és gyászbeszédet tart felettük. E szentet Nagy Sándorral, Eliással, a puszták védő angyalával és más legendai alakokkal azonosítják. Az azonosítás okát Friedländer pontos filológiai módszerrel kutatja ki a legendák sűrű erdejéből. Igazi, mélyreható tudományossággal vizsgálja az egyes feldolgozásokat, hogy megállapíthassa a Chadhirlegenda eredetét.

A Chadhirlegenda görög eredetű. Csirája a Glaucuslegendában keresendő, a melyet a Nagy Sándor-regény egyik epizódjával az Életforrásepizóddal hoztak kapcsolatba. Az Életforrásepizód szerint Nagy Sándor szakácsa Andreas oly forrásra talál, a melyben az evéshez elkészített sóshal megéled. Andreas ezt látva, iszik a forrás vizéből, miáltal halhatatlanná lesz. A történeteket azonban csak jó későre meséli el Nagy Sándornak, a ki e miatt megharagszik rája, követ akasztat a nyakába és a tengerbe dobatja. Andreas halhatatlan lévén, nem pusztulhat el, hanem tengeri szörnyyé változik s mint ilyen utóbb nagyon szerencsétlen. A Glaucuslegenda minden vonásában hasonlít e mondához és szintén azt czélozza, hogy a halhatatlanság a halandó emberre átok.

Friedländer sorra veszi az Életforrásfeldolgozásokat, különös figyelmet fordítva azokra, a melyek változás és bővülés következtében a Chadhirlegendához vezetnek s eljut a babilonai talmudon át a syr homiliaig és a Koránig. A Korán már átmenet a Chadhirlegendához. Mohammed e könyvhöz szájhagyományból merített s ezért valószínű, hogy míg a dolgok leírására került a sor, nem is számítva azt, hogy egyet-mást rosszul értett, nagyon sokat elfelejtett és saját fantáziájából pótolta. Az Életforrásepizódhoz is több oly dolgot adott, a mi eredetileg nem tartozott hozzá; a neveket pedig elcserélhette. Így szerepelteti Mózeszt Nagy Sándor helyett s így szerepeltetik aztán a többi mohammedán feldolgozások és emlékek Mózes mellett szakácsát Jósua ben Nun néven. A későbbi mohammedán tradíciók pedig még tovább mennek. Folytatják a nevek felcserélését és Mózes helyett Chadhírt szerepeltetik. Így lesz a görög Glaucuslegendából syr és arab

közvetítéssel a Nagy Sándor regény Életforrásepizódja után mohammedán Chadhir-legenda. Így lesz Glaucus „a zöld“-ből (Glaucust „a zöld“ jelző jellemzi.) Andreas „a zöld“ Al-Chadhir „a zöld“ és végül Chadhir „a zöld“.

Chadhirt Nagy Sándor szakácsával Andreassal azonosítják. Az ethiop Nagy Sándor feldolgozásában már megvan az azonosítás. E feldolgozás azonban még nem illeti Andreast „a zöld“ jelzővel. De azért Friedländer szerint az azonosítás nem lehetetlen. Ő feltételezi ugyanis, hogy lehetett egy syr változat, a melyben Andreast is „a zöld“ jelző jellemezte, akárcsak Glaucust és Chadhirt, a mi, ha igaz, jelentős, mert syr közvetítéssel jutott a legenda arab feldolgozásokba és onnan a mohammedánokhoz.

Chadhir örökéletű próféta; Glaucus és Andreas örökéletű démonok. De nem minden feldolgozásban örökéletű próféta Chadhir. Ibn-'Abbasnál még nem az. Nála megőrizte eredeti Glaucus (szerencsétlen) jellemét. Megőrizte eredeti jellemét Észak-Indiában, meg a történetíróknál és legendagyűjtőknél. De megváltozott a Kóránban és az ethiop Sándor verzióban, a hol a szerencsétlen és a halál után vágyva vágyódó Glaucus-Andreából mindenkitől tisztelt, mindenhol jelenlevő örökéletű próféta lett.

Vannak tudósok, a kik Chadhirt Nagy Sándorral (Du 'l-qarnein) azonosítják. Ez az azonosító fonal a Hadithig elhúzódik. A Hadithban azonban kettészakad s ezután a feldolgozásokban Chadhir nem szerepel többé Nagy Sándorként és nem Nagy Sándor szakácsaként. A Hadithban hangsúlyozott próféta-Chadhirt nem felejtik el a Hadith utáni feldolgozók és mert prófétához nem illő az, hogy szakács legyen vagy azon bölcsesül azonosították, a ki Nagy Sándort az Életforráshoz vezette vagy azon útmutatóval, a ki a sötétség országához mutatta neki az utat. Vannak feldolgozások, a melyek Nagy Sándor generalisaként is emlegetik. Ilyen minőségben indult az Életforrás felkeresésére, a melyet meg is talált.

A Chadhirlegenda az *Iter ad Paradisum*mal is kapcsolatban van. Az *Iter ad Paradisum*ban szerepel egy kő, mint az emberi nagyravágyás és telhetetlenség jelképe. E kő jelentőségét a Chadhirlegenda szerint Chadhir magyarázza meg. A másik erős kapcsolat pedig az, hogy az Életforrás a paradicsomhoz vezető úton található-

Két külön fejezetet szentel Friedländer függelékként Chadhir és Du 'l-qarnein más legendahősökkel és bibliai alakokkal való azonosításának vagy rokonításának. E két fejezet egészen új és eredmény tekintetében is jelentős, mert a Chadhir és Nagy Sándor között kimutatott kapcsolat valószínűségét csak erősíti.

Chadhirt Malkisedekkel azonosítják s azt tartják róla, hogy Kain fia; azt is mondják, hogy a bibliai Ádám fia. Azonosítják Jónás prófétával, Jeremiás prófétával. Pár tudós a bibliai Pharaó fia gyanánt emlegeti, mások meg atyja gyanánt. Azonosítják még Lottal és Ábrahámot nagybátyjaként emlegetik. Tovább menve azt állítják róla, hogy nem is földi lény, hanem emberalakba öltözött angyal. S végül valószínű, hogy Ahasver, a bolygó zsidó is azonos Chadhirral.

A Chadhirt szerepeltető Nagy Sándor-legendák Du 'l-qarneinnek nevezik Nagy Sándort. Hogy ez a Du 'l-qarnein (a kétszarvú) azonos a macedoniai Nagy Sándorral, azt a Kóránban a keresztény-syr Nagy Sándor-legendákból származó Életforrásepizód mutatja legjobban. Ezen epizód „a kétszarvú“ epithetonnal illeti

a maczedóniait. Du 'l-qarneint több történeti és legendai alakkal azonosítva Ábrahám kortársaként emlegetik, a mi megint a Chadhirlegendával való kapcsolathoz vezet, mert Chadhirról meg azt mondják, hogy neki Ábrahám nagybátyja. Legérdekesebb azonban az, a mit Friedländer Du 'l-qarnein származásáról állít össze. A Kórán szerint Arábia déli részéről származott. Többen azt vallják, hogy görög és arab törzsből ered. Pseudocallisthenes Nectanebus fiának mondja; a perzsa feldolgozások meg azt állítják, hogy Dára (Darius) perzsa király fia. Magrizi maczedóniai származásúnak hiszi, Amyntas unokájának nevezi és őseként Herkulest jelöli meg. Végül igen érdekes az, hogy őt is, mint Chadhirt, angyalként emlegetik.

Dr. Kohányi Menyhért.

Néprajzi könyvészet 1911-ről.

(Harmadik közlemény.)

- Kühn Lajos.* Középkori temetőről Nagyöszön. Arch. Értes. 182. l.
Lajos Dénes. A csángó kérdés. Pesti Hírlap 185. sz.
Lakatos Károly. Vadászhit. Magyar vadászbabonák leírása. Szeged, Engel-ny. (8-r.) 4 k.
Lambrecht Kálmán. A magyar szélmalom. Budapest 1911. (8-r. 64 l. 1 lev.)
 Ism. Sz. K. M. Nyelv 463. l.
László Ferencz dr. Háromszék vármegyei praemykerei jellegű telepek. Dolgozatok az erdélyi Múz. Egyl. éremrégiségtárából II. 175—259. l.
Lengyel János. Karácsonyi népszokások. (Adventtől vizkeresztig.) Kalazantinum XVI. 106—110. 129—132. l.
Lórenthey Imre dr. A diluvialis ember kérdése. Uránia 152—156. l.
Melich János. Néhány kelta tulajdonnévről. M. Nyelv 421—424. l.
Mk. Pellengértábla Székesfejérvár város levéltárában. Közlem. Dunántúl történetéhez 36. l.
Miske Kálmán br. Néhány szó a „Hallstatti vagy nyíri kulturá“-hoz. Múz. Könyvt. Értes. 165—168. l.
Móricz Pál. Régi szüretrek Kultura. 583. l.
Móricz Pál. Vásár a Hortobágyon. Egyetértés 189. sz.
Móricz Pál. A szlavoniai magyarok között. (Kirándulás Maradék faluba.) Egyetértés 135., 136., 139., 141. sz.
Nagy László. Magyar fegyverek. 1630—1662. Temesvár, Csanádegyh. ny. (8-r. 109 l.)
Nagy Géza dr. Pozsonyi puskaművesek s a régi magyar puskaművesség. Arch. Értes. 209—227. l.
Nagy Gyula (kislégghi). Az óbessenyői őstelep. Arch. Értes. 147—164. l.
Némäti Kálmán. Nagymagyarország ismeretlen történelmi okmánya. Budapest, 1911. — Ism. Darkó Jenő. Philol. Közl. 349—351. l.
Némethy Gyula dr. Az ősemlék az újabb leletek tükrében. Religio 20. sz.
 Népbabona. (Szent Miklós. Az átok. Az elásott gyermek. A sors.) Budap. Napló. 15. szám.
 Népköltési gyűjtemény, magyar —. Uj folyam. A Kisfaludy-Társaság megbízásából szerkeszti Sebestyén Gyula dr. XI—XII. Kriza János. Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény. Kriza János születésének századik évfordulója alkalmából másodsor kiadja a Kisfaludy-Társaság. I. köt. 2. kiad. II. köt. Budapest, 1911. Athenaeum. (8-r. XXXIX, 478., 468 l.) 12 K.
Orosz Endre. Pásztoroktörök az E. K. E. múzeumában. Erdély 95—97. l.
Orosz Endre. Vadászati felszerelések. Erdély 173—177. l.
 Peasant artis in Austria and Hungary. (The Studio. 1911. autumn. Nr.) 8-r.

- Petelei István.* Asztaltartási szokások ezelőtt 200 esztendővel. Közli ifj. Biás István. Marosvásárhely 3. sz.
- Ponyiczky Zoltán.* Szarvas város települése és építkezése. Budapest, 1911. (8-r. 32 l.) — Ism. dr. Gyórfy István. Népr. Ért. 301. l.
- Popoviciu, Josif.* Monografia comunei Seghiște. Transilvania 205—231. l.
- Pósta Béla.* Őskori barlangleletek Erdélyben. Budap. Napló 179. sz.
- Prikkel Marián dr. (Réthei).* Adalékok a magyar műveltségtörténethez. (Nemzeti tánczolásunk multjából.) Esztergomi főgimn. 1910/11. ért. 3—67. l.
- Riester. Karl F.* Das Bauerntum in der deutschen Literatur. Von der Heide. 1. sz.
- Róheim Géza.* Sárkányok és sárkányölő hősök. Budapest, 1911. (8-r. 32 l.)
- Róheim, Géza.* Drachen und Drachenkämpfen. Jung Ungarn XII. 1374—1415. l.
- Rosenberg Ede dr.* Fiúgyermekkedvelése, emlékek ápolása. Magy. Zsidó Szemle 47—52. l.
- Roska Márton dr.* Tűzgerjesztés dörzsöléssel. Dolgozatok az erd. múz. érem-rég. tárából II. 316. l.
- Roska Márton dr.* A tárgyi néprajz köréből. U. o. II. 111—125. l.
- Rubinyi Mózes.* Néplelektani problémák. Nyelvtudomány III. 193—196. l.
- Schmidt, Tibolt.* Turca in comitatul Hune do arei. Transilvania 135—146. l.
- Stiller Kálmán.* Gyöngyösi népszokások. Gyöngyösi kalendárium. 1911. 121—126. l.
- Supka Géza.* Honfoglaláskori leletről Gödöllőn. Arch. Ért. 180—182. l.
- Szász Ferencz.* A szeghegyi árpádkori temető. Dolgozatok az erdélyi múz. érem-rég. tárából II. 301—311. l.
- Szent-Gály Gy.* A karácsonyi miszteriumokról. Egyh. Műipar 12. sz.
- Szentirmay Géza.* A karácsonfa története. Bácskai Közérdek 51. sz.
- Szentirmay Géza.* Ujévi szokások. U. o. 53. sz.
- Szinte Gábor.* Egy háromszáz éves székely ház. Vasárn. Ujs. 15. sz.
- T. K.* Adatok Zombor város néprajzához. Bács-Bodrog vm. tört. társ. Évkönyve. IV. 154—162. l.
- Torockai-Vigand Ede.* Székelyföldi népművészeti múzeum. Magy. Iparművészet 23. l.
- Trozner Lajos.* A székely nép és költészete. Marosvásárhely 1—3. sz.
- Türr Antal.* A régi husvéti locsolás. Nógrádi Hirl. 17. sz.
- Vadász Ede.* Zsidó szokások és szólamok. Magy. Zsidó Szemle. 38—47, 273—275. l.
- Varjú János.* Fajunk ősiségének kérdéséhez. Kalazantinum XVI. 77—83. l.
- Varjú János.* Az ősz magyarfaj művelődő képességének történelmi bizonyítékai. Kolazantinum. XVI. 157—172. l.
- Visegrádi János.* A mogyoródi őstelep. Múz. Könyvt. Ért. 30—39. l.
- Weber, Rudolf.* Die Kindersprache. Karpathen-Post 46. sz.
- Weber, Rudolf.* Zipser Weihnachtsspiele. Karpathen-Post 51. s kv. sz.
- Weichhardt Gabriella.* Keresztelő, házasság és temetés Magyarországon. 1600—1630. (Művelődéstörténeti értekezések. 48.) Budapest, 1911. Stephaneum. (8-r. 99 l.) — Ism. dr. Perepatits István. Századok 797. l.
- Weisz Miksa dr.* „Minhág Tób”. Izr. Magy. Irod. Társ. Évkönyv. 266—275. l.
- Wellesz Gyula dr.* Egy lakodalmasszokás. M. Zsidó Szemle. 208. l.
- Wessels, Ernst.* Bräuche am Andreas-Abend. Budap. Tagblatt 280. sz.
- Zbornik za narodni život i običaje južnik slaéena.* Na svijet izdaje jugoslavenska akademija zanosti i umjetnosti. Kniga XVI. Urednik Dr. D. Boranič. u Zagrebu, 1911. Jugosl. Akad. (8-r. 320 l.) 5 kor.
- Zsivolnov Vladimir.* Karácsonyi szokások. (A szerb nép karácsonyi életéből.) Fehértemplom és vid. 1. sz.

b) *Külföld.*

Anthropophyteia, Jahrbücher für folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtl. Moral. Herausgegeben von Dr. Friedrich S. Krauss. VIII. Bd. Leipzig. (8-r. 528 l. és 29 kép.) 30 M.

Archiv (Oriental.) f. Völkerkunde des Orients. I. Ism. dr. Osztern Salamon. Ethnogr. 121—123. l.

Bán Aladár. A szetukézek. Budap. Hirl. 305. sz.

Baudissin, Wolf Wilhelm gr. Adonis und Esmun. Eine Untersuchung zur Geschichte des Glaubens an Auferstehungsgötter und an Heilgötter. Leipzig, J. C. Heinrichs. (8-r. XX, 575 l.) 24 M.

Belch, M. The Suk: their language and folklore. Clarendon Presse, Frowde. (8-r. 176 l.) 12 sh. 6 d.

Böhm, M. Lettische Schwänke und verwandte Volksüberlieferungen, aus dem Lettischen übersetzt und mit Anmerkungen versehen. Reval, F. Kluge. (8-r. XI, 125 l.)

Brepohl, Friedr. Wilhelm. Die Zigeuner im byzantinischen Reich. Wiesbaden. (8 l.) 50 Pf. — Ism. dr. H. A. Ethnogr. 119—121. l.

Brepohl, Friedr. Wilhelm. Die Zigeuner-Niederlassungen in Nassau. Historische Studie. Wiesbaden. (8-r. 16 l.) 30 Pf.

Bruck-Auffenberg, Nathalie. Dalmatien und seine Volkskunst. Muster und Kunsttechniken aus altem Volks- und Kirchengebrauch. Spitzen, Stickarbeit, Teppichweberei, Schmuck, Trachten und Gebrauchsgegenstände der Dalmatiner. Wien, A. Schroll. 50 Mk.

Brunnhofner, Hermann. Die schweizerische Heldensage im Zusammenhang mit der deutschen Götter- u. Heldensage. Bern, Fr. Semminger. (8-r. XXIV, 400 l.) 10 M.

Cauzons, Th. de. La magie et la sorcellerie en France. 3 vol. Paris. (8-r.) 15 fr. — Ism. Reuschel Károly. Liter. Zentr.-Bl. 29. sz.

Chanams. Edouard. Cinq cents contes et apologues, extraits du Tripitaka chinois. Tome III. Paris, Leroux. (4-r.)

F. F. Communications. Ed. for the Folklore Fellows by Joh. Bolte, K. Krohn, A. Olrik. 1911. Ism. Bán Aladár. Ethnogr. 247. l.

Dähnhardt, Dr. Oskar. Deutsches Märchenbuch. 2 Bdchn. 2. Aufl. Leipzig, B. G. Teubner. (8-r. IV, 156 l.) Egy kötet 2 M 20.

Dähnhardt, Dr. Oskar. Naturgeschichtliche Volksmärchen. 4. verm. Aufl. I. Bd. Leipzig, B. G. Teubner. (8-r. VIII, 152 l.) 2 M 40.

Deecke, Dr. Ernst. Lübbische Geschichten und Sagen, gesammelt. 5. Auflage mit Quellen und Literaturnachweisen versehen von Heinrich Wohlert. Lübeck, M. Schmidt, 1911. (8-r. XIV, 471 l.) 3 M 60.

Deitz, Alexis. Les Marionettes Liégeoises et leur théâtre. (Wallonia 19. köt.)

Delug, Karl. Runen, Sagen aus Tirol. Innsbruck, Wagner. (8-r. 463 l.) 4 M 50.

Dieterich, Albrecht. Kleine Schriften, herausgegeben von R. Wünsch. Leipzig, Berlin, Teubner. (8-r. XLII, 546 l.) 12 M.

Dreesen Jakob. Sagen und Legenden der Stadt Köln. Köln, J. G. Schmitz, 1911. (8-r. IX, 206 l.) 1 M 50.

Fehrle, E. Autiker Hagelzauber. (Alemannia III. Bd.)

Feldigl, Ferdinand. 'Fromm' und 'fröhlich' Jahr. Sammlung von süddeutschen Kinder- und Volksreimen, Volkssprüchen und Volksspielen, 3. Buch: Sommer. München, C. A. Seyfried, 1911. (8-r. 77 l.) 65 Pf.

Fock, G. Mädchen von der Eibinsel, Finkenwärder. (Quickborn. IV.)

Forke. Die indischen Märchen und ihre Bedeutung für die vergleichende Märchenforschung. Berlin, K. Lurtius. (8-r. 77 l.) 1 M 80 Pf. — Ism. Gálos Rezső. Ethnogr. 114. l. — jpa. Narod opisný Vestník 181. l.

Franchet, L. Céramique primitive. Introduction à l'étude de la technologie. Paris, 1911. (8-r. 156 l.)

Frazer, J. G. The Golden bough, a study in magic and religion. Third edition. Vol. 2. London, Macmillan. (8-r.) Ism. Ehrenreich P. Ztschr. f. Ethnologie 628. l.

Frazer, J. G. Totemism and Exigency. A treatise on certain early forms of superstition and society. 4 vol. London, Macmillan. (8-r. XIX, 579; 640; 583; 379 l.) 50 sh. — Ism. S—y. Lit. Ztrbl. 25. sz.

Összeállította: *Hellebrant Árpád.*

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Két új finn kultagunk. A Magyar Néprajzi Társaság folyó évi április hó 2-án megtartott rendes közgyűlése dr. *Sebestyén Gyula* alelnök ajánlatára két kitünő finn tudóst, *A. A. Aarne* folkloristát és *U. T. Sirelius* ethnographust külső tagunkká megválasztotta. Miután e választást már a belügyminisztérium is megerősítette, a két tudós életrajzának és irodalmi munkásságának rövid vázlatát bemutatjuk olvasóinknak.

I. Antti Amatus Aarne. 1867-ben született s a helsingforsi egyetemen elvégezvén a filozófiai szakot, egyetemi ösztöndíjjal Moszkvába ment s az ottani egyetemen három évig (1895—1898) tanulmányozta az orosz nyelvet és irodalmat s ugyanezen idő alatt összehasonlító népköltési tanulmányokat végzett a moszkvai és pétervári könyvtárakban. 1898—1908-ig több középiskolában működött tanári, majd igazgatói állásban. 1909-ben a helsingforsi egyetemre került mint az összehasonlító népköltéstan doczense, hol két ízben (1911-ben és 1913-ban) egy-egy feléven át ugyanezen tudomány szak professzori teendőit végezte.

A már említett hosszú moszkvai tartózkodásán kívül több folklorisztikus tanulmányutat tett Orosz-, Német-, Svéd-, Norvég- és Dánországban, a skandináv országokban kiterjesztvén figyelmét a népköltésnek az iskolai oktatásban való szerepére is.

Nagy tudományos munkásságot fejt ki. Önállóan megjelent munkáinak teljes jegyzéke ez: *Vergleichende Märchenforschungen*; 1907. — XVIII + 200 l. (*Memoires de la Société Finno-ougrienne* XXV.) — *Die Zaubergaben. Eine vergleichende Märchenuntersuchung*; 1910. 96 l. (*Journal de la Soc. Finno-ougr.* XXVII.) — *Die Tiere auf der Wanderschaft. Eine Märchenstudie*; 150 l. (*Folklore Fellows Communications* Nr. 11. sajtó alatt.) — *Verzeichniss der Märchentypen*; 1910. X + 66 l. (*F. F. Comm.* Nr. 3) — *Finnische Märchenvarianten. Verzeichniss der bis 1908 gesammelten Aufzeichnungen*; 1911. XXXII + 167 l. (*F. F. Comm.* Nr. 5. kb. 27,000 meseföljegyzés alapján.) — *Verzeichniss der finnischen Ursprungssagen und ihrer Varianten*; 1912. 23 l. (*F. F. Comm.* Nr. 8.) *Variantenverzeichniss der finnischen Deutungen von Tierstimmen und anderen Naturlauten*; 1912. 17. l. (*F. F. Comm.* Nr. 9.) *Kansansadat ja tiede*; 1905. (A népmesék és a tudomány. 36. l.; *Übersicht der mit dem Verzeichniss der Märchentypen in den Sammlungen Grimms, Grundtvigs, Afanasjevs, Gonzenbachs und Hahns übereinstimmenden Märchen*, 1912. 15 l. (*F. F. Comm.* Nr. 10.)

Irt ezenkívül számos folklorisztikus és tanügyi ezikket finn, orosz, német és svéd folyóiratokban. Folklorisztikus műveiben elsősorban a finn népköltésre van tekintettel s ennek alapján terjeszti ki figyelmét a finnel érintkező népek költészetére. Tudomásunk szerint több újabb munkája van készülöben.

Nagy érdemeinek elismeréseül több hazai és külföldi tudományos társulat tagjává választotta. Így: a *Die Gesellschaft des Cechoslavischen Ethnographischen Museum* (1912.), a *Moszkvai Természettudományi, Antropologiai és Ethnographiai Társaság* (1911.), a *Finn Tudományos Akadémia* (1910), a *Finnugor Társ.* és a *Finn Irodalmi Társaság* (1910).

II. *Uno Taavi Sirelius*. Született 1872-ben. A helsingforsi egyetemen végezte tanulmányait s 1906-ban a philosophia borostyánosa lett. Ugyancsak ebben az évben a finnugor néprajzi dózensévé neveztetett ki.

1894-től fogva dolgozott a finn Nemzeti Múzeum néprajzi osztályában, míg nem 1900-ban ugyanezen intézetnek tisztviselőjévé, 1912-ben pedig másodvezetőjévé nevezték ki.

Már mint egyetemi hallgató több néprajzi gyűjtőutat tett Karjalában a viborgi történelmi múzeum néprajzi osztályának kiküldöttjeként. 1877-ben a helsingforsi múzeumban dolgozván, megismerkedett az ott néprajzi tanulmányokkal foglalkozó buzgó magyar tudóssal, *Jankó Jánossal*, a kinek buzdítására és társaságában az oroszországi múzeumok ethnographiai anyagának tanulmányozására indult. 1898 tavaszán Moszkvában elvált Jankótól s Tomszkon keresztül a vaszjugáni és vachi osztyákokhoz utazott s körülbelül egy évet töltött közöttük. A következő évben még több vogul és osztyák vidéket keresett föl, 1900-ban tért vissza hazájába.

Ezután még több tanulmányutat tett hazáján kívül Stockholmba, Krisztiániába, Kopenhágába és Berlinbe; 1907-ben a zürjén és votják népet látogatta meg s 1908-ban museologiai tanulmányokat végzett számos külföldi városban.

Főbb művei: Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvum kielimurteesta, 1894. 143. l. (Mondattani tanulmány a jääskei és kirvui tájszólásból.) — Luetelo Suomen ylioppilas-osakuntien kansatieteellisista kokoelmista. 215. l. (Katalógus a finn egyetemi hallgatók vidéki osztályainak néprajzi gyűjteményeiről.) — Die Handarbeiten der Ostjaken und Wogulen; 1904. 755 l. (Oroszul is megjelent.) — Ornamente auf Birkenrinde und Fell bei den Ostjaken und Wogulen; 1904. 165 l. (Mintákkal illusztrálva.) — Über die Sperrfischerei bei den finnisch-ugrischen Völkern; 1906. 485 l. — Suomalaisten kalastus I—III. 459. l. (A finnek halászata.) — Über die primitiven Wohnungen der finnischen und ob-ugrischen Völker; 1910. 414 l. — Ostjakkilaiselta matkaltani. (Osztyák utamról. Journal de la Soc. Finno-ougr. XVII. 29 l.) — Onko virolnisissa ja suomalaisissa naima ja häätavoissa germanilaisia lainoja? 1897. a Virittäjä cz. folyóiratban. Vannak-e germán elemek az észti és finn házassági és lakodalmi szokásokban? — Ostjakkien ja vogulien hautaustavoista ja heidän käsityksestään elämäistä kuoleman jälkeen; 1902—3. Suomen Museo. (Az osztyákok és vogulok temetkezési szokásai s a túlvilági életről való felfogásuk.) — Kaakkois-Karjalan naispähineistä, 1904. Nuori Suomi. (Délkeleti Karjala női fejrevalóiról.) — Muutamista suomalaisten taikakaluista; 1906. Virittäjä. (Néhány finn varázszerről.) — Kappale suomensukuisten kansain kalastus historia: Journal de la Soc. F. ougr. XXIII. 33 l. (Részlet a finn népek halászatának történetéből.) — Pan vanhanaikaista asuinrakennusta Etelä-Pohjanmaalla; 1910. Suomen Museo. (Néhány régies lakóépület déli Pohjanmaa-ban.) — Vanhanaikainen naispuku Lavansaarella ja Seiskarissa, 1910. Suomen Museo (Régi női öltözet...)

Írt még ezenkívül több kisebb régiségtani és néprajzi cikket különböző folyóiratokban.

Gazdag munkásságának elismeréséül több tudományos egyesület tagjává választotta: A Finn Archeologiai és a Finnugor Társaság igazgatósági tagja; a

Finn Tudományos Akadémiának levelező s a moszkvai Anthropologiai ethnographiai Társaságnak rendes tagja; az Archangeli Északi Társaságnak külső s a „Suomen Museo“ cz. folyóiratnak szerkesztőségi tagja.

Bán Aladár.

*

Dalfejtő népszokás. Szőregen egy dalnak ez a szövege:

Végig möntem a gyevi tötésön,	Ha még éczező Szögedre möhetnék,
Elvesztöttem piros nyelű késöm.	Arany gyűrűt, arany lánczot vönnék,
Késöm után az arany gyűrűmet,	Arany gyűrűt, arany lánczot kettőt,
Sajnálom a régi szeretőmet.	Mökkeresném a régi szeretőt.

A legény tehát elveszti a kését (bicskáját), gyűrűjét és sajnálja a régi szeretőjét (nem a kését és a gyűrűjét). De ha még egyszer Szegedre mehetne, venne két arany lánczot s gyűrűt és megkeresné a régi szeretőjét. E dal megértésére tudnunk kell, hogy 1880 előtt rendszeren, de elvéte azután is egyideig Szőregen a legény *beszömezéskor* (eljegyzéskor) a lánynak szeretete jeléül pénzt, gyűrűt, bicskát adott. Szegeden a tányákon ma is megvan e szokás. Szőregen azonban a nyolczvanas években kezdték elhagyogatni, mert egynéhány, a ki bicskát kapott az eljegyzéskor, békétlen életet élt az egybekelés után, míg a kik nem kaptak, békés életnek örvendtek. A szerencsétlen házasságot a bicskának tulajdonították s e szokást elhagyogatták. Ezt a bicskát *jegyibicskának* mondják. A menyasszony azzal eszik.

E szerint a gyevi töltésen vesztette el a jegyese szeretetét, ezért sajnálja a régi szeretőjét. Ha még egyszer azonban Szegedre mehetne, akkor két arany gyűrűt, lánczot venne, nem egyet, mint most; vagyis oly jegyest keresne, a ki még egyszer, vagyis kétszer oly erősen szeretné, mint a most elvesztett jegyese, ezért keresné fel a régi szeretőjét, mert ilyennek tudja.

Érdekes kérdés, hogy a régi, pogány szertartásban játszott-e szerepet s minőt a gyűrű, láncz és kés? Hogy a pénz vagy ennek ismerete előtt a baromfele ajándék ismeretes volt s eszköz volt a lány elnyerésére, mutatja az *eladó* szavunk a lányra alkalmazva.

Kálmány Lajos.

NÉPRAJZI HIREK.

Északi tanulmányút. E folyóirat szerkesztője, *dr. Sebestyén Gyula* és társaságunk titkára, *dr. Bán Aladár*, a nyár folyamán Oroszországban és Finnországban jártak. Céljuk a finnek és észtek folklóre-gyűjteményeinek tüzetes tanulmányozása volt. A rendkívül gazdag anyag tartalmát, összegyűjtésének történetét, feldolgozásának és nyilvántartásának módozatait több napon át *Kaarle Krohn* egyetemi tanár ismertette meg. E látogatást más oldalról az tette tartalmassá, hogy ugyanakkor a Folklóre Fellows északi vezető férfiai közül *Antti Aarne*, *O. Kallas* és *C. W. Sydow* is Helsingforsban időzött. Innen *dr. Sebestyén K. Krohn* kíséretében a tamperei tó északi vidékére rándult ki, majd Aboból *Sydow*-val Stockholmba s innen Upsalába, Kristianiába, Göteborgba és Kopenhágába ment. Az utóbbi helyen *A. Aarne*-vel együtt tanulmányozta a finnekénél

is nagyobb arányú dán folklóre gyűjteményeket. Itt *Axel Orlik* egyetemi tanár és *Nielsen*, a gyűjtemények ezidőszerinti gondozói szolgáltak tájékoztatással. Az északi út végső pontja Waren volt, hol a mecklenburgi gyűjtemény megtekintésére került volna sor; de ez *R. Wosidlo* tanár időelőtt megkezdett gyűjtőútja miatt más-korra maradt.

*

Krohn Károly székfoglalója a Kisfaludy-Társaságban. A folklóre kitűnő finn egyetemi tanárát, *Krohn* Károlyt a Kisfaludy-Társaság f. é. febr. havi közgyűlése választotta meg külső tagjává. Az új tag a máj. hó 7-ki ülésen foglalt székét „Az 1849-ki új Kalevala-kiadás megjelenéséről” című értekezésével. Krohn Károly e dolgozatában Lönnrot és társainak magánleveleiből mesteri kor-képet rajzol arról a komor időpontról, melyben a finn nemzeti irodalom legnagyobb dicsőségét jelentő nemzeti eposz bővített végleges kiadása s nyomban utána a finn nyelv irodalmi használatát eltiltó orosz rendelet megjelent. A magyar-orosz egykorú, Világos utáni viszonyokkal vonatkozásba hozott finnországi irodalmi állapotok tüzetes ismertetését a diszes hallgatóság igen hálásan fogadta. Krohn értekezése, melyet a felolvasóasztalnál dr. Sebestyén Gyula r. tag tolmá-csolt, magyar nyelven a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban fog egész terjedelmében megjelenni.

*

A sárospataki gyűjtés eredménye. A magyar folklóre történetében örökké emlékezetes lesz az, hogy a Folklore Fellows magyar osztálya az országos gyűjtés zászlaját a M. Néprajzi Társaság első vándorgyűlésével kapcsolatban a sárospataki ref. főiskola imatermében bontotta ki. Immár az is bebizonyult, hogy a mozgalom vezetői igen jól számítottak, midőn az úttörés nehéz munkájához az itteni tudós tanárok irányító közreműködését és az itteni tanulóifjúság rendkívül értékes gyűjtői képességeit vették igénybe. Az Ethnogr. tavalyi évf. 251. l. jelzett pályakérdésekre összesen 33 — többnyire egész kötetre terjedő — gyűjtemény érkezett be. Ezenkívül beérkezett hat népi eredetű kéziratos gyűjtemény és egy régi ponyva-irodalmi termék. A vezető tanárok közül *Deák* Geyza, *Novák* Sándor és *Harsányi* István szintén beküldtek 1—1 kötetre terjedő értékes gyűjteményt. A gyűjtésben résztvett hittanhallgatók, joghallgatók, gimnáziumi tanulók és tanítóképző-intézeti növendékek mindegyike jutalomban részesült. A díjak a jún. 22-ki évváró-ünnepélyen osztattak ki. Ugyanakkor hirdettetett ki az is, hogy a sárospataki gyűjtőszövetség a következő iskolai évben is fennáll. Ezen alkalomra a Kisfaludy-Társaság és a Folklore Fellows magyar osztálya, összesen 500 K-t és 33 kötet népköltési gyűjteményt tűz ki. A Kisfaludy-Társaság továbbá fölkéri *Deák*, *Novák* és *Harsányi* tanár urakat ajándékképen beszolgáltatott gyűjteményeik kiegészítésére. Ugyane társaság bizta meg továbbá *Kiss* Géza és *Gaál* István hittanhallgatókat, *G. Nagy* László joghallgatót, *Horváth* Lajos VIII. o. tanulót, *Kiss* Ernő és *Horváth* János tanítóképző-intézeti növendékeket, hogy gyűjtéseiket a néphagyomány minden emlékére kiterjeszkedve folytassák.

*

Az egri gyűjtés eredménye. Tavaly a sárospataki gyűjtőszövetség szervezése után a Folklore Fellows magyar osztálya Egerbe ment s az ottani

érseki szeminárium, jogakadémia, cziszt. főgimnázium, állami főreáliskola és érseki tanítóképző-intézet tudós tanári karának hathatós támogatásával megalkotta a második ifjúsági gyűjtőszövetséget. A nagyarányú vállalkozás sorsát itt igen üdvös irányban néhai *Samassa* egri érsek és utóda *Szmrecsányi* érsek, továbbá a székes káptalan, az érseki szeminárium, az érseki tanítóképző és a cziszt. főgimnázium, egyszóval az egyházi részről történő hatalmas erkölcsi és anyagi támogatás döntötte el. E hozzájárulással a pályadíjak itt már csaknem megkét-szereződtek. De az eredményben mégis az erkölcsi támogatás jutott kifejezésre, a midőn az érseki szeminárium hallgatóinak gyűjtése a másik négy tanintézet igen értékes gyűjtéseinek összegét háromszorosan felülmulata. A hittanhallgatók közül *Gulyás* Béla, *Kiss* Péter, *Lázár* Péter, *Répai* István és *Rubovszky* Ferencz vaskos kötetekkel szerepeltek. A csoportosított nagyobb pályadíjak elnyerése után ugyanöket a Kisfaludy-Társaság is megbizta, hogy eredményes gyűjtői munkásságukat a néphagyomány minden emlékére kiterjesztve folytassák. Hasonló megbízatást nyertek még *Székely* László főgimnáziumi, *Koós* Antal főreáliskolai tanuló és *Forgács* István tanítóképző-intézeti növendék. A FF. magyar osztálya az egri gyűjtőszövetséget a következő iskolai évre szintén fenntartotta s a Kisfaludy-Társaság hozzájárulásával itt is kitűzte a sárospatakiival azonos pályadíjakat.

*

Hat újabb gyűjtőszövetség szervezése. A sárospataki és egri két ifjúsági gyűjtőszövetség munkásságának első évi eredményei oly meglepők voltak, hogy a Folklore Fellows magyarországi elnöksége az elmúlt tanév végén hat újabb gyűjtőszövetséget szervezett. E vállalkozásában most is a Kisfaludy-Társaság, a Nemzeti Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság támogatta. Az utóbbi a sárospataki sikeres első vándorgyűlés után a FF. magyar osztályával ismét szövetkezve, Pápán június 1-én délelőtt megtartotta második igen tartalmas vándorgyűlését. (Lásd a Társulati ügyek rovatát.) Utána délután a szervezkedő IV. számú ifjúsági gyűlés, a melyen *dr. Sebestyén* Gyula elnök, tájékoztató, *Böthy* Zsolt, a Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja, gyűjtésre buzdító beszédet *dr. Solymossy* Sándor a Magyar Néprajzi Társaság főtitkára és *dr. Erdélyi* Lajos a FF. tagja pedig szakelőadást tartott. *Dr. Horváth* József akad. igazgató bejelentette, hogy a pápai ref. theologia, ref. főgimnázium, katb. főgimnázium, áll. tanítóképző intézet és ref. tanítónőképző-intézet az igazgatók és szaktanárok vezetésével gyűjtőszövetséggé alakul. Ezután *dr. Bán* Aladár a FF. titkára bejelentette a fenti testületek és a magánosok részéről kitűzött ifjúsági pályadíjakat. Az adományozók közt *Hajdu* Tibor pannonhalmi főapát, *dr. Faragó* János ref. főgimnáziumi igazgató, *Istók* János (egy szoborral), a Pápai Takarékpénztár és a Balaton-Egyesület szerepel. A pápai szövetkezést megelőzőleg *dr. Sebestyén* elnök a győri benzés gimnázium meghívására az összes helybeli intézetek képviselői és delegált tanulóifjúsága előtt előadást tartott az országos gyűjtés mibenlétéről és egyben jelezte az ifjúsági pályadíjak kitűzését is. Ugyanigy szervezett még ifjúsági gyűjtőszövetségeket Kaposvárt az állami gimnáziumban, Csurgón a ref. főgimnáziumban és tanítóképző-intézetben, Csáktornyán az áll. tanítóképző-intézetben és végül Komáromban a benzés főgimnáziumban. Mindezen helyeken a FF. magyar osztályának rendelkezésül boesátott ifjúsági pályadíjakról nyomtatott

jegyzékeket osztott szét, valamint kiosztotta a *Tájékoztató* korlátlan számban rendelkezésül álló füzeteit is. Az érdeklődés fokmérője lehet az, hogy e füzetekből már nyolcz ezer példány került forgalomba.

*

A néprajz állami támogatása. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének őszi közgyűlései előtt *Mihalik József* orsz. felügyelő mint előadó rendszerint külön kötetben ismerteti a Szövetség élén álló Orsz. Tanács előző évi működését. Így a f. évi október 4—5-re hirdetett soproni közgyűlés előtt most megjelent a XI. számú Jelentés, mely az 1912. évi működést ismerteti. A magyar művelődés e hatalmas tényezőjének egész országra kiterjeszkedő áldásos munkásságából bennünket igen közelről érint az, hogy az Orsz. Tanács a múlt évben 76.000 koronát juttatott a vidéki múzeumok és könyvtárak támogatására. Ez a rendes évi segély a Tanács részéről megjelölt arányban könyvtári, régiségtári, néprajzi és természetrajzi czélokra fordítatik. A néprajzi rovatot eddig csak múzeumok vehették igénybe. Így az elmúlt évben összesen 32 vidéki néprajzi gyűjtemény kapott 100—800 koronás segélyt összesen 11.500 K értékben.

TÁRSULATI ÜGYEK.

A pápai II. vándorgyűlés.

A Magyar Néprajzi Társaság 1913 június 1-én d. e. 10 órakor Pápan, a ref. főiskola tornatermében tartotta meg II. vándorgyűlését.

Ez alkalomra Budapestről Pápara utaztak: báró *Szalay Imre* magyar nemzeti múzeumi igazgató, elnök, *Beöthy Zsolt* és *Herrmann Antal* tiszteletbeli tagok; *Sebestyén Gyula* alelnök, *Solymossy Sándor* főtitkár, *Bán Aladár* titkár, Kövecsesi *Dancs Árpád* pénztáros; *Bátky Zsigmond*, *Erdélyi Lajos*, *Fabó Bertalan*, *Madarassy László*, *Mészáros Gyula*, báró *Nyáry Albert*, *Szinte Gábor* választmányi tagok; *Brenndörfer János*, *Istók János*, *Sági János* rendes tagok.

A Budapestről május 31-én délután *dr. Antal Géza* Pápa város országgy. képviselője vezetésével érkező vendégeket a vasúti állomáson *Mészáros Károly* polgármester és *Németh István* akad. tanár üdvözölték, mire báró *Szalay Imre* elnök mondott köszönetet.

Délután a város nevezetességeit tekintették meg a vendégek, este pedig **barátságos ismerkedési estére** gyűltek össze a Griff-szállóban.

A másnapi igen látogatott ülésen Páparól résztvettek *Gyurácz Ferencz* evang. püspök, gróf *Eszterházy Pálné*, *Mészáros Károly* polgármester s az ottani iskolák tanári karának és ifjúságának, valamint a város intelligenciájának nagy része.

Táviratilag vagy levélben üdvözölték a vándorgyűlést: báró *Hornig Károly* veszprémi bíboros püspök, *Antal Gábor* dunántúli ref. püspök, *Hajdu Tibor* pannonhalmi főapát, *Hunkár Dénes* Veszprém vármegye főispánja, *Csánki Dezső* alelnök és *Máday Andor* genfi egyetemi tanár.

A gyűlés tárgyai a következők voltak:

1. *A ref. főiskolai énekkar*: Rendületlenül. *Révfy Gézától*.
2. *Báró Szalay Imre* elnöki megnyitó beszéde. (Egész terjedelmében megjelent a „Világ” f. évi június 3-iki számában.) Az elnök továbbá jelentette, hogy a vándorgyűlés díszelnökeiül felkérte báró *Hornig Károlyt*, Veszprém bíboros püspökét, *Antal Gábor* ref. püspököt, *Gyurácz Ferencz* ev. püspököt, *Hajdu Tibor* pannonhalmi főapátot, gróf *Eszterházy Pált*, *Beöthy Zsolt* főrendet, *Hunkár Dénes* főispánt és *Mészáros Károly* polgármester.

A diszelnökök nevében *Beöthy Zsolt* mondott köszönetet a megtiszteltetésért. Továbbá indítványozta, hogy *Antal Gábor* ref. püspöknek, ki betegsége miatt nem lehet jelen, mint házigazdánknak, táviratilag mondjunk köszönetet. (Helyeslés.)

3. *Dr. Sebestyén Gyula* alelnök: „A kurucz költészet emlékeinek hitele és a veszprémmegyei Szencsey-kódex“ czímen értekezett. Kimutatta, hogy a kurucz költészet emlékeinek 90—95 százaléka irott egykorú és közelkorú forrásokkal igazolható. E források közt legfontosabb a Nemzeti Múzeum Szencsey-kódexe, mely Pápa vidékén keletkezett.

4. *Dr. Thury Etele* ref. akadémiai tanár: „Bornemisza Péter prédikációja az ördögi kísértetekről“ czímű értekezésében a magyar néphit XVI. századi leggazdagabb tárházát tüzetesen ismertette. Végül indítványozta, hogy a mű egyetlen példányát, melyet a pápai ref. főiskola könyvtára őriz, a Magyar Néprajzi Társaság vagy folyóiratában, vagy önállóan adja ki.

5. *Dr. Mészáros Gyula* előadásának tárgya „A törökség élő naiv éposza“ volt. Tüzetesen ismertette a kara-kirgizek ma élő Manas-époszának ama törmelékeit, a melyeket Radloff fedezett fel és adott ki török népnyelvi és népköltési adalékainak egyik kötetében.

6. *Pethes János*, a pápai áll. tanítóképző-intézet igazgatója e czímen „Népiskolai maradványok és gyermekjátékok“ egész tömegét sorolta fel ama gyermekkori emlékeinek, a melyek csupa értékes néprajzi adatai a falusi iskolai élet e nembn szegény történetéhez.

7. *Báró Nyáry Albert*: „Veszprém vármegye keramikai művészetéről“ szólva a pápai, városlödi és herendi híres gyárak keletkezését, felvirágzását s művészetük népi vonatkozásait ismertette.

8. *Flóri Oszkár* pápai szentbenedekrendi főgimnáziumi tanár: „Magyar népszokások“ czímen a dunántúli népelet több értékes folklorisztikai emlékét ismertette.

9. *Dr. Herrmann Antal* tiszteleti tag: „Néprajz és pedagógia“ cz. dolgozata a „Pápa és Vidéke“ folyó évi június 8-iki számának tárczájában egész terjedelmében megjelent.

10. *Dr. Kapossy Luczián* pápai ref. főgimnáziumi tanár: „A magyar népdal forrásai“ czímen meg tudta jelölni azokat a népi forrásokat, melyek még ma is árasztják a népi líra egészséges és művészi termékeit. Egyben rámutatott arra is, hogy ma a népiesség czímén mennyi irodalmi visszaélés történik és a nép-nemzeti iránytól való eltérés mennyi dudvát növeszt az újabb magyar irodalomban.

11. Az áll. tanítóképző-intézet zenekara végül Boieldieu „Bagdagi kalifa“ czímű operájából művészien eljátszotta a nyitányt, utánna pedig záradékol rázendített a Rákóczi-indulóra.

Délben a Griff-szállóban fényes bankett volt, melyen résztvett a város és a vidék színe-java.

Délután 1/24-kor kezdődött a Folklore Fellows magyar osztályának IV. ifjúsági gyűlése, melynek tárgysorozata a következő volt:

1. *Dr. Sebestyén Gyula* a F. F. magyarországi elnöke: Tájékoztató beszéd a F. F. magyar osztályának országos gyűjtéséről. Ismertette, hogy a mozgalom zászlóját tavaly a sárospataki ref. főiskolában és az egri tanintézetek ifjúsága előtt bontottuk ki. Mivel az ifjúság népköltési gyűjtését itt az ifjúsági gyűjtőszövetségek élén álló szaktanárok irányították, az eredmény minden várakozást felülmúló lett. A gyűjtés céljának és eszközeinek rövid ismertetése után kiosztotta a „Tájékoztató“ füzetét.

2. *Dr. Horváth József* ref. akadémiai igazgató: Jelentést tett a pápai tanintézetek gyűjtőszövetségének megalakításáról.

3. *Solymossy Sándor* főtítkár: A népdal és népmese gyűjtésének módozatairól értekezve, megjelölte azt a módot, a melylyel az ifjúság legkönnyebben juthat irodalmi tekintetben is értékes eredményekhez.

4. *Dr. Erdélyi Lajos* egyetemi magántanár: A pápavidéki népnyelv hangtani lejegyzését számos példával illusztrálva ismertette meg az ifjúsággal.

5. *Dr. Bán Aladár* a F. F. magyarországi titkára: A Kisfaludy-Társaság, Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Néprajzi Társaság és magánosok ifjúsági pályadíjait sorolta fel.

6. *Dr. Beöthy Zsolt* tiszteleti tag: Zárószavaiban buzdította az ifjúságot, hogy a feladatot, melyet a F. F. szövetség tűzött ki eléje, a tudomány és az igazság iránti lelkesedéssel igyekezzék megoldani, de a lelkesedés a nemzet és a nép szeretetéből táplálkozzék. Az emberi lélek általános vonásainak megismerése csak úgy sikerülhet, ha saját népünk életének legmélyebb rétegeibe hatolunk be. Ha az ifjúság ez alapon áll a F. F. szövetség szolgálatába, emelni fogja a magyar nemzeti önérzetet is, kimutatván gyűjtőmunkásságának eredményeivel, hogy népünk lelke eleven, gazdag és életerős. (Éljenezés.)

*

Az ülésen bejelentett pályadíjak jegyzékét később az intézetek igazgatóságai az ifjúság közt való kiosztás céljából kinyomatva is megkapták. A jegyzék szövege ez volt:

A Folklore Fellows néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztályának 1913. évi pápai jutalomtétellei a ref. theologia, a ref. főgimnázium, a róm. kath. főgimnázium, az állami tanítóképző-intézet s a helybeli két tanítóképző-intézet növendékei számára.

I. *A Kisfaludy-Társaság* a néphagyomány összes műfajait felölelő leggazdagabb és legértékesebb gyűjteményekre kítűz:

A) A ref. theologia volt és jelenlegi hallgatói számára 50 K-t I., 20 K-t II. díjúl;

B) A ref. főgimnázium V—VIII. oszt. számára 40 K-t I., 20 K-t II., 10 koronát III. díjúl;

C) A róm. kath. főgimnázium V—VII. oszt. s egykori algimnáziumi tanulói számára 40 K-t I., 20 K-t II., 10 K-t III. díjúl;

D) Az áll. tanítóképző-intézet összes növendékei számára 40 K-t I., 20 K-t II., 10 K-t III. díjúl;

E) A két pápai tanítóképző-intézet összes növendékei számára 40 K-t I., 20 K-t II., 10 K-t III. díjúl.

II. *A Magyar Néprajzi Társaság* a néphagyomány valamely műfajának vagy csoportjának, főként híven lejegyzett népmesék leggazdagabb és legértékesebb gyűjteményeire kítűz:

A) A ref. theologia hallgatói számára 20 K-t I., az Ethnographia 1913. év bekötött folyamát (15 K) II. díjúl;

B) A ref. főgimnázium V—VIII. oszt. számára 20 K-t I., az Ethnographia 1913. évi bekötött folyamát (15 K) II. díjúl;

C) A róm. kath. főgimnázium V—VII. oszt. számára 20 K-t I., az Ethnographia 1913. évi bekötött folyamát (15 K) II. díjúl;

D) Az állami tanítóképző-intézet összes növendékei számára 20 K-t I., az Ethnographia 1913. évi bekötött folyamát (15 K) II. díjúl;

E) A két pápai tanítóképző-intézet összes növendékei számára 20 K-t I., az Ethnographia 1913. évi bekötött folyamát (15 K) II. díjúl.

III. *A Magyar Nemzeti Múzeum*:

A) a legértékesebb dallamgyűjteményekre vagy fonográf-fölvételekre kítűzi: „A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene“ című nagy díszmű 5 kötött példányát (à 50 K), hogy a pápai intézetek gyűjtői érdemszerinti sorrendben vele megjutalmaztassanak

B) *Könyvtári Osztályával* évközben bármikor megvásároltatja az igazgatóság vagy a F. F. elnöksége címére beküldött régi írott dalgyűjteményeket vagy a nép birtokában talált egyéb gyűjteményeket és ponyvairodalmi nyomtatott régi füzetkéket.

C) *Néprajzi Osztályával* a pápai gyűjtőszövetség kértére kölcsön adat fonográf-fokat és tetszésszerint felhasználható fonográf-hengereket.

IV. Magánfelek adományai:

A) *Dr. Hajdu Tibor pannonhalmi főapát* 50 K-t adományoz, hogy a róm. kath. főgimnázium jobb gyűjteményei külön jutalmazásban is részesüljenek.

B) *Istók János szobrászművész* egy juhász-szobrát adományozza, hogy vele a legjobb dalgyűjtő külön megjutalmaztassék.

C) *A Pápai Takarékpénztár* 40 K-t adományoz a legjobb pápavidéki gyűjtemény megjutalmazására.

D) *Dr. Faragó János* ref. főgimnáziumi igazgató 20 K-t adományoz, hogy a ref. főgimnázium legjobb gyűjteménye külön jutalomban is részesüljön.

E) *A Balatoni Szövetség és a Balatoni Múzeum* két 10—10 K-ás díjat tűz ki a Balatonra vonatkozó vagy balatonmelléki népköltési emlékek gyűjtőjének jutalmazására.

F) *Sebestyén Gyula* a Kisfaludy-Társaság M. Népköltési Gyűjteményében megjelent saját gyűjteményei közül kitzíti: a) „Regös-énekek” és „A regösök” cz. kötetének 2—2 példányát (à 12 K) a regös-énekek, misztériumok és egyéb alakoskodó játékok legjobb lejegyzőjének jutalmazására; b) Kriza „Vadrózsák” cz. gyűjteményének új két-kötetes Sebestyén-féle kritikai kiadását 2 példányban (à 12 K) a legjobb két balladagyűjtő jutalmazására; c) „Dunántúli gyűjtés” cz. kötetének 2 példányát (à 6 K) a legteljesebb babona-gyűjtemények jutalmazására.

G) *Vikár Béla*, a M. Néprajzi Társaság volt főtitkára, kitzíti „Somogy megye népköltése” cz. gyűjteményének 2 példányát (à 6 K) gyorsírással lejegyzett mesegyűjtemények jutalmazására.

H) *Dr. Bán Aladár* kitzíti „Kanteletar, a finn népköltés gyöngyei” cz. művének 5 kötetét a legjobb babonagyűjtemények jutalmazására.

I) Minden vállalkozó a saját intézete igazgatóságától előzetesen ingyen megkapja a F. F. magyar osztályának „Tájékoztató” cz. füzetét.

J) A ki hangtani lejegyzésre vállalkozik, ugyanott megkapja: a) a Nyelvtudományi Társaság adományából *Gombocz Zoltán* „Pótlék a Magyar Tájékoztatóhoz” s *Erdélyi Lajos* „Nyelvjárásaink ügye és teendőink” cz. füzetét; b) *Balassa József* adományából „A nép nyelvének tanulmányozása” cz. saját művét.

Minden gyűjtemény 4-rét papírra irandó s az intézetek igazgatóságainak az 1914. évi husvétii szünidők után a gyűjtő neve alatt benyújtandó.

Kelt Pápan, 1913 június 1-én a F. F. magyar osztályának IV. ifjúsági gyűléséből.

Dr. Sebestyén Gyula,
a F. F. magyarországi elnöke.

Dr. Bán Aladár,
a F. F. magyarországi titkára.

Hivatalos nyugtázás

az 1913. évi július hó 1-től október hó 31-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1909. évre: Losy József (6 K) — Zseny József (2 K) — Összesen	8 K — f.
1910. évre: Horváth Cyrill dr.	6 K — f.
1911. évre: ¹ Elek Oszkár dr. (1 K) — Joó András — Lajtha László — Nagy Dénes dr. — Összesen	31 K — f.
1912. évre: ¹ Bpesti II. ker. áll. el. tanítónőképző-intézet (4 K) — Darkó Jenő dr. — Fraknói Vilmos dr. — Gálos Rezső dr. (8 K) — Gerencsér István dr. — Glósz Ernő — Gosztony László — Györgyey Illésné (2 K) — Hoffmann Edith dr. — Irtzing Ferencz (3 K) — Istók János — Kiss István dr. — Lampérth Géza dr. — Lill Tivadar — Magyar Mérnök és Építész-Egylet Bpest — Nagy Dénes dr (8 K) — Odescalchi Arthúr hg. — Paksi áll. polg. fiúiskola (8 K) — Pécs sz. kir. város Múzeuma (2 K) — Sárosvármegyei Múzeum Bártfa — Sopronvidéki r. kath. néptanító-egylet (8 K) — Szentgotthárdi áll. főgimn. (8 K) — Takaró Imre (8 K) — Összesen	189 K — f.
1913. évre: ¹ Angyal Dezső — Antal Gyula — Aradi Kölcsey-Egyesület — Baksay Sándor — Bánpecsenyédi állami elemi iskola (6 K) — Bartók Béla — Báthory Ferencz — Békés vármegyei közműv. egyesülete (4 K) — Berczeller Imre dr. — Berczik Árpád — Binder Jenő — Borbély Sándor — Br. Brukenthal-Múzeum — Brüll Alfréd — Budapesti II. ker. áll. elemi tanítónő- és nevelőnőképző-intézet (6 K) — Csefkó Gyula — Csippék János — Csongrád-vármegyei Történelmi Társulat — Debreczeni ref. egyh. tanítói szakkönyvtára (9 K) — Dénes Tibor — Dévai áll. tanítóképző (K 5'50) — ifj. Entz Géza dr. — Eperjesi ág. h. ev. kollégium — Fiók Károly dr. — Gáspár Elek dr. — Gerencsér István dr. — Gohl Ödön dr. — Goldziher Ignác dr. — Gyertyánffy István (4 K) — Györke Margit dr. — Hellebrant Árpád (50 fill.) — Heinrich Gusztáv dr. — Homoródalmási áll. el. isk. (6 K) — Irtzing Ferencz (3 K) — Jakubovich Jenő — Kemény Zoltán — M. Kiss Lajos (6 K) — Kiss Márton (6 K) — Kisujszállási ev. ref. főgimn. (4 K) — Kohányi Menyhért dr. — Kolozsvári tanítóképző-intézet „Rákóczi“ önképző köre (6 K) — Komáromy Andor — Kónyi Manó — Kopits János — Kubinyi Miklós — László Gábor dr. — Lajta Béla — Lengyel Lajos — Lévy József — Matunák Mihály (4 K) — Máthé Albert — Mohl Adolf — Molecz Béla — Molnár Viktor — Nagyszombati közs. polg. fiúisk. — Nagyvarjasi áll. el. isk. (6 K) — Nyitrai püspöki nagyobb papnevelő intézet (5 K) — Nyitrai kath. főgimn. — Orlay Antal dr. — Orosz Endre (6 K) — Petz Gedeon dr. — Pusztamérgesi áll. el. isk. (6 K) — Rákosi Jenő — Rákosszentmihályi áll. el. isk. (6 K) — Ruisz Gyula — Somssich Géza gr. — Szabadkai m. kir. áll. tanítónőképző-intézet (4 K) — Stercula Jenő — Szekszárdi főgimn. (4 K) — Székely Dezső dr. (4 K) — Szentesi áll. főgimn. — Szigetvári áll. polg. fiúiskola — Szigetvári áll. polg. leányiskola — Szirmai Miksa — Szundy Károly dr. — Takaró Imre — Timár Kálmán — Tordai áll. polg. isk. — Tóth György dr. — Tóth Gyula — Thúry Etele dr. — Varju Elemér — Venetianer Lajos dr. — Vetró Lajos Endre — Vörös Balduin — Wolf Sándor — Zilahy László — Zoltai Lajos — Összesen	771 K — f.
1914. évre: ¹ Kiss Márton (4 K) — Nagyszombati polg. fiúiskola (5 K) — Repiczky Textáris Alma (4 K) — Takaró Imre (2 K) — Újpesti Fer. Józ.-téri áll. el. leányiskola (4 K) — Összesen	19 K — f.
1915. évre: ¹ Repiczky Textoris Alma (6 K) — Újpesti Fer. Józ.-téri áll. leányiskola (6 K) — Összesen	12 K — f.
1916. évre: ¹ Szentadorjáni áll. el. iskola	4 K — f.
1917. évre: ¹ Szentadorjáni áll. el. iskola	6 K — f.
Összesen befolyt hátralékokból	234.— K, jan. 1-től 1496 K — f.
1913. és követk. évi díjakból	812.— „ „ „ 3353 „ 60 „
Alapítványi díjból	— „ „ „ 268 „ — „
Alapítványi kamatból	— „ „ „ — „ — „

Budapest, 1913 november hó.

Kövecsesi Dancs Árpád,
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság

tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtitkár :

Solymossy Sándor dr.
(VII., Mexikói-út 52.)

Titkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25., III.)

Pénztáros :

Kövecesi Danes Árpád
(II., Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtárnok :

Schmidt Tibolt.

(N. Múzeum Néprajzi Osztály, VII., Iparcsarnok.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Heller Bernát dr.	Szendrei János dr.
Balásy Dénes	Huszka József	Szentmarjai Dezső
Balassa József dr.	Jancsó Benedek dr.	Szily Kálmán dr.
Barabás Samu	Kodály Zoltán	Szinnyei József dr.
5 Barátosi Balogh Benedek	20 Kúnos Ignác dr.	35 Szinte Gábor
Bartók Béla	Madarassy László	Sztankó Béla
Bátky Zsigmond dr.	Mahler Ede dr.	Sztripszky Hiador dr.
Beluleszkó Sándor dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
Binder Jenő	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Erdélyi Lajos dr.	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Ernyey József	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Fabó Bertalan dr.	Réthy László dr.	Versényi György dr.
Giesswein Sándor dr.	Semayer Vilibáld dr.	Vikár Béla
Goldziher Ignác dr.	Strausz Adolf	44 Zsilinszky Mihály
15 Győrffy István dr.	30 Szegedy Rezső dr.	

b) Vidéki választmányi tagok :

Almásy György dr., Borostyánkő	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Baróti Lajos dr., Almádi	Lehoczky Tivadar, Munkács
Bellosics Bálint, Baja	Pápay József, Debreczen
Bünker Rajmund, Sopron	Pintér Sándor, Szécsény
5 Darnay Kálmán, Sümeg	20 Pósta Béla dr., Kolozsvár
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	Schweiger Lázár dr., Eger
Fiók Károly dr., Debreczen	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gálos Rezső dr., Temesvár	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
Gárdonyi Géza, Eger	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
10 Gönczi Ferencz, Dés	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
Istvánffy Gyula, Miskolcz	Tömörkény István, Szeged
+ Kada Elek, Kecskemét	Varjú Elemér, Kassa
Karl Lajos dr., Kolozsvár.	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	Zoltai Lajos, Debreczen.
15 Kálmány Lajos, Szeged	

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTEŚÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTEŚÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek egyszerűen a
MAGYAR NÉPRAJZI
TÁRSASÁGNAK,
a fõlszólalások és lakcímbeljelentések pedig
Kövecsesi DANCŠ ÁRPÁD
pénztárnokhoz (Budapest, II.,
Margit-körút 64b.) küldendők.

Elõfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A folyóiratot illetõ küldemények
Dr. SEBESTYÉN GYULÁ-hoz
(M. Nemzeti Múzeum),
a társaság ügyviteléhez tar-
tozó iratok pedig
Dr. SOLYMOSSY SANDOR
fõtitkárhoz (Bpest, VII. ker.,
Mexikói-út 25. sz.) küldendők.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és december hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
<i>Pápay József</i> : A Reguly-féle osztják hősi énekekről	257
<i>Dr. Szegedy Rezső</i> : Téves felfogás a régi horvát énekek rigómezei ciklusáról	276
Néphit és népszokások.	
<i>Filimon Aurél</i> : Beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások (IV.)	284
Népköltészet és népzene.	
<i>Kodály Zoltán</i> : Pótlék a zaborvidéki népszokásokhoz (IV.)	292
<i>Harsányi István</i> : Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata	295
Irodalom.	
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Wundt, Wilhelm: Elemente der Völkerpsychologie	302
<i>Bán Aladár</i> : Holmberg, Uno: Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker.	304
<i>Dr. Schwarz Frigyes</i> : Jegerlehner, J.: Sagen und Märchen aus dem Oberwallis.	305
—s —ő.: Wechsler, Eduard: Begriff und Wesen des Volksliedes	306
<i>Róheim Géza</i> : Frazer, J. G.: The Belief in Immortality and the Worship of the Dead	307
— — Scheftelowitz, Isidor: Das Schlingen- und Netzmotiv im Glauben und Brauch der Völker	310
<i>Hellebrant Árpád</i> : Néprajzi könyvészet 1911-ről. (IV.)	312
Kisebb közlemények.	
<i>Bartók Béla és Kodály Zoltán</i> : Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezete	313
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Indítványok a néphagyományok országos gyűjtésének műzeumi és könyvtári támogatásáról	317
Az Ethnographia régi évfolyamainak visszaváltása	318
Társulati ügyek.	
Az Elnökség felirata a néprajz középiskolai tanítása ügyében	319
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 június hó 14-én tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	320

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fentartjuk.

A M. Nemz. Múzeum néprajzi tára
 (Városliget, Iparcsarnok)
további intézkedésig a nagyközönség számára

 zárva.

**Kutatóknak a gyűjtemény és a könyvtár nyitva van hétköznapon-
 kint 9—1 óráig.**

A REGULY-FÉLE OSZTJÁK HŐSI ÉNEKEKRŐL.

Felolvastattott a M. Tud. Akadémia I. osztályának 1913 április 7-én tartott ülésében.

Az osztják énektudományról már a régebbi utazók is megemlékeznek. Az első, a ki hirt ad róla, a kisorosz származású *Noviczkij György*. Az osztják népről adott rövid leírásában (1715) ugyanis az osztják sámánról azt mondja, hogy az *áldozó marha fölött éneket költ*, imádkozván, hogy adjon az istenség bő fogást halban, vadban. Ugyanitt szól a medveénekekről is.

A XVIII. századi utazók (*Georgi* és *Pallas*) is tudnak az osztják énekekről. *Pallas* egy ilyen hősi ének tartalmát már le is jegyezte („Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reiches“ cz. művének II. kötetében, 67. l.) „Beszélnek, úgy mond, a többek közt egy hatalmas és vitéz osztják legényről, ki hőslésre indulván, huszonnégy óra alatt jutott el Obdorszktól mintegy ötödfélszáz versztnyire a Szoszváig s minthogy a nászadomány tárgyában az ipával egyezsége nem juthatott, erőszakkal vitte el kedvesét oly gyorsan, mint a hogyan érkezett, miből azonban nagy háborúja fejlődött a nő rokonságával, melyben egymaga néhány ezer ellenfelét terítette le. Az efféle lovagregényeket, úgy mond, az osztjások való történeteknek veszik, de noha lehetséges, hogy tényleg van valami atyáik idejében történt igaz eseménybeli magvuk, ez meseszerűen van kibővítve és nagyítva“. (Vö. *Munkácsi* Vog. Npk. Gy. I. k. IV—V.)

Bizonyára nem kerültek el ezek az értesítések Reguly Antalunk figyelmét sem, a ki a múlt század negyvenes éveiben oly állhatatosan kutatta a vogul és osztják föld régi hagyományait. Alighogy megérkezik a vogulokhoz (1843 decz. 15-én), mindjárt az első napokban megismerkedik egy vogul énekessel, az öreg *Bachtjárral*, a ki nagy bizalommal, szinte meglepő készséggel tárta föl előtte a vogul népköltés kincsesbányáját. Reguly rögtön felismerte ez énekek nagy jelentőségét, alig egy pár hét múlva (1844 január 12-én) már örömmel értesíti szentpétervári tudós barátját, *Baert* nagyérdekű fölfedezéséről. Ezentúl most már utazásának egyik főczélja lesz a becses népnyelvi hagyományok összegyűjtése.

Az osztják énekekkel, mint Toldyhoz intézett leveléből tudjuk, 1844 őszén Berjovszkban ismerkedett meg tüzetesebben.

Ezek már tartalmuk miatt is kiváltképen érdeklik, a legnagyobb lelkesedéssel nyilatkozik róluk. Az osztják énektudomány, mint *Baer*hez írt leveléből (1845 január 16) látjuk, ekkor már szinte kiveszöben volt. Panaszkodik, hogy régi hagyományokhoz való ragaszkodás kihalt a nép lelkéből, az ifjabb nemzedék között már nem talált egyetlenegy énekest sem. Az öregek (70—100 éves aggastyánok) között is csak egy volt az egész Szoszva mellékén, a Szigvánál kettő és az Ob mellett fölfelé szintén kettő, a kik tudtak még énekeket, ismerték a régi hagyományokat, vagy legalább emlékeztek rájuk.

Az volt a szándéka, hogy az énektudó aggastyánoktól lehetőleg megszerzi az osztják népköltés összes maradványait. Azonban körülményei úgy alakultak, hogy berjzovi tartózkodását hirtelen meg kellett szakítania. 1845 febr. 29-én (az ó számítás szerint) az osztják földről Kazán felé vette útját.

Reguly osztják népköltési gyűjteménye 217 sűrűen beírt nagy ívrétű oldalra terjed (108^{1/2} kézirati ív).¹ Az énekeket megszakítatlan sorokban, egyfolytában írta, még a mondatok sincsenek elválasztva semmiféle jeggyel sem. Az egész sebtében van írva. Azon volt, hogy mentől többet írhasson le, nem is igen kérezősködött az értelem után. A helyes átírást s az értelmezést későbbre hagyta, de időközben a körülményei úgy alakultak, hogy ezt a munkát már nem végezhette el. Hunfalvy előtt többször is említette, hogy az énekek kedvéért még egyszer kellene Berjzovba és Obdorszkba mennie.

Az énekek forrásáról jó sokáig igen keveset tudunk. *Toldyhoz és Baerhez intézett leveleiből* csak azt lehetett megállapítani, hogy azoknak nagy részét Berjzovban írta. (Hunfalvy szerint az énekeket Obdorszkban írta le 1844 telén a bőradójuk lefizetésére egybesereglett osztjákoktól. [V. ö. Éjszaki osztják nyelv 218. l.] Ezért aztán én is éppen az énekek miatt legelőbb az obdorszki osztjákokat kerestem föl.)

A Reguly-féle osztják énekek értelmezése közben magam is folyton kutattam-kerestem útbaigazító adatok után, végre a Magyar Tud. Akadémia kéziratárában „*Reguly Antal Calendariuma*“ czímen (jelzése: M. Nyelvt. 12. r. 28. sz.) egy kis kolligátumban megjelentem Regulynak a vogul- és osztjákföldi utazásáról írt napló-szerű följegyzéseit. Ezekből aztán, mint már a M. Tud. Akadémia elé terjesztett jelentésemben is jeleztem,² sikerült megállapítanom, hogy az osztják énekeket Berjzovban írta le s azoknak legnagyobb része (talán mindvalamennyi) a *xārəŋ-falvi* (szigvamelléki) Nyikilov Maximtól való, kinek az ősei a Szoszva felső vidékéről *Aztes-üs*-ből származtak. Ez a szigvai osztják 1770 körül született, tehát Reguly berjzovi tartózkodása idejében 74 éves lehetett.

A mennyire Reguly naplójegyzeteiből megállapítható, az osztják énekek chronologiai (vagyis inkább naptári) sorrendben így következnek egymás után:

Reguly 1844 nov. 13-án (az ó számítás szerint) érkezik Berjzovba. Itt, mihelyt a hivatalos látogatásait elvégezte, azonnal munkához fogott. Másnap este jön hozzá egy vogul, akit ő *mirin pochlä*-nak nevez és később *Nyikilov Maxim*. Az elsőtől még aznap leír egy vogul éneket, a *Kasslah-jeri*-t, nov. 15-én már a *Puling aut-eri* (o: *Puləŋ-āwt ar*: obdorszki ének) kerül sorra. Ez nagy valószínűség szerint a később jött Nyikilov Maximtól való (Reguly nem nevezi meg az énekest). A hosszú (16 kézirati ív) *Puling aut eri*-t nov. 16-án már bevégezi, még aznap megkezdi a még terjedelmesebb (19 kézirati ív) *Leugudob ar*-t (o: *Leu-kudəp ar*: Szoszvaközépi ének). Másnap egész nap dolgoznak, nov. 18-án már ezt is bevégezi. Az öreg énekes, úgy látszik, belefáradt a munkába, haza megy (der alte peschnik geht nach hause — ich halte ruhe — jegyzi Reguly a naplójába).

Szinte hihetetlennek látszik, hogy három nap alatt 35 kézirati ív terjedelmű éneket írt le.

¹ Hunfalvy még 116 kézirati ívet látott. Azonban két ének hiányzik a gyűjteményből, valahol lappang.

² *Nyelvészeti tanulmányutam az éjszaki osztjákok földén*. Bpesti Szemle 1905. 345. sz.

Most pár napig szünetel az énekmondás, csak nov. 21-én ír le három vogul medveéneket, de már másnap (tehát nov. 22-én) fölfogad egy *pes*-nemzetségbeli embert énekesnek, a nevét nem jegyzi be a naplójába, de egyéb írásai segítségével sikerült megállapítanom, hogy ez a *pes*-nemzetségbeli énekes a $\chi\bar{a}r\bar{o}n$ -falvi Nyikilov Maxim volt, a kitől már előbb két osztják éneket szerzett meg (v. ö. Nyelvészeti tanulmányutam 42. l.) Nov. 23-án este már a *Samasus eri*-t (o: *saməs-uaš ar*: Szamesz [or. Чемашево] város énekét [12 kézirati iv] írja, másnap ezt is befejezi, megint egy osztják éneket kezd az *Uort ar*-t (o: *òrt ar*) tk. az Aranyfejedelem énekét, nov. 26-án ezzel is elkészült [10 kézirati iv]).

Nov. 28-án kezdik a *jeli ar*-t (o: *ìèli-uaš ar*: *ìèli* város éneke), egész nap folyton ír, két napi fárasztó munka után ezt a hosszú (19 kézirati iv terjedelmű) éneket is befejezi. Még aznap leír egy vogul éneket is, a *jelping mesi eri*-t.

Nov. 30-án leírja a *Nating ar* (o: *nüvəŋ-iax ar*) = Nadym-vidéki nép énekét (8 kézirati iv) és a *Lungaut nyüll ar*-t (o: *Lòŋk-äuyət-ńol ar*) *Loŋk*-hegyfok énekét (4 kézirati iv).

Decz. 1-én írja le a *Kant Tärom ar*-t (o: *Muuŋkēs-χānt-törəm ar*) a Munkeszi Hadisten énekét (7 kézirati iv). Ugyanekkor azt jegyzi naplójába: „brust und kopf sehr angegriffen vom vielen schreiben“. Másnap az énekes haza megy, bizonyára az is kifáradt.

Decz. 4-én Reguly Tegi-be (o: *tək-kòrt*) utazik, ott meghál. Onnét Katschegat mögé utazik *Asspochling oikä*-hoz, Katschegat-ban marad éjjelre, innen már másnap este visszatér Berjozovba, ugyanakkor Maxim is megérkezik. (Az erre vonatkozó bejegyzés deczember 6.: komme abends nach hause. Maxim komt [sic!] auch an).

Ez is csak megerősíthet abban a föltevésünkben, hogy a *pes*-nemzetségbeli énekes Maxim volt.

Reguly *Ass pohling oikä*-hoz az énekek miatt utazott, mert egy jegyzetben (az írásai közt) azt írja: „in tegi Ass pohleng kum — Achtes us erit kasi, in vuesohti sind Paster magam u. Achtes us magam“.

Decz. 8-án az *Asspogol eri*-t (o: *ās-povəl ar*) = az Obfalvi éneket írja le. Ez az ének hiányzik a gyűjteményből, de Hunfalvy még látta. (V. ö. Éjszaki osztják nyelv 19. l.)

Maxim vogul regéket is tudott, a decz. 8-iki bejegyzés szerint tőle valók a *Sarnyu äter müit* és a *vatakum*.

Decz. 9-én leírja a *Pälm tarom ar*-t (o: *Poləm-törəm ar*), a pelimvidéki istenség énekét (3 kézirati iv), még aznap este elmondja neki Maxim a *chan müit cz.* vogul regét is.

Decz. 10-én Maxim haza ment (Maxim ging nach hause). Ettől kezdve decz. 20-ig (mintegy 10 napon át) szünetel az énekmondás. Amint azonban decz. 20-án Nyikilov megérkezik, megint új éneket kezdenek. (A napló szerint: „abends Nyikilov — ich schreibe lied“.)

Decz. 21-én befejezik az *äter jänimem eri* (osztjákul: *òrt ènməm ar*) cz. éneket (8 kézirati iv), mely az Aranyfejedelem növekedéséről szól. Amint ezt bevégzik, a *watu kum müjt*-ot folytatják. Ez is azt bizonyítja, hogy az énekmondó is Nyikilov volt. (V. ö. a decz. 8-iki bejegyzéssel).

E szerint tehát pontosan ki lehet mutatni, hogy Reguly a ma is meglevő 10 hősi éneket Berjozovban írta le 1844 nov. 16-tól decz. 21-ig.

Nem tudom kimutatni az eredetét két éneknek, ú. m. a *Schüper naj ankem ar* (o: *šobər-naž àngəm ār*)-nak, mely most hiányzik a gyűjteményből, de Hunfalvy még látta s két ívnyi terjedelműnek mondja (v. ö. A vogul föld és nép 70. l.), továbbá a *Tormä kaltmem kali ko* (o: *tòrmä kaltmëm kali-žo* = égbe föltetszett véres ember) cz. medvéénekeknek, melyet már kiadtam. (L. Osztyák Népköltési Gyűjtemény 219—247. l.)

Hogy a naplóban megjelölt énekeket mind a *peš*-nemzetségbeli énekestől szerezte, azt bizonyítja egyébként az a szeletke papir is, melyet *Munkácsi Bernát* talált Reguly írásai között. (V. ö. Vog. Népk. Gyűjt. I. köt. XX. l.). Erre a papirra nyilván az osztják énekekre vonatkozó (talán *Baer*-hez intézett) eredeti fogalmazványa van jegyezve. Egészében így hangzik:

„Ich habe über 80 bogen gesänge geschrieben; so sammeln wir, was uns die Zeit noch reicht; denn in etlichen jahren wird alles verloren sein. Von den greisen, die noch gesänge kennen, giebt es auf der Ssoswa nur *einen*, auf der Ssigwa *zwei* und auf dem Ob hier auch *zwei*. Diese leute sind zwischen 70 und 100 und leben oder wenigstens die kraft ihres gedächtnisses kann binnen eines jahres geendigt sein. *Diese 80 bogen habe ich alle aus dem munde eines einzigen mannes geschrieben; er ist von der Ssigwa*. Alle diese lieder sind kriegslieder.“

Mint fõntebb láttuk, a többi ének is ettõl a szigvai énekestõl való, a ki nem lehetett más, mint a *χάρων*-falvi *Nyikilov Maxim*, kinek a családfáját is megtaláljuk Reguly-írásai között. (V. ö. Nyelvészeti tanulmányutam 42—43. l.)

E csodálatos emlékezõtehetséggel megáldott öreg énekes ajkáról Reguly circa 18000 verssort jegyzett le, terjedelmére nézve tehát a finn Kalevala-val vetekedik.

A gyűjteményben levõ énekek — egynek kivételével, mely a medvekultuszra vonatkozik — mind epikus tartalmúak. Az ilyen énekekben maguk az istenek vagy nemzetségi bálványszellemek mondják el viselt dolgaikat. A hõsök kultusza nyilatkozik meg bennük, mert ezek az istenek, bálványok a nép hõs korában nemzeti hõsök voltak, kiknek élete jórészt hadakozásban telt el.

A hõsök aztán a „közönséges emberkorabeli világ beálltakor“ rendszeren „véráldozatot, ételáldozatot elfogadó“ bálványistenségekke (*lõhk*) ülepednek. Minden nemzetségnek megvan a maga *lõhk*-ja (sokszor még több is van egynél, mert kettõ-hárman is ülepedhetnek bálványnyá). Ezeknek a tiszteletére áldozatok alkalmával énekeket mondanak, melyekben az illetõ bálványistenségnek a viselt dolgait, hõstetteit éneklik meg. Azért az ilyen énekeket *lõhk-ār*-nak, azaz bálványéneknek is mondják. Általánosan elterjedt neve azonban a *tārən ār* tk. „vészés ének“, mert többnyire egy-egy vidék pusztulásáról van szó ezekben az énekekben. Az egyik törzs ugyanis haddal támad a másikra, leöldöszik egymást, a hõsök közül alig egy-kettõ marad életben. Az „énekvivõ hõs“ (*ār-tõvī xui*) látja a vést, pusztulást (*tārən*) s elmondja azon sorjában. Ez az értelme a vogul *tērniñ ēri*-nek is.

Igen valószínű, hogy a *tārən* eredetileg mythikus személy volt. *Patkanov* a pusztító tüz és a had istenségét sejtı benne. Az énekekben csakugyan többnyire megszemélyesítve fordul elõ. Igen gyakran szó van a *tārən* arczáról (*tārən uēs*)¹

¹Nem egészen bizonyos, hogy a *uēs* itt csakugyan arcz-ot jelent-e, mert van *tārən kul* (= *tārən ördõge*), ennek parallelje lehet a *tārən uēs* (*tārən szõrnyetege*). A *uēs*, viziszõrnyeteg.

pl. *tāran uēs uantli zo* = 'tāran arcját nem látott ember' = a ki még nem volt harcban.¹

A hősoket a *tāran* köde (*tāran siu*) szállja meg, mikor öldösik egymást. Az ellenséges városban rendszeren „hét nyelvű *tāran* tüzet“ (*lābat nālməp tāran-tut*) gyujtanak, mikor fölégetik.²

Annyi bizonyos, hogy a 'tűz' nevezetes szerepet játszik az osztják áldozatoknál. Ilyen alkalmakkor még ma is rendszeren tüzet raknak és a tüzet az áldozati állatok vérével megfecskenedik, ételt is dobálnak bele. Az is megtörténik, hogy ilyenkor a tűzhöz is idéző igéket mondanak (mint pl. vulpas-i áldozaton, melynek szemtanuja voltam).

A vogulban *tērən* 'kór betettség'. (Vog. Népk. Gyűjt. I. 171. II. 283.)

E szónak Munkácsi 'fegyver' jelentését is felhossa, melynek alapján a *tērniñ ēri*'-t 'fegyveres vagy hadi éneknek' mondja (NyK. 21: 384). Itt azonban alighanem tévedett, mert a medveénekekben (III. 99) előforduló *sairēpiñ tērən*, *kasūjiñ tērən* kifejezést inkább 'fejszés vésznek, késes vésznek' kell értelmeznünk, nem 'fejszés fegyver'-nek, késes fegyver'-nek. Igen valószínű, hogy a *tērēm* 'ütőszer' (III. 405.), 'fegyver' (III. 523.) is eredetileg *tērən* volt, csak az énekes torzította el, mert a szó eredeti jelentését sem ismerte.

* * *

A hősi énekeket sokszor zenekíséret mellett adják elő. Az osztjákoknak két hangszerük is van. Az egyik a *nārəs-juu* (zene-fa). Ez igen primitív öthúros hangszerszám: egy hosszúkás, vékony fenyőfából készített ládika. A húrjait rénszarvas-ínból készítik s a használat előtt halenyvvel jól bedörzsölik s úgy pengetik. A hangláda hossza körülbelül 5—6 arasz, legnagyobb szélességében az átmérője másfél arasznyi. Alakjára nézve hasonlít a halhoz.

A másik hangszerük ennél már jóval tökéletesebb. Ez madáralakú. A hangláda a madár törzse, melynek a hasas végére függőlegesen vagy egy kissé tompult szög alatt hosszú farúd van erősítve: ez a nyaka, mely egy madár vagy állatfejen végződik. A neve: *tōrəp-juu* = darualakú hárfá. Az oroszok *лебедь*-nek (hattyú) nevezik. A nyak és a hangszer felső fedele között kilencz vastag rézhúr van kifeszítve.

Ezekkel a hangszerekkel azonban inkább a medveünnepi színjátékokat s az ú. n. állaténekeket (táncénekeket) kísérik. Ilyeneket bőven találunk Munkácsi Vogul népköltési gyűjteménye IV. kötetében (pl. A jávor ének, Az egér éneke, A nyúl éneke stb.). Az állaténekeket ugyanis rithmikus testmozdulatokkal adják elő, az egyes állatokat utánózzák. Ez a szokás még a totemisztikus korba nyúlik vissza, eredetileg bizonyára varázserőt tulajdonítottak neki. Ma is „szent dolognak“ tartják, mert az ilyen táncokban az asszonyok nem vehetnek részt.

¹ Patkanov-nál ehhez hasonló kifejezés: *Taran vet, xut vet ujem* (II: 62.) = „der das Tāran Gesicht (symbol des feuers) und das Fischgesicht, (symbol des Wassers) geschaut hat“. Ez utóbbi nyilván tévedés, mert az osztják *xut* jelentése nem 'fisch', hanem a vogul *xul*-nak megfelelően 'emésztő betegség'. (V. ö. Vog. Népkölt. I. 96., II. 4.)

² Patkanov-nál: *ār nālməp tāran tut nai anka* = „vielzüngiges Tāran-feuer“ oder „vielzüngiger mund der Tāran“. Az utóbbi értelmezés helytelen, mert az északi-osztják-énekekben rendszeren *ār-nālməp tāran-tut* van, sohasem *löl* (mellyel a déli osztják *tut* 'szájnyílás' összevethető volna).

(A medveünnepi színjátékokban még az asszonyszerepeket is nyirhéjálarczos férfiak adják.)

Az énekmondóknak aligha lehetett külön rendjük, mert hiszen az énektudomány már természeténél fogva sem öröklődhetik föltétlenül apáról fiúra, hanem a kikben megvolt az arravaló tehetség, hajlandóság, azok egy-egy híresebb öreg énekestől elsajátíthatták az énekmondás művészetét.

Igy szállt az ének szájról-szájra.

Annai bizonyos, hogy az énekeseket megbecsülték, mert nekik az áldozati ünnepeken igen fontos szerepük volt. Az énektudomány — mint fentebb jeleztem — már Reguly idejében is kiveszöbben volt, ma sincs különben. Bizony sokszor megtörténik, hogy egy nagyobb áldozati ünnepre messze földről kell énekest hozatniok, mert az egész nemzetségben nincs énektudó ember. Az ifjabb nemzedék már nem is érti meg az énekek nyelvét (*ίς ί(αζαη)*), ezért aztán az érdeklődése is mindinkább ellanyhul. Az öreg osztjások eleget panaszkodtak e miatt.

Az orosz hittérítők is nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy ezek az ősi hagyományok mennél előbb feledésbe merüljenek. Obdorszkban tanuja voltam egy osztják család megkeresztelésének. A keresztelő szerzetes a család idősebb tagjait az ikon (*rus töröm*) elé vezette és szentül megfogadtatta velük, hogy ezután bálványokat dicsőítő ocsmány énekeket nem mondanak, sőt a helyet is elkerülik, a hol ilyeneket hallhatnának.

Az előretörő új vallás a bálványok nagy részét már a rengeteg erdőbe üzte, lassanként ezeket a bálványénekeket is kiirtja.

Ilyen körülmények között Regulyknak igazán örök érdeme, hogy megmentette az elpusztulástól ezeket a veszendőbe jutott népnyelvi hagyományokat, melyek nemcsak összehasonlító nyelvtudományunk műveléséhez, hanem a néplélek megismeréséhez s a kezdetleges társadalom kialakulásához, továbbá a finnugor mythológiához is rendkívül becses anyagot szolgáltatnak.

Reguly összesen 12 hősi éneket jegyzett le, ezek közül azonban, mint már fentebb is említettem, ma csak tizet találunk a M. Tud. Akadémia kéziratárában őrzött gyűjteményben, mert kettő ú. m. az *Ass pogol eri* (o: *ās-pōvəl ūr*: Obfalvi ének) és a *Schäper naj ankem ūr* (o: *šobār-naj àηcam ūr*: *šobār v. šābār*-nő anyám éneke) már a kéziratok rendezése alkalmával is hiányzott, tehát lappang valahol.

A gyűjteményben levő énekek közül négy hősi éneket ú. m. a munkeszi Hadisten énekét (*Μυνηκēs-χᾶnt-töröm ūr*), a pelimi isten énekét (*Poləm-töröm ūr*), a bálvány-hegyfoki éneket (*Loηk-āyot-īol ūr*), a nadymvidéki nép énekét (*NāDəη-īaη ūr*), továbbá „az égbe föltetszett csoda-ember“ (*Torma kallməm kali-xo*) cz. medveéneket megfejtve (magyar és német fordítással ellátva) közzétettem a „Zichy Jenő gróf Harmadik Ázsiai Utazása“ cz. sorozat V. kötetében „Osztják Népköltési Gyűjtemény“ czimen.

Ez alkalommal, ha csak vázlatosan is, a többi éneket fogom ismertetni, melyeknek nagy részét megfejtve és magyarázatokkal ellátva már legközelebb sajtó alá adhatom.

Ismertetésemben az időrendi sort követem:

Az elsőnek kettős czime van: *Puling aut eri. Nating jach ar* (o: *Puləη-āyot ūr. NāDəη-īaη ūr*) vagyis „Obdorszki (tk. Polujmelléki hegyfok) ének. A nadym-melléki nép éneke“.

Mindjárt az ének legelején „a táplálékos tenger torkolatát őrző három városról“ van szó. Erre vonatkozólag Reguly tollából a következő jegyzetet találjuk: „Dies Pulingaut (o: *Puləŋ-āuət*) gorod war Pulgjakeurt (o: *Puləŋ-ia-kört*), das andere gorod, welches vom meere kam, war an der mündung des Nading (*Nāpəŋ iəvān* = Nadym-folyó), es war sehr gross und hatte 8000 Mann unter sich. In Pulingaut (o: *Puləŋ-āuət*: Polujmelléki hegyfok) waren zwei gorod, eines Puly ja keurt (o: *Puləŋ-iax-kört*), das andere auf dem orte des heutigen Obdorsk. Ein drittes gorod war auf den lungaut nyäll (o: *lök-āuət-nol*: bálványhegyfok), das hatte aber ein besonderes volk und besitzt ihr eigenes lied“.

Az ének a poluj-hegyfoki fejedelem (*oimat-iax-xo xuməŋ nəri* = *oimat-nép-embere-habos-szablya*) hőléséről szól. Nagy haddal indulnak a *šəvər* nagy városba, melyet a *šəvər*-fejedelem hét fiával őriz, hogy megszerezzék a *šəvər* kis fejedelemléányt.

Hogy ez a *šəvər*-város hol feküdt, azt az énekből nehéz megállapítanunk, mindössze annyit mond, hogy „a *šəvər*-csónakos, *kəmi* evezős kis folyó középső részén van. Minthogy azonban körülbelül két heti vízi utazás után érnek oda (vagy mint az ének mondja: „a húsos hónap felén így mennek, a csontos hónap felén így mennek“), talán azonosíthatjuk a déli osztják mondában emlegetett *T'āpar-voš*-sal, melynek földrajzi fekvésére nézve az irtistorkolati Naryn járásnak osztják *T'āpar mir* (fāpar-nép) nevében s a vidék főhelye, a Юрты Цингалинскія közelében lévő régi földvárban van igazoló adatunk. (V. ö. *Patkanov*: Irtysch-Ostjaken I. 164. II. 225, továbbá *Munkácsi*: *Vogul Népk. Gy.* II. 0173—0177. l.) Ezt annál is inkább föltehetjük, mert mint *Patkanov* népköltési gyűjteményében (Die Irtysch-Ostjaken und ihre Volkspoesie II. 40—81. l.) a „Jävetta kətpe xui T'āpar nəŋ kət pagerəŋ“ (a csapókezű ember és a T'āpar nəŋ két fiáról) cz. regeképpen előadott hősenekből látjuk, a *fāpar*-városbeliek nagy harcokat vívnak az Ob alvidéken lakó szamojéd hősökkel is.

Mikor a polujmelléki hősök a *šəvər*-hegyfok alá érkeznek, olyan erővel húzzák meg az evezőket, hogy a kicsapó hullámok még a meredek partra is föl-futnak. A *šəvər*-fejedelem-öreg hét felnőtt fiával „a deszkája ragyogó sátorból“ nézi őket. A mint a révbe érnek, legelsőnek a hadvezető „Fehér-hó-deres (?) páncél“ ugrik ki a partra, ezüstmarkolatú híres kardját a vállára veti s úgy kúszik föl „a százfokú lépcsővel ellátott halomra“. Utána mennek a testvérei. Legutolsónak marad az *ének-vivő hős* (*oimat-nép-embere-habos szablya*).

A várfokon fegyveres nép állja útjokat, de a Fehér-hó-deres-páncél lehurrogja őket, mire „a nehéz szablyát emelt sok fejedelemlős nehéz szablyája hegyét leszúrja a földbe, a kemény ijt vont sok fejedelemlős az ija idegét lebocsátja. A tömeg szétnyílik előttük, szabadon mehetnek „a város fejének híres házába“. A *šəvər*-fejedelem szívesen fogadja őket, nagy lakomát csapnak, sokáig elbeszélgetnek. Estefelé a polujmelléki hősök leszállnak a parthoz, ott „meghálásra való lombos sátrakat vágnak“.

Másnap kezdődik a leánykérés. „A nász-feje neves hős“ „két botos két kéro embert“ küld föl a várba. Ezek alig jártak kétszer-háromszor, a leányt „egy nyilas díj nélkül“ megkapják. Majd némán, hallgatagon kezdenek lohogni,

végre megszólalnak: „A *šobər*-fejedelemleány díjául a fehér-hó-deres(?)-pánczél kéri“. A hős erre híres pánczélját magáról lerántja s eléjük dobja, „futó-gyermek magasságyira leállítja“, azok egy vastag rudat szúrnak alá, úgy viszik föl a várba.

A többi fejedelemhős pánczélját is kéri, de azok a „hét *tārən* (pusztulás) járta helyen“ erős pánczéljuktól nem akarnak megválni, egy nő díjául nem is adják oda.

A kis *šobər*-fejedelemleányt mégis fölkészítik. A menyasszonyt (*meñ-nè*) a lépcsős halom tetejére két öreg asszony vezeti. Mikor a várlépcső fejéhez odaérnek, nem akar tovább menni, legidősebb bátyjától hozományul *šobər*-ezüstitől szikrázó pánczélját kéri. Nem kapja meg, ezért bátyjának szemrehányást tesz, így megy le a lépcsőn, de mikor a révbe ér, itt megint leül. Megfogadja, hogy addig nem száll a „menyasszonyi csónakra“, míg bátyja a kérését nem teljesíti.

A szóváltást hallják a hőslők is, kik már indulásra készen tartják ezüzeit. Fehér-hó-deres(?)-pánczél iszonyú haragra lobban, a csónakból kiugrik a partra, fölrohan a várba s a leány bátyját „tokhal álla formájú kemény öklével úgy fejbevágyja, hogy az lerogyik. Mire föleszmélt, sógora már a lépcsős halom fejéhez ért, utánarugaszkodik s kardjával kettéhasítja.

Erre aztán harczba keverednek. A nagy küzdelemben sokan elpusztulnak, maga az énekvivő hős is alig tud megmenekülni. A csónakja elmerül, egy fűcsomó alatt úszik tovább, hogy észre ne vegyék. Mikor már jó messzire jutott, egy vízbe fordult görbe fa mellett kikúszik a partra.

A *šobər*-hősök mégis meglátják és üldözöbe veszik, de előlük egy gyep-tőzeg alá rejtőzik s aztán a sűrű vadonba menekül.

A *šobər* kis fejedelemleány titkon eleséget hoz neki, aztán tovább megy, hazajába törekszik, de a rengetegben eltéved. Már-már téltre vált az idő, az elesége rég elfogyott. Az éhségtől, fáradságtól gyötörve egy gyökeres fa tövében összeesik. Szablyáját, a híres kardot, ismertető jelül a fa ágára akasztja. Erről majd megtudják, a kik errefelé vadásznak, hogy az *oimat*-nép-embere fűrtös fejedelemhős verébleke, vércseleke itt szállt el.

Majd kitavaszkodik. Fölneszel: a vadludak, réczék repülése hallszik, erdei ember szíve csak úgy hányódik.

Egyszer csak úgy rémlik előtte, mintha a Fehér-hó-deres(?)-pánczél fia hangját hallaná. Atyai bosszúokát keresni készül. Hallja, a mint embereihez szól.

Nagynehezen föltápaszkodik, erejének végső megfeszítésével megcsapja a kardot: a híres kard csengése messzire hallik. Az öcsese ráismer a kard csengésére, de az emberei nem akarják elhinni, hogy az *oimat*-nép-embere életben van.

Megcsapja még egyszer: *šobər*-ezüst hangjának csengése „a nős hét vidéket, az uras hat vidéket teljesen bejárja“. Erre aztán kikötnek a partra, a fák között bújkálva mindenütt keresik, végre rábukkannak. Posztógöngyölegbe csavarják, úgy viszik le a csónakhoz. Mint a kis gyermeket etetik, itatják, végre ismét erőre kap. Mire odaérnek a *šobər*-vár alá, már ő vezetheti a bosszúálló hadat.

A *šobər*-hősöket éjnek idején lepik meg. Mély álmukban ütnek rájuk. „Egy álló nyilas téren“ a *šobər* nagy várost, a kami nagy hegyfokot teljesen leverik.

A *šobər*-hősök egyenként menekülnek, de a polujmellékiek üldözöbe veszik, ki-ki megtalálja a párját. Az énekvivő hős mindenütt a nyomukban van. A megnyilazott hősöknek a fejét veszi. Azok hiába könyörögnek hozzá, nem kegyelmez nekik: „inas nyakuk csigolyáját“ kettévágja, sok fűrtben dús fejüket meg odébb rúgja, pánczélos férfiruhájukat lehúzza.

Az *oimat*-hősök közül is elesik egy-kettő. Ezeket meg „két fa elválasztó közén maga mögött hagyja“ (= elkerüli).

Végre meglátja, hogy az öreg *šobər*-fejedelem is arrafelé iramodik. Ezt üldözöbe veszi („nyuszt-kereső kopó módjára utána áll“). Hirtelen szembekerül vele, párviadalra kelnek („a kétfelől való ember nyilas terét állják“). Hiába nyilazzák egymást, erős páncézljukat a vasas nyilak még csak nem is surolják. Nyilas tegyük kifogy, ijjal rohannak egymásra, karddal csapkolódnak. Az ijuk, kardjuk darabokra törik, „négykézre-lábra jutnak“, birkózni kezdenek. A *šobər*-öreg mármár legyőzi hősünket, „kis csónakos ember ülésével“ reátelepedik, s eltört kardja hegyét megtalálja s a torkának fogja. A fejét *Num-Törəm* atyának üvölti föl, a vérét pedig a „szentséges földnek“ ajánlja. De hirtelen lefordul róla, az oldalából csak úgy ömlik a vér: egy nyíl találta. Hősünk fölugrik, hozzálép, a feje bőrét le akarja nyúzni, de az öreg *šobər*-fejedelem „nyolcz ház nagyságú szentséges kővé ülepedett“.

Bálványnagyságú erős heve árad feléje:

„*Oimat*-nép embere-habos szablya vönk, veréblelkem végét ha vetted is, sok fűrtben dús felbőrömet neked nem adom . . .“

Csak most veszi észre, hogy az öregot az egyik öcsce (az erős-öklü-fejedelem-öklével-fölérő-csengős-hátú-erős-ij) nyilazta le, ki a *šobər*-fejedelem legöregebb fiát vette üzőbe, vele aztán „szárnyas állat hét alakjában, vízihal hat alakjában“ a világ hét táját mind bejárta, még a Felső-Ég atya aranytetőnyilású tetőnyilásos házába is fölmentek. (Az üldözött hős ott keresett menedéket). Mikor onnét a földre leszálltak, a *šobər*-ezüsttől-szikrázó-pánczelt megölte, de az is „nyolcz ház nagyságú szentséges kővé ülepedett“.

Most már ketten visszamennek a *šobər*-városba. Az aprólegények azt teljesen fölégették, csak a tüzeméztette hét oszlopa, tüzeméztette hat oszlopa áll még.

A menyasszonyt már elébb elhelyezték a „díszes csónakban“, a legények is útrakészen várnak. Mikor már éppen indulóban vannak, még egy hős érkezik az övéik közül (a kerek-kő-bálvány), ki az egyik *šobər*-hősnek sok fűrtben dús fejbőrét az ija végére akasztotta. A legények evezőt ragadnak s mennek vissza az *oimat*-nép három városába. Oda megérkeznek, a *šobər*-fejedelemhősök gyűjtötte *šobər*-ezüst bőségét kiemelik a partra s ígyen éldegélnek tovább. A közönséges ember korabeli világ beálltakor a két hős bálványnya ülepedik. Az egyik a polujmelléki hegyfokon „a deszkája ragyogó bálványsátorban“ fogadja az áldozatokat, a másik pedig a táplálékos tenger torkolatához megy, „vízi királyfi hajfonatos fejedelemhős“ gyanánt ott ül majd, a nős hét vidékre, az uras hat vidékre „vizes hátszárnyú hátszárnyas halat“ küld onnét, hogy az éhező emberek éhségét megszüntesse.

A poluji hegyfok éneke, mint láthatjuk, két részre oszlik. Az első a nászba induló hadat, a leánykérést s a hozzáfűződő részleteket tárja elénk igen szemléletesen. A főesemény köré élénk epizódokat is csoportosít.

A második rész teljes egészében a bosszúálló hadjárattal foglalkozik. A részletek pl. a vár megszállása, a hősök küzdelme stb. itt is erősen kiválnak, rendkívül élénk, mozgalmas képekben jelennek meg előttünk.

* * *

A „Szoszvaközépi“ ének (*Lev-kudap ár*) a szoszvaközépi bálványistenség nőszerző hadjáratáról szól. *Munkácsi* is közöl egy hősi éneket róla (Vog. Népk. Gyűjt. II. 160—180). „*Ta'it-kwoitl qjku térnin̄ eryl̄* — a szoszvaközépi öreg hősi éneke“ czímen, de ebben az énekben egyéb hadi műveleteit mondja el, melyek között legnevezetesebb az óriás *meŋkw* legyőzése. A Reguly-féle osztják ének sok új adatot szolgáltat e vogul-osztják bálványistenség eddig ismert történeti mithoszaihoz.

Az osztják ének szerint *Num-Töröm* (a felső Ég) atya a Szoszva középső vidékén, a „fekete vizű“ Szoszva-folyó hágójára egy favárat igézett. A vár neve: „*noxsəŋ-iax-xo-noγəš-pun-xoli-uaš*, *uaŋəŋ-iax-xo-uaŋ-puni-xoli-uaš* = nyusztos nép emberének nyusztprémében gazdag városa stb“. Azt is megtudjuk az énekből, hogy a Szoszva két partján „földje magas, fája magas, sok hegyfok“ van s a magas fák ágain *šəs*-ezüsttel teli nyírhéj-puttonyok lógnak. Az énekvivő hős, a későbbi szoszvaközépi bálványistenség: *noxsəŋ-iax-xo-noγəš-pun-xoli ört* = nyusztos-nép-embere, nyusztprémében bővölködő fejedelembős. A vogul énekben csak *sijin̄ q̄tər*, *namin̄ q̄tər* = „híres fejedelembős, neves fejedelembős“ néven szerepel, de a páncézlját már ez is „nyusztbőrös válla fölé, medvebőrös válla fölé“ veszi föl. (V. ö. Vog. Népk. Gy. II. 163.)

Az osztják ének tartalma röviden a következő: A fejedelembős házasodni akar, de magához illő fejedelemléánynak a hírét nem hallja. Az öcsce (*pas-taŋla-nŋəŋ-kəšči*) vadászat közben olyan messzire elkalandozott, hogy onnét gyalogszerrel nem jöhetett vissza, tehát *holló*-alakban igyekezett hazafelé. Útközben azonban hőslökkel találkozik, kihallgatja a beszédüket s ily módon megtudja, hogy a *xuəŋ-xo ɔn uaš*-ban (a *xuəŋ* várban) egy szépséges fejedelemléány növekedik.

A hőslöket tehát *holló*-alakban odáig elkíséri. Meglátja a leányt is, aztán éles hangon sivitva elröppenik. A hét fejedelembős legöregebbje rögtön nyilat ránt elő s utána ereszti, de csak három tollát horzsolja, szerencsésen hazarepült. Biztatja bátyját a hőslésre. A hadjáratra fölkészülnek, el is mennek.

A énekből meg lehet állapítani azt is, hogy a leány városa az Ob alsó vidékén van. Ez aligha lehet más, mint a mai *Kuševat* orosz egyházas község, (melynek osztják neve: *xuə-āuət* vagyis: *xuə*-hegyfok). Ez a község a *Kunovat*-folyó mellett fekszik. A mai helységtől nem messze egy régi földvár romjai láthatók. Az énekben megjelölt *xuəŋ-xo ɔn uaš*, *xuəŋ-xo ɔn āuət* tehát ezzel azonosítható.

A *xuəŋ*-várbeli öreg fejedelem szívesen fogadja a szoszvaközépi hőslöket, kik a lakoma végeztével lemennek a révbe éjjeli szállásra. A két testvér azon-

ban nem nyugszik, a leányt szeretnék látni. Éjnek idején titokban fölmennek a várba s megkeresik a „húsz-nő-járta őrzőházat“, ahol a leányok egy öreg asszony fölügyelete alatt vannak. Amint az ajtaját betaszítják, a nők szétrebbenek, egy kendő mögé hárman is bújnak.

Az öreg asszony megvendégeli a hősokeket s az öcs megkéri a leányt a bátyja részére, aztán maga eltávozik, de a bátyját otthagyja a leánynál.

Másnap reggel a leányt két asszony levezeti a révbe, elhelyezik a „nász-csónakba“ s a hőslők hazafelé indulnak.

Útközben egy nagy tó közepén három fás szigetet találnak, a középső szigeten kikötnek, hogy az evezősök pihenjenek. Az ifjú menyecske elkéri az ura kését, hogy az erdőben nyírhéj-edénynek való fahéjat hánthasson. Az ura beleegyezik s az asszony bemegy a sziget belsejébe. Hirtelen erős fergeteg támad, majdnem elsodorja a parton levőket. Mikor kitisztul, a hőslők észreveszik, hogy a fiatal asszonyt egy csodamadár az övénel fogva a magasba emeli. Az öcs hirtelen nyilat ragad, a csodamadarat megczélozza, de csak három tollát találja. A hőslők azt hiszik, hogy rászedték őket. A fejedelem öcsese visszamegy a leány várába, azt romba dönti. A szoszvaközépi hősök mégis csak asszony nélkül térnek haza.

Az öcs télen megint elmegy vadászni, csak nagysokára érkezik vissza, ismét holló alakjában. Bátyjának hírül hozza, hogy a fiatal asszonyt a szárnyas bálvány (*τοξλοη λὀηκ*) ragadta el a bátyja számára, ki az Ob felső vidékén egy veszedelmes ingoványtól körülvelt várban székel.

Az öcsese tanácsára megint hadra készülnek. Az Ob felső vidékén két orosz fejedelemhős is csatlakozik hozzájuk. Az Ob-folyó medre mindegyre keskenyebb lesz, csónakon már nem is mehetnek, gyalogszerrel indulnak tovább, végre megérkeznek az ingoványtól körülvelt várhoz. Oda csak csellet juthatnak be. Az öcsese találkozik az asszonynyal, azt az ura ellen árulásra bírja. Az asszony ugyanis családsággal ráveszi az urát arra, hogy vesse le a pánczéllját. Aztán éjjel, míg az ura alszik, pánczéllját bevarrja, az iját eltöri, a kardját pedig a markolatában meglazítja. Ilyen árulással a vogul énekekben is találkozunk, a *lar-vosi* fejedelemhős is így pusztult el. (V. ö. *Munkácsi Vog. Népk. Gyűjt. II. 83.*)

Mikor az ellenség megrohanja, a pánczéllját nem tudja fölvenni, a fegyvereit sem használhatja — végre is obi fajd alakjában kirepül a háztető nyílásán. De az „éleshegyű-buzogányos kard“ is hirtelen kifordul az ajtón s nyolezágú szaru-nyilat ereszt utána. A nyíl találja, nagy vergődéssel a város közepére esik. Ekkor azonban himnyúl alakjában elugrik, de hősünk három darabra vágja, majd egéralakban igyekszik elmenekülni, de a hős ismét három darabra vágja, végre is a tűzbe dobja.

A többi hősokeket is üldözőbe veszik. Míg ezek odajárnak, az egyik orosz hős az énekvivő hőst a keskeny hídról az ingoványba löki s csak azzal a föltétellel húzza ki, ha az asszonyt neki adja. Mikor erőnek erejével a kárpit mögé akar bújni, a másik orosz fejedelemhős a kardjával kettéhasítja. Végre jön a szoszvaközépi fejedelem öcsese is, ki a szárnyas bálvány (*τοξλοη λὀηκ*) után indult s a világ hét táját, a világ hat táját mind bejárták, míg annak sok fűrtben dús

fejbőrét az ija végére akaszthatta. A várat már előbb földülták, a kincseken megszoztokodnak és hazamennek, most már viszik az asszonyt is.

A két szoszvaközépi fejedelemlhős „az idős ember sok idejét, a koros ember sok korát“ ighen fogyasztja, míg végre közös elhatározással bálványnyá ülepednek.

A szoszvaközépi öreg a feleségével együtt a bálványsátorba kerül. Az osztják emberkorabeli világ beálltakor ott fogadják az áldozatokat. Nőnek, férfinak érintetlen szentséges földet ott szereztek. Az öcsese (hegyes-élű-buzogányos kard) pedig a fehervízű táplálékos Szigva forrásvidékén a varjú-orr-rajzos ragyogó Ural oldalán „ajtaja nem található kőtetőnyilasos hét házban, ajtaja nem található hat házban ül“ s a rénbikás szamojéd ember véres áldozatát ott fogyasztja.

A szoszvaközépi bálványistenség szent helyét *Munkácsi B.* egész pontosan meghatározta. *Sortiŋ-jü ūs* (Сартыньинское) és *Pupxəŋ-paul* (Тоболдинские) között, amattól mintegy 22 versztnyire aláfelé. (V. ö. Vogul Népköltési Gyűjt. II. 021 l.)

Gondatti magát a bálványt is látta. Ez egy emberi alakra faragott fatuskó, mely gazdagon föl van diszítve ruhákkal és csillogó, csörgő csecsebeesékekkel. Más közelálló házikókban vannak elhelyezve a bálvány tisztelőire áldozott mindenféle értékes holmik (bőrök, ruhák stb.), melyeket a hívektől a bálványör vesz át s helyez el. Kissé távolabb egy *szent fa* áll, mely vasnyilakkal van körülrakva. Minden itt megforduló férfinak ugyanis kötelessége, hogy legalább egy nyilat s egy kis pénzt ajánljon föl az istenségnek. (*Gondatti* 25.) [V. ö. Munk. Vog. Népk. Gyűjt. II. 022. l.]

* * *

A *Sames vas ar* (ᠰ: *saməs-uaš ar* = Szamesz várának éneke, mint a vogul czíme is jelzi, „az obi nép fejedelmének“ kalandos történetével (mithoszával) ismertet meg bennünket. Ez a régi osztják vár a mai Čemaševo (or. С. Чемашевское) egyházas falu helyén állott, a hasonló nevű folyónak az Obba ömlésénél. Az Ob itt két ágra szakad. *Abramov* Описание Березовского края (Berjozov vidékének leírása) cz. munkájában meg is említi a régi osztják várat, mely Berjozovtól délre 120 versztnyire van. (Az adatokat a berjozovi tartományi törvényszék adóügyi bizottságának 1828—29. évi kimutatásaiból vette. (V. ö. *Jadrinczev* Сибирские Инородцы. 281. l.)

Az ének szerint „a lúd-láb taposta Hármás-Ob-folyó közén, a récze-láb taposta Négyes-Ob-folyó közepén *Num-Töršm* atya igézte vasas nagy dúczú várost dúczoltak, ezüst nagy dúczú hegyfokot dúczoltak“.

Az obvidéki nép fejedelme (Reguly szerint: *tämäl äl tium täm äl äl tauntem peselke jiger ort, täma läl tium tämä läl tauntem surtelke jigär ort*) még egészen ifjú, az apja (*manžem künsi-loqät ört* stb.) és az anyja (*mesing ochpi lali voj, sorn ochpi lali voj*) neveli. A kis hős a város egyik végén növekedik, a másik végén az unokabátyjai laknak, kik között a „szárnyas bálvány-ködös fejedelemlhős“ (*toxləŋ lönk šiүəŋ ört*) a legnevezetesebb, mert az obvidéki síró gyermekeket a szőrösszemű erdei bálvány helyett is vele ijeszti. A két városvég már régóta ellenségeskedik egymással. Ha az egyik végről egy kutyakölyök téved

a másokra, még azt is fölnyársalják. Egymás cselédeit lekaszabolják. Hogy miféle bosszúokuk van, arról az énekben nincs szó.

Egy szép nyári napon a bátyjai három követet is küldenek az ifjú fejedelemhőshöz, hívják vadászni. Nem tartanak tovább haragot, ezután áldozzanak együtt. Az anya, mintha csak cselvetést gyanítana, a két első apródnak tagadó választ ad. A harmadik azonban a kis fejedelemhőst gyávasággal gyanúsítja. Az anya még nem is ér rá válaszolni, a kis fejedelemhős hirtelen fölugrik, gyöngé vasból való pánczéliját magára rántja, keskeny kardját a kezébe veszi és haragosan indul kifelé. Az aggó szülők azonban visszatartják s adnak neki istenbálványának való fehér pánczél, vassal tagolt ijat, száz nyillal felszerelt karikás tegzet, *СОБОР*-ezüst markolatú híres kardot. Így fölfegyverkezve indul a révbe, a bátyjai már várnak rá. Háromrekeszű kis ladikjába ül s evezni kezd. Alig megy azonban egy nyillövésnyire, a „százvizi szörnnyeteggel teli ház“ elé ér (é. forgóba jut). Se nem lát, se nem hall. A bátyjai nagyot nevetnek rajta. A legidősebb bátyja ijat ragad és az ifjú hősré nyilaz, de ez a ladik fenekében hirtelen hanyatt fordul s a nyíl nem találja. A testvérei kinevetik. Tegzéből haragosan még egy nyilat ránt elő és kilövi. Hősünk a ladik fenekében most hasra fekszik, a nyíl a hátát surolta. A sikertelen lövés után nagy haragjában most már egy négyágú csontnyilat tesz az ijára és a ladikot jól megczélozza, úgy ereszti ki. Az ifjú hős ekkor hirtelen fölugrik, a nyíl a ladikot keresztülfúrta. Már-már elmerül a vízben, mikor észreveszi, hogy az Ural felső vége felől egy kis felhő kerekedik. Mire még egyszer arrafelé tekint, akkor már egy csodamadár (Reguly szerint: máttá vesch-ko pogol kältleptilem rapsul euli räming togol suren käui iken, máttá véschko euel kältleptilem kot sor euli räming togol surän voj iken) „szárnnyal való három csapással“ egészen közel érkezett hozzá s nyusztbőrös övénel fogva hirtelen megragadja és a száraz föld hátára kiemeli, majd megint följebb emelkedik s a város mögé felé viszi. A bátyjai nagyon megrémülnek, igézetet mondanak. A magasban a csodamadár hirtelen alája fordul s hősünket a lapoczkája kedves közére hajtja. Így mennek tovább. Már „más nép embere lakta füves földre érnek“, a csodamadár itt hirtelen leteszi.

A város fejének „a neves leánya“ rátalál hősünkre s titkon a „húsz-nő-járta őrzőházba“ szállíttatja s mint férj és feleség élnek ottan. A leány testvérei a padka mellett talált „nyilforgácsok“ miatt hiába faggatják a leányt, nem árulja el a hős kilétét, tovább is rejtegeti.

Egy korai reggelen a rejtekben élő hős kimegy a város terére, a csodamadár nem messze tőle „alacsony fatetejényire“ halad s „bálványi nagy heve árad feléje“. Azt a tanácsot adta, hogy éjnek idején menjen le a révbe s ott üljön a sógorainak vaskeresztpántos ladikjába. Majd úgy éjfél tájban a táplálékos Ob közepe felől vaskeresztpántos hét csónak, nyirhøjoldalú hat csónak merül föl és az orrukat a város réve felé irányítják. „A kórszellem-fi“ jön ide, kinek megsebezhető húsdarabja a gyomrában van. Hősünk szót is fogad s mikor a „kórszellem-fi fejedelemhős“ megjelenik, a száz nyillal fölszerelt karikás tegzéből egy tollas nyilnyelet ránt elő, a lábszár csontjából (kur uräm) egy csontdarabot levág, pánczélpikkelyen átható nyíl gyanánt beilleszti, a hajlatos ija hajlatára helyezi,

az ij idegére odailleszti, jól kihúzza, aztán kilövi. Éles üvöltést hall, de maga is eszméletét veszti, mély álomba merül.

Napfölkeltkor visszamegy a városba, itt megint a csodamadár réületét érzi. Másnap éjjel, mikor mindenki alszik, ismét lemegy a révbe s egyik sógorának (*ἰὲλ-μοῦ-λο οὐρανὸν χάρ-οἰ-σέμωρπι narḗn-lònk* = távoli ember fejes-rénbikája-fejétvágó szablyás-bálvány) háromrekeszű kis ladikjába ül s azt az Ob vizére taszítja. A ladik orrát a vízben lefelé irányozza, az evezőt háromszor meghúzza, aztán elalszik.

Hosszú alvás után egy ház tetején ébred föl, a ház mellett egész halom emberi csontot lát. A ház tetejéről leszáll, bemegy a házba: itt a „kórszellem-fi fejedelembős hajfonatos leányát“ találja. A leány nagyon elcsodálkozik rajta, hogy élve bejutott hozzá, mert bizony, a kik még eddig ő hozzá törekedtek, azoknak a csontja a ház kültáján egész halomban áll.

Majd elmondja neki, hogy az apja, mikor a felsővidéki emberlakta földre kiment, megbetegedett, már egészen odáig van. Kéri a hőst, ha valami „fogása“ van, hát segítsen rajta, mert különben megeszi.

Hősünk „a kórszellem-fi fejedelembős“ háza felé lépdel. Bemegy hozzá, megnézi. Észreveszi, hogy az ő nyila még mindig a gyomrában van. Kihúzza, a beteg mindjárt jobban lett, hálából neki adja a leányát.

Az obvidéki fejedelem fölmegy a ház tetejére (ez t. i. a víz alatt van), beleül a ladikba és elalszik.

Mikor fölébred, a ladikja már az Ob-folyó közepén lebeg. A ladik orrát a part felé irányozza, háromszor meghúzza az evezőt s a révbe érkezik. Egy darabig még ott marad a leánynál, Nemsokára innen is készül haza. A leányt a bátyjai fölkészítik, sok hozományt adnak. A megrakott szánokba „bálványképű“ sok rénbikát fognak. A mint a város másik végére érnek, a „kórszellem-fi hajfonatos leánya“ is jön a kíséretével, a sok szánt „alvilági (kérges vörösfenyő kérge színű) *ščokur*-állatok“ húzzák, szinte a nyakuk is meghajlik belé. Így mennek a hős szülővárosába. Mikor a városhoz közel érnek, hősünk a kíséretét hátrahagyta, maga megy be egy csikó hátán. A bátyjai fejüket lecsüggesztve állanak előtte, kezét-lábát csókolják, bocsánatot kérnek. A hős nem szól egy szót se. Az apját-anyját üdvözli. Majd jön a kísérete is a „két földrészbeli nővel“.

Harmadnapjára megérkeznek sógorai is, ezek a hős bátyjaival megküzdének, azokat legyözik, fejüket pedig *Num Törém* atyának üvöltik föl.

* * *

A jeli us éri (ḡ: *ἰὲλ-ῦḡš ār*: *ἰὲλ* várának éneke) cz. terjedelmes (megfejtve 2786 verssor) osztják énekben sok adatot találunk a vogul-osztják mythologia egyik legtekintélyesebb bálványistenségének mithoszához, melyről eddigelé igen keveset tudtunk. *Munkácsi* vogul népköltési gyűjteményében csak az egyik tűz-özön regében fordul elő, hol a *Törém-fiak* „bácsijuknak“ *Jeli-ūs ājkā akiūw* I. 79.) mondják s véleményét kérdik arra nézve, hogy csakugyan elérkezett-e már a „szent tűzözön“ ideje. *Gondatti* annyi értesülést szerzett róla, hogy *jeli-ūs ājkā* (яли-усь ойка) a nevéből nevezett helyen hősként élt nejevel együtt (38.) (V. ö. *Munkácsi* Vog. Népk. Gyűjt. II. 0164. I.).

Munkácsi szerint ez a helység a Szoszva alvidékén a Kis-Szoszva és *náti* *já* torkolatain túl jobbra esik. A vogulok *jeli-ús*-nak, az osztjások pedig *ičli-kört*-nak nevezik, ez utóbbiból keletkezett az orosz Люликарские юрты elnevezés. Hajdanában itt is régi osztják vár volt. (L. Jadrinczev id. m. 282. l.)

Az ének szentséges *ičli* szentséges várnak, dicső (v. fényes) *ičli* fényes hegyfoknak mondja. Ezt az elnevezését pedig az ének szerint azért kapta, mert a Szoszva tulsó felén „hét vörösfenyőből álló domb közepén“ egy nagy (hét más vörösfenyővel fölerő) vörösfenyőt igézett a felső Égatyá (*Num-Törömu*). A nagy vörösfenyő egyik ága a rénbikafutotta fényes erdő hátára szökken, a másik ága pedig a Szoszva-folyó közepén aláhajlott.

Tehát „szent fa“ volt, a hol *Num Törömu*-nak áldozni szoktak. Mikor ladikon vagy tutajon az Ob vize felé ereszkedtek: a vadászok erdei vadban való szerencséjükért itt könyörögtek, a halászok vízi halas szerencséjüket itt kérték. Ilyenkor a „gőzölgő edény gőzét“ szállatták a felső Égatyához. Az áldozóhelyeken még ma is találunk fatörzsekbe vágott torz emberi arcokat, ezeket nevezik *ičli*-nek.

A *ičli*-városbeli fejedelemlős, kit apródférfi szolgálai *lönk-üövi-zolön ört, kalt-üövi-zolön ört* (= Bálvány-húsában bővelkedő fejedelemlős, kalt-húsában bővelkedő-fejedelemlős) néven neveznek, még nőtelen állapotban van. A hányszor csak fölhang a „deszkája ragyogó bálványsátorba“, mindig neszel „a világ hét tája“ felé, figyeli a fent járó szárnyasfajta sok állatot, a lent járó lábasszerű sok állatot, de madár vagy állat alakjában „világhíres szépséges fejedelemlő“ csak nem jelentkezik. Végre mégis eljut hozzá a hír, hogy a táplálékos Ob forrásvidéke felé a *zoröu* nagy várban egy „toldott hajfonatú, kavicsrugdosó kis fejedelemlő (*ältmön seüüi šalök-keü-šonümön ač nač*) serdült föl. Igen sok hőslő járt már ott, de a várba nem juthatott csak egy is: „húsz rénbika futotta bünhődés-hozó víz az, tíz rön futotta gyászos víz az“.

A *ičli*-városbeli fejedelem az öcsese (*ueičli-üet-örd-ältmön-tél* = Öt-erőtlen-fejedelemlős-hordta-pánczél) biztatására mégis szerencsét próbál. „Násznagyi híres hajóra“ szállnak tehát s „lakodalmi hadas hajón“ elindulnak.

A *zoröu* vár alatt „hét világtáji“ hőslőkkel találkoznak, a kik ott vesztegelnek, nem mernek fölmenni a várba.

A *ičli*-városbeli hősök, kikhez útközben még a Kis-Szoszva mellékén felnőtt „Szarvas-rénbika-formájú-fejedelemlős“ is társult, a mint megérkeznek, Öt-erőtlen-fejedelemlős-hordta-pánczél vezetése alatt „a százfokú lépcsőn“ a várba indulnak, a „hétvilágtáji“ hőslők is velük mennek.

A leánykérés is megtörténik. A kérők a *zoröu* fejedelem hét fiának hét állas pánczél és hét hüvelyes kardot vittek. A leány díjául pedig két fejedelemlős pánczélját adták.

Mikor azonban másnap a „fejszenyeles népházban“ lakodalmi torra mindnyájan összegyűltek, a földieper és légyölő galócza nedvéből főzött italtól megmámorosodtak, „a pusztulás (*türön*) szentséges köde“ száll reájuk s öldönsni kezdek egymást. Iszonyú küzdelem támad, melyből a *ičli*-városbeliek győztesen kerülnek ki. Miközben ők a menekülő hősöket üldözőbe vették, apródlegényeik a várost kifosztották s fölégették. A szerzett kincscsel hazafelé indulnak.

A közönséges emberkorabeli világ beálltakor a *izli*-városbeli fejedelem az ének szerint: „egylábú deszkája-ragyogó bálványsátorban silány ezüsttel teli fészekben ül, kámi ezüsttel teli fészekben ül. Este követelt véráldozatát reggelre nem halasztják, reggel kívánt ételáldozatát estére nem halasztják. Mikor a táplálékos szigvamelléki sok fejedelemhős a fehérvizü táplálékos Ob vize felé vágott fából való jeles tutajon megy, a gőzölgő edény gőzét neki menesztik, a füstös üst füstjét neki szállatják“.

Az öcscse meg „a fehérvizü táplálékos Szigva forrásánál, a varjúorr rajzos tarka Ural oldalán, kökávás tetőnyílásos hét házban ül, vaskávás tetőnyílásos hat házban ül. A rénbikás sok szamojéd embernek csontos rénbika jeles véráldozatát ott fogadja, szarvas rénbika jeles áldozatát ott veszi“.

A Kis-Szoszva forrásvidékén növekedett Szarvas-rénbika-formájú-fejedelembős pedig „a lúdbél módjára kaeskaringós folyó forrásánál sörényes ló véráldozatos fészekben ül, száz ló áldozatos dombon ül“. Ott imádják, ott könyörögnek hozzá.

* * *

Az énekek alapján meglehetősen hű képet nyerünk a régi osztják társadalmi életről, úgyszintén az emberi műveltség kezdetleges koráról is, melyben az osztjákok jóformán még ma is megmaradtak.

A hősi énekek korában az osztjákok több, egymástól független törzsre, nemzetségre (*izax*) voltak oszolva, külön törzsfők, mondjuk, fejedelmek (*ört*) uralma alatt.

Magános dombon vagy két folyó összefolyásánál képződött meredek partra (*āyat* = promontorium) építették a kis favárat (*izaxen uāš*). Ezeket a folyók felől a meredek part védte, a megközelíthető oldalon pedig sánczárkokkal és czölöpös fakerítésekkel vették körül (*siltan uāš*, *pondap uāš*). A várból a révbe az énekek szerint „százfokú lépcső“ vezetett le. A várat kapukkal is (*uāš-ay*) látták el, melyeket két „penészes arcú, horgas karmú *izli* (= kapubálvány)“ őrzött.

Az osztják állam voltaképpen a családból alakult ki, az egy családból származott nemzetségből. Nem is lehet más kormányformája, mint a *patriarchatus* (a *uāšāen ört aci* = városi fejedelem öreg). A nemzetségfők az ős egyenes leszármazottjai, még pedig az idősebb jogán. Ezt egész világosan meg lehet állapítani a hősi énekekből is, mert ha pl. a nemzetségfő elhal és kiskorú fia marad, rendszeren a legidősebb testvér következik utána s ez neveli az árván maradt kis fejedelemhőst (*aci* = nagybátya: „avunculus“).

Az így kialakult osztják államok élete jóformán örökös harcban telik el. A hadi vállalatokra legtöbb okot ad a „nőszerzés“ vagy a „vérbosszú“. Nőt rendszerint idegen törzsből (v. nemzetségből) hoznak és pedig vagy lefizetik érte a kívánt díjat (*tin*) vagy elhosszák erővel. Tehát az ősosztják társadalomban az exogamia uralkodik, az endogamiát becstelennek tartják. A háborúban szerzett nő birtoka társadalmi kiválóság lesz. Mint az énekekből látjuk, a hadba induló hős a legnagyobb sértésnek tartja, ha azzal gyanúsítják meg, hogy talán rokon nőt akar feleségül.

Az exogamiát az északi osztjákok még ma is szigorúan megtartják. A rokon törzsek között, még ha azok két-háromszáz évvel váltak is külön, mint ők mondják, nő nem jár, (*niη ant izaxen*), teljesen idegen törzsből kell nőt venni.

A hőskorban valóságos hadjáratot indítottak egy nő miatt. A legtöbbször az egész törzs résztvett annak megszerzésében. Az ilyen vállalatokat rendszeresen megelőzte a haditanács, melyre a törzs feje „apródférfi szolgálival“ összehívatta az előkelő hősokeket. Sohasem intézkedett önkényesen. A haditanácsban, melyet a városi fejedelem neves házában tartottak, inkább csak az öregek vettek részt, a fiatalok pedig künn maradtak, ott várták a határozatot.

A hadbaindulást megelőzte a sorozás „rovás“ útján; ha az apa nem alkalmas viszik a fiát, ha a fiú nem alkalmas, viszik az apát. Kitzüzik az indulás napját is. Mindezt megkapó elevenséggel tárja elénk a *надвѣжъ азъ ар* (nadyvidéki nép éneke).

Az osztják hősokeknek a legfontosabb fegyverzete az ú. n. „pikkelyes (vagy gyűrűs) pánczél“ (*saməŋ lavər*) és a *šobər*-ezüstmarkulatú kard (*šobər əlŋəp sŋəŋ nəri*). A pánczél jelölő *lavər* szót *Munkácsi árja* (o: indoiráni) eredetűnek tartja s az összetét *zər*, *zər* „panzer“ s az afgán *zəra* „kettenpanzer“ szókkal veti egybe (ÁKE. 630). Ez annyival is inkább valószínű, mert az osztjákoknak fegyverkovácsaik aligha voltak. Igaz ugyan, hogy egyik-másik régi várrom föltárása alkalmával az agyag- és cserépedények mellett vassalak-darabokat is találnak, melyek a kovácmesterség bizonyos fejlettségét feltételezik, azonban ezek nem a mai osztjákok és vogulok elődeitől származnak, hanem az egykor itt lakó *šobər* (déli osztj. *təpar*) nép maradványaiul tekintendők. (V. ö. *Patkanov*: „A szabirok nemzetsége“ cz. értekezését az *Ethnographia* 1900. évf.-ban).

A pánczél és kardot a volgai és kámai népek közvetítésével a délebbre lakó török-bolgár törzsektől kaphatták, a hová talán éppen az alánoktól került. Érdekes, hogy a magyar *kard* és *vért* szintén indoiráni eredetű s akkor kerültek nyelvünkbe, mikor őseink az ugor nyelvközösségből már kiváltak.

Elmaradhatatlan kelléke volt még az osztják hadi felszerelésnek a „száz nyíllal felszerelt karikás tegez“ (*sət nəl ponməŋ saməŋ tŋəŋ*) is, melyet a hős rendszeren a hátára vetve hordott, továbbá a „vörösnyírhéjkéreggel ellátott (bevent) darabos íj“ (*qərŋ-ləptəŋ šobəŋ qərəl*).

A hadi készséghez számíthatjuk „a három öles dárdát“ s a „bika-lapoczkánagságú fejszét“ (*zər-pəŋəl uondəŋ ləŋəm*) is.

Vasfegyverzete csak a „híres, neves“ fejedelemhősokeknek volt, a közönséges harcosok vaspánczél helyett valami bőrruhába (*təl*) öltöztek s rendes fegyverük az íj, tegez, fejsze és a dárda lehetett. Ezek csak a tömegharcosokban vettek részt, a neves fejedelemhősokek pedig párviadalra keltek s a győztes, ha csak tehette, hadizsákmányul az ellenség fejbőrén kívül a kardját és pánczélját is megszerezte.

A „nőszerűen“ kívül, mint már említettem, igen gyakran találkozunk az osztják hősi énekekben a „vérbosszúval“ (*nur*) is. A fiúnak szigorú kötelessége, hogy az apja halálát megbosszulja. A vérbosszú törvénye más népeknél is megvan, nem szorítkozik pusztán a vogulokra és az osztjákokra. Különben is olyan intézmény, melynek eredete még a hőskoron is túl megy s olyan szorosán össze van kötve a totemisztikus törzrendszerrel, hogy talán sehol sem hiányzik, a hol egy ilyen kialakult.

Az osztják hősi énekek nagy részének bizonyára van valami történeti magva

is. Ilyenek az ú. n. nemzetségi énekek, melyekben rendszeren két ellenséges törzs háborúskodik egymással s a hadi vállalatban, melynek czélja akár a nőszerzés, akár a vérbosszú, résztvesz az egész nemzetség. A küzdelemben az egyik törzs rendszeren elpusztul. A győztes hősök pedig idővel nemzetségi bálványokká (*lòηk*), istenekké lesznek.

Vannak azonban tisztán *mythikus* tartalmú énekek is, a melyekben a hős, a ki legtöbbször még az ifjú koron is innen van, minden segítség nélkül, egyedül vívja meg a harcot a természetfölötti lényekkel, erdei, hegyi és vízi szörnyetegekkel.

Így pl. a munkeszi Hadisten (*xânt-törâm*) zsenge ifjú korában egyedül indul „apai fejvesztő bosszú okát keresni“ s majdnem megfojtja a hattyú-leányokat. Majd meg legyőzi a „tarka Ural oldalát őrző kőszemű két vichlit“. Sorra lenyí-lazza és fölapítja őket.

A pelimvidéki isten (*Polâm-törâm*) alig hogy fölserdült, már megbirkózik a „szőrösszemű hét *mèηk*“ -kel (óriás). Mindvalamennyit legyőzi.

Az egyik bálványhegyfoki hős (*nimalna-îâxla-nîmlâη-kèn-ört*) egyedül megy a szőrösszemű hét *mèηk* favarába, azt fölégeti. Innen tovább indul a „kőszemű hét boszorkány természetköves párkányú várába“. Ezt is elpusztítja.

A kőszemű hét *mèηk*-et üldözőbe veszi, azok előle *Num-Törâm* (Felső-Ég) atyához menekülnek. A hős még ide is utánok jön, de az Égatyá nem hagyta megölni az ő *mèηk*-jeit. Majd mégis leviheti őket a földre, megásatja velük az Ob-folyam medrét, melyből majd a közönséges emberkorabeli világ beálltakor az éhezők hallal táplálkozhatnak. Az óriásokat a munka végeztével fölküldi az Égatyához, hogy meg ne ehessék a közönséges halandókat.

A *samâs*-várbeli hős (az obvidéki nép fejedelme) magát az alvilági „kór-szellem-fit“ (*xîñ-ört-poz*) is megsebzi. Ezek az ifjú hősök, kik az ellenséges szellemeket, a csodaszörnyetegeket is legyőzik, a néphit szerint már isteni eredetűek: *Num-Törâm* fiai. Eredetileg heten voltak. Számuk ma sem több ennél, de a hetes sorozatba egyes vidékek szerint más és más istenségek (többszire nemzetségi bálványok) jutnak.

A vogul-osztják hitrege egyértelműen a a legidősebbnek a pelimi istent (*Polâm-törâm*), a legifjábbnak pedig az Arany Fejedelmet, a világügyelő férfit tartja. Igen valószínű, hogy az „istenfiak“ eredetileg égi jelenségeknek, természeti erőknek a megszemélyesítői voltak, később aztán, minthogy a vallásos fölfogás ezeket is fölruházta emberi tulajdonságokkal, a nemzetségi bálványistenekhez közelebb jutottak, azokkal keveredtek, sőt egynémelyik égi isten közönséges bálványisten-séggé lett. Viszont a nemzetségi bálványok (*lòηk*) közül is egyik-másik az idők folyamán általánosan tisztelt istenséggé válhatott s mint ilyet ma már az „istenfiak“ sorában emlegetik.

Van egy osztják hagyomány, mely *Num-Törâm* legidősebb fiát a vihar-istenének tartja, a ki haragjában hatalmas viharokat támaszt és pusztító inséget bocsát a földre. Tehát azonosnak látszik a vogul *Saxl-tgrêm* „vihar-istennel“, ki egy felső-lozvai közlés szerint *Numi-Tgrêm* idősebbik öcsese. (V. ö. *Munkácsi* Vog. Népk. Gyűjt. I: CCCXXI. 1.)

Gondatti értesülése szerint ez a *mythikus* személy emberi ábrázatú, állan-dóan fekete felhőkben lakozik s vizet hordozgatva mammutszarvú rénekkal utazik

ide s tova a felhőkön. Ha a rének renyhén haladnak, ő rájuk üt a gyeplővel, még pedig oly erősen, hogy ezáltal fény támad: a villám cikázása. Az ilyen ütésre a rének elkezdének rohanni s ekközben kiöntik a vizes hordók tartalmát. (L. *Munkácsi* Vog. Népk. Gyűjt. I: CCCXXI. 1.)

Teljesen igazolja az előbb említett osztják hagyományt a *Munkácsi* gyűjteményében levő (szoszvafői) vogul istenidéző ige is. (Vog. Népk. Gyűjt. II: 402—11) mely szerint a „szüksös világ“ nagy szükségébe esett sok szegény ember Polem istenhez azért könyörög, hogy „az aranyos galyú szent nyírfa“ tövében levő szosszel-állattal teli házába térjen vissza s ott nyusztbőrfészekbe, állatbőrfészekbe ülepedjék le s a mindenféle levő szárnyas hét (állatját) ne zaklassa. Ez a hét szárnyas állat ugyanis, ha felvidéki szél támad s a szent nyírfa galya megrázkódik, a mennyiféle nyelvű, mindannyi énekel. Ha alvidéki szél támad, a szent nyírfa gyökere rázkódik meg s a sok *jūr*-állat mind fölkerelkedik. Az isten sok szárnyas állatja az aranyos galyú szent nyírfa fölé mind odaszáll. Mialatt ők odaszállnak, igen sok fiú, igen sok leány lelke elmegy a nyomorúságos föld alá.

Ez bizony kissé nehezen érthető.

A közlő szerint a *jūrok* nevén a szent fára aggatott, rothadó bőrökről lehulló férgek érik, melyeket a fáról leszálló madarak fölfalnak. Ebből *Munkácsi* azt következteti, hogy a népképzlet ezeket a férgek is az istenséghez tartozóknak tekinti s bántásukban „kárhozatszerző okot“ (*nak*) sejt. (L. Vog. Népk. Gyűjt. II: 0334. 1.)

Annyi bizonyos, hogy ez a sok mythikus állat csak akkor nyugtalankodik, ha az erős szél a szent fa galyát megrázza. Ezt a szelet pedig csak *Polam-töräm* szüntetheti meg azzal, hogy bemegy a házába és a nyusztbőr-fészekbe letelepedik. Ebből is egész világosan kitűnik, hogy magával a vihar okozójával, a vihar-istennel állunk szemben.

Hogy ridegnek, szinte könyörtelennek tartják, látszik az idéző ige végső soraiból is:

„Tovább élő fényes napjára

[ha lelkünket] fölemeled: hát fölemeled,

[ha lelkünket] pusztulni hagyod: hát pusztulni hagyod.

Utolsó könyörgésünk im ez volt:

ezen meg nem szünő nyusztbőr [ajánló] könyörgésünket ha meghallgatod, atyádtól földerített fényes napot [élve]

fogunk im tovább járni.

Ezen meg nem szünő nyusztbőr [ajánló] könyörgésünket ha meg nem hallgatod:

A kerges föld hét közébe nyomsz alá“.¹

A kegyetlen istennek nagy inség idején, mikor már semmivel sem lehetett kiengesztelni, még emberáldozatot is hoztak. Erre a célra, mint az egyik osztják-komtól (*Torikoptin*) hallottam, egy árva gyermeket szereztek s ezt szörnyű módon feláldozták. A fiút meztelenre levetkőztették és kihegyezett pálczákkal addig szurkálták, míg csak életet sejtettek a szerencsétlen áldozatban.

¹ A *Reguly-féle őrt ar* (Fejedelem éneke) szerint az Arany fejedelem bátyja *uät-oyal-žo, söl-oyal-žo* azaz „szél-fej-ember, dér-fej-ember vagy *uät-uäi-ici, söl-uäi-ici* = szél-állat-öreg, dér-állat-öreg. Tehát olyan vihar-istenféle.

A vogul és osztják hívő lélek a mennyire fél, retteg *Num-Torâm* legidősebb fiától, a zord *Polom*-istentől (a ki, mint láttuk, a pusztító vihar megszemélyesítője), annál nagyobb szeretettel ragaszkodik az Égatya legkisebb fiához, az Aranyfejedelemhez, a ki folyton nézi, őrzi az ő népét (v. ö. vog. *mir susnê zum* = népnéző ember, osztj. *mur šāyāpī xo* = népörző ember).

Az egész földkerekségét ragyogó ruházatban aranyos paripán vagy egy lúdlábnyi magasságú aranyos szánkón egész nagyságában mind bejárja. Az ő hajfürtjeinek erejénél fogva van nyár, van tél (Vog. Népk. Gyűjt. I: 41). Arany szeme a tóban visszatükröződik, az Obban visszatükröződik. (U. o. 314). Elég ha csak a lova orrát irányítja a betegségtől, kórtól sujtott ház felé, a betegség megszűnik, a kór rögtön eloszlik stb., stb.

Ezek a kifejezések, gondolatképek, melyeket a vogul-osztják istenidéző igék a világügyelő férfúra alkalmaznak, csak úgy érthetők, mint azt *Munkácsi* is igen helyesen megjegyezte, ha az istenséget Phoibos vagy Helios-féle alak gyanánt fogjuk föl.

Tehát a néphit legalább eredetileg a világügyelő férfuban egyszersmind *napistenséget* vélt.

Az osztják hősi énekekben voltaképen csak egy istenség szerepel: a felső égben trónoló *Num-Torâm* (v. *Num-Jelâm*), kinek hatalma mindenre kiterjed. Eredetileg nem lehet egyéb, mint az *égnek* mythikus képzele.

Magát az ősistent „égben lakó ember“ (*num-torâm uonpōn xo* vog. *numi t̄jrem unlênê zum*)-nek gondolják (a ki ottan arany vagy ezüst tetőrudas házban lakik) s minthogy minden tőle származik, „atyának“ nevezik (*Num-Torâm âzi*). Olyan ez, mint az indogermánságban az ó-ind *dyāus pitā*, görög *Ζεῦπατερ* és a lat. *Juppiter*.

Az énekek alapján úgy látszik, mintha ebből az ősmotheismusból fejlődött volna a későbbi polytheismus. De ezt korántsem tekinthetjük eredetinek, mert itt már egy magasabb fejlődési fokozattal állunk szemben. Hogy miképen jutottak el a vogulok és az osztjások erre a fokra, azt majd csak a jövő összehasonlító mythologiai kutatások fogják eldönteni.

E kutatásokhoz a vogul és osztják népnyelvi hagyományok bőséges anyagot szolgáltatnak.

Pápay József.

TÉVES FELFOGÁS A RÉGI HORVÁT ÉNEKEK RIGÓMEZEI CZIKLUSÁRÓL.

Az „Ethnographia“ 1912-iki évfolyamában (1—15., 65—78., 144—154. l.) volt alkalmam a Hunyadi rigómezei csatájáról szóló régi horvát népénekeket ismertetni. A méltatásban megemlítettem, mily mellőzésben részesül ezen figyelemreméltó ciklus ott, a hol leginkább várnók a vele való beható foglalkozást, t. i. a horvát tudományos irodalomban; de az amúgy is már terjedelmessé vált értekezésben nem terjeszkedtem ki azon nézetekre, melyek ezen ciklusra vonatkozólag másutt elhangzottak, és elhatároztam, hogy erre máskor veszem igénybe folyóiratunk olvasóinak figyelmét.

Legtöbbet foglalkozik ezen ciklust illető kérdésekkel a nemrég elhunyt *Soerensen Asmus*, ki az „Archiv für slavische Philologie“ XIV—XX. köteteiben „Beitrag zur Geschichte der Entwicklung der serbischen Heldendichtung“ című terjedelmes értekezésben főfeladatául annak a nehezen megoldható kérdésnek megfejtését tüzi ki, hogy hol kell a régibb délszláv vitézi énekeknek bölcsőjét keresnünk s mely időre tehetjük egyes nevezetes énekek vagy ciklusok keletkezését. Ezen értekezés keretében szól a Hunyadi rigómezei csatájáról keletkezett énekekről is és felfogása sok tekintetben eltér attól, mely az „Ethnographia“-ban megjelent értekezésben jutott kifejezésre. A leglényegesebb eltérések: a) hogy *Soerensen* szerint ezek magyarországi szerbeknél keletkeztek, értekezésünk pedig horvát énekeknek tekinti, b) hogy *Soerensen* szerint ezen rigómezei ciklus *felette szegényes*, értekezésünk pedig inkább *gazdagnak* találta.

Eredményét azon kutatásoknak, melyek *Soerensen*t azon felfogásra vezették, hogy a szóbanforgó énekek a magyarországi szerbség körében keletkeztek, következőképen foglalja össze: „Ogleich mehr oder weniger entsteht und von lyrischen Elementen überwuchert, lassen sie (d. i. die ungar-serbischen Kosovo-Lieder) insgesamt eine historische Grundlage deutlich zu Tage treten . . . Die Ereignisse und Persönlichkeiten . . . gehen alle von der Vorstellungsgrundlage des *ungarischen Staates* aus . . . nirgends zeigt sich eine Vertraulichkeit mit dem Türkenthum. Das Heldenthum bewährt sich stets nur auf *staatlicher Grundlage*; Einzelkämpfe oder gar Hajdukenstücken, wie sie der späteren Dichtung eigen sind, sind hier noch unbekannt. Als *Entstehungsort* lässt sich für einen Theil dieser Dichtung *Syrmien* nachweisen, für die übrigen mit *Wahrscheinlichkeit annehmen*; sie gehören der im Laufe des XV. Jahrhunderts dort angesiedelten *serbisch-orthodoxen Bevölkerung* an. Der Anfang dieser Dichtung lässt sich bis zur Mitte des XV. Jahrhunderts zurück verfolgen; ihr ursprüngliches originales Leben scheint mit der türkischen Unterjochung erloschen zu sein; im XVI. und XVII. Jahrhundert werden nur dieselben Stoffe weiter variiert; wir haben wenigstens eine Probe¹ der Verbreitung dieser Dichtung über kroatisches Gebiet im XVII. Jahrhundert. Nach Süddalmatien müssen sie durch innerserbisches Gebiet gewandert sein, da die dalmatischen Dichter des XVIII. Jahrhunderts (*Gundulić, Palmotić*) die Helden unserer Lieder (kralj Lauš, kralj Matijaš, Mihajlo Svilojević, vojevoda Janko, Sekula sestričić, despot Vuk) erwähnen, müssen wir die Wanderung besonders ins XVI. Jahrhundert ansetzen. *Auch die Sprachform spricht dafür*, dass sie dort bereits längere Zeit von der Aufzeichnung bekannt waren.“²

A terjedelmes és nagy tudományos apparátussal készült értekezésben a sok helyes adat mellett lépten-nyomon találkozunk téves, többnyire önkényes, kritikátlan feltevéssekkel; ezek talán sehol sem bosszulták meg magukat annyira, mint éppen a magyar rigómezei csatáról szóló ciklusra vonatkozó végeredmény megállapításában; a szerző másatt is, de különösen az ezen énekekről szóló részben oly erőszakosan bánik az anyaggal, melyet eléggé meg nem okolt tételek igájába hajt

¹ A Sziget ostromáról szóló énekre gondol (*Bogišić* „Народне pjesme из старијих понавнише приморских записа“, Belgrád, 1878. 36. é.), melynek szelleme és verselése teljesen olyan, mint a kérdésben forgó rigómezei daloké.

² Archiv f. sl. Phil. XV. 35—36. 1.

hogy az „Archiv“-nak a határtalan türelméről előnyösen ismert szerkesztője, *Jagić V.* is elveszti türelmét és több helyen élesebb megjegyzéssel kíséri az értekezést.

Hogy ily felfogás, t. i. hogy a kérdésben forgó énekek eredete a szerémi (görög keleti vallású) szerbség körében keresendő, egyáltalában támadhatott, azt annak tulajdoníthatjuk, hogy *Soerensen* még nem ismerte a horvát népköltészetet, mely csak újabban, mióta a *Matica Hrvatska* nagy gyűjteménye megindult (1897), vált ismertebbé.

Manap, hogy nemcsak *Vuk*-nak, *Milutinović*-nak (*Čubro Čojković*-nak), ezek gyenge epigónjainak gyűjteményéből és néhány figyelemre alig méltított horvát gyűjtő közléséből ismerjük a délszláv népköltészetet, nem szeretünk külön „szerb“ és külön „horvát“ népköltészeztől szólni, hanem csak „délszláv“-ról, hiszen a *Matica Hrvatska* gyűjteménye világossá tette, hogy a vallási különbség nem választotta el ezen egyeredetű és ugyanazon nyelvnek csak más és más tájszólását beszélő két népet annyira, hogy költészete is teljesen külön vált volna: sok szerb énekről kimutatható, hogy tulajdonképen horvát eredetű, viszont kevés a szerb eredetű ének, mely a horvátság körében is el nem terjedt volna, vagy legalább hasonló motívumokat feldolgozó ének keletkezésére nem hatott volna. Ha mégis valamely énekről vagy ciklusról manap is mondjuk, hogy „horvát“, vagy azt, hogy „szerb“, akkor ezt csak speciális okok alapján tehetjük.

Vannak-e tehát okok arra, hogy a Hunyadi rigómezei csatájáról szóló ciklust speczialiter horvátnak nevezzük, avagy speczialiter szerbnek — mint a hogy *Soerensen* így nevezte — és ha mindkét elnevezés támaszkodhatik okokra, melyik támaszkodhatik kritikailag elfogadhatóbbakra?

Miklošich Ferencz „Die Volksepik der Kroaten“ című értekezésében¹ a dalmát feljegyzésekben reánk maradt vitézi énekeket nyelvük és verselésük alapján horvát alkotásoknak nevezte. *Jagić V.*, ki ethnographiában, nyelvben és irodalomban a horvátság és szerbség között választófalat, sőt választóvonalat sem akar ismerni, megtámadja *Miklošich* felfogását s ki akarja mutatni, hogy ezen énekek nyelve nem tisztán horvát vidékek sajátságait tünteti fel, hanem sok benne a szerbek lakta vidékek tájszólásaiból való elem is; hogy a bennük megnyilatkozó felfogás hol szerb, hol meg inkább horvát: a „János vajda és Székely anyja“ című ének² Hunyadi Jánost és Székely Jánost görög keletieknek tünteti fel, hiszen János vajdáról azt említi, hogy oda, a hol Székely elesett, szenthegyi (athoszi) barátok számára monostort építtetett és ott temettette el nénjének fiát; rámutat arra, hogy egy szintén régi dalmát feljegyzésben reánk maradt énekben³ Mátyás király a komaságról (kumstvo) teljesen görög keleti szerb felfogással beszél, hogy a Szilágyi szabadulásáról szóló énekben János vajda helyére a szerbség legkedveltebb hőse, Márk királyfi lépett;⁴ rámutat arra, hogy viszont szerbek ajkán hallható énekekben is találunk gyűlöletet Branković György despota ellen, minő a

¹ Denkschriften der kais. Akad. der Wissenschaften, Philos.-hist. Klasse; XIX. B. Wien, 870.

² *Bogišić* id. kiadása 65—67. l.; fordítását l. *Ethnographia*, 1912. évf. 14. l.

³ *Bogišić* id. kiadása 12. é.

⁴ U. o. 120. l.; áthidalt fordítását l. *Ethnographia*, 1912. 67. l.

Bogišić közölte énekekben¹ uralkodik; hitszegőnek tekintik, kit Isten is megbüntet a János vajdával szemben tanusított magatartása miatt; ily felfogás eredete pedig a horvátoknál keresendő. Nem mondható tisztán horvátnak ezen régi énekek verselése sem, hiszen a hosszú (többnyire 16 szótagú) sorok az epikai „deseterac“ (tíztagú) egyeduralma előtt a szerbségnél is bizonyára el voltak terjedve és a bolgár ősi nyolczas kettőzéséből alakultak. Ezek alapján tehát nem nevezi őket sem „szerb“, sem pedig „horvát“ énekeknek, hanem *Miklošich*-csal szemben csak rámutat arra, hogy van bennük sok szerb elem is.² Szerb eredetet akart ezen énekekre rádisputálni *Novaković Stojan*, a szerb rigómezei ciklus legügyesebb összeállítója,³ a ki el nem mulaszthatja az alkalmat, hogy a horvát népköltészetet ne becsmérelje; mikor az Ulászló király haláláról szóló régi éneket közli,⁴ akkor azon körülményből, hogy az ének a Rigómezőre vonuló seregben „srski“ (helyesen „srpski“ = szerb) urakat említ, messzemenő következtetéseket von az ének és az egész ciklus eredetére vonatkozólag és az ezen ciklusba tartozó énekek magyar szellemét — minden motiválás nélkül — a dalmát feljegyzők falzifikációjának akarja betudni. Ez ellen már a türelmes *Jagić* is tiltakozik.⁵ Ily előzményeken kívül csak annak a körülménynek, hogy *Vuk* oly klasszikus gyűjteményt nyújtott, a világirodalomban a *Vuk* gyűjtötte és szerbeknek nevezett énekek váltak fordítások útján ismertekké s az első tudományos fejtegetések ezen „szerb“ énekekhez fűződtek, valamint annak, hogy gazdagabb horvát gyűjtemény oly későn jelentkezik, tulajdonítható az, hogy *Soerensen* fel sem veti azt a közel álló és szintén önként kínálkozó kérdést, hogy nem kellene-e a Hunyadi rigómezei csatájáról szóló énekeket horvát eredetűeknek tekinteni.

Első pillanatra meglepő *Soerensen* fejtegetésének menete, a sorrend, melyben vizsgálat alá vesz egyes énekesoportokat; de csakhamar meggyőződünk arról, hogy itt oly fogással van dolgunk, mely inkább szónoki beszében, mintsem tudományos értekezésben van helyén. A délszláv népköltési gyűjteményekben ugyanis megszoktuk már, hogy a történeti tárgyú vitézi énekeket a megénekelt események időbeli rendjét követő sorrendben találjuk; oly értekezésben is, minő a *Soerensen*-é ily rendben való vizsgálódást várnánk, de nagy meglepetésünkre először a Mátyás király korában szereplő *Vuk* despotáról szóló énekek fejtegetését találjuk, csak azután a régibb eseményekről szólóknak magyarázatát. A *Vuk* despotáról (Bran-ković György unokájáról, ki Mátyás király szolgálatában a török ellen dicsően hadakozott) szóló énekek fejtegetését pedig csupán azért kellett előre bocsátani, mert ezekben lokális viszonyokat: Kúpenovót, a Dunát, a Szerémséget, a hősnek Mátyás királyhoz való viszonyát találjuk emlegetve, szerb szokásokat rajzolva és így valószínűnek kell tartanunk, hogy ezek *Vuk* despota hivei körében, a Szerém megyébe telepített szerbségnél keletkeztek: vagyis ezeknél elegendő valószínűséggel megállapítható a hely és az idő, a hol és a mikor keletkeztek. A mi ezeknél elegendő bizonyossággal megállapítható, azt *Soerensen* rá akarja disputálni

¹ L. pl. a 10. számút.

² „Die südslav. Volksepik vor Jahrhunderten.“ Archiv f. sl. Phil. IV. 192. s köv. II.

³ „Kosovo Srpske narodne pjesme o boju na Kosovu.“

⁴ Archiv für slav. Phil. III. k. 648. s köv. II.

⁵ Fentebb id. ért. Archiv f. slav. Phil. IV. 213—214. I.

más ciklusokra, így a kérdésben forgó rigómezei énekekre is. Főbb érvei pedig a következők:

a) Ezen ciklusban is szó van Branković György despotáról, Szendrő váráról, a Dunáról, a kit és a mit a szerémmegyei szerbség emlegethetett leg-sűrűbben.

b) János vajdát és Székelyt egy ének görög keletieknek tekinti.

c) Az énekekben mindvégig a magyar állami viszonyok hű rajzát találjuk.

d) Ezen vidék (a Szerémség) ura volt a ciklus főhőse: Székely János, a sokat emlegetett „Banović Sekula“. „Ivan Sekul wurde 1445. von seinem Oheim zum Ban von Slavonien eingesetzt, die serbischen Schaaren aus Syrmien haben — um ihn geschaart — auf dem Schlachtfelde von Kosovo gefochten; sie haben ihn fallen gesehen oder sind mit ihm gefallen. Wir wissen bereits, dass die epische Liederdichtung am Anfang des XV. Jahrhunderts bei den syrmischen Serben blühte; nichts hindert uns anzunehmen, dass ihre Anfänge höher hinaufreichen. Nur die *Beziehung Sekuls zu Syrmien* (!) erklären die Thatsache, dass er in diesen Liedern zum Mittelpunkt der Kosovoschlacht geworden ist. In Syrmien sind diese Lieder entstanden.¹

e) Végül említi Soerensen, hogy Vuk a legszebb hősi énekeket Szerém megyében gyűjtötte.

Vessük most mérlegre az énekeink szerb eredete mellett szóló érveket!

Novaković gyanúsítása indokolatlan; ezt már Jagić is visszautasította.

Egy ének vagy énekeciklus feljegyzésének nyelvi sajátosságából nem vonhatunk messzemenő következtetéseket, hiszen ezek változnak, a mint az ének más és más vidéken is elterjed vagy más és más vidékről való énekes ajkáról elhangzik. Ezt már Vuk is hangoztatta.²

A Dunáról, Branković Györgyről, Szendrő váráról bizonyára nemcsak Szerém megyében énekelt a szerb, hanem a horvát is és más vidék délszlávsága is; a háború, harez, a vitézeknek és énekeseknek vándorlása és sokféle más körülmény egészen természetessé teszi azt, hogy nevezetes egyénről és helyről távoli vidéken is keletkezhesék ének.

Ha egy-egy énekben itt-ott görög keleti felfogás is jelentkezik, az csak azt bizonyítja, hogy az ének szerbekhez is eljutott és ott vette fel ezt az elemet; különben a horvát nép szerb eredetű énekek útján ismerte meg a szenthegyi (athoszi) barátok fogalmát és régi énekessel is megtörténhetett az, a mit nemrég horvát énekesnél tapasztaltam, t. i. hogy a „Sveta gorá“-t (Szenthegy, Athosz) emlegetve, a Kálvária hegyére gondolt.

A magyar állami viszonyok hű rajza már fontos érv annak bizonyítására, hogy az énekeknek a magyar állam kötelékébe tartozó és az ebbe már teljesen beleszokott, illetve ebbe beleszületett nép körében kellett támadniok. De Vuk despotá idejében a szerémi szerbség még új elem ott, hiszen a legtöbb család éppen Vuk despotának telepítése; ezek még nem élik magukat teljesen bele a magyar államviszonyokba és Mátyás király éppen azért, hogy új viszonyaik között

¹ Archiv XV. 20—21. l.

² Народне српске pjesme. I. Lipcse. 1824. XXIV. s. köv. l.

mennél otthonosabban érezzék magukat és mennél lelkesebb harcosok legyenek a szerbség régi ellenségével, a törökkel viselt háborúban, adja uruknak a „szerb despota“ czimet. A magyarság és szerbség között a vallási különbség már erősebb választófallá lesz, mint az egy nyelvnek csak más-más dialektusát beszélő szerb és horvát között. *Novaković Stojan* a „Последњи Бранковићи у историји и у народним певању 1456—1502“ („Az utolsó Brankovićok a történetben és a népköltészetben“)¹ című értekezésében nemcsak történeti forrásokból, hanem a népköltészetből és néphagyományból is kimutatja, hogy a szerémi szerbség, noha a magyar állam kötelékében élt, lelkileg nem közeledett a magyarsághoz, magát itt külön nemzetnek érezte s Vuk despotában a maga uralkodóját tisztelte. Mátyás király nem magában érdekelte, hanem csak Vuk despotához vagy más szerbnek tekintett hőshöz (pl. „Dojčin Petar“ — Dóczy Péter nagyváradi bánhoz) való viszonyában; Szilágyi Mihály helyébe szerb eredetű hősöknek, a Jakšić testvéreknek kellett lépniök. A *Novaković* említette példákat kiegészítjük: a sokat emlegetett „Sibinjanin Janko“ vonásai nem egyeznek a régi dalmát feljegyzésekben reánk maradt horvát énekek „Ugrin Janko vojevoda“ vonásaival, a mely énekekben vagy mondákban rokonszenves Sibinjanin Janko, ott Lázár császár unokája (l. *Vuk* Рјечник) és szerb hős; a mely énekek pedig tudnak arról, hogy Sibinjanin Janko magyar, azokban el is vesztí rokonszenves vonásait, pl. egyben, mely Kajca vajda haláláról szól,² alattomos gyilkos: orozva öli meg a szerb hőst, ki őt lovagi versenyben legyőzte. *Vuk* közölt egy töredékes éneket,³ melynek reánk maradt sorai megmondják, hogy mért nem vett Branković György despota részt a rigómezei csatában; a magyarázat az, hogy Sibinjanin Janko vajda a szerbség ellensége és katolizálni akarta a görög keletieket, míg a török türelmes és szabad vallásgyakorlatot ígért. Ily körülmények között a szerémi szerbség körében nem keletkezhetek oly énekek, melyeket — mint ezt Hunyadi rigómezei csatájáról szóló ciklusban láttuk — magyar érzés, a magyar dicsőség kultusza, a magyarsághoz való tartozás érzéséből fakadó büszkeség hat át. Ily érzés csak a régi horvátságnál volt lehetséges: ennek nemessége magyar volt vagy legalább egynek érezte magát a magyar nemességgel; politikai önállóságról való álmodozás nyomai itt Mátyás király idejében még nem jelentkeznek; a régi horvát népköltészet a „horvat“, „hrvat“ szót feltűnő ritkán említi — és ha említi, sohasem ért rajta politikai nemzetet, hanem csak a horvát nyelven beszélő vitézt vagy lakosságot. Magyaroknak a régi horvát nemcsak a horvát vitézt tekintette, hanem azzá tette még Obilić Milošt is, a szerb népköltészet egyik népszerű hőst,⁴ sőt napjainkban is hallottak a Matica Hrvatska gyűjtői oly helyen, hová a magyarság elleni izgatás még nem jutott el, oly éneket, mely Obilić Milošt magyar hősnek nevezi.⁵ A mohamedán délszláv énekesek manap is még „ungjuriá“-nak neveznek oly éneket, mely a magyarországi török hódoltságról szól és ezeknek a Horvátországból

¹ Јероним Матвице Српске. 146—148. füzet.

² *Vuk*, Српске народне pjesme, II. Bécs, 1845. 81. é.

³ U. o. a 86. énekhez fűzött jegyzetben.

⁴ *Bogišić* id. kiadása. 1. és 2. é.

⁵ Matica Hrvatska: Narodne pjesme I.; 58. é.

Boszniaába költözött családokból származó énekeseknek ajkáról alig hallani a „hrvat“ szót, a régi horvátot ők is az „ungjur“ körébe veszik.¹

Soerensen Székely János szlavóniai bánt a Szerémség urának is tekinti; nyilván megfelekedezik arról, hogy a Hunyadi korabeli Szlavónia nem a mai Szlavonország. Azzal, hogy a Székely Jánosról szóló énekek eredetét azoknál a vitézeknél keresi, kiket Székely az ő kormányzata alatt álló bánságból maga köré csoportosított, kik körülötte harczoltak és őt hősiiesen küzdeni látták, éppen csak a horvátságra utal bennünket.

Soerensen nem vette tekintetbe azt a fontos történeti tény, hogy a szerbség Hunyadi rigómezei csatájában nem szerepel: Branković György despota Hunyadinak megtagadta a segítséget, mert félt a török bosszújától; Hunyadi erre pusztítottatta Brankovićnak és alattvalóinak birtokait, a despota pedig rábirta a szerbeket, hogy foszszák ki a csatából menekülő magyar vitézeket, maga pedig elfogatta a menekülő vajdát. A szerbség tehát ellenszenvvel tekintett ezen csatára és nem volt oka, hogy ennek hőseit magasztalja és sirassa. A horvátság azonban a maga csatájának, a maga csatavesztésének tekintette a rigómezei ütközetet.

Az ellen, hogy a Hunyadi rigómezei csatájáról támadt ciklus szerb eredetű, szól azon körülmény is, hogy a szerbségnek már volt régebbi ciklusa „Lázár czár“ rigómezei csatájáról, melyet szerbek vívtak és mely az évszázados török hódoltság kezdetét jelzi. Hogy miért keletkezett volna a szerbségnél ezen ciklus mellett egy második rigómezei ciklus oly csatáról, melyben a szerbségnek nem volt szerepe, sehogyan sem indokolható. A szerb rigómezei ciklus már szépen kialakulhatott, mikor a magyar rigómezei csatáról szóló énekek keletkeztek és a horvátságnál is elterjedhetett, hiszen ciklusunk kialakulása érezteti annak hatását.

Téves állítás, hogy *Vuk* a Szerémségben gyűjtötte a legszebb szerb énekeket; helyes csak az, hogy mikor a Szerémségben tartózkodott, akkor irt össze sok szép vitézi éneket, de nem mint ott a nép ajkán keletkezett és fennmaradt alkotásokat, hanem boszniai, hercegovinai vándorénekeseket magával hozott oly monostorba, melynek vezetőjével jó összeköttetésben állott, itt előadatta és feljegyezte az énekeket. Népköltési gyűjteményének előszavában maga mondja *Vuk*, hogy a legszebb énekek Boszniában, Hercegovinában, Montenegróban hallhatók, s mennél északabbra megyünk a szerbek lakta területeken, annál gyengébbek a nép énekei. Saját rokonaitól is hallott sok szép éneket, családja pedig — mint tudjuk — nem szerémi eredetű, hanem hercegovinai; és az előadó, kitől a legszebb vitézi énekeket hallotta, *Podrugović Tasan*, is hercegovinai ember volt. Szerém megyében gyűjtött énekeket kapott több barátjától, de ezek nem oly kiválóak, mint a minőknek *Soerensen* állítása nyomán gondolnók. *Vuk* maga is több ízben említi, hogy a Szerémségben hallható vitézi énekek már kevésbbé értékesek.²

A *Soerensen*-féle érvek közül tehát egyetlenegy sem állhat meg szigorúbb kritika mellett; legfontosabb érve pedig, t. i. hogy ciklusunkban a magyar állami viszonyok hű rajza jelentkezik, teljesen lerontja az ő feltevését; a történeti tények és az énekek szelleme pedig a horvát eredet mellett szólnak.

¹ U. o. 3. kötet, bevezetés.

² Id. gyűjt. előszava.

Az énekek történeti elemeire és összetartozásukra vonatkozólag pedig így nyilatkozik *Soerensen*: „Die wirklichen Erinnerungen an die ungarische Kosovoschlacht sind sehr dürftig: sie beschränken sich darauf, dass dort Helden gefallen, andere geschlagen und flüchtig geworden sind... Aber auch nicht durch epische Erfindung oder gewandte Komposition wissen sie diesen Mangel zu ersetzen, noch weniger fügen sie sich zu einer Art epischen Cyklus zusammen... Alles macht einen fragmentarischen Eindruck, nirgend wird ein zusammenhängendes Bild vor uns entrollt.“¹

Milyen alapon mondhatott *Soerensen* ily ítéletet?

Jóval kevesebb éneket vett tekintetbe, mint a mennyit ide kellett volna sorolnia.

Szerinte ide a *Bogišić*-féle kiadásnak csak 19—22., 25., 32. és 46. énekei vagyis a Székely János eljegyzéséről és haláláról, János vajda meneküléséről és Szilágyi Mihály szabadulásáról szólók tartoznak. Tehát nem veszi tekintetbe azt az éneket, mely arról szól, hogyan fejtette meg János vajda a budai leány vésztjósó álmát (*Bogišić*, 28.); bizonyára azért mellőzte, mert benne Buda elfoglalásáról is van szó. Nem veszi tekintetbe az Ulászló királyról szólókat (*Bogišić*, 24., 27—29. és 35. é. és Archiv III. 648. s köv. II.), még pedig azért nem, mert Ulászló király nem a rigómezei, hanem a várnai csatában halt meg; azt pedig, hogy az énekek mégis a rigómezei csatában szerepeltetik, történeti eltévelyedésnek minősíti. Jogos ily felfogás csak akkor lenne, ha ily anachronizmus vagy eltévelyedés egyszer-kétszer fordulna elő; de azon körülmény, hogy ezen énekekben Ulászló sohasem szerepel a várnai csatában, hanem mindig s következetesen a rigómezeiben, melyet nemcsak körülírnak, hanem expressis verbis is említenek, igazolja, hogy itt nem történeti tévedéssel van dolgunk, hanem hogy itt helyben és időben való koncentráció állott be, mely énekeknek ciklusba való sorakozása tekintetében lényeges életjelenség. Az, hogy *Soerensen* ily körülmények között külön várnai ciklusról szól, teljesen indokolatlan. Mellőzi azt az éneket is, mely arról szól, hogyan bünteti meg János vajda Mladjenović Ulászlót, ki a vesztett csatából menekülő hősökre les és kifosztja s megöli őket: mellőzte bizonyára azért, mert az ének Mohácsot emlegeti. Nem sorolja a ciklusba azon énekeket sem, melyek János vajdának és Szendrővári (Branković) György despotának viszályáról, a vajda fogságáról, szabadulásáról és bosszújáról szólnak (*Bogišić* 9., 10., 11. és 26. é.) Hogy miért mellőzte ezeket, holott tárgyuk szorosan összefügg a rigómezei csatával és történeti eltévelyedést nem olvashatott rájuk, azt nem indokolja. Talán azért, mert tetteleg bosszút, minőt ezen énekek rajzolnak és János vajdának tulajdonítanak, nem Hunyadi János, hanem Szilágyi Mihály állott a despotán, oly cselekedetért, mely nem tartozik oly szorosan a rigómezei csatához, mint Hunyadi János elfogatása, avagy azért, hogy egy Branković György despotáról szóló külön csoportot megkülönböztetve, szerémi szerb eredetű új ciklust nyerjen?!

Itt a száraz történettudás, történeti adatok ismerete — és helyenként téves magyarázata — elnyomta *Soerensen*ben a népköltészet élete, a ciklusok alakulása iránti érzéket.

Dr. Szegedy Rezső.

¹ Archiv f. sl. Phil. XV. 18—19. I.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

A beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások.

(Negyedik közlemény.)

Egy más változata. A férfi elmegy az erdőbe, a javas otthon korpába sötétben és a következőket mondja:

„S-o luat lion roșu poroșu, o luat săcurea roșă poroșă, dila casa roșă poroșă, s-o dus în pădurea roșă poroșă și o tăiat lemne roși poroși, cu săcurea roșă poroșă, și o tăiat parî și cêrcurî roși poroși, și o viñit acasă roșu poroșu, și o cêrcuit șustariu roșu poroșu, și o făcut ocol roșu poroșu și o viñit N, N. (a tehén neve) roșă poroșă, și o băgat-o în grazdîu roșu poroșu, și o slobozit žitêlu roșu poroșu, și o mers Anuța roșă poroșă, și o muls lapte cu șustariu roșu poroșu, și o muls lapte roșu poroșu, și l-o pus în sfișca roșă poroșă, și l-o străcurat pin sfișca roșă poroșă, și l-o dus în casa roșă poroșă, și l-o pus pin oale roși poroșă, și l-o pus pe masa roșă poroșă, și o luat cuțitu roșu poroșu, și o pus ružină și o înecat. Cuțit dila 9 faori o luat și în patru l-o despicat, si lapțile la N. N. l-o lăsat și o mîncat strigoii și moroii, cum o mîncat, cum o crepat, lapțile la N. N. l-o lăsat. Și o mîncat stricătoarile și mîncătoarile, și o mîncat curcoii și moroii, și a mîncat strigoaiele și moroaiele, cum o mîncat cum o crepat, lapțile la N. N. l-o lăsat gros și groștoros pe cum i l-o dat Hristos, dulce ca mînera, galbîn ca ciara, gros ca colesa. Pe gură i s-o băgat, în pulpă i s-o așăzat, în pulpă i-o viñit, pe oale s-o rădicat. N. N. o prins a răzi și a muži cu glas mare pină în cêrî, cu glas mare pi su cêrî, cu lacrimî pină în pămînt. Nîme în lume nu o văzut-o, nîme în lume nu o auzit-o, fără Maică D-lui, din poarta cêrîului. Biñe afêsu-o, biñe cufêsu-o, de aminînfêlu luatu-o, biñe pe ea întrebatu-o. Ho, ho N. N. ce răžest, ce mužest cu glas mare pină în cêrî, cu glas mare pi su cêrî, cu lacrimî pină în pămînt. O Sfintă Maică Precistă biñe faci, că o întrêbi. Cum nu a răzi, cum nu a muži, că s-o luat, dila grazdîu roșu poroșu, dila stăpînu roșu poroșu, dila stăpîna roșă poroșă, dila iesile roși poroși, și s-o dus la ciurda roșă poroșă, și o păscut iarbă roșă poroșă, și o viñit acasă roșă poroșă,

„Elment János pirosan a piros fejszével, a piros háztól és elment a piros erdőbe és vágott piros fákat a piros fejszével. Ott vágott piros karókat, piros abroncsokat és hazajött pirosan és megabroncsozta a piros sajtárt és csinált piros udvart és hazajött N. N. pirosan, bevitte a piros istállóba és eleresztette a piros borjút és elment Anna pirosan és fejt tejet a piros sajtárral és beletette egy piros szűrőbe és piros szűrőn keresztűlszűrte. Bevitte a piros házba, betette a piros fazékba és letette a piros asztalra és elvette a piros kést és tett a tejbe rozsdát, a mitől meg-aludt. Kilencz kovács által készített késsel négy részre vágta és N. N.-nek a tejét meghagyta. Ettek belőle a boszorkányok, a mikor ettek, széjjel is hasadtak, N. N.-nek meghagyták a tejét. Ettek belőle a rontó és mindent megevő asszonyok és ettek belőle a varázslók és ettek belőle a boszorkányozó asszonyok. A mikor ettek, széjjel is hasadtak és N. N.-nek meghagyták a tejét vastagnak és tejfelesnek, mint a hogan azt Jézus adta, édesnek, mint a méz, sárgának, mint a puliszka. A száján bement, a tőgyiben leülepedett, a csecsibe jött, a fazékra emelkedett. N. N. elkezdett sírni és bögni égis hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érő könnyekkel. Senki a világon se látta, senki a világon se hallotta, csak Szűz Mária a mennyek kapujából. Jól összegyűjtötte, jól megvágta, a legapróbb részletekig rendezte és alaposan kikérdezte. Ho hó N. N. mit sírsz, mit bögsz te égis hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érő könnyekkel. Ó Szűz Mária jól teszed, hogy megkérded. Hogyne sírna, hogyne bögne, a mikor elment a piros istállójától, a piros gazdájától, a piros gazdaasszonyától, a piros jászolyától, elment a piros csordába és evett piros füvet és hazajött pirosan és bevitte János pirosan a piros istállóba és elengedte a piros borjút és elment Anuța

și o băgat-o lion roșu poroșu, în graždiu roșu poroșu, și o slobozit žițelu roșu poroșu, și o mers Anuța roșă poroșă, și o mulș lapfe roșu poroșu, și l-o dus în casa roșă poroșă, și l-o pus pe masa roșă poroșă, și l-o străcurat cu sifșca roșă poroșă, și o pus ružină și s-o încegat. Cuțit dila 9 faorî o luat și în patru l-o despçicat. Și o mîncat strigoii și moroi și o mîncat stricătoarele și mîncatoarele, și o mîncat stricatorii și mîncătorii, și o mîncat curcoii și moroi, și o mîncat curcoaiele și moroaiele, fêmeile, fermecătoarele. Cum o mîncat cum o crepat, și la N. N. lapfile l-o lăsat gros și groștoros, pe cum i l-o dat Hristos, galbin ca ciara dulce ca mînera, gros ca colesa, pe gură i s-o băgat, în doîniță i-o viñit, pe oale s-o rădicat. Crepe țîțale la vacile stricătorilor și mîncătorilor. Crepe țîțale la vacile stricătoarelor și a mîncătoarelor. Crepe țîțale lor, crepe iñimile lor în patru ca păsatu. Să pçeie, să răspçeie. Viie lapfile la N. N., viie untu iei, viie groșforêlu iei, viie dulceata iei, viie tare ca vîntu, iute ca gîndu. Pe gură să i să baže, în doîniță să-i viie, pe oale să să rădice. Crepe țîțale la vacile strigoilor și a moroilor. Crepe țîțale lor, crepe rînzile lor în patru ca păsatu. Să pçeie să răspçeie. Viie lapfile la N. N., viie untu iei, viie mana iei, viie groșforêlu iei, viie gros și groștoros pe cum i l-o dat Hristos. În pulpă să să așeze, în doîniță să-i viie, pe oale să să rădice gros ca colesa, galbin ca ciara.“

Háromszor mondja a következőt:

„Cu cuțit descînt țărițele aieșta, cu cuțit să pciară strigoii și moroi.“

A végén meg ezt:

„D'escîntecul dila miñe, Iacul dila D-zeu și dila Sfînta Maică Precistă. O Maică lui D-zeu ce aî născut pe Hristos cu cuvîntul, de am greșit undeva descîntecul, zi-l pentru miñe, că le șfi mai biñe.“

A korpát és sôt úgy adja a tehénnek mint az előzőkben.

Egy más változata. Korpába sôt teszen, egy késsel keveri és mondja:

„Sfîntă Maică Precistă, s-o luat lion dila casa galbină, dila masa galbină, s-o dus la marea galbină, cu cuțit galbin o prins în briană galbină, în poale arzîntite pusu-o, afară pe țermure scosu-o, foc galbin făcutu-o,

pirosan és fejt tőle piros tejet és bevitte a piros házba és letette a piros asztalra és megszűrte a piros szűrőn, beletett rozsdát és megaludt. Kilencz kovács által készített késsel négy részre vágta. Ettek belőle a boszorkányos férfiak, ettek belőle a rontó és mindent megevő asszonyok, ettek belőle a rontó és mindent megevő férfiak és ettek belőle a varázslók, ettek belőle a varázsló asszonyok és a babonázó asszonyok. A hogyan ettek belőle, úgy hasadtak meg és N. N.-nek meghagyták a tejét vastagnak és tejfelesnek, mint azt Jézus, adta vastagnak, mint a puliszka. A száján bement és a csecsebe jött, a fazekakon emelkedett. Repedjen meg a rontók és telhetetlenek teheneinek csecse. Repedjen meg a rontó es telhetetlen asszonyok teheneinek csecse; repedjen meg a csecsük, repedjen meg szívük négy részre, mint a kukoriczadara. Jöjjön meg N. N.-nek a teje, a vaja, a tejfele, édessége; jöjjön erősen, mint a szél, gyorsan, mint a gondolat. A száján menjen be, a csecsibe jöjjön, a fazekakra emelkedjen. Repedjen meg a boszorkányok teheneinek csecse, repedjen meg a gyomruk négy részre, mint a kukoriczadara. Jöjjön N. N.-nek a teje, vaja, tejelőképessége, tejfele, jöjjön vastagon és tejfelesen, mint a hogy azt Jézus adta. A tőgyibe helyezkedjen el, a csecsibe jöjjön, a fazekakra emelkedjen, vastagon, mint a puliszka, sárgán, mint a viasz.“

„Késsel olvasok rá e korpára, késsel pusztuljanak el a boszorkányok.“

„A ráolvasás én tőlem a gyógyerő Istentől és Szűz Máriától. Ó Szűz Mária, a ki szülted Jézust, szóval, ha elhibáztam valahol a ráolvasást, mondd el helyettem, mert te jobban tudod.“

„Ó Szűz Mária, elment János a sárga háztól, a sárga asztaltól, elment a sárga tengerhez, sárga késsel és fogott sárga márnát, ezüstözött alsószoknyába betette és a partra kihozta, sárga tüzet csinált,

cu cuțit galbin spiñficatu-o, cu sare galbină sāratu-o, pe foc galbin pusu-o, mīncare bună făcutu-o, beatură bună adusu-o, și strīgatu-o: Viñiț stricātoare, viñiț mīncātoare; viñiț stricātorī, viñiț mīncātorī cu nānaș, cu nānașă, űepoț, cu moș, űepoate, cu moașă, viñiț și mīncāți și bēț și vā ospātați, și vā dat și cātați lapțile la N. N. D'e-i în ladă lācātuit, de-i în bērbintă acoperit, de-i în doñiță tīgāduiț, de-i pe faț, de-i pi su faț, de-i pe munți, de-i pi su munți, de-i în pāduri, de-i pi su pāduri, de-i în stāniște stāniștind, de-i pe ulișori viñind, de-i pin vāli trecīnd; strīgați-l, adușeți-l, gros ca colesa, galbin ca ciara, dulce ca mñerea. Cum vin nori cu ploaia, așă să vițe lapțisoru și untu iēi, mana iēi, dulceața iēi. Să vițe tare ca vīntu, iute ca gīndu. Pe gură să să baže, în pulpa să să așeze, gros ca colesa, dulce ca mñerea. Cum vin nori cu ploaia, așă să vițe lapțisoru iēi, mana iēi, dulceața iēi, groștorēlu iēi, hrana iēi. Iară ie o prins a răzi și a muži cu glas mare pină în cēri, cu glas mare pi su cēri, cu lacrimi pină în pāmīnt. űime în lume nu o vāzut-o, űime în lume nu o auzit-o, fāră Maică Precistă đin poarta raiului. Biñe aľesu-o, biñe culēsu-o, de amīnțēlu luatu-o, biñe pe ie ĩntrebatu-o. Ce rāzēșfi, ce mužēșfi cu glas mare pină în cēri, cu glas mare pi su cēri, cu lacrimi pină în pāmīnt. O Sfīntă Maică Precistă cum nu a răzi, cum nu a muži ie, cā s-o luat lion, đila casa galbină, đila masa galbină, s-o dus la marea galbină, și o prins ĩnbriana galbină, cu cuțitu galbin ĩnbriana galbină prinsu-o, afară pe țermure zvirlițu-o, poale arzīnțite pusu-i-o, cu cuțit galbin spiñficatu-o, cu sare galbină sāratu-o, pe foc galbin pusu-o, mīncare bună făcutu-o, beatură bună adusu-o și apoī strīgatu-o: Viñiț strīgoi, viñiț moroi, viñiț strīgoaie, viñiț moroaie, viñiț nānaș, viñiț nānașă, űepoți cu moș, moș cu űepoți, viñiți și mīncāți și vā ospātați, și vā dati, și cautați lapțile la N. N. untu iēi, mana iēi, groșforēlul iēi. Cātați-l și il adușeți.

i în ladă lācātuit, de-i în doñiță tīgāduiț, de-i în stāniște stāniștind, strīgați-l, adușeți-l gros și groșforos, gros ca colesa, dulce ca mñerea, galbin ca ciara, să vițe tare ca vīntu, iute ca gīndu mīndru și curat, pe cum Maica Precistă l-o dat. Strīgați-l, adușeți-l. D'e-i în cīmpu cu ĩerburile, de-i în cīmpu cu florile, de-i pe faț, de-i pi su faț, de-i pe munți, de-i pi su munți, de-i pe

sārga kēssel felhasitotta, sārga sōval megsōzta, sārga tūzre tette. Jō ētelt kēszīttet, jō italt hozott és kiabált. Jōjjetek rontó és telhetetlen asszonyok; jōjjetek rontó és telhetetlen fērfiak, keresztanyák, keresztapák; unokák és nagyapák; unokák és nagyanyák. Jōjjetek, egyetek, igyatok, mulasztatok és keressétek meg N. N. tejét. Ha lakatosládában van, ha hordóban befedve, ha a csecsiben megtagadva, ha bükkfán van, ha bükfka alatt, ha havason van, ha havas alatt, ha erdőn van, ha erdő alatt, ha akolban pihen, ha sikátorban jön, ha folyón most jön át, kiáltások és hozzátok vastagon, mint a puliszka, sārğan, mint a viasz, édesen, mint a mēz. A hogyan jönnek a felhők az esōvel, úgy jōjjon a teje, vāja, tejelōképessége, édessége. Jōjjon erōsen, mint a szél, gyorsan, mint a gondolat. A szāján menjen be, a tōgyiben helyezkedjen el vastagon, mint a puliszka, édesen, mint a mēz. A hogyan jönnek a felhők az esōvel, úgy jōjjon a teje, tejelōképessége, édessége, tejfele, tápláléka. Ő meg elkezdett sirni és bōgni égig hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érō könyvekkel. Senki a vilāgon se látta, senki a vilāgon se hallotta, csak Szűz Mária a menyország kapujából. Jōl összevālogatta, jōl összegyūjtōtte, alaposan rendezte és a legaprōbb részletekig kikérdezte. Mit sírsz te, mit bōgsz te égig hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érō könyvekkel. Ő Szűz Mária, hogyne sirna, hogyne bōgne, a mikor elment János a sārga ház-tól, a sārga asztaltól és elment a sārga tengerhez, ott fogott egy sārga mārnat, sārga kēssel a sārga mārnat megfogta, a partra kidobta, ezüstōzōtt alsōszoknyāba betette, sārga kēssel felhasitotta, sārga sōval megsōzta, sārga tūzre tette és jō ētelt kēszīttet, jō italt hozott és elkezdett kiabálni. Jōjjetek boszorkányok, jōjjetek boszorkālō asszonyok; jōjjetek keresztapák, keresztanyák; unokák és nagyapák, nagyapák és unokák. Jōjjetek, egyetek, mulasztatok és keressétek meg N. N.-nek tejét, vaját, tejelōképességét, tejfelét. Keressétek és hozzátok el. Ha lādában van lelakotolva, ha a csecsiben van megdagadva, ha akolban pihen. Kiáltások és hozzátok vastagon és tejfelesen, vastagon, mint a puliszka, édesen, mint a mēz, sārğan, mint a viasz. Jōjjon erōsen, mint a szél, gyorsan, mint a

văli, de-i pi su văli, de-i în păduri, de-i pi su păduri, de-i în staniște staniștind, de-i pe ulișori vihind, de-i pin păraie trecind. Strigați-l, adușeți-l, să viie tare ca vintu, iute ca gindu tare și virtos cu porunca lui Hristos. Cum vin nori cu ploaia, așa să viie lăptișoru iei, mana iei, hrana iei, groștorolu iei. Cum vin izvoarele pin pamintu cu arina, așa să viie lăptișoru iei, mana iei.“

Háromszor mondja a következőt:

„Cu cuțit descint tărăițe aieșta, cu cuțit să peciară strigoii și moroii.“

A végén meg ezt:

„D'escintecul dila miie, leacul dila D-zeu și dila Sfinta Maică Precistă. O Maică lui D-zeu, ce ai născut pe Hristos cu cuvintul, de am greșit undeva descintecul, ži-l pentru miie, că le ști mai biie.“

A korpát és sőt úgy adja a tehénnek, mint az előzőkben.

gondolat, gyönyörűen és tisztán, mint a hogy azt Szűz Mária adta. Kiáltsátok, hozzatok, ha a füves réten van, ha a virágos réten van, ha bükkfán van, ha bükkfa alatt, ha havason van, ha havas alatt; ha folyón van, ha folyó alatt; ha erdőn van, ha erdő alatt, ha az akolban pihen; ha sikátoron jön, ha patakon jön át. Kiáltsátok és hozzatok; jöjjön erősen, mint a szél, gyorsan, mint a gondolat, erősen Jézus parancsával. A hogyan jönnek a felhők az esővel, úgy jöjjön meg a teje, tejelőképessége, tápláléka, tejfele. A hogyan jönnek a források a homokos talajon keresztül, úgy jöjjön meg a teje és tejelőképessége.“

„Késsel olvasok rá e korpára, késsel pusztuljanak el a boszorkányok.“

„A ráolvasás én tölem, a gyógyerő Istentől és Szűz Máriától. Ó Szűz Mária Istennek anyja, a ki szülte Jézust, szóval, ha elhibáztam valahol a ráolvasást, mondd el helyettem, mert te jobban tudod.“

Ráolvasások.

Azokat a ráolvasásokat, a melyeket betegségek gyógyítása céljából végeznek a következőkép, csinálják. Az idő kilencz nap. Minden reggel, délben és estve csinálják. A mondókát háromszor kell elmondani.

Fejfájás.

A javas egy tollat forgat a beteg feje körül és a következőket mondja:

„M-am luat dila casa mindru și frumos, cu oçi oçind, cu gura rizind, bună voaie făcind. Cînd am fost de mînez de cale, m-am întilînit cu buba galbină, cu buba înfocată, cu buba de 99 de felurî. D'e cap m-o înbătat, žos m-o țipat. Prinsu-m-am a cînta. Ńime în lume nu m-o auzit, numai Maică D-lui. Cum m-o auzit, m-o întrebat. Őe te cînt, țe te vaiț? Cum nu m-o-i cînta, cînd m-am luat dila casa mea mindru și frumos, cu oçi oçind, cu gura rizind, bună voaie făcind. Cînd am fost de mînez de cale, m-am întilînit cu buba galbină, cu buba înfocată, cu buba de 99 de felurî. Nu te cînta, nu te vaițeta, te intoarnă înapoi și te du la descîntătoarele mele, că biie f-or aleze, din

„Elmentem a házamtól, az asztalomtól mint gyönyörű szép ember, a szemeimmel kacsintva, a szájjammal nevetve, jó kedvet csinálva. A mikor a fél úton voltam, találkoztam a sárga sebbel, a tüzes sebbel, a 99-féle sebbel. A fejemet elszedítette, a földre ledobott. Én meg elkezdtem sírni. Senki a világon se hallott meg, csak Szűz Mária. A mikor meghallotta, megkérdezett. Miért sírsz, miért jajgatsz. Hogyne sírnék, a mikor elmentem a házamtól, az asztalomtól mint gyönyörű szép ember, a szemeimmel kacsintva, a szájjammal nevetve, jó kedvet csinálva. A mikor a fél úton voltam, találkoztam a sárga sebbel, a tüzes sebbel, 99-féle sebbel. Ne sírjál, ne jajgassál, ha-

creării capului, din gişu nasului, din rădăşina măsărilor, din comăsu ochilor, din toate vişele, din toate oasele. Mări şi te du, că te aştaptă crai crăieşte cu mesife, cu făciii aprinse. D'e zin t-or înbăta, în bun pat t-or culca. Acolo să peei, acolo să răspcei, ca spuma de mare, ca roaua de soare. 99 de ai cu mişe triabă să nu mai ai. (Leköp a földre.)

nem térj vissza és menj el az én ráolvasó aaszonyaimhoz. Mert ki fogják válogatni a fejed agyvelejéből, az orrod tövéből, a zápfogaid gyökereiből, a szemednek esigájából, az összes inaidból, az összes csontjaidból. Menj, mert várnak császárok, császárias asztalokkal, égő fáklyákkal. Borral megfognak részegíteni és jó ágyba fektetni, ott pusztuljál el, mint a hab a tengerben, mint harmat a naptól. 99 évig én velem közöd ne legyen. (Leköp a földre.)

Ezt háromszor mondja egy nap, reggel, délben és este.

Belső fájás, fejfájás.

A javas szúrja egy késsel a kéményt és mondja:

„Io nu împung, nu străpung hornu meu, că io împung io străpung cel copil de zidan gras, cel copil de sas gras, şi pe satana rău. Io împung şi străpung hornu meu să şite împuns şi străpuns, să n'aibă triabă nişe cu mişe. Să nu-ş facă rău din răul meu, nişe noroc din norocul meu, nişe marhă din marha mea, nişe gânduri din gândurile mele, nişe năcaz din năcazurile mele, nişe scirbă din scirba mea, nişe iosag din iosagul meu, nişe gânduri din gândurile mele. Să să ducă pe capu cui l-o ţipat, şi pe capu cui l-o minat tare şi virtos cu porunca lui Hristos. Să să ducă în muntii vişeti şi în dalu Galileii, că acolo le fefe de măritat, ficiori de însurat. Acolo să piară, acolo să răspciară, ca spuma de mare, ca roua de soare. Cişe o făcut cu o mină, întorn cu 2, cişe o făcut cu 2 minuri, întorn cu 3, cişe o făcut cu 3 minuri, întorn cu 4, cişe o făcut cu 4 minuri, întorn cu 5, cişe o făcut cu 5 minuri, întorn cu 6, cişe o făcut cu 6 minuri, întorn cu 7, cişe o făcut cu 7 minuri, întorn cu 8, cişe o făcut cu 8 minuri, întorn cu 9 minuri, cu harnişile mele amîdoauă; (răzza a kezei) şi cu ale Sfîntei Maicii Precistii. Cişe o făcut cu 10, limba în gură i saşe. Atunci să să mintuască de fermecăturile lor cefe grele, cînd s-or mintuî de pcele. Cum pcere fumu de faşa focului, aşa să să tomnască femişile fermecătoare şi bărbaţi fermecători.“

„Én nem szúrom, nem szúrom át a kéményem, hanem szúrom és átszúrom azt a kövér zsidó fiút, azt a kövér szász fiút és a rossz ördögöt. Én szúrom, átszúrom a kéményem, hogy legyen megszúrva, átszúrva s velem ne legyen senkinek dolga. Ne csináljanak rosszat az én rosszamból, szerencsét az én szerencséből, marhát az én marhából, gondot az én gondjaimból, szomorúságot az én szomorúságomból, veszekedést az én veszekedésemből, jószágot az én jószágomból, gondot az én gondjaimból. Menjen annak a fejére, a ki dobta gyorsan és erősen Jézus parancsával. Menjen a kék havasokra és a Galilei hegyére, mert ott vannak férjhez menendő lányok, nősülendő fiatalberek. Ott pusztuljon el, mint a hab a tengerben, mint a harmat a naptól. A ki rontott egy kézzel, fordítom kettővel; a ki rontott 2-vel, fordítom 3-mal; a ki rontott 3-mal, fordítom 4-el; a ki rontott 4-el, fordítom 5-el; a ki rontott 5-el, fordítom 6-al; a ki rontott 6-al, fordítom 7-el; a ki rontott 7-el, fordítom 8-al; a ki rontott 8-al, fordítom 9-el az én szorgalmasaimmal, mind a kettővel; (rizza a kezei) és Szűz a Máriával. A ki 10-el rontott, a nyelve a szájában száradjon meg. Akkor szabaduljanak meg a nehéz rontásoktól, a mikor a bőriktől. A hogyan pusztul a füst a tűz szinétől, úgy javuljanak a rontóasszonyok és a rontó férfiak.“

Ezt háromszor mondja el egymásután a végén a következőt:

„Descîntecul dila mişe, Ieacul dila D-zeu şi dila Sfînta Maică Precistă. O Maică lui D-zeu ce ai născut pe Hristos cu cuvîntul, de am greşit undeva descîntecul, zi-l pentru mişe că le şti mai bişe.“

„A ráolvasás én tőlem, a gyógyerő Istentől és Szűz Máriától. Ő Szűz Mária Istennek anyja, a ki szülte Jézust, szóval, ha valahol elhibáztam a ráolvasást, mondd el helyettem, mert te jobban tudod.“

Orbánz.

A javas egy kenderrongyot meggyújt és körben forgatja a beteg feje körül, miközben a következőket mondja:

„M-am luat dila casa mea, dila masa mea sinătoasă și voioasă, mindră și frumoasă, m-am dus pe cale pe cărare. Cînd am fost la cale žumătate, m-am întîlnit cu buba albă, ba cu roșă, cu roșă, cuba mîerie, cu mîerie cuba vînată, cu vînată cuba pectroasă, cu pectroasă, ba cu verinoasă, cu verinoasă, ba cu zgaiba înțapată, cu zgaiba înfocată, cu zgaiba cu înflătură, cu zgaiba cu săzătături, cu zgaiba cu potcă, cu zgaiba din strigare, cu zgaiba din mîirare, cu zgaiba cu amorțala, ba cu zgaiba orbanțită. Pe gură s-o băgat, pin cap pin măsăle pin uręc s-o așazăt. Pin ațelea mă pușcă, mă săzată, mă džunže. Io m-am prins a mă cînta și a dăoli cu glas mare pină în cêri, cu glas mare pi su cêri, cu lacrimi pină în pămînt. Nîme în lume nu m-o văzut; tîme în lume nu m-o auzit, fără Maică Preciță dila poarta raifului pe scară de ciară s-o scoborit, drumu mîi-l-o cuprins, bine afesu-m-o, bine culesu-m-o da mîințelu luatu-m-o, bine întrebatu-m-o, ce te cînt tu N. N. ce te dăolășt cu glas mare pină în cêri, cu glas mare pi su cêri, cu lacrimi pină în pămînt. Cum nu m-o-i cînta, cum nu m-o-i dăoli, că m-am luat dila casa mea, dila masa mea, sinătoasă și voioasă, mindră și frumoasă și m-am dus pe cale pe cărare. Cînd am fost la calea žumătate, m-am întîlnit cu buba albă, cu buba mîerie, cu mîerie ba cu vînată, cu buba pectroasă, cu buba verinoasă, cu buba beșicată, cu buba înțapată, cu buba înfocată, cu zgaiba cu săzătături, cu zgaiba pin cale înblind, cu zgaiba pin apă bind, cu zgaiba pin somn durmîind, cu zgaiba pin žis žisînd, cu zgaiba pin potcă, cu zgaiba pin strigare, cu zgaiba pin mîirare, cu zgaiba pin đeoç, cu zgaiba pin rășale, cu zgaiba cu tăpănală, cu zgaiba cu amorțală. Pe gură s-o băgat, pe măsăle pin cap pin uręc s-o așazăt. Pe acolo mă doare, pe acolo mă pușcă, pe acolo mă džunže și mă săzată. Ieși bubă din creierii capului din fața obrazului din auzitu uręcilor, din vidêriie oçilor, din rădășina măsăilor, din cuiburiie dinților, T-oi soroci cu sorocul mêu și alui D-zeu, tare și virtos cu porunca lui Hristos. Și de acoalea t-oi lua cu

„Elmentem a házamtól, az asztalomtól, egészségesen, jó kedvvel, mint gyönyörű szép ember. Mentem úton, ösvényen. A mikor félúton voltam, találkoztam a fehér sebbel, de a pirossal; pirossal, de a kékkel; kékkel, de a lilával; a lilával, de a kövessel; a kövessel, de a mérgessel; a mérgessel, de a megszúrt parral; a meg-tüzesedett parral, a daganatokkal járó parral, a nyilalásos parral. A kiáltásból származó parral, a bámulásból származó parral, az igézésből származó parral, a zsiabasztó parral, az orbánzos parral. A száján bement a fejébe, a zápfogaiba, a füleibe elhelyezkedett. Azokban lönek, nyilalnak és vágnak. Én elkezdtem sírni és jajgatni édig hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érő könnyekkel. Senki a világon se látott, senki a világon se hallott, csak Szűz Mária a mennyország kapujából. Viaszlétrán leereszkedett, az utamat elállta és alaposan kiválogatott, jól a legapróbb részletekig vett és kikérdezett. Miért sírsz te N. N., miért jajgatsz édig hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érő könnyekkel. Hogyne sírnék, hogyne jajgatnék, a mikor elmentem a házamtól, az asztalomtól egészségesen, jó kedvvel, mint gyönyörű szép ember. Mentem úton, ösvényen, a mikor a félúton voltam, találkoztam a fehér sebbel, a kék sebbel, a lila sebbel, a köves sebbel, a mérges sebbel, a sebes sebbel, a megszúrt sebbel, a tüzes sebbel, a nyilalásos parral, a parral úton járva, a parral vizivás közben, a parral alvás közben, a parral álmodás közben, a parral kiáltás közben, a parral küldés közben, a parral igézés közben, a parral hűlés közben, a zsiabadással járó parral, az elájulással járó parral. A szájon bement, a fejbe, a zápfogakba, a fülekbe elhelyezkedett. Ott fáj, ott lönek, ott nyilalnak, ott vágnak. Menj ki seb a fej agyvelejéből, az arcz színéből, a fülek hallásából, a szemek látásából, a zápfogak gyökereiből, a fogak fészkeiből. Meg foglak varázsolni az én, meg az Isten varázsával, gyorsan és erősen Jézus parancsával. Onnan el foglak venni, a pénz szent tanításával, vissza foglak téríteni és a földbe foglak

scriptura banului și innapoi t-oi înturna și în pămînt t-oi băga (a földön karczol egy pénzzel, și acoalea t-oi îngropa. Acolo să pcei acolo să răspcei, ca spuma de mare, ca roua de soare, ca stopcitu de pçisoare.“

Ezt elmondja háromszor egymásután.

„N. N. să rămîn curată și luminată pe cum Maică Precistă m-o lăsat, ca zinu străcurat, ca grîu vînturat, ca din ciasu născut, ca mama cînd m-o făcut, mîndră și frumoasă, grasă și sinătoasă.“

A harmadik napon a mikor háromszor is elvégezte a mondást, a következőket mondja :

„Ieși bubă toată ca un őr de mac în patru despicat, și te du în dalu vînat și în dalu Galileii, că acolo i găsi fețe de mătirat, ficiori de înșurat, vaș și boi de bēfit. Acolo strică, acolo săzată, acolo să rămîi. N. N. să rămîie frumoasă și luminată ca de Maică Precistă lăsată.“

Háromszor mondja a következőt :

„Cu arzînt descînt, cu arzînt să peiară. D'escîntecul dila miñe, leacul dila D-zeu și dila Sfîntă Maică Precistă. O Maică lui D-zeu ce ai născut pe Hristos cu cuvîntul, de am greșit undeva descîntecul, zi-l pentru miñe că îl ști mai biñe.“

dugni (a földön karczol a pénzzel), ott foglak eltemetni. Ott pusztuljal el mint a hab a tengeren, mint a harmat a naptól, mint a köpés az ösvényen.“

„N. N. maradjon tiszta és megvilágított, mint a hogyan Szűz Mária hagyta, mint az átszűrt bor, mint a megtisztított búza, mint a hogyan édesanyja szülte kövérnek, egészségesnek, gyönyörűnek, szépnek.“

„Gyere ki seb, mint egy mákszem, négy részre vágva és menj el a kék hegyre és a Galile hegyére, mert ott fogsz találni férjhez menendő leányokat, nősülendő férfiakat, vágni való teheneket és ökröket. Ott rontsál, ott nyilalj, ott maradjál. N. N. maradjon szépnek, megvilágítottnak, mint a hogyan Szűz Mária hagyta.“

„Ezüsttel olvasok rá, ezüsttel pusztuljon el. A ráolvasás én tölem, a gyógyerő Istentől és Szűz Máriától. Ó Szűz Mária, Istennek anyja, a ki szülted Jézust, szóval, ha valahol elhibáztam a ráolvasást, mondd el helyettem, mert te jobban tudod.“

Igézés.

A javas boszjok-csokrot forgat a beteg feje előtt körben és mondja :

„S-o luat Sfîntă Mariñe, s-o dus în păduria mare, o luat săcuria mare o tăiat lemñe marî, și o făcut beserică mare, s-o băgat Maică Sfîntă în beserică. D'e o lătare o auzit Maică Sfîntă cîntînd, de o lătare durduînd de o lătare cefînd, pe o lătare o auzit pe N.N. cîntînd. Biñe afesu-l-o, biñe culesu-l-o, biñe pe iel întrebatu-l-o. Çe te cînti tu, çe te dăolēsti tu om frumos cu glas mare pñă în cēri, cu glas mare pi su cēri, cu lacrimî pină în pămînt. O Sfîntă Maică Precistă cum nu s-a cînta, cum nu s-a dăoli, că s-o luat dila casa lui, dila masa lui, și s-o dus pe cale pe carare. Çînd a fost la cafea zumatate, s-o întilniit cu pocitori cu poctoare, cu fețe, cu fieveste, cu fēmēi fermecătoare, cu bărbat fermecători cu dzeocitoare. Biñe la iel uitatu-s-o, biñe poçitu-l-o, biñe dzeoçatu-l-o, biñe puțerea luat-u-i-o. Da-

„Element Szent Mária a nagy erdőbe, vett nagy fejszét, vágott nagy fákat, csinált nagy templomot és bement szent Mária a templomba. Egyik helyt hallotta Szűz Máriát énekelni, egyik oldalon zúgást hallott, egyik oldalon olvasni, egyik oldalon hallotta N. N. sirni. Jól megválogatta, jól összegyűjtötte és alaposan kikérdezte. Miért sirsz te, miért jajgatsz te szép ember égig hallszó hangokkal, ég alatt hallszó hangokkal, földig érő könnyekkel. Ó Szűz Mária, hogyne sirna, hogyne jajgatna, a mikor saját házától, asztalától elment, úton s ösvényen. A mikor a felúton volt, találkozott igéző férfakkal, asszonyokkal, leányokkal, menyecskéekkel, rontó asszonyokkal, rontó férfakkal, igézőkkel. Őtet jól megnézték, jól megigézték, erejét jól elvették. Adtak helyébe megtüzesedett nyilalásokat, meg nem tüze-

tu-i-o săzătături infocate, săzătături neșerbintafe, săzătături pin cale înblind, țazătături pin apă bind, săzătături pin zis zisind, săzătături cu džunžuri, săzătături de 99 de feluri. Pe gură i s-o băgat, pin trup i s-o asăzat. Zis-a Maica Precurată: Nu te cînta, nu te supăra, că biñe afeze-f-o-î, biñe culeze-f-o-î de toate dururile, de toate săzătaturile, de toate pociturile, de toate dzeoçiturile. T-o-î da leac și snătafe pin tot trupul, pin toate oasele. D'e iești poçit, de iești dzeoçat de mamă cu fată, de fiçor cu tată, de soacră cu noră, de noră cu soacră, de bărbat cu bărbat, de văduvoi cu văduvoi, de holfei cu holfei, de însurat cu însurat. Să le crepe țîtafe, să le peice păru, să le miargă sinzele, să le cure oçi, de-i dzeoçată de fată curată, să-i crepe țîtafe să le peice păru, să le miargă sinzele. Cum treșe calu ðalu și vîntu vadurile, așa să triacă dzeoçu pin omul aięsta. Să rămie curat și luminat pre cum Sfîntă Maică Precistă l-o lăsat sinătos și vołos, mindru și frumos“.

Kilencszer egymásután mondja el.

Egy másik változata. Egy pohárba vizet hoz a kútról. A pohár felett késsel keresztet csinál; három darab szenet dob bele és a következőket mondja:

„D'e-i dzeoçata N. N. de dzeoç, de dzeoçitoare, de poçitori de poçitoare, de-i dzeoçată de miñeri, crepe-le țîtafe, curgă-le laptafe peise-le păru, sa-le oçi. La N. N. nimica să nu-i šiçe, çit i un șir de mac în patru despiciat, în pulvere aruncat. Triacă dzeoçu piste N. N. cum treç vintoasife piste cale.“

Ezt elmondja 3-szor.

A pohárba tesz három szenet s megint elmondja háromszor. Azután megint dob három szenet és elmondja háromszor.

A mikor készen van, késsel kilencszer dob vizet a tűzre és kilencszer nyol egy-egy keveset. Az ujját belemártja a vízbe és keresztet csinál a homlokra, a két arczra, az állra, a két tenyerére és a két lábára. A fennmaradt vizet a macskára vagy az ajtósarkára önti.

sedett nyilalásokat, nyilalásokat úton járálva, nyilalásokat víz ivása közben, nyilalásokat álmodás közben, nyilalást nyilalással és 99-féle nyilalást. A száján bementek és testében elhelyezkedtek. Mondá Szűz Mária: Ne sírjál, ne búsuljál. mert kiválogatlak, ki foglak venni az összes fájdalmaidból, az összes nyilalásaidból, az összes igézéseidből. Adni fogok orvosságot és egészséget az egész testedbe, az összes csontjaidba. Ha igézve vagy anyától leánynyal, fiútól apával, anyóstól menyével, menyétől anyóssal, férfitől férfitől, özvegytől özvegytől, fiattól fiattól, megnősülttől, megnősülttől. Repedjen meg a csecsük, hulljon le a hajuk, folyjon el a vérük, folyjon ki a szemük. Ha tiszta leány igézte meg, repedjen meg csecse, hulljon le haja, folyjon ki a vére. A hogyan átmegy a ló a hegyen és a szél az akadályon, úgy menjen át az igezés ezen az emberen. Maradjon tisztának és megvilágítottnak, a hogyan Szűz Mária hagyta egészségesnek, jókedvvel, gyönyörűnek, szépnek.

„Ha N. N. igező férfi, igező asszony igézte meg, ha asszony igézte meg, repedjen meg a csecsük, folyjon ki a tejük, hulljon le a hajuk, szökjön ki a szemük. N. N.-nek semmi baja se legyen, mint egy négy részre osztott mákszemnek, a porba dobva. Úgy essen át N. N. az igezésen, mint a hogyan a szelek átmennek az úton.“

Filimon Aurél.

NÉPKÖLTÉS ZET ÉS NÉPZENE.

Pótlék a zoborvidéki népszokásokhoz.

(Negyedik közlemény.)

VI. Tót morena.

(Villő tót szöveggel.)

Virágvasárnapi szokás, mint magyar megfelelője a villő. Morena a bábu neve tótul.

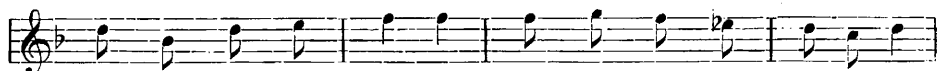

1. Mo - re - nič - ka kras - ná, de si hu - si pás - la ?

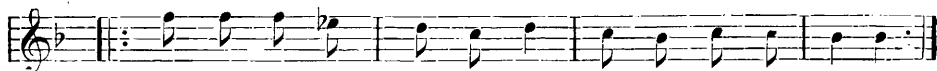
a

Haj, na lu - ce, na ze - le - né.

2. Mo - re - na, mo - re - na, Za ko - ho si um - re - la

Aj za pá - na rych - tá - ra, aj za je - ho sy - na.

3. Mo - re - na, mo - re - na, De si no - cu - va - la ?

Rych - tá - ro - vé paj - te my - ši som la - pa - la.

4. (Az 1. strófa dallamára.)

Myši som lapala

Mládencom dávala

Haj na luce, na zelené,

Haj na luce, na zelené.¹

a) Változat.

(Vicsápapáti, Nyitra vm.)

2.

1. Le - to, le - to, Čo s'nám do - nis - lo? Še - ho dob - ré - ho
no - vé le - to, Kvit - ka mud - ré - ho

¹ Fordítása: 1. Szép morenácska, | hol őrizted a ludakat? | Haj a réten, a zöld réten (a zöldön). 2. Morena, morena | kiért haltál meg? | Aj, bíró uramért | meg a fiáért. 3. Morena, morena, | hol haltál az éjszaka? | Bíró pajtájában egereket fogtam. 4. Egereket fogtam, | legényeknek adtam, | Haj a réten, a zöld réten.

Sej vr - ba ze - le - ná, Či to - to bí - li - dom?
hej, stuž - ka čer - ve - ná.

Pod - op - re - ti zpo - le - nom? Tá nám, tá nám
Av - tom do - me di - več - ka,

dá zla - té pe - reč - ka. Ne nám, ne nám, len tým su lov ským
ža - bam. Ne - tým, ne - tým sa - la - kus - kým pan - nam.

2. Kvet - ná ne - de - la, de si klú - či po - de - la

Da - la som da - la Sva - té - mu Já - nu

A - by o - den - kol Brá - na ze - le - ná,
Ze - le - nu brá - nu Vi - šé ko - le - ná,

Sej vr - ba ze - le - ná I - de sva - ty Pe - ter knám
hej stuž - ka čer - ve - na, Ne - se hol - bu ví - na nám

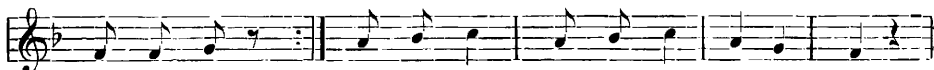
Ne nám, ne nám, len tým su - lov - ským ža - bam, Ne tým,
ne tým, sa - la - kus - kým pan - nam.¹

(Szalakusz, Nyitra vm.)

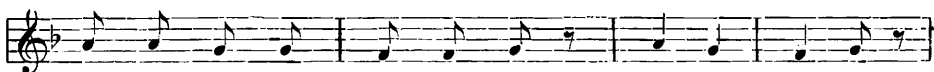
¹ Fordítása: 1. Nyár, nyár, új nyár | Mit hoztál nekünk? | Minden jót, kék virágot | Sej zöld fűzfa, | hej piros pántlika | Kié ez a fehér ház, megtámasztva hasábfával? | Abba házba kis leány | Az nekünk, az nekünk | aranyos tollat ad | Nem nekünk, nem nekünk, a szülőczi békáknak. (Szülőczi közeli falu.) | Nem nekik, nem nekik, | szalakuszi szüzeknek. 2. Virágvasárnap, | hova tetted a kulcsokat? | Odaadtam, odaadtam | Szent Jánosnak | Hogy kinyissa | a zöld kaput | Zöld kapu, | térden felül, | Hej, zöld fűzfa, | hej piros pántlika! | Jön szent Péter mi hozzánk | Egy iteze bort hoz nekünk, | Nem nekünk, nem nekünk, stb.

VII. Talalaj.¹

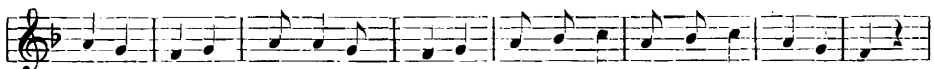
Ta - la - laj, ta - la - laj, Tót Lő - rincz. Láng - ba szö - kött
fé - dön - töt - te

a ka - kas Ta - la - laj, ta - la - laj, Tót Lő - rincz
a va - jat.

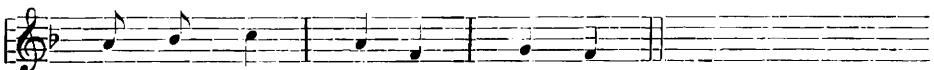
Mi - vel sü - tyik a ré - test? Kú - tyi víz - zel.

Hát a bé - lest? Pa - ta - ki víz - zel. Ta - la - laj, ta - la - laj, Tót Lő - rincz.

1. Ő - reg em - be - rek - nek me - leg bun - da, A - gyi - gó,
2. Ő - reg asz - szo - nyok - nak me - leg su - ba, A - gyi - gó,
3. Le - gé - nyek - re haj - lós pá - cza, A - gyi - gó,

a - gyi - gó, fas - sang, fas - sang.
a - gyi - gó, fas - sang, fas - sang.
a - gyi - gó, fas - sang, fas - sang.

4. Gyerekekre marok vessző. Agyigó, agyigó, fassang, fassang.

5. A lányoknak gyöngykoszoró. Agyigó, agyigó, fassang, fassang.

6. Menyecskeknek végigfátyol. Agyigó, agyigó, fassang, fassang.

7. A konkóját letiporjuk. Agyigó, agyigó, fassang, fassang.

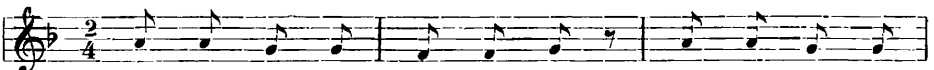
8. A búzáját föleméjük. Agyigó, agyigó, fassang, fassang.

9. Itt is annak, a mit annak. Agyigó, agyigó, fassang, fassang.

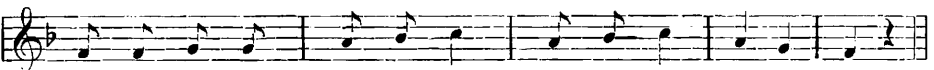
A hol nem adnak: „Poczik egye kovásztokot, gériny egye tyúkotot!”

(Menyhe, Nyitra vm.)

2.

Itt is egy ve - rem bú - za, A - mott is egy

ve - rem bú - za. Ta - la - laj, ta - la - laj, Tót Lő - rincz.

Itt már nincs időhöz kötve. Akármikor mondják, ketten kézen kis lányt hintázva.

(Csitár, Nyitra vm.)

Kodály Zoltán.

¹ L. Ethnogr. 1909. 245. l.

Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata.¹

(Első közlemény.)

I.

A sárospataki főiskola nemcsak a tudománynak és jó erkölcsnek, hanem a magyar nemzeti dalnak és zenének is hűséges ápolója, művelője és terjesztője volt a múltban s az akar lenni a jövőben is. Jobbára a nép fiaiból idesereglett tanulóifjúsága mindig kedvelője volt a népi eredetű, népies tartalmú és vonatkozású daloknak s a kebelében alakult énekkar a válogatott, komoly és tréfás népdalokat a XVIII. század második felében már összhangzatosan is énekelte.

Az énekkar 1911-ben fölfedezett, eddig ismert legrégebb kótatárában — melyet *zenei* szempontból jeles zeneköltőnk: Kacsóh Pongrácz ismertetett a Magyar Figyelő 1911. 17. és 19. számában — 47 magyar és egy német dal található és pedig melódiájával együtt, a mi a dalok értékét, mondhatni, megtízszerezi. E dalok 1—2 kivételével mind igazi népdalok, a néplélek közvetlen szüleményei. Ezek értéke pedig, miután az énektár 1787-től 1792-ig volt használatban, — igen nagy, mert az Erdélyi János népköltési gyűjteményének megjelenése (1846) előtti időből ismeretes, igazi népdalok száma igen csekély.

E gyűjtemény dalait, kezdő soraik alapján, egyenként kerestem Erdélyi, Arany—Gyulai, Kriza, Sebestyén, Vikár, Mailand, Kálmány kötetekben, a Vásárhelyi Daloskönyvben, a sárospataki Érzékeny és Vig Dalok Gyűjteményében s 19-nek többé-kevésbé eltérő változatát meg is találtam. Valószínű, hogy még többnek is megvan a változata egyik-másik gyűjteményben, mert sokszor előfordul, hogy egy 4—5 versszakos dal második vagy harmadik versszaka egy-két sor, vagy csupán egy-két szó változtatással, vagy mint önálló dal vándorol egyik vidékről a másikra vagy pedig szájról szájra szállva úgy alakul, hogy csak éles megfigyelés után lehet változatnak tekinteni.

Az Énektár dalgyűjteményének czime: *Nóták Hármóniájokkal* (231 lap). Az első így hangzik:

Élénken. 1.

Dí-nom dá-nom ká-ka tő, kó-ró bil-len - tyű-je, El - ej - tet-te,
Hu-gom asz-szony el-ve-szett kend-től a gyű - szű-je.

be-ve-tet-te mi-nap a Du - ná-ba, De rá a-kadt, mert meg-fá-kadt

Csak-ha-mar a bá-ba. Nyif-nyaf, czif-czaf ér - te ken-det e-zen nya-va - lyá-ba.

Az említett gyűjteményekben ebben az alakjában nem fordul elő. Nem találtam a másodikat sem, mely így hangzik:

¹ Felolvastattam a M. Néprajzi Társaság 1912. máj. 19-iki sárospataki vándorgyűlésén.

Mérsékeltén.

2.

Ke - se - rű an - nak le - fek - te, fel - köl - te, A ki a pár -
 tá - ba már húsz esz - ten - dőt töl - te; Mert a szí - vét bá - nat ár - ja
 A sze - re - lem mi - á' jár - ja.

Lassú lépésben.

3.

Sin - lő - döm; Esz - ten - de - je, hogy én im - már gyöt - rő - döm,
 Nem u - ju - lok. Or - vos - ság kell a be - teg - nek, a - la - mízs - na a sze - gény - nek;
 Mind a ket - tő bűt eny - hi - tő.

Amade rövid soraira emlékeztet, de verskötetében nem fordul elő. Változata megvan a sárospataki Érzékeny és Vig Dalok Gyűjteményében. (I. kiad. 105. II. kiad. 112. l.), továbbá a Jankovich gyűjteményének VI. k. 22. levelén.

Lassacskán.

4.

Gyá - szos szí - ve - m, jaj, mint ke - se - reg; Csur - gó köny - nyem, nézd, mi - ként pe - reg!
 Mint pá - rat - lan ger - li - czé - nek bús mel - lem he - reg; E - róm sza - kad,
 köny - nyen fa - kad, lá - bam tén - fe - reg.

Megvan Erdélyinél, II. k. 3. l., továbbá a sárospataki Érzékeny és Vig Dalok közt (I. 31. II. 66.) és a Jankovich X. k. 41. lev. E dal melódiája után, kéziratunkban, Járdánházy János énekkari elnöknek, ki e dalokat leírta s dallamaikat leközölte, következő följegyzése olvasható: „N. B. Ennek a' Nótának két elsőbb sorát azért változtattam meg, hogy össze ne akadjon ezzel a' mással: Hogy el akarsz menni, be bánom stb.“ A Járdánházy változtatása bizonyosan a dallamra irányult. A dal, melyre hivatkozik, szintén megvan az Énektár 257. lapján s előfordul az Érzékeny és Vig Dalok közt (I. 158. II. 147.) is.

E 4-ik számú dal második verse:

Titkon sírok, más hogy ne lássa,
Siralminnak sehol nincs mássa,
Bágyadt szívem szerelmednek égő lámpása,
A szerelem veszedelem, egek csapása.

Élénken.

5.

A ban-dé-ros ma-gyar le-gény a - rany al - ma, De a pund-rás
né - met le-gény sár-ga szal - ma. Haj, ma-gya-rom, an-gya-lom,
Baj - szos a - ja - kad nya-lom E - zer csók-kal, rád va - lók - kal;
Nin-csen a ke - rek ég a - latt, kit ki - vü - led job-ban ked-vel - nék!

Szóról szóra megvan Erdélyinél (III. 143).

Élénken.

6.

El-men-tem én a sző-lő-be ka-pál-ni, ka-pál-ni, U - tá-nam jött
a szol-gá-ló gyom-lál-ni, gyom-lál-ni. A hol jön már a gazd-asz-szony
lo-csog-ni, fe-cseg-ni: Ör-dög győ-zi mind a ket-tőt csó-kol-ni, csó-kol-ni.

Eltérő változatai: Arany—Gyulai (másfél sor) II. 282. Ethnographia XI. 36. Sebestyén: 311. Érz. és Vig D. II. 15. Kálmány: Szeged n. I. 60. Megvan egy tudtunkkal eddig ismeretlen 1824-iki ilyen cz. ponyvairódműben is: „Legújabb Világi Énekek“ (Tartalma: Két Keresztény leány Török Basátul ezen Nóta által lett ki szabadulása. 1. Egek tekintétek meg sorsunkat. 2. Alig várom azt az Istenes órát. 3. Én vagyok az halász Legény. 4. Este késő ne járj hozzám. 5. Álj meg rózsám egy szóra. 6. Utzu kis Leány hol lakol. 7. El mentem én a' Szöllőbe. E nyomtatvány Géresi Kálmán tankerületi főigazgató tulajdona.) Változatunk, mondhatni, az összes között legszellemesebb.

Lassan.

7.

Ne járj hoz-zám, szi-ve-m, éj - jel, In-kább lát-lak nap-pal jöjj el.

Ha fogsz hoz-zám nap - pal jár - ni, nem fé - lek sen - ki - től;
A kik fog - ják i - ri - gyel - ni, Tá - voz - zál e - zek - től.

Megvan a szintén most ismertető gyűjtemény 9. sz. a., hol négy a versszak, míg itt csak egy.

Egyszerűen.

8.

Ha te en-gem sze-retsz, ró-zsám, én is sze-ret - lek, Úgy, hogy a szí-
vem-ből so - ha ki sem is vet - lek. Jaj, jaj kin-csem, jaj, jaj lel-kem
óh be sze-ret - lek, E-gyet-len egy győ-nyö - rí - sé - ges drá-ga lé - lek.

Nem találtam változatait.

Lépésben.

9.

Sze-gény le-gény va-gyok, Sok bá - na - tim na-gyok; De még sem bu - su-lok,
Sőt in-kább vi - du-lok. Mi-kor tet-szik, ha ked-vem van a korcs-má - ra
Bát-ran me-gyek szí - vem vi-gasz - ta - lá - sa - ra.

Szövegét és dallamát kiadta Kacsóh P. (Magyar Figyelő. 1911. 19. sz.) Ilyen alakjára az említett gyűjteményekben nem akadtam rá; nem a következőre sem:

Egyszerűen.

10.

Nem kell ne-kem czi-gány ló, zsi - dó le-gény - nek va-ló. Jobb a ma-gyar
pa-ri-pa, Ha a sze-mén nincs csi - pa. Fel-ül - het rá egy le-gény,
A - kár mi - cso - da sze-gény.

*Mérsékelt.*11. (*Tus.*)

Vesz-szen el a vi-lág, csak te-rem-jen sző-lő, A mely mun-ka nél-kül
le-gyen bő-ven ter-mő, Tor-ka-in-kat é-le-sít-se, gé-gé-in-ket
ned-ve-sít-se: hajts, hajts, hajts, hajts, hajts, hajts! Paj-tás te is hajts!

Megvan a sárospataki Érz. és Vig Dalok közt (I. 177. II. 161.).

Mérsékeltén.

12.

Mi-ó-ta meg-lát-ta-lak, ben-nem az-ó-ta Nincs e-rőm, mert
sze-rel-met be-lém az ol-ta. Ve-sze-del-més lá-tás ez, ezt pe-dig, oh
te kincs o-koz-tad, hát drá-ga kincs, kér-lek, rám te-kincs.

Ilyen alakban az említett gyűjteményekben nem találtam. Nem a következőket sem.

Ne nagyon lassan.

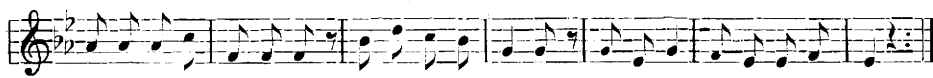
13.

A-zok é-lik vi-lá-go-kat, a kik ket-ten há-lál-nak, Mi-vel a-zok
tel-jes ö-rö-met egy-más-ban ta-lál-nak. De én sze-gény, jaj csak e-gye-
dül há-lok, Vi-gasz-ta-lást sem-mi-be se' ta-lá-lok.

Lassacskán.

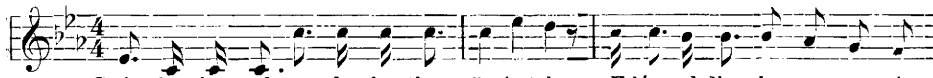
14.

Sze-gény le-gény, ki-nek nin-csen szép sze-re-tő-je. Ár-va le-ány,
ki-nek nin-csen ö-lel-ge-tő-je. De én ne-kem van sze-re-tőm,

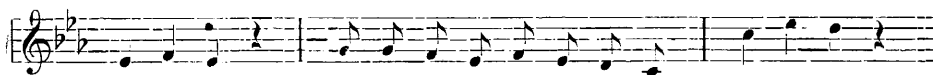

nincs hát ba-jom sem-mi-be ; Sze-re-tóm sem ár-va, van ki-nek ül-het ő-li-be.

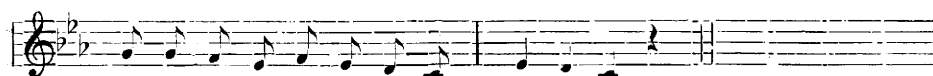
15.

Halkan.

Gyász-ba bo-rult gon-do-la-tim szün-je-tek, El-lég ed-dig ke-se-reg-ni

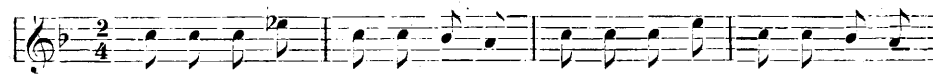
vé-le-tek. Az az a-rany-i-dő fo-rog e-szem-be,

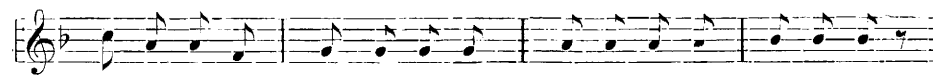
Me-lyet ó-haj-tok e-gész é-le-tem-be.

Változatai megvannak, sárospataki Ér. és Vig. D. I. 164. II. 151. Erdélyi II. 189. Kálmány: Koszorúk I. 116.

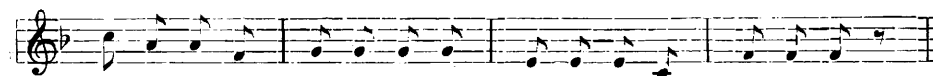
16.

Frissen.

Gá-los Ka-ti meg-ba-bá-zott, Mi-helyt Jós-ka ga-tyát rá-zott.

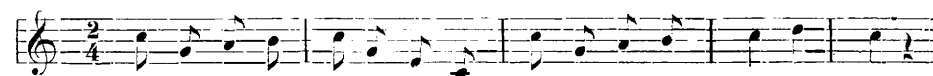

Haj-ja-huj-ja la-ko-da-lom, meg se volt a kéz-fo-gás,

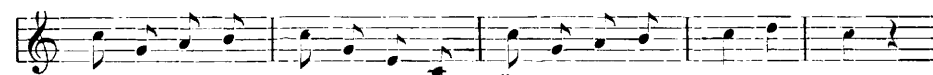

Mit csi-nál, ha hoz-zá fog a las-sú tűz-láng-ro-po-gás.

17.

Élénken.

Sok czif-ra lány van Pa-ta-kon, Hal-lot-tam az u-ta-kon.

Min-de-nik ut-ezáb-an áll-ni Ő-töt-ha-tot ta-lál-ni.

Nézd,hol is egy domb-ra há-gó, Az, az; de mer-cat i-ma-go.

Mérsékeltten.

18.

Mely bo-lond-ság tit - kon sze - ret - ni, Ha - szon - ta - lan baj - vi - vás - sal

szün - te - len küz - köd - ni.

Csak ez a két első sora van meg.

Léptetve.

19.

Bel - grád-ra vi - té-zim o - mol-ja - tok; Fa - la - ít ron-tom,
Mert még i - na - im-ra fel - áll-ha - tok: Ha ve-szélyt nem vársz

bon-tom, Ha-ra-gom te - te - jé - re ki - on - tom. Mig csak meg nem
tő - lem, sza-po-rán ta - ka - rodj el e - lő - lem. Oz-mán bár ke-

ve - szem ezt a várt, itt kell len - nem. Adj hát par - dont
rül - jed ezt a kárt, meg kell ten - nem.

azt i - ze - nem. Nem, nem.

En sem megyek addig előled el,
Mig ellenem állni törekedel.
Faladon dörgő, zörgő ropogás tüze rontva rohan be,
Magam is bombim bömbölve dühödt sereggedbe lövöm le.
Lőjjed mérges nyilaid reám. Így felelget:
Szünny meg; rémülve fejér zászlót mert emelget.
Pardont kértem, vagy jó választ? azt, azt.

20.

Mérsékelt gyorsaságú lépésben.

Szép vagy kin-csem, ha ki - nya - lod ma - ga - dat csi - no - san. Ked - vell a szem,

ha ki - öl - tö - zöl ta - ka - ro - san. De kü - lön - ben csak hál - ni jár

a lé - lek te be - léd, Csak a pi - a - czi légy me - het ö - röm - mel fe - léd.

Tréfaság mindennek menni töviről hegyére,
 Ez egyből is ki tettzik a' fogad fejére.
 A' szemeid a' Nyír felé Apagyra készülnek,
 Mint az agg mén lóé kifelé vérrel dűlnek.

Nem is tsuda, mindegy néked, mind fejér, mind veres,
 Ha soha nem láttad is, ha bé tér kenyeres.
 De el éred azt az időt, meg lásd, meg, végtére,
 Hogy a' köri eb sem ugat te reád kedvére.

Harsányi István.

I R O D A L O M.

Wundt, Wilhelm: *Elemente der Völkerpsychologie*. Grundlinien einer psychologischen Entwicklungsgeschichte der Menschheit. Leipzig, 1912. Nagy 8°. XII+523.

Tartalma¹ jórészt ugyanaz, a mi a Völkerpsychologie und Sprachwissenschaftnak, azzal a különbséggel, hogy régebbi nagy művében a népléktan főterületeit egymásutánjukban tárgyalja, ez összefoglalásban — joggal tekinthetjük annak — a jelenségeket egymásmellettségükben s kölcsönös vonatkozásaiban ábrázolja. E művének elkészítését Wundt, mint előbbi művének kiegészítését elkerülhetetlenül szükségesnek gondolta, mert valamint a fizikai organizmus fejlődéstörténetében nem pusztán az egyes szervek állapota, hanem főként azok funkcióinak kölcsönös viszonya s összhatása a célravezető vizsgálódásnak anyaga, úgy bármilyen emberi közösségnek s magának az emberiségnek szellemi történeténél sem lehet másként, csakhogy itt az egyes előzmények egymáshoz viszonylatának problémájához a lelki fejlődés törvényszerűségének általánosabb kérdése járul.

A népléktan alapvonalairól lévén szó, az egyes részletek terjedelmesebb kidolgozását kívánnunk sem lehet. A hol jól ismert dolgokról van szó, ott annak rövid ismertetését s más intézményekhez való viszonyát adja, a hol kevésbbé ismeretesekről vagy ismeretlenekről¹ beszél, hosszasan időzik. Így pl. a primitív kultúrának házasságkötéséről s társadalmi alakulásáról, démon-, totem-kultuszról részletesebb rajzot ad, mint a történelmi időkbe nyúló társadalmi alakulatokról, állam-, városalapításokról, jogrend előállításáról stb. A népléktan a tapasztalatoknak azon talaján mozog, melyen a többi empirikus tudományok, különösen a történelem, melylyel az eredetvizsgálás problémáinál oly gyakran találkozik. Hipotézisei sohasem vonatkoznak a dolgoknak a tapasztalati megismerés által meg-

¹ A mi az „ismert“, „ismeretlen“ szavak itteni használatát illeti, megjegyzi, hogy a népléktan még sokszorosan rá van utalva gyanításokra, hipotézisekre, ha azt a fonalat, a mely a jelenségeket egymáshoz köti, nem akarja kezéből kicsúsztatni. Oly kérdések, melyek az emberi társadalom kezdeteire vonatkoznak, vagy mások, melyek egy későbbi fejlődéshez tartoznak ugyan, de még mindég a történelem kezdetének homályában fekszenek, mint istenek, vallás keletkezése, mítosz fejlődése stb. még mindig vitások, melyek vitatásánál nem annyira a tényekről van szó, mint inkább a hipotézisről, melyek által meg akarjuk azt magyarázni.

közéltéhetetlen háttérére, vagy kezdetére, hanem pusztá föltevésék gyanított, de az empirikus valóságának a mi biztos megfigyeléseink előtt elzárt tartalmáról. Ha pl. fölveszszük, hogy az istenképzetek a hősi eszménynek a (legelőször kéznél levő) démon-hittel való összeolvadásából indultak ki, ez hipotézis, mert egy démonnak istenné való közvetlen átmenete abszolút biztossággal sehol ki nem mutatható, de a gyanított folyamat elejétől végéig a valóság talaján mozog. Hasonlóan vagyunk a népléktan számos más problémájával is, mert a legtöbb kérdésben nem a tényleg adott dolgok döntenek el (mert hisz a mi direkt megfigyelésünknek hozzáférhetetlen), hanem a pszichológiailag valószínű; azaz az a föltevés a legajánlatosabb, a mely az individuális vagy népléktan ismert tényeivel leginkább egyezik.

*

Tartalmi beosztásában egész más tehát, mint a Völkerpsychologie. Négy fő fejezetre oszik: I. Der primitive Mensch, II. Das totemistische Zeitalter, III. Das Zeitalter Helden und Götter, IV. Die Entwicklung zur Humanität. E fejezeteken belől tárgyalja az emberi társadalom és az emberi szellem fejlődésének folyamatát. Megállapítva azt, hogy abszolút primitív kultúra az, a melyről semmiféle előző szellemi fejlődés föl nem tétélezhető, primitív ember fogalmán olyan embert gondol, kinek műveltségén a szellemi fejlődés és haladás nyomai a legkevésbbé látszanak meg. A primitív ember fölfedezésére fölhasználja a praehistorikus anthropologia és ethnographia eredményeit s a törpe néptörzsekben találja meg a primitív ember típusát, kiknek műveltségi foka — házi eszközeik alapján is — a képzelhető legegyszerűbb. Megállapítja a primitív emberről, hogy monogam volt, hogy kezdetben nem élt társaságban s csak lassan, egy-egy barlangba, vagy védett helyre menekülve tömörülnek társaságba; nyelve kezdetben a jelbeszéd, a melyből s melynek alapján fejlődött ki a beszélt nyelv; vázolja, hogyan fejlődik ki nála a mitológiai gondolkodás, a démon-hit és varázslás, mint a vallás ősei s a művészetek, mint a varázslás eszközei, melyek e primitív fokon még teljesen szubjektívek.

A második részben szó van a totemizmusról, a totem jelentéséről, totemek alapján törzsi tagolódásról és szervezkedésről, melylyel egyidőben kezdődik a törzsek harcza; a kor műveltségi fokáról (esolnak, harci eszközök fejlettebbése, ruházkodás stb.) házasságukról (exogamia), a poligamia formáiról tabutörvényekről, fetis eredetéről, totemisztikus kor művészetéről stb.

A hősök és istenek, niebelungenliedi hősök, homerosi istenek, (homerosi város-, állam-, vallásalapítók) korát jellemzik: államalakulások, hatalom, uralom formáinak kifejlése, földmivelés, állattenyésztés fejlődése, a harci szekér, teherkocsi megjelenése stb., a magántulajdon kialakulása, a társadalom rendezettsége, rendszeresen szervezett hadseregek s hadjáratok, fegyverzet tökéletesebbedése, kereskedelem, ipar, patriarkális családi élet, vérbosszú, a hivatások elkülönülése, jogrend, büntető törvények, hősi mondák, kosmogonikus és theogonikus mitosok, túlvilág, stb.

A negyedik korszakot: világbirodalmak, világkultúra, világvallások, világtörténelem stb.

Wundt népléktani rendszere e formájában könnyen áttekinthető és érthető.

Röviden meg van benne minden, a mit nagy művében részletesen fejt ki, s nem merül el részletkérdésekben. Hogy csak egy fejezetét említsem, a nyelvről szóló fejezetben hangváltozásokról, jelentésváltozásokról stb. nem beszél, melyek nagy művében terjedelmesen vannak tárgyalva.

Trócsányi Zoltán.

Holmberg, Uno: *Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker*. Helsingfors, 1913. 288 lap.

A finnugor népek ősvallásáról szóló tudomány Castrén óta több művelőre talált, kik között legtöbb érdemet szerzett magának Krohn Gyula. Az ő műve (A finnugor népek pogány istentisztelete; magyarul megjelent 1908-ban) összegyűjti és egybeveti az összes finnugor népek ősvallási hagyományait, de csupán külső jelenségeiben, a kultuszra vonatkozólag. A tulajdonképi finnugor összehasonlító mithologia még megírásra vár. E népek szétszóródottsága magával hozza az idegen hatásoknak óriás mértékét, úgy hogy csak szorgalmas előmunkálatok és alapos tudományos mérlegelés után lesz majd lehetséges megállapítani: mit fogadhatunk el e népek mithoszi hagyományai közül olyannak, a mi a megírandó mithológiának anyagot szolgáltathat.

E kívánatos előmunkálatok sorában mindenkor egyike lesz a legbecsesebbeknek ez a derék munka, mely a fiatal szerzőnek első nagyobb, rendszeres műve. Egyfelől szorgalma és nagy ismeretköre, másrészt önmérséklése — mely később bizonyára még inkább meg fog higgadni — képesítik őt arra, hogy szétfolyó adathalmaz helyett valami konkrét dolgot nyújtson, mely az olvasónak biztos alapot ad a tárgyalt kérdéstről való fogalomalkotásban.

A munka három főrésze oszlik; ezek; a bevezetés (1—15), a külön népek idevonatkozó hagyományainak tárgyalása (16—257) s az összefoglalás (267—272). A bevezetésben általános tájékoztatással szolgál a mithologiai irodalom fejlődéséről, kiterjeszkedvén a finn tudományosság ez irányú tevékenységének ismertetésére. Becses megállapítása ebben a részben, hogy a finnugor népek ősvallásában észlelhető anthropomorphizmus későbbi fejlődés eredménye s jórészt a magasabb kultúrfokon álló érintkező népek hatásából magyarázható. A fu-népek közül tehát azok mutatnak fel legősibb s így legeredetibb hagyományokat, melyeknek vallási képzeteiben a természetimádás világosan felismerhető. Ez alapon azon kérdéseket, melyekre vizsgálódása folyamán feleletet keres, a szerző így formulázza: a) melyek a halászat védőistenei a fu-népeknél? b) megvan-e náluk a víznek mint ilyennek imádása s mily czélből; s ha megvan, eredeti jelenség-e ez? c) honnan eredtek a finnugorok vizi istenségei?

E kérdésekre választ keresve külön-külön vizsgálja a fu-népek enemi hagyományait. A sorrend ez: lappok, osztjákok és vogulok, votjákok, türjének, csere-miszek, mordwinok, esztek, finnek és magyarok. Dicsérettel kell itt kiemelni, hogy Holmberg az első, ki mithologiai vizsgálódásban nagyobb figyelmet fordít népünk hagyományaira. Nem az ő hibája, hanem a mi mithologiai irodalmunk aránylagos szegénysége az oka annak, hogy ez a fejezet a többihez viszonyítva kissé sovány.

Az egyes népek vallási képzeteit vizsgálva mindenütt az a főtörekvése, hogy

az átvett elemeket szigorúan elkülönítse az eredetiektől. E munkájában néha tán nagyon is keményen ítél. A mi meggyőződésünk az, hogy a jövődő szélesebb körű vizsgálódásai több eredeti ősi elemre fognak találni; s ott is, a hol az elnevezés és a mellékes körülmények szembeötlő egyezéseket tárnak elénk, még ott is rá fogunk találni azokra a ma még rejtett és csak az intuíció előtt megnyilvánuló magvakra, melyeket a későbbi érintkezés hatása vastag idegen burokkal vett körül.

Nem hatolunk részletekbe, csupán a vizsgálódások fő eredményeit foglaljuk össze. A fu-népcsaládban legprimitívebb s így legeredetibb állapotot a lappok és az obi népek (vogul-osztják) őriztek meg. Ezeknek vízi istenségei a halászat védői és a *halottak* helyi kultuszából fejlődtek. A külön vízi isten létrejötte későbbi hatások eredménye. A víznek mint természeti elemnek külön kultusza e népeknél nincsen, bár a vizet megszemélyesítik s „vizanyának“ nevezik, mint a szlávok és a török-tatár törzsek is. Hozzáfűzhetjük e megállapításhoz azt a megjegyzést, hogy ez a körülmény (a kultusz hiánya) csak megerősíti a víz imadásának ősi eredetét, mivel a rendszeres kultusz minden természeti népnél később, a primitív társadalmi szervezkedés lép föl.

A víz termékenyítő ereje, mely a növények táplálásában nyilvánul, valamint gyógyító hatása hozta létre azt a sok hiedelmet, mely a víznek életet, egészséget, betegséget és halált okozó hatalmához fűződik. E hatalom megnyilvánulásának kedvező irányba való terelése a szülőkoka annak a kultusznak, mely a többi fu-népnél — részben idegen hatás alatt — kifejlődött. Így pl. a mordwinok szép és áhitatos imádságokban fordulnak a vizanyához, áldásait kérve s csapásainak elfordításáért esedezve.

Kívánatos volna, hogy nálunk is akadnának szorgalmas kutatók, a kik népünk ősi hagyományainak egy-egy körét tüzetes, összehasonlító vizsgálat alá vennék. Csak ily módon remélhetnénk, hogy a tudományos alapon álló magyar mithologia valamikor megszületik.

Bán Aladár.

Jegerlehner, J.: *Sagen und Märchen aus dem Oberwallis*. Mit vergl. Anhang u. Sachregister unter Mitwirkung von Prof. Dr. S. Singer von Hanns Bächtold. (Schriften der schweiz. Gesellschaft für Volkskunde Nr. 9.) Basel 1913. Fr. 8.

Jegerlehner, a lelkes svájci gyűjtő egy rendkívül értékes gyűjteménnyel gazdagította hazájának néprajzi irodalmát. Folytatása mintegy e mű a szerzőnek négy évvel ezelőtt megjelent „Sagen aus dem Oberwallis“ cz. gyűjteményének, csak hogy itt nagyobb számban közöl meséket is (458 szám közül kb. 100 mese). 288 lapon kellemes, a népiestől csak kevéssé eltérő, de felnémet irodalmi nyelven meséli el mondáit. Felosztása nagyon jó: vidékek szerint különíti el anyagát; az egyes vidékeken belül azonban a tárgyilag összetartozót egymás mellé csoportosítja, így a földrajzi és a tárgyi szempont egyaránt érvényesül. Különös értéket ad a műnek a Bächtoldtól és Singertől összeállított irodalmi tájékoztató, mely minden mondának és mesének irodalmi és elterjedési viszonyát vázolja, egyben besorolva őket — a hol lehet — *Aarne* illetőleg *Hackmann* mesetípusaiba. (Itt

megbízhatatlan, mert nem találja el mindig a megfelelő tipust!) Nagy előnye e függeléknek, hogy már a *Bolte—Polivkától* nemrég kiadott „Anmerkungen zu Grimm's Kinder- und Hausmärchen“-t is felhasználhatták az összeállítók, miáltal szélesebb látkört nyertek. Teljességre persze a függelék számot nem tarthat: a német gyűjtemények legnagyobb részét, a román és keleti meséket, majdnem teljesen mellőzi; utóbbiakat az egyetlen Hodscha—Nasreddin, a magyar meséket pedig a *Sklarek* Erzsébet fordította népmesék képviselik. A könyv végén levő Sachregister becses szempontokat nyújt a motivumgyűjtésre vonatkozólag.

Melegen ajánlhatjuk e gyűjteményt néprajzi kutatóinknak.

Dr. Schwarz Frigyes.

Wechsler, Eduard: *Begriff und Wesen des Volksliedes*. Marburg a. L. 1913. 8-r. 50 l.

Wechsler Eduárd, a román filológia tanára a marburgi egyetemen, a ki régóta foglalkozik a francia és a német népdal egyezéseinek kérdésével, egy régebbi dolgozatában pedig a műdal és a népdal elnevezését már fejtegette, most egy népszerűen írt, de tudományosan megalapozott és igen szépen összefoglalt essayben, sajnos, leginkább csak a német népdalgyűjteményekre támaszkodva, a népdal meghatározásával próbálkozik meg. Eszerint a népdal eddig emlegetni szokott jellemvonásai a következőkben foglalhatók össze: 1. énekelhető, 2. száj-hagyomány útján marad fenn, 3. szerzője ismeretlen, 4. kialakult és megállapodott szóláskincse van, 5. látszólag műgond nélkül, pillanatnyilag születik és 6. népies a hangja. Ez eredményekkel azonban Wechsler nincs megelégedve, mert ezek csak a népdal külsejére; alakiságokra vonatkoznak. Mindenekelőtt — a népdal eredetére nézve sem Pommer produktió, sem, bár úgy tetszik, ehhez inkább hajlik, John Meyer elterjedtebb recepczió-elméletéhez nem csatlakozva, a népdalok jellemvonásául a *közösséget* jelöli meg (Gemeinschaftslieder), a mely a refraineben is megnyilatkozik. Az emberiség történetében is fontos szerepe van a közösségnek: a családnak. A legrégebb dalok tömeg- és nem szólóénekek voltak. Éppen ezért a népdalok közös ősi érzelmek és ősi hangulatok, metafizikai élmények őrzői. Egy másik jellemvonásuk az, a mi a meséké, hogy *álomszerű mesehangulatban* születnek. A mese és a népdal sok mindenben rokon. Álomszerű élmények születtei, meseszerű látományok eredményei oly értelemben, hogy az álomadta hangulatból fakadnak. A népdal többnyire elmond valamit, gyakran párbeszédben is. Soha sincs benne általánosra emelkedés; az *egyed események* és momentumok érdeklik, a melyek pontos és naiv egymásutánban következnek. Párhuzam, ellentét, ismétlés és fokozás az eszközei s ugyancsak a mesével közös vonása, hogy az élet értékei állandóak benne: a hűség, a szerelem a síron túl is, a hajadon erénye, a férfiú bátorsága; életfelfogása, társadalmi berendezkedése, szóval kultúrképe, természetérzéke is egy a mesékével. Mindennek kialakulásában a keresztény népnevelésnek is része volt. Éppen ennek hatása bizonyítja, hogy megállapodott műformák mellett maga a népdal mindég alkalmazkodott az idők folyásához. Ősi népdalok nincsenek. A népdal is továbbfejlődött az emberiséggel. Ha a műköltészet eltávolodott is tőle, mihelyt nagy lett a kettő közt a különbség, (Herder idejében)

visszatért hozzá, merített belőle és gazdagította azt. Mert, ha műköltő alkotta is, — és ez Wechsler felfogásának eredetisége — népdal a dal, ha álomszerű hangulatban termett. Akkor magáévá teszi a nép egészen. —s —ő.

Frazer, J. G.: *The Belief in Immortality and the Worship of the Dead.* (A halhatatlanság hite és a halottak kultusza.) Macmillan and Co. London. 1913. XIX. + 495. l.

Ha Tylor-tól, az összehasonlító ethnologia megalapítójától, eltekintünk, akkor Frazer-t kétségkívül megilleti a primus inter pares jelző. Akár nagyjelentőségű összefoglaló hypothéziseit, akár a források alapos sokoldalú ismeretét vesszük figyelembe, Frazernek egyikben sem akad párja. Vaskos köteteinek számával is messze meghaladja a többieket. Pausanias-kommentárja hat kötet, a totemizmust és exogamiát négy kötetben tárgyalja, főművének a „Golden Bough“-nak még befejezetlen harmadik kiadásából megjelent nyolcz kötet és még kettő várható.¹ És most újra előveszi egyik régi témáját,² t. i. a halottak kultuszát és a lélek sírontúli életét és egyelőre az első kötetben az ausztráliaiak, pápuák és a melanéziái szigetlakók idetartozó mithoszait és szokásait tárgyalja. Hogy hány kötetben fogja majd Frazer a többi népfajt elintézni, azt egyáltalában nem merem megjósolni. 1911-ben Cambridgeben és 1911—1912-ben St. Andrews egyetemen tartott erről a tárgyról előadásokat és ezek jelennek meg most az első kötetben. Nem hallgathatom el azt az észrevételt, hogy éppen ez a körülmény kissé rontott a könyv színvonalán. Két tulajdonság jellemezte Frazer eddigi műveit: teljesség a kidolgozásban, merészség a hypothézisben és különösen az utóbbi mintha csökkent volna ebben a könyvben. A bevezetésben — inkább az egyetemi hallgatóságnak szól, mint a szakbelieknek — megmagyarázza az ethnologiai valláskutatás jelentőségét és felállít egy pár általános tételt. (1—30. l.) Fontosabb a következő rész: a kezdetleges népek felfogása a halál eredetéről. (31—58. l.) Ezt a témát már Lang és Lévy-Bruhl³ is tárgyalták, Frazer bővebb, de megközelítőleg sem teljes anyaggyűjtés alapján szól a kérdéshez. Frazer nyilván azért nem akart bővebben kitérni erre a tárgyra, mert elterelte volna tulajdonképeni témájától, a halotti kultustól. A primitívek általában nem ismerik a természetes halál fogalmát, minden haláleset a rontó varázslat következménye. Társadalmi szempontból haladásnak tekintendő, ha a rontó varázsló szerepét a holtak lelkei veszik át, mert így legalább elmarad a boszorkány keresése, az istenitélet (57. l.). Nagyon érdekes a

¹ J. G. Frazer főbb művei: Pausanias's Description of Greece. 1892. I—VI. The Golden Bough. A harmadik kiadás a következő részekre oszlik: I. The Magic Art and the Evolution of Kings. 1911. két kötet. II. Taboo and the Perils of the Soul. 1911. III. The Dying God. 1911. IV. Adonis, Attis, Osiris. 1907. V. Spirits of the Corn and of the Wild. 1912. két kötet. VI. The Scapegoat. 1913. Sajtó alatt van. VII. Balder the Beautiful. További művek: Psyche's Task. 1909. Lectures on the Early History of Kingship. 1905. Totemism and Exogamy. 1910. I—IV.

² J. G. Frazer: On certain burial customs. Journal of the Anthr. Inst. 1885. 64—101.

³ A. Lang: Modern Mythology. 1897. 176. The Origin of Death. L. Lévy—Bruhl: Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures. 1910. 321—335.

harmadik fejezet, a melyben a halál eredetéről szóló mithoszokat csoportosítja és magyarázza. Frazer a következő négy típust különbözteti meg: 1. A két követ. (Egy felsőbb lény örök életet ígér az emberiségnek, üzenetét félreértik vagy pedig az eredeti hírmondó késedelme folytán másik tolakodik helyébe a halál hírével.) 2. A fogyó és növény hold. (Ellentét az ember és az égitestek között. A hold feltámad holta után, az ember meghal és avval vége.) 3. A kígyó levetett bőre. (A kígyó új bőrrrel új életet nyer, az ember nem. Vagy: egy öregasszony bőrét váltva megifjodik. Gyermek nem ismeri meg, újból felveszi a levetett ráncos bőrt és így az ember elveszti a megifjodás tudományát.) 4. A banána. (Az ember a változatlan szikla helyett a lehulló banána sorsát választja. „Olyan az ember, mint a levél a fán.“) Frazer típusai (a negyedik kissé tágabban meghatározva) megvannak erről a mondáról gyűjtött jegyzeteimben is,¹ a következő forrásokat, Frazer anyagának kiegészítésére, onnan veszem. Az első tipushoz tartoznak a következők: *A. Hamberger*: Religiöse Ueberlieferungen und Gebräuche in der Landschaft Mkulwe. *Anthropos*. IV. 1909. 300. *Schönhärl*: Volkskundliches aus Togo. 1909. 83, 84. *Macdonald*: *Africana*. 1882. I. 288. *Egede*: Nachrichten von Grönland. 1790. 132. *Nansen*: Eskimoleben. 1903. 235. *Jacottet*: Legendes et Contes Bassoutos. *Revue des Traditions Populaires*. IV. 396. (Frazer is utal erre a mondára, de más forrásból. 61. l.) A második tipushoz: *L. Schultze*: Aus Namaland und Kalahari. 1907. 448. *Ch. Gilhodes*: Mythologie et Religion des Katchins. *Anthropos*. 1908. 687. *F. Müller*: Die Religionen Togos in Einzeldarstellungen. U. o. 277. *F. Blumentritt*: Mitteilungen über die Negritos und Kopfjägerstämme von Luzon. *Globus*. XLV. 76. *Harou*: *Revue des Traditions Populaires*. 1911. 105. *C. G. Dubois*: The Religion of the Luisiño-Indians. 1908. 132—136. *Castrén*: Ethnologische Vorlesungen. 1857. 199. *K. L. Parker*: Australian Legendary Tales. 1897. 8—10. *Suas*: Mythes et Légendes des Indigènes des Nouvelles-Hebrides. *Anthropos*. 1911. 906—909. *R. Thurnwald*: Forschungen auf den Salomo-Inseln und dem Bismarck-Archipel. 1912. I. 315. A harmadikhoz: *J. Meier*: Mythen und Erzählungen der Küstenbewohner der Gazellehalbinsel. 1909. 36—39. *Ch. Keysser*: Aus dem Leben der Kaileute. 161. *Neuhauss*: Deutsch-Neu-Guinea. 1911. III. kötetben. *R. Parkinson*: Dreissig Jahre in der Südsee. 1907. 683. A negyedikhez: *J. Schönhärl*: Volkskundliches aus Togo. 1909. 83, 84. *Dorsey and Kroeber*: The Traditions of the Arapaho. 1903. 81. Gyakori még két típus, már Lang tárgyalta ezeket,² de Frazer nem tért ki rájuk. Az egyik „az első halál“. Tartalma, hogy az emberiség halandó, mert egy bizonyos herosz, az első halott, példát mutatott a meghalásra. Ilyen herosz például a védák Yamája. Lásd *Hillebrandt*: *Vedische Mythologie*. 1891. I. 489. továbbá *J. Meier*: Mythen der Admiralitätsinsulaner. *Anthropos*. III. 195, 196. *L. Fison*: Tales from Old Fiji. 1904. 139. *Westervelt*: Mani the Demi-God. 1910. 134, 135. *Teit*: The Lillooet-Indians. (Jesup North Pacific Expedition. V.) 274. *L. Farrand*: Traditions of the Quinault-Indians. u. o. III. 105, 111. *E. W. Landor*: The Bushman, 1847. 209. A bibliai típus, a melyben a halál valamely

¹ V. ö. *Röheim*: Drachen und Drachenkämpfer. 1912. 48. *U. a.*: *Ethnographia*. 1912. 365.

² *A. Lang*: *Modern Mythology*. 1897. 176—192.

tabú megszegéséből ered a primitiveknél is önállóan, átvétel nélkül fejlődött, de a bibliai elbeszélés többé-kevésbé átgyúrt emlékeire is akadunk. Vessd össze *Munkácsi*: Vogul Népköltési Gyűjtemény. I. CCCLXIII. *Kleintitschen*: Küstenbewohner der Gazellehalbinsel. 1906, 334, 336. *E. Hurel*: Religion et vie domestiques des Bakerewe. *Anthropos*, 1911. 79—81. *Hamberger*: Ueberlieferungen der Landschaft Mkulwe. u. o. 1909. 299. *N. Stamm*: The Religious Conceptions of some Tribes of Buganda. u. o. 1909. 216. *Meier*: Admiralitätsinsulaner. u. o. 1909. 194. *Harou*: Revue des Trad. Pop. 1911. 105. Már ezeknek a típusoknak teljes mellőzéséből is látható, hogy Frazer nem akarta az egész mitosz-csoport kimerítő analizálását nyújtani, nála az egész csak a kezdetleges világnézet megvilágítására szolgál. A mondákban gyakori vonást, hogy a halott három nap mulva támad fel, *Frazer*, igen helyesen, a hold háromnapos láthatatlanságából magyarázza (67., 68. l.). A negyedik fejezetben jutunk el a halottak kultuszához és az animizmushoz. A tárgyalás inkább leíró, mint fejtegető modorban halad, de ezt a leírást *Frazer* mesteri stílusa élénkíti. A középausztráliai anyagot tisztán *Spencer* és *Gillen* nyomán adja, mert *Strehlowot*, a német hittérítőt nem tartja megbízható forrásnak. *Klaatsch* meg *Schmidt* viszont *Spencer* és *Gillen* adatainak értékét vonják kétségbe.¹ Újabban lábra kapott az ethnológiában az a veszedelmes szokás, hogy ha egy leírás nem tetszik a tudósoknak, ha előre megalkotott elméleteikkel nem vág össze, egyszerűen kimondják, hogy rossz, megbízhatatlan, nem hiteles. Ebben az esetben még a nemzeti elfogultság is tetézi a bajt, mert az angol ethnologusok a német ethnographusnak, a németek pedig az angolnak, nem hiszik el jelentését. Ilyen egyszerűen még sem lehet elintézni a kérdést.

A középausztráliai anyag tárgyalásából legjobban kidomborodik a „Wollunqua“ nevezetű kigyóalakú ősz kultusza. *Frazer* szerint a „Wollunqua“ tiszteletére rendezett szertartás a legprimitívebb dráma és a Wollunqua-kultusz példa arra, hogy hogy alakul át a totemizmus a manizmus hatása folytán politheizmussá. (104—114. l.) Lehetne vitatkozni arról, hogy ez a feltevés megállja-e a sarat, ebbe a kérdésbe nem akarok most behatolni, de azt sehogyan sem értem, hogy miért kell éppen a „Wollunquá“-t elkülöníteni ausztráliai testvéreitől.² *Frazer*

¹ Lásd *Spencer and Gillen*: Native Tribes of Central Australia 1899. U. a.: Northern Tribes of Central Australia 1904. *C. Strehlow*: Die Aranda und Loritja-Stämme in Zentral-Australien. (Veröffentlichungen aus dem städtischen Völkermuseum Frankfurt am Main.) 1907—1911. *Klaatsch*: Zeitschrift für Ethnologie. 1907. 637, 642—644, 653. *P. W. Schmidt*: Der Ursprung der Gottesidee. 1912. 115, 126.

² *Spencer and Gillen*: Native Tribes. 1899. 444, 445. U. a.: Northern Tribes. 1904. 162, 299, 304, 308, 425, 435, 438, 484—487. *C. Strehlow*: Die Aranda und Loritjastämme. I. 1907. 12—14, 23—25, 48—51, 78. II. 1908. 5, 6, 9, 10, 21, 33, 36, 46. III. 1910. 68—71. III. 2. rész. 1911. 30—37. *Eylmann*: Die Eingeborenen der Kolonie Südaustralien. 1908. 185, 186, 211, 223, 224. *A. W. Howitt*: The Native Tribes of South-East Australia. 1904. 407, 498, 523, 660. *Taplin*: The Narrinyerri Tribe. 1878. 62, 138. *Fraser*: The Aborigines of New South Wales. 1892. 23, 24, 57. *Mathews*: Ethnological Notes. 1905. 143, 162, 181. *W. E. Roth*: Ethnological Studies. 1897. 153. U. a.: Superstition, Magic and Medicine. 1903. 10, 13—15. *Salvado*: Memorie storiche dell' Australia. 1857. 300. *R. B. Smyth*: The Aborigines of Victoria. 1878. 435. *Curr*: The Australian Race. I. 1886. 166, 181. *K. L. Parker*: The Euahlayi Tribe. 1905. 137. *Dawson*: Australian Aborigines. 1881. 99, 108. *Klaatsch*: Reisebericht aus Australien. Zeitschrift für Ethnologie. 1906. 794. 1907. 641, 654, 665.

újából hangsúlyozza, régi, ma már általánosan elfogadott nézetét, hogy a vallás keletkezését megelőzte a varázslás és hogy a dráma is magikus jellegű szertartásokból fejlődött (125., 126. l.). Ausztráliában a halottaknak adott ételáldozat és a velük adott fegyverek szokása jelzik a halotti áldozatok kiinduló pontját, a melyek azután egy bizonyos művelődési fokig, folyton fokozódnak (144—149. l.). A legkezdetlegesebb törzseknél a halotti kultusz veleje a lélek ellen való óvintézkedésekből áll (152. l.). Állást foglal a modern francia iskola „praelogikus“ ősembere ellen és kimutatja, hogy a primitívek a saját világfelfogásuk szempontjából ép oly következetesen okoskodnak, mint mi a magunkból (264—266. l.). Összehasonlító jegyzeteket ad arról a szokásról, hogy a lélek visszatérését megátalándó, a halottakat külön nyíláson viszik ki a házból (452—458. l.). Kevés elmélet van a könyvben, de igen sok gondosan csoportosított anyag, mindenesetre nélkülözhetetlen azoknak, a kik az animizmus kérdéseivel foglalkoznak.

Róheim Géza.

Scheftelowitz, Isidor: *Das Schlingen- und Netzmotiv im Glauben und Brauch der Völker.* A. Töpelmann. Giessen, 1912. 64 l. (Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten. XII. kötet. 2. füzet.)

A *Wünsch* és *Deubner* szerkesztette sorozat füzetei eddig, bár összehasonlító alapon, de mégis kizárólag az ókor, keleti és nyugati államalkotó népeivel foglalkoztak. Ez a füzet tisztán ethnologiai szempontból íródott. Kár, hogy kiindulási pontja alig igazolható. Az első fejezetben ugyanis azt akarja bebizonyítani, hogy a háló és a hurok az ősember fegyverei között szerepeltek és innen vitték őket át az istenek kezébe. Ha végig nézzük a mindössze két oldalt kitevő fejezet forrásait, akkor kitűnik, hogy példáit egyetlen kivétellel az indogermán és sémi népek köréből keresi össze, sőt hogy a hurok és háló itt is jóformán kizárólag az istenek és félistenek fegyverei. Ennek a jelenségnek magyarázatát adja a második és harmadik fejezet anyaga, a hol a hurok és háló mint isteni fegyverek és mint a varázsló szerszámai szerepelnek. Kétségtelenül az utóbbi képzetből kellett volna kiindulnia a tárgyalásnak, mert az istenek nem a ritkán előforduló pányvát, a lasszót, örökölték emberi prototípusaiktól, hanem mint hatványozott erejű varázslók, a varázsló magikus hurkát, kötelét, csomóját. *Heckenbach*nak¹ ugyanebben a sorozatban megjelent füzetét szerző idézi ugyan, de az ott található anyag jelentőségét nem értékeli kellőképen. A negyedik fejezet a hazajáró lelkek ellen használt kötélről szól. Ugyanitt kitér arra a szokásra, hogy a halottat a falon áttört lyukon viszik ki (lásd fentebb *Frazer*) és a nevét nem említik (20—23. l.). A betegségtől megszabadul az ember, ha a démont megkötözve eltávolítja testéből (27—38. l.), ezért szerepel kötéll és háló démonűző amulet gyanánt (38—50. l.). Ezután rátér a gyásznál alkalmazott kötélre, a melyet kétségkívül fentebb kellett volna említeni a hazajáró lelkekkel kapcsolatban (50—52.). A házassági szertartásban való szereplését kizárólag a démonűzés szempontjából tárgyalja (52—57.), pedig kétségtelen, hogy például Bengáliában (54. l.), a hol a vőlegény és meny-

¹ *Heckenbach*: De nuditate sacra sacrisque vinculis. 1911. Ismertetését lásd *Ethnographia* 1913. 241.

asszony kezeit összekötik, épúgy, mint az elgyűrűzésnél, az analogiás varázslat útján létesített állandó kapcsolat a szertartás lényege. Szól még az élet fonalaról és az utolsó pár oldalon pótlékokat ad. Egypár kezem ügyébe eső pótló utalást én is hozzáfűzök az ismertetéshez.

A malájok vörös hálóval veszik körül a beteget, hogy megvédjék az ártó démonoktól (32. l.). Az esztek a menyasszonyra vörös fonalat kötnek (56. l.). Magyarországon és Szerbiában a terhesasszony ujjain vörös fonalat visel (47. l. *Temesváry*: Volksbräuche und Aberglaube bei der Geburtshilfe in Ungarn. 1900. 69, 77. l.). További példákat ad szerző 26, 32, 33, 46, 47, 55—57. lapokon. Összevetendő a következő adatokkal: Piros posztó igézés ellen. *Balázs Márton*: Szilágysági néprajzi adalékok. Ethnographia II. 1891. 203. Gyermekek karjára, felnőtt gubájába, borjú nyakára igézés ellen vörös szalagot fűznek. *Sróth Péter*: Máramarosi oláh babonák. U. o. 363. Piros posztó a küszöbön a rosszak ellen. *Jankó János*: Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar népe. 1893. 250. Bornyúzás előtt vörös bojtot a tehén farkára igézés ellen. *Versényi György*: Nyelvör. XII. 94. Nyugat-Afrikában „a szellemek szeretik a vörös színt, azt hiszik, hogy vér. *M. H. Kingsley*: West African Studies. 1901. 183. V. ö. *O. H. Schütt*: Reise im südwestlichen Becken des Congo. 1881. 122.

„Megkötni“ annyi mint varázsolni (17, 18, 59. l.). Lásd *Ipolyi*: Magyar Mithologia. 1854. 401. *Lambert*: Moeurs et Superstitions des Neo-Calédoniens. Noumea. 1900. 348. Pányva és kötél a varázslók fegyvere (12—21. l.). *C. Strehlow*: Die Aranda und Loritjastämme in Zentral-Australien. 1907. I. 12. *Howitt*: The Native Tribes of South-East Australia. 1904. 367, 368. *G. W. Earl*: On the Aboriginal Tribes of the Northern Coast of Australia. Journal of the Royal Geographical Society. XVI. 1846. 240.

Kötél a halottakkal összefüggésben (20—26, 50—52.). A lelkek kötélén jutnak a másvilágba. *G. F. Angas*: Savage Life and Scenes in Australia and New Zealand. 1847. I. 97. *E. Palmer*: Notes on some Australian Tribes Journal of the Royal Anthropological Institute. Vol. XIII. 292. Meggyilkolt ember sírjába kötelet tesznek, hogy avval kösse meg a másvilágon gyilkosát. *E. F. im Thurn*: Among the Indians of Guiana. 1883. 225. Gyászviseletről lásd *Frazer*: On Certain Burial Customs. Journal of the Royal Anthropological Society. XV. 98. *G. Fritsch*: Die Eingeborenen von Südafrika. 1872. 335.

Kötél és zsinór mint amulet igen gyakori (38—49.) lásd például. *G. Härtter*: Sitten und Gebräuche der Angloer. Zeitschrift für Ethnologie. 1906. 40, 41. *U. a.*: Der Fischfang im Evheland. u. o. 55. (a hálónak adott áldozat.) A krúnégereket a czombjuk körül kötött zsinór sebezhetetlenné teszi. *A. Bastian*: Ein Besuch in San Salvador. 1859. 79. *C. Seyffert*: Die Ausrüstung eines Elefantenjägers der Baia. Z. f. E. 1911. 91—104. *Hasemann*: Some notes on the Páwumwa Indians of South America. American Anthropologist. 1912. 343. *Macdonald*: Africana. 1882. I. 80. Kitűnő összeállítást ad erről *J. G. Bourke*: The Medicine-Men of the Apache. (IX. Report. Bureau of Ethno ogy.) 1892. 550—580

Róheim Géza.

Néprajzi könyvészet 1911-ről.

(Negyedik közlemény.)

Friedenthal, Alb. Das Weib im Leben der Völker. Mit 1084 Abbildungen im Text, 48 farb. Beilagen und 1 ethnogr. Karte. 2 Bde. Berlin-Grunewald. (8-r. XXXI., 663 l.) 32 Mark.

Friedli, Emanuel. Bärndütsch als Spiegel bernischen Volkstums. III. Bd. Guggisberg. Bern, Francke. (8-r. XVI., 688 l.) 10 M. — Ism. Lit. Zentr. Bl. 16., 17. sz.

Friedwagner, Mathias. Ueber die Volksdichtung der bukowiner Rumänen. Czernowitz, H. Pardini. (8-r. 33 l.) 50 pf.

Fries, Carl. Kleine Beiträge zur griechischen und altorientalischen Mythologie Leipzig, J. C. Hinrichs. (8-r. 82 l.) 1 M. 20.

Fuchs, Eduard. Illustrierte Sittengeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Die galante Zeit. (2.) Ergänzungsband. München, A. Langen, 1911. (8-r. XI., 328 l.) 25 M.

Fuchs, Dr. D. R. Volksdichtung der Wogulen. Jung Ungarn IV. 474—479. l.

Fuchs, D. R. Eine Studienreise zu den Syrjänen. Keleti Szemle 229—260. l.

Fuhsc, F. Beiträge zur braunschweiger Volkskunde. Braunschweig, J. Krampe. (4-r.)

Genep, A. van. Religions, moeurs et légendes. Essais d'ethnographie et de linguistique. 3. Sér. Paris. (8-r. 265 l.)

Geramb, Dr. Viktor R. v. Die Feuerstätten des volkstümlichen Hauses in Österreich-Ungarn. Wörter u. Sachen. III. 1—22. l.

Geramb, Dr. Viktor R. v. Das Bauernhaus in Steiermark. Graz, P. Cieslar. (8-r. 78 l.) 1 M. 25.

Gnaticek, Volodimir. Etnographični materijale z Ugorskoj Rusi. T. VI. (Etnographični z birnik. 30.) Lwow. Tovar., imeni ševčenka. 1911. (8-r. 355 l.)

Gotbiewski, Hieronimus. Obrazki rybackie z półwyspy Helv. Pelplin. (8-r. 78. l.)

Golther, Dr. Wolfgang. Zur deutschen Sage und Dichtung. Gesammelte Aufsätze. Leipzig, Xenien-Verlag, 1911. (8-r. V. 327 l.) 6 M.

Grebner, F. Methoden der Ethnologie. Mit o. Vorwort des Herausgebers. (Kulturgeschichtliche Bibliothek. Herausg. v. W. Fry, 1.) Heidelberg; C. Winter. (8-r. XVIII. 192 l.) 4 M.

Grisauti, Cristoforo. Folklore di Isnello. II. Palermo. (8-r. 262 l.) 3 lira.

Grohne, Ernst. Die Hausnamen und Hauszeichen, ihre Geschichte, Verbreitung und Einwirkung auf die Bildung der Familien und Gassennamen. Göttingen, 1911. Vandenhoeck u. Ruprecht. (8-r. 214 l.) 6 M.

Haberlandt, Dr. M. Oesterreichische Volkskunst. Aus den Sammlungen des Museums für österreichische Volkskunst in Wien. 2 Bde. Wien, J. Löwy. 105 M. — Ism. Dr. Beluleszkó Sándor. Néprajz. Értés. 213—217. l. — Levetus A. S. Pester Lloyd 99. sz. — Bátky Zs. Népművelés XIV. 253. l. — Dr. Hoffmann-Krayer S. Mitteil. d. anthrop. Ges. Wien. 41. Bd. 323—325. l.

Hehn, Viktor. Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergang aus Asien nach Griechenland und Italien, sowie in das übrige Europa. Historisch-linguistische Skizzen. 8. Auflage, neu herausg. v. O. Schrader mit botanischen Beiträgen von A. Engler und F. Pax. Berlin, Borntraeger. (8-r. XXVIII. 665 l.) 17 M.

Heinemann, Dr. Franz. Kirchliche und religiöse Gebräuche. IV. Heft der Kulturgeschichte und Volkskunde (Folklore) der Schweiz. (Bibliographie der schweizerischen Landeskunde. V. 5.) Bern, K. J. Wyss. (8-r. XVI. 195 l.) 2 M.

Henrich, Dr. Konrad. Eichsfeldische Kinderlieder. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1911. (8-r. 40 l.) 60 pf.

Herrlich, Samuel. Antike Wunderkuren. Beiträge zu ihrer Beurteilung. (Berlini Humboldt gym. progr.) (35 l.)

Hoffmann, Heinr. Zur Volkskunde des Jülicher Landes. 1. Sagen aus dem Ruhrgebiet. Mit einem Geleitwort über die Bedeutung des Volkstums von W. Capitaine. Eschweiler, J. Dostall. (8-r. XX. 116 l.)

Hüsing, Georg. Krsa aspa im Schlangenleibe und andere Nachträge zur iranischen Überlieferung. (Mythologische Bibliothek. IV. Bd. 2. Hft.) Leipzig, J. C. Hinrichs. (8-r. III. 64. l.) 2 M.

Jätakam. Das Buch der Erzählungen aus früheren Existenzen Buddhas. Aus dem Páli zum ersten Male vollständig ins Deutsche übersetzt von Dr. Jul. Dutvét. 4. Bd. Leipzig, Radelli und Hille.

Jericzek, Dr. Ottó L. Die deutsche Heldensage. 3. umgearbeitete Auflage. 2. Neudruck. (Sammlung Göschen. 32.) Leipzig, Berlin, Göschen. (16-r. 208 l.) 80 pf.

Jungbauer, A. Das Weihnachtsspiel des Böhmerwaldes. (Beiträge zur deutsch böhmischen Volkskunde, 3. 2.) Prag, Calve. (8-r. 220 l.) 3 M.

Kallas, Aino. Merent akaisia Lauuja. Helsinki. (8-r. 96 l.) 1 M. 75.

Karutz. Über Kinderspielzeug. Ztschr. (Ethnol. 237—239. l.)

Kirschner, Adolf. Ein Sagenschatz aus dem Elbetal zwischen Leitmeritz und der Landesgrenze. Aussig. (A. Becker, 194. (8-r. 103 l.) 1 M.

Kossina, Gustaf. Die Herkunft der Germanen. Würzburg, C. Kabitzsch. (8-r.)

Kostüm- und Volkstrachten-Bilder (100 historische). Berlin. Weise & Co., 1911. (8-r. 100 l.) 20 M.

Krause, Ernst. Tuisko-Land der arischen Stämme und Götter Urheimat. Glogau, C. Flemming. (8-r.)

Összeállította: *Hellebrant Árpád.*

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezete.

Bartók Béla és Kodály Zoltán zeneakadémiai tanárok s társaságunk választmányi tagjai a következő tervezetet nyújtották be a Kisfaludy-Társasághoz:

Tisztelt Társaság!

Éppen 70 esztendeje annak, hogy a Társaság 1843 december 2-iki ülésén átvette a Tud. Akadémiától a népdalok gyűjtésének és kiadásának gondját.

Bármily sokat tett a Társaság azóta e téren, manapság, a gyorsan terjedő zenekultúra és a fokozódó érdeklődés következtében egyre kínosabban érezhető irodalmunk egy nagy hiánya: a népi dallamok rendszeres, teljes kiadása. Nem keressük e hiány okait, a sok közt egyik legfőbb bizonyára a kor felfogása volt, a mely a dalok szövegét tekintette fontosabbnak, a dallamot csak a szöveg „lényeges, jellemző vehiculumának“. Ez a felfogás azóta megváltozott, a nélkül, hogy a másik egyoldalúságba esett volna: ma egyértelműen vallják a hozzáértők, hogy a szöveg és dallam egységét megbontani nem szabad. Ezek a dalok csak a dallamban élnek, tehát dallam nélkül életük felét elvesztik; igazi mivoltuk, számos sajátságuk csakis azáltal válik érthetővé, hogy dalolásra születtek, nem elmondásra.

Nagyon megközelíti már ezt a felfogást Szini Károly, a 60-as években megjelent gyűjteménye előszavában. De az ő 200 dallama csepp a tengerben; e mellett ő a népdal fogalmát annyira kiterjeszti, hogy egyebek közt a Hymnust is közli. Ezenkívül leírásain sokhelyt meglátszik fogyatékos zenetudása.

Mennyiségben, minőségben is legtöbbet nyújt Bartalus gyűjteménye, melynek létrejötté már a T. Társaság érdeme. Ámde ez a gyűjtemény Bartalus egy nagy

tévedésének betege. A helyett, hogy mennél több ismeretlen dallam után kutatott volna, Bartalus feladatát abban látta, hogy mennél „szébb“ zongorakisérettel ékesítse a dalokat.

Mélyen sajnálja ezt a mi nemzedékünk; elgondolni sem tudjuk, mit menthetett volna meg Bartalus az örök pusztulástól, ha gyűjtésre fordítja mindazt a fáradságot, a mivel zongorakiséreteit szerkesztette össze. Így mindössze vagy 730 dallamot nyújt, ennek is csak egy részét jegyezte le közvetlenül a nép szájáról, a többi másodkézből való. Pedig azzal a költséggel és fáradsággal a mivel ez a 7 kötet készült, véglegesen meg lehetett volna oldani a problémát.

Minden egyéb a mi Bartalus óta megjelent, mélyen alatta áll, többnyire kritikátlan halmozása a vegyes anyagnak. Dicséretes kivétel, s egész irodalmunknak maig egyetlen komoly dallam-gyűjteménye Kiss Áron gyermekjátékkönyve.

Így állunk ma, szegényen, minden gazdagságunk mellett. Ha azt kérdi valaki: hol az a magyar zene, melynek híre megjárta a világot? nem tudunk rámutatni. Szégyenkezve kell látnunk kisebb, műveletlenebb nemzetek (hogy meszszebb ne menjünk: a tótok) gazdag és jól szerkesztett gyűjteményeit.

Mindez a körülmény arra sarkalt bennünket, hogy magunk fogjunk a gyűjtéshez. Elsősorban a legfélreesebb, legrégiesebb helyeket kerestük föl, s nagy örömünkre, még nem hiába: az öregek emlékezete nem egy ismeretlen régiséget őrzött meg számunkra. Nyolcz esztendő alatt sok egyéb elfoglaltságunk mellett is sikerült annyira gyarapítani gyűjteményünket, hogy sajtó alá rendezését megkezdhattuk. A mellékelt részletes tervezetben kifejtjük, miképen szándékozunk lehetőleg teljessé tenni és elrendezni az anyagot.

Munkánkat kiadásra a T. Társaságnak ajánljuk föl, mint a mely arra hagyományánál, egész multjánál fogva a legilletékesebb.

Magyar népdalgyűjteményünk tervrajza.

Tervünk: a magyar népdalok és népzenei művek lehetőségig teljes, szigorúan kritikai, pontos kiadása, egy monumentális, magyar „Corpus Musicae Popularis“ szerkesztése.

Anyag.

Gerincze a saját gyűjtésünk, mely kiterjed az ország legtöbb néprajzilag érdekes vidékére. Összesen vagy 3000 szöveges dallamra, vagy 100 hangszeres darabra (duda-, furulya-, hegedűszó után leírottra) tehető. Hozzá csatlakozik néhány segítőtársunk és tanítványunk 2—300-ra becsülhető adaléka, megbízható, általunk revideált lejegyzésben.

Bár az anyaggyűjtést éppen nem tartjuk befejezettnek, mégis sürgős szükség a meglevőnek kiadása több okon is. Szükséges, hogy végre közkezen forogjon népdalaink nagy tömege hü és pontos leírásban, hogy segítsen elosztatni azt a fogalomzavart és fejetlenséget, a mely a népzene kérdései körül mindenütt ott kísért, s a melynek legfőbb oka, hogy igazi, hasznavehető dallamgyűjteményünk ezideig nincs. A további gyűjtésnek kalauza és mintája lehetne. Végül a külföldnek is módot adna az igazi magyar népzene megismerésére.

Hogy az eddig gyűjtött anyagból semmi értékes kárba ne vesszen, letettünk arról, hogy csupán magunkhallotta dallamot közöljünk. Szigorú kritikával számba

vesszük a mi népi dallam eddig kiadásra került, kiválogatjuk és besorozzuk a hasznavehetőt.

Így is mintegy 8—900 dallamra számítunk; ezzel megszűnne az a nagy nehézség, melylyel manapság a nagyrészt ritka, vagy hozzáférhetetlen, s a mellett egyenetlen értékű gyűjtemények megismerése jár.

Végül a M. Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya szíves beleegyezésével Vikár Béla fonografon fölvelt, mintegy 1500 dallamával gazdagíthatjuk a gyűjteményt, a mely így összesen 5—6-ezerre szaporodna. Ez a szám bizonyos relativ teljességet jelent, mert alig van fontosabb vidéke az országnak, hogy néhány dallammal ne szerepelne.

A kiadás rendszere.

Régebben vagy minden rendszer nélkül, vagy a szöveg tartalma szerint osztályozva adták ki a dallamokat. Ilyen gyűjtemény kutatója tisztán emlékezetére van utalva, ha rokon dallamokat keres, vagy típusokat akar megállapítani. Az emlékezet pedig fölmondja a szolgálatot, mihelyt a dallamok ezrei és tizezrei forognak szóban. Az összehasonlító zenetudomány föllendülésének köszönhető az a megismerés, hogy dalgyűjteményt kizárólagosan zenei, tisztán a dallamok sajátágaiból merített szempontok szerint, szótárszerűen kell rendezni, hogy a rokon-dallamok egymás mellé kerülve, a főtipusokat tisztán mutassák. Csak így válik lehetővé a gyűjtemény gyors áttekintése és összehasonlítása másokkal, így lehet bármely dallamot könnyen megtalálni.

A legtökéletesebb ilyen rendszereket a finn irodalmi társaság újabb dallamkiadványaiban találjuk.¹ Míg a bécsi Oswald Koller a dallamok kezdőhangjait vette alapul, a szótári betűrend mintájára, Ilmari Krohn fölismerte, hogy a kezdőhangoknál fontosabb, állandóbb, az egyes dallam-sorok végződése, s ezen az alapon rendezte a S. Kansan Sävelmiä 2-ik sorozatát. Némi változtatással ezt a rendszert fogadtuk el mi is. Lényege röviden ez: 1. valamennyi dallamot közös végzőhangra hoztuk, vagyis úgy irtuk le, hogy záróhangja g_1 legyen. Mivel a dallamok, csekély kivétellel négysorosak, három sorvégre kellett tekintettel lennünk. Legfontosabb a második, a dal fele, az első periodus vége. Együvé kerülnek mindazok a dalok, a melyeknél ez a hang egyezik. Az így támadt csoportokban: alcsoportok keletkeznek, az első sor, ezekben pedig a harmadik sor záróhangja szerint.

Keresztezi ezt a beosztást a ritmus szerinti: minden csoport a legrövidebb dalokon kezdődik; egymásután következnek a hosszabb sorokból állók.

Végül ezeken a csoportokon belül még ambitus (hangterjedelem) szerint sorakoznak: elől a kevesebb, hátrább a több hangot befutók.

Ha valaki a keresett dallamnak első két sorvégét tudja, azonnal megtalálja, vele együtt minden rokonát. Kivételes eset, hogy valamelyik változat erősebb elváltozás miatt távolabbra kerül; ilyenkor külön utalás van mind a két helyen.

¹ Suomen Kansan Sävelmiä. 1. sorozat, 237 istenes ének. 2. 1498 világi dal. 3. 668 táncdallam. 4. 940 runó-melódia. A Finnugor Társaság „Mémoires“-jainak 24-ik kötete: 712 lapp melódia. A három első Ilmari Krohn, a két utóbbi Armas Launis szerkesztésében.

De ha csak első sorát tudja, akkor is megtalálja, ha végigmegy a főcsoportok megfelelő helyein. Ha pl. nyolcz szótagú a sor, végig kell nézni a sorvégben különböző főcsoportok nyolcz-szótagos sorait.

A hangszeres darabok az egész munka végén külön függelékbe kerülnének; rájuk ez a módszer nem illik, mert többnyire hosszabbak. Talán sikerül még számukra is czélszerű rendet találni; ha nem, akkor kezdő-motivumaik rokonsága szerint kerülnek sorba.

Mutató táblák.

Az egész munka megjelenése után készülnek a különböző mutatók, melyek minden oldalról átvilágítanak a gyűjteményt.

1. Szövegmutató és pedig kétféle: egy betürendes a kezdősorokból, egy pedig tárgy szerint csoportosított.

2. Helynévmutató, minden község mellett az odavaló dalok sorszáma.

3. Ha szükségesnek mutatkozik: egy kótás, ú. n. tematikus katalógus. Minden dallam kezdete szövegestül, a Koller-féle módszerrel rendberakva, a mi az egyes dalok fölkeresését könnyítené meg.

4. Bár a szövegben a lelőhely mellett a gyűjtő, vagy a forrás is föl lesz tüntetve, egy külön forrásmutató sem volna céltalan.

5. Feltüntetése a több dallamra fogott szövegeknek és a különböző szöveggel énekelt dallamoknak.

6. Végül teljes bibliografia minden dalhoz.

E mutatók nem tisztán zenei részének szerkesztésével, arra hivatott szakembereket kellene megbízni.

A kik a zenét teljesen figyelmen kívül hagyva akarnák forgatni a gyűjteményt, egy, műfajok és tárgyak szerint csoportosított mutató alapján épp úgy hasznát vehetnék, mint a Népköltési Gyűjtemény eddigi köteteinek.

A külföld tájékoztatására szükséges lesz az előszókat és a zenei vonatkozású jegyzeteket francia és német nyelven is közölni.

Külső alak, kiállítás.

Zenei kútfőről lévén szó, alapos megfontolást kíván a formátum kérdése. Erről véglegesen határozni csak néhány különböző alakú próbalap nyomtatása után lehet. A formának azt a czélt kellene szolgálni, hogy a kóta-szöveg feldarabolása lehetőleg értelmes legyen, ne szakadjon meg a dal a frázisok közepén. A mennyire lehet, egy-egy sornyi kóta értelmes zenei részletet tartalmazzon.

Lehetőleg 1000 dal kerüljön egy-egy kötetbe, ha sikerül úgy intézni, hogy nem lesz túlságosan testes. Így 5—6 kötetre terjedne az egész mű, egy 7-ikbe kerülnének a mutatók és a szükséges jegyzetek.

Pótkötetek.

Későbbi gyűjtések minden nehézség nélkül beleilleszthetők a munka egységébe, ha ugyanolyan elvek szerint rendezve, csatlakozó különmutatókkal felszerelve, pótkötetekbe kerülnek.

Bartók Béla s. k., Kodály Zoltán s. k.,
az Orsz. Magy. kir. Zeneakadémia tanárai.

Indítványok a néphagyományok országos gyűjtésének múzeumi és könyvtári támogatásáról.

Dr. Sebestyén Gyula, a Folklore Fellows magyarországi elnöke a Múzeumok és Könyvtárak orsz. Szövetségének f. é. okt. 5-én Sopronban tartott évi közgyűlésén a következő indítványokat terjesztette elő:

Nagytekintetű Elnökség!

A Folklore Fellows néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztálya a hazai néphagyomány gazdátlan emlékeinek megmentésére országos gyűjtést indított. A kataszterszerű pontossággal végzett műveletet vidékenkint a városok tanáraiból és tanuló-ifjúságából, vármegyék és országrészek állami és felekezeti néptanítóiból, vagy más szellemi testülethez tartozó művelt elemeiből szervezett gyűjtő-szövetségek végzik. A vállalkozást a Kisfaludy-Társaság, M. Nemzeti Múzeum, M. Néprajzi Társaság és a magánosok ifjúsági pályadíjai támogatják. A gyűjtők pályaművei, vagyis a gyűjtés összes évi eredményei a M. Nemzeti Múzeum könyvtárába kerülnek s ott a jól kipróbált helsingforsi és kopenhágai rendszer szerint külön felállított folklore-osztályban helyeztetnek el és tétetnek a hazai és külföldi kutatásnak hozzáférhetővé. Az országos gyűjtés kritikailag kiválasztott anyagát a Kisfaludy-Társaság a M. Népköltési Gyűjtemény című vállalatban adja ki.

A F. F. magyar osztálya tavaly Sárospatakon és Egerben szervezte az első vidéki gyűjtő-szövetségeket. A minden várakozást felülmuló eredmény arra indította ezen osztály elnökségét, hogy az igazgatóságok éz szaktanárok hozzájárulásával ugyanilyen ifjúsági gyűjtő-szövetségeket szervezzen Pápán, Győrött, Komáromban, Kaposvárott, Somogy-Csurgón, Csáktornyán s ezekkel kapcsolatban foglalkoztassa tovább a sárospatakit és egrit is.

Mivel a nyolcz ifjúsági szövetség a tél és tavasz folyamán folytatólagosan legalább húszra lesz szaporítva és egyidejűleg szerveztetnek egyéb vidéki gyűjtő-szövetségek is: fokozott mértékben foglalkoztatják a F. F. magyarországi elnökségét azok a nehézségek is, a melyek ilyen méretű országos gyűjtésre be nem rendezett viszonyaink közepett természetesen felmerülnek.

Ilyen nehézség első sorban az, hogy a gyűjtemények anyagát a gyűjtők némi irodalmi tájékozottsággal kénytelenek megválogatni. Előzetesen tehát meg kell ismerniök a már megjelent gyűjtemények gazdag anyagát és a M. Néprajzi Társaság folyóiratában megjelent értékes közléseket. Ezért már az országos gyűjtés kezdetén kiderült, hogy a vidéki könyvtárak az említett nélkülözhetlen forrásművekkel egyáltalán nincsenek, vagy csak hiányosan vannak fölszerelve. Mielőtt tehát a gyűjtési mozgalom az egész országban szerveztetnék, mint a F. F. magyarországi elnöke, először azzal a tiszteletteljes indítvánnyal lépek a nagytekintetű Elnökség elé, hogy

a hatáskörébe tartozó könyvtáraknál odahatni sziveskedjék, hogy a kiadott népköltési gyűjteményeket s köztük legelső sorban a Kisfaludy-Társaság Magyar Népköltési Gyűjteményét, továbbá a Magyar Néprajzi Társaság folyóiratát, az Ethnographiát sürgősen megszerezzék.

A másik nehézség elhárítása szintén olyan természetű, hogy nemcsak a gyűjtést könnyíti meg, hanem a könyvtárak és múzeumok tetemes gyarapodását is jelenti. A néphagyomány most megkezdett rendszeres gyűjtésének egyik fontos feladata az, hogy az értékesebb népi dallamokat és tájnyelvi mutatóanyagokat fonográf-hengereken is megrögzíttesse. Jelenleg a F. F. magyar osztálya a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályával kölcsönöztet ki fonográfokat és hozzávaló hengereket. Mivel használat után a hengerek is visszakerülnek, a kölcsönző-intézet viszonylag csekély áldozattal jut zenei és nyelvészeti szempontból igen értékes gyűjtemény birtokába.

Ebből kifolyólag vagyok bátor tiszteletteljesen a nagytekintetű Elnökség színe előtt másodszer azt indítványozni, hogy

a hatáskörébe tartozó múzeumok és könyvtárak legalább egy-egy fonográfot szerezzenek be, hogy így a dallam- és tájnyelvi gyűjtést is előmozdíthassák, a gyűjtések eredményeiből pedig, a könyvtárak és múzeumok eddigi kereteit kibővítve, nagy jövőjű külön osztályok alapját megvethessék.

E két indítvánnyal kapcsolatban kötelességszerűen jelentem, hogy a Kisfaludy-Társaság említett népköltési gyűjteményének és a Magyar Néprajzi Társaság említett folyóiratának is szerkesztője vagyok és így tájékozottságommal már most biztosítékot nyújthatok arra, hogy a nagytekintetű Elnökség tömeges megrendelés, vagy ennek közvetítése esetén a Kisfaludy-Társaság minden eddig megjelent, ezután megjelenendő gyűjteményét féláron, az Ethnographiát pedig kedvezményes áron megszerezheti.

Jelentem továbbá, hogy azok a vidéki múzeumok és könyvtárak, a melyek folklorisztikus törekvéseinket támogatják, más rendkívüli kedvezményben is részesülhetnek. Nevezetesen minden vidéki gyűjtő-szövetség gyűjtésének kézirati anyaga két példányban készül el s ezek közül csak az egyik kerül a M. Nemzeti Múzeum könyvtárába, míg a másik a vidéki gyűjtő-szövetség székhelyén marad. A F. F. magyar osztályának tehát módjában van, hogy a gyűjtések egyik példányát a folklóre-kutatások céljaira berendezett múzeumokban és könyvtárakban helyezze el.

Mély tisztelettel

Kelt Budapesten, 1913 szept. 20.

*Dr. Sebestyén Gyula s. k.,
m. nemz. múzeumi igazgató-őr,
a F. F. magyarországi elnöke.*

Az indítványokat a közgyűlés helyeslőleg fogadta. Ennek alapján *Wlassics Gyula* elnök jelentette, hogy a Szövetség a jelzett népköltési gyűjteményeket és az Ethnographiát minden hatáskörébe tartozó könyvtárral beszereztetni, továbbá gondoskodik arról is, hogy minden vidéki múzeum, melynek néprajzi gyűjteménye van, legalább egy-egy fonográfot beszerezzen.

*

Az Ethnographia régi évfolyamainak visszaváltása. Az „Ethnographia” 1893—5-ki IV—VI. évfolyamait, vagy csak a VI. évf. 1. füzetét hibátlan állapotban, lehetőleg a borítéklapokkal együtt igen jó áron visszaváltjuk. Az erre vonatkozó ajánlatokat egyszerű levelezőlapon a M. Néprajzi Társaság pénztárnokához, kövecsesi Danes Árpádhoz (Budapest, II., Margit-körút 64b. IV. 12.) kérjük.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Az Elnökség felirata a néprajz középiskolai tanítása ügyében.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Kegyelmes Urunk!

Abból az alkalomból, hogy Excellentiának középiskolai tanításunk gyökeres reformját kilátásba helyező rendelete közismertté lett, a Magyar Néprajzi Társaság a legnemzetibb tudományágaink egyikének képviselőjében elmulasztatlan kötelességének tartja, hogy az Országos Közoktatásügyi Tanácstól bekért középiskolai új tervezet és tanterv kialakulása előtt Excellentiád figyelmét ama néprajzi anyagra is tiszteletteljesen felhívjuk, a mely elől a magyar művelődést szolgáló középiskolai oktatásnak többé kitérni nem szabad.

Ma, midőn a nemzetközi művelődés egységesítő, mindent nivelláló munkája a népek évszázados ethnographiai és folklorisztikai emlékeit elmúlással fenyegetik, csodálatos arányokban bontakozik ki a művelődés útjára térült eme népek nemzeti öntudata. A fajiságuk ismérveit féltékenyen őrző kis népek és nemzetek az ismérveket felgyűjtő és értékesítő tudomány-ágakban az újabb időben bámulatatos eredményeket értek el.

Északon a mi finn rokonaink, a svédek, norvégok és dánok, délen az oláhok, bulgárok és szerbek a néprajzot legnemzetibb tudományuknak, néprajzuk tárgyi és nyelvi emlékeit pedig nemzetiségük legértékesebb biztosítékainak tekintik. Ez a faji öntudat pedig éppen napjainkban irányítja egész nyíltsággal az említett balkáni népek legújabbkori történetét.

Magyarországon a néprajzi tudománynak s vele a hazai néprajzi ismereteknek egészen különleges helyzete van. A rokonaitól elszakadt s a szláv, germán és román fajú, tehát más népesalád idegen fiai közé ékelődött magyarságnak a néprajz terén igen szövevényes és terhes, de egyben igen értékes feladat jutott. Ismernie kell a magyar faj eredetét, a mai magyarságnak végleges letelepedés és számos hódolt vagy betelepülő idegen nép beolvadása útján történt kialakulását, valamint a magyarságnak legősibb, legjellemzőbb és minden más néptől megkülönböztető értékes néprajzi emlékeit is. Ismernie kell az emberiség ama népesaládját, a melyhez tartozik, valamint azokat az ismérveket is, a melyekkel a rokonsági kapcsolat megállapítható. Ismernie kell minden hazai nemzetiség mibenlétét és ama vonatkozásokat, a melyek eme hazai népelemeket idegen országbeli rokonaikhoz fűzik. E bokros feladatoknak köszönhető, hogy a néprajzi tudományágak úttörő mesterei nálunk, Németországot is megelőzve, egy negyed századdal ezelőtt már szervezkedtek és megalkották a Magyar Néprajzi Társaságot. Viszont az sem szenvedhet kétséget, hogy a feladatok szövevényes volta nálunk kedvezett legjobban azon régibb felfogásnak, a mely a néprajzot továbbra is a földrajz és történelem elválaszthatlan járulékanak tekintette.

Nehogy a mostani gyökeres reform alkalmával a külön disciplinává fejlődött néprajz tanításának mellözésével a mi különleges viszonyaink közt végzetessé válható mulasztás történjék, mély tisztelettel kérjük Excellentiádat, hogy az előmunkálatoknál a Magyar Néprajzi Társaság készséges szolgálatait igénybe venni kegyeskedjék.

Maradtunk mély tisztelettel a Magyar Néprajzi Társaság képviselőjében Excellentiád alázatos szolgálói:

Budapesten, 1913 október 3-án.

Báró Szalay Imre s. k.
elnök.

Dr. Csánki Dezső s. k.
alelnök.

Dr. Sebestyén Gyula s. k.
alelnök.

Dr. Solymosy Sándor s. k.
főtítkár.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1913 június 14-én d. u. fél 6-kor a Magyar Nemzeti Múzeum tanácstermében tartott zárt választmányi és a díszteremben lefolyt nyilvános felolvasó üléséről.

Jelen voltak: br. *Szalay* Imre min. tan. elnök, *Sebestyén* Gy. alelnök, *Solymossy* S. főtitkár, *Bán* A. titkár, *K. Dancs* A. pénztárnok, *Máder* B. ellenőr, *Herrmann* A. tiszt. tag, *Balásy* D., *B. Balogh* B., *Heller* B., *Mészáros* Gy., *Nagy* G., br. *Nyáry* A., *Spitzer* M., *Szinte* G., *Tolnai* V., *Versényi* Gy., *Vikár* B. vál. tagok; *Csengey* M., *Dura* M., *Jakab* Ö., *Makoldy* Gy., *Sági* J., gr. *Széchenyi* Béla v. b. t. t. rendes tagok és számos vendég.

I. Elnök megnyitván a vál. ülést, jegyző felolvassa a mult ülés jegyzőkönyvét, mely hitelesítettik.

A főtitkár folyó ügyekről referálva, jelenti, hogy a bécsi albán komitéről felvilágosítást nyert. Minthogy ez a bizottság tisztán osztrák jellegű, indítványozza, hogy egyelőre ne vegyünk benne részt. A választmány ez értelemben határoz. A főtitkár továbbá tudatja, hogy a Magy. Tud. Akadémia nyelvtudományi bizottsága fedezet hiányában Mészáros Gyulának tervezett ázsiai útjára nem nyújthat anyagi támogatást.

Az elnök e pontnál jelenti, hogy a Nemzeti Kaszinó választmánya Mészárosnak ugyane célra 500 kor. segélyt szavazott meg. (Örvendetes tud. szolgál.) Elnök folytatógos jelentésében ismerteti a pápai vándorgyűlés sikeres lefolyását s ez alkalommal is kifejezi a Társaság háláját a város és a ref. főiskola intéző körei részéről tapasztalt szíves vendégszeretetét.

Herrmann A. ismerteti Wichmann Györgyné újabb néprajzi művét (Adalékok a cseremiszek néprajzához). Folyóiratunkban való ismertetéséről gondoskodás történik.

Pénztárnoki jelentés: pénzmaradvány a kézipénztárban 606'82 kor., a postatakarékban 3627'52 kor., a leszámítoló bankban 3720 kor. Összesen 7954 kor. 34 fill. Változás a tagállományban: új tagokul belépnek és megválasztatnak: Szabó József (aj. M. Kiss Lajos), Magy. Tud. egyetemi Embertani Intézet (aj. Bartucz L.), Csefkó Gyula (aj. Erdélyi L.), L. Gyárfás Gizella (aj. Téglás G.), Reininger László (aj. Solymossy S.), Kalmár Jenő (aj. Solymossy S.), Máthéné Baresay Gabriella (aj. Berze Nagy J.), Káli Kálmán (aj. Berze N. J.), Klinda György (aj. Berze N. J.), Sikó Gergely (aj. Berze N. J.), Bartha L. (aj. Berze N. J.), dr. Sebestyén Antal (aj. Négyesy László), Szeghy Dezső (aj. dr. Solymossy S.). Új előfizetők: a temesvári r. kath. főgimn. és a karánsebesi áll. főgimn. Kilépnek: az Irgalmas Nővérek „Szent Erzsébet“ intézete (Besztercebánya) és a vágújhelyi izr. reáliskola. K. m. f.

II. A felolvasó ülést az elnök megnyitván, felkéri Kalmár Jenő urat, hogy „Kameruni népélet“ cz. felolvasását szíveskedjék megtartani. A nagy tetszést aratott előadásért az elnök meleg köszönetet mond s felkéri tagtársunkat, hogy máskor is keresse fel társaságunkat érdeklődésével.

Báró *Szalay* Imre s. k. elnök, dr. *Bán* Aladár s. k. titkár. Hitelesítik: *Versényi* György s. k., *Vikár* Béla s. k. vál. tagok.

Hivatalos nyugtázás

az 1913. évi július hó 1-től október hó 31-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1909. évre: Losy József (6 K) — Zseny József (2 K) — Összesen	8 K — f.
1910. évre: Horváth Cyrill dr.	6 K — f.
1911. évre: ¹ Elek Oszkár dr. (1 K) — Joó András — Lajtha László — Nagy Dénes dr. — Összesen	31 K — f.
1912. évre: ¹ Bpesti II. ker. áll. el. tanítónőképző-intézet (4 K) — Darkó Jenő dr. — Fraknói Vilmos dr. — Gálos Rezső dr. (8 K) — Gerencsér István dr. — Glósz Ernő — Gosztony László — Györgyey Illésné (2 K) — Hoffmann Edith dr. — Irtzing Ferencz (3 K) — Istók János — Kiss István dr. — Lampérth Géza dr. — Lill Tivadar — Magyar Mérnök és Építész-Egylet Bpest — Nagy Dénes dr (8 K) — Odescalchi Arthúr hg. — Paksi áll. polg. fiúiskola (8 K) — Pécs sz. kir. város Múzeuma (2 K) Sárosvármegyei Múzeum Bártfa — Sopronvidéki r. kath. néptanító-egylet (8 K) — Szentgotthárdi áll. főgimn. (8 K) — Takaró Imre (8 K) — Összesen	189 K — f.
1913. évre: ¹ Angyal Dezső — Antal Gyula — Aradi Kölcsey-Egyesület — Baksay Sándor — Bánpecsenyédi állami elemi iskola (6 K) Bartók Béla — Báthory Ferencz — Békés vármegyei közműv. egyesülete (4 K) — Berczeller Imre dr. — Berczik Árpád — Binder Jenő — Borbély Sándor — Br. Brukenthal-Múzeum — Brüll Alfréd — Budapesti II. ker. áll. elemi tanítónő- és nevelőnőképző-intézet (6 K) — Csefkó Gyula — Csippék János — Csongrád-vármegyei Történelmi Társulat — Debreczeni ref. egyh. tanítói szakkönyvtára (9 K) — Dénes Tibor — Dévai áll. tanítóképző (K 5'50) — ifj. Entz Géza dr. — Eperjesi ág. h. ev. kollégium — Fiók Károly dr. — Gáspár Elek dr. — Gerencsér István dr. — Gohl Ödön dr. — Goldziher Ignác dr. — Gyertyánffy István (4 K) — Györke Margit dr. — Hellebrant Árpád (50 fill.) — Heinrich Gusztáv dr. — Homoródalmási áll. el. isk. (6 K) — Irtzing Ferencz (3 K) Jakubovich Jenő — Kemény Zoltán — M. Kiss Lajos (6 K) — Kiss Márton (6 K) — Kisujszállási ev. ref. főgimn. (4 K) — Kohányi Menyhért dr. — Kolozsvári tanítóképző-intézet „Rákóczi“ önképző köre (6 K) — Komáromy Andor — Kónyi Manó — Kopits János — Kubinyi Miklós — László Gábor dr. — Lajta Béla — Lengyel Lajos — Lévy József — Matunák Mihály (4 K) — Máthé Albert — Mohl Adolf — Molecz Béla — Molnár Viktor — Nagyszombati közs. polg. fiúisk. — Nagyvarjasi áll. el. isk. (6 K) — Nyitrai püspöki nagyobb papnevelő intézet (5 K) — Nyitrai kath. főgimn. — Orlay Antal dr. — Orosz Endre (6 K) — Petz Gedeon dr. — Pusztamérgesi áll. el. isk. (6 K) — Rákosi Jenő — Rákosszentmihályi áll. el. isk. (6 K) — Ruisz Gyula — Somssich Géza gr. — Szabadkai m. kir. áll. tanítónőképző-intézet (4 K) — Stercula Jenő — Szekszárdi főgimn. (4 K) — Székely Dezső dr. (4 K) — Szentesi áll. főgimn. — Szigetvári áll. polg. fiúiskola — Szigetvári áll. polg. leányiskola — Szirmai Miksa — Szundy Károly dr. — Takaró Imre — Timár Kálmán — Tordai áll. polg. isk. — Tóth György dr. — Tóth Gyula — Thúry Etele dr. — Varju Elemér — Venetianer Lajos dr. — Vetró Lajos Endre — Vörös Balduin — Wolf Sándor — Zilahy László — Zoltai Lajos — Összesen	771 K — f.
1914. évre: ¹ Kiss Márton (4 K) — Nagyszombati polg. fiúiskola (5 K) — Repiczky Textáris Alma (4 K) — Takaró Imre (2 K) — Újpesti Fer. Józ.-téri áll. el. leányiskola (4 K) — Összesen	19 K — f.
1915. évre: ¹ Repiczky Textoris Alma (6 K) — Újpesti Fer. Józ.-téri áll. leányiskola (6 K) — Összesen	12 K — f.
1916. évre: ¹ Szentadorjáni áll. el. iskola	4 K — f.
1917. évre: ¹ Szentadorjáni áll. el. iskola	6 K — f.
Összesen befolyt hátralékokból	234.— K, jan. 1-től 1496 K — f.
1913. és követk. évi díjakból	812.— „ „ „ 3353 „ 60 „
Alapítványi díjból	— „ „ „ 268 „ — „
Alapítványi kamatból	— „ „ „ — „ — „

Budapest, 1913 november hó.

Kövecsesi Dancs Árpád,
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság

tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtitkár :

Solymossy Sándor dr.
(VII., Mexikói-út 52.)

Titkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25., III.)

Pénztáros :

Kövecesi Danes Árpád
(II., Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtárnok :

Schmidt Tibolt.

(N. Múzeum Néprajzi Osztály, VII., Iparcsarnok.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Heller Bernát dr.	Szendrei János dr.
Balásy Dénes	Huszka József	Szentmarjai Dezső
Balassa József dr.	Jancsó Benedek dr.	Szily Kálmán dr.
Barabás Samu	Kodály Zoltán	Szinnyei József dr.
5 Barátosi Balogh Benedek	20 Kúnos Ignác dr.	35 Szinte Gábor
Bartók Béla	Madarassy László	Sztankó Béla
Bátky Zsigmond dr.	Mahler Ede dr.	Sztripszky Hiador dr.
Beluleszkó Sándor dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
Binder Jenő	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Erdélyi Lajos dr.	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Ernyey József	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Fabó Bertalan dr.	Réthy László dr.	Versényi György dr.
Giesswein Sándor dr.	Semayer Vilibáld dr.	Vikár Béla
Goldziher Ignác dr.	Strausz Adolf	44 Zsilinszky Mihály
15 Győrffy István dr.	30 Szegedy Rezső dr.	

b) Vidéki választmányi tagok :

Almásy György dr., Borostyánkő	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Baróti Lajos dr., Almádi	Lehoczky Tivadar, Munkács
Bellosics Bálint, Baja	Pápay József, Debreczen
Bünker Rajmund, Sopron	Pintér Sándor, Szécsény
5 Darnay Kálmán, Sümeg	20 Pósta Béla dr., Kolozsvár
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	Schweiger Lázár dr., Eger
Fiók Károly dr., Debreczen	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gálos Rezső dr., Temesvár	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
Gárdonyi Géza, Eger	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
10 Gönczi Ferencz, Dés	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
Istvánffy Gyula, Miskolcz	Tömörkény István, Szeged
+ Kada Elek, Kecskemét	Varjú Elemér, Kassa
Karl Lajos dr., Kolozsvár.	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	Zoltai Lajos, Debreczen.
15 Kálmány Lajos, Szeged	

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTEŚÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTEŚÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek egyszerűen a
MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁGNAK,
a felszólalások és lakcím-bejelentések pedig
Kövecsesi **DANCS ÁRPÁD**
pénztárnokhoz (Budapest, II., Margit-körút 64b.) küldendők.

Előfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A folyóiratot illető küldemények
Dr. SEBESTYÉN GYULÁ-hoz
(M. Nemzeti Múzeum),
a társaság ügyviteléhez tartozó iratok pedig
Dr. SOLYMOSSY SANDOR
főtítkárhoz (Bpest, VII. ker., Mexikói-út 25. sz.) küldendők.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és december hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Vámbéry Ármin	321
<i>Heller Bernát</i> : Eötvös József báró, a népköltés és a néprajz	326
<i>Bán Aladár</i> : Medvetisztelet a finnugor népeknél. (Befejező közlemény)	332

Néphit és népszokások.

<i>Filimon Aurél</i> : Besztercezevidéki oláh ráolvasások és rontások. (Befejező közl.)	384
---	-----

Népköltészet és népzene.

<i>Kodály Zoltán</i> : Pótlék a zaborvidéki népszokásokhoz. (Befejező közlemény)	357
<i>Harsányi István</i> : Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata	259

Irodalom.

<i>Hellebrant Árpád</i> : Néprajzi könyvészet 1911-ről. (Befejező közlemény)	369
--	-----

Néprajzi hírek.

Gyűjtőszövetségek szervezése Szegeden, Kecskeméten, Kisújszálláson, Nagyszalontán, Gyulán és Kassán	372
<i>Herman Ottó</i> és <i>Sebestyén Gyula</i> a helsingforsi Finnugor Társaságban	373
<i>Bán Aladár</i> a Finn Irodalmi Társaságban	373
Az országos gyűjtés „Tájékoztató” cz. füzetének első tizezer példánya	373
A jövő évi IV. vándorgyűlés	373

Társulati ügyek.

Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 október hó 29 én tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	373
A Magyar Néprajzi Társaság tagjegyzéke az 1913. év végén	375

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fentartjuk.

**A M. Nemz. Múzeum néprajzi tára
(Városliget, Iparcsarnok)**

további intézkedésig a nagyközönség számára

zárva.

**Kutatóknak a gyűjtemény és a könyvtár nyitva van hétköznapon-
kint 9—1 óráig.**

Hivatalos nyugtázás

az 1913. évi november hó 1-től december hó 31-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1907. évre: Lichtneckert József (6 K) — Stern Ábrahám (3 K) Összesen	9 K — f.
1909. évre: Füredi Ármin (6 K) — Gerecze Péter dr. (6 K) — Popovics V. István (6 K) — Összesen:	18 K — f.
1910. évre: Csallány Gábor (6 K) — Forgón Mihály dr. (6 K) — Lósy József (6 K) — Strobl Alajos (6 K) — Összesen	24 K — f.
1911. évre: Alexander Bernát dr. — Dézsi Lajos dr. — Dorner Aurél (2 K) — Fejérváthy László dr. — Jakab László dr. — Jancsó Benedek	

VÁMBÉRY ÁRMIN.

— 1832—1913. —

Néprajzi irodalmunk nagy halottja, *Vámbéry Ármin*, a pozsonyi Kárpátok déli nyúlványainak alján, Szentgyörgy városában született. Atyját, a Bajorország-ból származó és Morvaországból házasuló *Wamberger* nevű szegény talmudista zsidót az akkor már szünőfélben levő 1830—31-ki kolera szabadította meg az élet reá nehezedő terheitől. Anyja csakhamar újra férjhez ment és Dunaszerdahelyre költözött, a hol serdülő sánta fiacskáját — noha az egész család jámbor zsidó volt — keresztyén iskolába járatta. Az itteni korcsma s utóbb a pióca-kereskedés nem jövedelmezett annyit, hogy az értelmes fiú taníttatására tellett volna. Ezért szabóinasnak adták. Utóbb mégis visszakerült a szentgyörgyi gimnáziumba, a hol előbb zsidó házak tartották el, mint talmudot is tanuló szegény hitsorsosukat, utóbb pedig bejárt csizmatisztítónak a kegyesrendi tanárok kolostorába. Két évi nyomorgás után a közeli Pozsonyban még három diákév következett. A sokat éhező, lerongyolt ifjú egy piszkos lakótársától ragados nyavalyába esik. Lakásadója az ágyrajárókkal agyonzsúfolt hajlékból éjnek idején kidobja s nehogy az őrjárat bekísérje, hajnalig a sétatér egyik padja alatt összedermedve

vonja meg magát. Nemsokára kitört az 1848—49-ki forradalom, az iskolákat bezárták s a 18 éves diák küzdelmes pályája reménytelenül félbenmaradt.

A fenséges nemzeti küzdelemben a rokonaitól messze elszakadt, társtalan magyarság az egész művelt világot ámulatba ejtette azzal, hogy fenmaradásának biztosítékát évezredek óta edződő testi és lelki erőiben találta meg. Midőn a boldogtalan turáni népcsalád gényusa a lángelmék egész tömegével ajándékozott meg bennünket, az ütött-dobott pozsonyi zsidó diák lelkében is tüzek gyúladnak. Hallja Kossuth szavát, látja a pozsonyi zsidó-ütközés förtelmeit, a vértanuk kivégzését, a magyar szabadságot elgázoló orosz betörő lovascsapatokat, a hazátlanná lett bujdosókat, a kiknek Törökország és Anglia adott menedékhelyet. Ő, a kire tanuló társai nyelvet öltögettek, tanárai orrot fintorítottak, a ki sokat fázott, még többet éhezett, a kit a bénaság is legjobban megcsúfolt akkor, midőn minden épkézláb ifjú fegyvert ragadott és dobszóra lépett, most arra ébredt, hogy hiszen valami emberi kiválóság neki is jutott: játszva tanulja a nyelveket. Mint ökölnyi kis emberke tudott németül, tótul, zsidóul, latinul és Pozsonyban megbirkózott már a francia és olasz nyelvvel is. Most — miután gimnáziumi tanulmányainak folytatásával nem sok sikerrel kísérletezett — nevelőségeket vállalt és tanítás közben sorra tanulta a horvát, orosz, spanyol, dán, svéd és angol nyelveket. A legelső kínálkozó alkalmat megragadta arra is, hogy törökül megtanuljon. — Igen, törökül!

. . . Komárom eleste után kukoriczatöréskor egy bujdosó honvéd panaszzai végén hallotta elsóhajtani ezt a merőben meglepő vigasztalódást:

— Ne féljete! Majd eljönnek Ázsiából az ősi magyarok!

„Tehát vannak ősi magyarok, gondoltam, és ettől az érzéstől azóta nem tudtam megszabadulni“. (Küzdelmeim, 157). Az őshaza titokzatos misztériuma volt tehát oka annak, hogy törökül megtanult és annak is, hogy egy keleti utazás gondolatával korán megbarátkozott.

Midőn a nagytrörő ifjú utóbb Pestre került, csodálatos nyelvképességről a tudományos és írói körök szintén tudomást szereztek. Hiszen égett a vágytól, hogy *Jerney János* és *Reguly Antal* keleti utazóinkkal, valamint *Báró Eötvös Józseffel*, *Kőrösi Csoma Sándor* felmagasztalójával megismerkedhessen. Mikor törekvéseiről ezek tudomást szereztek, közvetítésükkel sorra fölkarolják *Báró Kemény Zsigmond*, *Hunfalvy Pál*, *Repiczky* török nyelvtanár és *Ballagi Mór* is. Így történt aztán, hogy 1857 ben, tehát 25 éves korában a M. Tud. Akadémia támogatásával keletre elindulhatott.

Első állomása Konstantinápoly volt, a hol előbb a magyar emigránsokkal, utóbb pedig a modern nyelvek tanulására vállalkozó török főúri családokkal lépett összeköttetésbe. A következő évben, 1858-ban, itt már ki is adja első nyelvészeti művét, egy német-török zsebszótárt, melyen először használta a magyar *Vámbéry* nevet. A török történetírók ismertetése után az Akadémia levelező tagjának megválasztotta s hathatós anyagi támogatásával lehetővé tette, hogy régebben tervezett középázsiai utazását 1863-ban megvalósítsa.

Vámbéry kolduló dervisnek öltözködve *Resid efendi* néven utazta be a Káspitengeren túl elterülő turkoman földet, Khivát, Bokharát és Herátot. Élményeiről három testes könyvében számolt be. Az elsőnek czíme: „*Közép-ázsiai*

utazás, melyet a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából 1863-ban Teheránból a Turkmansivatagon át, a Kaspi-tenger keleti partján Khivába, Bokharába és Szamarkandba tett és leírt Vámbéry Ármin a Magyar Tud. Akadémia tagja. (Belül ezen ajánlattal: A Magyar Tudományos Akadémia igazgató tanácsának, ki nagylelkű pártfogásával utazásomat leginkább előmozdította, legmélyebb háladtosságom jeléül ajánlom e lapokat.) Pest, 1865. A második: „*Vándorlásaim és élményeim Persiában*. Pest, 1867“. A harmadik: „*Vámbéry Ármin vázlatai Közép-Ázsiából*. Újabb adalékok az Oxusmelléki országok népismereti, társadalmi és politikai viszonyaihoz. Pest, 1868“. Ez volt az a három könyv, mely több nyelvre lefordítatva világhírévé tette Vámbéryt. Neve a föld- és népismeret legnagyobb felfedezői mellett ragyogott s noha Vámbéryt a komoly tudomány részéről egész életén át számtalan támadás érte, neve később sem homályosodott el. Ennek iga-

Vámbéry és a magával hozott tatár molla.
(Egy teheráni kép utáni rajz. Marastoni. Ország Tükre, 1864. 19. sz.)

zolására elég annyit felemlíteni, hogy a berlini, londoni, párisi, római, madridi, nemetalföldi, bécsi, drezdai, frankfurti, genfi és budapesti földrajzi társulatoknak egyaránt tiszteletbeli tagja lett s ugyanilyen mértékű megtisztelésben részesítette a londoni Royal Society, a belgrádi akadémia, a firenzei embertani társulat, a francia filológiai társulat és a helsingforszi finn-ugor társaság is.

A rendkívül érdekesítően és nem csekély írói művészettel elbeszélte utazási emlékek után Vámbéry nyelvészeti munkákat adott ki. Ezek közül az *Ujgur nyelv-emlékek* a *Kudatku Bilik* szövegének első megfejtési kísérletével a turkologia elsőrendű úttörő termékei közé tartozik. Sikereitől sarkalva sebtiben megírta *Bokhara* két kötetes történetét, mely miatt a német kritika, élén a kitűnő *Gutschmied*-del könyönyörtelenül megtépte a világhírű magyar utazó babérjait. Ugyanilyen támadásban részesült akkor is, midőn *Magyarok eredete* című művével történeti, nyelvészeti és néprajzi alapon azt kívánta bebizonyítani, hogy nekünk nem

a silány északi finn-ugor népek, hanem a népvándorlások országútján vitézkedő déli törökök a rokonaink. Noha *Hunfalvy Pál*, *Budenz*, *Barna* Ferdinánd és *Szinnyei József* éles kritikái kézzelfoghatólag bebizonyították, hogy a török eredet igazolására felhozott összehasonlító nyelvészeti bizonyítékok minden nyelvtörténeti és fonetikai rendszer nélkül halmozódtak fel: Vámbéry tovább is megmarad álláspontján és a kutatást inkább csak történeti és ethnologiai térre szorítva, megírta „*A magyarság keletkezése és gyarapodása*“ című millenniumi művét. Ámde ez sem bizonyult teljes egészében sikerült vállalkozásnak. A Bokhara története miatt szenvedett bántalmakat már inkább feledtetni tudta „*A török faj ethnologiai és ethnographiai tekintetben*“ című hiányt pótló újabb szép műve.

Nyomatékkal ismételjük: a világhírű magyar utazónak pályája nem akként alakult ki, hogy nevének ragyogványát tudományos botlásai, vagy félsikerei elhomályosíthatták volna. Pedig az összehasonlító nyelvészet terén a török-magyar rokoni kapcsolat bizonyításával Vámbéry tulajdonképpen magának ásott vermet. Hiszen szédületes nyelvtudását és merész nyelvtudományi törekvéseit a magyar tudomány-egyetem külön török nyelvészeti tanszékkal honorálta. Tehát a rokonait áhító társtalan magyar nemzet csakugyan módott nyujtott arra, hogy a finn-ugor nyelvészettel kapcsolatban töröktárgyú rendszeres nyelvtudomány is létrejöhessen. Vámbéryt azonban nagy lelkének hatalmas erői és — a mi az ő esetében szorosán összetartozik — nyelvtudományi iskolázatlansága oly vakmerővé tették, hogy a saját török összehasonlító és nyelvtörténeti rendszerének megalapozása nélkül, mielőtt tanítványokat nevelt és nyelvészeti iskolát alapított volna, egyenesen a finn-ugor nyelvtudományra rontott és ennek hatalmas fáját egyedül akarta gyökerestől kidönteni. Viszont az is bizonyos, hogy végül a meddő küzdelem minden tanulságával tisztában volt. A mit ellenfelei a magukéból vele meg tudtak értetni, azt tiszteletben tartotta; s a minnek hiábavalóságát a magaéban fölismerte, ahhoz többé nem ragaszkodott. Az egyetemi katedrájával kapcsolatos tudomány terén egyébként csak kezdetben buzgólkodott. Sőt a finn-ugor nyelvészet egyoldalú támadásainak fölényessége miatt utóbb már a néprajzi tudományoknak nyelvészetre is utalt ágait sem kedvvel művelte. Pedig az ethnologia terén ő volt nálunk az első nagy látókörű tudós, a ki a népek és nemzetek kialakulásának minden tényezőjét fölismerte és kutatása körébe vonni kívánta. Csakhogy az ő mértéktelen becsvágya félsikerekkel nem érte be. A nagy viták lezajlása után már mindenkit korholt, ki tudósnaq merte nevezni és minden jelentkező új hallgatóját elkergette, ha a turkológia terén nem volt előre megszerzett tudománya. És e magaásta hazai veremben a mester végül csakugyan annyira magára maradt, hogy az egyetem drága török „tanszékét“ is a — magánlakására vitette.

Ám a világhírű „Vámbéry tanár“ nevének varázsa még így is, és még itt-hon is érintetlen maradt. Méltán! A magyar nemzet e jelese akkor volt legtökéletesebb, midőn fényes pályájának népek és világrészek sorsát befolyásoló legnagyobb nemzetközi szerepeit kellett betöltenie. Értjük a Közép-Ázsiát érintő nemzetközi politikában kifejtett munkásságát, melylyel hatalmas népek, államférfiak és uralkodók barátságát és izzó gyűlöletét támasztotta fel maga iránt. Az angol, orosz és török érdekek ütköződése idején voltak pillanatok, midőn az egész művelt világ Vámbéry szavaira figyelt. Mivel pedig mindig az angol és török nemzet

érdekében írt és szónokolt, utóbb már az angol királyi udvarnak és a török szultánnak is szívesen látott vendége és bizalmas tanácsadója lett.

Valahányszor világbíró fenséges urak kegye áradt Vámbéry felé, mindig eszébe jutott a kis sánta szabóinas és az éhező zsidó diák. Bizony, az alantasan kezdődő földi életnek már csakugyan szemkápráztató jelenségei voltak azok a csodás sikerek, a melyeknek maga Vámbéry írta meg a legendáját. *Küzdelmeim* a címe és csupa siker a tartalma. Az érett férfikor olyan bámulatos összetételű sikereié, a melyeknek szövevényében a hetvenes öreg emlékiró már el sem tudott pontosan igazodni. Ezért nincs is nagy bizalommal ama régi igazság iránt, hogy a tett eléggé dicséri mesterét. Az öreg atyamester nem fordítja ugyan meg a tételt, de azért elég fölényesen viselkedik tetteinek megvilágítása s elért eredményeinek értékelése közben. Talán ezért tetszik sokaknak, mintha már a saját torony-nagyságával sem lett volna megelégedve, midőn származásának s gyermekkori hányatásának aprólékos emlékeit, tehát még a torony fundamentomait is mélyen kiásta. A torony így csakugyan magasabbnak látszik, de viszont az is bizonyos, hogy ez a folyton szem előtt tartott és folyton hangoztatott mélység és magasság nemcsak az olvasót, hanem az emlékirót is állandóan zavarja. Még pedig nagyon komoly pillanatokban zavarja meg. Így midőn a teheráni s később a konstantinápolyi követségek betöltésénél róla teljesen megfeledeztek, szerinte mindennek az osztrák irányadó körök korlátolt arisztokratikus felfogása és az a bizonyos sémi fundamentom volt az oka.

Jellemző, hogy a nagy politikai sikerek után Vámbéry már a saját tudományos munkásságával sem volt megelégedve. „Mert — írja emlékiratában — valóban minden vagyok inkább, csak tudós nem vagyok és nem is lehettem azzá a szónak ismeretes értelmében. Ahhoz, hogy tudós legyek, nem volt meg az előképzettségem, az iskolázottságom és a vérmérsékletem . . . Az óvatosság hiánya bátorra és vakmerővé teszi az embert és minnél csekélyebb a mélység, annál nagyobb a terjedelem azon a téren, melyet az ember kiszemelt magának, hogy megmunkálja. Csak ily módon lehetett magyarázatát adni, hogy miért terjed ki irodalmi munkásságom a Kelet ismeretének oly különböző területére s hogy miként lehettem nyelvész, geografus, néprajzi író, történeti író, ethnologus és politikus egy személyben.“

Ha ehhez hozzávesszük, hogy Vámbéry a perzsa és török irodalmi nyelveken kívül a közép-ázsiai összes török dialektusokat ismerte; ha továbbá hozzávesszük még azt is, hogy az orosz, német, angol, francia és egyéb nyelvű európai orientalisták és politikusok működését mindég a termelés eredeti nyelvén kísérte figyelemmel, akkor csakugyan megállapítható, hogy az öreg emlékiró ezúttal tévedésben volt — és ebből folyólag igazságtalan is volt magával és tudományos multjával szemben. És ez annyival is inkább feltűnő, mert hiszen őszintén örült annak, hogy számtalan hazai és külföldi tudományos testületnek volt tiszteleti tagja. Sőt Angliában, a hol szavának legtöbb súlya volt, szintén tapasztalhatta, hogy minden nagy államférfi és maga Edward király is a csodálatos tudású magyar professzort tiszteelte benne.

Vámbéry magát legelső sorban politikusnak tartotta. Valóban az is volt. Ám az uralkodók és államférfiak nagybecsülése még nem biztosíték arra, hogy ők

is annak tartották. De ha valamelyikről bebizonyosodnék, hogy csakis a magyar orientalista tudományára szomjuhozott, akkor az is kézzel fogható lenne, hogy addig a horizontig, hol Vámbéry a nemzetközi politika magasságában elhelyezkedett, már a népek és országok sorsát irányító nagyuraknak sem ért fel mind-egyike. Vámbéry viszont első politikai beavatkozása alkalmával már tisztában volt azzal, hogy a közép-ázsiai viszonyokban való eligazodásnak — legalább egyelőre — egész Európában ő a legnagyobb mestere. És ezt politikai értelemben tudta, mert Macchiavelli ridegségével mérlegelte, hogy ismereteivel egyik népnek mennyit használhat, a másiknak mennyit árthat, vagy — megfordítva.

A közönséges emberi élet nincs berendezkedve ilyen alacsonyan kezdődő, meredeken felszökő és ilyen magasra felnyúló pályákra. Vámbéry sem járta meg a magáét szárnyak nélkül és — tegyük hozzá — gyakori szédülések nélkül.

Mikor az öreg atyamester emlékirataiban erről a pályáról beszámol, többször reánk ijeszt azokkal a fölmerülő alkalmakkal, a mikor őt a szárnya úgy elvihette volna tőlünk, mint a boldogabb országokba szálló vándormadarat. Mi persze mindannyiszor megmosolyogtuk, mert a sok kínálkozó, sőt csábító alkalommal szemben tudtuk azt a minden nemzetköziségét ellensúlyozó nagy nemzeti erényét, hogy szóban, írásban és érzésben röghöz ragadt magyar maradt. Emberfeletti nyelvismeretének valóban ragyogó koronája volt az a zamatos csallóközi magyar beszéd, a melyért még Jókai és Arany János is nagyon megszerették.

Azok, a kik szózatosszában nem gyönyörködhetek, magyarságának más mértékét keressék. Gondoljanak arra, hogy ebben a nagy lélemben a magyar szabadságharc elfojtott tüze gyújtotta lángra az ázsiai rokonnépek felkutatásának gondolatát. A pusztulás pillanatában nem a Hadakútján várható halottakra, Csaba újra ébredő hőseire, hanem Csaba keleten maradt népeinek még élő utódaira gondolt. Keletre megy és ott élete gyakori kockáztatásával kutat. Rokont nem talál, de hoz haza rengeteg sok olyan ismeretet, a mely utóbb nemzetközi politikussá tudta avatni. Politikájáról pedig mindenki tudja, hogy minden ízében oroszellenes volt. Gyűlöletének az a hazafias tüze hevítette, a mely lelkében a magyar szabadságharcot eltipró orosz áradat ellen ugyanakkor gyűlt ki, midőn a bujdosó honvéd sóhajtásai ázsiai kutatóvá avatták.

A szeretett hazai rög legyen könnyű hamvai felett!

Dr. Sebestyén Gyula.

EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ, A NÉPKÖLTÉS ÉS A NÉPRAJZ.¹

Mikor most, száz évvel Eötvös József születése után, ünnepet ül a magyar nép, — bizvást vele ünnepelhet a magyar néprajz is. Hisz alig van a nemzeti művelődésnek oly tere, melyet az ő világátkaroló figyelme föl nem keresett. A néprajztól sem idegen; hozzáfűzi az éber érdeklődés és a mély megértés; hozzáfűzi Eötvös egyéniségének erkölcsi kiválósága: a nép iránti igazsága és vonzalma, az egyetemes emberhez való vágya és fölemelkedése.

¹ Az idézetek lapszámait a Révai Testvéreknél megjelent Voinovich-féle kiadásra vonatkoznak.

A nép iránti érzése, melyet bárminő ünnepi magasztalás alig bír túlozni, megnyilatkozott a népies költők és még hatalmasabban a népköltés iránt is. Maga korántsem népies költő, oly kevéssé az, akár Kemény Zsigmond báró. Jókai a néprajzot művei kútfejélül vallotta, az ő elbeszéléseit vagy Mikszáth Kálmánét néprajzilag is ki lehet aknázni. Eötvösnek a néprajz nem volt segítő társa: a Falu jegyzője, Magyarország 1514-ben, az Elbeszélések, melyek a nép életéből vannak merítve, föltüntetik a magyar nép küzdelmeit, nyomorúságát, erkölcsi összeütközéseit és válságait, de a magyar néprajzra fényt nem derítenek. Targyuk, érzésük, gondolkodásuk, szenvedélyes irányzatuk: demokrata, de előadásuk: arisztokrata.

Figyelemre méltó, megindító az a meghasonlás a természete és a törekvése közt. Elmélyedése, rendszerező készsége, bonyolult érzése s valljuk meg, nagyrészt német, francia, angol táplálékon edződött műveltsége meggátolták benne, hogy népies költő legyen. Viszont vonzalma, vágya, sóvárgása a népies felé vitte, ragadta. Senki melegebb, készségesebb, lelkesebb méltánylással nem fogadta Petőfi költeményeit, Arany Toldiját, mint Eötvös. Thaly Kálmánnak pedig a Kurucz népköltés hangján való megszólalása oly mélyen indította meg Eötvöst, hogy fölkereste a magánál közel 30 évvel fiatalabb szerzőt s „e műforma továbbmívelésére buzdította.¹ Mint a hogy az oxgén maga nem ég, de az égést táplálja, elősegíti, — úgy Eötvös maga képtelen népieset alkotni, de a népies alkotásért lelkesedik s azt elismerésre, diadalra segíti.

S mint a hogy érzi *népies költőink* nagyságát, felsőbbségét, szintúgy látja, érti, becsüli a *népköltésnek* mélységét, jelentőségét. Pedig az elmélkedésre hajló költők néha hijjával vannak a népies iránti érzéknek. *Ibsen* például, az orangutang nyelvet vetteti össze érték dolgában a népköltéssel, — igaz, hogy az örültek házában lejátszódó színben. (Peer Gynt IV. fől. utolsó szín.) *Grillparzer* a népet költészetre épp oly képtelennek itéli, akár a matematikai tudományra.² Eötvös, a ki pedig Grillparzernél mélyebb gondolkodó, épp a népet tekinti minden költői alkotás kútfejélül, a népből indul az ki és ő érette buzzog.

¹ *Riedl* Frigyes, A kurucz balladák. Irodalomtörténet II. (1913.) p. 421.

² Die Volkspoesie, die euere Jünger
Lobpreisen mit so viel Emphatik,
Steht gleich mir mit der Volksmathematik,
Die eben nichts als zehn Finger.

Más helyütt:

Mit Mittelhochdeutsch und Volkspoesie
Weiss ich fürwahr nichts zu machen!
Wer trinkt auch, solange es Brunnen gibt,
Aus Wegspur gern und Lachen?

Vagy Uhlandnak népköltési gyűjtése ellen fordulva:

Was führst du selber Mörtel und Sand,
Zu höheren Werken berufen und schönern?
Wer bauen kann, bau auf eigne Hand
Und lasse den Karren den Tagelöhnern.

„Minden poesis a népből ered, s csak a meddig vele összeköttetésben marad, a míg rá hat s oktatta vagy gyönyörködtetve belső életébe befoly, addig felel meg magas hivatásának, addig érdemli azon fenséges állást, melyet elfoglal . . .“ „A népből ered a poesis s vele fejlődik, s miként az szüntelen változások közt tökéletesül, úgy ő; ódává válik az egyszerű ének, a rhapsodia epossá növekedik, a pásztori költemény drámává, nem egyszerre, de lépcsőnként s észrevehetetlenül. „(Hugo Victor, mint drámai költő p. 228, 229.). A fejlődés gondolatát később részletesebben is kifejti: „Minden kornak megvan a saját költészete, s éppen mert való költészet csak a nép legbensőbb érzelmeinek s meggyőződésének kifolyása, természetes, ha az a művelődés különböző fokai szerint más-más alakban tűnik fel. Azon arányban, melyben a szenvedelem helyébe érzemények lépnek, s az érzelmek hatalmát az eszmék uralma követi: a költői elragadtatás helyébe a reflexió lép . . .“ „nem vehetjük is rossz néven senkinek, a ki a költészetnek első nemét, mely a népdalban s eposzban nyilatkozik, a költészet későbbi művészeibb formáinál többre becsüli . . .“ (A költészet hatásáról p. 254.) Meglehet, hogy Eötvös itt népszerűsíteni akarta Schillernek mély gondolatait a népi és az eszméletes költészetről.¹

A drámáról elfogadja Lamartine véleményét: „a dráma . . . a népből született a nép számára, s oda tér vissza ismét, csak a nép hordja még szívét a színházakba.“ (Hugo Victor miint drámai költő p. 233.)

A népdalt és eposzt, láttuk, a nép érzelmeinek közvetlen tolmácsául s ezért magasabb rendű költeménynek fogadja el. A népdal, úgy hiszi, még mozgalmas történelmi időkben is talál meghallgatást, p. még Napoleon korában, „hol egy pár népdal dörögve szállt az országon át, s bennök mindenki minden érzeményit feltalálta.“ (A francia drámai literatura és Victor Hugo p. 223.)

De ha ezek a fejtegetések még a népköltésnek és a népies költészetnek határmesgyéjén járnak, nem vagyunk bizonyosságok hijján, mennyire becsülte Eötvös a nép előadó művészetét és költői hagyományait. Azt vallja, hogy „egy korszak stylusát, melyből jellemét megítélhetjük, a nép kifejezésmódjában kell keresni“. (A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra, III. 118. o. jegyzet.) Meg van győződve, „hogy egy népdal olykor nagyobb befolyással volt egyes állam sorsára, mint a legfényesebb államtani elméletek, s hogy a tudomány aknáiból felhozott helyes elvek is csak azáltal lesznek értékesekké, ha hisz bennök a nép és így népérzelemmé váltak“. (A XIX. század stb. I., 182.) „Valamint a dal s a rege, úgy gyökereznek a népnek érzelmei is a mult kor emlékeiben, s a világon nincsen hatalom, mely képes volna a népet az emlékektől megfosztani“. (U. o. p. 183.)

Eötvös a népdalt, a népmondát, a néphagyományt elfogadja a nép érzéseinek, törekvéseinek megbízható mértékéül, sőt történelmi, politikai kérdésekben is döntő bizonyítékul. A magyarság ellen irányuló törekvéseket, melyek valamennyi szlávot egyesíteni és a hazánkbeli nemzetiségeket állami önállóságra akarják jut-

¹ Figyelemre méltó, hogy Schiller (Über „naive und sentimentalische Dichtung első fejezet vége felé) Shakespeare-t mutatja be a természet költőjének; Eötvös, Hugo Victor, mint drámai költő ez. tanulmánya ugyancsak Shakespeare-t tünteti fel a nép költőjének.

tatni, nem ismeri el a (nem-magyar) nép érzésének, mert nem találni „egyetlenegy valóban népszerű regét, mely szerint valamennyi szláv törzs valaha szövöttezett, vagy külön mindenik népfaj, mely Magyarországot lakja, önállósággal birt volna...” (U. o. I., 184.)

Hasonló bizonyító, illetőleg czáfoló eljárást követ, a mikor azon fölfogás ellen fordul, mely szerint a nemzeti tudatot a közös származás vagy legalább a közös származásban való hit teremti. „Nyugot-Európa legtöbb népének mondáiban sem találunk semmit, a mi ilyes meggyőződésre szolgáltatna alapul”. (U. o. III., 184.)¹

Eötvös költői műveiben is akad egy-egy nyoma azon vonzalmának, melylyel a népdal, a népmonda iránt viseltetett. Viola sírdombján Zsuzsi népdalban kerségi el özvegyi bánatát. (A falú jegyzője II., 443. „Ezen a nyári éjszakán...”) A Molnár-Leány szépségét is a régi nótával tolmácsoltatja: Nem anyától lettél... (p. 21.) A XIX. század báróiról szóló regénytöredéket is „népdallal” vezeti be. (Jaj be szép ez a Pest,²...) Igen hatásosan sző be egy elterjedt népmondát a Velence bukásáról folytatott elmélkedéseibe. Úgy képzei, Velence elsülyed, s halászok beszélnek egymásnak: „hogyan itt lenn a habok alatt egy város áll, melynek egykor hatalmas hercege vala, nagy népe s fényes palotái, s melyet Isten átkában elsülyesztte. A nép hinni fogja a mesét, s lesznek, kik nagy ünnepeken a tenger mélyéből harangozást képzelnek hallani. (Karthausi p. 271.). Ime egy népmonda, melyet Eötvös valószínűleg Wilh. Müller Vineta cz. költeményéből ismert. — Bettynek csöndes, boldogító tudását összehasonlítja a jó nemtök áldásával, kiknek nyomában minden fűszál szebben zöldel. (U. o. 360.).

A népdal, népmonda mellett Eötvös a legenda iránt is tanúsít érdeklődést. A legtöbb ember jellemét hasonlónak találja „a legenda varratlan köntöséhez”, „mely a szükség szerint mindig tágabbá válik”. (Gondolatok 45., 46.). „Egy gazdaasszony levelei”-be szövi bele a következő „szép keleti mondát”. Ádám és Éva az angyal lángpallosa elől menekülve mezőre értek. A paradicsom valamennyi állatja közül csak a kutya marad hű az emberhez. Fájdalomtól, sirástól elgyötörve, az első emberpár álomba merül. Az angyalok könyörögnek értük. Isten megszanja őket s hogy a nyomortól megóvja őket, egyik angyalával egy marék búzát tétet melléjük. De az ördög meglátta s mielőtt Ádám felébredt, elszórta a magvakat, körmeivel felvágja, majd meg lábával letaposta a földet, hogy a magnak nyoma se lássék. Ádám felébred, elszomorodik, hogy a tegnapi még zöld mező most már kopár van tapodva, de mégis ott maradt, hogy legalább megszűröl lássa Éden kerítését. Az ördög, hogy még jobban megrontsa a magot, őszszel esőt küld reá, télen meg hóval takarja el az egész tájat. Nehéz napokat él az első ember. De földbe tapodva a magok kikeltek, a záportól frissebben felnöttek, a hótól megerősödtek. Így tehát maga az ördög segítette elő az ember boldogulását.¹

¹ Ez a fejtegetés belejutott a „Báró Kemény Gábor néhány szavára” adott feleletbe is (p. 129.)

² Valójában Czuczor ismert költeménye kezdődik így.

³ V. ö. Oskar *Dähnhardt*: *Natursagen* I. *Sagen zum Alten Testament* — Leipzig, Berlin 1907, p. 212, 213.

Ezen és ilyen részletek is tanúskodnak Eötvösnek a népies iránti vonzalmáról; elméleti kijelentéseiből pedig nyilvánvaló, hogy a népköltést Eötvös a néplélek döntő megnyilatkozásának, a néphagyományokat meg a néplélek bizonyító erejű documentumainak becsüli.

*

Ethnographiai viszonyokra és alakulatokra sűrűn történik hivatkozás Eötvös műveiben, de nála *ethnographiai* rendszerint nemzetiségit jelent, p. a nemzetiségi törvényjavaslatról mondott beszédében: „Én is foglalatoskodtam egy kissé a nemzetiségi kérdéssel, s ennek következtében tanulmányoztam az ország ethnographiai viszonyait“ (Beszédék, III. 181). Vagy „A Nemzetiségi kérdés“-nek szentelt művében: „azon történeti tény, hogy Magyarország uralmát jelen határain túl állandóan sohasem terjeszthetné ki, geographiai helyzetén kívül, főleg ethnographiai viszonyaiban találja magyarázatát, s ugyanezen okoknak tulajdonítható az is, hogy e hon, miután a török uralom alatt három részre szakasztott, a látszólag legkedvezőtlenebb körülmények között mégis ismét egy egészszé alakult“. (p. 26) „Az ethnographiai viszonyok nem engedik, hogy Európa e részében nagyobb állam alakuljon, mely csak egy nemzetiséget foglaljon magába“ (p. 28.) „Hazánk ethnographiai viszonyai e tekintetben (scil. minden elnyomás ellen minden nemzetiségnek teljes biztosságot nyújtanak“ (p. 29). Kemény Gábornak szóló Feleletében csalódásnak mondja, hogy a nemzetiség elv „a jelen államok valóságos feldarabolásához vagy Európa ethnographiai viszonyain alapuló újabb osztályozásához fog vezetni“. (p. 46) „s a ki földrészünk ethnographiai viszonyait ismeri, kénytelen elismerni, hogy szorosán nemzetiségek szerinti államfelosztást nem képzelhetni egy új népvándorlás nélkül“ (p. 147).

Ily értelemben, mint a nemzetiségi viszonyok tana, az ethnographia természetesen közvetlenül is sokat foglalkoztatta Eötvöst, a nemzetiségi kérdés lelkes kutatóját. De mély megértéssel volt eltelve a néprajz iránt, a mint azt a mai tudomány felfogja és társulatunk műveli. Ez a megértés bámulatra és tiszteletre méltóan nyilatkozik meg abban az akadémiai beszédben, melyet Reguly Antal emlékének szentelt. Eötvös maga egyre hangoztatja, mily kevéssé szakember ő azokban a kérdésekben, a melyeknek Reguly az életét áldozta. Mégis a baráti érintkezés a rendkívüli férfúval, valamint Eötvös hazafíú és tudományos lelkesedése Reguly nagy törekvéseiért arra képesítették, hogy a magyar nemzet eredetének kérdésébe odaadással elmélyedjen. Reguly vállalkozásának nagyságát és nehézségeit talán még hagyatékának rendezői és kiadói Hunfalvy Pál és Munkácsi Bernát sem érezték át teljesebben mint Eötvös.¹ A mint Humboldt Vilmosban, kit a tudomány eszményének tisztelt, azt becsülte, hogy nyelvészeti kutatásait aesthetikai, philosophiai és történelmi tanulmányokkal mélyítette, úgy Regulyt is azért tart jahivatottnak az eredet kérdéseinek kutatására, mert nem pusztán nyelvész. A nyelv nem elég a népek rokonságának kiderítésére, „a nyelvrokonság a fajrokon-ságot legfeljebb gyaníttatja, de nem bizonyítja be“. „Csak ha ar okonság anyelven kívül, mely által arra figyelmeztetünk, más tények által világosíttatik fel; csak ha

¹ Reguly Antal, p. 170. L. *Munkácsi Bernát*, Hunfalvy Pál emlékezete, Budapesti Szemle CXLIX (1912) p. 396.

a népek physikai typusa és szellemi hajlamai, melyek a nyelvénél állandóbbak, a philologia észrevételeit támogatják, s a történet adatai azzal ellentétben nem állnak: akkor szólhatunk némi biztossággal; s ez az ok, a miért a népek eredetének kérdése soha szobatudósok által tisztába hozatni nem fog.“ Szükséges, „hogy az élő nemzettel érintkezésbe jöjjünk, hogy ajkairól halljuk hagyományait, költészetét, hittanát, s így intuitió által szerezzünk magunknak bizonyosságot az iránt, mire nézve a tudomány kételyeinket sohasem oszlathatja el“ (p. 158 v. ö. még p. 145). Hasonlóan Hunfalvy Pált is, Munkácsi Bernátot is vogul tanulmányai az összehasonlító mythologia felé terelték. A vallási felfogás mellett a népköltés tanuságát fogadja el, hogy „az osztják nép régi költészetének maradványai, . . . mind arra mutatnak, hogy a vidékek lakói egykor egészen más viszonyok között éltek.“ (p. 163).

Regulyval együtt lelkesedik azért a feladatért, hogy elemezni kell a magyar művelődést s különválasztván belőle a szláv, byzáneci, olasz stb. elemeket, megállapítandó „a valódi, eredeti magyar“ (p. 163).

Az őstörténet kutatására legalkalmasabbaknak az ural-altáji népeket hiszi, mert a sémi és az árja népek mind már elérték a művelődésnek némi magasságát; az afrikai és amerikai bennszülöttek még mind a kezdetleges fejlődés vonalán állanak, ellenben az ural-altáji népek az államalkotás és művelődés legkülönbözőbb fokát-módját tüntetik fel. (p. 164.)

Eötvös József fegyelmét az eredet kérdései iránt bizonynyal tetemesen növelte az a személyes viszony, mely Reguly Antalhoz fűzte; de erre a benső érdeklődésre, mint tudományos vizsgálódásaira általában, erkölcsi okok indították. Reguly magasztalására is felhossa, hogy „maga a népek fajbeli rokonsága csak annyiban birt előtte érdekel, a mennyiben az egész emberiség kifejlődésére világot vet“ (p. 145). Nem tudom, vajjon ebben az egy pontban Reguly volt-e hatással Eötvösre, vagy Eötvös Regulyra. Azt hiszem, ezt az egyetemes szempontot Eötvös adta meg. Ő ugyanis a tudománytól az emberiség egységének hirdetését várja. Ő maga rendületlenül hitt ebben az egységben; erkölcsi és értelmi okok egyaránt ébresztették és érlelték benne ezt a hitet. Ez a hit az ő vallásos meggyőződéséből fakadt, ebben a hitben látta ő a kereszténység lényegét, ez a hit következik az emberiség közös származásából, melynél fogva „a népek között sem tehetség, sem jogosultság tekintetében nem ismer különbséget“ (A XIX. század uralkodó eszméi III. 77, 78). Némely divatos elmélettől haladásunk legértékesebb elveit féltette, a fajok érték-különbségének elméletétől az egyenlőség eszméjét: „szó lehetne egyenlőségről, ha az egyes fajok képességében csakugyan oly lényeges különbségeket ismerünk el, minőkről ethnographiánk beszél?“ (Gondolatok, p. 137). Régebben Eötvös, úgy látszik szó szerint fogadta el „az emberek közös származását egy emberpártól“. (A XIX. század uralkodó eszméi II. 16.) Idővel a bibliai elbeszélésnek felismerte legendai mivoltát s megérezte szükségét, hogy az emberiség egységéről vallott meggyőződését tudományosan igazolja. Ezt az igazolást áhította ő az összehasonlító nyelvészettől. Erről a Gondolatokban (p. 141—143) következő confessio-szerű nyilatkozatát birjuk: „miután az egész emberi nemnek egy pártól való származásán, s így azon alapon, melyből az emberi nemnek egysége levonott, kételkedni kezdünk, s miután ennek következtében már is sokan bizonyos emberfajok természetes alárendeltségét s ebből következő jogos elnyomását hirdetik, szükséges,

hogy az emberi nem egységének, mely egész civilisatióink talpköve, más bizonyítványokat keressünk s én a nyelvek ősrökonságánál e célra nem ismerek jobbat. Ha az bizonyíttatik, ha tudományos tények megmutatják, hogy az egyes különböző népek, melyek most a civilisatió oly különböző fokán állnak, tulajdonkép egy pontról indultak ki; hogy a nyelv, mint természetes ösztönük s képességük resultátuma, ugyanaz, vagy legalább nagy vonásaiban hasonló: a természeti képességnek hasonlósága nem vonathatik kétségbe⁴.

Így tehát Eötvöst a népköltésről, a néprajzról, az eredet kérdéseiről folytatott elmékedéseiben ugyanazok az elvek vezérelték, mint egész írói és államférfúi pályáján: olthatatlan szeretete a nép, a haza, az emberiség iránt. Módsítva alkalmazhatjuk ő reá, a mit ő Körösi Csoma Sándor és Reguly Antal dicsőítésére oly fényesen mondott: a míg elmékedőinket és kutatóinkat oly szent szándékok hevítik mint Eötvöst, addig multunk homályban maradhat, de jövőnk nem!⁴

Heller Bernát.

MEDVETISZTELET A FINNUGOR NÉPEKNÉL, KÜLÖNÖSEN A LAPPOKNÁL.

III.

Ha szemügyre vesszük a lappok idevonatkozó szokásait, azt látjuk, hogy a medve vadászata, tora és elbúcsúztatása minden lényeges pontban összevág a finnek hagyományával. A lappoknál sok tekintetben ősbib emlékeket találunk, bár költői szempontból messze elmaradnak a vogul-osztják és a finn nép hagyományaitól.

Hogy a bemutatásra kerülő medveéneket megérthessük, a következő sorokban megrajzoljuk a lappok medvevadászatának és torának lefolyását, egybeállítva és egymással kiegészítve a különböző források adatait.¹

A lappok kerültek a medvével való szembeszállást s ezért úgy látszik, mindig téli szállásáról ejtették el. *Düben* közli, hogy a medve a lapp területnek egyik legfontosabb vadászati állata, pl. Norbotten nevű svéd tartományban a mult század hatvanas éveiben 257 medvét ejtettek el. Vadászatának egyik legfőbb oka az, hogy nagyon szeretik a húsát. Odujának kinyomozása a frissen esett puha hóban látható nyomok után még ősszel történik, mint a finneknél. Az, a ki e nyomot észreveszi, rendezi tavasszal, márczius vagy április hóban — a vadászatot; e férfi neve a régi kéziratok források alapján író Scheffernél *vezér* s ő viszi a vadászat és tor alkalmával a főszerpet. Mielőtt a vadászatra kivonultak volna, megkérdezték a samánt; ez a varázsdob segítségével jóslatot mondott: szerencsés lesz-e a vadászat. Ezt a szokást csupán *Scheffer* említi s ebből következtethetjük, hogy később, a pogányság hanyatlásával, fölhagytak vele. A *Früstöl*

¹ A lapp medvetor legrégebb leírása *Scheffernél* olvasható: Joannis Schefferi Argentinatensis Lapponia (1673), XIX. fejezet. Egyéb művek: *Fjellström*: Kort Berättelse om Lapparnas Björnafänge, samst deras derwid brukade widskeppelser (Stockholm, 1755. — J. A. *Früis*: Lappisk Mythologi. (Christiania, 1871.) 37. §. — *G. von Düben*: Om Lappland oh lapparne, företrädesvis de svenske (Stockholm, 1873).

bemutatott samándobok rajzain ezért láthatjuk az istenek és áldozati állatok között a medvét. A vadászatra bizonyos rendben vonultak ki, mint a katonák. Elül ment a vezér, vagyis a ki a medve oduját felfedezte. Ennek nem volt más fegyvere, mint egy hosszú bot, melynek végét *részkarika* díszítette. A vezért követte a samán (dobos), azután a többiek, kik az itt megállapított rendben fognak a toron szerepelni. Miután a medvét elejtették, verset énekeinek, melyben biztosítják a medvét arról, hogy jövedele kedves nekik; megköszönik, hogy nem sebezte meg őket s fegyvereiket nem törte el.

Az ének befejeztével a medve hulláját hajlós vesszővel megvirgácsolják. E különös eljárásnak nem lehet más czélja, mint a medvét megszállott gonosz lélek vagy lelkek elűzése, tehát az állat megtisztítása. A virgácsolással való exorcizmus a samánisztikus világnézet egyik általánosan elterjedt jelensége, (v. ö. az újévi és vizkeresztli korbácsolást). Scheffer szerint a medvét e szertartás után nyomban szánra emelik és hazaviszik. Valószínűbb azonban, hogy — mint *Fjellström* írja — egy napig künn hagyják az erdön rözsével betakarva s a vadászok hazatérnek, hogy a másnapi ünnepekre megtegyék az előkészületeket.

A mint a menet oly közel ért a házakhoz, hogy a hang odahallatszott, elkezdték énekelni a medve *halotti énekét*, mire az otthon levő asszonyok felöltötték legjobb ruhájukat s dallal feleltek; ezt a dalt *hosszú éneknek* nevezték. A vezér egy hajlós vesszőt (neve: söive-rise azaz szent ág) vett, végére rézgyűrűt erősített s ráütött vele háromszor a ház ajtajára, mondván: söive álma (szent ember), ha him és söive neita (szent nő), ha nöstény volt a medve. Erre mind a szobába léptek a szent ajtón (pässio) át kutyáktól követve. Ezen az ajtón nőnek sohasem volt szabad ki és bemenni. Erre az ünnepelőbe öltözött asszonyok befödtek a fejüket fehér kendővel. Ha a férfiakra akartak nézni, csupán részkarikán át tehették, miközben a férfiak meg a kutyákra megrágott égerfaháncsot köptek, hogy az vérvörösrre fesse őket. Scheffer szerint ez azért történt, hogy úgy lássék, mintha a medve véréből volna befecskenedve. Most felékesítették a férfiakat részkarikákkal és lánczokkal: a nyakukon, kezükön és lábukszárán. Az előbb említett vesszőt a medveölő feleségének nyujtották át. Erre ettek és aludni tértek.

A tulajdonképeni medveünnep csak másnap kezdődött, midőn a medvét hazaszállították. A férfiak egy része otthonmaradt s faágakból egy külön házikót (kota) épített, melyet kvertek-nek neveztek. Scheffer szerint két házikót építettek, egyet a férfiak, egyet a nők számára. Ez azonban bizonyára tévedés, mert a nők a rendes hajlékban maradhattak, nekik ugyanis nem volt szabad a kvertekbe lépni, ahova a medvét vitték. Ez a házacska a finnugor népeknél szokásos áldozati kamráknak egy faja volt.

A medvét szánon hozták haza egy rénszarvassal. Ezt a rént rézdarabokkal ezifrázták fel. Ez állat is tabuvá lett a nőkre nézve, úgy hogy egy esztendő leforgása alatt nem vonhatott nőt, sőt oly útra sem léphetett, melyet asszonyi láb érintett. A nőket oly szigorúan távoltartották mindentől, a mi a medvére vonatkozott, hogy az ünnepség ideje alatt tilos volt nekik a medveölő hősök lába nyomába lépni. A medvét a kész kvertekbe vitték, hol lefektették s egy, megrágott égerháncsot telt nyírhéjedényt helyeztek az orra alá. Minden eszközt, melyet a feldarabolásnál használtak, s magát a medvét is, részkarikákkal feldíszítették.

Míg nyúzták, medveéneket énekeltek. A Scheffertől közölt ének kétségkívül finn eredetű.¹ Tartalma ez volt: kéri a medvét, hogy beszélje el a többi medvének, hogy mily tisztességben volt része, s engedjék azok is elejtetni magukat. (V. ö. vogul medveénekeket.) Az asszonyok ezalatt a közönséges lakóházakban vannak.

Miután a medvét megnyúzták, levagdadják a húst a csontokról, anélkül, hogy azokat megsértenék. A húst egyszerre főzik meg, ha belefér az üstbe; ha nem, akkor több izben. Legelőször a vért és zsírt fogyasztják el. A fejét utoljára főzik és fogyasztják el, mint a finnek.

A főzés különös szertartások között megy végbe. A nép rendben ül; elül a vezér, aztán a dobos (samán) s azután a többiek. Ha az üst nagyon forr, énekel csitítják le. Az elő- és hátulsó részeket külön üstben főzik, mivel a nők az utóbbiakból nem ehetnek.

A zsírt és a húst a vezér vagy a dobos osztja ki. A férfiak a kvertekben, a nők a rendes hajlékban esznek, hová a férfiak viszik számukra az edelt. A nők nem nézhetnek a húst hozó férfiakra, csupán rézkarikán át s eközben a férfiakra és az edényre is égerhánacslet fecskendenek a szájukból. A férfiak ezenközben énekelnek: „Itt jönnek férfiak Svéd-, Lengyel-, Angol- és Franciaországból,” mire az asszonyok hasonlóképp felelnek. E szavak célja az, hogy a medve szellemével elhitessék, hogy nem lappok ölték meg.² Az epét és vesét orvoságnak teszik el (l. a goldok és giljókknál). Utoljára behozzák a farkat, melyet nyúzatlanul főztek meg s a medveölő feleségének adják át, ki az előbb említett felékesített vesszőt elrejtette. Most előveszi azt, minden jelenlevő asszony és gyermek valami ércdarabot köt rá és a benne levő zsiros léből kiszop egy keveset. Ezután a férfiakhoz viszik, kik a csontokkal együtt elássák. E ceremóniát *Wiklundtól* közölt offerdáli följegyzés így adja elő: a lakoma utolsó napján (t. i. ha több napig tart a hús) megfőzték a medve farkát s az, a ki a medvét elejté, kezébe vette s körbe járt vele így énekelve: cseplé, cseplé, szülä, szülä (azaz: medvefark, medvefark, ezüst ajándék, ezüst ajándék!) Erre mindenféle ezüstdarabot kellett a farkra kötni: ajándékul a vadászoknak.

A tor lezajlása után következett a medve temetése. A csontokat kivitték, medvehosszú gödröt ástak s abba belerakták a csontokat természetes rendben, azt hívén, hogy némi idő multán a medve feltámad s ismét az erdőbe megy társaihoz. A sirba tették a koponyát, az orrabőrével együtt s a farkat. A rézcifraságokat leszedve a varázsdobra aggatták. A befedett gödör fölé egy kicsiny falándsát szúrtak. Mielőtt eltávoznának, kéri a medvét, hogy feltámadván, beszélje el társainak, hogyan megtisztelték.³

A bundát most egy fenyődúcra helyezik. Kivezetik a nőket bekötött szemmel: ezek nyíllal lönek, mások szerint hajító-fával versenyt dobálnak a bőrre

¹ L. *Donner*: *Lieder der Lappen*. 1876. 27—28. l.

² Épp így a vogulok, igyekeznek a medvével elhítenni, hogy orosz ember kovácsolta a nyilat, ő volt a gyilkos. *Munkácsi* I. 2. füzet, 96. — Láttuk, hogy az osztjákok a varjakra fogják a medve megevését stb.

³ A *Wiklundtól* feljegyzett jokkmokki hagyomány szerint a passe-n, azaz az áldozóhelyen történik a temetés.

vaktában. A melyik eltalálta, annak a férje fog legközelebb medvét löni; ha leány az illető, jó vadász férjet kap.

A férfiak a tor után 3 vagy 4 napig távortartják magukat a nőktől. Mielőtt nőkhöz járulhatnának, meg kell mosakodniok erős lúgban. Scheffer feljegyzése szerint: megragadják az üsttartó lánczot, háromszor átugorják a tüzet, az asszonyok pedig hamuval hintik meg őket, énekelvén: „egy lapát hamut kapsz a czombodra!”

Ezek a lapp medveünnep fővonásai, melyeknek emléke a legújabb időkig fennmaradt.

IV.

Mielőtt bemutatjuk a *Wiklundtól* közölt eddigelé legrészletesebb és sok új adatot tartalmazó éneket, szóljunk pár szót az eddig ismert medveénekekről.

Ha szemügyre vesszük a tárgyalás folyamán már említett lapp medveénekeket, azt találjuk, hogy rituális éneket — azaz olyant, melyet a medvetor alatt énekeltek, eddig csupán egyet ismertünk: a Scheffernél olvasható nyolczsoros, nagyon is hézagos töredéket. Azok az énekek, melyeket a medvevadászat és tor leírásánál említenek a régi írók, nem jegyezték fel. Csupán a pár soros medveköltő dalt számíthatjuk ide, melyet valószínűleg a vadászat alkalmával énekeltek, azonban ez is csak töredék. Minthogy a magyar irodalomban a Scheffer-féle énekről még nem volt szó, a szükséges magyarázattal kísérve bemutatjuk olvasóinknak.¹

1. *Kittulis puorra! kittulis i skāda sobbi jella sajiti!*

Magyarul: „Köszönet neked, te jó! köszönet, hogy nem ártottál sem a botnak, sem a lándzsának!”

2. *Ji paha talki oggio, ii paha talki pharanis.* „Nem ártott a maczkó, nem ártott a vadászoknak.“ E két sort nyomban az elejtés után énekeltek mintegy hálaadásul.

3. *Laeibi ja tuoli susco.* „Égerháncsot rágjatok!“ Ezt akkor énekeltek, midőn hazatérve beléptek a házba. Mint láttuk, ekkor a nők égerháncsral arczon köpték a vadászokat, hogy a háncs piros színe befesse a medveölöket. Ez tehát felszólítás az asszonyokhoz.

4. *Kittulis puoro toukoris!* „Köszönet a férfiaknak!“ E szavakat a nők énekeltek, köszönetül a medvéért, midőn a zsákmányt hazaszállították.

5. *Olmai potti Suerigislandi, Polandi, Englandi, Frankichis.* „Az emberek Svéd-, Lengyel-, Angol-, Franciaországból jönnek.“ Ezt az a két férfi énekli, a ki a megfőtt húst hozza az asszonyokhoz a szobába. Célja e mondásnak elhítenni a medve szellemével, hogy nem lappok ölték meg őt. Az asszonyok e sort ismétlik s még hozzátesszik ezt:

6. . . . *kalka koubsis laigit touti tiadnat.* „ . . . piros szalagot fogunk kötni a lábszárakra.“ T. i. kitüntetésül hősi cselekedetükért. E szokást bizonyára a svédektől tanulták el a lappok.

¹ Ez ének eredeti feljegyzését *Setälä* Emil professzor találta fel az upsalai egyetemi könyvtárban s közölte egybevetve a Scheffer-féle szöveggel. Journal, VIII. 119-120 l.

7. *Batt olmai kutti Suerigislandi etc. potti kalka vuocki.* „Arra a férfira lövünk, a ki Svédországból stb. jött.“ Ezt a nők éneklék akkor, midőn a medvebőrre versenyt lövöldöznek. Ez a sor homályosnak látszik. Mind *Scheffernél*, mind a *Setülä-től* közölt kéziratban tárgyeset van (férfit, őt). Így nem érthető. Itt bizonyára téves a fordítás s így kellene lennie: arra a férfira, vagy azért a férfiért lövünk, t. i. a melyik eltalálja a célt, az jó medvevadász férjet kap (l. fentebb.)

8. *Todna kalka kaino oggio.* „Egy merőkanál hamut kapsz a lábad szárára.“ A nők éneklék e sort, mikor a tor végeztével a férfiak megtisztulnak. A hamu a tisztulás jele.

Látjuk, hogy e néhány sor csupán kiragadott részeket kísér a hosszú, gyakran 4—5 napig tartó ünnepekből. Afféle epikai folyamatosságnak, mint a a vogul-osztják és a finn népköltésben, itt nyoma sincs. Ez az ének a legnagyobb mértékben primitív. Nem egyéb, mint a cselekvésnek szavakkal való kifejezése s e tekintetben tisztán drámai, hiányzik belőle mind a lírai, mind az epikai elem. A lapp népköltésnek általában ez a jelleme annyira kezdetleges, hogy az abstracciónak legalacsonyabb fokára sem képes emelkedni. A lapp népdalok szintén egy-egy mozzanatot fejeznek ki, a pillanat szülöttei, ezért formailag szétfolyók, alig különböznek a prózától; dallamaik is kezdetlegesek.¹ A képes beszédnek egyetlen példája ebben az énekben, hogy a lappok félelemből idegen országból valóknak mondják magukat.

A Wiklundtól bemutatott ének fővonása szintén a drámaiság — a szavak nagyobbára nem egyebek, mint a cselekvés kísérői, kifejezői. Ez az ének azonban sokkal teljesebb, mint a fentebbi; míg amaz 8, ez 48 versből áll és hasonlíthatatlanul többet tartalmaz a medvére vonatkozó mythosból. Bizonyítéka ez annak, hogy a lappoknál is lehettek epikai énekek, melyek a medve születéséről, életviszonyairól, halála utáni sorsáról szóltak, mint a finnek énekei, de ezeket nem jegyezték fel, mert a lappok nagyon nehezen mondták el ezeket idegeneknek. Azt azonban a kevés feljegyzett ének alapján bátran állíthatjuk, hogy ezek az énekek sokkal rövidebbek és sokkal kezdetlegesebbek lehettek, mint a finnekéi. Hogy az olvasó az éneket könnyebben megérthesse, részekre osztjuk s minden sorhoz nyomban magyarázatot fűzünk, amint azt tanulmányaink alapján helyesnek hisszük. Enélkül az ének egyáltalában érthetetlen volna. A lapp szöveget nem közöljük, az érdeklődő megtalálhatja a „Le monde e oriental“ cz. svéd folyóiratban (1912. VI.)

A.

Az 1—12 sorok tulajdonképen külön éneket alkotnak s azt az ünnepet illusztrálják, mely a vadászoknak hazatérésekor folyt le; a medvét csak később, mint láttuk, Fjellström szerint másnap hozták haza. Igen érdekes, hogy itt egészen élénk drámai részek vannak, melyek a vogul-osztják énekekre emlékeztetnek.

1. sor. *Lengessük a vesszöt, melyre lánczdarab és gyolcsrongy van kötve!*

Ezt a férfiak és nők együtt éneklék. Kiváló figyelmet érdemel az a körülmény, hogy férfiak és nők néha együtt, leggyakrabban felváltva énekelnek külön-

¹ L. erre nézve *Wiklund*: Lapparnas sång och poesi c. művét.

külön dallammal s így valóságos karének keletkezik, minőket a Kalevala 46. runójában láttunk. A névtelen feljegyző szavai szerint ez a vessző mintegy dirigens páleza, ezzel jelzik, kik és mily hangnemben énekeljenek. Ez az állítás azonban nem helyes. E vessző az, a mellyel a medvét elejtésekor megvirgácsolták. A láncdarab bizonyára rézből van, mivel ez az ásványnak fontos szerepe van a lappok kultuszában. A gyolcsdarab szintén ismeretes Ázsia és Európa népeinél, mint áldozati tárgy. Ez a páleza tehát afféle áldozati lomb vagy fa emléke, minőt a lappok az áldozótéren (passe) szoktak felállítani.

2. *Göngyölsük a gyolcsrongyot a vesszőre ott, ahol a nap nem süt.*

Ezen ének után a medveölő hős felesége, ha nincs néki, másvalaki felékesíti a vesszőt ott, a hol a nap nem süt: azaz senkitől sem látva, a zúgban. A feljegyzés szerint most bevezetik a medvét, mely ezen ágról beszél. A nők és férfiak elütő hangon tolmácsolják az ő (medve) érzését. E szavakat azonban úgy kell értenünk, hogy a medvét személyesítő énekest vezetik be. A férfiak és nők ekkor így énekelnek a *medve nevében*:

3. *Ah kedvesem! ez az egyetlen ág én érettem.*

Ezután nem beszélnek többet az ágról, hanem félreteszik és mindnyájan pálinkázni kezdenek, azaz áldomást isznak s eközben beszélgetnek a sikeres vadászatról. Kis vártatva a nők külön melódiával éneklnek:

4. *Ha volna mivel fizetnem, vennék a fiannak egy mérték¹ pálinkát.*

Ezzel jelzik, hogy elfogyott a pálinka. A nők kérdezik erre a férfiakat, mint sikerült az útjuk s a kedvező feleletre örömiüket fejezik ki. Az előbbtől elütő melódiával énekelnek ismét a nők:

5. *Jöjjetek, fiaim, énekelni fogjuk: mit zsákmányoltál ember?*

Erre a férfiak, nem akarva többet beszélni a vadászatról, röviden felelnek:

6. *Ne beszélj erről többet!*

Most a nők ismét más hangon így énekelnek:

7. *I'sztelest és hála neked te, te kedves, drága medve, hogy jó lakomát adsz.*

Most ismét a medve nevében énekelnek a nők:

8. *Rígi tanyámra szándékoztam menni, de ezek a legények megakadályoztak utamban.*

E szavakkal kezdődik a medve elejtésének rajza. Élénkségével kiválik e rész a meglehetősen egyhangú lapp népköltési termékek közül s bizonyítja, hogy valószínűleg a legjobb énekek maradtak följegyeztetlenül s veszendőbe mentek. Most a férfiak folytatják a medve szavait:

9. *Most jövök nagy és terjedelmes erdőkből, hol (eddig) voltam, a sűrűn lakott országba.*

Erre ismét a nők perszonifikálják a medvét, szólván:

10. *Nézd, nézd! ezek a ficzkók hogyan jönnek hócipőiken, a czínszeg csillog, itt mellettem hallom a hócipő-botot recsgni.*

E szavak elevenen rajzolják a medve érzését emlékeztetve a vogul medveénekek hasonló helyeire. A czínszeg a lándzsa hegye, a hócipő-bot az a hosszú bot, melyet a hócipőn sikamló segítségével használnak. Ezután maga a medveölő énekel sajátos dallammal:

¹ A svéd szöveg szerint „en kappe” azaz $4\frac{1}{2}$ litert.

11. *Ugorj, ugorj ki a sátorból, ki a medvehős ágát fontad!*

E szavakkal a medveölő felhívja az illetőt, hogy hozza elő az őt megillető felékesített vesszőt (lásd 1—3 sort). Itt újra az *asszonycsapat* énekel a medve személyében:

12. *A medvehős ki- és beugrik a kotába (azaz: sátorba).*

E mondás értelme homályos. Valószínűleg a medve számára épített sátorra czéloz, melybe csak a férfiak léphetnek be.

B.

Itt kezdődik a medve hazabozatalakor lejátszódó szertartások drámai rajza. A nők és férfiak már egyaránt vágyakoznak a lakomára s ezért a *nők* változtatott melódiával imígy énekelnek:

13. *Merre vette útját a medve?*

Erre a *férfiak* örvendezve felelnek a medve személyében:

14. *Jövök már hegyen-völgyön át!*

A följegyző itt ezt írja: „a lapp asszonyok hallják, mint kiabál a lapp a rénekre“. E szavak bizonyítják, hogy most hozza baha valamelyik férfi a már előbb, alighanem a megelőző napon elejtett medvét. Ekkor a *nők* elégedett hangon dalolják:

15. *Minek a zaja, a mit hallok, hattyúé vagy a medvehőség-e?*

E mondásból következtetjük, hogy maga a medveölő hozza a házba a zsákmányt. A névtelen szerző írja: a mint a medve annyira van a házhoz, hogy közeledtét lehet hallani, a *nők* a következőkép énekelnek:

16. *Hallom a medveéneket szólni az erdő széléről.*

Kár, hogy ez éneknek tartalmát nem jegyezte fel a szerző. Ez bizonyára olyfajta ének lehetett, minőket a finneknél ismerünk. A szerző itt ezt írja: „a mint a rénökrök, melyek a medvét vonják, megérkeznek, égerlével három helyen megfestik őket. A hármas számot feltűnően kedvelték és kedvelik még most is a lappok.“ A mint e jeleket megfestették, a *nők* ezt éneklük:

17. *A rénökör különös jelet visel, kedves medvehősöm.*

A férfiak egy csészében lévő megrázott égerhánccsal piros sávokat mázolnak a rénökrökre: a fejükön, nyakukon és czombjukon. E megjelölés czélja bizonyára az, hogy megtudják e réneket különböztetni a többiektől; főntebb ugyanis említők, hogy a medvét szállító állat egy évig nem vonhat szánt, a melyben nő ül. Míg a férfiak ezzel foglalkoznak, a *nők* így énekelnek:

18. *A medve pirosra mázolt rénökörtől vonva szánkázik.*

Erre a medvét beviszik a számára épített házikóba s itt a *férfiak* a medve nyúzása közben éneklük:

19. *A hegyesorrú medve hanyattfekve szánkázik; a hegyesorrú medve oldalt fekszik.*

Kár, hogy a szerző itt is hézagosan jegyezte fel az éneket. A nyúzás alkalmával alighanem többet énekeltek a lappok is, mint ezt a finnek tették. Bizonyára mentegették magukat e tettük miatt.

C.

A következő versek a hús főzését és a lakoma lefolyását ecsetelik. A férfiak telfüggesztik az üstöt a tartóra; ennek lehetőleg rézből kell lennie vagy legalább is rézdarabokat aggatnak a szélére. E ténykedésnél a férfiak éneklük:

20. *Föl, te selyem üst, úgy is soká hevertél!*

Az üstöt selyemnek mondják. A magyar ember is mondja: selyem élet, gyöngyélet. E mondás „soká hevertél“, mutatja, hogy ezt az üstöt csupán ily alkalommal használták, tehát szent edény volt.

21. *A villa leereszkedik a vízbe; mit teszel az üstbe? egy szajkót tettél.*

A villával rakják a húst az üstbe. A villát három ága miatt szajkónak, madárnak nevezik, melynek hegyes farka van. A mint az üst forni kezd, a férfiak kíváncznak a medvesírra, a mit nagyon szeretnek. Mindegyik egy-egy meritőkanalat nyújt oda, miközben ez az ének járja:

22. *Zsirt kívánok én a csészémbe!*

Ha a zsír kevés, ezt fűzik hozzá:

Micsoda medve ez, a mely egy kanalat sem ad teli zsírral. Emlékszem arra az időre, midőn két-három kanállal többet kaptam egy czinke után.

Erre a türelmetlen asszony nép így énekel a házban:

23. *Zsirt, zsirt kérek a medvéből!*

Míg a férfiak a habot az üstből lefűjják, ismét megszemélyesítik a medvét, melynek nevében szólnak:

24. *Az én öregeim lefűjják a habot és tajtékot.*

Ezután a nőket biztatják így:

25. *A zsír kész!*

E szavak után fiatal suhancok, kiket a lappok ez alkalommal darabontoknak neveznek, gyorsan a nőkhöz viszik az izletes eledelt, miközben az *öregemberek*¹ ezt éneklük:

26. *Zsirt kívánok én, a ki itt görnyedek az ajtó mögött.*

Mikor a tüdőt főzik, a férfiak így énekelnek:

27. *Ez kedves nekem: látni, mint úszik vizünkön a kacska.*

A tüdőt képletesen kacsának nevezik, a mi mutatja, hogy a lappok, mint a vogulok és osztjákok, szintén külön szavakat használtak a medve minden testrészére.

Miután a vese megfőtt, a fejet ki kell venni az üstből. Ekkor a férfiak az eddigi versekétől teljesen elütő melódiával énekelnek:

28. *Mid van az üstben, medvehős? Mid van az üstben, a mi beszél, a mi oly bátor nyelvel beszél?*

Az üstben forró víz morajlását beszédnek tartják s azt hiszik, hogy a medve mormog. A mint kivették az üstből a húst, a férfiak így énekelnek:

29. *A vízimadár lemerül az égő zuhatagba: mi az, a mit látsz? Hal-úszó-szárnyakat látok mozogni.*

E merész allegóriák mutatják, hogy a lapp poézis sem volt oly szegény és lapos, mint azt a kevés följegyzett adalékból következtetni lehet. Vízimadár a villa,

¹ Itt valószínűleg hiba van. Nem az öreg emberek, hanem az asszonyok éneklük e sort.

az égő zuhatag az üstben forrongó víz, a halúszószárnyak a húsdarabok. Érdekes adalékai e kifejezések a lapp medveműnyelvnek.

Hogy levest és húst kapjanak, ez éneklük a férfiak:

30. *Osztozkod te magad, kedves medvehős, téged illet ez a tiszt.*

Láttuk, hogy más följegyzések szerint is az ú. nev. vezér vagy pedig a samán osztja ki a húst. E mondás megerősíti a régebbi adatokat.

Az asszonyok erre rendbehozzák a lakósátrat, tisztán felöltöznek (v. ö. a finneknél) s eközben így énekelnek:

31. *Az asszonyok végzik dolgukat, mint a hermelének a feladatukat.*

Az asszonyok hermelénekhez hasonlítják magukat, gyorsaságuk, fürgeségük miatt. A mint a rendezgetést befejezték, az asszonyok annyi égerhánccot rágnak, hogy a facsészéjük tele lesz; e festékekkel a sátrat [három helyen bemázolják s „medvesátornak“ nevezik. Ezzel mintegy megszentelik, felavatják a közönséges sátot a medvehús érkeztére, mely ezalatt megfőtt s a férfiak idehozzák a nők számára. Most a nők e szavakkal adják a férfiak tudtára, hogy készen vannak:

32. *Csészém már tele van égerfafestékekkel.*

Most e csészét a darabontoknak nevezett subanczok a férfiakhoz viszik, kik ennek nagyon örülnek s miután elég sok medvehúst szereztek, így biztatják (a férfiak) a nőket, hogy üljenek asztalhoz.

33. *Üljetek le most, asszonyok s vegyétek kezetekbe a réznyelű kést.*

Medvetoron okvetetlenül réznyelű kést kell használni, mert a réz a lappoknál szent anyag. A mint az ételt a nőkhöz viszik, az öreg emberek így énekelnek:

34. *Én, asszonyok, ugyanazon joggal kapok eledelt.*

Mikor az ételt behozzák, az asszonyoknak tilos a férfiakra tekinteni, csupán az e czélra készült rézkarikán át nézhetnek rájuk. Ugyanakkor égerlével befecskendik (szájukból) a férfiakat épp úgy, mint akkor, midőn a vadászatról hazatértek. Miután asztalhoz ültek és enni kezdenek, a nők ezt énekelik:

35. *Légy üdvöz, oh embereket illető lakoma!*

Míg a levest eszik, a nők éneklük:

36. *Itt jön az én medvém, mely főző lett és telt ivócsészével ad (t. i. levest).*

A medvén itt a medveöltöt kell érteni, a ki főember volt a főzésnél. Ez így biztatja a nőket:

37. *Egyetek, egyetek asszonyok, réznyelű késsel a kezetekben!*

A mint az asszonyok jóllaktak s ha van pálinkájuk, be is csiptek, felkelnek az asztaltól s e háladalt éneklük:

38. *Hála neked medve, hogy én is részesülhettem e lakomában.*

Majd így folytatják:

39. *A férfiak, a férfiak hozzák az italt (t. i. a levest).*

Az özvegyasszonyokról sem feledkeznek meg, ők is résztvehetnek a lakomában, de nekik az ajtó mellett kell ülniök. Ők azonban ezt nem veszik zokon s ily módon adnak hálát:

40. *Köszönöm a medvehősnek, hogy meghítt engem a lakomára, legalább a legvégső hely*

D.

Az ének negyedik része a medveünnepet záró szertartásokat illusztrálja. Miután a hús elfogyott, a férfiak elhagyják a medveházat s így énekelnek:

41. *Most a medve elhagyta égerfahajlékomat.*

Ezen ének után, az asszonyokhoz akarván menni, jól megmosdanak s mivel vége a mulatságnak, így vigasztalódnak:

42. *Azt mondta a medve, hogy ismét el fog jönni a fiatal legényekhez.*

A följegyző hozzászól: „Veszedelemesen téves állítás; ők ugyanis azt hiszik, hogy a medve fel fog támadni és ismét lelöveti magát. Az ilyen hitet azokon a helyeken, hol ezek a kolduló lappok tartózkodnak, a papságnak a legnagyobb mértékben kellene üldöznie.“ E szavakból kitűnik, hogy a lappok épp úgy, mint a vogulok és osztjákok, hisznek a medve feltámadásában és újra való eljövételében.

Szerzőnk azután így folytatja: „Minden lapp sátoron (vagy viskón) van egy úgynevezett szent ajtó; ezen ajtó bejáratához sohasem szabad nőnek leülni, még kevésbé kimennie rajta; ennek közelébe helyezik el a lappok az élelmiszereket: tejet, sajtot, továbbá: csészéket, üstöket és faedényeket. Ünnepi alkajommal a lapp ember ide ül, de nem lép át rajta, ha csak medvét nem lött. Jól megjegyzendő, hogy a lappoknak nincs ily külön ajtajuk azon sátraikon, melyeket rénjeikkel való bolyongásuk alatt itt vagy amott ütnek fel; csupán azokon, melyekben hosszabb ideig tartózkodnak; ezeket téli sátraknak hívják.“

Miután a férfiak a medvesátrat elhagyták s e szent ajtón bejönnek, jól megmosdanak oly vízben, melybe frissen égetett nyírgomba hamut vegyítenek. Ez alkalommal (a férfiak) így énekelnek:

43. *Mosdjál meg jól medvehős, nyolcz vagy kilencz nyírgomba vizében.*

E megtisztulás után a följegyző szerint „e jól összefüggő“ (írónia) verset éneklék:

44. *Hova indulnak az öreg emberek nyolcz vagy kilencz zsákkal a hátukon?*

Ismeretlen szerzőnk tehát csodálkozik ezen, a fentiekkel látszólag semmi összefüggésben sem levő mondáson. Nem is csoda, mert e szavakat egyetlen lapp feljegyzésből sem lehet megmagyarázni; értelmüket csupán a vogul és osztják medveénekek világosítják meg. Az idevágó részletek legjellemzőbb példái a következők:

„Az égbe föltetszett csodaember“ cz. osztják medveének¹ imígy búcsúztatja a tor végeztével a medvét:

Állatot megillető négy éjjeled eltelte után,
állatot megillető öt éjjeled eltelte után
a kültájás ház kültájára jutásod után
a kültájás ház kültájára menésed után,
ha sokat, két éjjelt künn fogsz tölneni
ha sokat, három éjjelt mögös házad mögött künn fogsz tölneni,
háncsrézzel teli batyút fogsz emelni,
tavi eleséggel teli puttonyt fogsz emelni,
halas táplálékkal teli puttonyt fogsz emelni.

¹ Zichy J. gr. III. ázsiai utazása, V.

„Az égből való leszállás szigvai éneke“ ez. vogul medvénekben¹ Numi Tārem többi közt így szól a medvéhez, mielőtt földre bocsátja:

Állatot megillető öt éjjeled eltelte után,
 állatot megillető négy éjjeled eltelte után,
 a leányos ház kültájára fogsz jutni,
 a fias ház kültájára fogsz kikelni.
 Ha sokat, két éjjelt fogsz ott eltölteni,
 ha sokat, három éjjelt fogsz ott eltölteni:
 háncsrézzel teli puttonyt fogsz emelni,
 silány ezüsttel teli batyút fogsz emelni;
 tavi eleséggel teli puttonyt fogsz emelni,
 obi eleséggel teli batyút fogsz emelni.
 A magam lakta arany tetőrúdu tetőrúdas ház belsejébe,
 ezüst keresztgerendájú keresztgerendás ház belsejébe
 a háncsrézzel teli batyút fölemeled,
 a silány ezüsttel teli puttonyt fölhozod . . .

„Az állatöreg kikísérő éneke“² leírja a feltámadó medve útját. A medve odaér társaihoz:

Nagyatyádhoz, nagyanyádhoz fogsz lépdelni,
 azután menj tovább!
 Nagyatyádhoz, nagyanyádhoz fogsz odaérkezni.
 Nyakörvös két kopókölyök (medvebocs)
 játszadozik künn.
 Te kezes-lábas halnyalábotat
 oldozd ki s nyujtsd oda!
 Nagyatyád és nagyanyád, a drágácskáid,
 ők azt fogják mondani:
 a táplálékkal táplálkozó emberek közé
 leszállított kedves atyánkfia,
 ő vonszolja magát,
 im ő húzza magát.

„A saracht-vidéki állatének“³ szintén elmondja, hogy a medve telt puttonyt czipel a hátán s felviszi az égbe:

A Fenséges-Ég (Numi-Tārem), az én apám lakta
 ezüst keresztgerendájú keresztgerendás házba
 a sés-ezüsttel bőséges puttonyt
 oda emelem föl,
 a kami-ezüsttel teli batyut
 oda viszem föl.

E részekből kiderül az, hogy a vogulok és az osztjákok a medvetor befejeztével a medve maradványait kiviszik az udvarra s onnan temetik el a „temető-téren“. Mintegy *útravalóul* batyút adnak vele, melybe, hogy nagyobbnak lássék háncsot tesznek s ezenkívül halat, bizonyára kevesebbet. Tudjuk, hogy a finnugor népek — mint mások is — halottjaikkal mindenféle eledelt temetnek el. Termé-

¹ Munkácsi III. k. 57. l.

² Munkácsi, III. k., 230. l.

³ Ugyanott 264. l.

szetes tehát, hogy az emberrel rokon eredetű medvét sem temethetik el ily étel-áldozatok nélkül. Ez az áldozat azért is szükséges, hogy a medve társaihoz jutván, eldicsekedjék: mily jó dolga volt az emberek között.

A lappok is bizonyára ily halotti áldozatra czéloztak e szavakkal. A zsákok száma természetesen költői nagyítás s a számban való ingadozás (nyolcz kilencz) a vogul-osztják és finn-lapp népköltés általános tulajdonsága s a gondolatritmus eredménye. Szerzőnk megjegyzi: „Hogy ezt miért mondják, nem tudták a lappok megokolni.“

A nők arca előtt fehér gyolcskendő lebeg, úgy hogy nem láthatják a férfiakat. *A férfiak most ezt éneklük:*

45. *Ez tetszik nekem: minden asszonyt hófehér gyolcskendővel látok a fején.*

Végre a nők is ránézhetnek a férfiakra, de csak rézkarikán át. Ekkor a nők minden férfit befecskenedeznek a szájukban levő megrágott égerfaháncsal. *A férfiak pedig énekelnek:*

46. *Telt szájjal fecskendeztek be engem égerfafestéssel.*

Miután az asszonyok így befecskenedezték őket, a férfiak előhozzák a medve farkát, melyre rézlánczokat, gyöngyöket és rézpénzeket kötnek vagy varrnak a nők. *Most a férfiak a medve személyében éneklük:*

47. *Most visszatérek én és a réz után vándorolok.*

E szavak a medvének népéhez való térését és feltámadását jelentik. A réz után való vándorlást bajos megérteni. Valószínűleg valami áldozati ajándékokra vonatkozik, melyet eltemetnek vele.

Erre a *férfiak* befejezésül, örvendezve énekelik a medve nevében:

48. *Most vígan vonulok hegyeken, völgyeken át!*

E verssel befejeződik a tor, de az ünnepségnek még nincs vége. Minden férfi, a ki részt vett a vadászatban, diadalmi jel gyanánt az asszonyoktól rézlánczdarabot kap. Ha a medvetor több napig (rendesen háromig) tart, mindennap megismétlik az itt leírt szertartásokat és énekeket.

Fontos szabály, hogy a kutyákat meg kell kötözni, míg a medvét nyúzzák és darabolják. Ha véletlenül mégis elszabadul valamelyik és a medvéből, ha csak egy falatot is, elragad — akkor a nyomorult állatot úgy büntetik, hogy testéből ugyanoly részt vágnak ki, a minőt elcsent. — A medve eltemetését már fentebb leírtuk.

Kéziratunk a medveünnep czélját is elmondja. A lappok nem ok nélkül tisztelik meg a medvét. Azt állítják, hogy — ha csak el nem hanyagolják e köteleles tiszteletet, a medve sohasem bántja sem őket, sem rénszarvas nyájaikat, míg a svédek közt embert, állatot egyaránt kegyetlenül pusztít.

V.

Ha visszagondolunk az eddig mondottakra, világossá lesz előttünk, hogy a finnugor népek a medvét minden állat között a legjobban tisztelték: a medve-kultuszhoz fogható rendszeres tisztelete — legalább manapság — egyetlen állatnak sincs közöttük.

Ha azonban a földkerekség egyéb népeinek hagyományait is szemügyre vesszük, nyomban belátjuk, hogy nem csupán a medve részesült oly magasfokú tisz-

teletben, hogy rendszeres rítus fűződjék hozzá, hanem más állatok is, különösen a hatalmasabbak közül.¹

A forró égöv alatt a krokodilt nagy mértékben tisztelik, megölése tilos Pl. a dájakok csupán akkor ejtik el ezt a vadállatot, ha az embert ölt, tehát bosszúból. A legtöbb népnél csakis ebben az esetben jogosult a totem gyanánt tisztelt vadállat megölése. Az embert ölt krokodil elpusztítására a dájakok a varázslót (pangareran) kérik fel, a ki e tette által tabu lesz: senkivel sem érintkezhetik, még más ablaka előtt sem mehet el, nem főzhet magának, nem közeledhetik tüzhöz, míg bizonyos idő elteltével meg nem tisztul bűneitől. Külön kunyhót építenek neki a folyó partján, a csónakot, a melyen krokodilfogásra indul, szent színekre: sárgára és vörösre festik. Ha elejti a krokodilt, a melyre egyszerűen ráfogják, hogy ez volt az embergyilkos, ha him: fejedelemnek, ha nőstény: fejedelemasszonynak szólítják; fejét a folyó partján póznára szűrják, hogy elriassza társait hasonló bünténytől. (Frazer: The gold. b. II. 389.) Az elefánt és tigris elejtése szintén sok szertartással történik, melyek több napig tartanak.

Az állatok tisztelete minden természeti népnél feltalálható s abból a viszonyból ered, mely a primitív embert a természet tárgyaihoz és jelenségeihez fűzi.² Az élettal való küzdelemben az állatok sok esetben legyőzik az őállapotú embert s így nem csoda, ha az állatokat felsőbb lényeknek tartja s igyekszik jóindulatukat megnyerni. Tiszteletükben a fejlődésnek három fokát különböztethetjük meg. Az első fok a fétisszerű tisztelet, mely csupán a külön állategyedre (pl. egy egyetlen kigyóra, kutyára) terjed ki; a második fok az, midőn a tisztelet tárgya nem egyes állat, hanem egész állatfaj, nem egy medve, hanem a medve, nem egy kigyó, hanem a kigyó. Az állatkultusznak e foka a totemizmus, mely megfelel a kultúra természetes fejlődésének. A legalacsonyabb fokon álló ember még nem képes a generalizálásra. Valamint nem ismeri fel az emberi nemből a közös származást, a családhoz, a nemzetséghez való tartozást (hisz még a nemzés fogalma is ismeretlen előtte!), azonképpen az állatokat sem sorozza fajokba, hanem a köztük levő különbségeket a merő véletlennek tulajdonítja. Akkor, midőn az ősemlék értelme eléri a generalizálás fokát: vagyis a természet tárgyait fajokra, nemekre osztja, létrejön a totemizmus. A totemizmus — mint Wundt mondja — *nem oka, hanem hatása* a társadalmi organizációnak, melynek már meg kellett lennie, midőn a totemek kiválasztására gondoltak.³ A fejlődés harmadik foka az állatok istenítése (zoolatria), mely akkor lép fel, midőn a nemzetségek, a klánok köréből kibontakozik a nagyobb társadalmi egység, midőn törzsek, fejedelemségek keletkeznek, melyeknek élén egy-egy istenített ember áll, a kinek totemje általános tiszteletet nyer.

A totemizmussal irodalmunkban *Pikler, Somló s Hornyánszky Gyula* foglalkoztak. Amazok a totemizmus eredetére állítottak fel új, de nem valami sze-

¹ Az idevonatkozó adatok rendkívüli bőségben találhatók *Frazer* következő műveiben: a) *The golden bough*. London 1900., különösen a II. kötetben; b) *Totemism and Exogamy*. London, 1910. Ezenkívül Charuzin említett *Ethnographiájában*.

² Megjegyezzük, hogy e viszony kiterjed a növényekre, sőt élettelen tárgyakra is; mi azonban most csakis az állatok tiszteletére leszünk tekintettel.

³ Wundt: *Völkerpsychologie*. II. Zweiter Teil, 270. (1906-iki kiadás.)

rencés elméletet.¹ Szerintük a totemizmus az írásjelekből fejlődött. Minden nemzetség, törzs valamely jelet: többnyire állatképet választott, hogy ezzel jelezze magát kezdetleges képirásában. Később aztán e jelnek tényleges egybefüggést tulajdonítottak az emberrel és ezért kezdték különös tiszteletben részesíteni. Megfoghatatlan, hogy mint képzelik a szerzők e jelek kiválasztását: hogyan egyeztek volna meg az egymással örökösen hadilábon álló törzsek arra nézve: hogy melyik válassza ezt vagy amazt a jelet? Az az állítás, hogy a tisztelet a totemjelről ment át a totemre, olyan, mintha valaki azt mondaná, hogy pl. a szentek tisztelete a szentképek tiszteletéből eredt. *Hornyánszky*² alapos értekezésében a totemizmusra nem akar új elméletet felállítani, hanem Wundt fejtegetései alapján kimutatja, hogy a totemizmus nyomait az ó-görög nép hitéletében is feltalálhatjuk.

*Wundt*nak főérdeme, hogy ez ősvallási fok jelenségeit könnyen áttekinthető rendszerbe foglalja. Szerinte a totemizmusnak két faja van: a tartózkodó (entsagender) és az élvező (geniessender) totemizmus; ő az élvezőt tartja eredetibbnek. A finnugor népeknél mind a kettőt megtalálhatjuk; a medvekultusz az élvező totemizmus ismertetőjeleit mutatja, de a tartózkodónak is vannak benne nyomai. A totemizmus eredetét ő az ősök tiszteletében keresi; az ős lelke a totemben ver lakást. Így tehát e vallási jelenség meglehetősen későn, az animizmus magasabb fokán jött létre. Nem tartozván ide a totemizmus bővebb tárgyalása, csupán annyit jegyzünk itt meg, hogy *Wundt* teóriája tetszetős, de nem bizonyíthatók be a totemisztikus jelenségek nagyobb tömegének vizsgálatával. Hibája az, hogy merev választófalat rak az úgynevezett lélekállatok (Seelentiere) és egyéb állatok között. A mi ez egyik népnél lélekhordozó állat, az lehet a másiknál táplálkozásra és ruházódásra szolgáló, úgynevezett haszonállat. Különbö is a primitív népeknél legtöbb, sőt mondhatjuk, minden állat lélekhordozó.

Frazer a természeti népek hagyományainak széleskörű vizsgálatával állapítja meg a totemizmusnak nevezett ősvallási elem jellemző tulajdonságait. Az ő fejtegetései alapján kíséreljük meg a finnugor népek medvetiszteletének hovatarozását eldönteni.

A totem — *Frazer* szerint — az anyagi tárgyakkal azon csoportja, melyre az ősalapotú ember babonás tisztelettel tekint, azt híven, hogy közte s az illető tárgycsoport közt valami benső és teljesen különleges viszony van. E viszony kölcsönösen benső és barátságos. Az ember nem bántja, nem öli meg a totemjét, ez szintén kíméli az őt tisztelő embercsoport tagjait, ha azok nem sértik meg a tartozó tiszteletet. A totemizmus mint vallási forma főleg abban a hitben áll, hogy az illető embercsoport tagjai vérrokonságban, genetikus kapcsolatban vannak a totemmel. A szertartások fejlődésére annyiban hat, hogy rendszerbe öntik őket s így előkészíti a magasabbrendű vallások fejlettebb istentiszteletét, liturgiáját.

A totemizmusnak legjellemzőbb vonásai feltalálhatók az ázsiai és észak-európai népek medvekultuszában, így tehát a finnugorokéban is épp úgy, mint az amerikai, ausztráliai és afrikai primitív népeknél. E vonások a következők.

¹ Der Ursprung des Totemismus. Berlin, 1899.

² Hornyánszky Gyula: Totemisztikus nyomok a görög történetben. Egyetemes Philologiai Közlöny, XXXI.

1. A totemállatok gyakran nőktől származnak. A moki indiánok (Arizona) azt hiszik, hogy egy asszonytól származnak, a ki kígyóktól szült. Afrika számos törzse meg van győződve arról, hogy totemállatjuk (krokodil, tinó, viziló, majom, borra, vaddisznó stb.) elragadott egy asszonyt s ettől gyermeke lett. Az ajnuk azt regélik, hogy ősiüket medve szoptatta, ezért oly szőrösek.¹ Láttuk tárgyalásunk folyamán, hogy a finnugor népek közül leginkább a lappoknál él ez a hit.

2. A totemállatot nem ölik meg, legfeljebb éhségtől kényszerítve, vagy bosszúból, ha a totem elpusztított valakit a klán tagjai közül. E tartózkodás abból a hitből ered, hogy a totem velük *egy test és vér*. Az ausztrálieiak a totemállatot apjuknak, bátyjuknak, nénjüknek hívják, akárcsak a lappok. Britt Columbia indiánjai sohasem ölik meg a totemjüket; ha ezt idegen teszi, befödik arcukat, mint a lapp nők, kik a medveölőkre rá sem tekinthetnek, vagy csak rézkarikán át. A lapp medveölők azért mondják magukat idegeneknek (Francia-, Angol-, Svédországból valóknak), mert nekik nem volna szabad megölniök a medvét. Hasonlóképp járnak el az osztjákok, kik oroszokra fogják a medve megölését, varjakra a húsának elfogyasztását.² Ezért mentetetik magukat a finnek is a medvetoron. A gyilkosságban résztvevőknek tisztuláson kell átesniök; ez szintén megvan mind az exotikus népeknél, mind a lappoknál.

3. Exotikus népek a totemállatot gyakran megfogják s fogságában etetik, hizlalják, vagy a szabadon élő totemállattal teszik ugyanezt. A jávai kalangoknál minden család *egy* kutyát tart, melyet nem szabad bántani. Az ajnuk sast, baglyot, medvét hizlalnak. E szokás nincs meg a finnugor medvekultuszban.

4. A totemállatot meggyászolják és ünnepiesen eltemetik, mint az előkelőbb embereket. Azt hiszik, hogy új testet ölt és feltámad. A finnugor medvetor ünnepségei és a medve csontjainak óvatos eltemetése e szokással teljesen egyezik.

5. A totemállatot nem szabad nevén említeni. A delavari (É.-Amerika) indiánok a farkast kerek lábúnak, a teknősbékát mászónak, a pulykát nem-rágónak mondják s az illető klánok szintén e képletes néven nevezik magukat. Az ottavai indiánok medve-klánja a medvét vastaglábúnak hívja. A svéd pásztorleányok — lehet, hogy finn és lapp hatás folytán — a medvét és a farkast nem merik megnevezni félve, hogy e vadállatok kárt tesznek a nyájban; ezek a farkast hallgatagnak szürkelábúnak, aranyfogúnak, a medvét öregembernek, nagyapónak, tizenkét ember erejűnek, aranylábúnak nevezik. A búsmánok így vannak az oroszlánal. A medve-műnyelv, mint láttuk, a finnugor népeknél szintén gazdagon ki van fejlődve.

6. A totem segíti embereit. Pl. Senegambiában a totemállatok, bármily veszedelmesek, nem bántják klánjuk tagjait; a skorpió nem marja meg, ha az illető igaz ember. Élesen kidomborodik e hit különösen a lapp és vogul-osztják hagyományokban.

7. A totem az eskü és az erkölcsi igazságszolgáltatás őre. Pl. a bengáliai

¹ Innen magyarázhatjuk meg azt a szokást, hogy az elfogott medvebocsot ajnu asszony szoptatja; a közös eredet emléke ez.

² Az osztjákok és vogulok szintén csupán bosszúból (emberölés miatt) ölhatték meg a medvét. Ezt bizonyítják az említett medvebosszú-énekek, melyekben az elejtett medve nem részesül a különben megillető halotti ünnepségekben és engesztelő szertartásokban

santalok tigris-klánja tigrisbőrön végzi legszentebb esküjét. Ilyenmü hagyományokat bőven láttunk a finnugor népeknél.

8. A vogul-osztják népnél feltalálható medveünnepi pantomimikus tánczok és medvebőrbe való öltözködés mása megvan számos totemisztikus népnél.

Az itt felsorolt hagyományok mind azt bizonyítják, hogy a finnugor népek medvetisztelete totemisztikus forrásból ered. Látszólag ellene mond azonban e feltevésünknek az a körülmény, hogy a medve tisztelete a szibériai s a finn és a lapp népnél általános jellegű, nem fűződik külön törzsekhez, nemzetiségekhez, hanem az egész népre kiterjed. Ez ellenvetésre megpróbálunk feleletet adni.

A finnugor népek körében is akadunk oly nyomokra, melyek azt bizonyítják, hogy nem csupán a medvét tisztelték, hanem egyéb állatokat is.¹ A votjákok egyik törzse magát hattýúnak (jusz) nevezi. A voguloknál és osztjákoknál Numi-Tärem fiai közül több állatalakú, tiszteletüknek földrajzi határai a törzs elterjedését jelentették. Valószínű tehát, hogy régente minden osztják és vogul törzsnek megvolt a maga totemje s a hősök az állatös neve szerint neveztek. Az egyik vogul főistenség, a Világügyelő-ferfú a lúdalakú bjelogori főbálványban mint Lúdfejedelem részesült különös tiszteletben; egy népmonda szerint ma is vadlúd alakjában röpköd mindenfelé, söt darú és hattýú képében is meg-megjelen.² A vogulok a medvén kívül számos állatfajt részesítettek nagy tiszteletben. Ezek között legfontosabbak: a jávor, melyről a jávorénekek szólnak, húsát a hősámos nő nem eheti; a ló; a rénszarvas; a farkas, a melynek bőrére épp úgy esküsznek, mint a medvéére s szintén csak jelzös körülírással emlegetik; a sas; a bagoly; a hattýú, melynek bálványai is vannak (az oroszuri 24 rézhattýú) s húsát megenni a leg-súlyosabb bűnnek tartják, úgy, hogy egy osztják falu kipusztulását ebből magyarázzák; a lúd, bálványát már említettük; a kígyó: megölni súlyos bűn; a csuka, melynek orrára esküdtek a régi osztjákok stb.³

A szibériai jakutok totem-klánokra oszlanak, melyeknek tagjai nem ölik meg totemállatjukat (hattýú, lúd, holló, stb.); a klánok exogamikusak, azaz nem lépnek házasságra ugyanazon totemcsoport kebelén belül. Ez is egyik leggyakoribb jellemvonása a totemizmusnak. Az altájaiak 24 exogamikus törzsre oszlanak,⁴ s az osztjákok szintén az exogamia hívei voltak s e tény a magyarázata a leányhóslés szokásának, a mely számos vogul-osztják hősének anyagát szolgáltatta.

Charuzin közli az orosz statisztikai jelentésekből, hogy az osztjákok a hattýút és a vadludat most is kinélik s csupán szórványosan ejtik el, holott e nép főfoglalkozása és kenyérkeresete a vadászat. Így pl. míg az oroszok egy vadászterületen 815 ludat és 50 hattýút lóttek le, az osztjákok — kik a vadászatot itt intenzívebben üzik — 18 ludat és 1 hattýút ejtettek el. Ez az adat szintén a totem-tisztelet emlékének bizonyítéka.

Minde felsorolt adatok amellet szólnak, hogy a totemizmus valamikor teljes virágzásban volt a finnugor népeknél is. A medve szintén a totemállatok közé

¹ L. Cháruzin: Ethnographia cz. művének a totemizmusról szóló fejezetét.

² Munkácsi Vog. Népkölt. Gyűjt. II. 2. füzet, 055—067. l.

³ U. o. Szent és tisztelt állatok.

⁴ L. Frazer: Totemis mand Escogamy, 85. l.

tartozott. Hogy tisztelete kiemelkedett a törzsszervezet keretéből s az egész népre kiterjedt, azt abból magyarázhatjuk, hogy e népek lakóterületén ő volt a leghatalmasabb, legfélelmesebb állat: az erdők és a vadállatok királya. Ismeretes, hogy egy-egy állatfajnak ily általános tisztelete nem ritkaság azon népek között sem, melyeknél a totemizmus mai napig teljes épségében fennmaradt (pl. a krokodil, tigris, oroszlán, elefánt kultusza). Nagy tiszteletét még két körülmény mozdíthatta elő. Az egyik az, hogy a medve értelménél fogva e népeknél, az állatok között azt a helyet foglalta el, melyet a sámán az emberek közt (l. finn noita, burját; fekete sámánok). A másik körülmény pedig az, hogy a medve téli alvásával mintegy a nap pályáját jelképezte. Északon, a sötét, napfénytelen tél hazájában, minden nép képzeletét erősen foglalkoztatja a nap téli eltűnése. Így pl. a Kalevala meséjének alapmotívuma szintén ez a természeti jelenség (päivän päästö). A medvét, mint láttuk, a vogul énekek többször nevezik a nap fiának. A többi állat sorából való e kimagasló volta szerezte meg neki azt a nagy tiszteletet, mely a finnek, vogulok és osztjakok költészetében az istenek sorába helyezte. A lapp népköltés azonban, mely kezdetlegesebb szintájon maradt, a medvetiszteletben a totemizmusnak több ősi, nyers elemét őrizte meg. Hogy azonban az exotikus népek totemkultuszának egyik legsajátabb vonása: a totemnek, mint törzsvédőnek szerepe nincs meg a lappok őshagyományjaiban, ennek okát abban kereshetjük, hogy a lapp nép még a legritívőbb társadalmi szervezkedésig sem fejlődött; megmaradt a legszűkebb családi kötelék keretében. Egyszerű és nehéz életviszonyai nem kívánták és nem engedték meg neki a törzsekbe való tömörülést, mely a könnyebb megélhetést és a szaporodást jobban elősegítő égtájakon lakó népeknél a totemizmus létrejöttét nyomon követték. A totemizmus a természetes fejlődés rendjén náluk is megszületett, de következménye: a primitív szociális organizáció, a természeti viszonyok folyományaképen, elmaradt.

Bán Aladár.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

A beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások.

(Befejező közlemény)

Szemfájás, hályog.

A javas pávatollat körben forgat a beteg szeme előtt és a következőket mondja:

„Bună dēmiņața pefic de albață, cum nu-i amu dēmiņața, așa să nu ažunž dēmiņața. Să te trēs, să te pētrēs ca spuma de mare, ca roua de soare, ca stopoitu în cārare (kóp háromszor). S-o luat Sfinta Maica Precistă 9 zori, 9 surori, 3 surori a soareluți, s-o dus la fintina soareluți să o sfințescă, să o curățescă. Cînd o fost la calea žumătate, s-o întilnit cu Sfinta Mariie. Biñe aľesu-I-o, biñe cuľesu-I-o, biñe pe ľele întrebatu-I-o. Unde meržet, voi 9 zori, 9 surori, 3 surori a soareluți? Ńe dușem la fintina

„Jó reggelt hályogfolt, a hogyan nincs most reggel, úgy ne érd el te a reggelt. Muljál el, mint a hab a tengeren, mint a harmat a naptól, mint a kópés az ősvényen. (kóp 3-szor). Ó Szűz Mária, elment 9 fivér, 9 nővér, 3 nővére a napnak. Elmentek a nap kutjához, hogy takarítsák ki és szenteljék meg. A mikor a fél úton voltak, találkoztak Szent Máriával. Jól megváltotta, jól összegyűjtötte és alaposan kikérdezte. Hová mentek ti 9 fivér, 9 nővér és 3 nővére a napnak? Megyünk a nap-

soareluî, să o sfințim, să o curățim. Nu mereț acolo, că am plecat io cu 3 zife maî înaiñfe. I curățită și i sfințită de Domnu Sfint. Viñiț la omul N. N. că în oçi amîndoî are albață împungoasă, albață rădăcinoasă, albață cu nas rău, albață cu lucru rău, albață cu ură, albață cu făcături, albață cu înflături, albață cu dșunzuri, albață cu săzătături, albață pectroasă, albață verinoasă, cu albață de 99 de feluri, cu albață orbanțită, cu 9 grăblă grăblată. Cu mătura măturaț-o-î, cu 3 șire de mătasa șterzeț-o-î, cu arzintu tăiaț-o-î, în găoașe de nucă puñet-o-î, în marea roșă țipaț-o-î. Acolo să pceî, acolo să răspcēi ca spuma de mare, ca roua de soare, ca stopcitu în cărare. S-o luat Sfinta Maica Precistă 9 zori, 9 surori, 3 surori a soareluî, s-o dus la fintina soareluî, să o sfințescă, să o curățescă. Cînd o fost la calea žumătate s-o întilnit cu Sfinta Mărie. Biñe alēsu-o, biñe culēsu-o, biñe pe țele întrebatu-o. Unde merzeț voi 9 zori, 9 surori, 3 surori a soareluî? Merem la fintina soareluî, să o sfințim, să o curățim. Nu mereț acolo, că am plecat io cu 3 zife maî înaiñfe. I curățită și i sfințită de Domnu Sfint. Viñiț la omul N. N. că în oçi amîndoî are albață împungoasă, albață rădăcinoasă, albață cu șas rău, albață cu lucru rău, albață cu ură, albață cu făcături, albață cu înflături, albață cu dșunzuri, albață cu săzătături, albață pectroasă, albață verinoasă, cu albață de 99 de feluri, cu albață orbanțită, cu 9 grăblă grăblată. Cu mătura [măturaț-o-î, cu 3 șire de mătasa șterzeț-o-î, cu arzintu tăiaț-o-î, în găoașe de nucă puñet-o-î, în marea roșă țipaț-o-î. Acolo să pceî, acolo să răspcēi, ca spuma de mare, ca roua de soare, ca stopcitu în cărare. Fuž albață împungoasă, fuž albață lăcrămoasă, fuž albață cu șas rău, fuž albață cu lucru rău, fuž tare și vîrtos cu porunca lui Hristos în muntî viñet, și în muntî Galilēiului, că acolo i găsî fețe de măritat, fișori de însurat, boî și vaș de săzatat. Acolo pușcați și săzatați și pe omul ațesta il lăsați sănătos și voios, mîndru și frumos ca žinu străcurat, cu griu vînturat, ca đin șasu, ș-o născut, ca măsa cînd l-o făcut sănătos și voios mîndru și frumos“. (Háromszor köp.)

nak kútjához, hogy takarítsuk ki és szenteljük meg. Ne menjetek oda, mert én 3 nappal indultam hamarább. Ki van takarítva, fel van szentelve a Szent Úr által. Jöjjetek N. N.-hez, mert mind a két szemén hályog van, szúróshályog, gyökereshályog, nyavalyatöréshályog, ördögshályog, hályogtúlattal, hályogrontással, hályogdaganatokkal, hályognyilalásokkal, hályogszúrásokkal, megkövesedett hályog, mérgeshályog, 99-féle hályog, orbáncshályog 9 gereblyével meggereblyélve. Sepróvel megseperlek, 3 szál selyemmel megtöröllek, ezüsttel elváglak, dióhéjba foglak betenni és a piros tengerbe foglak bedobni. Ott pusztuljal el, mint a hab a tengeren, mint a harmat a naptól, mint a köpés az ösvényen: Ó Szűz Mária, elment 9 fivér, 9 nővér, 3 nővére a napnak. Elmentek a napnak kútjához, hogy szenteljék fel, hogy takarítsák ki. A mikor a fél úton voltak, találkoztak Szűz Máriával. Jól megvágotta, jól összegyűjtötte és alaposan kikérdezte. Hová mentek ti 9 fivér, 9 nővér, és 3 nővére a napnak? Megyünk a napnak kútjához, hogy takarítsuk ki és szenteljük meg. Ne menjetek oda, mert én 3 nappal indultam hamarább. Ki van takarítva, fel van szentelve a Szent Úr által. Jöjjetek N. N.-hez, mert mind a két szemén hályog van. Szúróshályog, gyökereshályog, hályognyavalyatöréssel, hályogördöggel, hályogrontással, hályogdaganatokkal, hályogszúrásokkal, hályognyilalásokkal, köveshályog, mérgeshályog, 99-féle hályog, orbánczoshályog 9 gereblyével meggereblyélve. Sepróvel megseperlek, 3 szál selyemmel megtöröllek, ezüsttel elváglak, dióhéjba beteszlek és a piros tengerbe beledoblak. Ott pusztuljal el, mint a hab a tengeren, mint a harmat a naptól, mint a köpés az ösvényen. Fussál szúróshályog, fussál könnyeshályog, fussál hályognyavalyatöréssel, fussál hályogördöggel, fussál gyorsan és erősen Jézus parancsával a kék hegyekre és a Galilei hegyre. Ott fogsz találni férjhezmenendő leányokat, nősülendő férfiakat, vágni való ökröket és teheneket. Ott löjjetek, ott nyilaljatok. Ezt az embert hagyjátok egészségesnek, jókedvvel, gyönyörűnek, szépnek, mint az átszűrt bort, mint a megtakarított búzát, mind a hogyan anyja szülte, egészségesnek, jókedvvel, gyönyörűnek, szépnek (háromszor köp)“.

Ezt háromszor kell egymás után mondani, naponként háromszor kilencz napig. A kilencededik napon, a mikor legutoljára csinálja a ráolvasást, még a következőket mondja :

„Cu arzint descint, cu arzint să pciară. (Háromszor.)	„Ezüsttel olvasok rá, ezüsttel pusztuljon el. (Háromszor.)
Cu arzint încunzur, cu arzint să pciară. (Háromszor.)	Ezüsttel kerülök, ezüsttel pusztuljon el. (Háromszor.)
Cu arzint descint, cu arzint să pciară“. (Háromszor.)	Ezüsttel olvasok rá, ezüsttel pusztuljon el“. (Háromszor.)

A tollút ellenkező irányban forgatja és mondja :

„Cu arzint întorn, cu arzint să pciară“. (Háromszor.)	Ezüsttel fordítok, ezüsttel pusztuljon el. (Háromszor.)
--	--

Egy régi ezüst pénzdarabbal keresztet csinál a földön :

„D'escîntecul dila miñe, leacul dila Dzeu și dila Sfînta Maica Precistă. O Maica lui Dzeu ce ai născut pe Hristos cu cuvîntul, de am greșit undeva țezcîntecul. si-l pentru miñe, că il ști mai biñe“.	„A ráolvasás én tölem, a gyógyyerő Istentől és Szűz Máriától. Ő Szűz Mária Istennek anyja, a ki szülte Jézust szóval, ha valahol elhibáztam a ráolvasást, mondd el helyettem, mert te jobban tudod“.
--	--

Diftiritisz.

A javas füstölt kenderrongyot forgatva körben a beteg feje körül :

„0 fată,	o babă,	o șopîrlariță,	„1 leány,	1 öregasszony,	1 diftiritisz
2 fețe,	2 babe	2 șopîrlarițe	2 „	2 „	2 „
3 „	3 „	3 „	3 „	3 „	3 „
4 „	4 „	4 „	4 „	4 „	4 „
5 „	5 „	5 „	5 „	5 „	5 „
6 „	6 „	6 „	6 „	6 „	6 „
7 „	7 „	7 „	7 „	7 „	7 „
8 „	8 „	8 „	8 „	8 „	8 „
9 „	9 „	9 „	9 „	9 „	9 „

O babă, o fată, o șopîrlariță. O șopîrlariță mare, o șopîrlariță mîică, la omul aięsta să nu pșice fiimica. Omul aięsta să sară, să răsără, să sară ca arzintul hăl curat, ca zînul străcurat, ca dîn ciasu ci-o născut, ca măsa, cînd l-o făcut. Fuț șopîrlariță înșerbîntată și infocată, fuț șopîrlariță pectroasă și verinoasă, fuț șopîrlariță cu înflăturî, fuț șopîrlariță cu săzătaturî, fuț șopîrlariță cu străpungăturî. Fuț în munți viñeț și în munți Galilëitului, că-i găsî fețe de măritat, fișorî de însurat, vaș și boî de săzătat. Nu il strica pe omul aięsta ca stricaçuña, nu-l înbăta pe omul aięsta ca înbătășuña, nu-l faceț ca cu făcătura, nu-l omoriț ca cu moarta, nu-l cosiț ca cu coasa, nu-l dzunzëț, ca cu dzunzurî, nu-l săzătati ca cu săzata, nu-l urîț ca cu ura,

Egy leány, egy öregasszony, egy diftiritisz. Egy nagydiftiritisz, egy kisdiftiritisz, ennek az embernek ne legyen semmi baja. Ez az ember ugorjon, keljen ki. Ugorjon, mint a tiszta ezüst, mint az átszűrt bor, mint a mikor édesanyja szülte. Fussál megmelegedett és megtüzesedett diftiritisz, fussál köves és mérges diftiritisz, fussál diftiritisz daganatokkal, fussál diftiritisz nyilalásokkal, fussál diftiritisz szúrásokkal. Fussál a kék havasokra és a Galilei havasokra, mert ott találsz férjhezmenendő leányokat és nősülendő férfiakat, vágni való ökröket és teheneket. Ne rontsátok ezt az embert úgy, mint a rontás; ne részegítsd ezt az embert, mint a részegítés; ne csináljátok ezt az embert, mint a rontással; ne öljétek ezt az embert, mint a halállal;

nu-l bazocoriț ca cu bazocura, nu-l hrăniț, ca cu hrana, nu-l truđiț ca cu truda“. (Háromszor.)

Azután a következőket mondja :

„Cu șopirlariță descînt, cu șopirlariță să pciară“, (Háromszor.)

„D'escîntecul ăila miñe, Ieacul ăila Dzeu și ăila Maica Precistă. O Maica Dluī ce ai născut pe Hristos cu cuvîntul, de am greșit undeva descîntecul, ži-l pentru miñe, că il și mai biñe“.

ne kaszáljátok, mint a kaszával; ne szúrjátok, mint a szúrásokkal; ne nyilaljátok, mint a nyilalásokkal; ne esúfoljátok, mint a esúfsággal; ne tápláljátok, mint a táplálékkal; ne fáraszátok, mint a fárasztással“. (Háromszor.)

„Diftiritisszel olvasok rá. Diftiritisszel pusztuljon el“. (Háromszor.)

„A ráolvasás éntőlem, a gyógyerő Istentől és Szűz Máriától. Ő Szűz Mária Istennek anyja, ha valahol elhibáztam a ráolvasást mondd el helyettem, mert te jobban tudod“.

Nyavalyatörés.

A javas tömjént füstöl és egy kést forgat körben a beteg feje körül, mondván :

„S-o luat omu năgru pe drumu năgru, đin călcîie pară dînd. Ș-o viñiț la N. N. carñea să io minîñe, sinzele să i-l beie, în stratu morți să-l arunce, șas rău să-ı dăie. Nîme în lume nu l-o văzut, nîme în lume nu l-o auziț, numai Maica Dlui đin poarta cėriului. Biñe aľesu-l-o, biñe culėsu-l-o, biñe pe iel întrebatu-l-o. Unde mėri tu om năgru pe drumu năgru đin călcîie pară dînd? Mă due la N. N. puľerea să i-o ieu, sinzele să i-l beu, în stratu morți să-l arunc, carñea să i-o minînc, șas rău să-ı dau. Șas rău pin cafe ínblînd, șas rău pin apă bînd, șas rău pin lucru lucrînd, șas rău pin somn durmînd, șas rău ín focat, șas rău ínserbîntat, șas rău cu duc necurat, șas rău pin spaímă, șas rău pin frica, șas rău pin supărare, șas rău pin scərbă de moarte, șas rău pin nádușală. Zis-a Maica Dlui : Ho, ho la N. N. să nu te duș, că t-oi opri și t-oi soroși cu sorocul mėu și aluī Dzeu și al Sfîntėi Maici Precistăi, la ie să nu te duș, puľerea să nu i-o iei, sinziľe să nu i-l beı, carnea să nu i-o minîñe, că t-oi mina la sasca lui N. N., că acolo te așaptă cu păhară plîñe, cu bucate buñe. Acolo să pėuı, acolo să ráspeuı ca spuma ín mare, ca stopcitu ín cărare, ca roua de soare. Nu ștu, miță t-ai făcut, ori șerpe t-ai făcut, ori șoarișe t-ai făcut, ori muscă t-ai făcut, ori veveriță t-ai făcut, ori șopirlă t-ai făcut, ori broască t-ai făcut. de pe gură t-ai băgat, de pin trup la N. N. t-ai așazat ori pin mincare t-o mincat ori pin apă t-o beut, ori ín cofa cu bėntura t-ai băgat, ori ín oala cu pázitura, ori la foc t-ai băgat, ori cu lemñile đin pădure

Elment a fekete ember fekete úton, sarkaidból tüzet dobva. Eljött N. N.-hez, hogy húsát egye meg, vérét igya meg, a sírgödörbe hogy dobja és nyavalyatörést adjon. Senki a világon se látta, senki a világon se hallotta, csak Szűz Mária a mennyország kapujából. Jól megválogatta, jól összegyűjtötte és alaposan kikérdezte. Hová mész te fekete ember, a fekete úton, sarkaidból tüzet dobva. Megyek N. N.-hez, hogy erejét vegyem el, vérét igyam meg, a sírgödörbe tegyem, húsát egyem meg és nyavalyatörést adjak. Nyavalyatörést járás közben, nyavalyatörést vízivás közben, nyavalyatörést munka közben, nyavalyatörést alvás közben, meg-tüzesedett nyavalyatörést, megmelegedett nyavalyatörést, nyavalyatörést ördöggel. Nyavalyatörést ijedség közben, nyavalyatörést félelem közben, nyavalyatörést búsulásközben, nyavalyatörést halálos veszekedés közben, nyavalyatörést megfojtáskor. Mondá Szűz Mária : Ho, ha N. N.-hez ne menjél, mert megtiltom, meg foglak varázsolni az én meg az Isten és Szűz Mária varázásával. Hozzá ne menj el, az erejét ne vedd el, a vérét ne idd meg, a húsát ne edd meg, mert küldeni foglak N. N.-nek a szásznéjához, mert ott várnak teli poharakkal és jó ételekkel. Ott pusztuljál el, mint a hab a tengeren, mint a harmat a naptól, mint a köpés az ösvényen. Nem tudom, macska lettél, vagy kígyó lettél, vagy egér lettél, vagy légy lettél, vagy mókus lettél, vagy gyík lettél, vagy béka lettél, hogy a szájon bementél és N. N.-nek a testébe elhelyezkedtél. Vagy evés közben evett meg, vagy víz közben ivott meg, vagy vízzel telt

t-o adus, ori în cuptori cu piña t-ai băgat, ori în oala cu păzitura, ori în cofa cu bătura, ori în covata cu plămădala, ori în oala cu sorbdala, pin zamă t-o sorbdit, ori pin zin t-o beut, ori în zinars, ori în bere ori în lapte t-ai băgat și pin bătură t-o beut. Blăstămu-fe pe fiine nepreșepătorule, înrăutațitule, blăstămu-fe pe fiine cu puterea lui Dzeu și a Tatălui, blăstămu-fe pe fiine cu blăstămu lui Isus Nazarënului, blăstămu-fe pe fine cu puterea înzerilor, blăstămu-fe cu acēla ciine o făcut cēriu și pamintu cu cuvintu, blăstămu-fe pe tine davolule cu toț sfinți și părinti, blăstămu-fe pe fiine înrăutațitule cu blăstămu lui Dzeu hălu sfint, blăstămu-fe cu blăstămu înzerilor, blăstămu-fe pe fine cu blăstămul ciine o făcut cēriu și stelile. Fuži, taș și nu te intoarșe la N. N. Ieș dila ie, din lada iei cu hăniile, din punga cu bași, din oala cu păzitura, din cofa cu bătura, din covata cu plămădala, din covata cu dospicala, din oala cu zama. Ieș dila ie din inimă, din mațe, din brațe, din șale, din rărunc, din plămin, din coaste, din crērii capulu, din spate, din umēri, din fața obrazulu, din vidēriile oçilor, din cuiburile dintilor, din rădășina mășălor. Nu o costiț ca cu coasa, nu o dzunžet ca cu dzunžurile, nu o stricaț ca cu stricășala, nu o înbătaț ca cu înbătășuňa, nu o scuturaț, ca cu frigurile, nu o omoriț ca cu moarfa, nu o faceț ca cu făcătura, nu o înturnaț ca cu înturnătura, nu o amăriț ca cu amărala. Teme-fe, fuž, taș și nu te înturna și te du în munți Sinaiulu și în munți Galileiulu, unde cocoș negri nu cintă, vacă năgră nu răgnește, gălină năgră nu scormoņeste, pită în cuptori nu fac, ziuă nu să face, soare nu răsare, voi niș tineri topor în mina dreaptă nu învîrt. Acolo i găsî fete de măritat, fișori de însurat, vaș și boi de săzătat, acolo strică și săzată. Pe N. N. il lasă să sară, să răsară ca arzintu hăl curat, ca žinu străcurat, ca din șasu șe o născut, ca măsa cînd l-o făcut, ca în șe șas am descîntat, să vile în ori (egzēsșez) ca pana în scrisori, ca șerňala în florî, ca bosňocu amňinosători.“

kartyusba bujtál be, vagy az ételesfazékba, vagy a tífzbe mentél be, vagy fával az erdéből hozott haza, vagy a kenyereskemenczébe bujtál be, vagy az ételesfazékba, vagy a vízzel telt kartyusba bujtál be, vagy a tésztafaknőbe bujtál be, vagy a levesesfazékba bujtál be. Levessel evett meg, vagy borral ivott meg, vagy a pálinkába, borba, sörbe, tejbe mentél be és úgy ivott meg. Átkozlak téged éretlen eszű és elromlott, átkozlak téged az Atyának és az Istennek erejével, átkozlak téged a Jézus átkával, átkozlak téged az angyalok erejével, átkozlak avval, a ki az eget és földet csinálta, szóval átkozlak téged ördög az összes szentekkel és papokkal, átkozlak téged elgonoszosodott az Istennek átkával, átkozlak az angyalok átkával, átkozlak téged avval, a ki az eget és csillagokat csinálta. Szaladj, hallgass és ne térj vissza N. N.-hez. Menj el tőle, a ládájából, a pénzeserszényéből, az ételesfazékjából, az italoskartyúsából, a tésztafaknőjéből, a megerjedt tésztafaknőjéből, a levesesfazékjából. Gyere ki belőle a szívéből, a beleiből, a karjaiból, a csipőjéből, a veséjéből, a tüdőjéből, az oldalából, a fejnek agyvelejéből, a hátából, a vállából, az arczszínéből, a szemek látásából, a fogak fészkeiből. Ne kaszáljátok, mint a kaszával; ne szúrjátok, mint a szúrásokkal; ne rontsátok, mint a rontásokkal; ne szédítsétek, mint a szédítéssel; ne rázzátok, mint a hidegrázással; ne öljétek meg, mint a halállal; ne csináljátok, mint a rontással; ne javítsátok, mint a fordítással; ne búsítsátok, mint a búsulással. Félj, szaladj, hallgass és ne fordulj meg. Menj el a Sinaja havasra és a Galilei havasra, a hol fekete kakasok nem énekelnek, fekete tehén nem bög, fekete tyúk nem kapirgál, kemenczébe kenyeret nem sütnék, nappal soha sincs, a nap nem kel fel, fiatal legények baltát jobb kezükben nem forgatnak. Ott fogsz találni férjhezmenendő leányokat és nősülendő fiatal embereket, vágni való ökröket és teheneket. Ott rontsál és nyilalj. N. N. hadd, hogy ugorjon és keljen ki, mint a tiszta ezüst, mint az átszűrt bor, mint a megtisztított búza, mint a hogyan anyja szülte. Úgy jöjjön meg egzēsșezé abban az órában, a melyben ráolvastam, mint a hogyan belejön a penna az írásban a tinta a virágokba, mint az illatos boszjók“.

Ezt háromszor kell egymásután mondani naponkint háromszor kilencz napig. A kilenczedik napon, a mikor legutoljára csinálja a ráolvasást, még a következőket mondja:

Cu cuțit descînt, cu cuțit să pçiară.
(Háromszor.)

Cu cuțit îl încunzur, cu cuțit să pçiară.
(Háromszor.)

„D'escînceul dila miñe, Ieacul dila D-zeu și dila Maica Sfîntă. O Maica lui D-zeu, ce ai născut pe Hristos cu cuvîntul, de am greșit undeva descînceul, zî-l pentru miñe, că îl ști mai biñe“.

Késsel olvasok rá, késsel pusztuljon el.
(Háromszor.)

Késsel kerülöm, késsel pusztuljon el.
(Háromszor.)

„A ráolvasás éntőlem, a gyógyerő Istentől és Szűz Máriától. Ó Szűz Mária Istennek anyja, a ki szülted Jézust, szóval, ha valahol elhibáztam a ráolvasást, mondd el helyettem, mert te jobban tudod“.

Ha rontásból származik láb-, fej-, belső fájás.

A javas a beteg ágya alá belever a földbe kilencz szeget és egy kést, melléjük teszen egy tányért vízzel. Egy fazékba parazsat teszen és rá tömjént. A betegtől vesz inget vagy gatyát és azt füstöli. Egy sulyokkal veri a szegeket és a kést, miközben a következőket mondja:

„Părintilor pentru rugăciunea sfinților, părintilor noștri. Doamne Isuse Hristoase, 3 frați, 3 surori, staț voi la omul aîesta într' ajutor și din pat îl rădicaț, și putere și noroc și sănătate i daț și rău lui di pe iel îl luaț. Hé Suraié, hé Bălaie, hé Glumaie, hoî tută, mută, ñelăută, iêș, di uñe iêșț, că tu nu în trăbuiêșț. Io înapoi voi hăgñi și în cap voi pogñi și în sinze voi clocoti. Nu vă fașeț loc din loc la omul aîesta, nu vă fașeț bucate din bucatele lui, nu vă fașeț hrană din hrana lui, nu vă fașeț casa din casa lui, nu vă fașeț port din portu lui, nu vă fașeț haîne din haînele lui, nu vă fașeț befeșug din befeșugu lui, nu vă fașeț femeia din femeia lui, nu vă fașeț copii din copiii lui, nu vă fașeț bucurie din bucuria lui, nu vă fașeț supărare din supărarea lui, nu vă fașeț biñe din biñile lui, nu vă fașeț noroc din norocul lui, nu vă fașeț biñe din biñile lui, nu vă fașeț sănătate din sinatata lui. Vă dușeț pe capu cui v-o țipate, pe capu cui v-o mînat. D'e sînteț țipate și mînate de mamă cu fată, de fișor cu tată, de soacră cu noră, de socru cu zîñere, de cumnat cu cumnată, de frate cu soră, de soră cu frate. Ori de șine sînteț țipate și mînate, merzêț pe capu cui v-o țipate, și pe capu cui v-o mînat și ieșit dila iel, că înapoi voi hăgñi și în cap voi pogñi, și în sinze voi clocoti.

D'e suntêț țipate de un veșin,

„ „ „ „ al 2-lea „
„ „ „ „ 3-lea „

Ethnographia. XXIV.

„Papok a szentek imádságáért, papjaink. Ó Jézus Krisztus. 3 testvér, 3 nővér, legyetek ennek az embernek segítségére, az ágyból emeljétek fel és adjatok erőt, szerencsét, egészséget, a betegséget, a rosszat róla vegyétek le. Hé Suraje, hé Balaje, hé Glumaje, hé muta, né ügyetlen, gyere ki a honnan vagy, mert nem kellesz. En hátulról meghágtalak, azután fejbe ütök és véredben főzök. Ne csináljatok ennek az embernek földjéből földet, gabonáiból gabonát, táplálékából táplálékot, házából házat, ne csináljatok viseletet viseletéből, ne csináljatok ruhát a ruhájából, ne csináljatok betegséget a betegségéből, ne csináljatok feleséget a feleségéből, ne csináljatok gyereket a gyerekeiből, ne csináljatok örömet az örömeiből, ne csináljatok busulást a busulásából, ne csináljatok jót a jójából, ne csináljatok szerencsét a szerencséjéből, ne csináljatok jót a jójából, ne csináljatok egészséget az egészségéből. Menjetek annak a fejire, a ki dobott, annak a fejire, a ki küldött. Ha küldve és dobva vagytok anyától, a kinek lánya van, ha anyóstól, a kinek menyé van, ha apostól, a kinek veje van, ha sógortól sógornéval, ha testvértől nővérrrel, ha nővértől testvérrrel. Bárki által vagytok is dobva, megküldve, menjetek annak a fejére, a ki küldött és a ki dobott. Jöjjetek ki tőle, mert hátulról meghágtalak, azután fejbe ütök és véredben főzök.

Ha egy szomszéd dobott

„ a 2-ik „ „
„ a 3-ik „ „

D'e sunt eț țipate de al 4-lea veșin
 " " " " " 5-lea "
 " " " " " 6-lea "
 " " " " " 7-lea "
 " " " " " 8-lea "
 " " " " " 9-lea "

Mereti pe capu cui v-o țipat și pe capu cui v-o mînat, din copite scăpărînd și din nas pară dînd. Ieș dila omu aiēsta din inimă, din mațe, din brațe, din rînză, din rărunș, din plămîi, din șafe, din spcinare, din trupu da lungu, din flăcurilă (vastagbél) da rîndu. D'in casa lui, dila marha lui, și dila grazdul lui, și dila caru lui și din toată bunătăta lui, din lada cu haiñile, din cofa cu bütura, din oala cu păzitura, din covata cu pita, din susiñu cu bucatile, din punga cu bañi. Vă dușeti și nu-l costiț ca cu coasa, nu-l dzunžet ca cu dzunžurife, nu-l săzätaț ca cu săzata, nu-l omoriț ca cu moarfa, nu-l fașet ca cu făcătura, nu-l urit ca cu ura, nu-l bažocoriț ca cu bažocura. Dacă pin cafe inblind fo căpätat, ori pin apă bind, ori pin lucrü lucrînd, ori pin somn durmînd, ori pin žis žisînd. Ori doară mițä t-ai făcut, ori doară broască t-ai făcut, ori doară șoarișe t-ai făcut, ori doară ciñe t-ai făcut, ori in cupforiu cu pita t-ai băgat, ori doară dila moara cu fărina t-o adus și pin fărină t-ai băgat. Ieș dila omul aiēsta și te du și te ascunde. Teme-te, fuž, taș și nu te intoarșe. Blästămu-te pe fine cu sfinta lună și sfintu soare și cu toț sfintî și pärintî și cu puterea a Tatălu și a Fiulu și a Spiritulu Sfint și acuma și in pururea și in toț veci Amin. In ce șas am descîntat la omul aiēsta, să viie leac și sănătate pin trupul tot și oasife toafe. Sfintă Maica Precistă cum să stînze focul aiēsta, așa să să stingă la omul aiēsta toafe leacurile, toafa bucuria, toată sănătăta, tot sporiul și tot norocul di pe toț muntî, di pe toț molizi, di pe toț faži, di pe toț ruži, di pe toț nuși, di pe toț butuși, di pe toafe riturife, di pe toafe ripçile, di pe toafe vinturife, di pe toafe ierburife, di pe toafe ulițife, din crușile ulișorilor, din cărmurife boiler, din ciătorñile cășilor. Să viie leac din căruța căñilor, să viie leac și sănătate pin tot trupul și pin toafe oasife. Și tu due ñeaurat te du in muntî răș și in codri săci, unde cocoš ñegri nu cîntă, vacă ñeagră nu răžăște, găină ñeagră nu scormoñeste, mițä ñeagră

Ha a 4-ik szomszéd dobott
 " az 5-ik " "
 " a 6-ik " "
 " a 7-ik " "
 " a 8-ik " "
 " a 9-ik " "

Menjetek annak a fejére, a ki dobott és a ki küldött, patátokból szikrát dobva, orrotokból lángot fujsza. Gyere ki ennek az embernek szivéből, beléből, karjaiból, a gyomrából, a veséből, a sírásából, a csipőjéből, az oldalából, az egész testéből, a vastagbeléből, a saját házából, a marhájából, az istállójából, a szekereből és az összes jószágjából, a ruhásládájából, a vízeskártyusából, az ételesfazékjából, a kenyeres-teknojéből, a gabonás gabonatartójából, — pénzeserszényéből. Menjetek és ne kaszáljátok, mint a kaszával; ne szúrjátok, mint a szúrásokkal; ne nyilaljátok, mint nyilalásokkal; ne öljétek, mint a halállal; ne rontsátok, mint a rontással; ne útáljátok, mint az utálattal; ne gyalázzátok, mint a gyalázzattal. Ha járasközben kapod meg, ha dolgozás közben, ha alvás közben, ha álmódás közben. Vagy macskává lettél, vagy békává lettél, vagy egérré lettél, vagy kutyává lettél, vagy a kenyereskemenczébe bujtál be, vagy a lisztel a malomból hozott és a lisztbe mentél be. Gyere ki ebből az emberből és bujjál el. Féljél, fussál, hallgass és ne térj viszsza. Átkozlak téged a szent holddal és a szent nappal az összes szentekkel és papokkal és az Atyának, Fiunak, Szentlélek erejével, most és mindörökké Amen. Amely órában olvastam rá ennek az embernek, abban az órában jöjjön meg ennek az embernek egészsége az egész testében és összes csontjaiban. Ó Szűz Mária, a hogyan alszik ki ez a tűz, úgy gyűljön össze az egész orvosság ennek az embernek és az egész öröm, az egész egészség, az egész szerencse az összes havasokról, az összes fenyvesekről, az összes bokrokról, az összes diófákról, az összes tuskókról, az összes rétekről, az összes szakadásokról, az összes szelekről, az összes füvekről, az összes utczákról, az utcák kereszteződéséről, az ökrök húsáról, a házak csatornáiról. Jöjjön orvosság a lovak szekereiből, jöjjön egészség és orvosság az egész testbe és az összes csontokba. Te pedig ördög, menj a hideg havasra és a száraz helyekre, a hol fekete

nu înăonă, ciñe ñeġru nu latră, pită în cup-tori nu să coaşe, ziuă nu să faşe, soare nu răsare, voiniş fiñeri topor în mina dreaptă nu învîrt. Acolo te du, că acolo i gási fefe de măritat, fişori de însurat, vaş şi boi de săzătat. Pe omul aięsta îl lăsaş să sară, să răsară. Ca sfintu soare aşa să sară să răsară, ca arzintu hăl curat, ca zinu străcurat, ca grîu vînturat, ca đin şasu ş-o născut, ca măsa cînd l-o făcut, sánatos şi voioş, mîndru şi frumos. (Az inget vagy gatyát rázza.) Ciñe i-o ţipat cu o mină, întorn cu 2; ciñe i-o ţipat cu 2, întorn cu 3; ciñe i-o ţipat cu 3, întorn cu 4; ciñe i-o ţipat cu 4, întorn cu 5; ciñe i-o ţipat cu 5, întorn cu 6; ciñe i-o ţipat cu 6, întorn cu 7; ciñe i-o ţipat cu 7, întorn cu 8; ciñe i-o ţipat cu 8, întorn cu 9. Cu harñişile mele amîndoaşa şi cu a Sfîntei Maicii Precistii. Ciñe i-o ţipat cu zăşe, imba în gură să-i săşe, minurile să i să leşe. Atunş să să mintuască de fermeşile lor şefe răle şi grele, cînd s-or mintuîi de pcefe. Atunş şi nişe atunş. Cum pçere fumu de faţa focului, aşa să pçiară vrăşmaşi şi pçizmaşi de cătră faţa lui D-zeu. Cum pçere fumu de faţa focului, aşa să pçiară femiile, fermecătoarele de cătră faţa lui D-zeu. Drepti să să vesălescă. Atunş să să mintuască de fermeşile lor şefe răle şi grele, cînd s-or mintuîi de pcefe. Atunş şi nişe atunş.

Descîntecul dila miñe, leacul dila D-zeu şi dila Sfînta Maica Precista. O Maică Precistă, ce ai născut pe Hristos cu cuvîntul, de am greşit unde va descîntecul, zi-l pentru miñe, că îl şti mai biñe“.

Ha rontásból valamely háznak nincs szerencséje.

A javas elővesz egy lapátot és egy szénhúzót. A lapátot lassan emeli és megint leengedi, miközben mondja:

„Sfîntă Maică Precistă, io nu întorn lo-pata afaşa, că io întorn tot răul dila casa mea, toată ura, toată făcătura. Toţ răii, toţ pçizmaşi, toţ vrăşmaşi, toate imbdife răle şi ñecurate, toate dañile, dila toate fartatife, dila toate hurife (prosztituált nő), dila toate surafile, dila toate hurife, dila

kakasok nem énekelnek, fekete tehen nem bög, fekete tyúk nem kapirgál, fekete macska nem nyávog, fekete kutya nem ugat, kenyeret kemenczékben nem sütnek, a hol nappal sohasincsen s a nap sohas kel fel s a hol legények baltát a jobb kezükben nem forgatnak. Odamenj, mert ott fogsz találni férjhezmenendő leányokat és nösülendő férfiakat, vágnivaló ökröket és teheneket. Ezt az embert hagyjátok ugrani és újra kelni, mint a tiszta ezüst, mint az átszűrt bor, mint a megtakarított búza, mint a hogyan anyja szülte jó kedvvel, gyönyörűnek, szépnek. (Az inget vagy gatyát rázza). A ki egy kézzel dobott, fordítom kettővel; a ki két kézzel dobott, fordítom hárommal; a ki három kézzel dobott, fordítom négygyel; a ki négygyel dobott, fordítom öttel; a ki öttel dobott, fordítom hattal; a ki hattal dobott, fordítom héttel; a ki héttel dobott, fordítom nyolcczal; a ki nyolcczal dobott, fordítom kilenczczel; az én szorgalmasaimmal mind a kettővel és a Szűz Máriával. A ki tizzel dobott, a nyelve a szájában száradjon ki, kezei kötöztesse-nek meg. Akkor szabaduljon meg az ő rossz és nehéz rontásaitól, a mikor megszabadul a bőrétől. Akkor, de még akkor se. A hogyan pusztul a füst a tűz színétől, úgy pusztuljanak el a rosszakarók és rosszat tevők az Isten színe elől. A hogyan pusztul a füst a tűz színétől, úgy pusztuljanak el a babonázó asszonyok az Isten színe elől. Az igazak mulassanak. Akkor szabaduljon meg az ő rossz és nehéz rontásaitól, a mikor a bőrétől fog megszabadulni. Akkor, de még akkor se.

A ráolvasás én tőlem a gyógyerő Istentől és Szűz Máriától. Ó Szűz Mária Istennek anyja, a ki szülted Jézust, szóval ha elhibáztam valahol a ráolvasást, mondd el helyettem, mert te jobban tudod.“

„Ó Szűz Mária én nem forgatom ezt a lapátot, mert én forgatom a háznak az útálatát; a háznak a rosszát, a háznak a rontását. Az összes rosszak, az összes ellenségek és rosszakarók, az összes rossz nyelvek és tisztátalan nyelvek, az összes félkotyáktól, az összes prosztituáltak-

toate spălăturile, dila toate cațăfile să șite înturnat, cu mișe să n-aibă triabă, cu mișe să n-aibă horbă, cu mișe să n-aibă cotală. Să să ducă pe capu cui Io țipat, și pe capu cui Io mînat, din copite scăpărînd și pe nas pară dînd să să ducă.

D'e-s țipate de on veșin,
d'e-s țipate de a 2-lea veșin,
" " " " 3-lea "
" " " " 4-lea "
" " " " 5-lea "
" " " " 6-lea "
" " " " 7-lea "
" " " " 8-lea "

D'e a 9 țară, 9 hotară, să să ducă tare și virtos cu porunca lui Hristos“.

Ezt elmondja kilencszer, azután a lapátot a falba üti kilencszer. Ezt a szöveget elmondja kilencszer a szénvonóval is. Ha megvan, azt is a falba üti kilencszer és még a következőket mondja :

„Sfintă Maică Precistă, cișe mî-o țipat cu o mîă, întorn cu 2; cișe o țipat cu 2, întorn cu 3; cișe o țipat cu 3, întorn cu 4; cișe o țipat cu 4, întorn cu 5; cișe o țipat cu 5, întorn cu 6; cișe o țipat cu 6, întorn cu 7; cișe o țipat cu 7, întorn cu 8; cișe o țipat cu 8, întorn cu 9, cu harîșile mele amîndoaă. Cișe o țipat cu zășe, limba în gura i sășe, mînurile să să Ieșe. Cum să topcește șara de fața focului, așa să să topcească vrășmași și peșmași de casă și de fața lui D-zeu. Drępti să să vesefască. Descîntecul dila mișe, leacul dila D-zeu și dila Maica Precista, mama lui D-zeu, ce ai născut pe Hristos cu cuvîntul, de am greșit undeva descîntecul, zî-l pentru mișe, că îl ști mai bișe“.

tól, az összes tökéletlenektől, az összes prosztituáltakról, az összes ringyóktól, az összes nőstényektől legyen megrontva s velem ne legyen senkinek dolga, velem ne legyen senkinek szava, velem ne legyen összekoczezanása. Menjenek annak a fejére, a ki küldte és a ki dobta, a patáikból szikrát hányva, orrukból lángot fújva.

Ha dobva vannak az 1 szomszédától

" " " a 2-ik "
" " " a 3-ik "
" " " a 4-ik "
" " " az 5-ik "
" " " a 6-ik "
" " " a 7-ik "
" " " a 8-ik "

Ha a kilencedik országból, a kilencedik határból vannak dobva, menjenek gyorsan és erősen Jézus parancsával“.

„Ó Szűz Mária, a ki egy kézzel dobott, fordítom kettővel; a ki kettővel dobott, fordítom hárommal; a ki hárommal dobott, fordítom négygyel; a ki négygyel dobott, fordítom öttel; a ki öttel dobott, fordítom hattal; a ki hattal dobott, fordítom héttel; a ki héttel dobott, fordítom nyolcezzel; a ki nyolcezzel dobott, fordítom kilencezzel, az én szorgalmasaimmal mind a kettővel. A ki tizzel dobott, a nyelve a szájában száradjon ki, keze kötöztessek meg. A hogyan olvad a viasz a tűz melegétől, úgy olvadjanak meg a rosszakarók és rosszindulatnak az Isten színe előtt. Az igazak mulassanak. A ráolvasás éntőlem, a gyógyerő Istentől és Szűz Máriától. Ó Szűz Mária, Istennek anyja, a ki szülted Jézust, szóval ha valahol elhibáztam a ráolvasást, mondd el helyettem, mert te jobban tudod“.

Hogy ne tudjanak valakinek a háznál rontást csinálni.

A javas tesz egy tányérba kilencz szem borsót, kilencz szem tavaszi búzát, kilencz szem babot, kilencz szem tömjént, kilencz szem fokhagymát és a következőket mondja :

„Sfintă Maică Precistă Yo sorocșe aieșfa sînte legumuri cu sorocul mîu și alui D-zeu și Sfintă Maică Precistei tare și virtos cu porunca lui Hristos. L'e sorocșe și Ie îngrop aișe la casa asta să șie în-

„Ó Szűz Mária én varázsolom ezeket a szent zöldségeket az én, az Isten és Szűz Mária varázsával, gyorsan és erősen Jézus parancsával. Varázsolom és eltemetem ennél a háznál, hogy legyenek eltemetve. Legyen

gropafe. Să șie îngropat tot sporiul, tot azutoriul, toată sănătata, tot binele, tot norocul, toată averea și toată puterea. Cînd or număra femeile fermecătoarele cu bărbai fermecători aștepte sîfinte legumuri, cînd I-or număra, atunș și nișe atunș, să poată fașe facătura la casa asta și să nu să prindă fermecătura de casa aiasta“.

eltemetve a munka látszatja és az egész segítség, az egész egészség, az összes jószág, az egész vagyon, az egész erő. A mikor a rontóaszszonyok és rontóférfiak meg fogják számlálni ezeket a zöldségeket, akkor, de még akkor se tudjanak ennél a háznál rontást csinálni és ne ragadjon a rontás ereje a házra.“

Ezt elmondja kilencszer, a tányért a jelekkel eltemeti a küszöb alá.

Végül megjegyzem, hogy az itt közölt anyagot ugyanaz a besztercei javasasszony diktálta le, aki után az előző évi folyamban oláh babonákat közöltem.

Filimon Aurél.

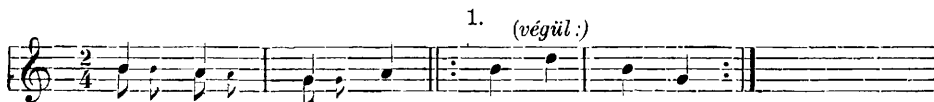
NÉPKÖLTÉSZET ÉS NÉPZENE.

Pótlék a zoborvidéki népszokásokhoz.

(Befejező közlemény.)

VIII. Sárdó.

A kövér csütörtök utáni vasárnap járnak a gyerekek, néhol a legények „sárdózni“. A „sárdósak“ kettesben vagy hármásban járnak. A negyedkóta ritmusát kiverik a földön nagy bunkósbotokkal, a melyekre néha bádogdarabokat szögeznek, hogy csörögjön. Szalonnával jutalmazták őket.

Sár - dó, gyűj - jön, Csi - csik má - csik.
 Hoz - zon me - le - get. Má - kos má - csik.
 Mi - cso - da - i me - le - get?
 Nyá - ri me - le - get.
 Haj szé - kecs - ke, szé - kecs - ke,
 Sző - lő dom - bocs - ká - ja.
 Zab sze - me - sed - jen,¹
 Bú - za bu - kro - sod - jon,
 Ki - rá lo - va híz - zon,
 A - zon me - gyünk had - ba,
 Tő - rök há - bo - rú - ba.

(Menyhe, Nyitra vm.)

2.

Erre a dallamra megy a bédi szöveg is:

Sárdó gyűjj é,	Búza bukrosodjon,
Hozz meleget.	Kirá lova hízzon,
Micsodai meleget?	Azon meggyünk hadba,
Nyári meleget.	Török háborúba.
Haj székecske, székecske,	
Szőlő dombikája.	Csicsik, mácsik,
Zab szemesedjen,	Máros mácsik.

¹ V. ö. Kiss Á.: Magyar gyermekjátékgy. 449. és 452. l.

Lapu alatt lapogjon
Csovány alatt cziczogjon
Csicsik, mácsik,
Mákos mácsik.

(Béd, Nyitra vm.)

3.

A zserei szöveg a dallamnak csak két első ütemén forog:

Sárdó gyűjj é,
Meleget hozzá!
Micsodai meleget?
Nyári meleget.
Haj székecske, bakoecska,
Szőlőhegyen dombocska.
A kolonyi lányok
Mind a vízbe hulltak,
Lapu alatt lapognak,
Csovány alatt cziczognak.

Zab szemesedjen,
Búza bukrosodjon,
Kêtek lovok hízzon,
Kirá lova dögölyön,
Lyány csöcse csucsorodjon,
Fana fodorodjon.

(Zsere, Nyitra vm.)

4.

Sár - dó, gyűjj el. Mi - cso - da - i me - le - get? Nyá - ri me - le - get.
Hozz me - le - get.

Haj szé - kecs - ke, szé - kecs - ke, A meny - he - i lá - nyok
Sző - lő - he - gyen dom - bocs - ka, Mind - a víz - be hú - tak.

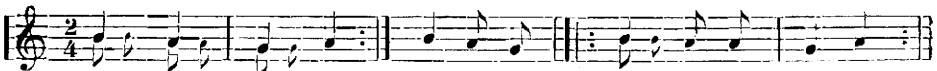
La - pu a - latt la - pog - nak. A meny - nyi ür - ge - lyuk, po - czik lyuk,
Cso - vány a - latt czi - czog - nak.

Recit.

Any - nyi ve - rem bú - zá - juk le - gyen kê - tek - nek.

(Ghymes, Nyitra vm.)

Sár - dó, gyűjj é! A lá - nyok mind ar - ra men - nek
Hozd el a me - le - get! mind a víz - be hull - tak.
Mi - cso - da - i me - le - get?
Nyá - ri me - le - get.
Haj szé - kecs - ke szé - kecs - ke,
Sző - lő - he - gyen dom - bocs - ka.

3-szor 3-szor

Add ne - kem Mind ki - sze - dem a víz - böl. Zab sza - po - ro - dik,
Szeb - bi - ket, La - pu al - att la - pog - nak, Bú - za buk - ro - so - dik.
Job - bi - kat. Pén - dél a - latt czi - czog - nak.

Asz - szony e - szik csi - kot, S . . e mondja: csip, csup

Va - la - hány po - czik - lyuk, any - nyi ve - rem bú - za.

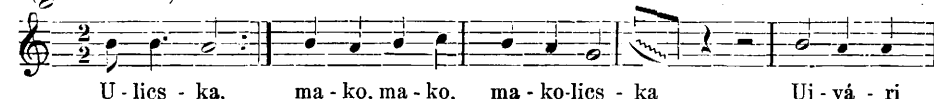
(Kolon, Nyitra vm.)

IX. Bőjti játék.¹

1.

Nagybőjtben, minden vasárnap délután kimennek a lányok a Horka nevű dombra „ulicskázni“. Mindegyik visz magával egy kisebb lánykát; ez a „báránycája“. Kint leülnek körbe, maguk elé ültetik a „báránycáikat“; ezeknek fejét ruhájukkal betakarják, míg a következő ének folyik:

(♩ = 72—76.)

U - lies - ka, ma - ko, ma - ko, ma - ko - lies - ka Uj - vá - ri

bi - ró Mit ke - res? Lyá - nyo - dat. Kes - keny, ma - go - sab - bi - kat
Me - lyi - ket? Szeb - bi - ket,

3-szor

In - nét on - nét asz - szo - nyok, Lyá - nyo - dat Ké - re - tyi, kö - ve - tyi.
Lé - dőcz u - ram ü - zén - tē. Mē - lyi - ket? Szeb - bi - kēt,
Ű - ze - ne - tit ü - zén - tē.

Kes - keny ma - go - sab - bi - kat. Ád ne - ked azt, A mi lyá - nyunk
Sz . . t ka - pod azt.

oly szép, oly kē - gyēs, oly bē - csēs, a vas - ka - pun ki nem me - het

¹ Lásd Kiss Áron: Magyar gyermekjátékok 218—26. és 335—80. lap.² Határozatlan hangról mélyebbre való hirtelen csuszamodás. Körülbelül d^2 -től f^1 -ig fut le a hang, ha egyesekkel külön énekeltejük. Karban igen különös kiáltás-féle hatású.

tíz a - rany gyű - rő - je né - ki, Szol - ga - le - gény tán - czol, nyo - mát
ko - po - gós esiz - má - ja né - ki

se nyom - ja, fű - hér kar - ját se nyujt - ja.

Ezután sorra jár egyik leány, a kis lányok fejére tart egy botot és kérdi: „Ki szakálla?” Felel a lány: „Gál János szakálla”. (A kis lányka apja neve.) Mikor mind végigkérdezte, fölkerekednek a nagyok, kövecset szednek, majd visszajönnek s így kiáltoznak: „Fele czipó, fele keayér, fele poczik, fele bőr”. Mindegyik három kövecset ad a „báránkjának”: „ez muzika, ez mézeskalács, ez czúkor”. A kis lányok eddig a földön ültek. Most a nagyok fölkapják, körülforгатják őket ezzel a szóval: „Szita, szita, kom, szita, szőrös fejő Marczika”. Végül ismét leültetik őket s a nagyok a „Bújj-bújj zöld ág” játékba kezdenek.

(Béd. Nyitra vm.)

2.

Valamivel rövidebb a menyhei változat:

Haj Új - vár, mit kü - rös, haj, új - vá - ri bí - ró.

4-szer

In - nét on - nét asz - szo - nyok Lyá - nyo - dat ké - ret - jük, kö - vet - jük.
Az Új - vár - nak mēl - lő - lő Mē - lyi - két? Szēb - bi - két,
Lé - dēcz u - ram ü - zēn - tē
Ű - zē - nē - tēt ü - zēn - tē:

Kes - keny ma - go - sab - bi - kat, kes - keny ma - go - sab - bi - kat.

4-szer

Is - tēn gyú - nás, asz - szony. A mē lyá - nyunk jó kü - gyēs, jó bü - esēs,
Is - tēn gyú - nás,
fo - gadj Is - tēn,
Szēnt Ér - zēb - tēt

Szol - ga lē - giny tán - cza nyo - mát sē nyom - ja, fű - hir kar - ját sē nyujt - ja.

Végül újra: Istēn gyúnás, fogadj Istēn,
Istēn gyúnás, Szēnt Ér - zēb - tēt asszony.

(Menyhe, Nyitra vm.)

X. Parázsolás.¹

A parázsolást, bár világosan rokon a fentebb leírt szokásokkal, már nem falujáró gyerek- vagy legénycsoport végzi szalonnajutalom reményében. Karácsony ünnepén köszöntenek be ezzel a mondókával jóismerősök és rokonok, mikor egymást látogatják:

„Dicséértessék az Úr Jézus Krisztus! Szerencsés ünnepeket kívánok kegyelmeiteknek; üdvösséggel, bikességgel múlathassunk Krisztus urunk születése napján. Adjon Isten gazdának bort, búzát, gazdasszonynak tyúkot, lúdat, legényeknek, lányoknak egy-egy szép mátkát, országunkba csendes bikességet, holtunk után léleküdvösséget és megmaradást“.

(Béd, Nyitra vm.)

Kodály Zoltán.

Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata.

(Második közlemény.)

Mérsékeltén.

21.

Ha nem lát - tam vol - na ga - lamb ké - ped, Nem fo - gott vol -
na meg lé - ped. Ed - dig sze - mé - lyed - del csak pacz - káz - tam,
Már most bá - nom, hogy hi - báz - tam. De én ed - dig, a - ki csak gú -
nyo - lód vol - tam, Kar - ja - id a - lá hó - dol - tam.

Változatai: Sárospataki Érz. és Vig. D. I. 169. II. 156. Dávidné Soltári 88.

Élénken.

22.

Nem le - szek én már sze - rel - mes, Mert sze - ret - ni ve - sze - del - mes.

Lassacsán.

Ku - pi - dó - nak nyi - la mér - ges; Rít - ka szív, a mely nem fér - ges.

Nem népi, de népies dal.

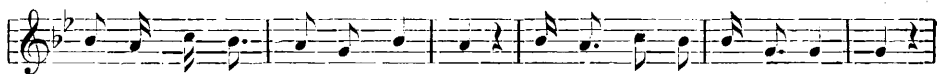
¹ V. ö. a dunántúli „palázolás“-sal. Dr. Sebestyén Gyula dunántúli gyűjtés. 149—168. l.

Lassacskán.

23.

Ta - lán nem is a - nya faj - zott, A pün - kös - di ró - zsa raj - zott.

Szebb vagy szi - vem Dé - an - ná - nál, Pi - ro - sabb vagy a ró - zsa - nál.

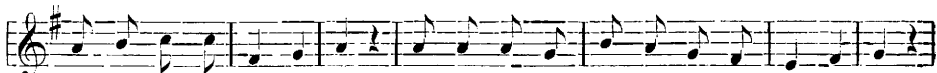
Változata megvan a sárospataki Ér. és Vig D. közt. I. 12. II. 54. Dávidné Solt. 142. sz.

Mérsékeltten.

24.

Egy ha - tal - mas - ság vij - ja szi - vem vá - rát, Sán - cza - i - val

kö - rül - vet - te ha - tá - rát; Vé - nus ez a sze - re - lem ki - rály - né - ja;

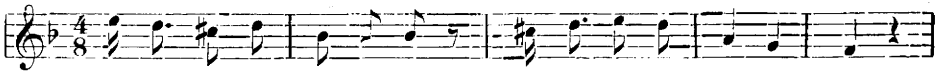

E - rőt a - kar ven - ni raj - tam for - té - lya.

Megvan a sárospataki Ér. és Vig D. Gyűjt. (I. 53. II. 80.)

Lassacskán.

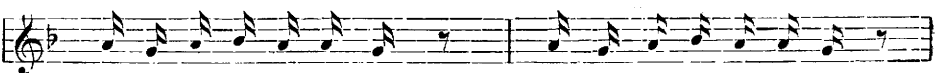
25.

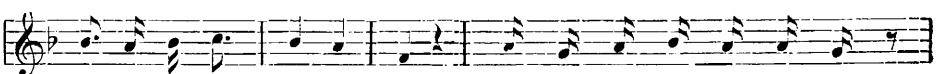
Bím - bó ök - röm nagy szar - va Nem fér az is - tál - ló - ba,

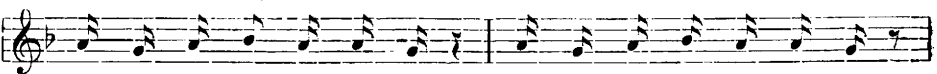
Me - lyet vet - tünk lo - pás - sal Esz - ten - de - je Kál - ló - ba.

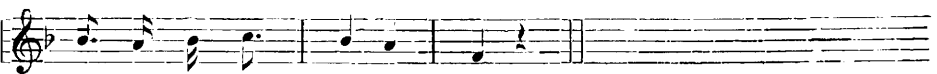
De be - fért a gyom - rá - ba, Ban - di bá - tyám tor - ká - ba.

Mind fü - le, far - ka, lá - ba. In - gem ga - tyám, csu - pa gyoles,

A nad - rá - gom szűr da - rócz. Vedd ki, ha csip dör - göld el.

Szé - gyen az, ne va - ka - ródz!

Változata: Arany—Gyulai II. 215. lap.

A tréfás toldaléokra („Ingem, gatyám stb.”) az eredeti feljegyzésben nincsenek hangok; de ha dalolták, csak így dalolhatták magát a nótát is gunyolva.

Mérsékeltten. 26.

Ha te en-gem csak mu-lat-ság-ból sze-retsz,
 Én té-ged ró-zsám, i-ga-zán sze-ret-lek,

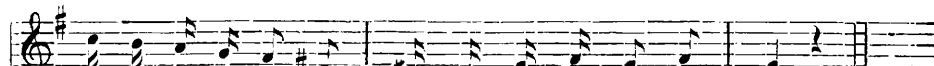

Az-zal sí-rás-ra mél-tó o-kot szer-zesz.
 Ugy hogy szí-ve-m-ből so-ha ki sem vet-lek.

Lassan. 27.

Kin-csem fe-le-sé-gem, Mért nem sze-retsz én-gem? Lám ak-kor sze-ret-tél,
 Mi-kor hoz-zám jöt-tél. Jaj kin-csem fe-le-sé-gem.

A 28-iknak nincs dallama. „Kellemetes kikelet, mit futod e levelet“ kezdetű szövege megvan a sárospataki Érz. és Vig D. (I. 168. II. 154.) és Dávidné Solt. 94.

29.

Hol a há-zad, ró-zsám, nem tu-dom; Gye-re ve-lem majd meg-
 mu-ta-tom. A-rany ha-jú' Ko-vács É-va Jól tud-ja mer-re van Lé-va.

Változatai: Mailandnál 73. I. Erdélyi III, 66. Szövegét és dallamát kiadta Kaesoh P.

30.

Ko-vács É-va szo-mo-rú, Nem kell né-ki ko-szo-rú, Mert már meg-
 ej-tet-ték, fe-jét be-köt-ték: Asz-szony-nyá tet-ték.

Változata megvan a Jankovich gyűjtem. V. 68. I.

31.

A lobogó szerelem
 Tüzet rakott bennem.
 Vénusz tsupasz fia
 Mindég fujkálja.

E dalnak csak ez a négy első sora van meg. Dallama hiányzik.

¹ Az eredetiben más szó van.

32.

Egyszerűen.

Haj bum-bum-bum ga-lam-bom, Ta-po-gasd meg a' t-zom-bom; Nem e-sik fá-rad-sá-god, hidd el po-tom - ban. Ne is kérj, ne is tsalj ked-ves ga-lam - bom; Nem vesz-het el tő-lem az e-züst gom-bom. Meg a - ka-rom tar-ta - ni, de ke-zed - be nyuj-ta - ni, Jaj nem le - het, ne is kérd, é - des a - ra - nyom!

33.

Mérsékeltén.

El-ment, el-ment az én U-ram Tá-bor-ban, Tá-bor-ban, Meg-gyá-szo-lom, meg-gyá - szo-lom bi-bor-ban, bi - bor-ban.

A szövegnek folytatása nincs. Tartalmilag rokon vele Thaly: Adalékok, I. 225 - 6; Kriza 317. sz. dalának 4-6. vszaka, melynek összes változataira utal dr. Sebestyén az új kiadás jegyzetében.

34.

Lassacskán.

Ir - tam ezt Bort - sák Esz-ter-nek, E - gyet - len - e - gyem-nek, Ked-vé - ért sze - rel-mem - nek. En-nek é - lek, míg a' lé - lek Ben-nem szol-gál és az ha - lál Vég - té - re le - nem ka - szál.

35.

Mérsékeltten.

A-zért ad-tam egy pol-tu - rát. Hogy fúj-ja meg kend a' du - dát ;
 Majd meg já - rom a' ko-tyo - gót, Ösz - ve tö - röm a' sar-kan-tyút.
 Sze - re - tőm ö - lé - be me-gyek, Hogy vi - lág kö - ze - pin le-gyek.
 Hihetőleg a kurucz korból való.

36.

Lépésben.

Ne a - ludj im - már drá - ga lé - lek, Meg - ta-lál-tad pá - ro - dat ;
 Sze-re - tem szi-ved, né - ked é - lek, Nem ki - vá - nom ká - ro - dat.
 I - za - tés (!) itt van, itt ró - zsá - ja fá - ja ; te - kint - se kin - ese,
 bi - lin - ese; nin - esen zár, nem lesz kár ; Ö - le - lö kar - ja ké - szen vár.
 Megvan a sárospataki Érzékeny és Vig Dalok Gyűjtem. (I. 57. II. 83.)

37.

Mérsékeltten.

Mely ke - ser-ves kín a - zért gyöt - rőd - ni, Sü - rü si - ral -
 mak közt e - mész - tőd - ni, Ki - nek szi - ve tit - kát nem tud - ha - tod,
 És még hó - do - lá - sát sem vár - ha - tod.

38.

Mérsékeltten.

É - lek e vi - lá - gon, mint kis ma - dár az á - gon ré - gi sza - bad -

ság-ban. Sor-so-mon ö-rü-lök, és csak-nem nya - kig ü-lök
 min-den bol-dog - ság-ban. Nem jött ked-ve-re gond, bú - bá - nat
 szí - vem - re, Si - ra - lom sze - mem - re.

39.

Élénken.

E-szem szá-ját a fat-tyá - nak, Min-dent meg-mond az any - já - nak.
 De ki - te - ke - rem a nya - kát, Hogy ne szop - ja az a - ja - kát.

40.

Léptetve. (Mars.)

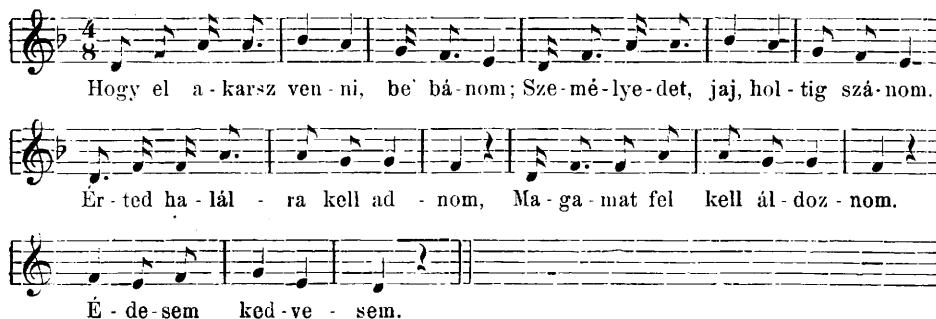
Sült ke - nye - ret, nem e - ge - ret, Söt cső - rö - gő va - sas
 tár - sze - ke - ret Ér - de - mel az, a ki sze - ret, esap - ván ke - zet
 És te - nye - ret, A rom - bo - ló bu - ja el - len - ség kö -
 zül le - vág - ni száz - e - ze - ret.

41.

Léptetve.

Ist dass nicht ein rech-ter Schmerz, Wenn der Ka - ter in der März
 Ru-fet sei - ne Frau, Frau, Frau, Von den Dach he - run-ter springt
 Und ein schön-es Lied-lein singt: Miau. miau, miau.
 A gyűjtemény egyetlen német dala.

42.

Lassacsán.

Hogy el a-karsz ven-ni, be' bá-nom; Sze-mé-lye-det, jaj, hol-tig szá-nom.

Ér-ted ha-lál-ra kell ad-nom, Ma-ga-mat fel kell ál-do-z-nom.

É-de-sem ked-ve-sem.

43.

Kissé húzva, szabadon.

Ki-len-czet ü-tött már az ó-ra em-ber hall-gass i-lyen szó-ra.

Gaz-da vi-gyáz-zon há-zá-ra, Cse-léd-jé-re gyer-tyá-já-ra,

Hogy tűz ne lé-gyen ká-rá-ra, Mely-től ó-rizz e-gek U-ra.

rit.

Ki-len-czet ü-tött már az ó-ra.

Megvan a sárospataki Érzékeny és Vig Dalok közt. (I. 158. II. 147.) és Dávidné Solt. 112. sz. — Azt hisszük, valami falusi bakter nótája lehetett. Első sora megvan az Arany—Gyulai. II. 101. l.

44.

Lassacsán.

Nincs sze-re-tóm, el-ha-gyott, Meg-ve-tett az át-ko-zott.

O-da van é-kes-sé-gem, Min-den gyö-nyö-rű-sé-gem.

Jaj már né-kem, mit esi-nál-jak? Ár-va va-gyok, ki-vel hál-jak?

45.

Lassacskán.

Mit csi-nál-jak sze-ren-csét-len bol-dog-ta-lan fe-jem-mel;
 Hol ta-lál-jam or-vos-sá-gát, fel nem ér-em e-szem-mel.
 Óh ir-gal-mat-lan Pár-kák hol vagy-tok Vaj-jon ily so-
 ká mit mu-la-toz-tok. Nem tűr-he-tem már gyöt-rel-mi-met,
 Vé-gez-zé-tek él-te-met.

Nem népi eredetű.

A 46-ik a már említett 28. sz. hatása alatt keletkezhetett; de csak népies és nem népi eredetű.

Van még a kötet 90 - 91. lapjain 3 dal. Az egyik minden valószínűség szerint II. Józsefnek szól: „A mi császáruk, ki kegyelmes, hosszú időket érjen“ stb. Tehát nem népi. A másodiknak csak az első sora van meg: „Mire bánkódol óh te szívem?“ A 3-ik katonadal:

Trombitákat harsogtatnak,
 Mars vitézek mars!
 Már társink paripákat ugratnak,
 Lóra vitézek frissen mars.
 Ámbátor sok sebeket vegyen is testiink, meg ne forduljunk,
 Míg fel bírjuk két kezeinket, tsak pardont ne kolduljunk.
 Oh melly iszonyú visítás,
 Melly nagy ördögi kiáltás!
 Mint a szélvész hull a mennykő,
 Jaj melly nagy ropogással jó!
 Segíts uram, mert lelke rémül.
 Testem pozdorjává léssz,
 De kinek segedelme te vagy,
 Sok ezer fegyver közt el — nem vész.

E kötet tartalma az említett dalokon kívül: temetési, vasárnapi, ünnepi, vizsgai énekek, halotti versek, iskolai színjátékok, diák nóták, régi orvosságok.

A dallamokat *Járdánházy János* kótázta le, ki 1788-ban és 1789-ben cantus praeses (énekkari elnök), majd 1790-ben főiskolai senior volt. A kóták 7-es, 8-as és 9-es vonalsorra vannak írva. A tenor szólama egész és fel hangjegyekkel; a basszusé ponttal és vonásos ponttal, a discanté *x*-el, az altusé függélyes vonallal, a concantusé *c*-vel van jelölve.

Kacsóh Pongrácz ítélete az, hogy „igazi magyar népdal-típust a kurucz nóták mutatják“ (Magyar Figyelő 1911. 19. sz. 83. l.) s szerinte az „Akadémiára és a Zeneakadémiára vár a hálás feladat, hogy a pataki codexben foglalt összes kincseket hozzáférhetővé tegye minden magyar zenésznek és poétának“ (19. sz. 83. l.) Különösen is ajánlotta a mielőbbi kiadást az a körülmény, hogy a XVIII-ik század második feléből való népdalok dallamairól eddig semmi biztosat nem tudunk (Kacsóh: U. o. 17. sz. 391. lap), mert sem az urak, sem a nép, sem a cigány nem kótáztak. De ajánlotta a kiadást az is, hogy e kéziratos kötet, Kacsóh szerint, hivatva van betölteni a magyar zenetörténelemnek azt a nagy hézagát, mely a kuruczvilág és az újra-ébredés korszaka közt a zenetörténelmi kutatásnak mindeddig útjába állott.

Végül megjegyzem, hogy e melódiarium összes itt közölt dallamait *Hodossy Béla* sárospataki állami tanító-intézeti igazgató fejtette meg.

Harsányi István.

IRODALOM.

Néprajzi könyvészet 1911-ről.

(Befejező közlemény.)

Kühnau, Richard. Schlesische Sagen. II. Elben-, Dämonen- und Teufelsagen. (Schlesiens volkstümliche Überlieferungen. IV. Bd.) Leipzig, B. G. Teubner, 1911. (8-r. XXXII, 745 l.) 10 M. — *Ism. Liter. Zentr. Bl.* 46. sz.

Lanz-Liebenfels, J. Urheimat und Urgeschichte der Blonden heroischer Rasse. (Ostara. 50.) Wien, F. Schalk. (8-r. 16 l.) 40 fillér.

Lazár, Victor. Die Südrumänen der Türkei und der angrenzenden Länder. Beitrag zur Ethnographie der Balkanhalbinsel. Bukarest, Jonescu. (8-r. 344 l.) — *Ism. Weigand G. Lit. Zentr. Bl.* 44. sz.

Leibrock, Gust. Ad. Sagen des Harzes. Quedlinburg, H. Schwanecke. (8-r. II, 152 l.) 1 M. 50.

Leskien, A. Zur Wanderung von Volksliedern. (Berichte ü. d. Verhandl. d. k. Sächs. Ges. d. Wiss. Phil. Kl. 63. Bd. 8. Hft.)

Levy, Paul. Geschichte des Begriffes Volkslied. (Acta Germanica. VII, 3. Hft.) Berlin, Mayer u. Müller, 1911. (8-r. 204 l.) 8 M.

Lewalter, Johann. Deutsches Kinderlied und Kinderspiel. In Kassel aus Kindermund in Wort und Weise gesammelt. Abhandlung und Anmerkungen von Dr. Georg Schläger. Kassel, K. Vietor, 1911. (8-r. 48 l.) 75 pf.

Levy, Dr. Mor. Die Sephardim in Bosnien. 1911. — *Ism. Tausk. H. Pester Lloyd* 179. sz.

Leyen, Friedrich. v. der. Das Märchen. Ein Versuch. (Wissenschaft und Bildung. 96.) Leipzig, Quelle und Meyer, 1911. (8-r. 154 l.) 1 M. — *Ism. jpa. Národopisny Veštník* 181—184 l.

Lietzmann, Hans. Byzantinische Legenden. Jena, Diederichs. (8-r. 101 l.) 5 M.

Lubbock, Sir J. (Lord Avebury). Marriage, totemism and religion; an answer to critics. N. York, Longmans. (8-r. IX, 243 l.) \$ 1.25.

Lucerna, Camilla. Fischfang und Fischergespräche. Studienblatt zur altkroatischen Literaturgeschichte. (Adria. III. 6.)

Luft, G. Russischer Fabelschatz. Leipzig, E. Wigand. (8-r. VIII, 215 l.) 2 M.

- Lütjens, August.* Der Zwerg in der deutschen Heldendichtung des Mittelalters. (Germanistische Abhandlungen. 38. Hft.) Breslau, Marcus, 1911. (8-r. XII, 120 l.) 4 M.
- Menghin, Dr. Osco.* Haus schmuck, Kreuze und Bildstöcke im Mittelgebirge von Tisens (Südtirol). Wien, Gerold, 1911. (8-r. 31 l.) 2 M.
- Meringer, Rudolf.* Beitrag zur Geschichte der Öfen. Wörter u. Sachen. III. 137—186 l.
- Meyer, Dr. A.* Entstehung und Entwicklung des Weihnachtsfestes. Zürich. Gebr. Lehmann & Co. (8-r. 39 l.) 70 pf.
- Morselli, Enrico.* Ethnologia et Ethnografia. Firenze, 1911. (8-r.)
- Müller, Dr. Wilhelm.* Japanisches Mädchen- und Knabenfest. Ztschr. f. Ethnol. 568—580. l.
- Munkácsi, Bernhard.* Der „skytische“ Name der Tanais. Keleti Szemle 194. l.
- Muth, Georg Friedrich.* Stielprinzipien der primitiven Tierornamentik bei Chinesen und Germanen. (Beiträge zur Kultur- und Universalgeschichte. 15. Hft.) Leipzig, R. Voigtländer, 1911. (8-r. IX, 122, 128 l.) 10 M.
- Nasreddin, der Hodscha.* Türkische, arabische, berber., maltes., sizilianische, kalabrische, kroatische, serbische und griechische Märlein und Schwänke. Gesammelt und herausgegeben von Albert Wesselski. 2 Bde. Weimar. A. Duncker. (8-r. LII, 284; VIII, 266 l.) 28 M.
- Nordin, Hjalmar J.* Die eheliche Ethik der Juden zur Zeit Jesu. Beitrag zur zeitgeschichtl. Beleuchtung der Aussprüche des Neuen Testaments in sexuellen Fragen. Nach der schwed. Handschrift verdeutscht von W. A. Kastner und Gustav Lewié. — Das Geschlechtsleben des deutschen Volkes in der Gegenwart. Folkloristische Studien und Erhebungen von Otto Stückrath, Friedrich Erich Schnabel, Hugo E. Luedecke, Hellmut, Alengo, Braunhard, Schweigemann und Friedrich S. Krauss. (Beiwerke zum Studium der Anthropophyteia. IV. Bd.) Leipzig, (8-r. XII, 332 l.) 30 M.
- Norlind, Tobias.* Studier i svensk folklore. Lund, Gleerup. (XXVI, 432, 16 l.)
- Oppeln-Bronkowski, Ferd. v.* Deutsche Kriegs- und Soldatenlieder. Volks- und Kunstgesang. (1500—1900.) Ausgewählt München, M. Mörike. (8-r. 322 l.) 2 M.
- Ostwald, Hans.* Erotische Volkslieder aus Deutschland. Berlin, E. Frowein. (8-r. 130 l.) 10 M.
- Philippsen, H.* Sagen und Sagenhaftes der Insel Föhr. Garding, H. Lühr u. Direks. (8-r. 83 l.) 1 M.
- Pitré, G.* Per la inaugurazione del corso di demopsichologia nella r. università di Palermo, Prelezione. Palermo. (4-r. 23 l.)
- Ploss, Dr. Heinrich.* Das Kind in Brauch und Sitte der Völker. 3. umgearbeitete und stark vermehrte Auflage. Herausg. v. Dr. B. Renz. Leipzig, Th. Grieben, 1911. (8-r.)
- Pohlmann, Alfred.* Altmärkische Hausinschriften. Ein Beitrag zur altmärk. Kulturgeschichte. Stendal, E. Schulze, 1911. (8-r. 25 l.) 60 pf.
- Proben der Kumükischen Volksdichtung. Gesammelt und übersetzt von Julius Németh. Keleti Szemle 274—308 l.
- Proft, Klemens.* Gunnlaugssaga Ormstungu. (Die Sage von Gunnlaug Schlangenzunge.) (Cilli-i áll. gimn értes. 1—11 l.)
- Ranke, Friedrich.* Der Erlöser in der Wiege. Ein Beitrag zur deutschen Volkssagenforschung. München. C. H. Beck, 1911. (8-r. V, 78 l.) 2 M 80. — Ism. jpa. Nádopisny Věstnik, 184 l.
- Reinhardt, Dr. Ludwig.* Kulturgeschichte der Nutztiere. (Die Erde und die Kultur. 3 Bd.) München, E. Reinhardt. (8-r. VIII, 760 l.) 12 M.
- Reitzenstein, Ferd. Frh. v.* Liebe und Ehe im europäischen Altertum. 2. Aufl. Stuttgart, Franck. (8-r. 109 l.) 1 M.
- Reitzenstein, Ferd. Frh. v.* Liebe und Ehe im alten Orient. 6 Aufl. Stuttgart, Franckh. (8-r. 187 l.) 2 M.
- Reitzenstein, Ferd. Frh. v.* Liebe und Ehe in Ostasien und bei den Kulturvölkern Altamerikas. 3. Aufl. Stuttgart. Franckh. (8-r. 108 l.) 1 M.

- Reitzenstein, Ferd. Frh. v.* Urgeschichte der Ehe. Ihre Bildung und ihr Entwicklungsgang. 8. Aufl. Stuttgart, Franckh. (8-r. 115 l.) 1 M.
- Report, First annual - , Canadian Folk-Lore-Society. Toronto, 1911. (8-r.)
- Rivière, Émile.* Folklore. Le grattage de pierres, mégalithes préhistoriques et tombeaux, légendes et superstitions. Le Mans, 1911. (8-r. 8 l.) — (Megjelent a VI. Congrès préhistor. de France.)
- Rosberg, J. E.* Lappi. Kirjoittanut. Helsinki, 1911. (8-r.) 6 M.
- Roese, Dr. Eduard.* Lebende Spinnstubenlieder. Nach Wort und Weise aus Volksmund im ländl. Ostpreussen aufgezeichnet und erläutert. Nebst einigen Liedern aus dem hannoverschen Heidelande. Berlin. (8-r. VI, 264 l.) 4 M.
- Rosenberg, Adolf.* Geschichte des Kostüms. 15. Lfg. Berlin. 6 M.
- Ruland, Wilhelm.* Rheinisches Sagenbuch. 9–14. Auflage. Köln, Hoursch und Bechstedt. (8-r. VIII, 452 l.) 2 M 50.
- Salten, Alfred. v.* Heilwirkung und Aberglauben. Ein kulturgeschichtliche Überblick. Leipzig, Verlags-Buchh. 1911. (8-r. 19 l.) 40 f.
- Samter, Ernst.* Geburt, Hochzeit und Tod. Beiträge zur vergleichenden Volkskunde. Leipzig, Berlin, B. G. Teubner. (8-r. 222 l.) 7 K 20 f. — Ism. Bouchal L. Mitteil. d. Anthropol. Ver. Wien. 41 Bd. 165 l.
- Sartori, Paul.* Sitte und Brauch. 2. Teil: Leben und Arbeit daheim und draussen. (Handbücher zur Volkskunde. VI. Bd.) Leipzig, W. Heims. (8-r. VIII, 209 l.) 2 M.
- Scherman, L.* Völkerkundliche Notizen aus Oberbirma. I. Die Maring. (Sitzungsberichte d. kgl. bay. Akad. d. Wiss. 1911. 9. Abhandl.) München. (8-r.) — Ism. Liter. Zentr. Bl. 50. sz.
- Schierghoffer, Georg.* Der Oster- oder Georgritt in Traunstein. Eine volkswkundliche Skizze. Traunstein. M. Endler, 1911. (8-r. 16 l.) 30 pf.
- Schirmeisen, Karl.* Buchstabenschrift, Lautwandel. Göttersage und Zeitrechnung. (Mannus 51. Bd.)
- Schrader, O.* Die Indogermanen. Leipzig, Quelle und Meyer. (8-r.)
- Schüller, Thomas.* Sagen aus Mähren. Brünn, C. Winiker. (8-r. III, 220 l.) 2 M 40.
- Scott Ellist, G. F.* A primitiv ember hajdan és most. A kezdetleges ember élete, szokásai, foglalatossága, nyelve, hite, művészete, mesterségei, kalandjai, játéka stb. Angolból fordította Schöpffin Aladár. Budapest, Franklin-T. (8-r. 392 l.) 8 K. — Ism. S. F. Nemz. Nénevelés 360 l. — Uránia 477 l.
- Seefried-Gulgowski, Ernst.* Kaschubische Hausindustrie. Berlin. (8-r. IV, 36 l.) 1 M.
- Schigmann, C. G. & Brenda Z.* The Veddas. With a chapter by C. S. Myers and an appendix by A. Mendis Gunasekara. Cambridge, Univ. Press. (8-r. XX, 463 l.) — Ism. Feist Zsigmond, Liter. Zentr. Bl. 45. sz.
- Sjuts, Dr. Hans.* Jenseitsmotive im deutschen Volksmärchen. 1911.
- Smolle, Dr. Leo.* Sagenbuch aus Österreich und Ungarn. Sagen und Volksmärchen aus den einzelnen Kronländern und aus den Ländern der ungarischen Krone. Stuttgart, Levy und Müller. (8-r. XII, 217 l.) 4 M.
- Speck, Frank G.* Ceremonial songs of the Creek and Yuchi indians with music transcribed by Jacob D. Saphir. Philadelphia, 1911. (8-r.)
- Spieß, Karl. v.* Der Mythos als Grundlage der Bauernkunst. (Progr. d. k. k. Gymn., Wiener-Neustadt. 28 l.)
- Spieß, Karl.* Die deutschen Volkstrachten. Leipzig, Teubner, 1911. (8-r. VI, 178 l.) 1 M 25.
- Strejček, Ferdinand.* Výbor z českoslovanské epiky lidové. Praha, F. Topič, 1911. (8-r.)
- Şuteü, Traian.* Părelile Dlui Dim. Draghicescu, despre caracterul sufletului românesc în trecut şi prezent. Foaia Şcolast. 6. sz.
- Tobler, O.* Die Epiphanie der Seele in deutscher Volkssage. Kiel, 1911. (8-r. 101 l.) Diss.
- Torday, E. et Joyce, T. A. M. A.* Notes ethnographiques sur les peuples communément appelés Bakuba. — Les Bushongo. (Annales du Musée der Congo Belge.) 1911. (4-r. 290+29 l.)

Ujlaki Samu dr. Indiai bűvészet. Szilágyi István-kör Évkönyve V. 67—72. l.

Unwerth, Wolf. v. Untersuchungen über Totenkult und Odininverehrung bei Nordgermanen und Lappen mit Excursen zur altnordischen Literaturgeschichte. (Germanistische Abhandlungen. 37. Hft.) Breslau, Marcus. (8-r. XII, 178 l.) 6 M. — lsm. bk. Liter. Zentr. Bl. 44. sz.

Vogelsang, N. Holländische Möbel in niederländischen Museum zu Amsterdam. Amsterdam. Schetema & Holkema. (2-r. 4, 48, 8 lev.) 60 fl.

Wagenfeld, Karl. Volksmund. Plattdeutsche Sprichwörter und Redensarten des Münsterlandes in ihrer Anwendung. Essen, Fredebeul u. Koenen. (8-r. 140 l.) 1 M 20.

Walther, Dr. Franz. Aberglaube und Seelsorge mit besonderer Berücksichtigung des Hypnotismus und Spiritismus. 4—6. Tausend 2. erweiterte Auflage. (Seelsorger-Praxis 10—11.) Paderborn, Schöningh. (8-r. VIII, 500 l.) 2 M 60.

Weinreich, Otto. Der Trug des Nektanebos. Wandlungen eines Novellenstoffes. Leipzig, Berlin. (8-r. X, 164 l.)

Weissenberg, Dr. S. Beiträge zur Sprichwörterforschung. Sprichwörter und Redensarten russischer Juden. (8-r. 2 l.)

Weitland, E. Volkstümliche Brauche und Spiele der Prignitz. Pritzwalk, Dr. A. Tienken. (8-r. 20 l.) 10 pf.

Wenzig, Josef. Westslawischer Märchenschatz. Ein Charakterbild der Böhmen, Mährer und Slowaken in ihren Märchen, Sagen, Geschichten, Volksgesängen und Sprichwörtern. Deutsch bearbeitet. Prag, Taussig u. Taussig. (8-r. XVIII, XVI, 320 l.) 6 M. (Anastatischer Neudruck.)

Weyh, Wilhelm. Die syrische Kosmas und Damian-Legende. (Schweinfurthi gymn. progr. 25 l.)

Wirth, Dr. H. F. Der Untergang des niederländischen Volksliedes. Haag. M. Nijhoff 1911. (8-r. XVI, 357 l.) 8 M 50.

Wisser, W. Wie das Volk erzählt. (Quickborn, IV.)

Wittich, E. Blicke in das Leben der Zigeuner. Von einem Zigeuner. (Hefte für Zigeunerkunde, 2.) Striggau, Huss. (8-r. 39 l.) 40 f.

Wundt, Wilhelm. Probleme der Völkerpsychologie. Leipzig, E. Wiegandt. (8-r.)

Zimmer, H. Der kulturgeschichtliche Hintergrund in den Erzählungen der alten irischen Heldensage. Berlin, G. Reimer, 1911. (8-r. 174—227 l.) 2 M.

Összeállította: *Hellebrant Árpád.*

NÉPRAJZI HIREK.

Gyűjtőszövetségek szervezése Szegeden, Kecskeméten, Kisújszálláson, Nagyszalontán, Gyulán és Kassán. A Folklore Fellows magyar osztálya eddig az iskolai évek záródásai előtt, tehát a nyári szünetet megelőzőleg szervezte vidéki gyűjtőszövetségeit. E gyakorlattól eltérőleg a F. F. magyar osztálya öt vidéki városunkban az idei karácsonyi és újévi ünnepkör előtt szintén szervezett hat fontos szövetséget. A sárospataki és egri eredmények rendkívüli gazdagsága ugyanis nem volt egyenletes. A szövetség szolgálatában álló gyűjtők gyűjteményei lépten-nyomon elárulták, hogy a gazdag eredmény nyáron, a nagy nyári szünidő alatt halmozódott fel. A gyűjtők nem figyelték meg a téli szokásokat, nem hallgatták a mesélőket és nem figyelték meg a néphit körébe tartozó babonás hiedelmeket és cselekményeket. Mivel a népéletbe elmerülő gyűjtőt pályakérdésekkel irányítani nehezen s a gyűjtés előnyére pedig egyáltalán nem lehet: az országos gyűjtés intézője most a téli évszakban vette igénybe a F. F. magyar osztályának és Társaságunknak hathatós támogatását. Így jött aztán létre decz.

13-án a *szegedi*, decz. 14-én pedig a *kecskeméti* vándorgyűlés, melynek jegyzőkönyvét a köv. füzet társulati ügyei közt találja meg az érdeklődő. E két sikerült gyűlés után dr. *Sebestyén Gy.* a F. F. magyarországi elnöke maga kelt útra és szervezte a *kisujszállási*, *nagyszalontai* és *gyulai* gimnáziumok gyűjtőszövetségeit. Tájékoztató beszédjei után az intézetek igazgatói lelkesítő szavak kíséretében hirdették ki a fővárosi pályakérdéseket, melyeket a nagyszalonti ref. főgimnázium igen jelentékeny helybeli jutalomdíjak kitűzésével tett súlyosabbá. Ugyanitt megemlítjük, hogy a premontreiek *kassai* főgimnáziuma dr. *Sebestyén Gyulának* előző évi ottani buzdító beszédére támaszkodva, utóbb a maga kebelében szintén szervezett egy ifjúsági gyűjtőszövetséget, a melyhez értesülésünk szerint már az ottani kath. tanítóképző-intézet is csatlakozott.

Herman Ottó és Sebestyén Gyula a helsingforszi Finnugor Társaságban. Annak jeléül, hogy északi rokonaink élénk figyelemmel kísérik a magyarországi folklorisztikai mozgalmakat, társaságunk egyik alelnökét s a F. F. magyarországi elnökét az országos gyűjtés nagy munkájának megindítása alkalmából a *Suomalais-ugrilainen Seura* Castrén születésének évszázados ünnepén levelező tagjává választotta. Ugyanezen ünnep tüntette ki a magyar néprajzi tudomány ősz atyamesterét, *Herman Ottót* is azzal, hogy a finn tudós társaságba tiszteleti taggá megválasztotta.

Bán Aladár a Finn Irodalmi Társaságban. Finnország legrégebb és legtekintélyesebb irodalmi társasága, a *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* társaságunk titkárát s a F. F. magyarországi titkárát levelező tagjává választotta. E súlyos elismerés azt a jeles finn fordítót jutalmazta meg, a kit nagy nyelvi és folklorisztikai ismerete képesítette arra, hogy itthon a finn Kanteletar-nak, az észt Kalevipoeg-nak, a finn költőknek, prózaíróknak és tudósoknak egyaránt kitünő tolmácsolója legyen.

Az országos gyűjtés „Tájékoztató“ ez. füzetének első tízezer példánya. Mivel a gyűjtőszövetségek szervezése alkalmával minden érdeklődő kap egy *Tájékoztatót* s ezenkívül minden levélben jelentkezőnek is ingyen és bérmentve megküldetik, a népszerű füzet immár megérte 11-ik kiadását, vagyis forgalomba került már 10,000 példánya. Mindenesetre tekintélyes szám, ha meggondoljuk, hogy a vállalt nagy feladat teljesítésének még csak az elején vagyunk.

A jövő évi IV. vándorgyűlés. Több vidéki városunk érdeklődött az iránt, hogy Társaságunk jövő évi vándorgyűléseit hol szándékoznak megtartani. Sorrendben haladva, a F. F. magyar osztálya Erdélyben szándékozik több gyűjtőszövetséget szervezni. Lehet, hogy ezzel kapcsolatban Társaságunk szintén tart egy erdélyi gyűlést; de ezt megelőzőleg eleget kell tenni ama kötelezettségének is, mely az idei és tavalyi előmunkálatok révén már *Pécshez* fűzi. Előre látható tehát, hogy a nyári szünet előtt Társaságunk ezt a folklorisztikailag és ethnographiailag egyaránt igen jelentékeny dunántúli várost fogja meglátogatni.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1913 október 29-én d. u. 5 órakor a Magy. Tud. Akadémia felolvasó termében tartott nyilvános felolvasó és zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: *Szalay Imre* báró elnök, *Sebestyén Gy.* alelnök, *Solymossy S.* főtitkár, *Bán A.* titkár, *K. Dancs Á.* pénztáros, *Máder B.* ellenőr; *Beluleszkó S.*, *Erdélyi L.*, *Ernyey J.*, *Heller B.*, *Huszka J.*, *Mészáros Gy.* *Spitzer M.*, *Tolnai V.*, *Vessényi Gy.* vál. tagok; *Birkás G.*, *Brenndörfer J.*, *Gragger R.*, *Roheim G.* r. tagok és számos vendég.

I. A felolvasó ülés tárgyai voltak: a) Heller Bernát: Eötvös s a népköltés és a néprajz; b) Solymossy Sándor: Toldi és Parzival.

II. Midőn az elnök a nyári szünet után először üdvözlö a választmányt, egyúttal szomorú kötelességet teljesít: Társaságunknak két nagy veszteségéről emlékeztet meg. Az egyik világhírű tiszteleti tagunk: *Vámbéry* Ármin elhalálása, azé a fényes szellemé, ki a magyar nemzet bölcsőjének keresésére keletre indult s fáradságos vándorlásai árán Közép-Ázsia több országát először ismertette meg a tudományos világgal. A feltárt ismeretek oly kiváló tényezővé avatták, hogy nemcsak a tudomány, hanem a nemzetközi politika is hasznát vette tapasztalatainak. — Másik veszteségünk *Kada* Elek kecskeméti polgármester, vidéki választmányi tagunk, ki a közművelődés útjára lépett alföldi magyar embernek valóságos típusa volt. Mélyen áthatotta az a tudat, hogy a magyarságnak a művelődés nemzetközi országútján is meg kell őrzenie faj és nemzeti jellegét. Ez tette őt néprajzi kutatóvá és a kecskeméti múzeum néprajzi osztályának megalapítójává. E kegyeletes szavak elhangzása után a választmány határozatilag kimondja, hogy elhunyt két jelesünk emlékét jegyzőkönyvileg örökítjük meg s a gyászoló özvegyekhez részvét-íratot intézünk.

Az elnök jelenti, hogy a nyári szünet miatt még nem köszönhattük a Nemzeti Kaszinónak 500 K segélyét, mely dr. Mészáros Gyulának ázsiai tanulmányútjára juttatott. A választmány az elnök indítványára jkőnyvi köszönetet szavaz az adományért.

A *titkár* felolvassa a múlt ülés jegyzőkönyvét, mely hitelesített; ezután jelenti, hogy Társaságunk képviselőjében résztvevő Kunz Irén úrhölgynek október hóban tartott előadásán, mely a kínai nép életéről és szokásairól szólt.

A *főtítkár* jelenti, hogy Társaságunk a M. Földrajzi Társaság aradi vándorgyűlésén, továbbá Múzeumok és könyvtárak orsz. Szövetségének soproni gyűlésén képviseltette magát. Ez utóbbi gyűlésen Sebestyén Gyula alelnökünk indítványára elhatározott, hogy a népköltési gyűjteményeket, elsősorban a Kisfaludy-Társaság kiadványait és Társaságunk folyóiratát a vidéki könyvtárak számára be fogják szerezni. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Ö nagymélt. tantervi reform-munkálatai alkalmával elnökségünk felterjesztést intézett a minisztériumhoz a néprajz figyelembevételére érdekében. (Tudomásul szolgál.)

Sebestyén Gy. indítványára a választmány elhatározza, hogy Babinger Ferenc német tudós folyóiratunkban megjelent cikke különnyomatának költségét pénztárunkból folyósítjuk. — Az alelnök ezután azt a szomorú hírt jelenti, hogy Solymossy S. főtítkárunk megváltozott tanári viszonyai miatt benyújtja lemondását. Kéri, hogy főtítkárunk, ki oly buzgón és sikeresen töltötte he tisztét, tegyen még egy kísérletet azon iskolai akadályok elhárítására, melyek lehetetlenné tennék a közügyet érintő, fontos állásának betöltését. E jelentés után a választmány az elnöknek és Heller Bernátnak hozzászólása után akként határoz, hogy kísérletet fog tenni az illető tanintézet igazgatóságánál, az említett akadályok megszüntetésére.

A *penztáros* jelenti hogy pénzmaradványunk a) a kézi pénztárban 170.52 K, b) postakártyákban 2416.38 K, c) a leszámítoló bankban 2428 K, összesen 5014.90 K. Alapító tagok lettek dr. *Solymossy* Sándor főtítkár és dr. *Solymossy* Sándorné úrnő. Új tagokul megválasztatnak: *Horváth* Gyula (aj. Schmidt Tibolt), dr. *Kohányi* Menyhért (aj. Gálos Rezső), *Kovall* Emil (aj. Ernyei I.), *Soós* Kálmán (aj. dr. Szakáts Péter), *Stereula* Jenő (aj. Semayer V.), *Szinkovich* Jenő (aj. Schmidt T.). Új-előfizetők: a debreczeni ref. tanítói könyvtár, a kolozsvári tanítóképző önképző köre, *Magyar* Adorján, *Móra* István, *Thury* Etele.

Báró Szalay Imre s. k., *Bán* Aladár s. k. titkár. Hitelesítik: *Erdélyi* Lajos s. k., *Versényi* György s. k.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TAGJEGYZÉKE AZ 1913. ÉV VÉGÉN.

Tiszteletbeli tagok:

<p>Andrian-Werburg Ferdinánd báró, Alt-Aussee.
† Bastian Adolf.
Beöthy Zsolt dr., Bpest, VII., Erzsébet-körút 9.
Bíró Lajos, Bpest, IX., Kálvin-tér 7.
5 Bolte, Johannes, Berlin.
† Csáky Albin gróf, v. b. t. t., Bpest, VI., Andrassy-út 114.
† Gyulai Pál.
Herrmann Antal dr., Bpest, I., Györi-út 13.
Herman Ottó, II., Debrői-út 13—15.
10 + Jókai Mór dr.</p> | <p>Keller Ottó, Stuttgart, Reinsburgstrasse 38.
Lenz Oszkár dr., Baden-Sooss bei Wien.
Lóczy Lajos dr., Budapest, VII., Stefánia-út 14.
Munkácsi Bernát dr., tanfelügyelő, Bpest, VI., Szondi-u. 9.
15 Radloff Vilmos, Szentpétevá.†
† Tomasehek Vilmos.
† Virchow Rudolf.
† Vámbéri Ármin, Bpest, V., Fer. József-rakpart 24.
Wlassics Gyula dr., v. b. t. t., Bpest, VIII., Eszterházy-u. 24.
20 † Zichy Jenő gróf.</p> |
|---|---|

Külső tagok:

<p>Antti Aarne, Helsingfors.
Aspelin J. Reinhold, Helsingfors.
Bolte János, Berlin.
Bruun Dániel, Hellerup.
5 Heikel O. Aksel, Helsingfors.
Kallas Oszkár, Jurjev (Livland)
Katanoff Miklós, Kazan.
Krohn Károly, Helsingfors.
Krausz Fr. S. dr., író, Bécs, VII., Neustiftgasse 12.
10 Miletic Ljubomir, Sophia.</p> | <p>Paasonen Henrik, Helsingfors.
Ryberg Károly, Kopenhága.
Schuchardt Hugó, Grätz.
Schwindt Tivadar, Helsingfors.
15 Setälä Emil, Helsingfors.
Šišmanov Iván, Sophia.
Sirelius Uno, Helsingfors.
Wichman Yrjö, Helsingfors.
Wiklund K. B., egyet. tanár, Upsala.</p> |
|---|--|

Alapító tagok, rendes tagok és előfizetők:¹

<p>Ábrahám Margit, áll. polg. isk. tanítónő, Nagyenyed.
Abrudbányai állami elemi iskola, Alsó-fehér m.
Ács Lipót, tanár, Bpest, VI., Városliget, Néprajzi Múzeum.
Ágai Adolf dr., szerkesztő, Bpest, Athenaeum.
5 Ágner Lajos dr., tanár, Budapest, I., Bors-u. 10.
Akurátni József, polgári iskolai tanár, Berettyóújfalú.
Alapy Gyula, megyei főlevéltáros, Komárom.
Áldásy Antal dr., egyetemi tanár, Bpest, I., Krisztina-körút 123.
Alexander Bernát dr., egyetemi tanár, Bpest, IV., Ferencz József-rakpart 27.
10 Alexies György dr., tanár, Bpest, VIII., Eszterházy-u. 1/b. Vál. tag.</p> | <p>Almásy György dr., földbirtokos, Pozsony, Mihálykapu u. 7. Vál. tag.
Alsó-kubini áll. el. isk., Árva m.
Alsó-szováti áll. el. isk., Kolozs m.
Ambrus Antal, áll. tanító, Kudsir, Hunyad m.
15 Angyal Dezső, kir. tan., igazgató, Bpest, I., Ménesi-u. 45.
Antal Géza dr., ev. ref. theol. tanár, Pápa.
Antal Gyula, gyógyszerész, Siklós.
Apponyi Sándor gr., Lengyel, Tolna m.
Aradi áll. tanítóképző.
20 Aradi áll. főreáliskola.
Aradi gimnáziumi tanári könyvtár.
Aradi Kölcsey-Egyesület.
Arad szah. kir. város közönsége a. t.
(100 kor.)
Aranyosmaróthi áll. el. isk., Bars m.
25 Ármos Jenő, gazd. egyes. titkár, Szekesfehérvár.</p> |
|---|--|

¹ Az alapító tagok nevét kövér betűkkel jelöltük meg.

- Árvai Ignác, tanító, Bodrog, Somogy m.
Árvai közbirtokossági uradalom. Árva-Váralja a t. (100 kor.).
- Auer Róbert,** Bpest, V., Eötvös-tér 2. a. t. (100 kor.).
- Babics József, urad. igazgató, Zombolya, Torontál m.
- 30 **Bajai áll. tanítóképző.**
 Bács-Bodrog-vármegyei Történelmi Társulat, Zombor.
 Bácsfalvi áll. elemi isk., u. p. Türkös, Brassó m.
 Baksay Sándor, ev. ref. püspök, Kun-Szt.-Miklós, Pest. m.
 Balabán Imre, Bpest, I., Attila-u. 49.
- 35 **Balassa József dr., tanár, Bpest. Ferencz-József-rakpart 27. Vál. tag.**
 Balassagyarmati főgimn.
 Balásy Dénes, tanár, Bpest. VI. Gr. Zichy Jenő-u. 34., II. 21. **Vál. tag.**
 Balatonfüredi áll. polgári fiúiskola, Veszprém m.
 Balatoni Múzeum-Egyesület, Keszthely, Zala m.
- 40 Balázsfalvi gör. kath. főgimn.
Balla Sándor, Bpest., II., Mérleg-u. 13. II. a. t. (100 kor.).
 Ballagi Aladár dr., egyet. tanár, Bpest, IX., Kinizsy-u. 29.
 Ballai Károly, titkár, Bpest. VIII., Mária Terezia-tér 8-9.
 Balogh István, tanító, Dozmat u. p. Torony, Vas m.
- 45 **Balogh Dezső,** Balassagyarmat, Nógrád m.
 Bán Aladár dr., tanár, Budapest, VIII., Koszoru-u. 25. III. 25. **Titkár.**
 Bánffyhungyadi áll. elemi isk., Hunyad m.
 Banner Benedek, tanár, Békés.
 Bánpecsenyédi állami elemi iskola, u. p. Ribény, Trencsén m.
- 50 **Bánóczy József dr., egyetemi nyug. rdk. tanár, igazgató, Bpest, VIII., Rökk Szilárd-u. 26.**
 Barabás Samu, orsz. levéltárnok, Bpest, I., Vár, Orsz. levéltár. **Vál. tag.**
 Barátosi Balogh Benedek, sz.-föv. tanító, Budafok, Antal-u. 7. **Vál. tag.**
 Baross Péter, polg. isk. tanár, Korompa, Szepes m.
 Baróti Lajos dr., ny. főrealisk. tanár, Almádi, Veszprém m. **Vál. tag.**
- 55 **Barta Sándor dr., Bpest, IV., Reáltanoda-u. 5. a. t. (200 kor.).**
 Bartha Lajos, tanító, Zalatna.
 Bártfai áll. főgimnázium.
 Bartha József dr., főgimn. tanár, Bpest, IV., Molnár-u. 20.
 Bartók Béla, tanár, Budapest, VI., Liszt Ferencz-tér, Orsz. zeneakad. **Vál. tag.**
- 60 **Bartucz Lajos dr., egyet. tanárs., Bpest, VIII., Múzeum-körút 4.**
 Bábai Bay Sándor, nagybirt. belügym. titkár, Bpest, I. Krisztina-körút 161.
 Bárány Árpád, kir. tanf., Pancsova.
 Báthory Ferencz, tanár, Nagyvárad.
 Batty Zsigm. dr., m. nemz. múzeumi ör, Bpest, VIII., M. N. Múz. **Vál. tag.**
- 65 **Békefi Remig dr., zirczi eziszt.-r. apát, Zircz.**
 Békéscsabai fels. leányisk.
 Békés vármegye közműv. egyesülete, Gyula.
 Bellosics Bálint, tanár, Baja, Bács-Bodrog m. **Vál. tag.**
 Beluleszko Sándor dr., magy. nemz. múzeumi ör, Bpest, VII., Városliget, Néprajzi Múzeum. **Vál. tag.**
- 70 **Kisbatzoni Benedek Róza, áll. felsőbb leányisk. rendes tanár, Győr.**
 Benkóczy Emil, tanár, Eger, Deák-u. 10.
 Berczeller Imre dr., orvos, Bpest, IV., Deák-tér 1.
 Berczik Árpád, ny. min. tan., Bpest, VIII., Reviczky-u. 3.
 Beregszászi áll. el. isk., Bereg m.
- 75 **Beregszászi áll. gimn.**
 Beretzky Endre dr., orvos, X., Kőbánya.
 Berze Nagy János dr., kir. s. tanfelügyelő, Nagy-Ényed.
 Berzeviczy Albert dr., v. b. t. t., a m. tud. akadémia elnöke, Bpest, VII., Erzsébet-körút 9.
 Besztercezbánya sz. kir. város közkönyvt.
- 80 **Besztercezbányai kir. kath. főgimnázium.**
 Besztercezbányai áll. felsőbb leányiskola.
 Besztercezi állami elemi isk., Beszterce-Naszód m.
 Besztercezi polg. fiúisk., B.-Naszód m.
 Besztercezenaszód-várm. Általános Tanító-Egylet, Beszterce.
- 85 **Biju Demeter, joghallg., Karánsebes.**
 Bilkei áll. el. isk., Bereg m.
 Binder Jenő, főrealisk. tanár, Bpest, V., Markó-u. 20. **Vál. tag.**
 Birkás Géza dr., tanár, Bpest, I., Attila-u. 7.
 Bobál Samu ág. ev. lelkész, Egyházmáróth (Hont m.)
- 90 **Bodolai állami elemi iskola, Háromszék m.**
 Boér Jenőné dr. Undi Mariska, festőművész, Budapest, VIII., Kisfaludy-u. 28/a V. 3.
 Bogisich Mihály, püspök, Esztergom.
 Bokor Miksa, tanár, Bpest, VI., Andrassy-út 51. III. 28.
 Bonyhádi ev. főgimn.
- 95 **Borbély Sándor, igazg., Vác, Pest m.**
 † **Borovszky Samu dr., a t.**
 Borsodmiskolczi Múzeum, Miskolcz.
 Borszéki áll. el. isk., Csik m.
 Brádi g.-kel. román gimn., Hunyad m.
- 100 **Brán Lőrincz, g.-kath. lelk., Szamoszépplak, (u. p. Szamos-Udvarhely), Szilágy m.**
 † **Brankovics György, a t. (100 kor.).**
 Brassói áll. el. isk.
 Brassói áll. felső keresk. iskola.
 Brassói r. k. főgimn.
- 105 **Brassói Magyar Kaszinó.**
Brázay Zoltán, orsz. képv., Bpest, VI., Andrassy-út 31. a. t. (100 kor.).
 Brenndörfer János dr. tanár, Bpest, VII., István-út, áll. főgimn.
 Breznóbányai áll. el. isk., Zólyom m.
 Brigham Lujza, New-York U. S. A. Tifth Avenue 546.

- 110 Br. Brukenthal-Múzeum, Nagyszeben.
Brüll Alfréd, Bpest, VI., Andrassy-út 9.
Budai Paedagogium. I., Györi-út 9.
Budapest székesfőváros könyvtára a. t. (100 kor.).
Budapesti I. ker. főgimn., I., Attila-u. 1.
- 115 Budapesti I. ker. fels. leányisk. I., Vár, Iskola-tér 1.
Budapesti II. ker. áll. elemi tanítónő- és nevelőnőképző-intézet, Csalogány-u. 43.
Budapesti II. ker. kir. kath. főgimn., II., Ilona-u. 4.
Bpesti II. k. főreálisk. II., Toldy Ferencz-u.
Budapesti III. ker. áll. főg., Zsigmond-u.
- 120 Budapesti Egyetemi Könyvtár, IV.
Budapesti kegyesrendi főgimn., IV., Városháztér 4.
Budapesti közs. főreáliskola IV. ker. Reáltanoda-u. a. t. (Feichtinger Győző úr 100 K alapítványával).
Budapesti V. ker. áll. főgimn. tanári könyvtára, Markó-u. 31.
Budapesti V. ker. áll. főreálisk., Markó-u. 20.
- 125 Budapesti VI. ker. áll. főgimn., Munkácsi-u.
Budapesti VI. ker. m. kir. áll. felsőbb leányiskola és leánygimnázium, VI., Andrassy-út 65.
Budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző-int., VI., Andrassy-út 21.
Budapesti VI. ker. áll. főreáliskola, Bulovszky-u. 22.
Budapesti VI. ker. áll. főreálisk. ifj. könyvt.
- 130 Budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző int., VI., Felsőerdősor 3.
Budapesti felső építő-ipariskola, Bpest, VII., Thököli-út 74.
Budapesti felső építő-ipariskola ifj. önk. kör, VII., Thököli-út 74.
Budapesti m. kir. tanárképző-intézeti gyakorló főgimn. VIII., Trefort-u. 8.
Budapesti VIII. ker. áll. főgimn., Tavaszmező-u.
- 135 Budapesti Eötvös kollégium, I., Ménesi-út 11.
Budapesti IX. ker. ref. főgimn., Lónyay-u.
Budapesti X. ker. áll. főgimn., X., Kőbánya, Füzér-u.
Budapesti X. ker. főgimnázium, X., Tisztviselőtelep.
Budapesti Könyvtár-Egyesület, Bpest, II., Szilágyi Dezső-tér 5.
- 140 Budapesti orsz. rabbiképző-int., VIII., Bérkocsis-utca.
Budapesti orsz. izr. tanítóképző, VIII., Rökk Szilárd-u. 26.
Budapesti Orsz. Kaszinó, IV., Semmelweis-u., a. t. (200 kor.).
Bunker Rajnárd, múz. főőr, Sopron, Deák-tér 1. **Vál. tag.**
Burg Ferencz, sz.-főv. tisztv. Bpest, IV., Közp. városház.
- 145 Csaczai áll. el. isk., Trencsén m.
Csabrendeki áll. el. isk., Zala m.
Csallány Gábor, múz. őr, Szentés.
Csánki Dezső dr., osztálytanácsos, orsz. főlevéltárnok Bpest, Orsz. Levéltár. **Alelnök.**
- Csányi József, szfőv. tanító, Bpest, III., Bécsi-út 137.
- 150 Csányi Andor, közjegyző, Nagy-Szalonta.
Csányi Károly, orsz. m. iparműv. műzeumi igazgató-őr, Bpest, VIII., Német-u. 32., II. 10.
† **Császka György**, a. t. (100 kor.).
Csefkó Gyula, áll. polg. iskolai tanár, Szeged, III. ker. polg. fiúisk.
Csengey Miklós dr., kir. járásbíró, Bpest, VIII., Aggteleki-u. 16., II. 12.
- 155 Csergheő Ervin, honv. százados, Czinkota.
Cserzy Mihály, író, Szeged.
Csiki Ernő, múz. őr, Bpest, VIII. M. N. Múzeum.
Csikós József, kir. tanfelügyelő tisztviselő, Szolnok.
Csíkszeredai főgimn.
- 160 Csippék János, gyógyszerész, Bpest, VIII., Tisza Kálmán-tér 26.
Csitáry Olivér, gyógyszerész, Székesfehérvár, Sas-u. 8.
Csokán Pál, áll. el. isk. tanító, Kútvolgy, Csongrád m.
Csongrád vármegye törvényhatósága, a. t. (200 kor.).
Csongrádi áll. el. isk.
- 165 Csongrád-vármegyei Történelmi Társulat Szentés.
Csopay László, tanár, Bpest, II., Szalag-u. 4., I. 5.
Csöregi Ferencz, tanító, Bánffy-Hunyad.
Csósz Gábor, Alpestes, u. p. Csernakeresztúr, Hunyad m.
Csúra Kamenkó, tanító, Zsabya, Bács-Bodrog m.
- 170 Csurgói áll. tanítóképző.
Csurgói ev. ref. főgimn. tanári kara, Somogy m.
Czettler Jenő dr., min. s.-titkár, Bpest, VII., Elemér-u. 35.
Czeglédi áll. főgimn.
Czegléd-berczeli áll. el. isk. Pest m.
- 175 Czirbusz Géza dr., egyetemi tanár, Bpest, VIII., Múzeum-körút 6—8.
Kövecsesi Dancs Árpád, Bpest, II., Toldy Ferencz-u. 50. II. 5. **Pénztáros.**
Darkó Jenő dr., egyet. m.-tanár, főisk. tanár, Debreczen, Péterfia-u. 69.
Ifj. Dános Miklós, tanár, Budapest, V., Sziget-u. 5—7.
Deák Ebner Lajos, képiró, Bpest, II., Várkert-Bazár.
- 180 Deák Geyza, tanár, Sárospatak.
Deák Jenő dr., orvos, Tapolca, Zala m.
Debreczen szab. kir. város, Hajdu m. a. t. (100 kor.).
Debreczeni keresk. tanintézet, Hajdú m.
Debreczeni ref. Egyház tanítói szakkönyvtára (Egyház-tér 2.)
- 185 Debreczeni ref. főgimn., Hajdú m.
Déchy Mór dr., Bpest, VI., Aradi-u. 70.
Déghy Ödön dr., ügyvéd, Budapest, VIII., Üllői-út 4., II.
Dési főgimn., Szolnok-Doboka m.
Dési áll. és közs. polg. leányisk.
- 190 Dési ref. tanítótestület, Dés.

- Delmár Emil dr., Bpest, VII., Károly-körút 17.
- Demjén Endre, gimn. tanár, Szatmár, kath. gimn.
- Dénes Tibor, ig., Bpest, VI., Andrássy-út 8.
- Dévai áll. főreálisk., Hunyad m.
- 195 Dévai áll. főreáliskola ifj. önképzőköre. Hunyad m.
- Dévai áll. tanítóképző.
- Dézsi Lajos dr., egy. tanár, Kolozsvár.
- Diamandi Mihály, tanító, Farkasd, u. p. Perlasz, Torontál m.
- Diósó-szent-mártoni áll. el. iskola Kis-Küküllő m.
- 200 Dittrich Vilmos dr., tanár, Bpest, IV., Veres Pálné-u. leánygimn.
- Divald Kornél, író, Bpest, I., Budafoki-út 5.
- Dobozy Vilmos dr., Alsófehér vm. tisztifőorvosa, Nagyenyed.
- Dobsinai polg. fiúisk. Gömör m.
- Domanovszky Sándor dr. egyet. m. tanár, Bpest, I., Atilla-u. 13.
- 205 Dörner Aurél, áll. tisztv., Bpest, V., Sziget-u. 5—7.
- Dörner János, tanító, Temes-Kutas, Temes m.
- Dorozsmai áll. el. isk., Csongrád m.
- Drávaegyházai áll. elemi isk., u. p. Mura- király (Zala m.).
- † **Dunkel V., K.**, a. t. (100 kor.).
- 210 Dura Máté, író, Budapest, I., Lágymányos- utca 4.
- Éber László dr., a. múeml. orsz. bizotts. titk., Bpest, VI., Allatkert-utca.
- Eesedi István dr., tanár, Debreczen, Kollégium.
- Egri áll. főreálisk., Heves m.
- Egri érs. tanítóképző int. önképzőköre, Heves m.
- 215 Elek Emil, kir. mérnök. Nagybeeskerek.
- Elek Oszkár, tanár. Arad.
- Elő magyar áll. bizt. társaság**, Bpest (a. t. 1200 kor.).
- Embertani intézet, Bpest, VIII., Múzeum- körút 4.
- ifj. Entz Géza dr., egyet. magántanár, Bpest, VIII., Tisza Kálmán-tér 10.
- 220 Eötvös Károly, ügyvéd, Budapest, II., Lovas-út 5.
- Eperjesi kir. kath. főgimn.
- Eperjesi ág. h. ev. kollégium. Sáros m.
- Eperjesi áll. tanítónőképző, Sáros m.
- Eperjesi «Széchenyi-Kör», Sáros m.
- 225 Erdélyi Lajos dr., egyetemi m. tanár, Budapest, I., Győri-út 13. és I., Márvány-u. 29. II. 6. **Vál. tag.**
- Erdély Sándor dr., ügyvéd, Bpest, VI., Dorottya-u. 3.
- Erdélyi Pál dr.**, könyvtár-ig., Kolozsvár, Mátyás király-tér 22., a. t. (100 kor.). **Vál. tag.**
- Erdős Jeromos dr., ügyvéd, Hódmező- vásárhely.
- Erdőszentgyörgyi áll. el. iskola, Maros- Torda m.
- 230 Ernői Olivér, gimn. tanár, Pozsonyszent- györgy
- Erődi Béla dr., udv. tan., főigazgató, Bpest, VII., Damjanich-u. 44.
- Ernyey József, m. nemz. múz. s.-őr, Budapest, VII., Városliget, Néprajzi Múz. **Vál. tag.**
- Erzsébetvárosi áll. el. isk., Kis-Küküllő m.
- Erzsébetvárosi áll. főgimn.
- 235 Esztergom szab. kir. város könyvtára. Esztergomi főgimn. tanári könyvtár.
- Fabó Bertalan dr., ügyvéd, Bpest, VI., Podmaniczky-u. 73. **Vál. tag.**
- Faith István, okl. építész, Bpest, IX., Mester-u. 10.
- Fábián Gyula, tanár, Sárovar.
- 240 Farkass Ignác, tanító. Vásáros-Dombó, Baranya m.
- Fehérmegyei Tanító Testület, Székes- Fehérvár.
- Fehér Sándor, körjegyző, Köveskálta, Zala m.
- Fehértemplomi áll. el. isk., Temes m.
- Fehérváry Dezső, tanárj., Baja, áll. tanító- képző int.
- 245 † **Feichtinger Győző**, a. t. (100 kor.).
- Fejér Jenő**, zeneszerző, Bpest, V., Mária- Valéria-u. 17. a. t. (100 K.).
- Fejérmegyei és Székesfehérvár városi Mú- zeum, Székesfehérvár
- Fejérpataky László dr., udv. tanácsos, egyet. tanár, könyvtárigazgató, Bpest, VIII., M. N. Múzeum
- Fekete József**, író, Bpest, IV., Városház- utca 4., a. t. (100 kor.).
- 250 Fekete József, paed. hallg., Bpest, I., Győri-út 13.
- Felber János, plébános, Páli, Sopron m.
- Fellaki állami elemi iskola, u. p. Apa- nagyfalu.
- Felvinczi áll. el. isk., Torda-Aranyos m.
- Felsőlövői ev. tanintézetek.
- 255 Felsővisői áll. el. isk., Mármaros m.
- Ferber Mihály, urad. pénztárnok, Bpest, V., Zápolya-u. 36. III. 6.
- Ferenczy Gyula dr., akadémiai igazgató, Debreczen, Hajdú m.
- Filep Gyula dr., vm. t. főorvos, Kolozsvár.
- Filimon Aurél, tanító, Bpest, VI., Csen- geri-u. 24. III. 26.
- 260 Fiók Károly dr., főisk. tanár, Debreczen, Bethlen-u. 19. **Vál. tag.**
- † **Firczak Gyula**, a. t. (100 kor.).
- Fischer Károly Antal, vasúti tisztviselő, Rákospalota-Ujfalu, Eötvös-utca 53. (Pest m.).
- Fludorovits Zsigmond, főgimn. tanár, Mezőkövesd (Borsod m.)
- Fogarasi áll. el. isk.
- 265 Fogarasi áll. főgimnázium.
- Folkusházy Lajos, sz. fõv. tanácsnok, Bpest, IV., Keckeméti-u. 6., III. 22.
- Forgon Mihály dr., ügyvéd, Királyhelmecz.
- M. kir. tud. egyet. „Földrajzi Intézete“, Bpest, VIII., Múzeum-körút 6—8.
- Fraknói Vilmos dr., püspök, Bpest, VIII., Nemz. Múz.
- 270 Furta-i ref. egyh. népiskola, Bihar m. Freckay János, Bpest, II., Lánchíd-u. 6.

- Fülöp Gyula, néptanító, Nagyvenyim, u. p. Hercegfalva, Fehér m.
 Füredi Ármin izr. ig.-tanító, Kisvárd, Szabolcs m.
 Füredi Richárd, szobrász, Bpest, Várbazár.
 275 Gaál István dr., tanár, Déva.
 Gáéh István, szobrász, Bpest, VII., Damjanich-u. 18.
 Gálffy Ignác, igazgató, Miskolcz, Borsod m.
 Gálos Rezső dr., fels. keresk. isk. tanár, Temesvár. **Vál. tag.**
 Gara Pál, joghallg., Bpest, V., Báthory-u. 7.
 280 Garay Ákos, festőművész, Tolna.
 Garda Samu dr., tanár, Bpest, VIII., József-körút 83.
 Gárdonyi Géza, író, Eger, Heves m. **Vál. t.**
 Gáspár Elek dr., ipariskolai szaktanár, Bpest, VIII., Tavaszmező-u. 15. M. kir. áll. mechanikai- és órásiipari szakisk.
 Gaul Károly, kir. tanácsos, a m. kir. Techn. Iparmúzeum igazgatója, Bpest, VIII., József-körút 6.
 285 Geöcze Sarolta, igazgató, Bpest, II., Csalogány-u. 43.
 Gereze Péter dr., tanár, Bpest, VI. ker., Buloyoszkly-u. 22.
 Gerenesér István dr., tanítóképzői tanár, Kolozsvár, Eötvös-u. 7/a.
 Ghyecz Elemér, gazdálkodó, Nagy-Igmánd, Komárom m.
 Giesswein Sándor dr., pápai praelatus, kanonok, orsz. képvis., Bpest, VIII., Szentkirályi-u. 28/a. **Vál. tag.**
 290 Glatt Adolf, kántortanító, Magyarorszáék, Baranya m.
 Glósz Ernő, áll. főgimn. tanár, Nagyszében.
 Gohl Ödön dr., m. n. múzeumi igazgatóőr, szerkesztő, Bpest, VIII., M. N. Múzeum.
 Goldziher Ignác dr., udv. tanácsos, egyet. tanár, Bpest, VII., Holló u. 4. **Vál. tag.**
 Gombócz Zoltán dr., egyetemi magántanár, Bpest, I., Budafoki-u. 16.
 295 Gosztony László, plébános, Csány, Zala m. Gömörnegyei múzeum, Rimaszombat.
 Gömörly Sándor, üzl. főnök, Bpest, IX., Tüzoltó-u. 22.
 Gönczi Ferencz, kir. tanfelügyelő, Kaposvár. **Vál. tag.**
 Graf Samu, tanító, Sopron, Halász-u. 7.
 300 Gragger Róbert, paedag. tanár, Bpest, IX., Vámház-körút 7.
 Gremberger Ernő, rajztanár, Budapest, II., Zárda-u. 34.
 Greszler Gyula dr., áll. főrealisk. tanár Versecz.
 Groh István, tanár, Bpest, Iparműv. múz., IX., Üllői-út 33—37.
 Guttenberg Pál, igazgató, Bpest, VI., Teréz-körút 31. II.
 305 Gyárfás I. Tihamér dr., tanár, Brassó.
 Gyergyószentmiklósi áll. főgimn.
 Gyertyánffy István, kir. tanácsos, igazgató, Bpest, I., Kelenhegyi-út 30.
 Gyöngyösi áll. főgimn.
 Gyöngyösi áll. el. isk.
 310 Gyönki ev. ref. gimn.
 Györffy István dr., tanár., Bpest, M. N. Múz. Néprajzi O. **Vál. tag.**
 † György Aladár, a. t. (100 kor.)
 Györgyey Illésné, földbirtokos neje, Tápíó-Györgye.
 Györi áll. főrealiskola.
 Györi áll. elemi tanítónőképezde.
 Györi áll. fa- és fémpipari szakiskola.
 Györszigeti áll. el. isk., Győr m.
 Györke Margit dr., felsőbb leányiskolai tanár, Székesfehérvár.
 Gyulafehérvári r. kath. főgimn., Alsó-Fehér m.
 320 Gyulai Aladár dr., főg. tanár, Bpest, VIII., Népszínház-u. 44.
 Gyulai Ágost dr., tanár, Bpest, I., Logoduteza 9.
 † Gyulai Pál, a. t. (100 K.)
 Hadzsics Antal, udv. tanácsos, író, Ujvidék, Bács-Bodrog m.
 Hajduböszörményi ref. főgimn.
 325 Hajdunánási ref. főgimn. Hajdu m.
 Hajnal Ignác, tanító, Csacza, Trenesén m.
 Hajtmann Etelka, polg. leányisk. tanítónő, Nagykároly.
 Halka Lajos dr., orvos, Bpest, VIII., Bérkocsis-u. 19.
 Hanacek Béla, m. k. p. ü. számvizsgáló Törökszentmiklós
 330 Hampel Geyza dr., honv. min. s. fog., Bpest, IV., Gr. Károlyi-u. 12., II. 10.
 Hartyáni Zoltán tanárj., Bpest, II. Margitkörút 26., I. 4.
 Hatvani áll. el. isk., Heves m.
 Hátszegi közs. polg. iskola.
 Hegedeös Miklós, műszaki tanácsos, Miskolcz, Kazinczy-u. 22. I.
 335 Hegybánya-Szelaknai m. kir. állami gyermekjátékkészítő iskola.
 † Ifj. Heidelberg Mór, a. t. (100 kor.)
 Hellebrant Árpád, könyvtárnok, Bpest, V., Akadémia-palota.
 Heller Bernát dr., tanár, Bpest, II. ker. főrealisk. **Vál. tag.**
 Helsingforsí Ethnographiai Múzeum.
 340 Herczeg Kálmán áll. tanító, Élesd, Bihar m.
 Herendi áll. el. isk., Veszprém m.
 Heinrich Gusztáv dr., förendiházi tag, min. tan., egyet. tanár, a m. tud. akadémia főtitkára, Budapest, V., Akadémia.
 Herrmann Antal dr., igazgató, egyet. magántanár, Bpest, I., Györi-út 13. a. t. (300-80 kor.)
 Herrmann Antalnő, Bpest, VIII., Garay-uteza 24.
 345 Herman Ottó, Bpest, VIII., József-körút 65. a. t. (100 kor.)
 Heuberger Rezső, tanár, Pécs, főrealiskola.
 Hild Viktor, szerkesztő, Szolnok, Arany János-u. 238. sz.
 Hódmezővásárhelyi ref. főgimn. tanári könyvtára, Csongrád m.
 Hoffer József dr., földbirt., Kiskunfélegyháza.
 350 Hoffmann Edith dr., önk. gyak., Bpest, VI., Szépműv. Múzeum.

- Hoitsy Pál, orsz. képvis., Bpest, IX., Ferencz-körút 26.
 Homoródalmási áll. el. isk., Udvarhely m.
 Horger Antal, tanár, Bpest, VII., Damjanich-u. 49. IV. 2.
Hornig Károly br., püspök, v. b. t. t., Veszprém, a. t. (100 kor.).
- 355 **Hornyánszky Aladár**, theol. tanár, Pozsony.
 Hornyánszky Gyula dr., egyet. tanár, Kolozsvár, Hegedüs Sándor-u. 16.
 Hornyánszky Viktor, Bpest, V., Akadémia-u. 4.
 Horgosi áll. el. isk., Csongrád m.
 Horváth Cyrill dr., egyet. magántanár, Bpest, IV., Reáltanoda-u. 7.
- 360 **Horváth Gyula**, szfőv. tanító, Budapest, VIII., Garay-u. 22. fsz. 2.
 † **Hunfalvy Pál**, a. t. (100 kor.).
Hunyad vármegye törvényhatósága, Déva, a. t. (100 kor.).
 Huszár Mihály dr., plébános, Salomvár, Zala m.
 Huszka József, tanár, Bpest, III., Szemlőhegy 6116. **Vál. tag.**
- 365 **Jakatics József**, fogalm., Győr.
 Iglói m. kir. áll. tanítóképző-intézet.
 Irsa Ferencz, áll. tanító, Békéscsaba.
 Irtzing Ferencz, tanítóképző-int. zene-tanár, Győr.
 d'Isoz Kálmán, múz. titkár, Bpest, VIII., M. Nemz. Múz.
- 370 **Istók János**, szobrász, Bpest, I., Attilakörút 32.
 Istvánffy Gyula, polgári iskolai igazgató, Miskolcz. **Vál. tag.**
 Ivánka Imre, joghallg., Dolány, u. p. Szécheny.
- Jakab László dr.**, orvos, Bpest, VI., Nagy János-u. 47.
 Jakubovich Jenő, kísérletügyi asszisztens, Bpest, I., Kis Rókus-u. 15.
- 375 **Jancsó Benedek dr.**, tanár, Bpest, VII., Hernád-u. 54. **Vál. tag.**
 † **Jankó János dr.**, a. t. (100 kor.).
 Jászberényi főgimnázium, Jász-Nagykún-Szolnok m.
Jász-Nagykún-Szolnok vármegye törvényhatósága a. t. (100 kor.).
 Jászó-mindszenti áll. el. iskola, Abauj-Torna m.
- 380 **Jellinek Márton**, bölc. hallg., Bpest, V., Nádor-u. 31.
 Jeszenszky István dr., kir. közjegyző, Bpest, IV., Koronaherceg-u. 8. I.
 † **Joannovics György**, a. t. (100 kor.).
 Joó András, ev. ref. lelkész, Simontornya, Tolna m.
 Jorga Sándor, rajztanár, Lugos, Magyar-u. 5.
- 385 † **József királyi herceg**, alapító tag (100 kor.).
 Juhász József, áll. el. iskolai igazgató, Türe, utolsó posta Magyarország, Kolos megye.
 Juhász Ödön s. hiv. igazg., Bpest, I., Márvány-u. 29. fsz. 7.
- Kalmár Jenő, telepigazgató, Bpest, VII., Erzsébet-körút 13. III. 17.
 Káldy József, tanító, Veszprém-Varsány, Veszprém m.
- 390 **Káli Kálmán**, tanító, Lőrinczréve, u. p. Nagy-Ényed.
 Kálmány Lajos, ny. plébános, Szeged, Oltványi-u. 2. **Vál. tag.**
 Kalotaszentkirályi áll. el. isk., Kolozs m.
 Kannisto Arthur, finn tudós, Helsingfors, Erottaja 17.
 Kaposvári áll. el. isk., Somogy m.
- 395 **Kaposvári áll. főgimn.** Somogy m.
 Karácsonyi Béla, tanító, Esztergom.
 Karácsonyi János dr., kanonok, Nagyvárad. **Vál. tag.**
 Karánsebesi áll. el. isk., Krassó-Szörény m.
 Karánsebesi áll. főgimn.
- 400 **Karczag István**, bérelő, a. t. (100 kor.).
 Magyar Egres, u. p. Hetes, Somogy m.
 Karczagi ref. főgimn., Jász-Nagykún.
 Kardos Árpád, szerkesztő, Rákos-Szt.-Mihály.
 Kardos Gyula dr., prem. főgimn. tanár, Kassa.
 Kardos István, polgári fiúisk. igazgató, Nyiregyháza.
- 405 **Karl Lajos dr.**, egyetemi tanár, Kolozsvár. **Vál. tag.**
 Kárpáti Kelemen, praem. kanonok, tanker. főigazg., Szombathely, **Vál. tag.**
Gr. Károlyi Gyuláné, Károlyi Melinda grófnő, Arad-Mácsa, a. t. (100 kor.).
Kassa szab. kir. város, Abauj m. a. t. (100 kor.).
 Kassai áll. felső iparisk., Abauj m.
- 410 **Kassai praem. kanonok rend főgimn.**, Abauj m.
 Kassai kir. jogakadémia, Abauj m.
 Kassai Múzeum.
 † **Katona Lajos dr.**, a. t. (100 kor.).
Kecskemét th. város közönsége, Pest m. a. t. (100 kor.).
- 415 **Kégl Sándor dr.**, földbirt., egyet. magántanár, Pusztaszentkirály, u. p. Laczháza, Pest m.
 Keglevich Gábor gr., Abony, Pest m.
 Keleti Kereskedelmi Akadémia, Bpest, VIII., Eszterházy-u. 1/b.
 Kemény Andor, áll. tanító, Tinó, u. p. Élesd, Bors-u. 6. I.
- 420 **Kenesei Iona**, áll. tanítónő, Magyaróvár.
 Kepp Frigyes dr., tanár, Nagy-Szeben.
 Képviselőházi Könyvtár, Bp. V.
 Keszthelyi fős. tan. könyvt.
 Kézdivásárhelyi kath. főgimn., Háromszék m.
- 425 **Kézdivásárhelyi áll. elemi iskola**, Háromszék m.
 Kézdivásárhelyi áll. polg. fiúiskola.
 Kézdivásárhelyi m. kir. áll. polg. leányisk., Háromszék m.
 Késmárki ev. lyceum, Szepes m.
 Kinda György, tanító, Pókafalva, Alsó-Fehér m.

- 430 Kir. Magyar Természettud. Társ. Bpest, VIII., Eszterházy-u.
 Király György dr., szfőv. főreálisk. tanár, Bpest, IV., ker. főreálsik.
 Kirner A. Bertalan ref. lelkész-tanító, Páty, Pest m.
 Kiss István dr., járásorvos, Simontornya.
 † Király Pál, a. t. (100 kor).
 435 Királyfalvy Károly, festőművész, Bpest, I., Orlay-út 2/b.
 Kiss Lajos, múz.-őr, H.-M.-Vásárhely.
 M. Kiss Lajos, polg. isk. tanár, Abrudbánya.
 Kiss Márton, tanító, Salomvár, Zala m.
 Kiskunfélegyházi Múzeum.
 440 Kiskúnhalasi ref. főgimn.
 Kispesti áll. polg. fiúisk.
 Kispesti áll. el. fiúisk., Petőfi-u. Pest m.
 Kispesti felsőrészi állami elemi iskola, Pest m.
 Kisujszállási ev. ref. főgimn. könyvtára, Jász-Nagykún-Szolnok m.
 445 Kisvárdai áll. főgimn.
 Kisvárdai áll. el. isk., Szaboles m
 Klauber Frigyes, főreálisk. tanár, Eger.
 Klein Géza, fanagykeresk., Bpest, V., Falk Miksa-u. 7.
 Klein Mihály, tanító, Selmeczbánya, Hont m.
 450 Klein Samu, ny. polg. isk. igazg., Dobsina, Gömör m.
 Koch Alfréd, miniszt. számtiszt, Bpest, VII., Klauzál-u. 28.
 Koch Károly, min. könyvtáros, Bpest, VIII., József-u. 32.
 Kodály Zoltán, orsz. zeneakad. tanár, Bpest, II., Áldás-u. 11. **Vál. tag.**
 Kohányi Menyhért dr., tanár, Temesvár.
 455 Kohlbach Bertalan dr. tanár, Bpest, VII., Elemér-u. 31.
 Kohn Sámuel dr., főrabbi, Bpest, VII., Holló-u. 4.
 Kolba Lajos, irodafőnök. X., Kőbánya.
Kolozsvár szab. kir. város közönsége, a. t. (100 kor.).
 Kolozsvári m. kir. áll. fa- és fémipari szakiskola.
 460 Kolozsvári egyetemi Orvosi Kar.
 Kolozsvári egyetem magyar nyelvészeti Szemináriuma.
 Kolozsvári ev. ref. kollégium.
 Kolozsvári földr. intézet.
 Kolozsvári r. k. főgimnázium.
 465 Kolozsvári tanítóképző, „Rákóczi“ önképzőköre.
 Komáromy Andor, ny. tanfelügy. Kolozsvár.
 Komoróczy Miklós, Rozsnyó, Gömör m.
 Kónyi Manó, Bp. II., Szalag-u. 9.
 Kopits János, szobrász, Bpest, I., Kelenhegyi-út 12—14.
 470 Korcsmáros Ede, fakereskedő, Budapest, VI., Szondy-u. 94.
 Koritsánszky Ottó, lapszerkesztő, Bpest, VIII., Aggteleki-u. 8., I. 6.
 Korponai áll. el. isk., Hont m.
 Kovald Emil dr., gyáros, Budapest, VII., Szövetség-u. 6.
 Kovách Aladár, megyei alleveáltárn., Szekszárd, Tolna m.
 475 Kovács Antal, tanár, Baja.
 Kovács Kázmér, néptanító, Tisza-Süly, J.-Nagykún-Szolnok m.
 Kovács Lajos, tanító, Nagyszalonta.
 Kovács Sándor, theol. tanár, Pozsony, Convent-u. 3.
 Kovásznai áll. el. isk., Háromszék m.
 480 Kölesey Rudolf Gyula, áll. tanító, Újbánya, Bars m.
 Köpeséni áll. el. isk., Moson m.
 Körmöczbányai áll. főreálisk., Bars m.
 Középesy Gyula, múz.-őr Nagyvárad, Rákóczi-út 802/22. (a „Biharm. és N.-Váradai Rég. és Tört. Egylet“ képviselőjében).
 † Körösi József dr., a. t. (100 kor.).
 485 Körösi Sándor, tanár, Bpest, VIII., Thököli-út 101.
 Kőszegi evang. felsőbb leányiskola.
 Krasznai áll. el. isk., Szilágy m.
 Krausz Sámuel dr., tanár, Wien, II., Karmeliterg. 13.
 Ifj. Krecsmarik Endre, ág. h. ev. tanítók. int. tanár, Szarvas, Békés m.
 490 Kubinyi Miklós, uradalmi jogigazgató, Árva-Váralja, Árva m.
 Kuhárszky László, ig. ü. min. tisztv., Bpest, V., Igazságügymin.
Kúnos Ignác dr., keleti akad. igazg., Bpest., VIII., Eszterházy-u. 1/b. a. t. (100 kor.) **Vál. tag.**
Kúnszentmiklósi ev. ref. főgimnázium, Pest m. a. t. (100 kor.).
 Kúti Ferencz, tanító, Szentes, Deák Ferencz-u. 51.
 495 Kuzsinszky Bálint dr., egyetemi tanár, Bpest, VIII., Csepreghy-u. 2.
 † **Kuun Géza gr. dr.**, a. t. (100 kor.)
 Laczák Kálmán, kir. tanfelügy. tollnok, Nagyvárad.
 Láhne Vilmos, főgimn. igazgató, Sopron.
 Lajtaújfalu áll. el. isk., Sopron m.
 500 Lajtha László, m. nemzeti múz. tisztv., Budapest, VI., Városliget, Néprajzi Múzeum.
 Lakatos Károly, könyvt. tisztv., Szeged, Somogyi könyvtár.
 Lambrecht Kálmán, tanárj., Bpest, II., Debrői-út 15. Magy. Ornitholog. Közp.
 Lampérth Géza dr., orsz. alleveáltárnok, Bpest VII., Stefánia-út 14.
 László Gábor dr., kir. geologus, Bpest, VII., Stefánia-út 14.
 505 László Gyula, tanító, Kőhalom.
 Lehoczky Tivadar, urad. főügyész, Munkács, Bereg m. **Vál. tag.**
 Lajta Béla, műépítész, Budapest, VII., Ilka-u. 49.
 Lengyel Lajos, p. ü. titkár, Nyitra.
 Lengyel Sándor, tanító, Salgó, u. p. Salgó-Tarján, Nógrád m.
 510 Leszik Károly, könyvkötő, Bpest, VIII., Szentkirályi-u. 13.
 Léczfalvi Gyárfás Gabriella, tanítónő, Bpest, IX., Liliom-u. 50. III. 28.

- Lévay József, nyug. alispán, Miskolcz, Borsod m.
 Leviczky Emil, g. k. tanító, Oros.
 Libertiny Gusztáv, tanfelügyelő, Galgóc, Nyitra m.
- 515 Lichtneckert József, kereskedő, Székesfehérvár.
 Lillin József dr., ügyvéd, Bpest, VIII., József-körút 68. III. 26.
 Lill Tivadar, Bpest, III., Lajos-u. 15.
 Liman Emil dr., m. kir. pü. fogalmazó, Nagyenyed.
 Lindenbaum Mór, Bpest, IV., Deák-tér 6., a. t. (100 kor.).
- 520 Lippich Elek dr., miniszteri tanácsos, Bpest, I., Alma-u. 6.
 Liptóújvári állami elemi iskola.
 Liszt Nándor dr., Hajdú vármegye tb. főorvosa, Debreczen, Deák Ferencz-utca 10.
 Litkey Menyhért, néptanító, Torna-Ujfalu, u. p. Torna, Abauj-Torna m.
 Littke Aurél, egyet. tanársegéd, Bpest, IX., Kinizsy-u. 9., III. 11.
- 525 Losonczy fős. tanári könyvtár, Nógrád m.
 Losonczy áll. tanítóképző „Gönczy-Köre”, Losoncz.
 Lósy József, polg. isk. igazgató, Bpest, VIII., Szeszgyár-u. 5., I. 10.
 Lőcsei áll. főreálisk., Szepes m.
 Lőcsei kir. kath. főgimn.
- 530 Lőcsei m. kir. áll. felsőbb leányisk.
 Lugosi áll. el. isk., Krassó-Szörény m.
 Marosi Máday Andor dr., egyet. tanár, Neuchâtel.
 Mádi áll. el. isk., Zemplén m.
 Madarassy László dr., m. nemz. múz. s.-őr, Budapest, VIII., M. Nemz. Múz. Vál. tag.
- 535 Mader Béla, Bpest, V., Sziget-u. 5—7. III. 7. a. t. (120 kor.) **Ellenőr.**
 Magyar Adorján, Magyar Adria Egyesület, Bpest, VIII., Múzeum-körút 10.
 Magyar Kázmér, kir. tan., gazd. isk. tant., Gödöllő.
 Magyarfenesi áll. el. isk.
 Magyar Mezőgazdák Szövetkezete, Bpest, V., Alkotmány-u. 31.
- 540 Magyar Mérnök-és Építész-Egylet, Bpest, IV., Reáltanoda-u. 13—15.
 Magyarlápósi állami elemi isk., Szolnok-Doboka m.
 Magyar-óvári áll. el. isk., Moson m.
 Magyar-világosi állami elemi iskola, Arad m.
 Magyary-Kossa Gyula, dr. főisk. tanár, Bpest, VII., állatorvosi főisk.
- 545 Magy Kir Technológiai Iparmúzeum, Bpest, VIII., József-körút 6.
 Mahler Ede dr., ny. rendkív. egyet. tanár, Budapest, IX., Ferencz-körút 24. **Vál. tag.**
 Major J. Gyula, zeneművész, Bpest, V., Csáky-u. 30.
 Majovszky Pál dr., min. oszt. tan. IV., Kigyó-tér 1.
 Makói áll. főgimn., Csanád m.
- 550 Makoldy Sándor dr., főreáliskolai tanár, Bpest, VI., Bulyovszky-u. 22.
 Málnay Béla, építész, Budapest, V., Tátra-utca 4.
 Mauks Gyula, m. mezőgazd. szöv. titk., Kékestető, Nagy S.-u. 57.
 Marczali Henrik dr., egyet. tanár, Bpest, VIII., József-körút 57.
 Margalits Ede dr., egyet. tanár, Bpest, VIII., Gyöngytyúk-u. 12.
- 555 Márki Sándor dr., egyet. tanár, Kolozsvár.
 Markovits Kálmán, huszárörnag, 16. H. E. Graz, Villengasse 5.
 Marosújvári áll. el. isk., A.-Fehér m.
 Máramaroszigeti áll. el. isk.
 Marosvásárhelyi ev. ref. kollégium, Maros-Torda m.
- 560 Marosvásárhely sz. kir. város közkönyvtára.
 Marót Károly dr., fős. tanár, Czegléd.
 Maróti Géza, szobrász-tanár, Bpest, VIII., József-utca 57.
 Marton Lajos dr., m. n. múzeumi őr., Bpest, VIII., M. N. Múzeum.
 Márványi Artur, könyvker., Marosvásárhely, a fels. leányiskola részére.
- 565 Matthias Mátrainé Varga Róza, Szarvas-Békés m.
 Matunák Mihály, esperes, Breznóbánya.
 Máthé Albert, áll. el. isk. igazg., Balázsfalva (Alsó-Fehér m.)
 Máthéné Barcsay Gabriella, tanítónő, Balázsfalva (Alsó-Fehér m.)
 Medgyesi áll. el. isk., Nagy-Kükölkő m.
- 570 † **Mednyánszky Dénes br.**, Bécs, XIII. (Hietzing), Trautmannsdorfgasse 27.
 Parterre, a. t. (120 kor.)
 Medvezky Károly, plébános, Baczúr, u. p. Osztróluka, Zólyom m.
 Melich János dr., egyet. nyilv. rdk. tanár, Bpest, VIII., N. Múzeum. **Vál. tag.**
 Messinger Ármin magántisztviselő, Bpest, VII., Nefejejs-u. 22.
 Meszlényi Róbert, honv. m. s. fogalm., Bpest, V., Rudolf-rakpart 7.
- 575 Mészöly Gedeon, tanár, Kún-zentmiklós.
 Mezőbándi áll. el. isk., Maros-Torda m.
 Mezőtelegdi áll. el. isk., Bihar m.
 Mezőtúri ref. főgimn. Jásznagykunszolnok m.
 Mészáros Gyula dr., m. nemz. múz. s.-őr, Bpest, VI., Hermina-út 65/a. **Vál. tag.**
- 580 Miavai áll. el. isk., Nyitra.
 Miklós Ferencz dr., tanár, Bpest, VIII., Üllői-út 18.
 Milleker Rezső dr. gimn. tanár, Bpest, VIII., Múzeum-körút 6—8.
 Modern Filológiai Szeminárium, Bpest, IV., Központi egyetem.
 Modori áll. polg. isk., Pozsony m.
- 585 Mohl Adolf, apátplébános, Tata, Komárom m.
 Molecz Béla, tanár, Szentes, Csongrád m.
 Molnár János, ref. lelkész, Monor.
 Molnár Mihály, kántortanító, Szécsény, Vas m., u. p. Háshegy-Rimán, via Körmen.

- Molnár Viktor, ny. államtitkár, Bpest, VII., Izsó-u. 4.
- 590 Móra István, polg. leányisk. igazg., Bpest, III. ker. polg. leányiskola.
Móritz Zsigmond, író, Bpest, IX., Üllői-út 95.
- Mosoni áll. el. isk., Moson m.
Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egylet, Magyaróvár.
- Munkácsi áll. el. isk., Bereg m.
- 595 Munkácsi áll. főgimn. Bereg m.
Nagyági áll. el. isk., Hunyad m.
Nagybányai áll. főgimn., Szatmár m.
Nagybányai városi Múzeum-Egyesület.
Nagybeaskereki áll. el. isk.
- 600 Nagybereznai áll. el. isk., Ung m.
Nagyenyedi áll. polg. leányisk., Alsó-Fehér m.
Nagyenyedi Bethlen-Kollegium könyvtára.
Nagy András dr., m. kir. határkapitány, Brassó.
- Nagy Dénes dr., áll. főgimn. tanár, I., Budafoki-út 5. II. 8.
- 605 Nagy Géza, magy. nemz. múzeumi igazgató-őr, Bpest, VIII., M. N. Múzeum. **Vál. tag.**
Nagy Imre, igazg.-tanító, Élesd, Bihar m.
Nagyilondai áll. elemi iskola, Szolnok-Doboka m.
Nagy Mihály mérnök, Bpest, VII., Erzsébet-körút 34.
- Nagy Tibor, gépészmérnök, Bpest, I., Kemenes-u. 6. III. 20.
- 610 Nagykálló áll. főgimn., Szabolcs m.
Nagykárolyi kegyesr. r. k. főgimnázium.
Nagykárolyi áll. polg. leányisk., Szatmár m.
Nagylaki áll. el. isk., Csanád m.
Nagy Mihály áll. el. isk., Zemplén m.
- 615 Nagysomkúti áll. el. isk., Szatmár m.
Nagyszalontai m. kir. áll. főgimn.
Nagyszalontai Polgári Kör.
Nagyszebeni áll. főgimn.
- 620 Nagyszombati közs. polg. fiúisk. könyvtára.
Nagyszöllősi áll. el. isk., Ugoesa m.
Nagyvárad áll. főreálisk., Bihar m.
Nagyvárad közs. iskolai könyvtár, Bihar megye.
Nagyvárad város nyilv. könyvtára.
Nagyvarjasi áll. el. isk., v. p. Torna, Arad m.
- 625 Négyesy László dr., egyetemi tanár, Bpest, VIII., Sándor-tér 4.
Nemes Ignác, Bpest, VI., Szondy-u. 63.
Németh Gyula, tanárj., Bpest, I., Ménesi-út 11—13.
Németh József, tanító, Bak, Zala m.
Németh Jenő, igazg. tanító, Zala-Szt-Mihály.
- 630 Németszentmihályi áll. el. isk., Temes m.
Novák József Lajos, festő, Bpest, IX., Knezius-u. polg. fiúisk.
Nyáry Albert báró dr., földbirtokos, Bpest, VIII., Népszínház-u. 47. **Vál. tag.**
† **Nikolics Fedor br.**, a. t. (100 kor.), Nyiregyházi ág. h. ev. főgimn., Szabolcs m.
- 635 Nyitrai püspöki nagyobbpapnevelő intézet.
Nyitrai kath. főgimnázium.
Ódesealchi Arthur hg., Kőrmöcsbánya.
Ódombovári áll. elemi isk., Tolna m.
Ópaulisi áll. el. isk., Arad m.
- 640 Orbán Nándor, áll. polg. isk. tanár, Keeskemét, III., Mikó-u. 4.
Orehója Béla, tanító, Monostorszeg, Bács-Bodrog m.
Orosházi polg. isk., Békés m.
Orlay Antal dr. miniszteri tan., Bpest, IX., Ferencz-körút 19—21.
Orosz Endre, áll. tanító, Apahida, Kolozs megye.
- 645 Oroszvégi áll. el. isk., Bereg m.
Osovai áll. polg. iskola
Orsz. börtönügyi múzeum könyvtára, Bpest, X. ker. Gyűjtőfogház
Országos Iparegyesület, Bpest, VI., Gróf Zichy Jenő-u. 4.
Orsz. magy. Iparművészeti Múzeum, Bpest, IX., Üllői-út 33—37.
- 650 **Óvári Ferencz dr.**, ügyvéd, orsz. képviselő, Veszprém, a. t. (100 kor.).
Örkényi áll. el. isk., Pest m.
Osztern Salamon dr., Bpest, X. ker. áll. főgimn., Kőbánya.
Paksi m. kir. áll. polg. iskola.
Pál Jób, hírlapíró, Bpest, IX., Bakács-tér 9. IV. 4.
- 655 Pálffy Márton, tanár, Kolozsvár.
Pálincás Endre, földbirt., Ákos.
Pálos Ödön, sz.-föv. tisztviselő, Bpest, VII., Alsó Erdősor 7.
Panesovai áll. el. isk., Torontál m.
Panesovai áll. főgimn.
- 660 Pápai áll. tanítóképző-int. ifj. önképzőköre,
Pápai ref. főisk., Veszprém m.
Pápai Sz.-B.-rendi főgimn.
Pápay József, akad. tanár, Debreczen, Bethlem-u. 54. **Vál. tag.**
† **Papi Balogh Péter**, a. t. (100 kor.).
- 665 Papp Gusztáv, áll. igazgató, Esküllő, u. p. Élesd, Bihar m.
Papp József, cv. ref. lelkész, Tomor, Abauj-Torna m.
Parajdi áll. el. isk., Udvarhely m.
Parászka Gábor, polgári iskolai tanár, Felsővisó.
Pávai Vajna Ferencz dr., tanár, Oláhlapád, u. p. Nagyenyed.
- 670 Pável Ágoston, tanárj., Nagyszében.
Pazmaneum, Wien, IX., Waisenhausgasse 14.
Payer Endre dr., orvos, Pozsony, Kossuth Lajos-tér.
Pécs sz. k. város Múzeuma.
Pekár Gyula dr., író, Bpest, VIII., Rökk-Szilárd-u. 32.
- 675 Perényi Adolf, tanár, Budapest, I., Attila-utca 1.
Perényi Lajos, polg. isk. igazgató, Bpest, I., Fehérvári-út 29. fdsz. 4.
Perjessy Mihály dr. táblai bíró, Szeged.
Perlaki áll. el. isk., Zala m.
Pesty Lajos, néptanító, Nagy-Récsé, Zala m.
- 680 Péter János, főigazgató, Bpest, II. ker. Szalag-u. fels. keresk. iskola.

- Péter Viktor, néptanító, Vaja, Maros-Torda m.
- Péterffy Márton, tanító, Kolozsvár, Tud. Egyet. Növényt. oszt. Petrosényi áll. főgimn.
- 685 Petz Gédeon dr., egyet. tanár, Bpest, I., Üri-u. 42.
- Pintér Jenő dr.**, tanár, a. t. (100 kor.), Bpest, I., Várfok-u. 8. fidsz. 4.
- Pintér Sándor**, ügyvéd, Szécsény, Nóg-rád m., a. t. (200 kor.). **Vál. tag.**
- Podolini kath. gimn., Szepes m.
- Pópa Péter, jegyző, Alsókanajel, u. p. Marossólymos.
- 690 Popovics Iván dr., tanár, Budapest, IX., Páva-u. 32/b.
- Popovics V. István, orsz. képvis. igazgató, Bpest, IV., Veres Pálné-u. 25.
- Posta Béla dr.**, egy. tanár, Kolozsvár, a. t. (100 kor.). **Vál. tag.**
- Pozsonyi ág. h. ev. theologiai Akadémia. Pozsonyi ág. h. ev. theologiai Akadémia. „Székács József“ köre.
- 695 Pozsonyi felsőkeresk. isk. ifj. önképzőkör. Pozsonyi kir. jogakadémia. Pozsonyi áll. tanítónőképző, Széchenyi-u. 3. Pozsonyi kir. kath. főgimn.
- Pölöskey Pál, tanító, Istensegits, u. p. Hadikfalva, Bukovina.
- 700 Prinz Gyula dr., egyet. m. tanár, Bpest, I., Mátray-u. 9.
- Privigyei kath. főgimn., Nyitra m.
- Privitzer Jenő dr., postatiszt, Temesvár, posta- és táv. igazg.
- Pröhle Vilmos dr., egyet. magántanár, Nyiregyháza
- Puky József, es. és kir. kamarás, ny. miniszt. tanácsos, Kassa, Posta-u. 15.
- 705 Pusztamérgesi áll. el. isk., u. p. Kelebia, Csongrád m.
- Radvány Ferencz dr., kir. tanfelügy., Pest-Pilis-Solt vm. tanfelügyelőség.
- Rahói áll. el. isk., Máramaros m.
- Ranolder intézeti tanítónő-képző, Bpest, IX., Gyep-u. 23.
- Ransburg Gusztáv, könyvkereskedő, Bpest, IV. Egyetem-u.
- 710 Rákosi Jenő, szerkesztő, a főrendiház tagja, Bpest, VIII., Röck Szilárd-u. 4.
- Rákosszentmihályi áll. el. isk., Pest m.
- Rakovszky László, Bpest, VIII., Szentkirályi-u. 10.
- Raschel Lambert, esendőrfőhadn., Bpest, I., Vár, honv. minist. 16. ügyoszt.
- † **Reiner Zsigmond dr.**, a. t. (100 kor.).
- 715 Relković Neda dr., Bpest, VII., Damjanich-u. 45. I.
- Repiczky Textoris Alma, tanítónő, Felsődaesólam, u. p. Szuhány, Hont m.
- Réthei Prikkel Marián, dr., főgimn. tanár. Esztergom.
- Réthy László dr., m. n. m.-i igazgató. ör. Bpest, VIII., M. N. Múz. **Vál. tag.**
- Rettegi áll. el. isk., Szolnok-Doboka m.
- 720 Révész Béla dr., orvos, Békés-Gyula.
- Révffy Lajos, tanító, Jász-Dósa, Jász-N.-K.-Szolnok m.
- Rhousopoulos A. Rhousos, görög konzul, Bpest, IV., Veres Pálné-u. 25.
- Richter M. István, fóg. tanár, Székesfehérvár.
- Riedl Frigyes dr., egyet. tanár, Bpest, VI., Andrássy-út 82.
- 725 Roediger Lajos, főgimn. tanár, Kovászna, Háromszék m.
- Roheim Géza, Bpest, VI., Hermina-út 35/a.
- Róheim Ödön dr., fanagykeresk., Bpest, V., Wahrmann-u. 5.
- Rombauer Emil, főigazgató, Bpest, V., Markó-u. 20.
- Roska Márton dr., egyet. tanárs., Kolozsvár.
- 730 Rózsahegyi kath. főgimn., Liptó m.
- Rozsnyói áll. el. isk., Gömör m.
- Rozsnyói kath. főgimn., Gömör m.
- Ruisz Gyula, igazgató, Kiszbér.
- Sági János, telekkönyvv., Bpest, IV., Pestvid. törvszék.
- 735 Salló Ervin, urad. intéző. Bpest, V., Ügynök-u. 17.
- Samu János, ref. főgymn. tanár, Bpest, Lónyay-u.
- Sárosmegyei Múzeum, Bártfa.
- Sárospataki ref. főiskolai könyvtár, Zemplén m.
- Sárospataki áll. tanítóképző.
- 740 Sárossy Gergely, polg. isk. igazgató, Marczali.
- Sávoly Ferencz dr., met. int. assis., Bpest, II., Ostrom-u. 31., II., 3.
- Schmiedt Henrik dr., egyetemi tanár, Kolozsvár.
- Schmidt Rajmund, fels. keresk. isk. tanár, Székesfehérvár.
- Schmiedt Tibolt, múz. tisztv., Bpest, VI., Népr. Múzeum. **Könyvtárnok.**
- 745 Schmutzler Nándor, kereskedő, Bpest, IV., Váci-u. 53.
- Schiff József dr., tanár, Baja.
- Schneller István**, egyet. tanár, Kolozsvár, a. t. (100 kor.).
- Schoen Arnold, Bpest, I., Városmajor-u. 12.
- Schwarz Frigyes, tanárj., Bpest, I., Vár, Verbóczy-u. 13.
- 750 Schweiger Lázár dr., rabbi, Eger. **Vál. tag.**
- Sebestyén Gyula dr.**, m. n. múz. igazgató-ör. Bpest, VIII., M. N. Múzeum, a. t. (100 kor.). **Alelnök.**
- Cs. Sebestyén Károly, polg. isk. tanár, Szeged, III., Zászló-u. 7. **Vál. tag.**
- Sebők Imre dr., főgimnáziumi igazgató, Bpest, II., Heltai Ferencz-u. 35.
- Sebők Samu, tanár, Fogaras.
- 755 **Segesvár szab. kir. város, N.-Küküllő m.**, a. t. (100 kor.).
- Segesvári áll. el. isk., N.-Küküllő m.
- Selmeczbányai kir. kath. főgimn., Hont m.
- Semayer Vilibáld dr., m. n. múz.-i osztály-igazg. Bpest, VII., Városliget, Néprajzi Múzeum. **Vál. tag.**
- Seprődi János, Kolozsvár, Farkas-u. 17.
- 760 Sepsiszentgyörgyi áll. tanítónőképző.
- Sepsiszentgyörgyi áll. el. isk., Háromszék m.

- Sepsiszentgyörgyi Kaszinó, Háromszék m.
Siegescu József dr., udv. tanácsos. egyet.
nyilv. rd. tanár, Bpest, VII. Aréna-u. 11.
Singer és Wolfner könyvkereskedése,
Bpest, VI., Andrásy-út 10.
- 765 Sinkó Gergely, tanító, Csombord, u. p.
N.-Ényed.
Sipos Henrik, műasztalos, Bpest, VI.,
Andrásy-út 43.
Sochán Pál, akad. festő. T.-Szt.-Márton.
Solymossy Sándor dr., Budapest, VII.,
Mexikói-út 52. II. 9. **Főtítká**r, a. t.
(200 K).
Dr. Solymossy Sándorné, Bpest, VII.,
Mexikói-út 52. II. 9. a. t. (200 K).
- 770 Sommer János, ékszerész. Makó.
Somogy vármegye törvényhatósága, a. t.
(100 kor.).
Somogyi-Könyvtár, Szeged, Csongrád m.
Somorjai polg. isk., Pozsony m.
Somssich Géza gr., Kopaszhegy, u. p.
Kadarkút, Somogy m. **Vál. tag.**
- 775 Soós Kálmán, közsegi tanító, Kecskemét,
VI., Czollner-tér 44.
Soproni áll. fels. leányiskola.
Soproni áll. főreálisk.
Soproni evang. lyceum.
Soproni Városi Múzeum.
- 780 Sövényházi Antal, polg. isk. ig., Csongrád.
Sopronvidéki r. k. Néptanító-egyesület.
Spitzer Mór, földbirtokos, Bpest, VI.,
Szondi-u. 98. **Vál. tag.**
G. E. Stechert and C., Bookellers, New-
York.
- Stein János, könyvkereskedő, Kolozsvár.
785 Stereula Jenő, gyógyszerész, Jablonka,
(Árva m.).
Stern Ábrahám, igazgató, Bpest, VII.,
Wesselényi-u. 44.
Stoll Ernő, Nyiregyháza, Szabolcs m.
Liptóújvári Strobl Alajos, szobrász, Bp.,
VI., Munkácsy-u.
Strausz Adolf, tanár, Bpest, I., Verpeléti-
út 26. **Vál. tag.**
- 790 **Szabadka szab. kir. város**, Bács-Bodrog
m. (100 kor.).
Szabadka városi magyar főgimn., Bács-
Bodrog m.
Szabadkai m. kir. áll. tanítónőképző-
intézet.
Szabó Imre, m. k. p. ü. számtiszt, Déva.
Szabó József, polg. isk. tanárj. Bpest,
I., Győri-út 13.
- 795 Szabó Kálmán dr., Kecskemét (városháza).
Szabo Mózes, állami igazgató-tanító,
Vizakna.
Szabó Zoltán, közs. jegyző, Tolnaszántó,
Tolna m.
Szabolcs vármegye törvényhatósága, a.
t. (100 kor.).
Szajbély Kálmán, akad. hallg., Bpest,
V., Kel. ker. Akad.
- 800 Szakáts Péter dr., orvos, Berhida, Vesz-
prém m.
Szakolezai kir. kath. főgimn., Nyitra m.
Szalay Géza, tanító, Hadikfalva, Buko-
vina.
- Szalay Gyula, tanító, Búd-Szt-Mihály,
Szabolcs m.
Báró kéméndi **Szalay Imre**, min. taná-
csos, a Nemz. Múzeum igazgatója,
Bpest, a. t. (100 kor.). **Elnök.**
- 805 Szalay László dr., osztályfőnök Bács,
IV., Margaretenstr. 26.
Szamosújvári kir. kath. főgimn., Szolnok-
Doboka m.
Szamosújvári áll. polg. leányiskola, Szol-
nok-Doboka m.
Szász Károly, dr., ny. miniszt. tan.,
ország. képviselő, Bpest, I., Ág-u. 4.
Szászsebesi áll. el. isk., Szeben m.
- 810 Szászvárosi ev. ref. Kún-kollegium,
Hunyad m.
Szatmár vármegye törvényhatósága, a. t.
(200 kor.).
Szatmári kir. kath. főgimn.
Széchenyi Béla gr., v. b. t. t., a magy. szt.
korona öre. Bpest, II., Lánchíd-u. 10.
Szegedi áll. főgimn. tanári könyvt.
- 815 Szegedi áll. főreálisk. tanári könyvtára,
Csongrád m.
Szegedi m. kir. áll. felső iparisk.
Szegedy Rezső dr., áll. főreálisk. tanár,
Budapest, VIII., Baross-u. 77. V. 3.
Vál. tag.
Szegfy István, m. kir. honvédbuszár-
szádos, Bpest, VIII., Üllői-út 82.
Szegh Dezső író, Bpest, VIII., Nap-
uteza 13. I. 5.
- 820 Szeghalmi Gyula, tanító, Szeghalom,
Békés m.
Szekszárdi főgimn., Tolna m.
Szekszárdi Úri Kaszinó, Tolna m.
Székely Dezső dr., főorvos, Hátszeg
Hunyad m.
Székelykeresztúri áll. el. isk., Udvarhely m.
- 825 Székelykeresztúri áll. tanítóképző ifjúsági
önképzőkör.
Székelykeresztúri unit. gimnázium.
Székelykevei áll. el. isk., Temes m.
Székely Mikó-kollegium, Sepsi-Szent-
György, Háromszék m.
Székely Nemzeti Múzeum, Sepsi-Szt.-
György.
- 830 Székelyudvarhelyi áll. főreáliskola, Udvar-
hely m.
Székelyudvarhelyi ev. ref. kollégium,
Udvarhely m.
Székelyudvarhelyi róm. kath. főgimn.,
Udvarhely m.
Széki áll. el. iskola (Szoln.-Doboka m.).
Székesfehérvár szab. kir. város tanácsa.
- 835 Szémán István, fős. tanár, Éperjes.
Mindszenti Szendrei János dr., minisz-
teri tanácsos, Bpest, I., Attila-u. 23.
Vál. tag.
Szendrey Zsigmond, főgimnáziumi tanár,
Nagyszalonta.
Szeniczai áll. polg. isk., Nyitra m.
„Szent Imre-Kör“, Bpest, IX., Ráday-
uteza 31.
- 840 Szentadorjani áll. elemi isk., Zala m.
Szentbenedekrendi Központi Könyvtár,
Győr-Szentmárton.

- Szentesi áll. főgimn. Csongrádon.
Szentgotthárdi áll. főgimn., Vas m.
Szentmáry Dezső, ny. kur. bíró, Bpest. IX., Bakács-u. 3., II. 1., a. t. (100 kor.) **Vál. tag.**
- 845 **Szentmártoni Darnay Kajetán**. Kaposvár. Somogy m., a. t. (100 kor.).
Szentmártoni Darnay Kálmán, kir. tanácsos, Sümeg, Zala m., a. t. (100 kor.) **Vál. tag.**
Szigetvári áll. polg. fiúiskola.
Szigetvári áll. polg. leányiskola.
Szilády Zoltán dr., egyet. m.-tanár, N.-Egyed. **Vál. tag.**
- 850 **Szily Kálmán dr.**, min. tan., akad. főkönyvtárnok, a. t. (100 kor.) **Vál. tag.**
Szinkovich Jenő, polgári iskolai tanár, Nyitraújváros.
Szinyérváraljai áll. el. isk., Szatmár m.
Szinnyei József dr., egyet. tanár, Bpest, II., Bimbó-u. 24. **Vál. tag.**
Szinte Gábor, főgimn. tanár, Bpest, VIII., Mátyás-tér 5/b. **Vál. tag.**
- 855 Szirmai Miksa, kir. tanfelügyelő, Zalaegerszeg.
Sznik Antal, okl. mérnök, Bpest, VIII., Stáhly-u. 1. I.
Szombathelyi áll. főreálisk.
Szombathelyi kath. főgim. tan. kar, Vas m.
Szombathelyi kath. főgimn. „Berzsenyi“ önképzőköre.
- 860 Szomorú István, igazg.-tanító, M.-Pécska, Arad m.
Szönyi Lóránt, m. á. v. mérnök, Bpest, VIII., József-u. 35—37.
Nagygyőri Szóts Imre, építész, Nyitra, (püspöki vár) és Bpest, I., Fehérvári-út 15/b.
Sztancsek József, tanító, Privigye Nyitra m.
Sztankó Béla, tanár, Bpest, I., Budai Paedagogium. **Vál. tag.**
- 865 **Sztárcsovai áll. el. isk., Torontál m.**
Sztója Miklós dr., tanár, N.-Kikinda.
Stripszky Hádor dr., műz. s.-őr, Bpest, VI., Népr. Múzeum. **Vál. tag.**
Szundy Károly dr., író, Bpest, VIII., Luther-u. 1/a.
Szűcs István, vm. tisztv. Élesd, Bihar m.
- 870 **Tagányi Károly**, orsz. levéltárnok, Bpest, Orsz. Levéltár. **Vál. tag.**
Takaró Imre, es. és kir. ref. lelkész, Temesvár.
Tamás László, ev. ref. lelkész, Krasznahelyfalva, u. p. Ákos.
Téglás Gábor, főigazgató, Budapest, I., Villányi-út 2. **Vál. tag.**
Téglás István, ny. kir. tanfelügy., Torda.
- 875 **Teleki Pál gr.**, Fehérszék, Szatmárnémeti.
Temesvár szab. kir. város, a. t. (100 kor.).
Temesvári áll. főgimnázium.
Temesvári áll. főreáliskola.
Temesvári áll. tanítóképző.
- 880 **Temesvári r. kath. „Piarista“ főgimn.**
Temesváry Rezső dr., orvos, Bpest, VII., Erzsébet-körút 12.
Terenta János, áll. tanító, Muraszenteskereszt, u. p. Muraszerdahely, Zala m.
Téry Ödön dr., min. o.-tanácsos, Bpest, II. Bimbó-u. 9.
Teutsch Gyula, liqueur-gyáros, Brassó, Rossmarkt 4.
- 885 **Thallóczy Lajos dr.**, v. b. t. t., külügymin. osztályfőnök, Wien, Joannesg. 6.
Thirring Gusztáv dr., egyet. magántanár, Bpest, I., Karácsonyi-u. 15. **Vál. tag.**
Thury Etele dr., ref. akad. tanár, Pápa.
Thury Zsigmond, könyvtáros, Kolozsvár.
Timár Kálmán, tanárj., Kalocsa, Víg-u. 402.
- 890 **Timkó György**, magyar nemz. múzeumi tisztv. Bpest, V., Akadémia-u. 2.
Tiszafüredi Múzeum és Könyvtár Egylet, Heves m.
Titeli áll. el. isk., B.-Bodrog m.
Tiszakarácsonyfalvai áll. el. isk., u. p. Nagy-Boeskö, Maramaros m.
Tiszaújvárosi áll. el. isk., Ugocea m.
- 895 **Tiszolci áll. el. isk., Gömör m.**
Tóbiás László, műépítész, Szeged.
Tolnai Vilmos dr., az „Erzsébet Nőiskola“ tanára, Bpest, VII., Damjanich-utca 44., II. udv., III. **Vál. tag.**
Tolna vármegye múzeuma, Szegszárd.
Tonelli Sándor dr., titkár, Szeged.
- 900 **Tordai m. kir. áll. főgimn.**
Tordai áll. polg. isk. Torontál m.
Tornyai áll. el. isk. Csanád m.
Tornyai János, festőművész, H.-M.-Vásárhely.
Tóth György dr., r. k. főgimn. igazgató, Kecskemét, Pest m.
- 905 **Tóth Gyula**, r. k. lelkész, Tarnaméra, Heves m.
Tóth Imre, tanító, Istensegits, Bukovina.
Tóth Jenő festőm., Magyarhegy-meg, u. p. Osgyán, Gömör m.
Tóth Zsigmond dr., Budapest, IX., Üllői-út 121.
Tótprónai áll. el. isk., Túróc m.
- 910 **Tökölyi áll. el. isk., Pest m.**
Töketeresi áll. el. isk., Zemplén m.
Tömörkény István, író, Szeged. **Vál. tag.**
Török Andor dr., polgármester, Kézdivásárhely, Háromszék m.
Török Károly, tanító, Alsónemesapáti, Zala m.
- 915 **Treitz Péterné**, művésznő, Bpest, VII., Stefánia-út 1.
Trócsányi Zoltán dr., akad. s.-könyvt., Bpest, V., Akadémia-u. 2.
Turáni Társaság, Bpest, VI., Városliget, M. Gazd. Múzeum.
Tuzlák Ödön dr., orvos, Bpest, VIII., Tavaszmező-u. főgimn.
Trencsényi áll. felsőbb leányiskola.
- 920 **Trsztenai kir. kath. gimn., Arva m.**
Turocszentmártoni áll. el. isk.
Turocszentmártoni Tót Múzeum.
Újbessenyői áll. elemi isk., Temes m.
Ujházy László, gyak. főgimn. tanár, Bpest, II., Kath. főgimn.
- 925 **Újpesti áll. el. isk., Attila-u., Pest m.**
Újpesti áll. el. isk., Erzsébet-út, Pest m.

- Újpesti áll. el. isk., Ferencz József-tér, Pest m.
 Újpesti áll. el. isk., Lőrincz-u., Pest m.
 Újpesti áll. el. isk., Toldi-u., Pest m.
 930 Újpesti áll. el. leányisk., Ferencz József-tér.
 Újpesti közs. gimnázium.
 Újtordai áll. el. isk., Aranyos-Torda m.
 Ungvári áll. el. isk., Ung m.
 Urhegyi Jenő, áll. tanítóképző-int. tanár,
 Baja, Mészáros Lázár-u.
 935 Vácsi kegyesrendi főgimn.
 Vácsi Múzeum-Egyesület.
 Vácsi r. kath. polg. fiúisk.
 Váczy János dr., tanár, Bpest, II., Szemlő-
 hegy-u. 13.
 Vágó Aladár, tanár, Szigetszentmiklós,
 Pest m.
 940 Vágó Pál, festőművész, Jászapáti.
 Vajdahunyadi áll. el. isk., Hunyad m.
 Vakares Kálmán dr., főgimn. tanár, Nagy-
 Kikinda.
 Várady József, paed. hallg., Bpest, I.,
 Győri-út 13.
 Varju Elemér, m. nemz. múz. osztály-
 igazgató, Budapest, VIII., M. Nemz.
 Múzeum. **Vál. tag.**
 945 Varga Balint dr., tanár, Bpest, ref. főgimn.
 Varró István dr., Bpest, V. Lipót-körút 1.
 Vass Miklós dr., tanár, Kaposvár.
 Vasvármegyei Kultur-Egylet, Szombathely.
 Vásárhelyi Géza, nagybirt., Bpest, VII.,
 Király-u. 19.
 950 Vathy István, tanító, Borszöresök, u. p.
 Somlóvásárhely, Veszprém m.
 Venetianer Lajos dr., rabbi, Újpest, Re-
 vitzky-u. 4.
 Verbói áll. el. isk., Nyitra m.
 Veress Gábor, tanár és zeneszerző, N-
 Enyed.
 Versenyi György dr., tanár, Bpest, VI.,
 Szondy-u. 44/a. **Vál. tag.**
 955 Verseczi áll. főreáliskola Temes m.
 Veszprémi áll. fels. keresk. isk.
 Veszprémvármegyei Múzeum.
 Verseczi városi Múzeum és könyvtár.
 Vésztői Kaszinó, Békés m.
 960 Vetró Lajos Endre, árv. ülnök, H.-M.-
 Vásárhely.
 Vikár Béla, szerkesztő, Bpest, IX., Rá-
 day-u. 41. **Vál. tag.**
 Viskí Károly dr., tanár, Újpest, Árpád-út
 63. I. 1.
 Vitális István dr., lyceumi tanár, Selmech-
 bánya, Hont m.
 Vogth Géza, néptanító, Csermend, u. p.
 Pereszlény, Nyitra m.
 965 Vonház István dr., tanár, Jászberény.
 Vörös Balduin, főgimn. tanár, Győr.
 Vrabely Mihály, szerkesztő, Rákosliget,
 Pest m.
 Wagner Lajos dr., ny. főreálisk. igazg.,
 Pozsony.
 Waldmayer K., osztr.-magy. bank. titkára,
 Wien, Freieung 1.
 970 Weinwurm Antal, Budapest, IV., Károly-
 uteza 6.
 Werner Boldizsár, tanító, Nagykanizsa.
 Weisz Miksa dr., tanár, Bpest, VI.,
 Szondy-u. 22.
 Weber Artur dr., fels. leányisk. tanár,
 Bpest, I., Kékgolyó u. 20.
 Wickenburg Márk gróf, v. b. t. t., külügy-
 min. osztályfőnök, Bpest, VI., And-
 rassy-u. 83.
 975 Wolf Sándor, bornagykereskedő, Kis-
 marton (Sopron m.)
 Zalaegerszegi áll. főgimnázium.
 Zalaegerszegi áll. el. isk., Zala m.
 Zayugrózei áll. el. isk., Trencsén m.
 Zágón Géza Vilmos, zeneművész, Páris,
 Rue de l'Odéon No. 3.
 980 Zborói áll. el. isk., Sáros m.
 Zentai főgimnázium, B.-Bodrog m.
 Zempléni Imrey Árpád, író, Bpest, IV.,
 Bástya-u. 11. fsz. 1.
 Zichy István gróf, Gödöllő, Városmajor-u.
 Zichyfalvai áll. el. isk., Torontál m.
 985 Zilahi áll. el. isk., Szilágy m.
 Zilahi ref. gimn.
 Zilahy József.
 Zilahy László, áll. fög. tanár, Czegléd,
 Kisfaludy-u. 26.
 Zirczi eziszt. r. apátsági könyvtár.
 990 Zloczky Theodor, lelkész, Eötvösfalva,
 u. p. Kövesliget, Máramaros m.
Zolnai Gyula dr., egyet. tanár, Kolozsvár,
 Honvéd-u. 36. (a. t. 200 kor.). **Vál. tag.**
 Zoltai Lajos, múz.-őr Debreczen. **Vál. tag.**
 Zólyomi áll. el. isk.
 Zombori áll. főgimnázium.
 995 Zombori városi polg. fiúisk.
 Zsembai István, tanító, Csontosfalva
 Abauj-Torna m.
 Zseny József, földbirtokos, Baracska,
 Fehér m.
 Zsilinszky Lajos dr., magánvállalkozó,
 Bpest.
 Zsilinszky Mihály, v. b. t. t., ny. állam-
 titkár.
 Budapest, VIII., Sándor-uteza 30/a.
Vál. tag
 1000 Zsolnai áll. főreálisk.

Tiszteletpéldányban részesülnek:

- Abercromby John, Edinburgh.
 «Bethlen Gábor»-kör, Bpest, VIII., Vas-
 uteza 16. I.
 Bibliotheque de l'Université, Sorbonne,
 Paris.
 A bölcslethallgatók segítő egylete Bpest,
 közp. egylet.
 5 Bobrovnikov A. N., Kazan
 Brunovszky Dezső, tanár, Déva.
 Bpesti Újságírók Egyesülete, IV., Ká-
 roly-körút 2.
 Délmagyarországi term. tud. társ., Temesvár.
 Egyesült bpesti föv. takarékp., Bpest.
 10 Első m. ált. bizt. Társ. Közp. Osztálya,
 Bpest, V., Vigadó-tér 13.
 Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

- Ferencz József tanítók háza, Bpest, VIII., Szentkirályi-u. 47.
Magy. kir. tud. egyet. term.-r. szövetsége. Bpest, VIII., Sándor-utca, régi képviselőház.
Genetz Arvid, tanár, Helsingfors.
- 15 Kereszty István, M. Nemz. Múzeum igazgatóőr, Bpest.
Kungl Universitetes Bibliotek, Uppsala, Sverige.
Lánczy Leó, főrend. tag, Bpest, VI., Nagy János-u. 13.
Madarasi Beck Miksa br. Bpest, V., Nagykorona-u. 32.
Magyar jelzáloghitelbank, Bpest.
- 20 M. kir. Keresk. Miniszterium (Eln. oszt.), Bpest, I., Lánchíd-u. 1.
Magyar Nemzeti Múzeum.
Magyar Nemzeti Múzeum népr. osztálya.
Magy. orsz. központi takarékpénztár, vezérigazg. Budapest.
Magy. orsz. központi takarékpénztár főpénztára, Bpest.
- 25 Magyar Sándor, gépész, Algyó, Csongrád m.
Magyar Tanítók Otthona, Bpest, IX., Kinizsi-u. 16.
Magyar Tudományos Akadémia.
M. A. V. igazg. F. II. menetr szakoszt., Bpest.
Mikkola J. J. dr., Helsingfors.
- 30 Neues Pester Journal, Bpest.
Ormódy Vilmos, főrend. tag, Bpest, V., Vigadó-tér 1.
Osztrák-magyar bank, Wien, I., Bankgasse.
Osztr.-magyar bank, Bpest, V., Szabadságtér.
«Otthon».
- 35 Pekár Imre, a Magy. Leszám. és Pénzv. Bank vezérigazg., Bpest, XI., Lónyai-u. 17.
Pesti Hazai Takarékpénzt. Egyesület.
Pesti magy. ker. bank, Bpest.
Stumme H., Prof., Leipzig, Südstrasse 72. II.
Suomalais-Ugrilaisen Seura, Helsingfors.
- 40 V. és K. Miniszt. Könyvtára, Bpest, V. Báthory-u. 12. I. 3.
Alkotmány.
Az Ujság.
Budapester Tagblatt.
Budapesti Hirlap.
- 45 Budapesti Napló.
Független Magyarország.
Pester Lloyd.
Magyar Hirlap.
Magyarország.
- 50 Pesti Hirlap.
Pesti Napló.
Vasárnapi Ujság.
Zágrábi Magyar Társaskör, Zágráb, Mihainovics-u. 12.

Csereviszonyban állanak:

- Berliner Anthropologische Gesellschaft, Berlin, S. W. Königstrasse 120.
Berliner «Zeitschrift des Vereins für Volkskunde» (Max Roediger, Berlin W. 62, Bayreutherstr. 43.)
Bosn.-Herz. Landes-Museum, Sarajevo.
«Český Lid», Prag.
- 5 Eesti Kirjanduse Selts. Jurjev (Livland) Russl.
«Erdély», Kolozsvár.
«Földrajzi Közöny», Budapest.
«Hunyadvármegyei Történelmi és Régészeti Társulat».
K. B. Akademie der Wissenschaften Bibliothekar (Dr. Hilsenbeck) München, Bayern, Neuhauserstrasse 51.
- 10 Kazáni egyetemhez csatolt tudóstársaság.
«Katholikus Szemle», Bpest, VIII., Szentkirályi-u. 28.
«Kwartalnik historyczny», Lemberg.
«Magyar Adria Egyesület» VIII, Múzeumkörút 10.
- «Magyar Könyvszemle», Budapest.
- 15 Magyarország vármegyéi és városai.
«Magyar Zsidó Szemle» Budapest, VII., Rákóczi-út 68.
«Mezőgazdák», Bpest.
Mittheilung des Vereins für Sächs. Volksk. Dresden.
«Narodopisné Museum», Praha.
- 20 Berkeszi István a «Történelmi és Régészeti Értesítő» szerk., Temesvár.
Román irodalmi és közművelődési egyeslet, Nagy-Szeben.
«Sevčenko Gesellschaft», Lemberg.
«Slovenské Pohlady», Turócz-Szent-Márton.
«Towarzystwo ludoznawce», Lemberg, (Dr. Kalina Antal).
- 25 «Turista Közöny».
Verein für Sächsische Volkskunde, Leipzig.
Wiener Anthropologische Gesellschaft.
«Uránia», Bpest., VII., Izsó-u. 4.

Tiszteleti tag 1912. év végén	18	1913. év végén	20
Külső tag 1912. év végén	16	1913. év végén	19
Alapító tag 1912. év végén	69	1913. év végén	69
Rendes tag és előfizető 1912. év végén	932	1913. év végén	933
Összes létszám 1912 végén	1035	1913 végén	1.041

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

		idő	vonat neme	h o v á			idő	vonat neme	h o n n a n
Indulás Budapest keleti pályaudvarról	D é l e l ő t t	5.40	SZ. V.	Balatonfüred, Tapolcza	Érkezés Budapest keleti pályaudvarra	D é l e l ő t t	5.10	v. v.	Berlin, Ruttká
		5.40		Hatvan			5.20	t. v. sz.	Debreczen Nagyvárad
		6.25	gy. v.	Ruttká, Berlin			5.30	SZ. V.	Hatvan
		6.30	SZ. V.	Bicske			5.30	"	Eszék, Tapolcza
		6.40	"	Wien, Grác, Sopron			5.45	"	Brassó, Arad
		6.45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa			5.45	"	Sofia, Bród, Belgrád
		6.55	SZ. V.	Kassa, Csorba			5.55	"	Torbágy
		7.00	gy. v.	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovce			6.00	"	Pécel
		7.05	"	Arad, Brassó			6.05	"	Komárom
		7.10	"	Belgrád, Sofia, Sarajevo			6.15	"	Stanislaw, M.-Sziget
	7.20	"	Fehring, Grác, Triest	6.25		"	Wien		
	7.25	"	Stryj, Przemysl, Lemberg	6.30		gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa		
	7.30	SZ. V.	Gödöllő	6.40		SZ. V.	Nagyvárád		
	7.45	"	Belgrád, Sofia, Vinkovce	6.50		"	Lemberg, Stryj, Kassa		
	7.50	"	Arad, Brassó, Bukarest	6.50		"	Fiume, Zágráb		
	8.10	SZ. V.	Munkács, Lawoczne	7.00		gy. v.	Róma, Triest, Fiume		
	8.20	"	Kolozsvár, Brassó	7.05		SZ. V.	Gödöllő		
	8.25	"	Eszék, Bród	7.20		"	Brassó, Kolozsvár		
	8.35	"	Ruttká, Berlin	7.25		"	Kunszentmiklós-Tass		
	8.55	"	M.-Sziget, Stanislaw	7.30		"	Gödöllő		
9.10	gy. v.	Wien, Sopron	7.40	"	Hatvan				
9.30	SZ. V.	Bicske	7.45	"	Bicske				
9.35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	8.00	"	Grác, Fehring				
10.00	SZ. V.	Kunszentmiklós-Tass	8.10	"	Sarajevo, Belgrád				
10.05	"	Nagykátá	8.15	"	Bártfa, Csorba, Kassa				
10.45	"	Balatonfüred, Tapolcza	8.20	"	Paks				
11.55	"	Bicske	8.35	"	Bukarest, Kolozsvár				
Indulás Budapest keleti pályaudvarról	D é l u t á n	12.20	SZ. V.	Arad, Tóvis, M.-Sziget	Érkezés Budapest keleti pályaudvarra	D é l u t á n	9.20	"	Hatvan
		12.30	"	Ujvidék, Sarajevo			9.25	"	Győr
		12.30	"	Hatvan			9.35	gy. v.	Berlin, Ruttká
		12.30	"	Szombathely, Wien			9.35	SZ. V.	Fiume, Tapolcza
		12.45	"	Fiume, Róma, Eszék			9.55	"	Szabadka
		1.20	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka			10.05	gy. v.	Bruck-K., Szombath., Sopi.
		1.25	SZ. V.	Gödöllő			10.20	SZ. V.	Miskolcz
		1.40	gy. v.	Fehring, Grác			10.45	"	Cannes, Nizza, Bicske
		2.00	"	Satorajuhely, Lemberg, Kassa			11.30	gy. v.	Nagyv., Debr., Arad
		2.05	"	Wien, Páris			12.10	SZ. V.	Gödöllő
	2.10	"	Arad, Bukarest	12.30		"	Bukarest, Arad		
	2.15	SZ. V.	Kiskörös	12.50		gy. v.	Berlin, Ruttká		
	2.20	gy. v.	Ruttká, Berlin	1.00		"	Konstantináp., Belgrád		
	2.25	SZ. V.	Hatvan	1.05		"	Lemberg, Kassa		
	2.30	"	Pécel	1.20		SZ. V.	Wien, Sopron		
	2.30	"	Bicske	1.25		gy. v.	Bukarest, Arad		
	2.40	"	Szolnok	1.30		"	Sarajevo, Bród, Szabadka		
	2.45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo	1.40		"	London, Páris, Wien		
	2.55	"	Tapolcza, Eszék	1.55		"	Eszék, Pécs		
	3.20	"	Belgrád, Konstantináp.	2.10		SZ. V.	Hatvan		
3.30	SZ. V.	Paks	2.20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa				
4.25	"	Komárom	2.25	"	Grác, Fehring				
4.25	"	Gödöllő	2.40	SZ. V.	Kunszentmiklós-Tass				
5.00	gy. v.	Arad, Bukarest, M.-sziget	3.00	"	Bicske				
5.10	SZ. V.	Lawoczne, Lemberg	3.10	"	Nagykátá				
5.15	gy. v.	Győr, Sopron, Szombathely, Wien	4.00	"	Tapolcza, Balatonfüred				
5.20	SZ. V.	Gödöllő	4.20	"	Pécel				
5.40	"	Nagykátá, Szolnok	5.25	"	Gödöllő				
5.55	"	Ruttká, Berlin	6.00	"	Szolnok				
6.05	"	Kunszentmiklós Tass	6.15	"	Bukarest, Debrecze				
6.15	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly	6.20	"	Bruck-Királyhida				
6.15	SZ. V.	Kolozsvár, Brassó	6.25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa				
6.25	"	Pécel	6.35	"	Wien, Grác				
6.40	"	Hatvan	7.00	SZ. V.	Stanislaw, M.-Sziget				
6.45	"	Bicske	7.20	"	Sofia, Belgrád				
6.55	"	Kunszentmiklós-Tass	7.25	"	Bukarest, Arad				
7.10	"	Nagykátá, Szolnok	7.35	v. v.	Szerencs				
7.20	"	Győr	7.45	SZ. V.	Berlin, Ruttká				
7.35	"	Hatvan	7.50	"	Bicske				
7.40	gy. v.	Fiume, Nizza, Cannes	8.05	"	Tapolcza, Balatonfüred				
7.45	SZ. V.	M.-Sziget, Stanislaw	8.15	"	Fiume, Bród				
8.00	"	Kassa, Csorba, Bártfa	8.20	"	Lawoczne, M.-Sziget				
8.05	"	Belgrád, Sarajevo	8.45	"	Wien, Grác				
8.30	"	Pécs, Bród	8.50	"	Csorba, Kassa				
8.40	"	Gödöllő	9.00	"	Bicske				
9.00	"	Szolnok	9.10	"	Pécel				
9.15	"	Győr, Grác	9.10	"	Vinkovcze, Eszék, Pécs				
9.30	"	Arad, Brassó	9.20	gy. v.	Brassó, Arad				
10.00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	9.28	SZ. V.	Triest, Torbágy				
10.05	SZ. V.	Pécel	9.35	gy. v.	Berlin, Ruttká				
10.25	"	Fiume, Tapolcza	9.35	"	Róma, Fiume, Pécs				
10.25	"	Kassa, Csorba, Lemberg	9.45	SZ. V.	Kiskörös				
10.55	"	Szombathely, Wien	9.55	gy. v.	Lemberg, Przemysl				
11.10	Vv.	Ruttká, Poprád-Felka	10.00	"	Sofia, Belgrád				
11.15	SZ. V.	Bród, Belgrád, Sofia	10.10	"	Grác, Triest				
11.25	"	Arad, Debreczen	10.25	SZ. V.	Gödöllő				
11.35	Vv.	Miskolcz, Kassa	10.35	"	Szegvár, Kolozsvár				
11.55	SZ. V.	Bicske	10.45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa				

dr. — Keleti Kereskedelmi Akadémia Budapest — Lähne Vilmos — Nagy-
bányai Múzeum-Egyesület (4 K) — Schweiger Lázár dr. — Varró István dr.
— Összesen 96 K — f.

1912. évre: ¹ Ágner Lajos dr. — Baloghy Dezső (9 K) — Bellosics
Bálint — Brádi g. kel. román gimn. — Budapesti V. ker. áll. főgimn. tanári
könyvtára — Csányi Károly — Csikós József — Debreczen ikeresk. tanintézet,
— Dittrich Vilmos dr. — Dobozy Vilmos dr. — Erdős Jeromos dr. (8 K)
— Ghyczy Elemér — Gisswein Sándor dr. — Hajduböszörményi ref. főgimn.
— Hoffer József dr. (4 K) — Keglevich Gábor gr. — Marczali Henrik dr.
— Melich János dr. (6 K) — Németh Gyula — Pápay József — Pekár
Gyula dr. — Rhousopoulos A. Rhousos (4 K) — Salló Ervin — Schmiedt
Henrik dr. — Török Andor dr. (4 K) — Vágó Aladár — Vésztői Kaszinó
— Vitális István dr. — Összesen 265 K — f.

1913. évre: Ács Lipót — Ármos Jenő — Balatonfüredi áll. polgári
fiúiskola — Balatoni Múzeum-Egyesület — Bán Aladár dr. (3 K) — Baróti
Lajos dr. — Bobál Samu — Bodolai áll. elemi iskola (6 K) — Bokor Miksa
— Brassói áll. felső keresk. iskola — Budapesti II. ker. áll. elemi tanítónő-
és nevelőnőképző-int. (4 K) — Bpesti VI. ker. áll. főgimn. (6 K) — Bpesti
VI. ker. m. kir. áll. felsőbb leányiskola és leánygimnázium — Budapesti IX.
ker. ref. főgimn. — Budapesti orsz. izr. tanítóképző — Csengey Miklós dr.
— Csiki Ernő — Kövecsesi Dancs Árpád — Ifj. Dános Miklós, — Delmár Emil dr.
— Eesedi István dr. — Erdős Jeromos dr. (1 K) — Erdődi Béla dr. —
M. kir. tud. egyet. „Földrajzi intézete“, Budapest — Freeskay János —
Gálffy Ignác — Gálos Rezső dr. (4 K) — Gragger Róbert dr. — Gömör-
megyei múzeum, Rimaszombat — Greszler Gyula dr. — Guttenberg Pál —
Hajnal Ignác (6 K) — Hoffmann Edith dr. — Hoitsy Pál — Istvánffy Gyula —
Kassai áll. felső ipariskola (4 K) — Kassai kir. jogakad. — Kégl Sándor dr.
— Késmárky ev. lyceum (2 K) — Király György dr. — Kispesti felsőrészi
áll. el. iskola (6 K) — Kisvárdai állami főgimn. — Kohn Sámuel dr. —
Koritsánszky Ottó — Lőcsei kir. kath. főgimnázium — Melich János dr. —
Modori áll. polg. iskola — Nagykárolyi kegyesrendi róm. kath. főgimnázium
(4 K) — Nagyvárad városi könyvtár — Ódombovári áll. el. isk. (6 K) —
Orbán Nándor — Orsz. börtönügyi múz. könyvtára, Budapest — Országos
Iparegyesület, Budapest — Orsz. magyar Iparművészeti Múzeum, Budapest
— Pápay József — Parászka Gábor — Payer Endre dr. — Popovics Iván dr.
— Ransburg Gusztáv — Riedl Frigyes dr. — Róheim Ödön dr. — Rombauer
Emil — Rozsnyói kath. főgimn. (4 K) — Szabó Kálmán dr. — Szatmári
kir. kath. főgimnázium (4 K) — Szegedy Rezső dr. — Szekszárdi Úri Kaszinó
— Székelykeresztúri unit. gimnázium (4 K) — Székely Mikó-Kollégium,
Sepsi-Szent-György (4 K) — Szeniczai áll. polg. iskola — Teleki Pál gr.
— Tordai m. kir. áll. főgimn. — Trócsányi Zoltán dr. (4 K) — Tuszky
Ödön dr. — Trencsényi áll. felsőbb leányiskola — Trsztenai kir. kath. gimn.
— Túróczzsentszentmártoni Tót Múzeum — Vácz r. k. polg. fiúiskola (4 K) —
Vácz Múzeum-Egyesület. — Vasvármegyei Kultur-Egylet, Szombathely —
Veress Gábor — Weinwurm Antal — Zloczky Theodoz. — Összesen 726 K — f.

1914. évre: ¹ Bátky Zsigmond dr. — Békéscsabai áll. felsőbb leány-
isk. (6 K) — Bpesti II. ker. áll. el. tanítónő- és nevelőnőképző-intézet — (60 fill.)
— Csikszeredai róm. kath. főgimn. — Gyergyószentmiklósi áll. főgimn. —
Kassai kir. jogakadémia — Kassai áll. felső ipariskola (2 K) — Kézdivásár-
helyi áll. polg. leányiskola — Kisvárdai áll. főgimnázium (6 K) — László
Gábor dr. — M. kir. Tudományegyetem Földrajzi Intézete, Budapest —
Marosvásárhely sz. kir. város közkönyvtára (3 K) — Pozsonyi kir. jogaka-
adémia (6 K) — Rozsnyói r. k. főgimn. (4 K) — Szendrey János dr. — Széki
áll. el. iskola (6 K) — Waldmayer Károly — Összesen 123 K 60 f.

1915. évre: ¹ Békéscsabai áll. felsőbb leányisk. (4 K) — Összesen 4 K — f.

Alapítványi kamatot fizetett: Zolnai Gyula dr. 8 K — f.

Összesen befolyt hátralékokból 412.— K, jan. 1-től 1908 K — f.

1913 és követk. évi díjakból 853.60 „ „ „ 4207 „ 20 „

Alapítványi díjból — „ „ „ 268 „ — „

Alapítványi kamatból 8.— „ „ „ 8 „ — „

Budapest, 1914 január hóban.

Kövecsesi Dancs Árpád
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság

tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtítkár :

Solymossy Sándor dr.
(VII., Mexikói-út 52.)

Titkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25., III.)

Pénztáros :

Kövecesi Danes Árpád
(II., Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtárnok :

Schmidt Tibolt.

(N. Múzeum Néprajzi Osztály, VII., Iparcsarnok.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Heller Bernát dr.	Szendrei János dr.
Balásy Dénes	Huszka József	Szentmarjai Dezső
Balassa József dr.	Jancsó Benedek dr.	Szily Kálmán dr.
Barabás Samu	Kodály Zoltán	Szinnyei József dr.
5 Barátosi Balogh Benedek	20 Kúnos Ignác dr.	35 Szinte Gábor
Bartók Béla	Madarassy László	Sztankó Béla
Bátky Zsigmond dr.	Mahler Ede dr.	Sztripszky Hiador dr.
Beluleszkó Sándor dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
Binder Jenő	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Erdélyi Lajos dr.	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Ernyey József	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Fabó Bertalan dr.	Réthy László dr.	Varjú Elemér
Giesswein Sándor dr.	Semayer Vilibáld dr.	Versényi György dr.
Goldziher Ignác dr.	Strausz Adolf	Vikár Béla
15 Gyórfy István dr.	30 Szegedy Rezső dr.	45 Zsilinszky Mihály

b) Vidéki választmányi tagok :

Almásy György dr., Borostyánkő	15 Kálmány Lajos, Szeged
Baróti Lajos dr., Almádi	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Bellosics Bálint, Baja	Lehoczky Tivadar, Munkács
Bünker Rajmund, Sopron	Pápay József, Debreczen
5 Darnay Kálmán, Sümeg	Pintér Sándor, Szécsény
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	20 Pósta Béla dr., Kolozsvár
Fiók Károly dr., Debreczen	Schweiger Lázár dr., Eger
Gálos Rezső dr., Temesvár	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gárdonyi Géza, Eger	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
10 Gönczi Ferencz, Kaposvár	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
Istvánffy Gyula, Miskolc	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
† Kada Elek, Kecskemét	Tömörkény István, Szeged
Karl Lajos dr., Kolozsvár.	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	28 Zoltai Lajos, Debreczen.